

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

Ανάλυση των παραγόντων προσδιορισμού της κοινωνικής ευημερίας με την εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου πλαισίου λήψης αποφάσεων

Από:

Λεριού Δ. Ειρήνη

Κατατέθηκε στο

**Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης
Πάντειο Πανεπιστήμιο**

Για την απόκτηση

Διδακτορικού Διπλώματος

Πάντειο Πανεπιστήμιο

Αθήνα, Ιούνιος 2016

Τριμελής Επιτροπή Παρακολούθησης:

Τασόπουλος Αναστάσιος , Κοσμήτορας της Σχολής των Επιστημών Οικονομίας και Δημόσιας Διοίκησης, Καθηγητής στο Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πάντειο Πανεπιστήμιο (Επιβλέπων)

Πετράκος Γεώργιος, Επίκουρος Καθηγητής στο Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Καραγάνης Αναστάσιος, Επίκουρος Καθηγητής στο Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Επταμελής Επιτροπή Υποστήριξης:

Τασόπουλος Αναστάσιος , Κοσμήτορας της Σχολής των Επιστημών Οικονομίας και Δημόσιας Διοίκησης, Καθηγητής στο Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πάντειο Πανεπιστήμιο (Επιβλέπων)

Πετράκος Γεώργιος, Επίκουρος Καθηγητής στο Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Καραγάνης Αναστάσιος, Επίκουρος Καθηγητής στο Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Παλάσκας Θεοδόσιος, Καθηγητής στο Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Βαβούρας Ιωάννης, Καθηγητής στο Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Οικονομίδης Χαράλαμπος, Αναπληρωτής Καθηγητής στο Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Κέφης Βασίλειος, Αναπληρωτής Καθηγητής στο Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Για τη παρούσα διατριβή έχει χορηγηθεί υποτροφία από το Ίδρυμα Γεωργίου και Βικτώριας Καρέλια.

Στην Οικογένεια μου

Πρόλογος

Η βέλτιστη πρακτική για να αντιμετωπιστεί η τρέχουσα συγκυρία είναι η ταυτόχρονη ενεργοποίηση όλων εκείνων των παραγόντων που προσδιορίζουν και διαμορφώνουν την ευημερία. Προς αυτή τη κατεύθυνση δύναται να βοηθήσει ένα εργαλείο υποβοήθησης λήψης αποφάσεων, μέσω του οποίου θα προσδιορίζεται το πώς οι διάφοροι παράγοντες επιδρούν στην ευημερία σε κάποια συγκεκριμένα χρονικά πλαίσια, προκειμένου να συναχθούν συμπεράσματα για το πώς θα πρέπει να διαμορφώσουμε τους παράγοντες αυτούς, με απώτερο στόχο τη μεγιστοποίηση της ευημερίας στο μέλλον.

Κυριότερος στόχος, τόσο της οικονομικής πολιτικής όσο και της οικονομικής επιστήμης ευρύτερα, είναι η προώθηση της ευημερίας. Τον τελευταίο περίπου αιώνα το εργαλείο μέτρησης της ευημερίας είναι το χρήμα, διότι στα στενά όρια της λογικής της επιστήμης της μηχανικής, η οποία έχει επηρεάσει αρκετά την επιστήμη της οικονομίας, αυτό αποτελεί ένα ισχυρό και τεκμηριωμένο όργανο μέτρησης. Όμως η ευημερία συνίσταται και από παράγοντες που δεν αποτιμώνται σε χρήμα, με αποτέλεσμα να μην έχουμε μια σφαιρική και ορθή εικόνα των μεταβολών της ευημερίας όταν τη προσεγγίζουμε μόνο μέσω εκείνων των παραγόντων που δύναται να αποτιμηθούν σε οικονομικούς όρους.

Επομένως πρέπει να αναζητήσουμε ένα νέο εργαλείο μέτρησης της ευημερίας. Πηγαίνοντας αρκετά πίσω συναντάμε το έργο «Φίληβος» του Πλάτωνα κι ανακαλύπτουμε ένα νέο εργαλείο μέτρησης, αυτό της ηδονής, όπως επίσης και κάποιες μονάδες μέτρησης του. Το εργαλείο αυτό το συναντάμε όμως κι αρκετά αργότερα από τον Πλάτωνα και πιο συγκεκριμένα στους Bentham, Mill και Edgeworth. Τελικά αυτό το εργαλείο μέτρησης της ευημερίας καταλήγει να μην είναι τόσο νέο, αλλά να είναι το προηγούμενο εργαλείο που ίσχυε πριν καθιερωθεί αυτό του χρήματος και πριν επηρεαστεί η επιστήμη της οικονομίας από αυτή της μηχανικής.

Η ηδονή μας οδηγεί σε νέα μονοπάτια και πιο συγκεκριμένα σε αυτά της ηθικής για να ανακαλύψουμε τελικά τον κυρίαρχο ρόλο που διαδραματίζει η ηθική στη διαμόρφωση της ευημερίας, ένας ρόλος ο οποίος αποκρύφτηκε και αποσιωπήθηκε σε μια προσπάθεια να μοιάσει η οικονομική επιστήμη, η οποία καταρχήν είναι πρωτίστως κοινωνική επιστήμη, στην επιστήμη της φυσικής, ως μια πλήρως θετική επιστήμη. Και έφτασε πια το πλήρωμα του χρόνου, μέσω της παρούσης διατριβής, να σηκώσει το σεντόνι και να ξεσκονίσει αυτή τη τόση παλιά αλλά ιδιαίτερα επίκαιρη σχέση και σύνδεση της ευημερίας με την ηθική, στρέφοντας όλους τους προβολείς επάνω της.

Η σύνδεση της ηθικής με την ευημερία είναι ποικιλόμορφη και εξαιτίας τούτου θα πρέπει να αναδεικνύονται όλες οι πτυχές της. Στη προσπάθεια αυτή μπορούν να μας βοηθήσουν τοποθετήσεις, αναλύσεις και διατυπώσεις του Αριστοτέλη, του Ζολώτα,

του Keynes, του Scitovsky και του Little. Ιδιαίτερα όμως η προσέγγιση του Αριστοτέλη για την ευημερία μας οδηγεί στη σημαντικότερη πτυχή αυτής της σχέσης της ηθικής με την ευημερία, η οποία κατάφερε να καταλάβει το θρόνο της κεντρικότερης συνεισφοράς της παρούσης διατριβής. Η σύνδεση όμως της ηθικής με την ευημερία, δε μπορεί να συμβαδίζει με την αντιμετώπιση της οικονομικής επιστήμης ως μιας πλήρους θετικής επιστήμης.

Τελικά στα περιφερειακά και περισσότερο παραμεθόρια κομμάτια και όχι στα κεντρικά σημεία της διατριβής αυτής, αναπτύσσεται παράλληλα με το βασικό σκοπό της, μια αγωνιώδης αναζήτηση για το αν θα πρέπει να αντιμετωπίζεται η οικονομική επιστήμη ως αυστηρά θετικιστική, αν η προσπάθεια για μεγαλύτερη αντικειμενικότητα στις επιστήμες γενικά ωφελεί και αν αυτή η αντικειμενικότητα όταν θεωρούμε ότι ισχύει ακόμα και στις φυσικές επιστήμες είναι πράγματι αληθινή ή μήπως είναι ψευδής και πλασματική. Κι επομένως βάση όλων αυτών μια θεωρία προσέγγισης της ευημερίας οφείλει να είναι πιο κοντά στα ορθόδοξα οικονομικά, ή ίσως στα ετερόδοξα ως ένα μη τυποποιημένο και μη υφιστάμενο ρεύμα αυτής τη κατηγορίας; Ενώ λοιπόν η διατριβή ακολουθεί τη βασική της ροή που περιστρέφεται γύρω από το κεντρικό σκοπό της, ο αναγνώστης έχει παράλληλα τη δυνατότητα να παρακολουθεί αυτούς τους προβληματισμούς που σκιαγραφούνται απαλά, εισβάλλοντας πιο βαθιά σε ζητήματα που άπτονται των κεντρικών θεμελίων της οικονομικής επιστήμης.

Μια λοιπόν τέτοια συζήτηση, παράθεση, ανάλυση και τεκμηρίωση αυτών των σκέψεων ακολουθεί ουσιαστικά στη διατριβή αυτή. Η ακόρεστη επιθυμία μου να αναζητήσω τι ισχύει αναφορικά με αυτές τις σκέψεις και να δώσω μια απάντηση πρωτίστως στον εαυτό μου, αναφορικά με τα ερωτήματα και τους προβληματισμούς που μου γεννούσαν, αποτέλεσε το ισχυρότερο κίνητρο για να γραφεί η διατριβή αυτή.

Ευχαριστίες

Αυτή η όμορφη οδύσσεια της γνώσης στα σχεδόν αχαρτογράφητα νερά του πεδίου της ευημερίας, έφτασε τελικά στην Ιθάκη της, μετά από ένα υπέροχο ταξίδι, για το οποίο θα ήθελα να ευχαριστήσω κάποιους σημαντικούς για εμένα ανθρώπους.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον Καθηγητή κ. Αναστάσιο Τασόπουλο, του οποίου η επίβλεψη υπήρξε πάντοτε ακριβής και έγκαιρη και που χωρίς την πολύτιμη καθοδήγηση του δε θα ήταν εφικτή η πραγματοποίηση της διατριβής. Τον ευχαριστώ για τις ατελείωτες ώρες που αφιέρωσε στο διδακτορικό μου, αλλά και την αμέριστη συμπαράσταση που μου παρείχε καθόλη τη διάρκεια της εκπόνησης του. Τον ευχαριστώ για όλες τις παραγωγικές συζητήσεις μας και τις άπειρες στιγμές που περάσαμε μαζί στην οδό Αριστοτέλους, συνήθως προβληματισμένοι πάνω από κάποια συνάρτηση, ή διατύπωση ή ετοιμάζοντας κάποιο paper ή συνέδριο. Τον ευχαριστώ διότι αντιμετώπιζε και αντιμετώπιζει πάντα το θέμα του διδακτορικού μου με τεράστιο ζήλο και πραγματικό ενδιαφέρον ωθώντας και παροτρύνοντας κι εμένα να το ερευνώ ακόμα πιο βαθιά. Φυσικά τον ευχαριστώ επίσης ιδιαίτερα για τη τεράστια συμβολή του στα συνέδρια που διοργανώσαμε μαζί το 2013 και το 2014 . Κυρίως όμως τον ευχαριστώ διότι σε αυτό το όμορφο ταξίδι μου, αποδείχθηκε ο ιδανικότερος συνταξιδευτής και ο καλύτερος επιβλέπωντας που θα μπορούσε κάποιος να έχει τη σπάνια τύχη να έχει για την εκπόνηση της διδακτορικής του διατριβής. Τον ευχαριστώ λοιπόν από καρδιάς για όλα!!

Θα ήθελα επιπλέον να εκφράσω τις ευχαριστίες μου προς την υπόλοιπη τριμελή επιτροπή προς τον Καθηγητή κ. Αναστάσιο Καραγάνη και κ. Γεώργιο Πετράκο, που στήριξαν με κάθε τρόπο τη προσπάθεια μου και ήτανε πάντοτε εκεί όσες φορές τους χρειάστηκα. Νιώθω όμως την ανάγκη και την επιθυμία να ευχαριστήσω και ξεχωριστά τον παλιό Καθηγητή μου από το τμήμα της Δημόσιας Διοίκησης, κ. Γεώργιο Πετράκο ο οποίος με βοήθησε να υλοποιήσω ένα όνειρο μου, αλλά και να φτάσω σε αυτό μέσα από ένα άλλο, προηγούμενο, επίσης υπέροχο ταξίδι, μαθαίνοντας τελικά πώς σημασία έχει το ταξίδι και όχι ο προορισμός. Ενώ θα θυμάμαι πάντα στη ζωή μου, το πόσο πολύ πίστεψε σε εμένα κάποια χρόνια πριν. Για όλα αυτά τον ευχαριστώ θερμά!!

Επίσης επιθυμώ να ευχαριστήσω κάποιους Καθηγητές που κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της διατριβής, με τεράστια χαρά μου έδωσαν τα φώτα τους συμβάλλοντας σημαντικά στη πραγματοποίηση της. Ευχαριστώ λοιπόν τον παλιό Καθηγητή μου από το τμήμα της Δημόσιας Διοίκησης κ. Ιωάννη Βαβούρα ο οποίος μου προσέφερε τις βασικότερες κατευθύνσεις πάνω στις οποίες βασίστηκε αυτό το διδακτορικό. Επίσης ευχαριστώ τον αείμνηστο Ομότιμο, Καθηγητή της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων κ. Σάββα Σπέντζα ο οποίος μου διαφώτισε πλήρως, αρκετά για εμένα σκοτεινά σημεία σχετικά με κάποιες τοποθετήσεις του Αριστοτέλη αλλά και αναφορικά με το πεδίο της ηθικής, συζητώντας για ώρες σε ένα μπαλκόνι με όμορφη θέα προς το Λύκειο του Αριστοτέλη. Τον ευχαριστώ επίσης για το βιβλιογραφικό υλικό που μου

παρείχε και τις καταλυτικές συμβουλές του. Χωρίς τη σπουδαία και μοναδική συμβολή του, η σημαντικότερη καινοτομία που προσφέρει η παρούσα διατριβή δε θα είχε δημιουργηθεί. Επιπλέον τον ευχαριστώ για την υποστήριξη του, τη σημαντική συμμετοχή του με τη πάντοτε ταπεινή παρουσία του, παρά το μεγαλειώδους τόσο της σοφίας του όσο και του ήθους του, στα δύο συνέδρια που διοργανώσαμε με τον Καθηγητή μου. Θα τον θυμάμαι πάντα.

Επίσης αισθάνομαι την επιθυμία να ευχαριστήσω τον Καθηγητή μου από το παλιό τμήμα της Δημόσιας Διοίκησης κ. Θεόδωρο Μαριόλη, ο οποίος χωρίς να το επιδιώκει και πιθανότατα να το συνειδητοποιεί και ο ίδιος, ωστόσο μου έδινε δύναμη και κουράγιο να συνεχίσω και να στοχεύω σε μια ακόμα υψηλότερη απόδοση για το διδακτορικό μου, ειδικότερα όταν οι δυσκολίες λόγω συνθηκών ήταν αυξημένες. Συμπτωματικά λοιπόν κάθε φορά που είχα ανάγκη τη λίγο παραπάνω συμπαράσταση, τύχαινε μέσα από την ηλεκτρονική συνομιλία μας συνήθως για κάποιο συνέδριο ή δημοσίευση, με μια μόνο φράση του, να παίρνω όλη αυτή τη δύναμη που χρειαζόμουν για να συνεχίσω αλλά και να αυξήσω τις ταχύτητες και τις προσπάθειες για το όσο δυνατόν καλύτερο αποτέλεσμα. Τον ευχαριστώ λοιπόν από καρδιάς, για όλη αυτή τη στήριξη που μου παρείχε με τον δικό του σημαντικό τρόπο! Επιπρόσθετα τον ευχαριστώ για τη πρόσκληση αλλά και την υποδοχή στο συνέδριο των Ε.Ι.Ο.Σ..

Ακόμα θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον Καθηγητή κ. Σταύρο Περεντίδη για τη συμμετοχή του σε ένα εκ των δύο συνεδρίων μας, στο οποίο δε θα ξεχάσω ποτέ πώς με αποκάλεσε δημόσια ως «φωτεινή ελπίδα του Παντείου», νιώθοντας πραγματικά ντροπή όταν το άκουσα από ένα τόσο αξιόλογο και καταξιωμένο άνθρωπο, αλλά νιώθοντας ταυτόχρονα και το βαρύ φορτίο που φέρει μια τέτοια προσφώνηση, ως προς το αν θα καταφέρω να σταθώ αντάξια απέναντι στο μέγεθος της προσφώνησης αυτής. Επιπλέον για τη συμμετοχή τους στα συνέδρια μας, από τα οποία προέκυψαν σημαντικές διαπιστώσεις που βοήθησαν στη περάτωση της διατριβής μου, ευχαριστώ τον Ομότιμο Καθηγητή κ. Θεόδωρο Λιανό και τον Καθηγητή κ. Σταύρο Δρακόπουλο, ο οποίος και από κάποια μετέπειτα συζήτηση μας με βοήθησε σημαντικά στη συγγραφή ενός μέρους της διατριβής.

Για σχόλια, παρατηρήσεις, συζητήσεις αλλά και οποιαδήποτε συμβολή ως προς την εκπόνηση της διατριβής μου ευχαριστώ πολύ τον Καθηγητή κ. Θεοδόσιο Παλάσκα, τον Καθηγητή κ. Χαράλαμπο Οικονομίδη, τον Ομότιμο Καθηγητή κ. Τζελεπίδη Πέτρο, τον Καθηγητή κ. Νικόλαο Καραβίτη και τον Διδάκτορα και συνάδελφο κ. Θωμά Γεωργιάδη. Φυσικά ένα μεγάλο ευχαριστώ εκ βαθέων καρδιάς στο ίδρυμα Γεώργιος και Βικτώρια Καρέλια για την υποτροφία που μου παρείχαν, η οποία αποτέλεσε εξαιρετικά σημαντική οικονομική στήριξη για την εκπόνηση της διατριβής μου και πού χωρίς αυτήν την υποτροφία, η διατριβή πιθανότατα να μην είχε ολοκληρωθεί.

Abstract**“Analysis Of The Factors That Determine Social Welfare By Implementing An Integrated Decision-Making Framework”**

This thesis deals with a welfare measuring tool, by analyzing the factors that determine welfare. The current economic situation in Greece, shaped the need to seek alternatives way out of the crisis. This thesis on the development of a welfare tool as an integrated decision-making framework, is adapted to the current Greek situation, where through the processing of welfare determining factors, refer to the need for activation of all those critical factors that affect the welfare, in order to address the current condition, is itself such a proposal. While this thesis contribution to human knowledge, lies in the anthropocentric position that gets compared with the existing theoretical and methodological framework, by the preponderant position of moral education in the definition of welfare expressed, in the context established, the analyzed determinants of welfare and the policy proposals arising from the results. More specifically, the present work is divided in three parts: the theoretical, the empirical part and the conclusions. The theoretical part consists of chapters two, three and the empirical part includes chapters four and five. The first chapter is the introduction of the thesis.

Chapter 2 deals with a detailed historical analysis of the theory of welfare as founded and shaped by the various schools of thought in economics, but even further back from the Greek antiquity. A thorough and comparative analysis of the content and importance of these theories is provided, which allows both the emergence of the problems encountered to their own areas, and the placement of this research on these problems. Finally in some cases is developed, a part of the methodological framework analysis welfare determining factors of this thesis, which comes directly from some findings of these theories and this should be described immediately after the reference to be presented as their continuity and evolution.

Chapter 3 explores the main methodologies of welfare calculation, of the Western world and a new methodology is developed. Main components of the new methodology, are the definition of a function of social welfare as well as to set out the factors that determine this function. But this chapter is not limited to the development of the methodology applied in this thesis, but puts two additional methodological frameworks for use in a future research.

Chapter 4 analyzed and assessed the evidence of the welfare function of the methodological framework of this thesis, i.e. the economic and non-economic factors that determine welfare. Some of these factors are measured nationally by various organizations while for others there are no measurements and for the latter an estimation attempt is presented in this chapter.

Chapter 5 describes an innovative model (computational decision-making framework) the application of the methodology of this thesis, at national level, at various times before the crisis in Greece and beyond. Moreover, the results obtained are compared with the results of widely accepted welfare tools such as GDP. Finally after the application of the methodological framework of this thesis, concrete public policy proposals are formulated for a way out of the crisis, based on the findings of the final model. A process of the model follows in Mathematica.

Chapter 6 presents the conclusions of the thesis.

Πίνακας Περιεχομένων

ΜΕΡΟΣ Ι	19
Κεφάλαιο 1 : ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	21
1.1. Η Συμβολή και οι Σκοποί της Διατριβής.....	21
1.2. Ορισμοί Βασικών Εννοιών.....	25
1.3. Προσέγγιση και πηγές στοιχείων	26
1.4. Η Δομή της Διδακτορικής Διατριβής.....	28
Κεφάλαιο 2 : ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ	30
Εισαγωγή	30
2.1 Από τον Πλάτωνα στους Bentham και Mill.....	31
2.2. Jules Duruit	35
2.3 Νεοκλασική Προσέγγιση ή Νεοκλασική Οικονομική της Ευημερίας	36
2.3.1 Alfred Marshall	37
2.3.2. Francis Ysidro Edgeworth	42
2.3.3 Arthur Cecil Pigou.....	45
2.4. Η θεωρία του Pigou ως Βάση του Μεθοδολογικού Πλαισίου ανάλυσης των παραγόντων που προσδιορίζουν την ευημερία	51
2.4.1. Προσέγγιση για τη ταυτόχρονη και ισόρροπη προώθηση της οικονομικής και της μη οικονομικής της ευημερίας.....	51
2.4.2. Ποσοτικοποίηση των προτάσεων μεγιστοποίησης της οικονομικής ευημερίας κατά τη Πιγκουβιανή Θεωρία.	55
2.5. Η Παρετιανή θεωρία της Ευημερίας ή Νέα Οικονομική της Ευημερίας ή Σύγχρονη Προσέγγιση	58
2.5.1. Vilfredo Pareto	59
2.5.1.1. Διαπιστώσεις για το έργο του Παρέτο	64
2.5.2 Η Νέα Οικονομική της Ευημερίας μετά τον Pareto	65
2.5.2.1 Kaldor (1939) – Hicks (1939)	66
2.5.2.1.1 Εφαρμογή του κριτηρίου αυτού στη περίπτωση προσδιορισμού της ευημερίας από την αντιμετώπιση των παράνομων επιχειρηματικών πρακτικών. 67	67
2.5.2.2. Scitovszky.....	68
2.5.2.2.2 Εφαρμογή του κριτηρίου Scitovsky στη περίπτωση προσδιορισμού της ευημερίας από την αντιμετώπιση των παράνομων επιχειρηματικών πρακτικών. 71	71
2.5.2.3. Little (1950)	71

2.5.2.3.1 Εφαρμογή του κριτηρίου Little στη περίπτωση προσδιορισμού της ευημερίας από την αντιμετώπιση των παράνομων επιχειρηματικών πρακτικών.	75
2.5.3. Συνολικά Συμπεράσματα και Διαπιστώσεις για τη Σχολή της Νέας Οικονομικής της Ευημερίας	75
2.6. Συνάρτηση Κοινωνικής ευημερίας Bergson – Samuelson	78
2.7. Το Πρόβλημα της Κοινωνικής Επιλογής - Arrow.....	83
2.7.1. Διαπιστώσεις για τη θεωρία του Arrow.....	85
2.8. Amartya Sen	86
2.8.1 Διαπιστώσεις για τον Amartya Sen	90
2.9 Η άποψη του Αριστοτέλη για την ευημερία	90
2.9. Συνολικά Συμπεράσματα του Κεφαλαίου.....	97
Κεφάλαιο 3 : Η ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ ΠΟΥ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΥΝ ΤΗΝ ΕΥΗΜΕΡΙΑ ΚΑΙ Η ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ.....	99
Εισαγωγή	99
3.1 Υφιστάμενη Μεθοδολογία	99
3.1.1. Τα οικονομικά της ευτυχίας	99
3.1.2 Ο Δείκτης Καλύτερης Ζωής του ΟΟΣΑ	101
3.1.2.1 Παρατηρήσεις για τα αποτελέσματα των μετρήσεων του ΟΟΣΑ στην Ελλάδα	104
3.1.3 Συζήτηση.....	105
3.2. Προτεινόμενη Μεθοδολογία.....	106
3.2.1 Υποθέσεις και παραδοχές της προτεινόμενης μεθοδολογίας.....	107
3.2.2. Ορισμός της Κοινωνικής ευημερίας.....	109
3.2.3. Ορισμός της Συνάρτησης της Κοινωνικής Ευημερίας.....	110
3.2.4. Προτεινόμενη συνάρτηση για μελλοντική έρευνα	122
3.2.5. Μια επιπλέον προτεινόμενη μέθοδος για μελλοντική έρευνα	123
3.3. Παράγοντες Προσδιορισμού της Ευημερίας και Περιορισμοί του Μοντέλου.....	124
3.4. Συμπεράσματα και η Συμβολή της Προτεινόμενης Μεθοδολογίας.....	126
ΜΕΡΟΣ II	129
Κεφάλαιο 4 : ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΙ ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΩΝ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ ΠΟΥ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΥΝ ΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΥΗΜΕΡΙΑ.....	129
Εισαγωγή	129
4.1. Ο Παράγοντας της Ηθικής Παιδείας	129
4.1.1. Ανάλυση του Παράγοντα της Ηθικής Παιδείας με βάση τη Προτεινόμενη Μεθοδολογία	136
4.1.1.1. Γενική Μορφή του Μοντέλου της Ηθικής Παιδείας	145

4.1.1.2. Ειδική Μορφή του Μοντέλου της Ηθικής Παιδείας	148
4.1.2. Εκτίμηση του παράγοντα της Ηθικής Παιδείας με βάση τη προτεινόμενη Μεθοδολογία.	157
4.1.3. Εκτίμηση των Μ.Ο. των Χρονικών Περιόδων του Παράγοντα της Ηθικής Παιδείας	162
4.1.4. Σύνοψη – Συζήτηση	171
4.2. Οι παράγοντες της Ποσότητας του Ελεύθερου Χρόνου, της Ποιότητας του Ελεύθερου Χρόνου και του Υψηλού Χρόνου Εργασίας	174
4.2.1. Παράγοντας της Ποσότητας του Ελεύθερου Χρόνου	176
4.2.2. Ο παράγοντας της ποιότητας του ελεύθερου χρόνου	176
4.2.3. Παράγοντας του υψηλού χρόνου εργασίας	184
4.3. Ο Παράγοντας της Ανισοκατανομής του εισοδήματος (Δείκτης Gini) – Μεσαία Τάξη	188
4.4. Ο Παράγοντας της ανεργίας.....	193
4.5. Ο Παράγοντας των Μισθών και των Συντάξεων.....	195
4.6. Ο Παράγοντας της Κοινωνικής Αλληλεγγύης.....	199
4.6.1. Η σχέση του παράγοντα αυτού με άλλους παράγοντες του μοντέλου.....	204
4.7. Ο Παράγοντας της Ελευθερίας ως ο βασικότερος Περιορισμός	206
4.8. Ο Παράγοντας της Δεύτερης «Πολιτικής» του Πιγκού ως Περιορισμός	209
4.9. Ο Παράγοντας της Παιδικής Φτώχειας ως Περιορισμός	221
4.9.1. Μεταβλητές που περιλαμβάνει ο δείκτης της παιδικής φτώχειας	222
4.9.2. Εισαγωγή της παιδικής φτώχειας στο ολοκληρωμένο πλαίσιο ως περιορισμός.....	226
4.9.3. Συσχέτιση του παράγοντα της παιδικής φτώχειας με τον παράγοντα της ανεργίας	226
4.9.4. Συζήτηση.....	227
4.10.: Ο παράγοντας της καταχρηστικής εκμετάλλευσης (συλλογικής) δεσπόζουσας θέσης ως περιορισμός	229
4.10.1. Εισαγωγή του παράγοντα της καταχρηστικής εκμετάλλευσης της (συλλογικής) δεσπόζουσας θέσης , στο ολοκληρωμένο πλαίσιο ως περιορισμός	233
4.10.2. Η εισαγωγή του παράγοντα της καταχρηστικής εκμετάλλευσης της (συλλογικής) δεσπόζουσας θέσης ως προσπάθεια δημιουργίας ενός νέου εργαλείου εκτίμησης των επιπτώσεων τους στην ευημερία.....	234
4.10.3. Άλλοι τρόποι προσπάθειας δημιουργίας ενός νέου εργαλείου εκτίμησης των επιπτώσεων της καταχρηστικής εκμετάλλευσης της (συλλογικής) δεσπόζουσας θέσης στην ευημερία.....	236
4.10.4. Το ζήτημα της Ισορροπίας.....	240
4.10.5. Σύνοψη	242

Κεφάλαιο 5 : ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΛΗΨΗΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ.....	243
Εισαγωγή	243
5.1. Είδη Μοντέλων.....	243
5.2 Η αξία και οι τιμές των ποσοστιαίων μεταβολών των παραγόντων προσδιορισμού της κοινωνικής ευημερίας.....	246
5.3. Εκτίμηση της συνάρτησης κοινωνικής ευημερίας και του ολοκληρωμένου πλαισίου λήψης αποφάσεων.....	254
5.4. Ανάλυση των αποτελεσμάτων	275
5.5. Σύγκριση των αποτελεσμάτων με υπάρχουσες εκτιμήσεις.....	277
5.5.1. Σύγκριση των αποτελεσμάτων με το ΑΕΠ.....	277
5.5.1.1. Ανάλυση των αποτελεσμάτων της σύγκρισης με το ΑΕΠ	289
5.5.1.2. Άλλα γενικά συμπεράσματα και διαπιστώσεις	290
5.5.2. Σύγκριση των αποτελεσμάτων με τις προτάσεις του Πιγκού	292
5.6. Συμπεράσματα και Προτάσεις Πολιτικής	299
ΜΕΡΟΣ III	302
Κεφάλαιο 6 : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ,ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΕΣ, ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ	302
6.2. Συμπεράσματα	302
6.2.1. Συμπεράσματα του θεωρητικού μέρους της μελέτης.....	302
6.2.2. Συμπεράσματα του Εμπειρικού Μέρους της Διατριβής.....	304
6.3. Προτάσεις Πολιτικής	309
6.4. Οι καινοτομίες της διδακτορικής διατριβής	312
6.5. Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.....	316
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	318
Παράρτημα α'.....	318
Παράρτημα β'	320
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	377
Α. Βιβλιογραφία Ξενόγλωσση	377
Β. Βιβλιογραφία Ελληνόγλωσση	388

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας 4. 1. : Η λίστα των μαθημάτων «α» της Ηθικής Παιδείας στις διάφορες βαθμίδες εκπαίδευσης.....	150
Πίνακας 4. 2. : Οι ώρες διδασκαλίας στη πρόταση μας ή στο δεύτερο σενάριο ηθικής παιδείας.	154
Πίνακας 4. 3.: Οι ώρες διδασκαλίας στη τρέχουσα κατάσταση ή στο πρώτο σενάριο ηθικής παιδείας.	155
Πίνακας 4. 4. : Ο προϋπολογισμός και η ποιότητα διδασκαλίας των μαθημάτων ηθικής παιδείας «α;» στη πρόταση μας.....	156
Πίνακας 4. 5.: Ο προϋπολογισμός και η ποιότητα διδασκαλίας των μαθημάτων ηθικής παιδείας «α;» στη τρέχουσα κατάσταση.	157
Πίνακας 4. 6. : Ισομερής ετήσια μεταβολή 5% και πιο Συγκεκριμένα $0,05023 (W_1= 1*W_0 + 5,023\%*W_0=1,05023*W_0)$	163
Πίνακας 4. 7. : Ισομερής Ετήσια Μεταβολή 2%, $(W_1= 1*W_0 + 2\%*W_0=1,02*W_0)$	165
Πίνακας 4. 8. : Μέσοι Όροι των Τιμών της Ηθικής Παιδείας στο Δεύτερο Σενάριο (με μια Ισομερή, Ετήσια Αύξηση 5%) σε Επίπεδο Δεκαετίας και Πενταετίας.....	169
Πίνακας 4. 9. : Μέσοι Όροι των Τιμών της Ηθικής Παιδείας στο Πρώτο Σενάριο σε Επίπεδο Δεκαετίας και Πενταετίας	169
Πίνακας 4. 10. : Μονάδες ευχαρίστησης που έχουν παραχθεί για κάθε κατηγορία ελεύθερου χρόνου από τα 203 άτομα που συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια υπό την προϋπόθεση ότι το κάθε άτομο έχει μια μονάδα ευχαρίστησης για τη κάθε κατηγορία ελεύθερου χρόνου που επιλέγει.....	178
Πίνακας 4. 11.: Ποσοστό ευχαρίστησης που έχει παραχθεί για κάθε κατηγορία ελεύθερου χρόνου από τα 203 άτομα που συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια.....	179
Πίνακας 4. 12. : Ομαδοποίηση των κατηγοριών σε τρεις Ποιότητες Ελεύθερου Χρόνου ...	180
Πίνακας 4. 13. : Διαχρονική εξέλιξη της ποιότητας του ελεύθερου χρόνου	181
Πίνακας 4. 14. : Βαθμολόγηση της ποιότητας	182
Πίνακας 4. 15. : Μέσοι όροι του ποσοστού της ποιότητας του ελεύθερου χρόνου σε επίπεδο δεκαετίας και πενταετίας.....	182
Πίνακας 4. 16. : Ποσοστό ατόμων με μία δουλειά και χρόνο εργασίας πάνω από 8 ώρες την ημέρα	185
Πίνακας 4. 17.: Μέσοι όροι του ποσοστού των ατόμων που εργάζονται πάνω από 8 ώρες, σε επίπεδο δεκαετίας και πενταετίας	186
Πίνακας 4. 18.: Μέσοι όροι του δείκτη Gini για την Ελλάδα, σε επίπεδο δεκαετίας και πενταετίας.....	191
Πίνακας 4. 19.: Μέσοι όροι της μακροχρόνιας ανεργίας ως ποσοστά επί τοις εκατό του συνόλου (άντρες και γυναίκες από 15 μέχρι 74 ετών) του ενεργού πληθυσμού σε επίπεδο δεκαετίας και πενταετίας.....	194
Πίνακας 4. 20.: Ετήσια εκατοστιαία μεταβολή των Μέσων Ακαθάριστων Ονομαστικών Αποδοχών.....	196
Πίνακας 4. 21.: Μέσοι όροι των ετήσιων εκατοστιαίων μεταβολών των Μέσων, Ακαθάριστων Ονομαστικών Αποδοχών σε επίπεδο δεκαετίας και πενταετίας.....	197

Πίνακας 4. 22.: Βαθμολογία του Δείκτη Κοινωνικής Συνοχής για την Ελλάδα.....	200
Πίνακας 4. 23.: Βαθμολογία του Υπό-Δείκτη Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Αλληλεγγύης και προθυμίας παροχής Βοήθειας).....	201
Πίνακας 4. 24.: Οι μέσοι όροι και τα συνολικά εισοδήματα των φτωχών και του συνόλου και οι σταθερές βάσει των οποίων προσδιορίζεται η μεταβλητότητα για τις δεκαετίες 1995-2004 και 2005-2014	212
Πίνακας 5. 1.: Η αξία (θετική ή αρνητική των μεταβλητών)	247
Πίνακας 5. 2. : Μέσοι Όροι των Δεκαετιών των Παραμέτρων	247
Πίνακας 5. 3.: Μέσοι Όροι των Δεκαετιών των Παραμέτρων σε δεκαδική μορφή όλων των μεταβλητών.....	248
Πίνακας 5. 4.: Ποσοστιαία μεταβολή επί τοις εκατό των παραμέτρων με βάση το Μ.Ο. της 1 ^{ης} δεκαετίας (1995-2004).....	249
Πίνακας 5. 5.: Μέσοι Όροι των Πενταετιών των Παραμέτρων.....	250
Πίνακας 5. 6.: Μέσοι Όροι των Πενταετιών των Παραμέτρων σε δεκαδική μορφή όλων των μεταβλητών.....	250
Πίνακας 5. 7.: Ποσοστιαία μεταβολή επί τοις εκατό των παραμέτρων της πενταετίας (2000-2004) με βάση το Μ.Ο. της 1 ^{ης} πενταετίας (1995-1999).....	251
Πίνακας 5. 8.: Ποσοστιαία μεταβολή επί τοις εκατό των παραμέτρων της πενταετίας (2005-2009) με βάση το Μ.Ο. της 1 ^{ης} πενταετίας (1995-1999).....	252
Πίνακας 5. 9.: Ποσοστιαία μεταβολή επί τοις εκατό των παραμέτρων της πενταετίας (2010-2014) με βάση το Μ.Ο. της 1 ^{ης} πενταετίας (1995-1999).....	253
Πίνακας 5. 10.: Βαρύτητες (1 ^ο είδος) στο οικονομικό και στο μη οικονομικό τμήμα της ευημερίας.....	254
Πίνακας 5. 11.: Κατηγοριοποίηση των μεταβλητών στην οικονομική και μη οικονομική ευημερία	255
Πίνακας 5. 12.: Βαρύτητες (2 ^ο είδος) μέσα σε κάθε μεταβλητή.....	256
Πίνακας 5. 13.: Αρχικές τιμές του μοντέλου. – Τιμές που λαμβάνουν οι περίοδοι βάσης ..	257
Πίνακας 5. 14.: Οι τιμές που λαμβάνει η ευημερία στις διάφορες περιόδους, με το πρώτο σενάριο ηθικής παιδείας, που εκφράζει τη τρέχουσα κατάσταση	260
Πίνακας 5. 15.: Οι τιμές που λαμβάνει η ευημερία στις διάφορες περιόδους, με το δεύτερο σενάριο ηθικής παιδείας, που εκφράζει τη πρότασή μας.....	261
Πίνακας 5. 16.: Μ.Ο. του ΑΕΠ στις χρονικές περιόδους του μοντέλου	278
Πίνακας 5. 17.: Ποσοστιαία μεταβολή του ΑΕΠ από τις περιόδους βάσης, στις χρονικές περιόδους που εξετάζονται στο μοντέλο	278
Πίνακας 5. 18. : Ποσοστιαία μεταβολή των παραμέτρων c_t και d_t των προτάσεων του Πιγκού, για μεγιστοποίηση της ευημερίας, από τη χρονική περίοδο βάσης, σε επίπεδο δεκαετίας.	293
Πίνακας 5. 19. : Οι ποσοστιαίες μεταβολές των δύο τμημάτων της ευημερίας και της συνολικής από τη χρονική περίοδο βάσης , σε επίπεδο δεκαετίας.....	294
Πίνακας 6. 1. : Οι καινοτομίες της διατριβής.....	314

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

Διάγραμμα 2. 1. Οι εκπρόσωποι της Νεοκλασικής Οικονομικής της Ευημερίας.....	37
Διάγραμμα 2. 2. Οι εκπρόσωποι της Νέας Οικονομικής της Ευημερίας	59
Διάγραμμα 4. 1. : Η ποσοστιαία μεταβολή της ευημερίας w_1 από την αρχική τιμή της w_0 .	146
Διάγραμμα 4. 2.: Σύγκριση των αρχικών τιμών της πρότασης μας και της τρέχουσας κατάστασης	162
Διάγραμμα 4. 3. : Ισομερής Ετήσια Μεταβολή 5% και πιο Ειδικά 0,05023 ($W_1= 1*W_0 + 5,023%*W_0=1,05023*W_0$)	165
Διάγραμμα 4. 4. .: Ισομερής Ετήσια Μεταβολή 2%, ($W_1= 1*W_0 + 2%*W_0=1,02*W_0$)	168
Διάγραμμα 4. 5. : Μέσοι όρων των τιμών της ηθικής παιδείας και στα δύο σενάρια σε επίπεδο δεκαετιών.....	170
Διάγραμμα 4. 6. : Μέσοι όρων των τιμών της ηθικής παιδείας και στα δύο σενάρια σε επίπεδο πενταετιών	170
Διάγραμμα 4. 7. : Η Εξέλιξη της Ποιότητας του Ελεύθερου Χρόνου	182
Διάγραμμα 4. 8. : Η Ποιότητα του Ελεύθερου Χρόνου σ' επίπεδο δεκαετίας	183
Διάγραμμα 4. 9.: Η ποιότητα του ελεύθερου χρόνου σ' επίπεδο πενταετίας	183
Διάγραμμα 4. 10.: Διαχρονική εξέλιξη του ποσοστού των ατόμων που εργάζονται πάνω από 8 ώρες την ημέρα	186
Διάγραμμα 4. 11.: Μέσοι όροι του ποσοστού των ατόμων που εργάζονται πάνω από 8 ώρες, σε επίπεδο δεκαετίας.....	187
Διάγραμμα 4. 12.: Μέσοι όροι του ποσοστού των ατόμων που εργάζονται πάνω από 8 ώρες, σε επίπεδο πενταετιών	188
Διάγραμμα 4. 13. : Μέσοι όροι του δείκτη Gini για την Ελλάδα, σε επίπεδο δεκαετίας.....	192
Διάγραμμα 4. 14. : Μέσοι όροι του δείκτη Gini για την Ελλάδα, σε επίπεδο πενταετίας ...	193
Διάγραμμα 4. 15.: Μέσοι όροι της Μακροχρόνιας Ανεργίας σε επίπεδο Δεκαετίας.....	194
Διάγραμμα 4. 16.: Μέσοι όροι της Μακροχρόνιας Ανεργίας σε επίπεδο Πενταετίας	195
Διάγραμμα 4. 17.: Μέσοι όροι των ετήσιων εκατοστιαίων μεταβολών των Μέσων, Ακαθάριστων Ονομαστικών Αποδοχών σε επίπεδο δεκαετίας.....	198
Διάγραμμα 4. 18.: Μέσοι όροι των ετήσιων εκατοστιαίων μεταβολών των Μέσων, Ακαθάριστων Ονομαστικών Αποδοχών σε επίπεδο	198
Διάγραμμα 4. 19.: Μ.Ο. του Ποσοστού της Κοινωνικής Αλληλεγγύης σε Επίπεδο Δεκαετίας	203
Διάγραμμα 4. 20.: Μ.Ο. του Ποσοστού της Κοινωνικής Αλληλεγγύης σε Επίπεδο Πενταετίας	203
Διάγραμμα 4. 21.: Η διεργασία επίτευξης της ευημερίας από την αφετηρία της ελευθερίας.	208
Διάγραμμα 4. 22.: Το Y_{OL} στις χρονικές περιόδους 2005-2014 και 1995-2004	214
Διάγραμμα 4. 23.: Το $Y_{V,OL}$ στις χρονικές περιόδους 2005-2014 και 1995-2004.....	214
Διάγραμμα 4. 24.: Η διαφορά $[Y_{OL}-Y_{V,OL}]=c$ στις χρονικές περιόδους 2005-2014 και 1995-2004	215
Διάγραμμα 4. 25.: Το $Y_{\Phi T}$ στις χρονικές περιόδους 2005-2014 και 1995-2004	215
Διάγραμμα 4. 26.: Το $Y_{V,\Phi T}$ στις χρονικές περιόδους 2005-2014 και 1995-2004	216

Διάγραμμα 4. 27.: Η διαφορά $[Y_{\Phi T} - Y_{\nu, \Phi T}] = d$ στις χρονικές περιόδους 2005-2014 και 1995-2004.....	216
Διάγραμμα 4. 28.: Μέσος Όρος του Πραγματικού ΑΕΠ στις χρονικές περιόδους 1995-2004 και 2005-2014.....	220
Διάγραμμα 5. 1.: Η συνολική κοινωνική ευημερία τη δεκαετία (2005-2014) με περίοδο βάσης τη δεκαετία (1995-2004) στο πρώτο σενάριο ηθικής παιδείας που εκφράζει τη τρέχουσα κατάσταση	262
Διάγραμμα 5. 2.: Η συνολική κοινωνική ευημερία τη δεκαετία (2005-2014) με περίοδο βάσης τη δεκαετία (1995-2004) στο δεύτερο σενάριο ηθικής παιδείας που εκφράζει τη πρόταση μας.....	263
Διάγραμμα 5. 3.: Σύγκριση της συνολικής κοινωνικής ευημερίας κατά τη δεκαετία (2005-2014) στα δύο σενάρια της ηθικής παιδείας.....	264
Διάγραμμα 5. 4.: Τάσεις της ευημερίας και των παραγόντων που την επηρεάζουν σ' επίπεδο δεκαετίας και στα δύο σενάρια ηθικής παιδείας	265
Διάγραμμα 5. 5.: Η συνολική κοινωνική ευημερία τη πενταετία (2000-2004) με περίοδο βάσης τη πενταετία (1995-1999), στο πρώτο σενάριο ηθικής παιδείας, που εκφράζει τη τρέχουσα κατάσταση	266
Διάγραμμα 5. 6.: Η συνολική κοινωνική ευημερία τη πενταετία (2005-2009) με περίοδο βάσης τη πενταετία (1995-1999), στο πρώτο σενάριο ηθικής παιδείας, που εκφράζει τη τρέχουσα κατάσταση	267
Διάγραμμα 5. 7.: Η συνολική κοινωνική ευημερία τη πενταετία (2010-2014) με περίοδο βάσης τη πενταετία (1995-1999), στο πρώτο σενάριο ηθικής παιδείας, που εκφράζει τη τρέχουσα κατάσταση	268
Διάγραμμα 5. 8. : Σύγκριση όλων των πενταετιών στο πρώτο σενάριο ηθικής παιδείας ...	269
Διάγραμμα 5. 9.: Η τάση της ευημερίας και των μεταβλητών που την συνθέτουν σ' επίπεδο πενταετίας και με το πρώτο σενάριο ηθικής παιδείας.....	270
Διάγραμμα 5. 10.: Η συνολική κοινωνική ευημερία τη πενταετία (2000-2004) με περίοδο βάσης τη πενταετία (1995-1999), στο δεύτερο σενάριο ηθικής παιδείας, που εκφράζει τη πρόταση μας.....	271
Διάγραμμα 5. 11.: Η συνολική κοινωνική ευημερία τη πενταετία (2005-2009) με περίοδο βάσης τη πενταετία (1995-1999), στο δεύτερο σενάριο ηθικής παιδείας, που εκφράζει τη πρόταση μας.....	272
Διάγραμμα 5. 12.: Η συνολική κοινωνική ευημερία τη πενταετία (2010-2014) με περίοδο βάσης τη πενταετία (1995-1999), στο δεύτερο σενάριο ηθικής παιδείας, που εκφράζει τη πρόταση μας.....	273
Διάγραμμα 5. 13.: Σύγκριση όλων των πενταετιών στο δεύτερο σενάριο ηθικής παιδείας.	273
Διάγραμμα 5. 14.: Η εξέλιξη της ευημερίας σ' επίπεδο πενταετιών στα δύο σενάρια ηθικής παιδείας	274
Διάγραμμα 5. 15.: Σύγκριση της τελευταίας πενταετίας με τη δεκαετία στο πρώτο σενάριο ηθικής παιδείας.....	274
Διάγραμμα 5. 16.: Σύγκριση της μεταβολής της ευημερίας από τη μια δεκαετία στην άλλη και στα δύο σενάρια ηθικής παιδείας με τη μεταβολή του ΑΕΠ από τη μια δεκαετία στην άλλη.....	279

Διάγραμμα 5. 17.: Σύγκριση της ευημερίας (W) στη πενταετία 2000-2004 και στα δύο σενάρια ηθικής παιδείας με το ΑΕΠ στη πενταετία 2000-2004	280
Διάγραμμα 5. 18.: Σύγκριση της ευημερίας (W) στη πενταετία 2005-2009 και στα δύο σενάρια ηθικής παιδείας με το ΑΕΠ στη πενταετία 2005-2009	281
Διάγραμμα 5. 19.: Σύγκριση της ευημερίας (W) στη πενταετία 2010-2014 και στα δύο σενάρια ηθικής παιδείας με το ΑΕΠ στη πενταετία 2010-2014	281
Διάγραμμα 5. 20.: Σύγκριση του w των πενταετιών στα δύο σενάρια ηθικής παιδείας με το ΑΕΠ των πενταετιών.....	282
Διάγραμμα 5. 21.: Σύγκριση όλων των χρονικών περιόδων και των σεναρίων της ευημερίας (W) με το ΑΕΠ όλων των χρονικών περιόδων που λαμβάνονται στο μοντέλο	283
Διάγραμμα 5. 22.: Οι τάσεις της ευημερίας στις διάφορες πενταετίες του μοντέλου και των παραγόντων που την απαρτίζουν και στα δύο σενάρια συγκριτικά με το ΑΕΠ.....	284
Διάγραμμα 5. 23.: Οι τάσεις της ευημερίας και των παραγόντων που την απαρτίζουν και στα δύο σενάρια σε επίπεδο δεκαετίας ,συγκριτικά με το ΑΕΠ	285
Διάγραμμα 5. 24.: Σύγκριση των ποσοστιαίων μεταβολών του ΑΕΠ, της ευημερίας και των παραγόντων που την απαρτίζουν και στα δύο σενάρια , από τη δεκαετία βάσης στην επόμενη.....	286
Διάγραμμα 5. 25.: Σύγκριση όλων των χρονικών περιόδων που λαμβάνονται στο μοντέλο και των σεναρίων της ευημερίας (W) με τους παράγοντες που την επηρεάζουν και το ΑΕΠ	287
Διάγραμμα 5. 26.: Σύγκριση των ποσοστιαίων μεταβολών του ΑΕΠ, της ευημερίας και των παραγόντων που την απαρτίζουν και στα δύο σενάρια , σε όλες τις χρονικές περιόδους του μοντέλου	288
Διάγραμμα 5. 27. : Σύγκριση της συνολικής κοινωνικής ευημερίας και των δύο τμημάτων της, σε επίπεδο δεκαετίας και στα δύο σενάρια	295
Διάγραμμα 5. 28. : Η μεταβολής της οικονομικής ευημερίας και των μεταβλητών που την επηρεάζουν, από τη χρονική περίοδο βάσης σε επίπεδο δεκαετίας, με τα αποτελέσματα υπάρχουσών εκτιμήσεων σχετικά με την οικονομική ευημερία.....	296
Διάγραμμα 5. 29.: Σύγκριση των μεταβλητών c_t και d_t του μαθηματικού πλαισίου του Πιγκού για τη μεγιστοποίηση της ευημερίας, με την ευημερία του μοντέλου της διατριβής (συνολική, οικονομική και μη οικονομική), με τις μεταβλητές που την επηρεάζουν και με το ΑΕΠ	297
Διάγραμμα 5. 30. : Σύγκριση των ποσοστιαίων μεταβολών από τη χρονική περίοδο βάσης , της ευημερίας (συνολικής, οικονομικής και μη οικονομικής) του μοντέλου με τις μεταβλητές που τη συνθέτουν , με το ΑΕΠ και με το διακόπτη ελέγχου της διαδικασίας μεταβολής της ευημερίας που προκύπτει από τις προτάσεις του Πιγκού.	298

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ

A.2. 1. : Αλλαγή στην κάθε ατομική ωφελιμότητα κατά τον Pareto.....	318
A.5. 1. Διαδικασία υπολογισμού της συνάρτησης (10) με τη βοήθεια του Mathematica ...	319
Ερωτηματολόγιο A.4. 1.: Ερωτηματολόγιο Ηθικής Παιδείας	320
Ερωτηματολόγιο A.4. 2.: Ερωτηματολόγιο για τον ελεύθερο χρόνο	353
Πίνακας A.4. 1.: Διεργασία του Excel για το γραμμικό μοντέλο της πρότασης μας με απλούς περιορισμούς κάτω και άνω άκρων.....	321
Πίνακας A.4. 2.: Διεργασία του Excel για το γραμμικό μοντέλο της πρότασης μας, με σύνθετο περιορισμό.....	330
Πίνακας A.4. 3.: Διεργασία στο Excel για το τετραγωνικό μοντέλο της πρότασης μας, με απλό περιορισμό.....	338
Πίνακας A.4. 4.: Διεργασία στο Excel για το τετραγωνικό μοντέλο της πρότασης μας, με σύνθετο περιορισμό.....	343
Πίνακας A.4. 5 Πίνακας A.4.5.: Μελέτη της ΕΛΣΤΑΤ για τη γενική χρήση του χρόνου για το έτος 2013.....	359
Πίνακας A.4. 6.: Μελέτη της ΕΕ για τη κατανομή του ελεύθερου χρόνου των Ευρωπαίων σε διάφορες δραστηριότητες	360
Πίνακας A.4. 7.: Μελέτη της ΕΛΣΤΑΤ για τους απασχολούμενους με πάνω από 50 ώρες εργασίας, εβδομαδιαίως για το 2011	361
Πίνακας A.4. 8. Gini Index για την Ελλάδα.....	366
Πίνακας A.4. 9. Μακροχρόνια ανεργία ως ποσοστό επί τοις εκατό του συνολικού (άντρες και γυναίκες από 15 μέχρι 74 ετών) ενεργού πληθυσμού για τη χρονική περίοδο (1995-2014).	367
Πίνακας A.4. 10.: Συνολικός δείκτης Κοινωνικής Συνοχής και Κατάταξη των χωρών (2009-2012) από μελέτη του Ινστιτούτου Bertelsmann.....	368
Πίνακας A.4. 11. Κατάταξη των χωρών για το επίπεδο κοινωνικής συνοχής τους (2009-2012), βασιζόμενη στο Ινστιτούτο Bertelsmann.....	369
Πίνακας A.4. 12. Κατάταξη των χωρών για το επίπεδο κοινωνικής συνοχής τους (1989-1995), βασιζόμενη στο Ινστιτούτο Bertelsmann.....	369
Πίνακας A.4. 13. Διαχρονική κατάταξη των χωρών με βάση τον δείκτη Κοινωνικής Συνοχής (1989-2012) από μελέτη του Ινστιτούτου Bertelsmann	370
Πίνακας A.4. 14. Κατάταξη των χωρών με βάση τη τρίτη κατηγορία του συνολικού δείκτη Κοινωνικής Συνοχής που ονομάζεται «Εστίαση στο Κοινό Καλό» από μελέτη του Ινστιτούτου Bertelsmann. Ο υπό-δείκτης 3.1. είναι η Κοινωνική Αλληλεγγύη.....	371
Πίνακας A.4. 15. Η διαχρονική εικόνα της Ελλάδας ως προς το συνολικό δείκτη Κοινωνική Συνοχή και των επιμέρους κατηγοριών του (1989-2012), από μελέτη του Ινστιτούτου Bertelsmann	372
Πίνακας A.4. 16. Δεδομένα από τα οποία προκύπτουν οι μεταβλητές των προτάσεων του Πιγκού.	373

Πίνακας Α.4. 17. Συνολικός όγκος εισοδήματος όλου του πληθυσμού και των φτωχών ανά έτος , στις προτάσεις του Πιγκού	374
Πίνακας Α.4. 18. Ποσοστό της παιδικής φτώχειας, από τη Eurostat με βάση εισοδηματικά κριτήρια (2003 -2014)	376
Διάγραμμα Α.4. 1.: Απεικόνιση της αναφοράς του Excel	343
Διάγραμμα Α.4. 2.: Σύγκριση των τελικών τιμών του απλού και σύνθετου περιορισμού στο τετραγωνικό μοντέλο.	353
Διάγραμμα Α.4. 3. Μελέτη του Eurofound με τις μέσες, ετήσιες ώρες εργασίας για το 2006	361
Διάγραμμα Α.4. 4 . Μελέτη του Eurofound με ποσοστό ατόμων που εργάζονται πάνω από 48 ώρες την εβδομάδα, για το 2006	362
Διάγραμμα Α.4. 5. Μελέτη του ΟΟΣΑ (2015) για ποσοστό ατόμων που εργάζονται πάνω από 50 ώρες την εβδομάδα	363
Διάγραμμα Α.4. 6. Μελέτη του ΟΟΣΑ (2011) για ποσοστό ατόμων που εργάζονται πάνω από 50 ώρες την εβδομάδα.....	364
Διάγραμμα Α.4. 7. Μελέτη του ΟΟΣΑ (2013) για ποσοστό ατόμων που εργάζονται πολλές ώρες.....	365

ΜΕΡΟΣ Ι

Κεφάλαιο 1 : ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. Η Συμβολή και οι Σκοποί της Διατριβής

«Σκοπός της οικονομικής επιστήμης είναι να βρει τρόπους με τους οποίους αυξάνεται η συνολική γενική ευημερία για αυτό και εναπόκειται στην οικονομική ανάλυση να επιτελέσει το στόχο της.»

-Pigou, King's College, Cambridge, June 1920-

Όπως είναι γνωστό το βασικότερο πρόβλημα που έχει απασχολήσει την ανθρωπότητα για πολλά χρόνια από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα αποτελεί η προώθηση της συνολικής ευημερίας, η οποία αποτελεί το πρωταρχικό στόχο της οικονομικής πολιτικής αλλά και ευρύτερα της οικονομικής επιστήμης. Εξαιτίας της τρέχουσας συγκυρίας στην Ελλάδα, η ανάγκη προώθησης της ευημερίας μέσω των κατάλληλων δημόσιων πολιτικών είναι υψίστης σημασίας. Οι πολιτικές προώθησης της είναι συνυφασμένες και εξαρτώνται τόσο από το υφιστάμενο θεωρητικό όσο και μεθοδολογικό πλαίσιο διερεύνησης και καταγραφής της.

Το υφιστάμενο θεωρητικό πλαίσιο μπορεί να το εντοπίσει κανείς στην ιστορία σκέψεως της οικονομικής της ευημερίας. Εκεί μπορεί να εντοπιστεί κι ένα μέρος του μεθοδολογικού πλαισίου αποτύπωσης της. Ωστόσο σήμερα έχουν αναπτυχθεί κι επικρατήσει κάποιες νέες τεχνικές καταγραφής της ευημερίας όπως ο «Δείκτης Ποιότητας Ζωής» του ΟΟΣΑ, ή ο «Δείκτης Ευημερίας» του Καναδά. Ενώ η ευρέως αποδεκτή τεχνική που χρησιμοποιείται με σχεδόν θρησκευτική ευλάβεια για τη μέτρηση της είναι το ΑΕΠ. Οι παράγοντες προσδιορισμού της ευημερίας όπου επεξεργάζονται με τα υφιστάμενα θεωρητικά και μεθοδολογικά πλαίσια αλλά και ο τρόπος επεξεργασίας τους, διαδραματίζουν πολύ σημαντικό ρόλο τόσο στην αποτύπωση της, όσο και στις διάφορες πολιτικές που βασίζονται στην αποτύπωση αυτή και χαράσσονται από τους λήπτες αποφάσεων οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής για τη προώθηση της. Ωστόσο η τρέχουσα κρίση ανέδειξε κάποιους παράγοντες οι οποίοι την προσδιορίζουν περισσότερο σε σχέση με άλλους, όπως επίσης και την ανάγκη να εστιάσουμε και να τοποθετήσουμε τη θεωρία της, σε νέες βάσεις που θα επηρεάζουν και τη μεθοδολογική προσέγγιση της. Η ανάδειξη αυτή συνοδεύτηκε επίσης από την υπογράμμιση κάποιων μειονεκτημάτων που εμφανίζουν το θεωρητικό αλλά και το μεθοδολογικό πλαίσιο διερεύνησης της. Τα μειονεκτήματα αυτά ή οι προβληματισμοί, εμφανίζονται ως εξής:

- 1) Ένα σημαντικό μειονέκτημα είναι η μονοδιάστατη προσέγγιση της ευημερίας μόνο από τη πλευρά της οικονομικής ευημερίας την οποία προωθούν σήμερα οι κοινωνίες. Όμως η οικονομική ευημερία δεν αποτελεί ορθό δείκτη της συνολικής κοινωνικής ευημερίας. Οι αιτίες που δημιούργησαν τη τρέχουσα συγκυρία στην Ελλάδα μπορούν να διερευνηθούν και σε αυτή τη βάση προκειμένου να ισχυροποιηθεί η σημασία αυτού του μειονεκτήματος.
- 2) Η επίδραση της μηχανικής στην οικονομική επιστήμη και ιδιαίτερα στη θεωρία της ευημερίας αμφισβητείται ως η πλέον κατάλληλη στη σημερινή εποχή, όπου οι ανάγκες είναι διαφορετικές σε σύγκριση με την εποχή που δρομολογήθηκε αυτή η επιρροή. Καθώς η εγχώρια και παγκόσμια κρίση έχουν και ηθική διάσταση, κρίνεται ορθό η θεωρία της ευημερίας να επανατοποθετηθεί σε νέες βάσεις και πιο συγκεκριμένα στο πεδίο της ηθικής, από το οποίο εξάλλου έχει προέλθει. Από το μειονέκτημα αυτό προκύπτουν δυο ακόμα:
 - α) Το πρόβλημα της απόρριψη των διαπροσωπικών συγκρίσεων και υποκειμενικών ή ηθικών κρίσεων ως αντί- επιστημονικές, ως μια προσπάθεια να απολέσουν τον ηθικό μανδύα της θεωρίας της ευημερίας στο παρελθόν, η οποία απόρριψη προήλθε από τη Νέα Σχολή της Ευημερίας. Η άποψη αυτή επικρατεί μέχρι σήμερα πολλές φορές στους επιστημονικούς κύκλους. Το πρόβλημα επικεντρώνεται στο ότι δε μπορούμε να αποφανθούμε για τίποτε σχετικά με την ευημερία αν δε κάνουμε αντικειμενικές κρίσεις, επίσης παρατηρούμε και την αντίφαση ότι κάποιιοι οικονομολόγοι απορρίπτουν τις διαπροσωπικές συγκρίσεις, ενώ ταυτόχρονα κάνουν διαπροσωπικές συγκρίσεις χωρίς να το αντιλαμβάνονται, προκειμένου να αποφανθούν για πολλά ζητήματα.
 - β) Αμφιβολίες για την αξιοπιστία του εργαλείου του Pareto, το οποίο στηρίζεται έντονα στην απόρριψη των ηθικών κρίσεων και το οποίο επικρατεί μέχρι σήμερα ως το πιο κατάλληλο και δημοφιλές εργαλείο μέτρησης της ευημερίας. Το πρόβλημα εντοπίζεται στο ότι το εργαλείο αυτό αναφέρεται σε καλύτερη αποτελεσματικότητα της παραγωγικής διαδικασίας, αντί για βελτίωση της οικονομικής ευημερίας. Μπορεί η αποτελεσματικότητα να συνδέεται με βελτίωση της οικονομικής ευημερίας, αλλά όχι από μόνης της, πρέπει να συνυπάρχουν και άλλοι παράγοντες.
- 3) Το μειονέκτημα της προσέγγισης της εκπαίδευσης μόνο από την πλευρά της εξειδίκευσης και της κατάρτισης, όταν εξετάζουμε την επίδραση της στην ευημερία. Το επιχείρημα είναι ότι ενώ η εκπαίδευση επιδρά θετικά στην ευημερία όταν προσφέρει και ηθική παιδεία παράλληλα με τη κατάρτιση, οι υφιστάμενες μεθοδολογίες καταγραφής της ευημερίας προσεγγίζουν την εκπαίδευση μόνο από τη πλευρά της κατάρτισης (π.χ. ΟΟΣΑ, Canadian Index of Wellbeing, etc.), αυτό όμως δεν είναι αρκετό. Το μειονέκτημα αυτό αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα αν συμπεριλάβουμε τις διατυπώσεις του Αριστοτέλη για την ευημερία, στις οποίες η ηθική παιδεία εμφανίζεται να είναι εξαιρετικά κρίσιμη για την επίτευξη της ευημερίας.

4) Ένας επιπλέον προβληματισμός αφορά στην ακρίβεια της καταγραφής της παιδικής ευημερίας ή του αντίθετου της δηλαδή της παιδικής φτώχειας, με βάση τα εισοδηματικά κριτήρια. Καθώς η παιδική φτώχεια εξαρτάται από πολλούς παράγοντες πέραν του εισοδήματος, και παρατηρώντας την περίπτωση της Ελλάδας, κάποιοι από αυτούς αναφέρονται από τους αρμόδιους μεγάλους οργανισμούς κάποιοι άλλοι όμως όχι. Επιπλέον πρόβλημα αποτελεί ότι δεν είναι ένα και μοναδικό το είδος της παιδικής φτώχειας παγκόσμια. Για παράδειγμα άλλο είδος παιδικής φτώχειας εμφανίστηκε στην Ελλάδα της κρίσης και άλλο είναι το είδος της παιδικής φτώχειας που υπάρχει στην Αφρική. Αν δεν καταφέρνουμε να μετράμε ορθά, να αναγνωρίζουμε και να διαχωρίζουμε τα είδη της παιδικής φτώχειας, δε θα καταφέρνουμε να δίνουμε το σωστό φάρμακο στη σωστή ασθένεια, για να αντιμετωπίσουμε το φαινόμενο, προκειμένου να βελτιώνεται η παιδική ευημερία και συνακόλουθα η γενική ευημερία.

5) Προβλήματα ως προς την αξιοπιστία των αποτελεσμάτων τους αντιμετωπίζουν το ΑΕΠ αλλά και ο δείκτης ανισοκατανομής Gini. Τα εργαλεία αυτά αδυνατούν να αποτυπώσουν την πραγματικότητα σχετικά με τη συνολική αλλά και οικονομική ευημερία, αναφορικά με το πρώτο εργαλείο και τη κατάσταση της μεσαίας τάξης, αναφορικά με το δεύτερο, η οποία επηρεάζει σημαντικά την ευημερία. Εξαιτίας του προβληματισμού αυτού, πρέπει να αντικατασταθεί η χρήση τους, από κάποιο ήδη υπάρχον ή νέο εργαλείο.

6) Το πιο ουσιαστικό όμως μειονέκτημα προέρχεται από τον προβληματισμό του κατά πόσο σήμερα στην Ελλάδα της κρίσης γνωρίζουμε ή επισημαίνουμε παράγοντες, στους οποίους αν βασισθούν οι κατάλληλες πολιτικές, μπορεί μελλοντικά να φέρουν μια θετική επίδραση στην ευημερία, προκειμένου να αντιμετωπιστεί η τρέχουσα συγκυρία. Οφείλουμε λοιπόν να αναζητήσουμε τους παράγοντες αυτούς και να τους δώσουμε έμφαση. Πρέπει να δουλέψουμε πάση θυσία πάνω σε αυτούς, αν επιθυμούμε να ξεφύγουμε από το φαύλο κύκλο της ηθικό-οικονομικής κρίσης. Επομένως σήμερα πρέπει να ενεργοποιήσουμε όλους τους παράγοντες που ενισχύουν την ευημερία, προκειμένου να στρέψουμε όλες τις δυνάμεις ταυτόχρονα στη βελτίωση της.

Ο κύριος σκοπός της παρούσας διατριβής είναι μια πρόταση ανάδειξης των παραγόντων προσδιορισμού της ευημερίας και επεξεργασίας τους μέσω του ολοκληρωμένου πλαισίου λήψης αποφάσεων, με την οποία θα είναι εφικτό να περιορίζονται αυτά τα μειονεκτήματα και οι προβληματισμοί. Τελικά η ουσιαστικότερη σημασία της παρούσης διατριβής έγκειται στη δημιουργία του ολοκληρωμένου πλαισίου λήψης αποφάσεων, μέσω του οποίου θα επεξεργάζονται οι παράγοντες προσδιορισμού της ευημερίας. Το πλαίσιο αυτό βασίζεται στη διατύπωση ενός συγκεκριμένου ορισμού της κοινωνικής ευημερίας, που κάνει χρήση ορισμένων βασικών παραδοχών και την ανάπτυξη μιας συνάρτησης που στηρίζεται σε αυτόν τον ορισμό. Αυτή είναι η σημασία του θεωρητικού μέρους της διατριβής. Μια ακόμα σημασία της παρούσης διατριβής, είναι η επιβεβαίωση πώς είναι πρακτικά

εφαρμόσιμο αυτό το ολοκληρωμένο πλαίσιο λήψης αποφάσεων και δύναται να καταλήγει σε συγκεκριμένα ποσοτικά αποτελέσματα αναφορικά με την ευημερία. Αυτή είναι η σημασία του εμπειρικού μέρους της διατριβής. Ενώ η συνεισφορά της εν λόγω διατριβής στην ανθρώπινη γνώση, έγκειται στην ανθρωποκεντρική θέση που παίρνει σε σύγκριση με τα υφιστάμενα θεωρητικά και μεθοδολογικά πλαίσια, δια της προεξέχουσας θέσης της ηθικής παιδείας στον ορισμό της ευημερίας που διατυπώνεται, στη συνάρτηση που καταρτίζεται, στους παράγοντες προσδιορισμού της ευημερίας που αναλύονται και στις προτάσεις πολιτικής που προκύπτουν από τα αποτελέσματα.

Πιο αναλυτικά η συμβολή της παρούσης διατριβής μπορεί να προσδιορισθεί από:

1. Την ανάπτυξη ενός εργαλείου ευημερίας, ως ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο λήψης αποφάσεων, προσαρμοσμένο στη πρόσφατη ελληνική συγκυρία, όπου μέσω της επεξεργασίας των παραγόντων προσδιορισμού της ευημερίας, θα παραπέμπει στην ανάγκη ενεργοποίησης όλων εκείνων των κρίσιμων παραγόντων, που επηρεάζουν την ευημερία, προκειμένου να αντιμετωπιστεί η τρέχουσα συγκυρία.
2. Την ανάπτυξη εναλλακτικών προτάσεων πολιτικής για την ενίσχυση της κοινωνικής ευημερίας, προκειμένου να αντιμετωπιστεί η υφιστάμενη και εκτεταμένη κρίση.
3. Την προαγωγή της ανάπτυξης μιας κριτικής στάσης, τόσο απέναντι σε εργαλεία της ευημερίας τα οποία έχουν επικρατήσει και θεωρούμε αυτονόητο να τα χρησιμοποιούμε ως κατάλληλα, όσο και στα θεμελιώδη συστατικά στοιχεία της θεωρίας της οικονομικής ευημερίας και την ανάδειξη της ανάγκης επαναπροσδιορισμού της σε νέες βάσεις, προκειμένου να απεμπλακούμε από βαθιά ριζωμένους τρόπους σκέψης και παγιωμένες θέσεις.
4. Τον εντοπισμό εκείνων των παραγόντων προσδιορισμού της ευημερίας, οι οποίοι είναι πιο σημαντικοί και την κατάδειξη της διακύμανσης τους πριν και κατά τη διάρκεια της κρίσης.
5. Την ανάδειξη τυχόν κενών σε εκτιμήσεις των παραγόντων αυτών και την προσπάθεια να γεφυρωθούν αυτά τα χάσματα, με την διενέργεια μετρήσεων όπου δεν υπάρχουν, ακόμα και μέσω της ποσοτικοποίησης ποιοτικών μεταβλητών.

Συμπερασματικά η παρούσα διατριβή μέσω της διαμόρφωσης ενός ολοκληρωμένου πλαισίου ανάλυσης κι επεξεργασίας μπορεί να αποτελέσει ένα χρήσιμο εργαλείο για τους λήπτες αποφάσεων κυρίως οικονομικής αλλά και κοινωνικής πολιτικής, συμβάλλοντας στη καλύτερη άσκηση της οικονομικής πολιτικής. Ενώ παράλληλα συνεισφέρει προς την επίτευξη του πρωταρχικού στόχου της οικονομικής επιστήμης.

1.2.Ορισμοί Βασικών Εννοιών

Η παρούσα διατριβή αναφέρεται στην ανάλυση των παραγόντων που προσδιορίζουν την ευημερία μέσω ενός ολοκληρωμένου πλαισίου λήψης αποφάσεων. Στην ενότητα αυτή θα διευκρινίσουμε τις βασικές έννοιες του τίτλου, καθώς και ακόμα μια σημαντική έννοια του περιεχομένου της παρούσης διατριβής.

Με τον όρο κοινωνική ευημερία στη παρούσα διατριβή αναφέρεται η γενική ή συνολική ευημερία στην οποία περιλαμβάνεται τόσο η οικονομική όσο και η μη οικονομική ευημερία. Με τον όρο οικονομική ευημερία εννοούμε την ευημερία εκείνη η οποία μπορεί να αποτιμηθεί σε οικονομικούς όρους, ενώ η μη οικονομική ευημερία δε μπορεί αποτιμηθεί με οικονομικούς όρους. Η κοινωνική ευημερία στη παρούσα διατριβή χρησιμοποιείται ως ταυτόσημη έννοια της συνολικής ευημερίας, της γενικής ευημερίας και της συνολικής κοινωνικής ευημερίας, εξαιτίας τούτου μέσα στο κείμενο ο αναγνώστης μπορεί να συναντήσει όλες αυτές τις έννοιες που όμως είναι ταυτόσημες μεταξύ τους. Επομένως η κοινωνική ευημερία αποτελεί το μείγμα ή το σύνολο της οικονομικής και της μη οικονομικής ευημερίας.

Το ολοκληρωμένο πλαίσιο λήψης αποφάσεων αποτελεί ένα υπολογιστικό εργαλείο το οποίο υποβοηθά στη λήψη αποφάσεων σχετικά με την κοινωνική ευημερία, μέσω της επεξεργασίας των παραγόντων που τη προσδιορίζουν. Η έννοια “ολοκληρωμένο” αναφέρεται στη παροχή όλων των δυνατοτήτων επεξεργασίας δεδομένων. Η έννοια “πλαίσιο” αναφέρεται στην οριοθέτηση των δυνατοτήτων του υπολογιστικού εργαλείου. Το πλαίσιο αυτό στη παρούσα διατριβή είναι μια γραμμική συνάρτηση. Με την έννοια “Λήψης Αποφάσεων” γίνεται σαφές πώς οι παράγοντες που επεξεργάζονται προσδιορίζουν την ευημερία, παρέχοντας τη δυνατότητα στο λήπτη αποφάσεων οικονομικής ή και κοινωνικής πολιτικής να λάβει τη σωστή απόφαση για τη βελτίωση της κοινωνικής ευημερίας. Ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο λήψης αποφάσεων βοηθά τον οικονομολόγο να απομονώσει λογικά και να ταξινομήσει περίπλοκες ακολουθίες αιτιών και αποτελεσμάτων καθώς και να επηρεάσει τους αναρίθμητους παράγοντες που επηρεάζουν την οικονομία και τη κοινωνία. Με τη χρήση ενός ολοκληρωμένου πλαισίου λήψης αποφάσεων, ο οικονομολόγος ή γενικότερα ο λήπτης αποφάσεων, μπορεί να δημιουργεί διαφορετικά σενάρια, να προσπαθεί να υπολογίσει τις επιδράσεις εναλλακτικών πολιτικών ή να εκτιμήσει τη λογική ακεραιότητα διαφορετικών προτάσεων. Ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο λήψης αποφάσεων στηρίζεται σε υπολογιστικά συστήματα. Τα κύρια τμήματα του είναι τα ακόλουθα:

- Μια αναπαράσταση των προβλημάτων απόφασης του πραγματικού κόσμου.
- Χρήση καθιερωμένων υποδειγμάτων βελτιστοποίησης.
- Μια Βάση Δεδομένων από όπου αντλούνται τα δεδομένα

- Ένα εννοιολογικό και δομημένο τρόπο απεικόνισης του υποδείγματος
- Διεπαφή (interface) ανθρώπου – μηχανής.
- Ερμηνεία των αποτελεσμάτων.

Επομένως το ολοκληρωμένο πλαίσιο λήψης αποφάσεων, βασίζεται σε ένα ολοκληρωμένο «πακέτο», δηλαδή σε ένα σύνολο προγραμμάτων που παρέχουν στον λήπτη αποφάσεων, εύκολη δυνατότητα εισαγωγής δεδομένων, άμεση δημιουργία γραφικών, επίλυση πολύπλοκων μαθηματικών εκφράσεων, ή σε προγράμματα γραμμένα σε γλώσσα προγραμματισμού και αναλύοντας τους παράγοντες που προσδιορίζουν τη κοινωνική ευημερία βοηθά στη βελτίωση της.

Με τον όρο “ηθική παιδεία” που αποτελεί τη βασικότερη έννοια του περιεχομένου της παρούσης διατριβής, εννοούμε τη παιδεία στις αρετές κατά τον Αριστοτέλη. Ενώ με την έννοια αρετή σύμφωνα με τον μεγάλο Σταγειρίτη, εννοούμε τη τάση του ατόμου να ακολουθεί τη μεσότητα και να τηρεί το μέτρο. Η ηθική παιδεία είναι εκείνη η παιδεία που καλλιεργεί στο άτομο το πώς πρέπει να είναι σαν άνθρωπος και διαφοροποιείται από τη παιδεία εκείνη που αποσκοπεί μόνο στη καλλιέργεια ικανοτήτων και δεξιοτήτων. Η ηθική παιδεία μπορεί να αποκτηθεί μόνο με την εξάσκηση και την επανάληψη.

1.3. Προσέγγιση και πηγές στοιχείων

Η προσέγγιση που ακολουθείται στη παρούσα διατριβή είναι η εξής:

- Ανάλυση της ιστορικής σκέψης της οικονομικής της ευημερίας και των σχετικών τοποθετήσεων του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη. Σύνδεση των διατυπώσεων του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη με την υφιστάμενη θεωρία της οικονομικής της ευημερίας, πάνω στους οποίους κάποιες φορές φανερά ή συγκεκριμένα η θεωρία αυτή βασίζεται. Ανάπτυξη μιας κριτικής στάσης απέναντι σε βασικές παραδοχές κάποιων σκέψεων και των κύριων εκπροσώπων τους. Ανάδειξη της τοποθέτησης της παρούσης διατριβής, υπέρ κάποιων παραδοχών, υποθέσεων, διαπιστώσεων και απόψεων που παρατίθενται μέσω της ιστορικής επισκόπησης της γενικότερης θεωρίας της ευημερίας, με βασικό γνώμονα τη τρέχουσα κρίση.
- Θεμελίωση του μεθοδολογικού πλαισίου της διατριβής, βάση των αποδεκτών παραδοχών που εκείνη προάγει και της κριτικής στάσης που διατηρεί απέναντι σε άλλες.
- Κατάδειξη του κύριου πυλώνα στον οποίο θα πρέπει να στηρίζεται το οικοδόμημα μιας οποιασδήποτε προσέγγισης ή θεωρίας για την ευημερία, μέσω της παράθεσης και της ποσοτικής εκτίμησης του σημαντικότερου

παράγοντα προσδιορισμού της, ο οποίος στηρίζεται στις διατυπώσεις του Αριστοτέλη.

- Παράθεση, ανάλυση και εκτίμηση των υπόλοιπων παραγόντων που επηρεάζουν την ευημερία, λαμβάνοντας υπόψη κατά τη διαδικασία αυτή, την υφιστάμενη συγκυρία.
- Εφαρμογή του μεθοδολογικού πλαισίου, μέσω της εμπειρικής διερεύνησης της ποσοτικής εκτίμησης της κοινωνικής ευημερίας και της σύγκρισης της εκτίμησης με αντίστοιχες εκτιμήσεις διαδεδομένων εργαλείων καταγραφής της όπως το ΑΕΠ.

Η μεθοδολογική προσέγγιση αφορά στην ανάλυση μιας γραμμικής συνάρτησης. Η συνάρτηση αυτή αποτελεί το άθροισμα των βαρών, ποσοστιαίων μεταβολών. Η επιλογή της και η ανάπτυξη της, βασίστηκε στη προσπάθεια για την όσο δυνατόν καλύτερη αποτύπωση των παραδοχών της παρούσης διατριβής.

Τα στοιχεία για την ανάλυση των παραγόντων που προσδιορίζουν την ευημερία καλύπτουν τη χρονική περίοδο 1995-2014. Πηγές των στοιχείων αυτών είναι η Eurostat, οι Εκθέσεις του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος και το Γερμανικό Ινστιτούτο Bertelsmann. Πιο συγκεκριμένα από τη Eurostat χρησιμοποιήθηκαν οι ακόλουθες πηγές:

- Gini coefficient of equivalised disposable income (source: SILC)
- Long term unemployment rate
- National accounts indicator : Real Gross Domestic Product, Unit of measure: Euro per capita, Time: 1995 -2013
- At-risk-of-poverty thresholds (source: SILC), HHTYP: Single person
- At-risk-of poverty rate poverty threshold, age and sex (source: SILC) , Age Class: Total, Sex: Total, Unit: Percentage of Total Population, Time: 1995-2014
- Population change - Demographic balance and crude rates at national level, INDIC_DE: Population on 1 January –total
- GDP and main components (output, expenditure and income), Unit of measure: Chain linked Volumes (2010), million euro , Time: 1995-2014

Από το ινστιτούτο Bertelsmann τα στοιχεία προήλθαν από την έρευνα: Bertelsmann Stiftung (2013), Social Cohesion Radar, Measuring Common Ground / An International Comparison of Social Cohesion. Και οι Εκθέσεις του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος που χρησιμοποιήθηκαν για τη συλλογή κάποιων στοιχείων αφορούν εκδόσεις των ετών: 2001, 2004, 2009 και 2014. Επίσης η ανάλυση των παραγόντων που προσδιορίζουν την ευημερία βασίστηκαν και σε πρωτογενή δεδομένα μέσω της κατάρτισης και της επεξεργασίας των αποτελεσμάτων δυο ερωτηματολογίων.

1.4. Η Δομή της Διδακτορικής Διατριβής

Η διατριβή αυτή χωρίζεται σε τρία μέρη στο θεωρητικό, στο εμπειρικό και στα συμπεράσματα.

ΜΕΡΟΣ Ι : Το θεωρητικό μέρος αποτελείται από τα κεφάλαια δύο και τρία.

Στο κεφάλαιο 2 λαμβάνει χώρα μια διεξοδική ιστορική ανάλυση της θεωρίας της ευημερίας, όπως αυτή θεμελιώθηκε και διαμορφώθηκε από τις διάφορες σχολές σκέψης της οικονομικής επιστήμης, αλλά κι ακόμα πιο πίσω από την ελληνική αρχαιότητα. Παρέχεται μια εμπειριστατωμένη και συγκριτική ανάλυση του περιεχομένου και της σημασίας των θεωριών αυτών, που επιτρέπει τόσο την ανάδειξη των κύριων προβλημάτων εφαρμογής τους και των προσεγγίσεων λύσης τους, όσο και την απαλή σκιαγράφηση της τοποθέτησης της παρούσας έρευνας σε αυτούς τους προβληματισμούς. Τέλος αναπτύσσεται σε ορισμένες περιπτώσεις, ένα μέρος του μεθοδολογικού πλαισίου ανάλυσης των παραγόντων προσδιορισμού της ευημερίας, της παρούσης διατριβής, το οποίο προέρχεται απευθείας από κάποιες διαπιστώσεις των θεωριών αυτών και για αυτό κρίνεται σκόπιμο να περιγράφεται αμέσως μετά την αναφορά τους, ώστε να παρουσιάζεται ως συνέχεια κι εξέλιξη τους.

Στο κεφάλαιο 3 διερευνώνται οι κύριες μεθοδολογικές προσεγγίσεις υπολογισμού της ευημερίας του δυτικού κόσμου και με βάση τις σημαντικότερες υποθέσεις και παραδοχές στις οποίες θεωρούμε ότι θα πρέπει να βασίζεται σήμερα μια προσέγγιση ανάλυσης των παραγόντων που προσδιορίζουν την ευημερία, αναπτύσσεται ένα νέο θεωρητικό και μεθοδολογικό πλαίσιο ανάλυσης. Κύρια συστατικά στοιχεία του προτεινόμενου μεθοδολογικού πλαισίου αποτελούν ο ορισμός και η συνάρτηση της κοινωνικής ευημερίας, όπως και η παράθεση των παραγόντων που την προσδιορίζουν. Ωστόσο το κεφάλαιο αυτό δε περιορίζεται στην ανάπτυξη της μεθοδολογικής προσέγγισης που εφαρμόζεται στη παρούσα διατριβή, αλλά προτάσσει δυο επιπλέον μεθοδολογικά πλαίσια για χρήση τους σε μελλοντική έρευνα.

ΜΕΡΟΣ ΙΙ : Το εμπειρικό μέρος αποτελείται από τα κεφάλαια τέσσερα και πέντε.

Στο κεφάλαιο 4 αναλύονται κι εκτιμώνται οι οικονομικοί και μη οικονομικοί παράγοντες που προσδιορίζουν την κοινωνική ευημερία. Από τους παράγοντες αυτούς συντίθεται η συνάρτηση της ευημερίας, του ολοκληρωμένου πλαισίου λήψης αποφάσεων. Κάποιοι από τους παράγοντες αυτούς δεν μετριοούνται σε εθνικό επίπεδο και για αυτούς πραγματοποιείται μια σαφής προσπάθεια ποσοτικής καταγραφής τους στο κεφάλαιο αυτό. Επιπλέον εκτιμώνται και οι παράγοντες εκείνοι οι οποίοι συμμετέχουν ως περιορισμοί στο ενιαίο υπολογιστικό πλαίσιο.

Στο κεφάλαιο 5 πραγματοποιείται μέσω ενός καινοτόμου μοντέλου που αποτελεί το υπολογιστικό πλαίσιο λήψης αποφάσεων, η εφαρμογή της μεθοδολογίας της

παρούσης διατριβής. Η επεξεργασία του μοντέλου πραγματοποιείται με δεδομένα σε εθνικό επίπεδο , σε διάφορες χρονικές περιόδους, πριν την κρίση στην Ελλάδα και μετά. Επιπλέον από τα αποτελέσματα που λαμβάνονται γίνονται συγκρίσεις, με τα αποτελέσματα άλλων εργαλείων καταγραφής της ευημερίας. Τελικά μετά την εφαρμογή του μεθοδολογικού πλαισίου της παρούσης διατριβής, διατυπώνονται συγκεκριμένες προτάσεις πολιτικής για διέξοδο από τη κρίση, οι οποίες βασίζονται στα τελικά ευρήματα του μοντέλου. Επιπρόσθετα ακολουθεί επεξεργασία του μοντέλου στο Mathematica.

ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ : Το καταληκτικό μέρος της διατριβής περιλαμβάνει το κεφάλαιο έξι.

Στο κεφάλαιο 6 αναπτύσσονται τα συνολικά συμπεράσματα, διατυπώνονται οι καινοτομίες της διατριβής , οι προτάσεις πολιτικής που απορρέουν από τα συμπεράσματα και αναπτύσσονται προτάσεις για επιπλέον έρευνα.

Η διατριβή ολοκληρώνεται μετά και τη παράθεση του παραρτήματος και της σχετικής βιβλιογραφίας.

Κεφάλαιο 2 : ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ

Εισαγωγή

Κύριο αντικείμενο του κεφαλαίου αυτού είναι η κριτική επισκόπηση της θεωρίας της οικονομικής της ευημερίας, όπως αυτή θεμελιώθηκε και διαμορφώθηκε από τις διάφορες σχολές σκέψης της οικονομικής επιστήμης. Κύριος εκφραστής της θεωρίας της ευημερίας είναι ο Arthur Cecil Pigou, του οποίου το έργο καθόρισε αποφασιστικά τη θεωρία της οικονομικής ευημερίας και την εισήγαγε ως αντικείμενο μελέτης της οικονομικής επιστήμης. Κάποιοι τάχθηκαν υπέρ της πιγκουβιανής θεωρίας ενώ κάποιοι άλλοι διαφοροποιήθηκαν. Μέσα από αυτές τις τάσεις αναπτύχθηκε και εξελίχθηκε η θεωρία της ευημερίας στην ιστορία της οικονομικής σκέψης. Η χρησιμότητα του κεφαλαίου αυτού έγκειται στο να αναζητηθούν στοιχεία από τη κάθε σχολή που θα μπορούσαν να ληφθούν ή να απορριφθούν, για να συγκροτηθεί ένα σύγχρονο πλαίσιο ανάλυσης των παραγόντων που προσδιορίζουν την ευημερία, το οποίο αποτελεί έναν από τους στόχους της εν λόγω διατριβής.

Μέχρι σήμερα οι έννοιες, οι μετρήσεις της χρησιμότητας και η αποδοχή των διαπροσωπικών συγκρίσεων και των ηθικών κρίσεων, που είναι θεμελιώδεις για την ευημερία παρουσιάζουν ανυπέβλητα προβλήματα κι αντίθετες ή αντικρουόμενες απόψεις. Ωστόσο μέσα από την ιστορική αυτή ανάδρομη επιχειρείται να πέσει φως σε σκοτεινά σημεία και να αποδοθούν όσο το δυνατόν πιο απλά η ερμηνεία και η σημασία τους. Όπως και να αναδειχθεί ελαφρά και σε ένα πιο πρώιμο στάδιο ποιες κατευθύνσεις από αυτές αποδέχεται η παρούσα διατριβή.

Η μικροοικονομική θεωρία λοιπόν αποτελείται από τη Θετική Μικροοικονομική Θεωρία ή Θετική Οικονομική και τη Μικροοικονομική Θεωρία της Ευημερίας ή Οικονομική της Ευημερίας. Η πρώτη είναι ανεξάρτητη από ηθικές κρίσεις ενώ η δεύτερη εξαρτάται άμεσα από αυτές. Η Μικροοικονομική Θεωρία της Ευημερίας ή Οικονομική της Ευημερίας προσεγγίζεται από:

- i. Τη Νεοκλασική Προσέγγιση ή Νεοκλασική Οικονομική της Ευημερίας (Marshall, Edgeworth, Pigou)
- ii. Τη Νέα Οικονομική της Ευημερίας ή Παρετιανή Οικονομική της Ευημερίας (Pareto, Kaldor, Hicks, Scitovsky, Little)

- iii. Τη Συνάρτηση Κοινωνικής ευημερίας των Bergson-Samuelson
- iv. Το πρόβλημα της Κοινωνικής Επιλογής του Arrow
- v. Τη πιο πρόσφατη προσέγγιση της ευημερίας, του Sen

Ωστόσο σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση και στην ιστορική εξέλιξη της οικονομικής σκέψης της ευημερίας, όπως τη γνωρίζουμε σήμερα, διαδραμάτισαν οι διατυπώσεις κάποιων που ιστορικά τοποθετούνται πολύ πιο πίσω από την εποχή που συνηθίζουμε να εξετάζουμε όταν ερευνούμε την οικονομική ευημερία και συγκεκριμένα οι διατυπώσεις του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη, οι οποίες δε θα μπορούσαν να μη συμπεριληφθούν κατά την ιστορική επισκόπηση που πραγματεύεται το κεφάλαιο αυτό.

2.1 Από τον Πλάτωνα στους Bentham και Mill

Οι έννοιες της ηδονής, της ευχαρίστησης, της απόλαυσης, της ευτυχίας, της ικανοποίησης, της χρησιμότητας, είναι μεταξύ τους αλληλένδετες και εξαιρετικά σημαντικές στην οικονομική ευημερία. Στην ενότητα αυτή μέσω της ιστορικής αναδρομής από τον Φίληβο του Πλάτωνα στους Bentham και Mill , επιχειρείται να κατανοήσουμε βασιζόμενοι στην ιστορική τοποθέτηση των εννοιών αυτών τη σημασία τους στη θεωρία της οικονομικής ευημερίας.

Εκκινώντας από τον Πλάτωνα, στο έργο του «Φίληβος» καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο ευδαίμων βίος είναι η ανάμειξη της φρόνησης και της ηδονής. Η λέξη της ηδονής χρησιμοποιείται στο «Φίληβο» με την έννοια της οποιασδήποτε ευχαρίστησης και απόλαυσης τόσο σωματικής όσο και ψυχικής/πνευματικής που την αισθανόμαστε όταν η φυσική κατάσταση φτάσει στη πληρότητα της όταν έχουμε δηλαδή εκπλήρωση της επιθυμίας. Το αντίθετο της ηδονής είναι ο πόνος και η λύπη. Η φρόνηση κατά τον Πλάτωνα περιλαμβάνει διάφορες μαθήσεις και επιστήμες. Στο έργο αυτό ξεχωρίζει ο ισχυρισμός ότι όπως η θερμοκρασία έτσι και η ηδονή και ο πόνος μπορούν να τεθούν κάτω από τη κατηγορία του περισσότερου και του λιγότερου. Επίσης γίνεται λόγος από τα πρόσωπα του διαλόγου του έργου, για την ένταση, το μέγεθος δηλαδή για τη ποσότητα της ηδονής καθώς και για τη ποιότητα της.

Πιο αναλυτικά ο Πλάτωνας στο πρώτο μέρος του «Φιλήβου» μέσω των διαλόγων των τριών προσώπων του έργου, επισημαίνει ότι είναι απαραίτητη και η φρόνηση και η ηδονή καθώς χωρίς τη φρόνηση δε θα αισθανόμασταν συνειδητά ούτε θα νιώθαμε την ηδονή ούτε θα νιώθαμε την ανάγκη να ευχαριστιόμαστε και να απολαμβάνουμε. Επομένως χωρίς τη φρόνηση δε θα είχαμε συνείδηση της ηδονής. Αλλά και χωρίς την

ηδονή μόνο με τη φρόνηση δε θα είχαμε απολύτως καμία χαρά στη ζωή μας κι επομένως η συνδυασμένη ζωή είναι αυτή που χρειάζεται.¹

Στη συνέχεια θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε πολύ εξιδανικευμένα ότι ο Πλάτωνας ασχολείται με τη μέτρηση της ηδονής. Στην αρχή λοιπόν υποστηρίζει ότι η ηδονή ανήκει στα άπειρα² και απεριόριστα πράγματα τα οποία δέχονται το περισσότερο και το λιγότερο, αλλά ποτέ δε μπορούμε να τους δώσουμε ορισμένη ποσότητα κι επομένως απαιτούν διαρκώς σε όλες τις περιπτώσεις τη σύγκριση (π.χ. δυνατότερον από κάτι ησυχότερον), δηλαδή προκαλούν την ανάγκη για τη σχέση «περισσότερο και λιγότερο». Αν αναγάγουμε αυτό στη σημερινή προσέγγιση της χρησιμότητας τότε θα λέγαμε ότι ο Πλάτωνας μέχρι εδώ δέχεται τη τακτική μέτρηση της χρησιμότητας η οποία δεν απαιτεί ένα συγκεκριμένο αριθμό όπως απαιτεί η απόλυτη μέτρηση, αλλά μια κατάταξη. Στη πορεία όμως ο Πλάτωνας ανατρέπει αυτόν τον τον ισχυρισμό και υποστηρίζει ότι αν προσθέσουμε³ την ηδονή με το αντίθετο της δηλαδή τη λύπη τότε παίρνουμε ένα όριο, ένα περιορισμό και με τη βοήθεια αυτού του ορίου μπορούμε να κάνουμε μέτρηση και να δώσουμε ορισμένη ποσότητα. Άρα για να δώσει μέτρηση⁴ στην ηδονή που ανήκει στα άπειρα πράγματα εισαγάγει ένα άλλο άπειρο αλλά αντίθετο της δηλαδή τη λύπη για να δώσει ένα όριο. Με τη συνεργασία του περιορισμού μπορεί να κάνει μέτρηση βάζοντας ένα συγκεκριμένο αριθμό.⁵ Επίσης προτείνει ότι ως όριο στην ηδονή θα μπορούσε να θεωρηθεί και η αναίδεια⁶ και τελικά να ληφθεί έτσι ο περιορισμός. Επομένως με βάση τα σημερινά δεδομένα θα μπορούσαμε να πούμε ότι τελικά καταλήγει στην απόλυτη μέτρηση της χρησιμότητας μέσω της εισαγωγής περιορισμού που προέρχεται από τη πρόσθεση του αντίθετου της ηδονής, δηλαδή από την ανάμειξη των απεριόριστων πραγμάτων κι όσων έχουν ένα όριο. Στη παρούσα διατριβή που δέχεται την απόλυτη και όχι την τακτική μέτρηση της χρησιμότητας, η σχέση «περισσότερο-λιγότερο» ισοδυναμεί με τις σχέσεις των δεκαετιών (δεκαετία βάσης)

¹ Βλέπε σχετικά: Άπαντα Αρχαίων Ελλήνων Συγγραφέων, Πλάτωνος Διάλογοι 5, «Πλάτωνος Φίληβος (Η περί ηδονής, ηθικός)», Εκδόσεις: Πάπυρος, (Σελίδα 35).

² Σήμερα γνωρίζουμε ότι το άπειρο για τους Αρχαίους ήταν κάτι μεγάλο που δεν εμπίπτει σε σύστημα μέτρησης της εποχής εκείνης. Οι Άραβες εισήγαγαν αργότερα το σύμβολο του απείρου. Βέβαια κάνει εντύπωση για το πώς ο Πλάτωνας χειρίζεται εδώ το άπειρο και κάνει λόγο για αυτό με τόση άνεση σαν να ήταν κάτι που το χρησιμοποιούσαν συχνά και το γνώριζαν καλά, επομένως ίσως χρήζει περαιτέρω διερεύνησης αν η πληροφορία που έχουμε σήμερα για τη γνώση των αρχαίων σχετικά με το άπειρο είναι όντως ορθή.

³ Το ρήμα που χρησιμοποιεί είναι το αναμείζουμε, όλη η πρόταση όμως έχει αποδοθεί αρκετά ελεύθερα.

⁴ Στη πραγματικότητα ο Πλάτωνας στο έργο του δε κάνει λόγο για μέτρηση, για λόγους ευκολίας μεταφέρεται έτσι εδώ. Αυτό που κάνει ο Πλάτωνας είναι ότι χωρίζει τα πράγματα σε τέσσερις κατηγορίες στη πρώτη που είναι η άπειρος ουσία κι εκεί ανήκει από μόνη της η ηδονή, στη δεύτερη που είναι η πεπερασμένη ουσία όπου όσα ανήκουν εδώ λαμβάνουν μια ορισμένη ποσότητα, στη τρίτη που είναι η ανάμεικτη ουσία που προκύπτει από τις δυο προηγούμενες κατηγορίες (όταν προσθέσουμε δυο άπειρα αντίθετα πχ την ηδονή με τη λύπη λαμβάνουμε ένα όριο που ανήκει στα πεπερασμένα, ή όταν θεωρήσουμε την ανηθικότητα ως περιορισμό στην ηδονή) και η τέταρτη κατηγορία που είναι η αιτία της ανάμειξης αυτών και η αιτία αυτή είναι ο νους.

⁵ Βλέπε σχετικά: Άπαντα Αρχαίων Ελλήνων Συγγραφέων, Πλάτωνος Διάλογοι 5, «Πλάτωνος Φίληβος (Η περί ηδονής, ηθικός)», Εκδόσεις: Πάπυρος, (Σελίδες 43-53)

⁶ Στη παρούσα μελέτη δίνεται μεγάλη βαρύτητα στην ηθική μέσω της μεταβλητής της ηθικής παιδείας.

και με τις βαρύτητες. Μέσω της εισαγωγής της δεκαετίας βάσης γίνεται η σύγκριση με τις επόμενες δεκαετίες και με την εισαγωγή των βαρυτήτων στη σχετική συνάρτηση μεταφράζουμε τις μεταξύ των μεταβλητών σχέσεις που συνθέτουν την ευημερία και έτσι πραγματοποιείται η απόλυτη μέτρηση. Θα μπορούσε βέβαια η έρευνα αυτή να ακολουθήσει την πρόταση του Πλάτωνα και αυτό το άθροισμα των αντιθέτων να τείνει στο μηδέν όπου το μηδέν θα είναι το όριο, μπορεί όμως το άθροισμα να τείνει και στο άπειρο και τελικά διά της πρόσθεσης τους να μη προκύπτει κάποιο συμπέρασμα.

Στο δεύτερο βιβλίο του «Φίληβος Β'» ο Πλάτωνας προσεγγίζει διαφορετικά τη μέτρηση. Αξίζει να διευκρινιστεί πάλι ότι στη πραγματικότητα βέβαια δε κάνει λόγο κάπου στο έργο του για μέτρηση, αλλά από τις προσεγγίσεις του θα μπορούσαμε έμμεσα να υποστηρίξουμε ότι αυτά προκύπτουν από κάποιες διατυπώσεις του. Έτσι προκειμένου να διακρίνει τις ηδονές οι οποίες ανήκουν στη κατηγορία «περισσότερο και λιγότερο», δηλαδή στα άπειρα και απεριόριστα πράγματα αποδίδει στις ηδονές την ιδιότητα της έντασης. Οι φρόνιμοι άνθρωποι λοιπόν έχουν μικρότερης έντασης ηδονές, ενώ οι ακόλαστοι και οι παράφρονες κυριεύονται από εντονότερες ηδονές, καθώς η διαφθορά της ψυχής οδηγεί σε έντονες ηδονές ενώ η αρετή⁷ σε λιγότερο έντονες. Οι έντονες ηδονές λοιπόν δεν έχουν μέτρο και ανήκουν όπως αρχικά παρατήρησε στα άπειρα πράγματα ενώ αυτές των φρονίμων ανήκουν στα πεπερασμένα πράγματα δηλαδή μπορούν να μετρηθούν.⁸ Επίσης δίνει και τη διάσταση του χρόνου αναφερόμενος στη συχνότητα της ηδονής αλλά και στη διάρκεια της. Ενώ προσθέτει και τη διάσταση της ποιότητας υπό την έννοια κατά πόσο είναι μια ηδονή απαλλαγμένη από τη λύπη και άρα πιο ευχάριστη.⁹ Αρκετά εξιδανικευμένα λοιπόν θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι στο δεύτερο βιβλίο του έργου «Φίληβος» ο Πλάτωνας διά των διαλόγων του, προτείνει τη μέτρηση της ηδονής μέσω των τριών διαστάσεων της, δηλαδή του χρόνου, της έντασης και της ποιότητας της και υπό τις προϋποθέσεις του ορθολογισμού και της αρετής. Επομένως ο Πλάτωνας στο έργο του Φίληβος θα μπορούσαμε σήμερα να υποστηρίξουμε ότι τελικά δέχεται όπως και η παρούσα διατριβή την απόλυτη μέτρηση της χρησιμότητας.

Πλέον φτάνουμε στους Bentham (1748-1832) και Mill (1806-1873) για να δούμε τις πιο σύγχρονες έννοιες της ωφελιμότητας και της χρησιμότητας¹⁰ σε αντίθεση με τη αρχέγονη λέξη της ηδονής αλλά και για να εντοπίσουμε ομοιότητες των θεωρητικών πλαισίων των Bentham και Mill με το θεωρητικό πλαίσιο του Πλάτωνα. Ο ωφελιμισμός είναι η επίτευξη της ευτυχίας της κοινωνίας. Η «αρχή της μέγιστης

⁷ Πάλι τονίζει το ζητούμενο της αρετής. Ενώ από την αρετή προκύπτουν ηδονές οι οποίες μπορούν να μετρηθούν. Επομένως δεν είναι τυχαία η μεγάλη σημασία που δίδει η παρούσα μελέτη στο ζήτημα της ηθικής παιδείας.

⁸ Με τα σημερινά δεδομένα θα μπορούσαμε να πούμε ότι υποθέτει ορθολογισμό προκειμένου να είναι εφικτή η μέτρηση της ηδονής.

⁹ Βλέπε σχετικά: Άπαντα Αρχαίων Ελλήνων Συγγραφέων, Πλάτωνος Διάλογοι 5, «Πλάτωνος Φίληβος (Η περί ηδονής, ηθικός)», Εκδόσεις: Πάπυρος, (Σελίδες 95-151)

¹⁰ Με τις λέξεις ωφελιμότητα και χρησιμότητα εννοούμε τον αγγλικό όρο «utility».

ευτυχίας» του Bentham¹¹ αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της οικονομικής ευημερίας. Ο Bentham¹² που είναι ο ιδρυτής του ωφελιμισμού, με τον όρο χρησιμότητα ερμήνευσε την επικράτηση της συνολικής απόλαυσης πάνω στο πόνο¹³ και υποστήριξε ότι η αξία μιας απόλαυσης μπορούσε να κατανοηθεί ποσοτικά ως προς την ένταση και τη διάρκεια της.¹⁴ Ενώ ο Mill¹⁵ διαφοροποιήθηκε υποστηρίζοντας ότι ο όρος της χρησιμότητας θα πρέπει να περιλαμβάνει και τη ποιοτική προσέγγιση της ευχαρίστησης. Ο κλασικός ωφελιμισμός ορίζει τη χρησιμότητα με τη μορφή της ικανοποίησης ή ευτυχίας ενώ ο σύγχρονος με τη μορφή της εκπλήρωσης της επιθυμίας.¹⁶ Χρησιμότητα¹⁷ λοιπόν είναι η ικανότητα κάποιου να ικανοποιεί τις ανάγκες που θέλει. Για πολλά χρόνια η έννοια της χρησιμότητας/ωφελιμότητας θεωρούταν ταυτόσημη με την έννοια της ευημερίας¹⁸.

Συμπερασματικά λοιπόν η θεμελιώδης έννοια της χρησιμότητας για τη θεωρία της οικονομικής ευημερίας και η προσέγγιση της, είχε απασχολήσει πολλά χρόνια πριν την ανθρωπότητα. Ο Πλάτωνας την ονόμαζε ηδονή και τη σύνδεε με την ευχαρίστηση, με την απόλαυση και την εκπλήρωση επιθυμίας. Ο Bentham την επανέφερε στο προσκήνιο χρησιμοποιώντας τον όρο χρησιμότητα, θέτοντας τις βάσεις πάνω στις οποίες αναπτύχθηκαν αργότερα τα οικονομικά της ευημερίας.

¹¹ Βλέπε σχετικά: Drakopoulos, A., Stavros (1989). "The Historical Perspective of the Problem of Interpersonal Comparisons of Utility", *Journal of Economic Studies*, Vol. 16 Iss: 4

¹² Βλέπε σχετικά: https://en.wikipedia.org/wiki/Utilitarianism#Jeremy_Bentham

¹³ Αυτό ορίζει και η σχολή σκέψης του ηδονισμού που υποστηρίζει τη μεγιστοποίηση της καθαρής απόλαυσης, δηλαδή της απόλαυσης εκείνης όπου έχει αφαιρεθεί από αυτήν εντελώς ο πόνος.

¹⁴ Ο William Stanley Jevons (1835-1882), είχε επαναλάβει ότι η χρησιμότητα έχει δύο διαστάσεις την ένταση και το χρόνο.

¹⁵ Βλέπε σχετικά: https://en.wikipedia.org/wiki/Utilitarianism#John_Stuart_Mill

¹⁶ Mehta Nandini, "Equality and development: Some Foundational Issues", Presentation at XXIII World Congress of Philosophy, *Philosophy as Inquiry and Way of Life*, Athens 04-10 August 2013

¹⁷ Ο William Stanley Jevons (1835-1882) ακολουθώντας τον Bentham ορίζει τη χρησιμότητα ως την ικανότητα του αντικειμένου να χαρίζει ευχαρίστηση ή να εμποδίζει τον πόνο, υπό την προϋπόθεση ότι το τι είναι χρήσιμο εξαρτάται μονάχα από την επιθυμία του ατόμου. Στο πλαίσιο αυτό η χρησιμότητα θεωρείται ότι εκφράζει μια σχέση μεταξύ αντικειμένου και υποκειμένου.

Βλέπε σχετικά: Eric Roll (1953), *Ιστορία της οικονομικής σκέψεως*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση (Σελίδα 360)

Στη παρούσα διατριβή ωστόσο η χρησιμότητα λαμβάνεται ως συνώνυμο της ηδονής ή του αντίθετου της του πόνου κι εκφράζει πάλι μια σχέση μεταξύ παραγόντων που προκαλούν όμως τόσο ηδονή όσο και πόνο προς το άτομο και μέσω αυτής της σχέσης διαμορφώνεται η ευημερία. Επιπλέον αξίζει να αναφερθεί ότι ο Αριστοτέλης αναφέρεται στην ατομική χρησιμότητα σχετικά με τα οικονομικά αγαθά και πιο συγκεκριμένα όταν αναπτύσσει τη θεωρία της αξίας χρήσης των αγαθών. Ο Αριστοτέλης λοιπόν αντιμετωπίζει την ατομική χρησιμότητα ως μία από τις τρεις συνιστώσες οι οποίες είναι υπεύθυνες για την αξία που παίρνουν τα αγαθά. Ενώ οι άλλες δύο συνιστώσες είναι η σπανιότητα και τα κόστη τους.

Βλέπε σχετικά: Kauder Emil (1953). "Genesis of the Marginal Utility Theory: From Aristotle to the End of the Eighteenth Century", *The Economic Journal*, Vol. 63, No. 251, pp. 638-650

Βέβαια σήμερα η οικονομική θεωρία όταν αναφέρεται στη χρησιμότητα ουσιαστικά εννοεί κυρίως εκείνη που συνδέεται με τα οικονομικά αγαθά ακριβώς όπως κάνει ο Αριστοτέλης.

¹⁸ Την άποψη αυτή ανέτρεψε ο Sen ο οποίος διατύπωσε ότι ενώ η ευτυχία και η εκπλήρωση επιθυμιών έχουν αξία για την ευημερία, ωστόσο δεν είναι οι μόνες που επηρεάζουν την αξία της ευημερίας, ενός ατόμου. Βλέπε σχετικά Sen A. (1999), «Για την ηθική και την οικονομία», Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, (Σελίδα 79)

2.2. Jules Dupuit

«Η επιστήμη έχει όρια και η κατανόηση αυτών των ορίων, αποτελεί αληθινή πυξίδα του επιστήμονα.»

-Jules Dupuit, 1961-

Η έννοια του πλεονάσματος του καταναλωτή εφευρέθηκε το 1844 από το Γάλλο μηχανικό Jules Dupuit (1804-1866), ο οποίος για πρώτη φορά προσπάθησε να μελετήσει θεωρητικά το πρόβλημα της μέτρησης της χρησιμότητας προτείνοντας τη χρησιμοποίηση των πλεονασμάτων του παραγωγού και του καταναλωτή ως μέτρο μεταβολής της και συνακόλουθα ως δείκτη μέτρησης της ευημερίας (Βαβούρας, 1983:20). Το δείκτη αυτό έκανε αργότερα γνωστό ο Marshall, ο οποίος τοποθετείται χρονικά μια γενιά μετά το Dupuit.

Το σημαντικότερο έργο του Dupuit, το οποίο περιλαμβάνει το σύνολο των ιδεών του, αποτελεί το «*La Liberte Commerciale*». Στη μεθοδολογία του ο Dupuit προτείνει να εγκαταλείψουμε τα χαοτικά συστήματα στη θεωρία των οικονομικών και να στραφούμε στο πραγματικό κόσμο και αγορές για τη κατανόηση των οικονομικών φαινομένων. Επιπλέον υποστηρίζει ότι οι αλλαγές στους θεσμούς, η καινοτομία και η εξέλιξη της τεχνολογίας προωθούν την ευημερία εξαιτίας της μείωσης του κόστους συναλλαγών.¹⁹ Επιπρόσθετα σημειώνει ότι οι τιμές των προϊόντων στην αγορά σχηματίζονται από τη προσφορά και τη ζήτηση, ενώ έχουν τη δυνατότητα να παρέχουν χρήσιμες πληροφορίες στους συμμετέχοντες στην αγορά.²⁰

Κατά το Dupuit το κόστος παραγωγής λειτουργεί ως ρυθμιστής της τρέχουσας τιμής. Αυτή είναι η βάση πάνω στην οποία στηρίχθηκε και ανέπτυξε τη θεωρία του πλεονάσματος του παραγωγού και του καταναλωτή.

¹⁹ Ο πρώτος ο οποίος εξέτασε τη σχέση της ανταλλαγής των αγαθών ως προς την ισότητα της ανταλλαγής προκειμένου να προωθείται η οικονομική δικαιοσύνη είναι ο Αριστοτέλης. Βλέπε σχετικά: Θεόδωρος Λιανός (2012), *Η Πολιτική Οικονομία του Αριστοτέλη*, Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, (Σελίδα:12)

²⁰ Όταν η τιμή ενός προϊόντος μειώνεται, τότε, αυξάνεται η κατανάλωση, επειδή πλέον πολλοί περισσότεροι άνθρωποι μπορούν να διαθέσουν για την απόκτηση του εν λόγω αγαθού. Επομένως ένα καθορισμένο επίπεδο κατανάλωσης, πάντοτε, αντιστοιχεί σε μια συγκεκριμένη τιμή και το αντίστροφο. Όταν η τιμή ενός αγαθού είναι πολύ υψηλή, τότε, μεγάλη ποσότητα του προϊόντος δε μπορεί να διατεθεί στην αγορά και μένει ως στοκ είτε στα χέρια του παραγωγού είτε στα χέρια του εμπόρου, επομένως τότε πρέπει να μειωθεί η τιμή προκειμένου να αυξηθεί η ζητούμενη ποσότητα από τους καταναλωτές. Κάθε παραγωγή απαιτεί εργασία και κάθε εργασία πρέπει να πληρώνεται. Όταν η τρέχουσα τιμή αγοράς δεν είναι πλέον επαρκής για να καλύπτει το κόστος της παραγωγής, τότε, η παραγωγή σταματά ή επιβραδύνεται και η τρέχουσα τιμή πρέπει να αυξηθεί. Όταν η τιμή είναι υψηλή τότε αφήνει ένα μεγάλο κέρδος στο παραγωγό, ο οποίος θέλει να αυξήσει τα κέρδη του μέσω της αύξησης της παραγωγής και της διάθεσης περισσότερης ποσότητας ου εν λόγω προϊόντος κι επομένως η τιμή μειώνεται προκειμένου να αυξηθεί η ζήτηση και να καταναλωθούν μεγαλύτερες ποσότητες από το προϊόν. Βλέπε σχετικά: Jules Dupuit (1861a), *La Liberte Commerciale:son principe et ses consequences*, Paris: Guillaumin et ce editeurs, (Σελίδες 45-56)

Ο Dupuit είναι βαθιά επηρεασμένος από τον Adam Smith και υποστηρίζει ότι οι τεχνητές παρεμβάσεις στην αγορά, έχουν δυσμενείς επιπτώσεις. Ο ίδιος υπογραμμίζει ότι πρέπει να τηρείται η ισορροπία στον ανταγωνισμό και να υπάρχουν νομικά εμπόδια επίτευξης της.

Σύμφωνα με τον Dupuit, η ευημερία μειώνεται με το δασμολόγιο στις εισαγωγές, με τα δόδια και όλες τις μονοπωλιακές τιμές που προκαλούνται πάνω από το οριακό κόστος, περιορίζοντας την αμοιβαία επωφελή ανταλλαγή και μειώνοντας την οικονομική ευημερία (Ekelund and Hebert, 1997).

2.3 Νεοκλασική Προσέγγιση ή Νεοκλασική Οικονομική της Ευημερίας

Τα κύρια χαρακτηριστικά της Νεοκλασικής προσέγγισης σύμφωνα με τον Βαβούρα (1983:21) και τον Chacholiades (1990b:169) είναι οι υποθέσεις ότι:

- i. Πρωταρχικός σκοπός της κοινωνίας είναι η μεγιστοποίηση της ευημερίας.
- ii. Είναι δυνατή η απόλυτη ποσοτική μέτρηση της ευημερίας, δηλαδή οι εκπρόσωποι της σχολής αυτής αποδέχονται την απόλυτη μέτρηση της χρησιμότητας.
- iii. Είναι δυνατές οι διαπροσωπικές συγκρίσεις της χρησιμότητας²¹ και βάση αυτού η ευημερία στη κοινωνία είναι το άθροισμα των ατομικών ευημεριών²², οι οποίες είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους και μπορούν να προστίθενται .
- iv. Η ευημερία του κάθε ατόμου είναι το άθροισμα των χρησιμοτήτων του.
- v. Η οριακή χρησιμότητα του εισοδήματος είναι φθίνουσα.²³
- vi. Κάθε δεδομένη ποσότητα εισοδήματος δημιουργεί την ίδια χρησιμότητα σε όλα τα άτομα της κοινωνίας.²⁴

²¹ Δηλαδή τα άτομα έχουν συναρτήσεις χρησιμότητας που είναι συγκρίσιμες διαπροσωπικά.

²² Κάποιες φορές επειδή η έννοια της ευημερίας θεωρείται ταυτόσημη με τη χρησιμότητα σε μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας μπορεί να αναφέρονται στο άθροισμα των ατομικών χρησιμοτήτων αντί για το άθροισμα των ατομικών ευημεριών.

²³ Δηλαδή κάθε μονάδα επιπλέον κατανάλωσης προσφέρει μικρότερη αύξηση στη χρησιμότητα. Δηλαδή η χρησιμότητα μειώνεται όσο αυξάνεται η αγοραστική δύναμη ενός καταναλωτή.

²⁴ Η υπόθεση αυτή ίσως σιωπηλά υπονοεί την αποδοχή της αρχής της ισότητας η οποία έρχεται σε αντίθεση με την αρχή του Αριστοτέλη περί φυσικής ανισότητας. Για παράδειγμα τα δέκα ευρώ πιθανόν να δημιουργούν άλλη χρησιμότητα σε έναν κάτοικο της Εκάλης και άλλη χρησιμότητα σε έναν κάτοικο του Περάματος. Ωστόσο είναι δύσκολο να ξεπεραστεί αυτή η υπόθεση ακόμα και σήμερα όταν προσπαθούμε να φτιάξουμε έναν δείκτη ευημερίας, όπου μπορεί για παράδειγμα να υποθέσουμε ότι ένα περιβαλλοντικό πάρκο στη γειτονιά μας δημιουργεί την ίδια χρησιμότητα σε όλους μας, εκτός αν κάθε άτομο βάζει από μόνο του μια βαρύτητα σε οτιδήποτε επηρεάζει την ευημερία του. Για παράδειγμα να βάζει άλλη βαρύτητα στη χρησιμότητα που του προκαλεί η δημιουργία ενός πάρκου στη γειτονιά του κι άλλη βαρύτητα στη χρησιμότητα που του προκαλεί η αύξηση του μισθού του. Φυσικά εδώ η έννοια της χρησιμότητας ξέφυγε από τα στενά όρια του εισοδήματος και χρησιμοποιήθηκε ως η ευχαρίστηση που μπορούμε να πάρουμε από οτιδήποτε κι όχι αναγκαστικά από ότι συσχετίζεται με το εισόδημα. Επιπρόσθετα ο Edgeworth αν και είναι εκφραστής αυτής της σχολής δεν δέχεται την ισοδύναμη ικανότητα για ικανοποίηση.

Ενώ κύριοι εκπρόσωποι της είναι οι Marshall, Pigou, Edgeworth με βασικότερο εκφραστή τον Pigou.

Διάγραμμα 2. 1. Οι εκπρόσωποι της Νεοκλασικής Οικονομικής της Ευημερίας

2.3.1 Alfred Marshall

Ο Alfred Marshall (1842-1924) είναι Βρετανός οικονομολόγος από το πανεπιστήμιο του Cambridge από τον οποίο είχαν διδαχθεί ο Keynes και ο Pigou.²⁵ Στο βιβλίο του “Principles of Economics” το οποίο δόθηκε για πρώτη φορά στη δημοσιότητα τον Ιούλιο του 1890²⁶, έκανε γνωστό το εργαλείο του πλεονάσματος του καταναλωτή,²⁷ προσδιορίζοντας το ως το πιο κατάλληλο εργαλείο μέτρησης της μεταβολής της

²⁵ Williams Mc Rita (1990) Tulberg *Alfred Marshall in Retrospect*, England: Edward Publishing Limited (Σελίδα 1-2)

²⁶ Marshall Alfred (1890) *Principles of Economics*, London: Macmillan and Co
Ο Marshall συνέχισε να αναθεωρεί το βιβλίο του ανά τακτά χρονικά διαστήματα μέχρι το τέλος της ζωής του. Η 8^η και τελευταία έκδοση του βιβλίου του “Principles of Economics” εμφανίστηκε το 1920.

²⁷ Ο George J. Stigler τονίζει ότι η έμφαση που έδωσε ο Marshall στο πλεόνασμα του καταναλωτή (το οποίο βέβαια ως εργαλείο είχε ανακαλυφθεί ήδη από τον Dupuit) αποτέλεσε ένα σημαντικό βήμα προς την ανάπτυξη των οικονομικών της ευημερίας.

Βλέπε σχετικά: John K. Whitaker(1990) *Centenary Essays on Alfred Marshall*, Cambridge: Cambridge University Press, (Σελίδα 8)

χρησιμότητας ή της ευημερίας,²⁸ υπό την προϋπόθεση της σταθερής οριακής χρησιμότητας του εισοδήματος (Marshall, 1890:842· Edgeworth, 1981). Επομένως είναι εκείνος ο οποίος εισήγαγε στην οικονομική θεωρία το εργαλείο του πλεονάσματος του καταναλωτή ως το βασικότερο εργαλείο ανάλυσης των προβλημάτων της ευημερίας.²⁹ Πάνω σε αυτό θεμελιώθηκαν οι θεωρίες των Δημόσιων Οικονομικών καθώς και των Μονοπωλίων.

Το πλεόνασμα του καταναλωτή είναι η διαφορά μεταξύ της τιμής που επιθυμούν να πληρώσουν οι καταναλωτές και της τιμής που πραγματικά τελικά πληρώνουν για τη κατανάλωση κάθε μονάδος προϊόντος και προκύπτει από το άθροισμα του πλεονάσματος κάθε καταναλωτή. Επομένως λειτουργεί ως δείκτης ευημερίας των καταναλωτών.

Η συμβολή του στη θεωρία των οικονομικών είναι τεράστια καθώς ο Marshall αποτέλεσε τον πρώτο που έφτιαξε μια καμπύλη ζήτησης μέσω της ανάλυσης της χρησιμότητας.

Προγενέστερα είχαν προσπαθήσει και ο Jevons και ο Walras αλλά χωρίς ικανοποιητικά αποτελέσματα. Ωστόσο η ιδέα του πλεονάσματος του καταναλωτή δε προέρχεται από τον ίδιο τον Marshall όπως έχει προαναφερθεί. Ο ίδιος αποδίδει τα εύσημα στο Dureau (1844), αλλά υποστηρίζει ότι η εισαγωγή του πλεονάσματος του καταναλωτή στη θεωρία του οφείλεται στην ανάγνωση και τη μελέτη του Cournot³⁰, καθώς ο Cournot (1838) ανέπτυξε πρώτος την ιδέα αυτή, ενώ επίσης παραδέχεται πως ο Fleeming Jenkin (1872) είχε αναπτύξει το μέτρο του πλεονάσματος του καταναλωτή ανεξάρτητα. Ωστόσο η θεωρία του Marshall είναι απλή και άμεση αλλά

²⁸ Ο Marshall εκτίμησε το ρόλο της χρησιμότητας και της σύνδεσης της στην οικονομική θεωρία, ως προς τη συμβολή της στο να κατανοήσουμε την ανθρώπινη συμπεριφορά. Το μοντέλο αποδείχτηκε πολύ χρήσιμο στη σύνδεση της χρησιμότητας και των ανθρώπινων συνηθειών που εξελίσσονται (επηρεασμένο από την εξελικτική θεωρία του Δαρβίνου) καθώς επίσης και της επίδρασης τους στο πεδίο εργασίας των οικονομολόγων.

Βλέπε σχετικά : Tiziano Raffaelli (2003) *Marshall's Evolutionary Economics*, New York: Routledge (Σελίδες 96-100)

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ο ίδιος ο Marshall θεωρούσε ότι το πλεόνασμα του καταναλωτή στερείτο πρακτικής εφαρμογής διότι δεν ήταν εφικτή η ποσοτικοποίηση με έναν χρήσιμο τρόπο, όπως μας πληροφορεί ο ανιψιός του Guillebaud (1971).

Βλέπε σχετικά Guillebaud C. W. (1971). "Some Personal Reminiscences of Alfred Marshall", *History of Political Economy* 3:1-8. (Σελίδα 6)

²⁹ Ο Hicks επισημαίνει ότι όταν δημοσιεύτηκε το 1890 το βιβλίο του Marshall "Principles of Economics" το πλεόνασμα του καταναλωτή αναγνωρίστηκε αμέσως ως ο σημαντικότερος νεωτερισμός του βιβλίου.

Βλέπε σχετικά: Hicks, J.,R. (1941). "The Rehabilitation of consumer's surplus", *Review of Economic Studies* 8:108-116

Ενώ ο Hotelling αναφέρει ότι το πλεόνασμα του καταναλωτή αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο μέτρησης της κοινωνικής ευημερίας.

Βλέπε σχετικά : Hotelling, Harold (1938). "The General Welfare in Relation to Problems of Taxation and of Railway and Utility Rates", *Econometrica*, Vol.6, No.3, p. 242-269

³⁰ Ο Whitaker (1975) υποστηρίζει ότι ο Marshall πρώτα διάβασε τον Cournot (1838) και ίσως έγραψε κάτι βασισμένο σε όσα διάβασε πριν το 1870.

Βλέπε σχετικά : Whitaker, K., John (1975). *The early Economic Writings of Alfred Marshall 1867-1890*, UK: Palgrave Macmillan, (Σελίδα 240)

στηρίζεται σε αρκετές ειδικές υποθέσεις. Οι κυριότερες υποθέσεις (Dooley, 1938: 27) είναι ότι:

- Η συνάρτηση χρησιμότητας κάθε ατόμου είναι ανεξάρτητη και μπορεί να προστίθεται.
- Η οριακή χρησιμότητα που προέρχεται από κάποιο αγαθό μειώνεται με την κάθε επιπλέον μονάδα απόκτησης του εν λόγω αγαθού.
- Η οριακή χρησιμότητα του εισοδήματος μειώνεται όσο αυξάνεται η αγοραστική δύναμη ενός καταναλωτή.
- Ενώ για δεδομένη αγοραστική δύναμη, η οριακή χρησιμότητα του εισοδήματος παραμένει σταθερή.

Αν και η θεωρία του ήταν ιδιαίτερα σημαντική ωστόσο δέχθηκε αρκετές επικρίσεις. Βέβαια και ο ίδιος ο Marshall ανησυχούσε ιδιαίτερα για το εργαλείο του πλεονάσματος του καταναλωτή και ήταν απογοητευμένος που κάποια από τα προβλήματα τα οποία εντόπιζαν οι επικριτές του ήταν πραγματικά άλυτα. Αυτό αποτελεί ίσως φυσικό επακόλουθο, καθώς δεν είναι ποτέ δυνατό, ένα εργαλείο μερικής ισορροπίας, να μπορεί να χρησιμοποιηθεί επιτυχώς σε προβλήματα γενικής ισορροπίας, όπως είναι τα προβλήματα της κοινωνικής ευημερίας (Whitaker, 1990:149).

Στα πλαίσια αυτών των επικρίσεων ο Patten (Jan. 1893) υποστηρίζει ότι δεν είναι δυνατό να προστίθενται τα πλεονάσματα διαφορετικών αγαθών προκειμένου να υπολογίσουμε σε μια ενιαία κλίμακα τη συνολική ευχαρίστηση που δέχεται ένα άτομο από τη κατανάλωση τους. Ωστόσο ο Marshall (Mar. 1893) απαντά στη κριτική αυτή επισημαίνοντας ότι στο δικό του διάγραμμα ζήτησης από το οποίο προέρχεται και το πλεόνασμα του καταναλωτή, αναπαριστά τις τιμές των διαφορετικών ποσοτήτων ενός και μόνο αγαθού που υπάρχουν σε μια αγορά. Όλες οι υπόλοιπες μεταβλητές παραμένουν σταθερές, ενώ ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στο γεγονός ότι δεν υπάρχει αλλαγή στις συνθήκες του πλεονάσματος των άλλων αγαθών που αποτελούν ανταγωνιστικά προϊόντα του εν λόγω αγαθού. Φυσικά επιτρεπτή είναι και η ομαδοποίηση κάποιων αγαθών, ακόμα και ανταγωνιστικών σε άλλες περιπτώσεις, σε μια κατηγορία, όπου στο διάγραμμα ζήτησης η κατηγορία αυτή, αντιμετωπίζεται ως ένα αγαθό. Βέβαια παραδέχεται ότι στη περίπτωση αυτή πρέπει να εισαγάγουμε κάποια ειδική συνθήκη, σχετικά λόγου χάριν με το πόσες ουγγιές τσαγιού αντιστοιχούν σε ένα κιλό καφέ, όταν πρόκειται να ομαδοποιηθούν αυτά τα δύο αγαθά (Marshall, 1893).

Έναν επιπλέον επικριτή του Marshall αποτελεί και ο Walras (1890). Η κύρια κριτική του Walras για τη θεωρία του πλεονάσματος του καταναλωτή του Marshall αφορούσε τη καμπύλη ζήτησης και στρεφόταν κατά της ανάλυσης της μερικής ισορροπίας.³¹

³¹ Ο Paul Samuelson αναλύοντας τη θεωρία της συμπεριφοράς των καταναλωτών, παρατήρησε όσον αφορά τη μερική ισορροπία της καμπύλης ζήτησης της θεωρίας του Marshall ότι υπάρχουν σημαντικά ερωτήματα στα οποία πρέπει να αναζητηθούν απαντήσεις .

Υποστήριξε ότι η ποσότητα ενός προϊόντος που πωλείται δεν είναι μόνο συνάρτηση της δικής του τιμής πώλησης, αλλά και των τιμών όλων των άλλων προς πώληση προϊόντων και υπηρεσιών. Ενώ κατέληξε ότι το ορισμένο ολοκλήρωμα της συνάρτησης ζήτησης δεν αντιπροσωπεύει τη συνολική χρησιμότητα και δε μετρά το πλεόνασμα του καταναλωτή (Walras 1890). Βέβαια είναι εμφανές ότι ο Marshall έφτιαξε μια θεωρία η οποία να ανταποκρίνεται κατά προσέγγιση στη πραγματικότητα, ενώ η ανάλυση του Walras στηρίζεται στη σαφήνεια και στην αυστηρή λογική.

Οι Shield (1893)³² και Fisher(1894)³³ επέκριναν τις διαπροσωπικές συγκρίσεις της θεωρίας του Marshall, ισχυριζόμενοι ότι δεν είναι δυνατό να συγκρίνεται η ικανοποίηση που δύο διαφορετικοί άνθρωποι αντλούν από τη κατανάλωση.

Ωστόσο αξίζει να αναφερθεί ότι τη στιγμή που ο Marshall (1890) ήρθε να εφαρμόσει το δόγμα του πλεονάσματος του καταναλωτή, γνώριζε ότι η θέση της ισορροπίας της προσφοράς και της ζήτησης είναι η θέση μέγιστης ικανοποίησης. Πώς είναι τότε δυνατό να βελτιώνεται η οικονομική ευημερία όταν αυτή είναι ήδη στο μέγιστο; Πώς μπορεί να υπάρξει μια αύξηση στο πλεόνασμα του καταναλωτή; Εδώ ο Marshall έπρεπε να μάθει να αντιμετωπίζει το Walrasian πρόβλημα της γενικής ισορροπίας. Ο ίδιος ανέφερε τρεις περιπτώσεις (Marshall 1890), όπου η οικονομική ευημερία μπορεί να βελτιωθεί. 1) Όταν υπάρχει αναδιανομή του εισοδήματος από τους πλούσιους προς τους φτωχούς. 2) Όταν το προϊόν παράγεται υπό συνθήκες αυξανόμενων αποδόσεων κλίμακας. 3) Όταν υπάρχουν πολλαπλές θέσεις, σταθερής ισορροπίας. Η αναδιανομή του εισοδήματος αυξάνει την οικονομική ευημερία υπό την προϋπόθεση του Marshall (1890) ότι όλοι οι άνθρωποι απολαμβάνουν το ίδιο ποσοστό ικανοποίησης από τα ίδια εισοδήματα. Στη περίπτωση των βιομηχανιών με αυξανόμενες αποδόσεις κλίμακας ο Marshall (1890) υποστήριξε ότι, εάν ήταν εφικτή η εφαρμογή κάποιας ενέργειας επαρκώς αποδοτικής για τους παραγωγούς και που ταυτόχρονα θα ενείχε πλεονεκτήματα για τους καταναλωτές, κατά την οποία οι επιχειρήσεις θα μειώνουν τις τιμές και θα αυξάνουν τη παραγωγή τότε η κοινωνία θα απολαμβάνει αύξηση της οικονομικής ευημερίας. Αυτή είναι η αρχή της αντιστάθμισης και δεν απαιτεί διαπροσωπικές συγκρίσεις της χρησιμότητας. Έτσι ο Marshall (1890: 471-472) αναγνώρισε ότι οι διαπροσωπικές συγκρίσεις μπορεί να γίνονται σε όρους χρήματος, χωρίς αναφορά στη χρησιμότητα αν και δεν τον έπειθε πλήρως η ιδέα αυτή. Βέβαια οι διαπροσωπικές συγκρίσεις χρησιμότητας του Marshall, αργότερα έδωσαν τη θέση τους στην ωφελιμότητα του Pareto.

Ουσιαστικά οι κριτικές που δέχτηκε η θεωρία του Μάρσαλ για το πλεόνασμα του καταναλωτή βασιζόταν σε τέσσερις κύριες αμφισβητήσεις: α) Κατά πόσο μια προστιθέμενη συνάρτηση χρησιμότητας, εξηγούσε επαρκώς τη συμπεριφορά των

Βλέπε σχετικά : Samuelson, A., Paul (1947). *Foundations of Economic Analysis*, Enlarged Edition, Vol. 80, New York : Harvard University Press, (Σελίδα 97)

³² Ο Shield Nicholson ήταν Άγγλος Οικονομολόγος, καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας στο Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου

³³ Ο Fisher ήταν Αμερικάνος οικονομολόγος ο οποίος ανήκει στη Νεοκλασική Σχολή Οικονομικής Σκέψης

καταναλωτών;³⁴ β) Η οριακή χρησιμότητα του εισοδήματος μπορεί να αντιμετωπίζεται όντως ως σταθερή;³⁵ γ) Η ζητούμενη ποσότητα ενός εμπορεύματος

³⁴ Ο Edgeworth πρώτος πρότεινε μια συνάρτηση γενικής χρησιμότητας.

Βλέπε σχετικά: Edgeworth, F.,Y. (1881). *Mathematical Psychics: An Essay on the Application of Mathematics to the Moral Sciences*, London: C. Kegan Paul and Co

Η πρόταση αυτή του Edgeworth αναλύθηκε περαιτέρω από τους Auspitz και Lieben αλλά και Fisher. Βλέπε σχετικά : Auspitz Rudolf and Richard Lieben (1889). *Untersuchungen uber die Theorie des Preises*, Leipzig: Dunker and Humblot

Fisher Irving (1894) *Mathematical Investigations in the Theory of Value and Prices*, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 4, pp. 172-174

Ο Pareto βασίστηκε στη σχέση που απορρέει από τη καμπύλη ζήτησης και της συνάρτησης γενικής χρησιμότητας, όπου η χρησιμότητα συνδέεται με οποιοδήποτε αγαθό, το οποίο εξαρτάται, από τις ποσότητες όλων των άλλων εμπορευμάτων, όπου αποκτήθηκαν από το καταναλωτή.

Βλέπε σχετικά: Pareto, Vilfredo (1892a). "La teoria dei prezzi dei signori Auspitz e Lieben e le osservazioni del Professore Walras", *Giornale delgi economisti*, 2 and series, No 4 : 201-239

Pareto, Vilfredo (1892b). "Considerazioni sui principii fondamentali dell' economia politica pura", Part II, *Giornale delgi economisti*, 2 and series, No 4 :485-512

Pareto, Vilfredo (1893). "Considerazioni sui principii fondamentali dell' economia politica pura", Part V, *Giornale delgi economisti*, 2 and series, No 7: 279-321.

Και απέδειξε ότι όταν η συνάρτηση της χρησιμότητας είναι κοινή για όλα τα αγαθά, τότε η καμπύλη ζήτησης μπορεί να έχει θετική κλίση. Ωστόσο ο Marshall έδωσε τα εύσημα για τη παρατήρηση ότι η καμπύλη ζήτησης μπορεί να έχει θετική κλίση στον R. Giffen και όχι στο Pareto που όντως το διαπίστωσε.

³⁵ Ο Hicks υποστήριζε ότι ο Marshall αμέλησε το αποτέλεσμα του εισοδήματος.

Βλέπε σχετικά: Hicks, J.,R. (1939). *Value and capital*, Oxford: Clarendon Press (Σελίδες 38-41)

Ο Friedman ερμηνεύει τη θεωρία του Marshall ως η καμπύλη ζήτησης να είναι μόνο μια καμπύλη αδιαφορίας. Όσο δηλαδή μειώνονται οι τιμές, ο καταναλωτής πηγαίνει προς μια υψηλότερη καμπύλη αδιαφορίας, σαν μια παραλλαγή αντιστάθμισης των εσόδων. Αυτό απαιτεί η καμπύλη ζήτησης να έχει αρνητική κλίση, ο οριακή χρησιμότητα του εισοδήματος να είναι σταθερή, το καταναλωτικό εισόδημα να λειτουργεί ως μέτρο μεταβολής του πραγματικού εισοδήματος και να μην οδηγεί στο λάθος αποτέλεσμα ότι όλες οι Engel καμπύλες είναι κάθετες.

Βλέπε σχετικά: Friedman, Milton (1949). "The Marshallian Demand Curve", *Journal of Political Economy*, Vol. 57, No. 6: 463-495

Ο Paul Samuelson αντιμετωπίζει τις ειδικές υποθέσεις του Marshall πολύ αυστηρά όσον αφορά τις μαθηματικές υποθέσεις τους. Ο Samuelson αποδεικνύει ότι, το σύνολο των παραδοχών της σταθερότητας της οριακής χρησιμότητας του εισοδήματος και της ανεξαρτησίας της χρησιμότητας, σημαίνει ότι η ελαστικότητα ζήτησης είναι πάντα μονάδα. Απέδειξε επίσης ότι η ελαστικότητα ζήτησης του εισοδήματος είναι μοναδιαία, ούτως ώστε κάθε προϊόν θα αντιστοιχεί στο ίδιο ποσοστό του προϋπολογισμού του καταναλωτή για κάθε επίπεδο του εισοδήματος. Επομένως απέδειξε ότι οι ειδικές αυτές υποθέσεις ενέχουν υπολογιστικό λάθος. Εξαιτίας τούτου απέρριψε εντελώς τη θεωρία του Marshall.

Βλέπε σχετικά : Samuelson, Anthony, Paul (1966). *The Collected Scientific Papers of Paul A. Samuelson*, Vol.1, M.I.T. Press, (1.5. "Constancy of the marginal utility of income", Σελίδα 37)

Τα αποτελέσματα αυτά του Samuelson δεν ήταν καινούργια αλλά είχαν απασχολήσει τόσο τον Pareto όσο και τον Barone. Ο Pareto είχε δείξει ότι εάν η χρησιμότητα από ένα αγαθό είναι ανεξάρτητη από τις ποσότητες όλων των άλλων αγαθών, τότε μια σταθερή οριακή χρησιμότητα του εισοδήματος υπονοεί ότι η ελαστικότητα ζήτησης όλων των άλλων αγαθών είναι σταθερή και ίση με τη μονάδα. Ο Pareto απέρριψε την υπόθεση ότι η οριακή χρησιμότητα του εισοδήματος είναι σταθερή, αλλά παραδέχτηκε ότι αυτό μπορεί να είναι κατά προσέγγιση αληθές σε ήσσονος σημασίας προϊόντα όπως π.χ. το μοσχοκάρυδο.

Βλέπε σχετικά:Pareto, Vilfredo (1892a). "La teoria dei prezzi dei signori Auspitz e Lieben e le osservazioni del Professore Walras", *Giornale delgi economisti*, 2and series, No 4 : 201-239, (Σελίδα:225)

Pareto Vilfredo (1892b), "Considerazioni sui principii fondamentali dell' economia politica pura", Part II, *Giornale delgi economisti*, 2 and series, No 4 :485-512 (Σελίδα : 494)

μπορεί να αντιμετωπίζεται ως συνάρτηση μόνο της τιμής του;³⁶ δ) Πώς είναι εφικτές οι διαπροσωπικές συγκρίσεις; (Patten, 1893 · Shield, 1893 · Fisher, 1894)

Ο Samuelson (1947) περιγράφει τη θεωρία του Marshall ως ασαφή και μπερδεμένη, ενώ χαρακτηρίζει ότι το πλεόνασμα του καταναλωτή ως εργαλείο μέτρησης της ευημερίας, αποτελεί τη χειρότερη αν όχι τη πιο άχρηστη και περιττή έννοια (Samuelson, 1947: 194 -195). Ο Little (1957: 180) συμφωνεί με τον Samuelson και προσθέτει ότι το πλεόνασμα του καταναλωτή δεν είναι τίποτα περισσότερο παρά μόνο ένα θεωρητικό παιχνίδι. Παρόλα αυτά οι οικονομολόγοι επιμένουν μέχρι και σήμερα στη χρήση του εργαλείου αυτού κυρίως σε ζητήματα μονοπωλίων και καρτέλ.

2.3.2. Francis Ysidro Edgeworth

Ο Francis Ysidro Edgeworth (1845 -1926) είναι Ιρλανδός οικονομολόγος από το πανεπιστήμιο της Οξφόρδης³⁷ και ιδρυτικό μέλος της γενιάς των νεοκλασικών οικονομολόγων προς τα τέλη της Βικτωριανής³⁸ εποχής³⁹. Το κυριότερο χαρακτηριστικό της συνεισφοράς του στην οικονομική επιστήμη είναι ότι τη προσέγγισε από τη πλευρά των μαθηματικών,⁴⁰ κατασκευάζοντας σημαντικά εργαλεία όπως το “Edgeworth Box” (Creedy, 1986:58). Γενικά χρησιμοποιούσε μηχανικές αναλογίες και ενδιαφερόταν για τη διατύπωση θεωρημάτων.⁴¹

³⁶ Walras, Léon (1954). *Elements of Pure Economics: On the Theory of Social Wealth*, London: Routledge Library Edition

³⁷ Ο Ρίγου σε διάλεξη που είχε δώσει στο Sydney το Μάιο του 1929 είχε επισημάνει ότι τα δυο μεγαλύτερα ονόματα άγγλων οικονομολόγων τα προηγούμενα 30 χρόνια ήταν ο Marshall στο Cambridge και ο Edgeworth στην Οξφόρδη. Ενώ ο Pantaleoni αποκαλεί τον Edgeworth ως νέο Ricardo.

Βλέπε σχετικά: Newman, Peter (2003). *F.Y. Edgeworth: Mathematical Psychics and the Further Papers on Political Economy*, Oxford : Oxford University Press, (Contents xiii)

³⁸ Είναι η περίοδος από το 1837 μέχρι το 1901 Δηλαδή η εποχή της βασιλείας της βασίλισσας Βικτώριας στη Μεγάλη Βρετανία. Στην επιστήμη αυτή η εποχή χαρακτηρίζεται από έναν ενθουσιασμό σχετικά με τη μέτρηση που πήγαζε από τη πεποίθηση ότι τα πάντα στη ζωή μπορούν να ποσοτικοποιηθούν.

³⁹ Επίσης ανήκει στις δεύτερης γενιάς οικονομολόγους του Marginalist School.

⁴⁰ Βέβαια και ο Jevons αλλά και ο Walras είχαν χρησιμοποιήσει στοιχειώδη μαθηματικά σε μεγάλο μέρος της δουλειάς τους.

⁴¹ Ενώ ο Marshall χρησιμοποιούσε αναλογίες από τη βιολογία και ενδιαφερόταν για την ανάπτυξη αξιωμάτων.

Βλέπε σχετικά: Viner, Jacob (1958). *The long View and the Short*, Glencoy: Free Press, (Σελίδα 252). Σύμφωνα με τον Keynes, ο Edgeworth ήλπιζε να αναπτύξει θεωρήματα πνευματικού ενδιαφέροντος, ενώ ο Marshall αξιώματα πιο πρακτικής σημασίας. Ο Marshall σκεφτόταν ότι η καθαρή θεωρία δε θα βοηθούσε στη βελτίωση της ανθρωπότητας όπως η αμεσότητα των αξιωμάτων του.

Βλέπε σχετικά : Keynes (1933). *Essays in Biography*, Toronto: Macmillan&Co. , (Σελίδα 275)

Βέβαια σήμερα ίσως η εφαρμογή του πλεονάσματος του καταναλωτή του Marshall ως εργαλείο μέτρησης της ευημερίας σε περιπτώσεις αντί-ανταγωνιστικών πρακτικών των επιχειρήσεων, δε φαίνεται να είναι ένα τόσο καλό εργαλείο. Αντιθέτως τα θεωρήματα του Edgeworth και οι προσεγγίσεις του παραμένουν μέχρι σήμερα χρήσιμα.

Ο ίδιος ανέπτυξε τη γενική μορφή χρησιμότητας και τις καμπύλες αδιαφορίας, ενώ όρισε τον ακριβή ωφελιμισμό⁴² ο οποίος αποτελεί και τη κύρια αρχή του, ως «*τη μεγαλύτερη ποσότητα ευτυχίας των νοημόνων όντων, αποκλειστικά μέσω αριθμών και διανομής*» (Edgeworth, 1877:35).

Ο Edgeworth εισαγάγει την επίδραση της κλασικής φυσικής στην οικονομία μέσω της εφαρμογής εργαλείων κυρίως από την υδροδυναμική. Ο προσδιορισμός της μέγιστης ενέργειας στη φυσική, με τη μέγιστη απόλαυση στον οικονομικό λογισμό, αποτελεί τη κεντρική του σκέψη. Έτσι η ορθόδοξη οικονομική θεωρία στηρίζεται ως μεθοδολογία στη κλασική φυσική, ως χαρακτηριστικό της επικράτησης του θετικισμού που επέβαλλε ως πρότυπο την επιστήμη της φυσικής στις κοινωνικές επιστήμες. Εξάλλου ο Jevons ισχυριζόταν ότι η θεωρία της οικονομίας παρουσιάζει μια στενή κατά αναλογία σχέση με την επιστήμη της στατικής μηχανικής, ενώ ο Walras προέβλεψε ότι τα οικονομικά μαθηματικά θα κατατάσσονται με τις μαθηματικές επιστήμες της αστρονομίας και της μηχανολογίας.⁴³ Το έργο λοιπόν του Edgeworth αντιπροσωπεύει τον υψηλότερο βαθμό μεθοδολογικής επιρροής της επιστήμης της φυσικής στην επιστήμη των οικονομικών (Drakopoulos, 2014).

Στη πραγματικότητα ο Edgeworth πάντρεψε κυρίως την ηθική με την επιστήμη της φυσικής στη προσπάθεια του να υπολογίσει και να μετρήσει την απόλαυση⁴⁴, ως το άθροισμα μιας συνολικής υπολογίσιμης ενέργειας. Για να το κάνει αυτό θεώρησε την απόλαυση ως μια ενέργεια που είναι ευθύνεται για τις κινήσεις της ψυχή, από τις οποίες απελευθερώνεται και η οποία ενέργεια αποτελεί την θεϊκή αγάπη στο σύμπαν, ακριβώς όπως αντίστοιχα η συσσωρευμένη ενέργεια στον υλικό κόσμο είναι υπεύθυνη για της κινήσεις των σωματιδίων. Συγκεκριμένα ο ίδιος καταγράφει (Little, 1950: 8) τα εξής: «Όπως οι κινήσεις κάθε σωματιδίου, περιορίζονται ή χαλαρώνουν σε έναν υλικό κόσμο εξαιτίας της συνεχής εξάρτησης από ένα μέγιστο συνολικό ποσό συσσωρευμένης ενέργειας, έτσι και οι κινήσεις της ψυχής, οι οποίες είτε εγωιστικά απομονώνονται, ή συμπαθητικά ενώνονται, συνεχώς απελευθερώνουν την ενέργεια της απόλαυσης/ηδονής, που είναι η θεϊκή αγάπη στο σύμπαν.»

Κατ' αυτόν τον τρόπο ο Edgeworth είναι πιο κοντά στον ωφελιμισμό από ότι ο Marshall. Ο λογισμός της απόλαυσης και του πόνου⁴⁵ είναι η βάση της οικονομίας για εκείνον. Πιο συγκεκριμένα (Drakopoulos, 1989) πραγματοποιεί έναν διαχωρισμό μεταξύ του οικονομικού υπολογισμού και του υπολογισμού της χρησιμότητας ή αλλιώς του ηθικού υπολογισμού. Ο οικονομικός λογισμός «ερευνά την ισορροπία ενός συστήματος από ηδονιστικές δυνάμεις, οι οποίες τείνουν να μεγιστοποιούν τη

⁴² Ο Αριστοτέλης τον ορίζει ως ευδαιμονία. Ενώ οι Jeremy Bentham και John Stuart Mill αποτελούν τις πηγές προέλευσης του ωφελιμισμού, ο οποίος αρκετά ελεύθερα θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι αποτελεί μια «εξέλιξη» ή μια έκφραση του ηδονισμού. Αν και ο ηθικός ηδονισμός είχε ξεκινήσει από έναν μαθητή του Σωκράτη τον Αρίστιππο.

⁴³ Στη παρούσα μελέτη θεωρείται ότι η επιρροή αυτή προήλθε κυρίως από την επιστήμη της μηχανολογίας και δευτερευόντως από την επιστήμη της αστρονομίας κ.α., εξαιτίας και της βιομηχανικής επανάστασης. Εξάλλου παρατηρούμε αρκετούς οικονομολόγους που δραστηριοποιούνται στο πεδίο της ευημερίας να είναι μηχανικοί (π.χ. Jules Dupuit).

⁴⁴ Υπό την έννοια της ευχαρίστησης, της ηδονής ή της χρησιμότητας.

⁴⁵ Βλέπε σχετικά και Φίληβο του Πλάτωνα.

συνολική, ατομική χρησιμότητα.» Ενώ ο υπολογισμός της χρησιμότητας ή ηθικός υπολογισμός «ερευνά την ισορροπία ενός συστήματος στο οποίο η κάθε μία χρησιμότητα ξεχωριστά και όλες μαζί τείνουν στη μεγιστοποίηση της καθολικής χρησιμότητας». Η μονάδα μέτρησης της απόλαυσης έχει δύο διαστάσεις την ώρα και την ένταση.⁴⁶ Αυτό είναι επαρκή για αυτό που ονομάζει οικονομικό λογισμό, αλλά στον υπολογισμό της χρησιμότητας απαιτείται μια τρίτη διάσταση αυτή της σύγκρισης της ευτυχίας ενός ατόμου με ενός άλλου και γενικά την ευτυχία των ομάδων διάφορων μελών και το Μ.Ο. της συνολικής ευτυχίας (Drakopoulos, 1989).

Το σημαντικότερο βιβλίο του είναι το “Mathematical Psychics: An essay on the Application of Mathematics to the Moral Sciences” το οποίο δημοσιεύτηκε το 1881⁴⁷. Στο βιβλίο του αυτό λαμβάνοντας την έννοια των ανθρώπων ως “μια μηχανή ευχαρίστησης” και την ισορροπία ως “ένα σύστημα που όλα τείνουν προς τη μεγιστοποίηση της παγκόσμιας χρησιμότητας”, αναπτύσσει ένα διάγραμμα (Newman, 2003: 20-28) που είναι γνωστό ως Edgeworth Box⁴⁸. Το οποίο παριστάνει ένα ορθογώνιο, όπου οι διαστάσεις του είναι ίσες με τις συνολικές διαθέσιμες ποσότητες δύο αγαθών και μέσα στο κουτί σχεδιάζονται καμπύλες αδιαφορίας που συμβολίζουν τις προτιμήσεις δυο ατόμων, κάθε σημείο μέσα στο κουτί αποτελεί μια εφικτή κατανομή και σε όσο υψηλότερες καμπύλες αδιαφορίας πηγαίνουμε τόσο μεγαλύτερη είναι η χρησιμότητα.⁴⁹ Το διάγραμμα αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τη Γενική Ισορροπία καθώς επίσης και για τη θεωρία της Οικονομικής της Ευημερίας. Στο ίδιο βιβλίο αναπαριστά τη πρώτη χρήση της Γενικής Συνάρτησης Χρησιμότητας, όπου η χρησιμότητα θεωρείται ως συνάρτηση δύο μεταβλητών και όχι ως το άθροισμα δύο συναρτήσεων.⁵⁰

Λίγα χρόνια πριν, είχε κυκλοφορήσει ένα εξίσου σημαντικό βιβλίο το “New and Old Methods of Ethics” (1877),⁵¹ στο οποίο εφαρμόζει μαθηματικές τεχνικές στο πρόβλημα της βέλτιστης κατανομής της ωφελιμότητας. Ο ίδιος είναι βαθιά επηρεασμένος από το Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη ενώ σε διάφορα σημεία των έργων του γράφει σε αρχαία ελληνικά.

⁴⁶ Κάτι που συναντούμε στον Bentham και στον Jevons, αλλά ακόμα πιο πίσω με μια πιο ασαφή αναφορά στον Φίληβο του Πλάτωνα.

⁴⁷ Francis Ysidro Edgeworth (1881), *Mathematical Psychics: An Essay on the Application of Mathematics to the Moral Sciences*, London: Kegan Paul and Co.

⁴⁸ Κάποιοι υποστηρίζουν ότι το διάγραμμα αυτό κάνει για πρώτη φορά την εμφάνιση του από τον Pareto.

Βλέπε σχετικά: Jaffe, William (1972). « Pareto Translated: A Review Article», *Journal of Economic Literature*, Vol. 10, No 4: 1190-1201, (Σελ. 1190)

⁴⁹ Δηλαδή μια κατανομή όπου η ποσότητα του αγαθού που καταναλώνεται είναι ίση ή μικρότερη της διαθέσιμης.

⁵⁰ Σύμφωνα με τον καθηγητή Jevons η χρησιμότητα έχει δύο διαστάσεις την ένταση και το χρόνο.

Βλέπε σχετικά :Francis Ysidro Edgeworth (1881), *Mathematical Psychics: An Essay on the Application of Mathematics to the Moral Sciences*, London: Kegan Paul and Co.

⁵¹ Francis Ysidro Edgeworth (1877), *New and Old Methods of Ethics*, Oxford: James Parker & Co.

2.3.3 Arthur Cecil Pigou

«Ένας άνθρωπος κοντά στη φύση και στη τέχνη, ηθικός και ακέραιος, συμβάλλει στο μη οικονομικό κομμάτι της ευημερίας. Ένας άνθρωπος τέλειος γνώστης των βιομηχανικών λειτουργιών, συμβάλλει στο οικονομικό τμήμα της ευημερίας. Είναι στη δικαιοδοσία της κοινωνίας να επιλέξει μεταξύ των δυο τύπων ανθρώπων. Κι επικεντρώνοντας όλες τις προσπάθειες για την οικονομική ευημερία που συσχετίζεται με το δεύτερο τύπο ανθρώπου, είναι δυνατόν να θυσιάσει ασυναίσθητα τη μη οικονομική ευημερία που συσχετίζεται με το πρώτο είδος ανθρώπου»

-Pigou, 1920:13-

Ο Arthur, Cecil, Pigou (1912,1920)⁵² αποτελεί τον κύριο εκφραστή της “Νεοκλασικής Οικονομικής της Ευημερίας”. Κεντρικός άξονας της θεμελίωσης της θεωρίας του ήταν η δημιουργία απλών, πρακτικών μέτρων για τη προώθηση της ευημερίας. Το βασικό πλαίσιο της ανάλυσης του βασίζεται (Edgeworth, 1913: 62) σε δύο δογματικές προτάσεις: α) Η ευημερία ως έννοια περιλαμβάνει μόνο καταστάσεις που εμπίπτουν στη σφαίρα της συνείδησης, και όχι στη σφαίρα των απτών πραγμάτων. β) Η ευημερία είναι κάτι μετρήσιμο ποσοτικά υπό την έννοια ότι μπορεί να τεθεί στη κατηγορία του περισσότερου και λιγότερου⁵³.

Κατανοώντας πλήρως τη δυσκολία που εμπεριέχει η γενική έρευνα των συνολικών παραγόντων που επηρεάζουν την ευημερία,⁵⁴ περιόρισε την ανάλυση της στο βαθμό

⁵²Arthur, C., Pigou (1912). *Wealth and Welfare*, London:Macmillan and Co

Arthur, C., Pigou (1920). *The economics of welfare*, London: Macmillan and Co

Το βιβλίο «The economics of welfare» αποτελεί μια φυσική συνέχεια του πρώτου βιβλίου του Pigou «Wealth and Welfare» που γράφτηκε το 1912.

⁵³Επομένως υποστηρίζεται ότι η ευημερία αποτελεί μία κατάσταση συνείδησης του ανθρώπινου εγκεφάλου, η οποία όμως είναι δυνατόν να μετρηθεί ποσοτικά.

⁵⁴ Βέβαια η γενική έρευνα των συνολικών παραγόντων αποτελεί αντικείμενο μελέτης της παρούσης έρευνας.

εκείνο όπου η ευημερία μπορεί να αποτιμηθεί σε χρηματικούς όρους. Μέσω αυτού καθιέρωσε το διαχωρισμό της συνολικής κοινωνικής ευημερίας σε δύο κατηγορίες (Pigou, 1920:11). Η μία κατηγορία ονομάζεται «Οικονομική Ευημερία» και περιλαμβάνει όλα εκείνα τα αγαθά και τις υπηρεσίες τα οποία μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενα συναλλαγής. Ενώ η άλλη κατηγορία ονομάζεται «Μη Οικονομική Ευημερία» και περιλαμβάνει όλα εκείνα τα αγαθά, τα οποία αν και επηρεάζουν την ευημερία, ωστόσο δε μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενα συναλλαγής.⁵⁵

Αποδεχόμενος το γεγονός ότι τα σύνορα μεταξύ της μιας κατηγορίας και της άλλης είναι πραγματικά ασαφή κι αναγνωρίζοντας ότι η οικονομική ευημερία δεν μπορεί να αποτελέσει ένα ασφαλή βαρόμετρο ή δείκτη της συνολικής κοινωνικής ευημερίας,⁵⁶ αναζητά τη σχέση αιτιότητας μεταξύ τους,⁵⁷ και εισαγάγει μια βασική συνθήκη. Σύμφωνα με την οποία: Μια αλλαγή στο ένα μέρος δε μετρά την αλλαγή στο σύνολο. Αλλά μια αλλαγή στο ένα μέρος μπορεί να επηρεάσει το σύνολο.⁵⁸ Η συνθήκη αυτή στηρίζεται σε μια σημαντική διαπίστωση, σχετικά με το ότι το αποτέλεσμα από την εισαγωγή μιας οικονομικής αιτίας δεν αφορά το πόσο διαφοροποιήθηκε η συνολική κοινωνική ευημερία συγκριτικά με το πόσο ήταν αυτή πριν την εισαγωγή της οικονομικής αιτίας, αλλά αφορά το πώς διαμορφώνεται η κοινωνική ευημερία συγκριτικά με εκείνη τη διαμόρφωση που θα είχε λάβει εάν δεν είχε εισαχθεί ποτέ

⁵⁵ Συνολική Κοινωνική Ευημερία = (Οικονομική της Ευημερίας) + (Μη Οικονομική της Ευημερίας)

⁵⁶ Ο ίδιος αναφέρει τους λόγους για τους οποίους η Οικονομική της Ευημερίας δεν αποτελεί ασφαλή δείκτη μέτρησης της Συνολικής Κοινωνικής Ευημερίας. Συγκεκριμένα περιγράφει ότι: «Δεν υπάρχει κάποια εγγύηση ότι τα αποτελέσματα που παράγονται στη μια κατηγορία της ευημερίας η οποία σχετίζεται με τα χρήματα, πώς δεν μπορούν να ακυρωθούν από αντίθετα αποτελέσματα σε τομείς της άλλης κατηγορίας της ευημερίας. Η Οικονομική Ευημερία είναι μόνο ένα τμήμα της Συνολικής Κοινωνικής Ευημερίας. Η Κοινωνική Ευημερία (ή καλή διαβίωση) μπορεί να αλλάξει, ενώ η Οικονομική Ευημερία να μένει ίδια, έτσι μια δεδομένη αλλαγή στην Οικονομική Ευημερία σπάνια θα συγχρονιστεί με ίση αλλαγή της Συνολικής Κοινωνικής Ευημερίας.»

Βλέπε σχετικά: Pigou, Cecil, Arthur (1920). *The economics of welfare*, London: Macmillian and Co. (Σελίδα 12)

⁵⁷ Δε πρέπει να ξεχνάμε ωστόσο ότι σχέσεις αιτιότητας δε δύναται να συναχθούν από ταυτοτικές σχέσεις.

Βλέπε σχετικά: Θεόδωρος Μαριόλης (Απρίλιος 2010) *Δυναμική του Χρέους, Δίδυμα Ελλείμματα και Διεθνής Ανταγωνιστικότητα της Ελληνικής Οικονομίας*, Συνέδριο «Study Group on Sraffian Economics», Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, (Σελίδα 11).

Σύμφωνα με αυτό λοιπόν μια βελτίωση της συνολικής ευημερίας δεν οφείλεται σε βελτίωση της οικονομικής ευημερίας. Αλλά η βελτίωση της οικονομικής ευημερίας μπορεί να οδηγήσει ίσως σε βελτίωση της συνολικής ευημερίας. Εξαιτίας της ιδιαιτερότητας και της προσοχής που επισείουν οι σχέσεις αιτιότητας ο Pigou δε καταφεύγει σε κάποια μαθηματική ταυτότητα αλλά ορίζει μια βασική συνθήκη προκειμένου να προσδιορίσει τη σχέση αυτή και σε αυτή τη συνθήκη στηρίζει όλη τη προσέγγιση του σχετικά με την ευημερία.

⁵⁸ Η ευημερία στη πραγματικότητα είναι ενιαία και αδιάσπαστη στο σύνολο της. Έτσι όταν λέμε οικονομική ευημερία εννοούμε τα οικονομικά αίτια και οικονομικές αλλαγές που επηρεάζουν την ευημερία. Αυτό το έχει επισημάνει ο Little 41 χρόνια μετά το έργο του Pigou αλλά είναι ξεκάθαρο ότι ο Little έχει καταλήξει εκεί μετά από ανάλυση της συγκεκριμένης διατύπωσης του Πιγκού και δεν λέει κάτι καινούργιο.

Βλέπε σχετικά: Little, M.D.I. (1950). *"A Critique of Welfare Economics"*, London: Oxford University Press (Σελίδα 6)

Βλέπε επίσης: Little, M.D.I. (Jun., 1949). *"The foundation of welfare Economics"*, Oxford Economics Papers, New Series, Vol.1, No.2: 227-246, (Σελίδα 230)

αυτή η οικονομική αιτία, και ακριβώς με αυτό καταπιάνεται ο Ρίγου (1920) στο έργο του.⁵⁹ Αναγνωρίζοντας τη μη θετική επίδραση που μπορεί να έχει μια οικονομική αιτία στη μη οικονομική ευημερία, με τέτοιο τρόπο ώστε να ακυρώνετε η πιθανή θετική επίδραση της στην οικονομική ευημερία,⁶⁰ ωστόσο καταλήγει ότι ανήκει στη δικαιοδοσία της ίδιας της κοινωνίας να επιλέξει μεταξύ της προαγωγής της οικονομικής ή της μη οικονομικής της ευημερίας. Κάθε κοινωνία έχει τη δυνατότητα να διαλέξει εάν επιθυμεί τη προώθηση της οικονομικής ευημερίας, θυσιάζοντας τη μη οικονομική ευημερία ή εάν επιθυμεί να προάγει το μη οικονομικό κομμάτι της ευημερίας, θυσιάζοντας την οικονομική ευημερία.⁶¹

⁵⁹ Σύμφωνα με αυτό μπορούμε να θεωρήσουμε ότι τα αποτελέσματα που παράγονται από οικονομικές αιτίες στην οικονομική ευημερία είναι αντιπροσωπευτικά των αποτελεσμάτων που παράγονται στη συνολική κοινωνική ευημερία.

⁶⁰ Πιο συγκεκριμένα μια οικονομική αιτία μπορεί να επηρεάζει αρνητικά τη μη οικονομική ευημερία και θετικά την οικονομική ευημερία, αλλά η αρνητική επίδραση στη μη οικονομική ευημερία να είναι ισχυρότερη από τη θετική επίδραση στην οικονομική ευημερία.

⁶¹ Η επιλογή αυτή της κοινωνίας σχετίζεται με το τι είδους ανθρώπους θέλει να παράγει. Ο Ρίγου χρησιμοποιεί το παράδειγμα της Γερμανίας, τονίζοντας ότι όταν η χώρα ήταν αδύναμη οικονομικά, αποτέλεσε το σπίτι των Goethe, Schiller, Kant και Fichte, ενώ στην εποχή του η Γερμανία ενδιαφέρεται να παράγει ανθρώπους οι οποίοι να γνωρίζουν τι πρέπει να κάνουν και όχι ποιοι πρέπει να είναι ως άνθρωποι. Διαπιστώνει επίσης ότι ο θρίαμβος της χώρας πάνω σε θέματα μηχανικής κ.α. είναι η παράλληλη αποτυχία της σε όλες τις άλλες προκλήσεις για πνευματική διορατικότητα. Βλέπε σχετικά: Ρίγου, C., A. (1920.) *The economics of welfare*, London: Macmillan and Co (Σελίδα 13).

Επομένως αποδεικνύεται σαφές ότι όλες οι προσπάθειες των σύγχρονων κοινωνιών να παράγουν άνθρωπους με δεξιότητες, οδηγεί στην εκκόλαψη ατόμων οι οποίοι αποτελούν καλά μέσα, αλλά όχι καλούς ανθρώπους. Η εσωτερικότητα των ατόμων αυτών είναι τυφλή και κουφή. Έμμεσος στόχος της παρούσης έρευνας είναι να καταδείξει τον τρόπο με τον οποίο επιτυγχάνεται η ισορροπία και η γεφύρωση αυτού του χάσματος. Είναι τεράστιο λάθος από τη πλευρά των κοινωνιών που μέχρι σήμερα στηρίζονταν στην επιλογή μεταξύ του ενός ή του άλλου. Αποτέλεσμα αυτού του λάθους αποτελεί και το παράδειγμα της Ελλάδος υπό το πρίσμα της τρέχουσας οικονομικής συγκυρίας. Οι κοινωνίες λοιπόν θα πρέπει να δίδουν ταυτόχρονη έμφαση τόσο στην προώθηση της μη οικονομικής της ευημερίας όσο και στη προώθηση της οικονομικής ευημερίας, μέσω της παραγωγής ατόμων οι οποίοι θα γνωρίζουν και πώς να κάνουν κάτι αλλά και ποιοι πρέπει να είναι. Το κλειδί είναι ίσως μια πιο ανθρωποκεντρική εκπαίδευση αλλά και η επιστροφή των παιδιών στη φύση και στη τέχνη. Η επιστροφή αυτή θα συμβάλει στην ανάπτυξη της συναισθηματικής τους νοημοσύνης. Σήμερα γνωρίζουμε καλά ότι οι ικανοί ηγέτες είναι άτομα με υψηλή συναισθηματική νοημοσύνη. (Βλέπε σχετικά: Goleman D. (2011). *Η Συναισθηματική Νοημοσύνη*, Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο) Γνωρίζουμε επίσης ή τουλάχιστον κάποιες φορές υποστηρίζετε, ότι το σημερινό οικονομικό αδιέξοδο της Ελλάδας δεν οφείλεται τόσο στους αριθμούς όσο στην απουσία συνολικών (δηλαδή όχι μόνο πολιτικών) πετυχημένων ηγεσιών. Από το παράδειγμα της σημερινής κατάστασης στη χώρα μας, συμπεράνουμε ότι η αυστηρή επιλογή των κοινωνιών να παράγουν άτομα τα οποία αποτελούν καλά μέσα προκειμένου να προωθήσουν μόνο την οικονομική ευημερία, όχι μόνο καταδικάζει την ανάπτυξη του μη οικονομικού τμήματος της ευημερίας αλλά τελικά μακροχρόνια οδηγεί σε μη ανάπτυξη και της οικονομικής της ευημερίας και τελικά σε βαθύ τραυματισμό της συνολικής κοινωνικής ευημερίας. Είναι επομένως καταστροφικό λάθος των μοντέρνων κοινωνιών να εμμένουν στο απόλυτο διαχωρισμό και στην αυστηρή επιλογή μεταξύ της οικονομικής της ευημερίας και της μη οικονομικής ευημερίας. Στη παρούσα διατριβή θα αναδειχθεί το πώς πρέπει να εξισορροπούνται αυτά τα δύο, ούτως ώστε να βρεθεί η χρυσή τομή, προκειμένου να επιδιώκεται η ταυτόχρονη προώθηση τους. Αυτό βεβαίως μπορεί να επέλθει μόνο από τη έρευνα όλων των παραγόντων που επηρεάζουν τη συνολική κοινωνική ευημερία.

Κατά την Πιγκοβιανή θεωρία (Pigou, 1920) τα αποτελέσματα που παράγονται από οικονομικές αιτίες στην οικονομική ευημερία είναι αντιπροσωπευτικά των αποτελεσμάτων εκείνων που παράγονται στη συνολική ευημερία. Ειδικότερα όταν διαπιστώνεται το θετικό (ή αρνητικό) αποτέλεσμα μιας οποιασδήποτε αιτίας στην οικονομική ευημερία αναμένεται ότι αυτό το αποτέλεσμα είναι πιθανώς ισοδύναμο θετικά (ή αρνητικά αντίστοιχα) προς τη συνολική κοινωνική ευημερία. Βέβαια αυτό ισχύει εφόσον εισαχθεί στην εν λόγω πρόταση η έννοια της πιθανότητας. Επιπρόσθετα τα αποτελέσματα που επηρεάζουν την οικονομική ευημερία και τα οποία παράγονται από οικονομικά αίτια είναι δυνατό να μεταβληθούν από μη οικονομικές συνθήκες, τις οποίες η οικονομική επιστήμη δεν έχει πάντα τη δυνατότητα να διερευνά πλήρως. Σύμφωνα με αυτό καθίσταται σαφές ότι τα αποτελέσματα των οικονομικών αιτιών είναι εν μέρει εξαρτώμενα και από μη οικονομικές συνθήκες.

Στην ανάλυση του ο Pigou (1920: 23) έδωσε έναν ορισμό της Οικονομικής Ευημερίας ως « το σύνολο των ικανοποιήσεων και των μη ικανοποιήσεων που προέρχονται από τη κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών που μπορούν να αποτιμηθούν σε οικονομικούς όρους». Στη διαμόρφωση του χρηματικού ποσού για την απόκτηση ενός αγαθού από κάποιο άτομο, σημαντικό ρόλο έχει η ένταση της επιθυμίας του για το εν λόγω αγαθό (Pigou, 1951:288). Όσο μεγαλύτερη είναι η ένταση της επιθυμίας του ατόμου για κάποιο αγαθό, τόσο μεγαλύτερο είναι το χρηματικό ποσό που είναι διατεθειμένο να προσφέρει για την απόκτηση του. Επίσης όταν κάποιο άτομο (A) επιθυμεί ένα αγαθό πιο έντονα, από ότι το επιθυμεί το άτομο (B), τότε το συγκεκριμένο αγαθό παρέχει μεγαλύτερη χρησιμότητα⁶² στο άτομο (A).⁶³

Επιπλέον κατέστησε σαφές το γεγονός ότι μεταξύ της ικανοποίησης δυο επιθυμιών (Pigou, 1912:25), τα άτομα επιλέγουν εκείνη την επιθυμία την οποία μπορούν να ικανοποιήσουν τώρα, παρά εκείνη την οποία μπορούν να ικανοποιήσουν στο απομακρυσμένο μέλλον.⁶⁴ Ακόμα κι αν η ένταση της ικανοποίησης της επιθυμίας του παρόντος, είναι μικρότερη, από την ένταση της ικανοποίησης της επιθυμίας του μακρινού μέλλοντος, θα επιλέξουν την ικανοποίηση της επιθυμίας του κοντινού μέλλοντος, παρά το γεγονός ότι η μελλοντική ικανοποίηση είναι βέβαιο ότι μπορεί να υλοποιηθεί εάν την προτιμήσουν. Βεβαίως πρέπει να λαμβάνουμε σοβαρά υπόψη το

⁶² Ο Shield είχε ορίσει την έννοια της χρησιμότητας ως την ικανότητα ικανοποίησης μια επιθυμίας ή εξυπηρέτησης ενός σκοπού.

Βλέπε σχετικά: Shield, J., Nicholson (1893.) *Principles of Political Economy*, Vol 2, London: Adam and Charles Black (Σελίδα 23)

⁶³ Εδώ τίθεται η έννοια της χρησιμότητας (Dupuit 1844), την οποία ο Pareto ονομάζει ωφελιμότητα.

⁶⁴ Πριν από τον Pigou ο Giovanni Francesco Lottini (1512-1572), πολιτικός, συγγραφέας και καθολικός, Ιταλός επίσκοπος, ο οποίος ήταν μελετητής του Αριστοτέλη, είχε επισημάνει αναφορικά με την ευημερία, ότι ο άνθρωπος υπερεκτιμά τις παρούσες ανάγκες και τα τωρινά θέλω του και δε δίνει την απαραίτητη προσοχή για το μέλλον του. Η επισήμανση αυτή ακολουθεί μια άλλη σχετική διαπίστωση η οποία συνδέεται με την Αριστοτελική μεσότητα, σύμφωνα με την οποία η ικανοποίηση των επιθυμιών μας θα πρέπει να γίνεται με κάποιο μέτρο, το οποίο θα θέτει ένα όριο στις ακόρεστες επιθυμίες μας.

Βλέπε σχετικά: Kauder, Emil (1953). "Genesis of the Marginal Utility Theory: From Aristotle to the End of the Eighteenth Century", *The Economic Journal*, Vol. 63, No. 251, pp. 638-650, (Σελίδα 643)

πεπερασμένο της ανθρώπινης ζωής. Καθότι αυτό συνεπάγεται ότι μελλοντικές ικανοποιήσεις είναι πιθανό να μη παραχθούν από τη παρούσα αλλά από την επερχόμενη γενεά.^{65 66}

Σημαντική αναφορά κάνει επίσης (Pigou 1920:28) σε θέματα ευημερίας που άπτονται το επιστημονικό κομμάτι της βιώσιμης ανάπτυξης. Συγκεκριμένα επισημαίνει τη σημασία της δράσης των κρατών για τη διατήρηση των εξαντλήσιμων φυσικών πόρων, προκειμένου να καθίσταται εφικτό για τις μελλοντικές γενεές να προμηθεύονται τα βασικά αγαθά. Αν και αναγνωρίζει ότι είναι εξαιρετικά δύσκολο για ένα κράτος να πείσει τους πολίτες του, να ενεργούν σύμφωνα με τη λογική ότι ο τωρινός φυσικός πλούτος είναι ισοδύναμης σημασίας με το μελλοντικό. Ωστόσο επισημαίνει ότι είναι εξαιρετικής σημασίας οι κυβερνητικές παρεμβάσεις προκειμένου να προστατεύονται σε κάποιο βαθμό τα συμφέροντα των επερχόμενων γενεών.

Επισημαίνεται στη Πιγκοβιανή Θεωρία η σημασία του εθνικού μερίσματος,⁶⁷ μέσω του οποίου τα οικονομικά αίτια επηρεάζουν και καθορίζουν την οικονομική ευημερία. Η οικονομική ευημερία μιας χώρας εξαρτάται από το μέγεθος του συνολικού εθνικού προϊόντος. Όταν μεταβάλλεται το συνολικό εθνικό προϊόν μεταβάλλεται αντίστοιχα και το οικονομικό τμήμα της ευημερίας (Pigou, 1920 :

⁶⁵ Αυτό βέβαια αποτελεί αντικείμενο μελέτης της Ρικαρδιανής Ισοδυναμίας. Το θεώρημα αυτό διατυπώθηκε για πρώτη φορά από τον Βρετανό κλασσικό οικονομολόγο David Ricardo το 1817 κι έμεινε στην αφάνεια έως ότου το ανέσυρε ο Αμερικανός κλασσικός οικονομολόγος Robert Barro το 1974. Ουσιαστικά το θεώρημα αυτό διαπιστώνει ότι για συγκεκριμένη πορεία της κυβερνητικής δαπάνης, εάν τα έξοδα χρηματοδοτηθούν με φορολογία ή έκδοση χρέους τα σχέδια κατανάλωσης του ιδιωτικού τομέα για πραγματική κατανάλωση και επένδυση δεν επηρεάζονται. Άρα το κυβερνητικό χρέος αντιμετωπίζεται ως μια αναβληθείσα μελλοντική φορολόγηση. Ουσιαστικά εάν μια κυβέρνηση αποφασίσει να χρηματοδοτήσει το έλλειμμα της με έκδοση χρέους προκειμένου να αποφύγει η παρούσα γενεά την υψηλή φορολόγηση, αυτό το χρέος θα το πληρώσει η μελλοντική γενεά μέσω υψηλής φορολόγησης.

Βλέπε σχετικά: Νικόλαος, Η., Καραβίτης (2008). *Δημόσιο Χρέος και Έλλειμμα*, Αθήνα, Εκδόσεις Διόνικος, (Σελίδες: 173-185)

Βέβαια το θεώρημα αυτό επεκτείνεται έμμεσα και στη σχέση των γονέων με τα παιδιά τους. Συγκεκριμένα οι γονείς απολαμβάνουν χρησιμότητα από τα παιδιά τους και εάν εκείνα ευημερούν τότε ευημερούν και οι ίδιοι. Επίσης αφήνουν κληρονομιά στα παιδιά τους που είναι τα ομόλογα τα οποία έχουν στο τέλος της ζωής τους.

Βλέπε σχετικά: Ben J. Henjdra and Van der Ploeg (2005). *The Foundations of Moderns Macroeconomics*, New York, Oxford University Press, (Σελίδα:146)

Εαν συνδέσουμε αυτό με τη διαπίστωση του Pigou τότε προκύπτει ότι οι γονείς προτιμούν τις παρούσες ικανοποιήσεις από τις μελλοντικές καθώς οι δεύτερες είναι πιθανόν να παραχθούν από τα παιδιά τους. Ωστόσο αφήνουν κληρονομιά στα παιδιά τους προκειμένου να ικανοποιήσουν τις επιθυμίες τους και μέσα από την ικανοποίηση των παιδιών τους και την αύξηση της ευημερίας τους ευημερούν και οι ίδιοι.

⁶⁶ Και βέβαια σε αυτές τις δύο παραγράφους υπενθυμίζεται αυτό που είχε διατυπώσει ο Jevons για τη χρησιμότητα ότι δηλαδή έχει δύο διαστάσεις την ένταση και το χρόνο.

⁶⁷ Εθνικό Μέρισμα = Εθνικό Εισόδημα = Εθνικό Προϊόν.

Ωστόσο παρακάτω προκειμένου να υπολογιστεί το εθνικό μέρισμα το οποίο λαμβάνεται ως εθνικό εισόδημα πολλαπλασιάζεται το κατά κεφαλήν ΑΕΠ με το σύνολο του πληθυσμού, αντί να ληφθεί το συνολικό ΑΕΠ, υπό τη παραδοχή ότι η έκφραση αυτή είναι πιο κοντά σε αυτό που ο Πιγκού ονομάζει εθνικό μέρισμα και σύμφωνα πάντα με τη διαθεσιμότητα των στοιχείων.

Chapter IV)⁶⁸. Οι έννοιες της οικονομικής ευημερίας και του συνολικού εθνικού προϊόντος είναι τόσο στενά συνδεδεμένες ώστε οτιδήποτε συνεπάγεται για το συνολικό εθνικό προϊόν το αντίστοιχο συνεπάγεται και για την οικονομική ευημερία.

Με βάση τις υποθέσεις ότι (Pigou, 1920):

- Απλουστεύεται το υπόδειγμα του εθνικού μερίσματος υπό τη παραδοχή ότι περιλαμβάνει μόνο ένα μικρό αριθμό στοιχείων από αυτά που περιλαμβάνει πραγματικά.
- Το εθνικό μέρισμα έχει ένα συγκεκριμένο μέσο όρο όγκου, για μια ορισμένη περίοδο μιας δεκαετίας, η οποία θα περιλαμβάνει και καλές και κακές χρονιές.
- Το τμήμα του εθνικού μερίσματος που προέρχεται από τα φτωχά άτομα αποτελεί κάποια συγκεκριμένη αναλογία του συνόλου η οποία προσδιορίζει τη διανομή του εισοδήματος.
- Το εθνικό μέρισμα είτε ως σύνολο είτε ως το τμήμα του που αφορά τα φτωχά άτομα, θα παίζει γύρω από το μέσο όρο κατά ένα καθορισμένο μέσο ποσό, βάσει του οποίου προσδιορίζεται η μεταβλητότητα.

Σύμφωνα με τις παραπάνω υποθέσεις, δηλαδή συνοπτικά ότι η οικονομική ευημερία εξαρτάται από το μέσο όρο όγκου, τη διανομή και τη μεταβλητότητα του εθνικού μερίσματος για ένα χρονικό διάστημα μιας δεκαετίας, ο Pigou καταλήγει σε τέσσερις θεμελιώδεις προτάσεις υπό τη μορφή μέτρων σχετικά με τη προώθηση της οικονομικής ευημερίας.⁶⁹ Συγκεκριμένα (Pigou, 1920 : Chapter IV) η οικονομική ευημερία αυξάνεται σε τέσσερις περιπτώσεις:

- 1) Όταν αυξάνεται το συνολικό εθνικό μέρισμα, τότε αυξάνεται και η οικονομική ευημερία. Υπό τις προϋποθέσεις όμως ότι καταρχήν δε μειώνεται το μερίδιο των φτωχών δηλαδή δε τραυματίζει τη διανομή του μερίσματος και επιπρόσθετα ότι η αύξηση αυτή του μερίσματος δε προέρχεται από καταναγκασμό των ατόμων να εργαστούν περισσότερες ώρες από εκείνες που επιθυμούν πραγματικά, ούτε αυξομειώνεται περισσότερο το εισόδημα των ατόμων δηλαδή δε τραυματίζεται η μεταβλητότητα του μερίσματος.
- 2) Εάν συντελείται αναδιανομή του εθνικού μερίσματος υπέρ των φτωχών τότε πραγματοποιείται αύξηση της οικονομικής ευημερίας.
- 3) Η μείωση της μεταβλητότητας του συνολικού εθνικού μερίσματος συνεπάγεται αύξηση της οικονομικής ευημερίας. Υπό τις προϋποθέσεις ότι δε

⁶⁸ Pigou, Cecil, Arthur (1920). *The economics of welfare*, London: Macmillian and Co (Chapter IV, "The relation of economic welfare to the national divided").

⁶⁹ Αν και η παρούσα διατριβή δεν αποδέχεται την άριστη κατανομή κατά Παρέτο ως ένα καλό εργαλείο αποτύπωσης της ευημερίας, ωστόσο οι προτάσεις αυτές βασίζονται σε ένα άλλο επιχείρημα του Παρέτο που συσχετίζεται με τη μεσαία τάξη, σύμφωνα με το οποίο η ανισοκατανομή περιορίζεται όταν το συνολικό προϊόν αυξάνεται με μεγαλύτερο ρυθμό από τον πληθυσμό. Βλέπε σχετικά: Καραγιάννης Δ. Αναστάσιος, ηλεκτρονικές σημειώσεις του από μάθημα του με τίτλο, «Σημαντικές Συμβολές του 20 ου αιώνα στην Οικονομική της Ευημερίας: Μέρος Ι-Θεωρία» (Σελ. 7)
URL:http://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fconference.het.gr%2FHET%2Fpdf%2Fkarayiannis_Welfare_5th.pdf&ei=eHEqVJm2O6OkygPt-4GQDQ&usq=AFQjCNEH1iYutL2oh7ZFf5Onm_kl8_gFZw&sig2=DMP4oI377LQwCQw_1EaoMA

μειώνεται το συνολικό εθνικό προϊόν και δεν επηρεάζεται αρνητικά η διανομή του.

- 4) Όταν μειώνεται η μεταβλητότητα του τμήματος εκείνου του μερίσματος που αφορά τα φτωχά άτομα, η οικονομική ευημερία αυξάνεται, ακόμα και αν αυξάνεται κατά αντίστοιχο ποσοστό η μεταβλητότητα του τμήματος του μερίσματος που αφορά τα πλούσια άτομα, προκειμένου να τηρούνται οι αναλογίες.

Επομένως οποιαδήποτε αιτία οδηγήσει σε κάποια από τις παραπάνω περιπτώσεις τότε προκαλεί αύξηση της οικονομικής ευημερίας.

2.4. Η θεωρία του Pigou ως Βάση του Μεθοδολογικού Πλαισίου ανάλυσης των παραγόντων που προσδιορίζουν την ευημερία

Η προτεινόμενη μεθοδολογική προσέγγιση βασίζεται σε δύο κατευθύνσεις για την ανάλυση των παραγόντων που προσδιορίζουν την ευημερία, που προέρχονται από τις διατυπώσεις και τη θεωρία του Πιγκού. Η πρώτη συσχετίζεται με την ανάγκη για ισόρροπη έμφαση στο οικονομικό και μη οικονομικό τμήμα της ευημερίας και η δεύτερη στην ανάγκη να ποσοτικοποιηθούν μαθηματικά οι προτάσεις του Πιγκού σχετικά με τη μεγιστοποίηση της ευημερίας προκειμένου να γίνει εφαρμογή τους σύμφωνα με τα σημερινά δεδομένα σε επόμενο μέρος της διατριβής.

2.4.1. Προσέγγιση για τη ταυτόχρονη και ισόρροπη προώθηση της οικονομικής και της μη οικονομικής της ευημερίας

«...that efforts devoted to the production of people who are good instruments may involve a failure to produce people who are good men.»

-Pigou, 1920:14-

Σύμφωνα με το Pigou (1920), οι κοινωνίες είτε προωθούν το οικονομικό κομμάτι της ευημερίας, θυσιάζοντας το μη οικονομικό ή το αντίθετο. Η επιλογή αυτή της κοινωνίας σχετίζεται με το τι είδους ανθρώπους θέλει να παράγει. Ο Pigou (1920:13-14) μεταφέρει τις διατυπώσεις του Dickinson και χρησιμοποιεί το παράδειγμα της Γερμανίας, διαπιστώνοντας ότι «ο θρίαμβος της σύγχρονης Γερμανίας πάνω σε θέματα μηχανικής κ.α. είναι η παράλληλη αποτυχία της σε όλες τις άλλες προκλήσεις για πνευματική διορατικότητα. Οι μοντέρνες κοινωνίες προωθούν την οικονομική ευημερία καταδικάζοντας το μη οικονομικό τμήμα της. Επομένως είναι σαφές ότι όλες οι προσπάθειες των σύγχρονων κοινωνιών να παράγουν ανθρώπους με δεξιότητες,

οδηγεί στην εκκόλαψη ατόμων οι οποίοι αποτελούν καλά εργαλεία, αλλά δεν είναι καλοί άνθρωποι. Η εσωτερικότητα των ατόμων αυτών είναι τυφλή και κουφή. Οι άνθρωποι αυτοί συνήθως αδυνατούν να γράψουν ένα ποίημα, να αισθανθούν μια μελωδία, να ζωγραφίσουν, να νιώσουν κοντά στη φύση και να την αγαπήσουν, δηλαδή είναι ανίκανοι να αναπτύξουν την εσωτερικότητα τους.» Το αποτέλεσμα είναι η συναισθηματική τους νοημοσύνη να κυμαίνεται σε εξαιρετικά χαμηλά επίπεδα.⁷⁰

⁷⁰ Η συναισθηματική νοημοσύνη (emotional intelligence) αναφέρεται στην ικανότητα του ατόμου να αναγνωρίζει και να κατανοεί τα συναισθήματα τόσο τα δικά του όσο και των άλλων, να τα χειρίζεται αποτελεσματικά και να δημιουργεί διαρκώς κίνητρα για τον εαυτό του.

Βλέπε σχετικά: Goleman, D. (2011). *Η Συναισθηματική Νοημοσύνη*, Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο.

Ο Goleman καταλήγει σε μια νέα μορφή ευφυΐας η οποία έχει να κάνει με τη καρδιά. Ο Γκαίτε είχε πει “είμαστε σχηματοποιημένοι και διαμορφωμένοι από αυτά που αγαπάμε”, και πιθανά η ευφυΐα είναι ένα “καλούπι” δοσμένο από την καρδιά. Ενώ ο Ρίγου το 1912 επαναλαμβάνοντας τον Dickinson υποστήριζε ότι πλέον στη Γερμανία παράγονταν άνθρωποι με ανύπαρκτη εσωτερικότητα οι οποίοι δε μπορούσαν να γράψουν ένα ποίημα ή να ζωγραφίσουν. Αν παρατηρήσουμε συνδυαστικά τον ορισμό του Goleman για τη συναισθηματική νοημοσύνη και τη προσέγγιση του Ρίγου για την εσωτερικότητα ενός ανθρώπου, τότε γίνεται αντιληπτό ότι και οι δύο αναφέρονται στο ίδιο πράγμα, απλά το ονομάζουν διαφορετικά (ο Goleman το ονομάζει συναισθηματική νοημοσύνη ενώ ο Ρίγκου ως εσωτερικότητα), και έχουν διαφορετική αφετηρία αλλά και προορισμό. Ο Goleman προσπαθεί να διαπιστώσει ποιος είναι ο ικανός ηγέτης ή ο ολοκληρωμένος άνθρωπος και καταλήγει ότι είναι αυτός με υψηλή συναισθηματική νοημοσύνη. Ενώ ο Ρίγκου ψάχνει ποιες είναι συνέπειες της προώθησης μόνο της οικονομικής της ευημερίας από μια κοινωνία και καταλήγει ότι είναι η δημιουργία ατόμων που ξέρουν μόνο τι πρέπει να κάνουν αλλά όχι ποιοι πρέπει να είναι, δηλαδή η δημιουργία ατόμων με τυφλή και κουφή εσωτερικότητα. Επίσης ο Ρίγκου προτείνει ότι η λύση στο πρόβλημα αυτό είναι η επιστροφή των παιδιών στη φύση και στη τέχνη. Αυτό βέβαια θυμίζει έντονα την εκπαίδευση που έπαιρναν τα παιδιά στην Αρχαία Ελλάδα, τα οποία βρίσκονταν κοντά στη φύση και στη τέχνη. Επίσης ο Αριστοτέλης περιγράφοντας ποιο είναι το κράτος της ευημερίας είχε αναφέρει μεταξύ άλλων αυτό όπου η εκπαίδευση των παιδιών δεν αποβλέπει σε πρακτικούς σκοπούς για την εξυπηρέτηση των υλικών αναγκών αλλά να στο να γαλουχεί τα άτομα με τις αξίες εκείνες οι οποίες θα τα βοηθήσουν να ζήσουν ωραία ως ελεύθεροι άνθρωποι. Αν ενώσουμε τις απόψεις και των τριών δηλαδή του Αριστοτέλη, του Goleman και του Ρίγκου τότε καταλήγουμε στο ότι: «Ένας παράγοντας επηρεασμού της ευημερίας είναι η παιδεία εκείνη η οποία οδηγεί στη δημιουργία ελεύθερων και ολοκληρωμένων προσωπικοτήτων, όπου η συναισθηματική τους νοημοσύνη κυμαίνεται σε εξαιρετικά υψηλά επίπεδα και τους επιτρέπει να κατανοούν και να χειρίζονται τόσο τα δικά τους συναισθήματα όσο και των άλλων. Η ευφυΐα αυτή καλλιεργείται μέσα σε μια κοινωνία όπου προτεραιότητα της δεν είναι η προώθηση της οικονομικής της ευημερίας αλλά της μη οικονομικής και το κλειδί είναι μια πιο ανθρωποκεντρική εκπαίδευση με την επιστροφή των παιδιών στη τέχνη και στη φύση. Όταν ένα άτομο μπορεί να εκφράσει τα συναισθήματα του σε ένα ποίημα, τότε κατανοεί τα συναισθήματα του και αν μπορεί να τα κατανοεί μπορεί και να τα τιθασεύει όταν είναι απαραίτητο. Όταν επίσης αναγνωρίζει τα συναισθήματα που αποπνέει μια μελωδία, ένας στίχος κ.α. τότε μπορεί να κατανοήσει τα συναισθήματα και κάποιου άλλου πέραν των δικών του. Όταν ένα άτομο γνωρίζει τη φύση, τότε την αισθάνεται, τη συμπονά, την αγαπά τη προστατεύει, και μπορεί να αισθάνεται όλα τα πλάσματα της συμπεριλαμβανομένου και του συνάνθρωπου του, κατανοώντας εύκολα τα συναισθήματα του, καθώς και το πώς πρέπει ο ίδιος να σταθεί και να δράσει όταν έρχεται αντιμέτωπος με τα συναισθήματα του ανθρώπου που έχει απέναντι του. Αυτό για το Goleman σημαίνει διαμόρφωση του ικανού ηγέτη, για το Ρίγκου προώθηση της μη οικονομικής της ευημερίας και για τον Αριστοτέλη απαραίτητη παράμετρο για ένα κράτος που ευημερεί.» Βλέπουμε λοιπόν εδώ πόσο πολύ δένουν οι απόψεις τριών ανδρών σε τρεις πολύ διαφορετικές χρονικές περιόδους και κοινωνίες. Ωστόσο το βασικότερο συμπέρασμα που προκύπτει από τη μίξη αυτών των κοινωνιών και αλληλοσυμπληρούμενων μεταξύ τους απόψεων είναι ότι ένας βασικός παράγοντας επηρεασμού της ευημερίας είναι η παιδεία εκείνη που θα αποσκοπεί στη διαμόρφωση ατόμων με υψηλή συναισθηματική νοημοσύνη ή αλλιώς εσωτερικότητα, που θα γνωρίζουν ποιοι πρέπει να είναι ως άτομα και όχι μόνο πώς να κάνουν κάτι, όπου η παιδεία αυτή μπορεί να επέλθει μόνο από την επιστροφή των παιδιών στη φύση και στη τέχνη.

Κατά το Ρίγου (1912: 21) τα αποτελέσματα που παράγονται από οικονομικές αιτίες στην οικονομική ευημερία, είναι αντιπροσωπευτικά των αποτελεσμάτων εκείνων που παράγονται στη συνολική ευημερία. Ωστόσο τα αποτελέσματα που παράγονται από μη οικονομικά αίτια είναι εν μέρει εξαρτώμενα από μη οικονομικές συνθήκες όπου η οικονομική επιστήμη δεν είναι πάντα σε θέση να ελέγχει πλήρως. Σύμφωνα με αυτό καθίσταται σαφές ότι οι μη οικονομικές συνθήκες είναι δυνατό να επηρεάσουν αρνητικά ή θετικά όχι μόνο το μη οικονομικό τμήμα της ευημερίας αλλά και το οικονομικό και τελικά κατά αντίστοιχο τρόπο να επηρεαστεί και το σύνολο. Πιο συγκεκριμένα όταν μια κοινωνία δίνει έμφαση μόνο στην οικονομική της ευημερίας, αγνοώντας τη προώθηση της μη οικονομικής, τότε μακροχρόνια, η δυσμενής εξέλιξη της μη οικονομικής της ευημερίας οδηγεί σε δυσμενή εξέλιξη και της οικονομικής.⁷¹ Για να γίνει αυτό περισσότερο αντιληπτό, ας έλθουμε στη περίπτωση της Ελλάδας υπό το πρίσμα της τρέχουσας οικονομικής συγκυρίας. Στην Ελλάδα λοιπόν μια μακρά επί συναπτόμενα έτη ηθική και αξιακή κρίση κατά πολλούς, οδήγησε τελικά σε οικονομική κρίση. Δηλαδή όλη η προσπάθεια στη χώρα μας μόνο για τη προώθηση του οικονομικού μέρους της ευημερίας και η παράλληλη θυσία του μη οικονομικού τμήματος, τελικά οδήγησε στο να μη προωθηθεί ούτε το οικονομικό τμήμα της ευημερίας.

Από το παράδειγμα της Ελλάδας, διαπιστώνεται ότι η αυστηρή και μονομερής προώθηση μόνο της οικονομικής πλευράς της ευημερίας και η αγνόηση της μη οικονομικής της πλευράς εν τέλει οδηγεί στο να μη βελτιώνεται ούτε το οικονομικό ούτε το μη οικονομικό της τμήμα και επομένως η συνολική κοινωνική ευημερία ζημιώνεται αντί να βελτιώνεται. Η βελτίωση όμως της συνολικής κοινωνικής ευημερίας είναι και πρέπει να είναι πρωταρχικός σκοπός κάθε πολιτικής που εφαρμόζεται. Βάσει αυτού αποδεικνύεται ότι τόσο οι κοινωνίες όσο και οι λήπτες αποφάσεων όταν ακολουθούν αυτό το μοντέλο του σαφή διαχωρισμού μεταξύ της προώθησης της οικονομικής ή της μη οικονομικής της ευημερίας επιλέγοντας μάλιστα τη προώθηση της οικονομικής, καταλήγουν να αποτυγχάνουν στο έργο τους

⁷¹ Ο Ξενοφών Ζολώτας κάνει μια σχεδόν παρόμοια διαπίστωση. Πιο συγκεκριμένα αναφέρει τα εξής: «Όταν υποβαθμίζεται η ποιότητα της ζωής, διασαλεύεται η οριακή ισορροπία μεταξύ των διαφόρων συνιστωσών της συνολικής κοινωνικής ευημερίας που μπορεί να είναι οικονομικές, πολιτιστικές, ηθικές, ψυχολογικές κ.α..» Ο Ζολώτας δηλαδή αντιλαμβάνεται ότι η κοινωνική ευημερία καταρχήν συντίθεται και από οικονομικές αλλά και από μη οικονομικές συνιστώσες, επομένως ότι η ευημερία χωρίζεται σε οικονομική και μη οικονομική ευημερία, αλλά επιπρόσθετα ότι μπορεί να επηρεαστεί αρνητικά η οικονομική συνιστώσα από ένα μη οικονομικό αίτιο. Δηλαδή η αγνόηση της μη οικονομικής ευημερίας μπορεί να επηρεάσει με μη θετικό τρόπο την οικονομική ευημερία. Επίσης προσθέτει ότι : « Η αύξηση ή η μείωση της συνολικής κοινωνικής ευημερίας σχηματικά εξαρτάται από τη συσχέτιση των διάφορων οριακών χρησιμοτήτων που συνθέτουν τη συνολική, οριακή, κοινωνική ευημερία. Έτσι αν η αύξηση της οικονομικής πλευράς της κοινωνικής ευημερίας είναι μικρότερη από την αντίστοιχη οριακή υποβάθμιση της ποιότητας της ζωής, η οριακή μεταβολή της κοινωνικής ευημερίας ως σύνολο θα είναι αρνητική.» Αυτό μοιάζει με την διατύπωση του Πιγκού σχετικά με τη μη θετική επίδραση που μπορεί να έχει μια οικονομική αιτία στη μη οικονομική ευημερία, με τέτοιο τρόπο ώστε να ακυρώνετε η πιθανή θετική επίδραση της στην οικονομική ευημερία. Επομένως και ο Ζολώτας έχει επισημάνει αυτή τη σημαντική σχέση και αλληλεπίδραση μεταξύ οικονομικής και μη οικονομικής ευημερίας.

Βλέπε σχετικά: Ζολώτας, Ε. Ξενοφών(1982). «Οικονομική Μεγέθυνση και Φθίνουσα Κοινωνική Ευημερία», Αθήνα : Τράπεζα της Ελλάδος, Αρχείο μελετών και ομιλιών 47. (Σελίδα 162)

διότι δεν εκπληρώνεται ο βασικός στόχος της οικονομικής πολιτικής που είναι η προώθηση της συνολικής ευημερίας.

Η προσέγγιση η οποία προτείνεται εδώ η οποία αποτελεί και λύση για τη διέξοδο της Ελλάδας από τη κρίση, είναι η αρμονική προώθηση τόσο της οικονομικής όσο και της μη οικονομικής της ευημερίας. Είναι τεράστιο λάθος από τη πλευρά των κοινωνιών που μέχρι σήμερα στηρίζονταν στην επιλογή μεταξύ του ενός ή του άλλου. Αποτέλεσμα αυτού του λάθους αποτελεί και το παράδειγμα της Ελλάδος υπό το πρίσμα της τρέχουσας οικονομικής συγκυρίας. Οι κοινωνίες λοιπόν θα πρέπει να δίδουν ταυτόχρονη έμφαση τόσο στην προώθηση της μη οικονομικής της ευημερίας όσο και στη προώθηση της οικονομικής ευημερίας, μέσω της παραγωγής ατόμων οι οποίοι θα γνωρίζουν και πώς να κάνουν κάτι αλλά και ποιοι πρέπει να είναι. Το κλειδί είναι ίσως μια πιο ανθρωποκεντρική εκπαίδευση αλλά και η επιστροφή των παιδιών στη φύση και στη τέχνη. Η επιστροφή αυτή θα συμβάλλει στην ανάπτυξη της συναισθηματικής τους νοημοσύνης. Σήμερα γνωρίζουμε καλά ότι οι ικανοί ηγέτες είναι άτομα με υψηλή συναισθηματική νοημοσύνη. Γνωρίζουμε επίσης ότι το σημερινό οικονομικό αδιέξοδο της Ελλάδας δεν οφείλεται τόσο στους αριθμούς όσο στην απουσία συνολικών πετυχημένων ηγεσιών⁷². Από το παράδειγμα της σημερινής κατάστασης στη χώρα μας, συμπεράνουμε ότι η αυστηρή επιλογή των κοινωνιών να παράγουν άτομα τα οποία αποτελούν “καλά εργαλεία” προκειμένου να προωθήσουν μόνο την οικονομική ευημερία, όχι μόνο καταδικάζει την ανάπτυξη του μη οικονομικού τμήματος της ευημερίας αλλά τελικά μακροχρόνια οδηγεί σε μη ανάπτυξη και της οικονομικής της ευημερίας και τελικά σε βαθύ τραυματισμό της συνολικής κοινωνικής ευημερίας. Είναι επομένως καταστροφικό λάθος των μοντέρνων κοινωνιών να εμμένουν στο απόλυτο διαχωρισμό και στην αυστηρή επιλογή μεταξύ της οικονομικής της ευημερίας και της μη οικονομικής ευημερίας.

Η πρόταση για τη ταυτόχρονη και ισόρροπη προώθηση της οικονομικής και της μη οικονομικής της ευημερίας, στηρίζεται στο έργο του Pigou (1912:13). Ο ίδιος αναφέρει ότι «ανήκει στη δικαιοδοσία κάθε κοινωνίας να επιλέγει είτε τη προώθηση της οικονομικής ευημερίας θυσιάζοντας τη μη οικονομική είτε το αντίθετο». Η εν λόγω διατριβή υποστηρίζει ότι δεν είναι ωφέλιμο κάθε κοινωνία να επιλέγει μεταξύ του ενός ή του άλλου, αλλά θα πρέπει να επιδιώκει τη ταυτόχρονη επίτευξη τους. Η πρόταση αυτή στηρίζεται στο γεγονός ότι η οικονομική και η μη οικονομική της ευημερίας αποτελούν τα δύο μέρη ενός συνόλου, τα οποία είναι τόσο αλληλένδετα μεταξύ τους σε τέτοιο βαθμό ώστε το ένα να εξαρτάται απόλυτα από το άλλο. Όταν το ένα μέρος ασθενεί, μακροχρόνια μεταφέρει την ασθένεια και στο άλλο, με αποτέλεσμα να ασθενεί το σύνολο.⁷³ Αποτελεί επιτακτική ανάγκη η προσπάθεια να διατηρούνται υγιή και τα δύο μέρη ούτως ώστε να είναι υγιές και το σύνολο. Εάν ένα από τα δύο μέρη καταρρεύσει τότε συμπαρασύρει και το άλλο και τελικά καταρρέει το σύνολο.

⁷² Από εισήγηση του τέως υπουργού Οικονομικών Αλέκου Παπαδόπουλου

⁷³ Ακριβώς όπως όταν σαπίζει η μία πλευρά ενός φρούτου, σταδιακά σαπίζει και η άλλη πλευρά, με αποτέλεσμα να χαλάει όλο το φρούτο.

Υποθέτουμε λοιπόν ότι για να υπάρχει ισορροπία στο σύστημα θα πρέπει να συντελείται ταυτόχρονη προώθηση και της μη οικονομικής αλλά και της οικονομικής της ευημερίας. Αυτό μπορεί να εκφραστεί με μία συνάρτηση της ακόλουθης μορφής $W = \frac{1}{2}$ Οικονομική Ευημερία + $\frac{1}{2}$ Μη οικονομική ευημερία, όπου μια συνιστώσα της μη οικονομικής ευημερίας μπορεί να στηρίζεται σε μια πιο ανθρωποκεντρική εκπαίδευση που θα βοηθάει στη δημιουργία ατόμων που θα είναι καλοί άνθρωποι κι όχι μόνο “καλά μέσα”. Ενώ το $\frac{1}{2}$ αντιπροσωπεύει την έννοια «ισόποση έμφαση». Επομένως οι παράγοντες που προσδιορίζουν τη συνολική κοινωνική ευημερία χωρίζονται σε δυο εξίσου σημαντικές κατηγορίες, εκείνη που θα περιλαμβάνει τους οικονομικούς και εκείνη που θα περιλαμβάνει τους μη οικονομικούς παράγοντες.

2.4.2. Ποσοτικοποίηση των προτάσεων μεγιστοποίησης της οικονομικής ευημερίας κατά τη Πιγκουβιανή Θεωρία.

« In economics for the simple reason that its subject matter is living and free men, direct experiment under conditions adequately controlled is hardly ever feasible. But there is a third and even more serious difficulty. Even if the constants which economists wish to determine were less numerous, and the method of experiment more accessible, we should still be faced with the fact that the constants themselves are different at different times.»

-Pigou, 1920:9-

Η προσέγγιση αυτή συνάγεται από τις τέσσερις προτάσεις τις οποίες είχε διατυπώσει ο Pigou (1920:Chapter IV) σχετικά με το πότε βελτιώνεται το οικονομικό τμήμα της ευημερίας. Η προσέγγιση αυτή αφορά ένα πλαίσιο, όπου κάθε μία πρόταση έχει εκφραστεί μαθηματικά μέσω συναρτήσεων. Παρακάτω παρατίθενται μαθηματικά οι εξισώσεις αυτές που απορρέουν από κάθε πρόταση.

- i. Οποιαδήποτε αιτία, η οποία χωρίς την άσκηση καταναγκασμού ή πίεσης που θα έκανε τους ανθρώπους να δουλέψουν παρά τις επιθυμίες τους και το ενδιαφέρον τους, αυξήσει τη παραγωγική αποδοτικότητα και μέσω αυτής, τον μέσο όρο όγκου του Εθνικού Μέρισματος⁷⁴, χωρίς να τραυματίσει τη διανομή⁷⁵ ή να αυξήσει τη μεταβλητότητα⁷⁶ του, θα αυξάνει γενικά την οικονομική ευημερία.

⁷⁴Ο Pigou χρησιμοποιεί την έννοια του Εθνικού Μέρισματος και του Εθνικού Εισοδήματος ως ταυτόσημες. Ενώ το ΑΕΠ ορίστηκε και μετριέται από το 1930 και μετά.

⁷⁵ Να μη τραυματίσει τη διανομή: Ότι πρέπει η κατανομή του εισοδήματος να γίνεται υπέρ των φτωχών

Έστω ότι:

W είναι η ευημερία,

$t=n$ είναι μια δεκαετία ⁷⁷

$t=n-1$ είναι η προηγούμενη δεκαετία

$Y_{V.OA(t=n)}$ είναι ο Μέσος Όρος του συνολικού εισοδήματος για μια χρονική περίοδο n ,

$Y_{V.\Phi T(t=n)}$ είναι ο Μέσος Όρος από εκείνο το τμήμα του εισοδήματος που αντιστοιχεί στα φτωχά άτομα σε μια χρονικά περίοδο n ,

$Y_{OA(t=n)}$ είναι το συνολικό εισόδημα για μια χρονική περίοδο n ,

$Y_{\Phi T(t=n)}$ είναι το σύνολο από το τμήμα εκείνο του εισοδήματος που αντιστοιχεί στα φτωχά άτομα για μια χρονική περίοδο n ,

c, d είναι σταθερές βάσει των οποίων προσδιορίζεται η μεταβλητότητα,

Τότε:

$$\max (W) \rightarrow \max (Y_{V.OA(t=n)})$$

Υπό τις προϋποθέσεις:

$$A) Y_{V.\Phi T(t=n)} \geq Y_{V.\Phi T(t=n-1)}$$

$$B) [Y_{OA(t=n)} - Y_{V.OA(t=n)}] = c_t \quad \text{και} \quad [Y_{\Phi T(t=n)} - Y_{V.\Phi T(t=n)}] = d_t$$

$$c_t \leq c_{t-1}$$

και

$$d_t \leq d_{t-1}$$

- ii. Οποιαδήποτε αιτία αυξήσει το ποσοστό του Εθνικού Μέρισματος που λαμβάνεται από τα φτωχά άτομα, εφόσον δεν οδηγεί σε συρρίκνωση του μερίσματος και δε τραυματίζει τη μεταβλητότητα του, γενικά αυξάνει την οικονομική ευημερία.

⁷⁶ Μεταβλητότητα: Το Εθνικό Εισόδημα ως σύνολο αλλά και το τμήμα από αυτό που απορρέει για τα φτωχά άτομα, θα κυμαίνεται γύρω από το Μέσο Όρο κατά ένα καθορισμένο μέσο ποσό.

⁷⁷ Κάνουμε αυτή την υπόθεση διότι ο ίδιος ο Πιγκού κάνει λόγο για δεκαετία.

Βλέπε σχετικά: Pigou, Cecil, Arthur (1920). *The economics of welfare*, London: Macmillian and Co, (Σελίδα 42).

$$\max (W) \rightarrow \max (Y_{V.\Phi T(t=n)})$$

Υπό τις προϋποθέσεις:

$$A) Y_{V.OA(t=n)} \geq Y_{V.OA(t=n-1)}$$

$$B) [Y_{OA(t=n)} - Y_{V.OA(t=n)}] = c_t \quad \text{και} \quad [Y_{\Phi T(t=n)} - Y_{V.\Phi T(t=n)}] = d_t$$

$$c_t \leq c_{t-1} \quad \text{και} \quad d_t \leq d_{t-1}$$

- iii. Οποιαδήποτε αιτία μειώνει τη μεταβλητότητα του Εθνικού Μερισματος⁷⁸, υπό την προϋπόθεση ότι ούτε μειώνει τον Μέσο όρο του, ούτε τραυματίζει τη διανομή του, τότε γενικά θα αυξάνει την οικονομική ευημερία.

$$\max (W) \rightarrow c_t \leq c_{t-1} \quad \text{και} \quad d_t \leq d_{t-1}$$

Υπό τις προϋποθέσεις:

$$A) Y_{V.OA(t=n)} \geq Y_{V.OA(t=n-1)}$$

$$B) Y_{V.\Phi T(t=n)} \geq Y_{V.\Phi T(t=n-1)}$$

- iv. Οποιαδήποτε αιτία η οποία μειώνει τη μεταβλητότητα του τμήματος του μερίσματος που αφορά τα φτωχά άτομα, ακόμα και αν αυξάνει κατά αντίστοιχο μέτρο τη μεταβλητότητα του τμήματος εκείνου του μερίσματος που αφορά τους πλούσιους ώστε να τηρούνται οι αναλογίες, θα αυξάνει την οικονομική ευημερία.

Έστω ότι η μεταβλητότητα των πλουσίων προσδιορίζεται από τις ακόλουθες συναρτήσεις:

$$Y_{\Pi A(t=n)} = Y_{OA(t=n)} - Y_{\Phi T(t=n)}, \quad (i)$$

$$Y_{\Pi A(t=n)} - Y_{V.\Pi A(t=n)} = e_t, \quad (ii)$$

$$(i), (ii) \Leftrightarrow (Y_{OA(t=n)} - Y_{\Phi T(t=n)}) - (Y_{V.OA(t=n)} - Y_{V.\Phi T(t=n)}) = e_t \Leftrightarrow$$

$$\Leftrightarrow (Y_{OA(t=n)} - Y_{V.OA(t=n)}) - (Y_{\Phi T(t=n)} - Y_{V.\Phi T(t=n)}) = e_t \Leftrightarrow$$

$$\Leftrightarrow c_t \cdot d_t = e_t$$

⁷⁸ Δηλαδή οποιαδήποτε αιτία κλείνει τη ψαλίδα μεταξύ φτωχών και πλούσιων.

Τότε:

$$\max (W) \rightarrow d_{t \leq} d_{t-1} \text{ ακόμα και αν } e_t \geq e_{t-1}$$

Η προσέγγιση αυτή λοιπόν εκφράζεται μέσω της κατασκευής ενός μαθηματικού μοντέλου το οποίο στηρίζεται στις θεωρητικές προτάσεις που διατύπωσε ο Pigou σχετικά με το πότε μεγιστοποιείται η οικονομική ευημερία κι επομένως συσχετίζεται με εκείνους τους παράγοντες προσδιορισμού της ευημερίας που αφορούν το οικονομικό της τμήμα.

2.5. Η Παρετιανή θεωρία της Ευημερίας ή Νέα Οικονομική της Ευημερίας ή Σύγχρονη Προσέγγιση

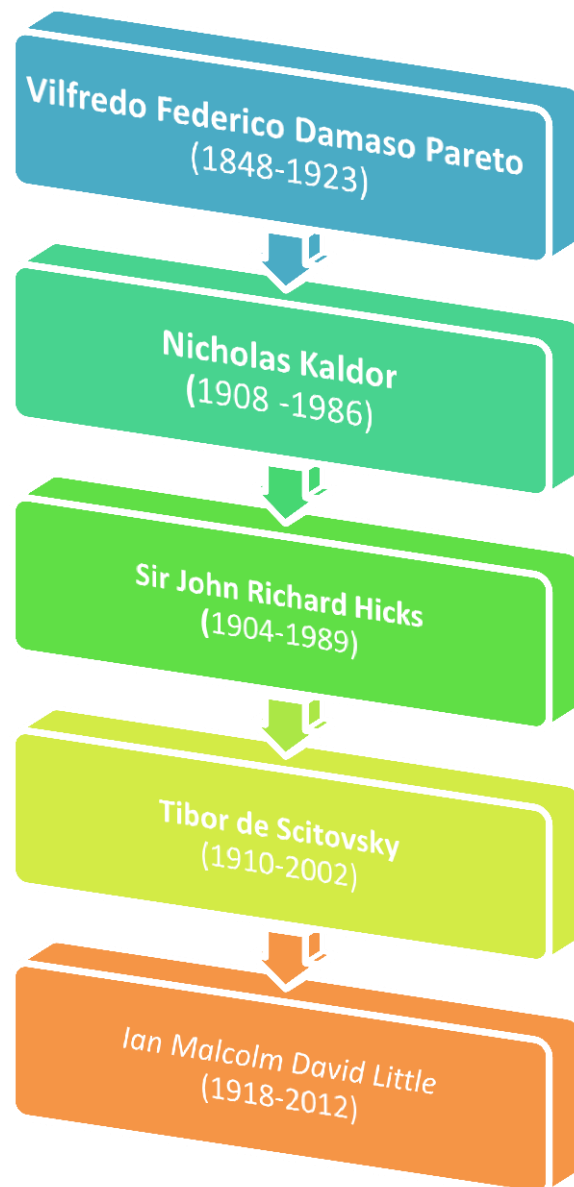
Τα κύρια χαρακτηριστικά της Νέας Οικονομικής της ευημερίας σύμφωνα με τον Βαβούρα (1983:25) και τον Chacholiades (1990b:169) είναι τα εξής:

- i. Η απόλυτη μέτρηση της χρησιμότητας αντικαθίσταται από την τακτική, κατά την οποία κατατάσσονται δέσμες αγαθών
- ii. Απορρίπτονται οι διαπροσωπικές συγκρίσεις ως αντιεπισημονικές διότι θεωρούνται ηθικές/υποκειμενικές/αξιολογικές κρίσεις οι οποίες σχεδόν αντιμετωπίζονται ως «αμαρτωλές» από αυτή τη σχολή σκέψης
- iii. Απόρριψη της υπόθεσης ότι όλα τα άτομα έχουν την ικανότητα για την άντληση ισοδύναμης χρησιμότητας από ένα δεδομένο ποσοστό εισοδήματος
- iv. Απόρριψη της αθροιστικής μέτρησης της ευημερίας

Ενώ κύριοι εκπρόσωποι της (Βαβούρας, 1983) είναι οι Pareto, Kaldor, Hicks, Scitovsky, Little με βασικότερο εκφραστή τον Pareto.

Ουσιαστικά θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι στη Παρετιανή Θεωρία αυτό που ενδιαφέρει δεν είναι το άτομο αλλά η κοινωνική ομάδα. Το πώς δηλαδή μια μεταβολή της ευημερίας επηρεάζει τη κάθε κοινωνική ομάδα. Επομένως οι διαπροσωπικές συγκρίσεις απορρίπτονται αλλά η σύγκριση ουσιαστικά παραμένει με άλλον τρόπο (αυτό της κατάταξης) ενώ το ένα πρόσωπο γίνεται μια κοινωνική ομάδα. Επομένως αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένα πέμπτο χαρακτηριστικό. Ενώ επιπλέον ως έκτο χαρακτηριστικό θα μπορούσε να θεωρηθεί το γεγονός ότι η θεωρία αυτή ασχολείται με την αποτελεσματικότητα της διανομής του εισοδήματος και της παραγωγής και όχι καθαρά με την ευημερία, παρόλο που αντιμετωπίζει την αποτελεσματικότητα αυτή ως ισοδύναμο και ταυτόσημο της ευημερίας.

Διάγραμμα 2. 2. Οι εκπρόσωποι της Νέας Οικονομικής της Ευημερίας

2.5.1. Vilfredo Pareto

Ο Pareto⁷⁹ (Ζολώτας, 1982:55) θεωρεί ότι η έννοια της κοινωνικής ευημερίας είναι ένα αυστηρό λογικό κατασκεύασμα και εγκαθίδρυσε την παρειτιανή αρχή της επιστημονικής ουδετερότητας. Η θεωρία του Παρέτο στηρίζεται στη θετική

⁷⁹ Το ενδιαφέρον του Παρέτο για τα οικονομικά αναπτύχθηκε μετά από 20 χρόνια εφόσον άσκησε έργο στη μηχανική και μετά την απασχόληση του με τις φυσικές επιστήμες και τα μαθηματικά. Βλέπε σχετικά: Eric Roll (1953), *Ιστορία της οικονομικής σκέψης*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση (Σελίδα 387)

επιστήμη⁸⁰ και όχι σε δεοντολογικές κρίσεις γύρω από τις οποίες περιστρέφεται η θεωρία της οικονομικής ευημερίας. Η παρετιανή αντίληψη προϋποθέτει δεδομένες προτιμήσεις των καταναλωτών, δεδομένη διανομή του εισοδήματος και την απουσία εξωτερικών οικονομιών. Η σχετική συνάρτηση είναι μια μονοτονική αύξουσα συνάρτηση της ατομικής ευημερίας.⁸¹ Ο Pareto (Cowen, 2000:5-25) συνεχίζει το έργο του Walras⁸² και επισημαίνει τη σημασία της αξίας της Γενικής Ισορροπίας.⁸³ Αποδεχόμενος τις καμπύλες αδιαφορίας που αποτελούν έργο του Edgeworth, έφτιαξε ένα μοντέλο από το οποίο συνάγεται η Αριστοποίηση κατά Pareto. Σύμφωνα (Βαβούρας 1983:24) με αυτή μια κατάσταση της οικονομίας ονομάζεται Άριστη ή Αποτελεσματική κατά Pareto⁸⁴, εάν δεν είναι δυνατό μέσα από κάποια αναδιοργάνωση της παραγωγής και της διανομής να βελτιωθεί η θέση κάποιου χωρίς να ζημιωθεί η θέση κάποιου άλλου⁸⁵. Ο πρώτος (McLure and Samuels, 2001:91) ο οποίος διατύπωσε το κριτήριο αυτό ήταν ο ίδιος ο Edgeworth και όχι ο Pareto,

⁸⁰ Σύμφωνα με τον Καραγιάννη: «Ο Pareto υποθέτει ένα κατασκευασμένο άτομο τον *homo economicus*, στον οποίο πρέπει να αφαιρεθούν όλες οι ηθικές του διαστάσεις και να διατηρηθούν μόνο οι οικονομικές που ενδιαφέρουν την οικονομική ανάλυση. Δηλαδή η καθαρή οικονομική επιστήμη δε θα πρέπει να περιλαμβάνει ηθικές κρίσεις ή άλλες αξιολογήσεις αλλά να έχει μόνο θετικό περιεχόμενο».

Βλέπε σχετικά: Καραγιάννης, Αναστάσιος, Δ. (2001). *Οικονομική Μεθοδολογία: Ιστορική Ανάλυση*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, (Σελίδα 167)

⁸¹ Στη συνάρτηση αυτή δεν ανακύπτει το θέμα της σχετικότητας των επιμέρους συναρτήσεων που τη συνθέτουν. Συνεπώς δε παρέχεται καμία πληροφορία για περιπτώσεις στις οποίες μια αλλαγή βελτιώνει τη θέση κάποιων ατόμων, χειροτερεύει όμως είτε απόλυτα είτε σχετικά τη θέση άλλων. Όπως επίσης δε διαφωτίζεται καθόλου η κατάσταση σε περιπτώσεις στις οποίες το επίπεδο ορισμένων μελών αλλοιώνεται από τη παρουσία εξωτερικών οικονομιών. Τη παρετιανή αρχή της επιστημονικής ουδετερότητας την εξέλιξαν οι Kaldor-Hicks.

Βλέπε σχετικά: Ζολώτας, Ε., Ξενοφών (1982). «*Οικονομική Μεγέθυνση και Φθίνουσα Κοινωνική Ευημερία*», Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος, Αρχείο Μελετών και Ομιλιών 47, (Σελίδα 55)

⁸² Ο Schumpeter υποστηρίζει ότι η δουλειά του Pareto είναι βαθιά ριζωμένη στο σύστημα του Walras.

Βλέπε σχετικά: Marchionatti, Roberto and Gambino, Enrico (1997). "Pareto and Political Economy as a Science: Methodological Revolution and Analytical Advances in Economic Theory in the 1890s", *Journal of Political Economy*, December, vol.105, no 106: 1322-1348, (Σελίδα 1322)

⁸³ Ενώ ο Marshall που ανήκει στη σχολή της νεοκλασικής προσέγγισης της ευημερίας χρησιμοποιούσε ένα εργαλείο μερικής ισορροπίας.

⁸⁴ Αναφορικά με την αποτελεσματικότητα κατά Παρέτο, υπάρχουν δυο βασικά θεωρήματα. Καταρχήν ότι κάθε ανταγωνιστική ισορροπία είναι αποτελεσματική κατά Παρέτο κι επομένως ότι κάθε αποτελεσματική κατά Παρέτο κατανομή είναι μια ανταγωνιστική ισορροπία. Για περισσότερες λεπτομέρειες και την απόδειξη των θεωρημάτων αυτών βλέπε:

Cowen, Tyler (2000). *Economic Welfare*, Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing Limited (Σελίδες 5-20 και 24-25)

⁸⁵ Παρατηρούμε βέβαια ότι ενώ αυτή η σχολή σκέψης της οικονομικής ευημερίας, απορρίπτει τις ηθικές κρίσεις ως αντιεπιστημονικές, στη πρόταση αυτή που αποτελεί την Αποτελεσματικότητα κατά Παρέτο, εντοπίζουμε ήδη δυο ηθικές, αξιολογικές κρίσεις. Η πρώτη είναι ότι η ευημερία αυξάνεται εάν η θέση ενός ατόμου γίνεται καλύτερη και κανενός άλλου χειρότερη και η δεύτερη ότι το άτομο είναι ο καλύτερος κριτής της ευημερίας του και συμπεριφέρεται εγωιστικά κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μεγιστοποιεί μόνο τη δική του ευημερία.

Βλέπε σχετικά: Barr, Nicholas (2012). *Economics of the welfare state*, 5th edition, Oxford: Oxford University Press (Σελ. 46)

Επομένως αυτό που η σχολή αυτή απορρίπτει ως αντί-επιστημονικό το κάνει και η ίδια και μάλιστα μέσα από τον κύριο εκφραστή της τον Παρέτο και μάλιστα στη βασικότερη αρχή που διέπει τη θεωρία του και που επισφραγίζει το οικοδόμημα της σχολής αυτής.

επομένως γεννάται το ερώτημα αν θα ήταν πιο ορθό να ονομάζεται κριτήριο αποδοτικότητας κατά Edgeworth αντί κατά Pareto, αλλά ωστόσο επικράτησε να το αποδίδουμε στο Pareto.⁸⁶

Ο Pareto (Βαβούρας, 1983:23) θέλοντας όπως αναφέρθηκε και παραπάνω να αποφύγει το πρόβλημα των διαπροσωπικών συγκρίσεων ανάμεσα στα άτομα, προτείνει ένα κριτήριο οικονομικής αποτελεσματικότητας το οποίο πραγματεύεται την οικονομική κατάσταση μιας κοινωνικής ομάδας. Ωστόσο (Sen, 1993 και Barr 2012) η Αποτελεσματικότητα κατά Pareto είναι μια ελάχιστη έννοια της αποτελεσματικότητας και δεν οδηγεί απαραίτητα ή αναγκαστικά σε επιθυμητή κατανομή πόρων. Η αποτελεσματικότητα κατά Παρέτο (Cowen, 2000:20) ενδιαφέρεται μόνο για την αποτελεσματικότητα των πόρων και δεν έχει τίποτα να πει για τη κατανομή της ευημερίας. Επιπλέον το κριτήριο αυτό, παρόλο που δε κάνει καμία αναφορά στην ισότητα ή στη συνολική ευημερία (Sen, 1993 και Barr 2012), αποτελεί τη βάση της σύγχρονης οικονομικής της ευημερίας.

Ίσως λοιπόν το κριτήριο αυτό να είχε μεγαλύτερη χρησιμότητα στα στενά πλαίσια της θεωρίας της ανταλλαγής που το θέσπισε αρχικά ο Edgeworth. Ή ίσως στα ευρύτερα πλαίσια που αποδίδεται από το Παρέτο να είχε μεγαλύτερη χρησιμότητα σε μια επιστήμη όπως η μηχανολογία παρά στην οικονομική επιστήμη.

Ο ίδιος ανέπτυξε το ζήτημα της ανισότητας του εισοδήματος και συμπέρανε μέσω μιας λογαριθμικής εξίσωσης ότι η κατανομή του εισοδήματος μπορεί να είναι σταθερή για μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο ή για συγκεκριμένες χώρες (Moore, 1897: 129· Roll, 1953: 390).⁸⁷ Ένα επιπλέον συμπέρασμα του είναι ότι ο περιορισμός

⁸⁶ Πιο συγκεκριμένα οι McLure και Samuels αναφέρονται σε διατυπώσεις των Jaffe και Allais και πιο συγκεκριμένα αναφέρουν ότι: «Ο κυριότερος λόγος για τον οποίο έχει επικρατήσει να μιλάμε για ωφελιμότητα κατά Pareto και όχι κατά Edgeworth είναι επειδή σύμφωνα με το Hicks το πεδίο του Edgeworth ήταν περιορισμένο κι επινόησε την αρχή αυτή μόνο στο πλαίσιο της θεωρίας της ανταλλαγής ενώ ο Pareto πλαisiώσε την αρχή της ωφελιμότητας για όλο το σύστημα της γενικής ισορροπίας συμπεριλαμβανομένης και της παραγωγής».

Βλέπε σχετικά και: Jaffe, William (1972). « Pareto Translated: A Review Article», *Journal of Economic Literature*, Vol. 10, No 4: 1190-1201, (Σελ. 1190).

Και συνεχίζουν: «Ένας άλλος λόγος είναι διότι ο Edgeworth χρησιμοποίησε τον ορισμό αυτό μόνο στην ανάλυση της σταθερής ισορροπίας, χωρίς να επισημάνει τη χρησιμότητα που θα μπορούσε να έχει το κριτήριο αυτό στη μελέτη καταστάσεων μέγιστης αποδοτικότητας».

Βλέπε σχετικά και: Allais, M. (1968). « Vilfredo Pareto: Contributions to Economics», *Encyclopedia of the Social Sciences*, Vol 2, pp.399-411, New York: Macmillan & Co, and Free Press

⁸⁷ Πιο αναλυτικά ο Eric Roll μας παραθέτει ότι ο Pareto πιστεύει πως η σταθερότητα στην ανισότητα της κατανομής του εισοδήματος προέρχεται από την ανισότητα στην ικανότητα των ανθρώπων, η οποία είναι κάτι το φυσικό και το παγκόσμιο. Η φυσική ανισότητα είναι βεβαίως αριστοτελική θεωρία. Το γεγονός αυτό, καθώς επίσης και ότι υποστηρίζει την αύξηση του μέσου εισοδήματος κατά παρόμοιο τρόπο που ο Αριστοτέλης υποστηρίζει ότι η μείωση των οικονομικών διαφορών θα έλθει μέσα από την ενίσχυση της μεσαίας τάξης, μας δείχνουν ότι ο Pareto ίσως να είναι κρυφά (χωρίς δηλαδή να το ομολογεί) επηρεασμένος από τον Αριστοτέλη. Έτσι όταν ο Moore μας παρουσιάζει αυτή τη δουλειά ως τη πιο πρωτότυπη του Pareto στο Cours, προφανώς αγνοεί τις θεωρίες του Αριστοτέλη στις οποίες ο Pareto φαίνεται πιθανόν ότι στηρίζεται. Ωστόσο κανείς δε μπορεί να αμφισβητήσει τη πρωτοτυπία της λογαριθμικής παράστασης την οποία ο Pareto χρησιμοποιεί και την οποία μας παραθέτει εκτενώς ο Moore.

της ανισότητας μπορεί να επιτευχθεί μόνο με την αύξηση του μέσου εισοδήματος, μία πρόταση που είχε αρχικά διατυπωθεί και από τον Αριστοτέλη.

Ο Pareto (Ζολώτας, 1982: 47&59) δε δέχεται σε αντίθεση με τους κλασσικούς ότι η χρησιμότητα είναι μια έννοια η οποία μπορεί να μετρηθεί απόλυτα.⁸⁸ Αλλά προτείνει μια κλίμακα προτιμήσεων για το κάθε άτομο. Μάλιστα βασίζεται στη πρόταση αυτή για να κατασκευάσει το μοντέλο του, το οποίο αποτελεί ένα σύστημα προτιμήσεων δύο ατόμων σε σχέση με δύο αγαθά και μπορεί να παρασταθεί με ένα χάρτη καμπυλών αδιαφορίας (Roll, 1953: 392), ο οποίος θα δείχνει τα διάφορα επίπεδα ικανοποίησης.

Ο Pareto αντικατέστησε την έννοια χρησιμότητα που συναντάμε στο Ρίγου, με την έννοια ωφελιμότητα,⁸⁹ η οποία είναι η συνάρτηση η οποία μετρά την απόλαυση που παίρνει ένα άτομο από τη κατανάλωση ενός αγαθού. Δηλαδή μετρά την ικανοποίηση. Ο τελικός βαθμός της χρησιμότητας ή της έλλειψης είναι μερικοί παράγωγοι της

⁸⁸ Πιο συγκεκριμένα ο Ζολώτας διατυπώνει ότι : «Ο Pareto εισήγαγε την έννοια της τακτικής χρησιμότητας στη θέση της απόλυτης χρησιμότητας. Σύμφωνα με αυτό ο οικονομολόγος δε μπορεί να αποφανθεί υπέρ της μίας ή άλλης καταστάσεως σε ότι αφορά την οικονομική τους σκοπιμότητα. Έτσι η οικονομική επιστήμη απαλλαγμένη από αξιολογήσεις ξεχώρισε από την Πολιτική Οικονομία. Εδώ αξίζει να αναφερθεί ότι στη προβιομηχανική εποχή δε γινόταν διάκριση μεταξύ της θετικής οικονομικής και της οικονομικής της ευημερίας. Ενώ το όνομα της οικονομικής επιστήμης ήταν Πολιτική Οικονομία που κατά τον Adam Smith αποτελούσε το κλάδο της επιστήμης του πολιτικού ή του νομοθέτη. Η διάκριση μεταξύ της θετικής οικονομικής και της οικονομικής της ευημερίας άρχισε στα μέσα της δεκαετίας του 1920, εξαιτίας του διαχωρισμού της θετικιστικής σχολής της επιστημολογίας ανάμεσα σε αντικειμενικές αλήθειες και υποκειμενικές αξιολογήσεις. Έτσι ενώ στη θετική οικονομική ο έλεγχος των συμπερασμάτων είναι απαραίτητος στην οικονομική της ευημερίας μόνο οι υποθέσεις μπορούν να ελεγχθούν.»

⁸⁹ Με την προϋπόθεση ότι οι δύο πόλοι της οικονομικής δράσης είναι από τη μία οι επιθυμίες και από την άλλη τα διάφορα εμπόδια προς την ικανοποίησή τους, η έννοια της χρησιμότητας χωρίζει τις ανθρώπινες πράξεις σε αυτές που βασίζονται στη λογική και στο εμπειρικό γεγονός της επιλογής, δηλαδή στις προτιμήσεις και σε αυτές που βασίζονται στις ψυχολογικές προϋποθέσεις και ανάγονται σε έναν πιο αντικειμενικό κανόνα. Δίνοντας έμφαση μόνο στη πρώτη κατηγορία πράξεων και θεωρώντας ότι η δεύτερη κατηγορία δε χρειάζεται να ληφθεί υπόψη, ο Pareto αντικατέστησε τον όρο “χρησιμότητα” με τον όρο “ωφελιμότητα” ωστόσο δεν προσέγγισε τον όρο αυτό πολύ διαφορετικά από ότι οι θεωρητικοί της χρησιμότητας προσέγγισαν τον όρο “ηδονισμό”. Η θεωρία αυτή του Pareto δίνει στην οικονομική θεωρία τη δυνατότητα για μια πιο θετική προσέγγιση απαλλαγμένη από ηθικά στοιχεία.

Βλέπε σχετικά: Eric Roll (1953), Ιστορία της οικονομικής σκέψεως, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση (Σελίδα 389).

Ωστόσο πρέπει να λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι η θεωρία του Pareto ανήκει στην Μικροοικονομική Θεωρία της Ευημερίας και όχι στη Θετική Μικροοικονομική Θεωρία. Η οικονομική της ευημερίας εξαρτάται από ηθικά στοιχεία και κρίσεις, ενώ η θετική μικροοικονομική είναι ανεξάρτητη. Επομένως η επιλογή του Pareto να απομονώσει μία θεωρία ευημερίας από ηθικά στοιχεία εκ πρώτης όψεως δε φαίνεται και τόσο ορθή και έτσι η θεωρία του παρουσιάζει ένα λογικό σφάλμα το οποίο εντοπίζεται στα θεμέλια της θεωρίας του εξαιτίας της παραδοχής του αυτής. Βέβαια ο διαχωρισμός αυτός της μικροοικονομικής θεωρίας είναι μεταγενέστερος και κάποιος μπορεί να υποστηρίξει ότι δε μπορούμε να κατηγορήσουμε τον Pareto για μια κατηγοριοποίηση η οποία ήλθε αργότερα. Ωστόσο η κατηγοριοποίηση αυτή δείχνει την ανάγκη αλλά και την σιωπηλή κι ανομολόγητη αποδοχή της συμφωνίας από την επιστημονική κοινότητα να προσεγγίζεται η οικονομική της ευημερίας μέσω και της ηθικής. Αυτό καθιστά τη θεωρία του Pareto εκ θεμελίων αδύναμη, επειδή προσπάθησε να απομακρύνει το ηθικό στοιχείο που από τη φύση του εμπεριέχει το αντικείμενο της μελέτης του.

ωφελιμότητας.⁹⁰ Σύμφωνα λοιπόν με αυτόν η αλλαγή στο επίπεδο της ωφελιμότητας που ξοδεύεται ή καταναλώνεται κατά τη χρήση των παραγωγικών υπηρεσιών στη διαδικασία της ανταλλαγής ή της παραγωγής, και της ωφελιμότητας που απολαμβάνεται ή κερδίζεται κατά τη χρήση αγαθών ή υπηρεσιών, εξαιτίας μιας αλλαγής στους παραγωγικούς συντελεστές,⁹¹ βοηθούν στον υπολογισμό της απόλυτης αλλαγής στη συνολική ωφελιμότητα (McLure and Samuels, 2001:94). Και οι δύο αλλαγές εξετάζονται υπό τους όρους ενός κοινού αγαθού. Αυτό διευκολύνει τη μέτρηση της συνολικής αλλαγής και στην ωφελιμότητα που ξοδεύεται και στην ωφελιμότητα που απολαμβάνεται και καθιστά ικανή η αλλαγή στη συνολική οικονομική ευημερία να υπολογίζεται από την αφαίρεση της πρώτης ωφελιμότητας από τη δεύτερη.^{92 93}

Ο Pareto, σύμφωνα με τους McLure και Samuels (2001), προτείνει ότι η κοινωνία λαμβάνει το μεγαλύτερο ποσό πιθανής ωφελιμότητας με την ελάχιστη δυσκολία, δηλαδή με τις μικρότερες δαπάνες χρησιμότητας, που είναι δυνατό, όταν μια αλλαγή στους παραγωγικούς συντελεστές δε μπορεί να αυξήσει περαιτέρω την αξία της ωφελιμότητας που κερδίζεται ή απολαμβάνεται μειώνοντας την ωφελιμότητα που ξοδεύεται ή καταναλώνεται.⁹⁴ Αυτό αποτελεί ένα σημείο μέγιστης χρησιμότητας με την ελάχιστη θυσία και το σημείο αυτό μπορεί να επιτευχθεί είτε με μια αλλαγή στους παραγωγικούς συντελεστές που θα οδηγεί σε αυτό το σημείο, είτε όταν αυτοί

⁹⁰ Κάνουμε τη παραδοχή ότι μετρίεται η απόλαυση που λαμβάνει ένας μοναδικός καταναλωτής. Η ποσότητα η οποία αναπαρίσταται ως ένα μέτρο στη συνάρτηση της κατανάλωσης είναι τότε ο δείκτης συνάρτησης στο σύστημα. Η συνάρτηση η οποία μετρούσε την απόλαυση ονομαζόταν *ωφελιμότητα*, την οποία θα συναντήσουμε σε μελέτες των καθαρών οικονομικών, από τους Jevons, Walras, Marshall, Edgeworth κ.α.. Οι ποσότητες τις οποίες μετρά, στην αρχή ονομάζονταν *τελικός βαθμός της χρησιμότητας ή της ανεπάρκειας (έλλειψης) αντίστοιχα* που είναι οι *μερικοί παράγωγοι* της ωφελιμότητας.

Βλέπε σχετικά: Blaug, Mark (1992). *Pioneers in economics 35 Vilfredo Pareto (1848-1923)*, Great Britain: University Press, Cambridge (Σελίδα 38)

Επίσης ο Pareto ταυτίζει την οριακή χρησιμότητα με την ωφελιμότητα. Ενώ αλλού στο ίδιο άρθρο συμπληρώνει ότι το σύστημα γενικής ισορροπίας στηρίζεται στην υπόθεση μειούμενων οριακών χρησιμοτήτων.

Βλέπε σχετικά: Pareto, Vilfredo (1897). "The New Theories of Economics", *Journal of Political Economy*, September, Vol. 5, No 4: pp 485-502 (Σελίδες 492 και 493)

⁹¹ Αριθμητικά ο Παρέτο εκφράζει στις εξισώσεις που αναπτύσσει για την αλλαγή αυτή των συντελεστών παραγωγής, ένα μαθηματικό υπόλοιπο $\lambda_i > 0$. Βλέπε σχετικά στο παράρτημα α'. Η ύπαρξη του υπολοίπου αυτού λοιπόν είναι σημαντική καθότι παρέχει μια ποιοτική βάση στη προσέγγιση της ευημερίας βάσει του πλεονάσματος που περιγράφει στο σημαντικότερο έργο του «Manuel d' Economie Politique».

Βλέπε σχετικά: McLure, Michael and Samuels, J., Warren (2001). *Pareto, Economics and Society: The Mechanical Analogy*, London & New York: Routledge (Σελ.96)

Βλέπε επίσης: Pareto, Vilfredo (1971), (1909) *Manual of Political Economy*, New York: Augustus M. Kelly Publishers

⁹² Άρα κατά το Pareto: Συνολική Οικονομική Ευημερία = Ωφελιμότητα που κερδίζεται - Ωφελιμότητα που ξοδεύεται. Ενώ η αλλαγή στην ωφελιμότητα που ξοδεύεται ή καταναλώνεται προέρχεται από τη χρήση παραγωγικών υπηρεσιών. Και η αλλαγή στην ωφελιμότητα που κερδίζεται ή απολαμβάνεται από τη χρήση αγαθών.

⁹³ Βλέπε αναλυτικά τις εξισώσεις στο παράρτημα α'.

⁹⁴ Βλέπε επίσης και: Pareto, Vilfredo (1982). "Il Massimo di Utilita dato dalla Libera Concorrenza", *Oeuvres Completes, Tome XXVI, Ecrites d' Economie Politique*, Geneve: G. Busino, Librairie Droz, pp. 276-294, (Σελ. 284)

καθορίζονται από τις συνθήκες του ελεύθερου ανταγωνισμού. Ο ίδιος συνηθίζει να τονίζει συχνά στο έργο του τη σημασία του ελεύθερου ανταγωνισμού, επισημαίνοντας ότι είναι η πιο κατάλληλη συνθήκη για τη μεγιστοποίηση της ωφελιμότητας.⁹⁵ Έτσι παρουσιάζει ένα σοσιαλιστικό σύστημα, όπου η συνολική οικονομική αποτελεσματικότητα απαιτεί τους ίδιους συντελεστές παραγωγής με αυτούς που θα επικρατούσαν υπό το σύστημα του ελεύθερου ανταγωνισμού και υπεύθυνος για τη διαμόρφωση αυτών των συντελεστών παραγωγής είναι ο Υπουργός Οικονομικών, εάν η διανομή του εισοδήματος καθοριζόταν ακριβώς όπως εάν ίσχυε ο ελεύθερος ανταγωνισμός και υπεύθυνος για αυτή τη κατανομή του καθαρού εισοδήματος είναι ο Υπουργός Δικαιοσύνης (McLure and Samuels, 2001: 98).

Ο Pareto (McLure and Samuels, 2001) δέχτηκε δριμείς κριτικές για αυτή τη προσέγγιση της συνολικής οικονομικής ευημερίας. Ο Gaetano Scorza βεβαίωσε ότι τα συμπεράσματα του Pareto είναι εσφαλμένα ενώ τον προειδοποίησε για τις ανεπάρκειες στην εργασία του και τα μεθοδολογικά ζητήματα, τονίζοντας επιπλέον ότι η μηχανική αναλογία είναι ασαφής⁹⁶. Ενώ ο G. Cassel υποστηρίζει ότι όλος αυτός ο συλλογισμός ενός συστήματος τιμών που καθορίζουν τη προσφορά και τη ζήτηση ώστε να μεγιστοποιείται η ωφελιμότητα στηρίζεται στη παρουσία εξισώσεων μέγιστης ικανοποίησης που δεν καθορίζουν την ισορροπία στο σύστημα⁹⁷ και για αυτό ο συλλογισμός αυτός καταλήγει να είναι μια αόριστη σοφιστεία.

2.5.1.1. Διαπιστώσεις για το έργο του Παρέτο

Η σημασία της έννοιας της ωφελιμότητας στο έργο του είναι μεγάλη, καθώς με αυτή την έννοια συνδέει τη θεωρία του με τη συνολική οικονομική ευημερία, μία σύνδεση

⁹⁵ Για να καθορίσουμε πότε μια ισορροπία κάτω από τον ελεύθερο ανταγωνισμό συνιστά ένα μέγιστο σημείο συνολικής οικονομικής ευημερίας, ο Pareto εξέτασε τις συνέπειες για τα ξεχωριστά άτομα, καθώς η οικονομία κινείται κατά μήκος μιας εικονικής διαδρομής από ένα σημείο A κάτω από τον ελεύθερο ανταγωνισμό, σε ένα σημείο B μιας ανταλλακτικής οικονομίας. Η διαδρομή αυτή μεταξύ των δύο σημείων, είναι μία εικονική μετακίνηση, επειδή σύμφωνα με τη μηχανική αναλογία, η προσέγγιση αυτή του Pareto είναι ουσιαστικά άχρηστη. Και αυτό γιατί δεν έκανε καμία προσπάθεια για να εξετάσει την οικονομική δυναμική. Βλέπε σχετικά:

McLure, Michael and Samuels, J., Warren (2001). *Pareto, Economics and Society: The Mechanical Analogy*, London & New York: Routledge, (Σελίδες 101-107)

⁹⁶ Η πολεμική Scorza - Pareto η οποία ουσιαστικά αναφέρεται σε αυτό που εμείς σήμερα ονομάζουμε ως πρώτο νόμο των οικονομικών της ευημερίας, δημοσιεύτηκε σε τρία άρθρα στο *Giornale delgi Economisti* από το 1902 έως το 1903 [Scorza, G. (1902a), " Osservazioni sulle Teoria del Baratto Secondo in Prof. Walras", *Giornale delgi Economisti*, April, Vol. 2, no 2: 282-302 / Scorza , G. (1902b), "Osservazioni su Alcuni Teorie di Economia Pura", *Giornale delgi Economisti*, vol. 2, no 25: 282-302 / Scorza G. (1903), "A Proposito del Massimo di Ophelimita dato dalla Libera Concorenza", *Giornale delgi Economisti*, vol. 3, no 26: 19-34]

Βλέπε σχετικά : McLure, Michael (2000). "The Pareto-Scorza Polemic on Collective Economic Welfare", *Australian Economic Papers*, September, vol. 39, issue 3, pp. 347-371.

⁹⁷ Ο ίδιος ο Pareto σε άρθρο του παραδέχεται ότι ο νόμος των μέγιστων τιμών, περιέχει μια λογική αλλά και επίσημη αδυναμία.

Βλέπε σχετικά: Pareto, Vilfredo (1897). "The New Theories of Economics", *Journal of Political Economy*, September, Vol. 5, No 4: pp. 485-502, (Σελίδα 491)

η οποία δε φαίνεται να είναι και τόσο επιτυχημένη, καθώς αναφέρεται σε καλύτερη αποτελεσματικότητα της παραγωγικής διαδικασίας και όχι σε βελτίωση της οικονομικής ευημερίας. Βεβαίως η αποτελεσματικότητα οδηγεί σε βελτίωση της οικονομικής ευημερίας αλλά όχι από μόνης της, πρέπει να υπάρχουν και άλλοι παράγοντες.

Επομένως αν υποθέσουμε κάποιες προτάσεις ή μέτρα που οδηγούν σε αύξηση της οικονομικής ευημερίας το κριτήριο που μας παραθέτει με γνώμονα την ωφελιμότητα αποτελεί μία τέτοια πρόταση ή ένα τέτοιο μέτρο, όμως δε μας δίνει τα άλλα μέτρα ή προτάσεις. Εάν θέλουμε να ονομάσουμε ένα κριτήριο αποτελεσματικότητας, ως κριτήριο οικονομικής ευημερίας, έμμεσα υπονοούμε ότι υπάρχουν και άλλα κριτήρια οικονομικής ευημερίας τα οποία όλα μαζί οδηγούν σε αύξηση της συνολικής οικονομικής ευημερίας, όμως ο Παρέτο δεν αναπτύσσει άλλα τέτοια κριτήρια.

Υπό αυτή την έννοια η θεωρία του είτε είναι ατελής καθώς δε μας παρουσιάζει τις άλλες περιπτώσεις οι οποίες συμβάλλουν στην αύξηση της οικονομικής ευημερίας, είτε δε μπορούμε να επεκτείνουμε ένα κριτήριο που από τη φύση του περιορίζεται στον όρο της «αποτελεσματικότητας» ως ένα κριτήριο του ευρύ φάσματος του όρου της «οικονομικής ευημερίας».

Επιπλέον δεν μπορούμε να αγνοήσουμε το γεγονός ότι μια τέτοια θεωρία ίσως ταιριάζει καλύτερα στην επιστήμη της μηχανολογίας παρά των οικονομικών και δεν μπορούμε να μην επισημάνουμε τη βαρύτητα που θα είχε σε ένα τέτοιο επιχείρημα το γεγονός ότι ο Παρέτο ξεκίνησε από το πεδίο της μηχανολογίας και των φυσικών επιστημών προτού ασχοληθεί με το πεδίο των οικονομικών.

2.5.2 Η Νέα Οικονομική της Ευημερίας μετά τον Pareto

Εξαιτίας του ότι η πλειοψηφία με κάποιες πάντα εξαιρέσεις δε δεχόταν τις διαπροσωπικές συγκρίσεις των οικονομολόγων από το Cambridge, τα οικονομικά της ευημερίας ως κλάδος παραγκωνίστηκαν για ένα χρονικό διάστημα ως αντιεπιστημονικά. Τη νέα συζήτηση για τα οικονομικά της ευημερίας άνοιξε το 1938, ένας μαθητής του Keynes, ο Harrod, ο οποίος αισθάνθηκε ότι χωρίς τα οικονομικά της ευημερίας, ο οικονομολόγος δεν είναι καθόλου χρήσιμος για την κοινωνία ενώ τάχθηκε με τη σχολή της νεοκλασικής προσέγγισης. Η στάση αυτή του Harrod αποτέλεσε το έναυσμα για να δημιουργηθούν δύο νέες σχολές σκέψης: Η νέα σχολή της ευημερίας με κύριους εκπροσώπους τους Kaldor-Hicks που δέχτηκαν τις απλουστευτικές υποθέσεις του Pareto και Barone στο πνεύμα της ανεξαρτησίας των ικανοποιήσεων διαφορετικών ανθρώπων. Και η σχολή που ανέπτυξε την έννοια μιας συνάρτησης κοινωνικής ευημερίας, και συνδέεται με τους Bergson-Samuelson, επικριτές της προηγούμενης σχολής (Scitovsky, 1951: 304 - 307).

2.5.2.1 Kaldor (1939) - Hicks (1939)

Η Παρετιανή θεωρία (Βαβούρας, 1983:26) δε μπορεί να δείξει ποιες ομάδες επωφελούνται και ποιες ζημιώνονται από δεδομένη μεταβολή στην ευημερία⁹⁸. Επίσης δε μπορεί να απαντήσει εάν η χειροτέρευση της θέσης κάποιων⁹⁹ είναι κοινωνικά αποδεκτή. Για να λύσουν το πρόβλημα αυτό οι Hicks και Kaldor, ακολουθώντας το σύστημα αποζημιώσεων του Hotelling (Scitovsky, 1951: 308) καθιέρωσαν ένα «νέο κριτήριο Pareto» γνωστό και ως «αρχή της αποζημίωσης» ή «αρχή της δυνητικής αποζημίωσης» (Hicks, 1939 : 706-707). Σύμφωνα με αυτό μία κατάσταση είναι κοινωνικά επιθυμητή εάν αυτοί που θα επωφεληθούν, μπορούν να αποζημιώσουν εκείνους που θα ζημιωθούν και επίσης θα υπάρχει και κάποιο περίσσευμα ωφέλειας. Η αποζημίωση αυτή είναι δυνητική και όχι πραγματική (Βαβούρας, 1983:26).

Εστιάζοντας στο εν λόγω κριτήριο από τη σκοπιά της οικονομικής πολιτικής ο Kaldor (1939) υποστήριξε ότι μια οικονομική πολιτική που αυξάνει τη συνολική παραγωγή θεωρείται ότι μεγιστοποιεί και την οικονομική ευημερία εάν δημιουργηθεί μία αναδιανομή του εισοδήματος η οποία θα αποζημιώνει τους χαμένους μέσω του υψηλού εισοδήματος που θα δημιουργηθεί και επιπλέον θα παραμείνει αρκετό εισόδημα για τους ωφελημένους. Ο Kaldor στηρίχθηκε αρκετά στον Harrod για να διατυπώσει την αρχή της αποζημίωσης και προσεγγίζει την αποζημίωση αυτή ως ένα επίδομα που θα πρέπει να δοθεί από τη κυβέρνηση σε όσους ζημιώθηκαν, αντλώντας τα έσοδα για τη παροχή του επιδόματος αυτού από την επιβολή φόρου σε όσους ωφελήθηκαν και αυξήθηκαν τα εισοδήματά τους.¹⁰⁰ Επίσης η αρχή αποζημίωσης του Kaldor κάνει χρήση της έννοιας του πλεονάσματος του καταναλωτή. Ενώ ο Samuelson υποστήριξε ότι το εργαλείο αυτό είναι τόσο ύπουλο, που θα ήταν καλύτερο να μην είχε χρησιμοποιηθεί από τον Kaldor, δεδομένου ότι υπήρχαν άλλα πιο ικανοποιητικά εργαλεία για αυτό το σκοπό (Scitovsky, 1951 : 311). Ο Hicks (1939) χρησιμοποιώντας επίσης την έννοια του «πλεονάσματος του καταναλωτή» του Marshall, έδειξε ότι αν αυξηθεί η συνολική παραγωγή εξαιτίας της βελτίωσης της τεχνολογίας, δημιουργείται υψηλότερο εισόδημα σε κάποιους αλλά οι ωφελημένοι είναι σε θέση να αποζημιώσουν τους ζημιωμένους κι επιπλέον να έχουν κάποιο

⁹⁸ Για παράδειγμα εξαιτίας της επιβολής προστίμου σε μια παράνομη επιχειρησιακή πρακτική. Αναφέρεται εδώ αυτό ως παράδειγμα επειδή σε κάποιο επόμενο κεφάλαιο γίνεται μια προσπάθεια να αναλυθεί η συγκεκριμένη περίπτωση και υπό αυτό το πρίσμα.

⁹⁹ Πάλι ας πούμε για παράδειγμα εξαιτίας της επιβολής του προστίμου.

¹⁰⁰ Ο Kaldor τοποθετείτε στο ζήτημα της οικονομικής της ευημερίας αυστηρά από τη σκοπιά της οικονομικής πολιτικής, στην ανάλυση του επενδύει αρκετά στη φορολογία και στη παροχή επιδόματος ενώ το παράδειγμα που χρησιμοποιεί είναι η κατάργηση των νόμων στο καλαμπόκι, μέσω της οποίας μειωνόταν η αξία της γης, το οποίο ωφελούσε τους καταναλωτές καθώς μειωνόταν η τιμή του καλαμποκιού αλλά ζημίωνε τους ιδιοκτήτες γης και η αποζημίωση μπορούσε να έρθει από τη κυβέρνηση με παροχή επιδόματος στους ζημιωμένους και επιβολή φορολογίας στους ωφελημένους.

Βλέπε σχετικά : Kaldor, Nicholas (1939). "Welfare Propositions of Economics and Interpersonal Comparisons of Utility", *The Economic Journal*, September, Vol. 49, No 195: pp. 549-552

περίσσευμα ωφέλειας. Το πλεόνασμα του καταναλωτή είναι για τον Hicks το μέτρο αποζημίωσης, κατά τη διαδικασία της επιστροφής των καταναλωτών στο ίδιο επίπεδο ικανοποίησης αφότου η προσφορά του προϊόντος μειωθεί.¹⁰¹ Χρησιμοποιώντας το ίδιο σκεπτικό και πάλι το εργαλείο του πλεονάσματος του παραγωγού το 1941 συμπεραίνει ότι οι μονοπωλιακές καταστάσεις δρουν στην οικονομία ακριβώς το ίδιο με την επιβολή φόρου κατανάλωσης και μειώνουν την ευημερία.¹⁰² Ο Hicks επίσης ασκεί δριμύτατη κριτική στον Ρίγου και στη Νεοκλασική σκέψη της ευημερίας, εξαιτίας της αθροιστικής μέτρησης της ευημερίας η οποία δεν επιτρέπει όπως υποστηρίζει τη στάθμιση των επιμέρους μερών και κατηγόρησε τους εκφραστές της ότι δε καταβάλλουν προσοχή στις διακυμάνσεις της οριακής χρησιμότητας των εισοδημάτων μεταξύ πλούσιων και φτωχών. Ενώ τάσσεται υπέρ του Kaldor ο οποίος αμφισβητεί τις διαπροσωπικές συγκρίσεις της χρησιμότητας (Hicks, 1939: 700). Επίσης ο Hicks εμπνέεται για να καταλήξει στο συλλογισμό του από το συγκριτικό κόστος του διαπεριφερειακού εμπορίου, τόσο λοιπόν ο Hicks όσο και ο Kaldor είναι επηρεασμένοι από τη Θεωρία του Διεθνούς εμπορίου (Hicks 1939: 701-705· Kaldor, 1939).

2.5.2.1.1 Εφαρμογή του κριτηρίου αυτού στη περίπτωση προσδιορισμού της ευημερίας από την αντιμετώπιση των παράνομων επιχειρηματικών πρακτικών

Σύμφωνα με το κριτήριο Kaldor-Hicks, ένα καρτέλ ή ένα μονοπώλιο μπορούν να αφεθούν να υπάρχουν, αν αυτά μπορούν να αποζημιώσουν πλήρως αυτούς που ζημιώνονται. Αυτοί που ζημιώνονται είναι οι καταναλωτές οι οποίοι αγοράζουν σε υψηλότερη τιμή κάποιο προϊόν ή υπηρεσία. Το καρτέλ όμως ή η μονοπωλιακή επιχείρηση μπορεί να αποζημιώσει τους καταναλωτές, με αύξηση των μισθών σε εργαζόμενους, τους διανομείς με Bonus, τους λιανοπωλητές με αύξηση του περιθωρίου κέρδους και τελικά να απελευθερωθεί περισσότερο χρήμα στη συγκεκριμένη αγορά της περιφέρειας η οποία εξετάζεται και μέσω της αλυσίδας των συναλλαγών να αποζημιωθούν όλοι οι καταναλωτές της εν λόγω περιφέρειας¹⁰³. Η

¹⁰¹ Βλέπε σχετικά : Hicks, J., R. (1939), "The Foundations of Welfare of Economics", The Economic Journal, December, Vol. 49, No. 196 : pp. 696-712, (Υποσημείωση 1, σελίδα 710)

¹⁰² Βλέπε σχετικά: Καραγιάννης Δ. Αναστάσιος, ηλεκτρονικές σημειώσεις του από μάθημα του με τίτλο, «Σημαντικές Συμβολές του 20ου αιώνα στην Οικονομική της Ευημερίας: Μέρος Ι-Θεωρία» (Σελ. 10)

URL: http://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fconference.het.gr%2FHET%2Fpdf%2Fkarayiannis_Welfare_5th.pdf&ei=eHEqVJm2O6OkYgPt-4GQDQ&usq=AFQjCNEH1iYutL2oh7ZFf5Onm_kl8_gFZw&sig2=DMP4oi377LQwCQw_1EaoMA

¹⁰³ Το πρόβλημα το οποίο προσπαθεί να διερευνηθεί εδώ είναι το ακόλουθο: "Η πρακτική μιας επιχείρησης ή η επιβολή προστίμου σε αυτή τη πρακτική μειώνει το εισόδημα α% (ποσοτική διάσταση), στον β τομέα (τομεακή διάσταση), των α,β,γ..... περιφερειών (περιφερειακή διάσταση) για τα επόμενα n έτη (χρονική διάσταση). Ενώ από την άλλη πλευρά αυξάνει το εισόδημα α% (ποσοτική διάσταση), στον b τομέα (τομεακή διάσταση), στις α,β,γ.... περιφέρειες (περιφερειακή διάσταση), για τα επόμενα n' έτη (χρονική διάσταση)." Φυσικά το πρόβλημα αυτό θα μπορούσε να διερευνηθεί καλύτερα αν αφορούσε κάποια συγκεκριμένη περίπτωση πρακτική επιχείρησης και κάποια συγκεκριμένη περιφέρεια, καθώς όμως δεν υπήρχαν όλα τα στοιχεία που απαιτούνται, το

μπορεί να μη κάνει αύξηση των μισθών, παροχή bonus και αύξηση του περιθωρίου κέρδους, δηλαδή να μην αποζημιώνονται εκείνοι που ζημιώνονται από τις υψηλές τιμές, δηλαδή οι καταναλωτές, επομένως να μην ικανοποιείται το κριτήριο Kaldor-Hicks και να πρέπει να τεθεί κάποιο πρόστιμο στο καρτέλ αυτό προς συμμόρφωση προκειμένου να μην ζημιώνονται οι καταναλωτές που αγοράζουν ακριβά. Βέβαια η αποζημίωση αυτή είναι υποθετική (δυννητική) και όχι πραγματική.¹⁰⁴

2.5.2.2. Scitovszky

«Modern economic theory draws a sharp distinction between positive economics, which explains the working of the economic system, and welfare economics which prescribes policy. In the domain of welfare economics the impossibility of interpersonal utility comparisons has for a long time been believed to impose strict limitations on the economist, which kept this branch of economic theory in the background. Recently however, there has been a reawakening of interest in welfare problems, following assertions that these limitations are less restrictive than they hitherto supposed to be.»

-Scitovszky-

Ο Scitovszky (Βαβούρας,1983:27) απέδειξε ότι το κριτήριο Kaldor – Hicks είναι αντιφατικό. Σύμφωνα με το «κριτήριο Scitovszky» αν οι ωφελημένοι μπορούν να αποζημιώσουν τους ζημιωμένους, πρέπει να αποδειχτεί ότι οι ζημιωμένοι δε

πρόβλημα δίνεται περιγραφικά χωρίς στοιχεία κι αναφορά σε κάποια συγκεκριμένη παράνομη επιχειρηματική πρακτική. Βλέπε σχετικά και το Κεφάλαιο 4 της παρούσης διατριβής.

¹⁰⁴ Σε καμία περίπτωση η παραπάνω τοποθέτηση δε πρέπει να θεωρηθεί ως πρόταση της παρούσας διατριβής για την αντιμετώπιση των καρτέλ, παρά μόνο μια θεωρητική και υποθετική διερεύνηση της εφαρμογής του κριτηρίου αυτού σε μια τέτοια κατάσταση. Εξάλλου το ζήτημα της τιμωρίας δε πρέπει να διαπραγματευτεί, κυρίως γιατί η τιμωρία μέσω του προστίμου έχει παραδειγματική αξία προς τις άλλες επιχειρήσεις που πιθανόν να σκέφτονται να ακολουθήσουν κάποια παρόμοια πρακτική. Από την άλλη πλευρά η θεωρία του Pareto υποθέτει τέλεια ανταγωνιστική αγορά όπως και αυτά τα κριτήρια, επομένως από αυτή την άποψη το παράδειγμα αυτό να είναι λίγο ατυχές, καθώς για να κάνουμε λόγο για τα κριτήρια αυτά θα πρέπει πριν να έχουμε αποδεχτεί την υπόθεση της ισχύς της τέλει ανταγωνιστικής αγοράς. Ωστόσο παρατίθεται για λόγους κατανόησης συμπεριφοράς και χρήσης του κριτηρίου αυτού σε πρακτικό επίπεδο.

πρόκειται να χάσουν τόσο πολύ, ώστε να δωροδοκήσουν τους ωφελημένους για να μη γίνει η αλλαγή.

Ο Scitovszky (1941) καταλήγει στα συμπεράσματα αυτά μέσα από μία ανάλυση του κατά πόσο η παραδοχή της αδυναμίας των διαπροσωπικών συγκρίσεων¹⁰⁵ θέτουν τελικά ή όχι αυστηρούς περιορισμούς στους οικονομολόγους που δραστηριοποιούνται στο πεδίο της ευημερίας. Αποδεχόμενος το διαχωρισμό μεταξύ των θετικών οικονομικών που εξηγούν τη λειτουργία του οικονομικού συστήματος και των οικονομικών της ευημερίας που ασχολούνται με τη πρόβλεψη των πολιτικών, αναπτύσσει την ανάλυση του η οποία περιλαμβάνει και διαγράμματα καμπυλών αδιαφορίας, στηριζόμενος σε δύο κατηγορίες προτάσεων της ευημερίας σε αυτές που προϋποθέτουν σταθερή ποσότητα των απασχολούμενων πόρων και σε εκείνες που θεωρούν τη ποσότητα ως μεταβλητή.¹⁰⁶

Πιο συγκεκριμένα στην αρχή και μέσω του πρώτου είδους προτάσεων προάγει τη θέση ότι η αριστοποίηση της κατανομής των πόρων αυξάνει την ευημερία σε αντίθεση με μία άλλη μη αριστοποιητική κατάσταση. Για την αριστοποίηση αυτή προϋποθέτει όπως οι κλασσικοί οικονομολόγοι, ελεύθερο ανταγωνισμό¹⁰⁷, ελεύθερο

¹⁰⁵ Επεξεργαζόμενος τη πρώτη κατηγορία προτάσεων ο Scitovszky υποστηρίζει ότι οι προτάσεις οικονομικής ευημερίας δε μπορούν να γίνουν ανεξάρτητα από διαπροσωπικές συγκρίσεις χρησιμότητας. Μάλιστα εξηγεί ότι η παραδοχή της αδυναμίας της σύγκρισης των ικανοποιήσεων διαφορετικών ανθρώπων, που οδηγεί τους οικονομολόγους να μη μπορούν να επιλέξουν ανάμεσα σε μια κατανομή ή στην άλλη, ή ανάμεσα στο ένα επίπεδο εισοδήματος ή στο άλλο και στη συνέχεια κάνουν κρίσεις με μοναδικό τους κριτήριο την αποτελεσματικότητα χωρίς να τους ενοχλεί η ταυτόχρονη μετατόπιση στη κατανομή του εισοδήματος, δεδομένου ότι θεωρούν πως μια κατανομή του εισοδήματος είναι καλύτερη από οποιαδήποτε άλλη, τελικά έχει ως αποτέλεσμα οι κρίσεις αυτές των οικονομολόγων να μην είναι ανεξάρτητες από διαπροσωπικές συγκρίσεις, διότι εξαρτώνται από τη παραδοχή της αδυναμίας των διαπροσωπικών συγκρίσεων.

Βλέπε σχετικά: Scitovszky, T. (Nov. 1941). "A Note on Welfare Propositions in Economics", *The Review of Economics Studies*, Vol.9, No.1:77-88, (Σελίδα 79)

Επίσης ο Scitovszky δέχεται την υπόθεση των νεοκλασικών για επιμέρους προσπάθειες που μεγιστοποιούν τη χρησιμότητα.

Βλέπε σχετικά: Kuran, T. (December 1987). "Human Desire and Economic Satisfaction: Essays on The Frontier Economics, by Tibor Scitovsky", *Journal of Economic Literature*, Vol.25, No.4:1852-1854, (Σελίδα 1852)

¹⁰⁶ «Οι πρώτες ασχολούνται με τη κατανομή της αποτελεσματικότητας του συστήματος, δηλαδή με την ικανότητα της καλύτερης κατανομής της δεδομένης ποσότητας των χρησιμοποιούμενων πόρων, μεταξύ των διάφορων χρήσεων τους στη παραγωγή και στη κατανάλωση. Αυτές μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως κριτήρια αξιολόγησης των θέσεων και της πολιτικής σε μια κλειστή κοινωνία, όπου οι εν δυνάμει πόροι είναι σταθεροί και μπορούν να χρησιμοποιηθούν πλήρως, είτε εξαιτίας του αυτοματισμού του συστήματος, είτε εξαιτίας της ύπαρξης μιας κυβερνητικής πολιτικής που στοχεύει στη πλήρη απασχόληση. Οι δεύτερες οι οποίες καλούνται προτάσεις της ευημερίας, με την ευρεία έννοια, είναι για επιπλέον προβλήματα, θεωρώντας το βαθμό χρησιμοποίησης των πόρων, όπου η συνολική ποσότητα τους είναι διαθέσιμη σε μια ανοικτή ομάδα. Οι δεύτερες αυτές προτάσεις είναι σχετικές πρωτίστως με προβλήματα διεθνούς εμπορίου από την οπτική μια μόνης χώρας και επίσης με τα γενικά προβλήματα απασχόλησης.»

Βλέπε σχετικά: Scitovszky, T. (Nov. 1941). "A Note on Welfare Propositions in Economics", *The Review of Economics Studies*, Vol.9, No.1:77-88,

¹⁰⁷ Ο Scitovszky παραδέχεται ότι ο τέλειος ανταγωνισμός είναι μια θεωρητική προσέγγιση η οποία δεν έχει ποτέ υπάρξει ούτε κατά προσέγγιση. Αλλά χρησιμεύει ως πρότυπο αναφοράς προκειμένου να εξεταστούν οι υπόλοιπες μορφές που είναι πιο κοντά στη πραγματικότητα. Οι οικονομολόγοι περιμένουν ότι με το πέρασμα του χρόνου θα αυξηθεί ο τέλειος ανταγωνισμός. Στη πραγματικότητα

εμπόριο και άμεση φορολογία¹⁰⁸ Στη συνέχεια μέσω της ανάλυσης του δεύτερου είδους προτάσεων και λαμβάνοντας υπόψη και τη περίπτωση μονοπωλιακής αγοράς, υποστηρίζει ότι θα πρέπει στην αρχική κατάσταση ή αρχικό σημείο ισορροπίας να μην είναι εφικτή κάποια αναδιανομή του εισοδήματος που να βελτιώνει την ευημερία και να πρέπει να γίνει μετακίνηση σε νέο σημείο ισορροπίας στο οποίο θα είναι εφικτή μια αναδιανομή του εισοδήματος η οποία θα μεγιστοποιεί την ευημερία, τότε η νέα θέση είναι καλύτερη από τη παλιά. Εάν ισχύει όμως το αντίστροφο τότε η νέα η θέση είναι χειρότερη από τη παλιά και συνεπώς δεν αυξάνεται η ευημερία. Εάν αυτές οι περιπτώσεις ταυτόχρονα ισχύουν ή δεν ισχύουν τότε δεν μπορούμε να αποφανθούμε για τη μεταβολή της ευημερίας.¹⁰⁹

Αν και ο Scitovsky ανήκει στην οικονομική σκέψη των Νέων Οικονομικών της Ευημερίας, ωστόσο δε τάσσεται με την άποψη αυτής της σχολής περί ανεξαρτησίας των ικανοποιήσεων διαφορετικών ανθρώπων - μια άποψη την οποία υιοθέτησαν από τους Pareto και Barone οι Kaldor-Hicks . Αντίθετα ο Scitovsky καταλήγει ότι οι οικονομολόγοι στο πεδίο της ευημερίας οφείλουν να κάνουν αξιολογικές κρίσεις (Scitovsky, 1951: 315), όμως οι κρίσεις αυτές εξαρτώνται από τις διαπροσωπικές συγκρίσεις (Scitovsky, 1941:79). Επομένως αποδέχεται τις διαπροσωπικές συγκρίσεις στη χρησιμότητα.¹¹⁰

αυτό δε συμβαίνει αλλά υποθέτουμε ότι θα συμβεί και αυτό σημαίνει ότι υποθέτουμε πώς θα επιτευχθεί το βέλτιστο στην ευημερία, δηλαδή ότι όλοι οι καταναλωτές θα είναι ευχαριστημένοι από τους διαθέσιμους πόρους.

Βλέπε σχετικά: Hicks, R. J. (September 1952). “*Welfare and Competition: The Economics of a fully Employed Economy by Tibor Scitovsky*”, *The American Economic Review*, Vol.42, No.4:609-614, (Σελίδες 609-610)

και Little, I.M.D. (October 1952) “*Welfare and Competition by Tibor Scitovsky*”, *Econometrica*, Vol.20, No.4:703-704 (Σελίδα 704)

¹⁰⁸ Ο Hotelling το 1938 απέδειξε ότι η μετατόπιση της φορολογίας από άμεση σε έμμεση μειώνει την ευημερία, εξαιτίας των μη αριστοποιητικών αποφάσεων που λαμβάνουν οι παραγωγοί και οι καταναλωτές.

¹⁰⁹ Βλέπε σχετικά: Καραγιάννης Δ. Αναστάσιος, ηλεκτρονικές σημειώσεις του από μάθημα του με τίτλο, «Σημαντικές Συμβολές του 20ου αιώνα στην Οικονομική της Ευημερίας: Μέρος Ι-Θεωρία»(Σελ. 11)

URL:http://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fconference.het.gr%2FHET%2Fpdf%2Fkarayiannis_Welfare_5th.pdf&ei=eHEqVJm2O6OkYgPt-4GQDQ&usg=AFQjCNEH1iYutL2oh7ZFf5Onm_kl8_gFZw&sig2=DMP4oi377LQwCQw_1EaoMA

Βλέπε και Scitovszky, T. (Nov. 1941). “*A Note on Welfare Propositions in Economics*”, *The Review of Economics Studies*, Vol.9, No.1:77-88 (Σελίδες 82, 86-87)

¹¹⁰ Μάλιστα τονίζει ότι αν οι οικονομολόγοι απέχουν από τις διαπροσωπικές συγκρίσεις της χρησιμότητας δε μπορούν να εκφράσουν προτίμηση μεταξύ μονοπωλίου ή ανταγωνισμού, να υποστηρίξουν μια ουδέτερη νομισματική πολιτική ή οτιδήποτε άλλο. Και παραδέχεται ότι οι περισσότεροι οικονομολόγοι αποφεύγουν επιμελώς το πεδίο των οικονομικών της ευημερίας ως αντί-επιστημονικό, προκειμένου να διατηρήσουν οι ίδιοι τη ταμπέλα του σοβαρού επιστήμονα που ασχολείται μόνο με τεχνικά ζητήματα και που η έρευνα του στηρίζεται αποκλειστικά στη παρατήρηση ,περιγραφή, ταξινόμηση και συλλογή δεδομένων - την ίδια στιγμή όμως οι ίδιοι αυτοί οικονομολόγοι εκφράζουν άποψη για θέματα όπως μονοπώλιο ή ανταγωνισμός, κάτι που από μόνο του είναι παράδοξο ως φαινόμενο να συμβαίνει.

Βλέπε σχετικά: Scitovsky, T. (Jun. 1951). “*The State of Welfare Economics*”, *The American Economic Review*, Vol.41, No.3 : 303-315, (Σελίδα 303)

2.5.2.2.2 Εφαρμογή του κριτηρίου Scitovsky στη περίπτωση προσδιορισμού της ευημερίας από την αντιμετώπιση των παράνομων επιχειρηματικών πρακτικών

Σύμφωνα με το κριτήριο Scitovsky , ένα καρτέλ ή ένα μονοπώλιο μπορεί να αφεθεί να υπάρχει , αν αυτό μπορεί να αποζημιώσει πλήρως αυτούς που ζημιώνονται κι επιπρόσθετα μπορεί να αποδειχτεί ότι οι ζημιωμένοι δε πρόκειται να χάσουν τόσο πολύ, ώστε να δωροδοκήσουν τους ωφελημένους για να μη γίνει η αλλαγή. Αυτοί που ζημιώνονται είναι οι καταναλωτές οποίοι αγοράζουν σε υψηλότερη τιμή κάποιο προϊόν ή υπηρεσία.

Το καρτέλ όμως ή η μονοπωλιακή επιχείρηση μπορεί να αποζημιώσει τους καταναλωτές , με αύξηση των μισθών σε εργαζόμενους, τους διανομείς με Bonus, τους λιανοπωλητές με αύξηση του περιθωρίου κέρδους και τελικά να απελευθερωθεί περισσότερο χρήμα στη συγκεκριμένη αγορά της περιφέρειας η οποία εξετάζεται και μέσω της αλυσίδας των συναλλαγών να αποζημιωθούν όλοι καταναλωτές της εν λόγω περιφέρειας. Αν η επίδραση της ζημιάς στους καταναλωτές από τις υψηλές τιμές είναι ισχυρότερη από την επίδραση της αποζημίωσης τους μέσω αύξησης μισθών κλπ προς τους υπαλλήλους και δε βελτιώνεται η ευημερία, τότε εκείνοι θα θέλουν να επιστρέψουν στην αρχική κατάσταση με χαμηλές τιμές και τότε θα πρέπει να τιμωρηθεί το καρτέλ. Ή το αντίστροφο στην αντίθετη περίπτωση όπου η επίδραση της ζημιάς στους καταναλωτές από τις υψηλές τιμές είναι ασθενέστερη από την ισχυρή επίδραση της αποζημίωσης τους μέσω αύξησης μισθών κλπ προς τους υπαλλήλους και βελτιώνεται η ευημερία μέσω αυτής της αναδιανομής του εισοδήματος, τότε δε θα πρέπει να τιμωρηθεί το καρτέλ.

2.5.2.3. Little (1950)

« The boggy of interpersonal comparisons has surely tortured economic theory for long enough. Professor Robbins was right in thinking that welfare economics involved ethics. But wrong in thinking that ethics crept in via interpersonal comparisons. The ethics is there because the welfare terminology is an ethical terminology.»

-Little-

Ο Little (1962) θεώρησε ανεπαρκή και το «κριτήριο Kaldor- Hicks» αλλά και το «Κριτήριο Scitovsky» επειδή και τα δύο δεν απαιτούν τη καταβολή πραγματικής αποζημίωσης αλλά ότι απλά υπάρχει η δυνατότητα αποζημίωσης. Αν η αποζημίωση

είναι υποθετική τότε υπάρχουν επιπτώσεις στην αναδιανομή του εισοδήματος που τα κριτήρια αυτά αγνοούν και θα πρέπει να γίνει ανάλυση στην οικονομική πολιτική που επιδρά στην αναδιανομή του εισοδήματος¹¹¹ πέραν της αύξησης της αποδοτικότητας. Σύμφωνα με τον Little (1950) ο οποίος ενδιαφέρεται πολύ για το πραγματικό εισόδημα¹¹² θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά πόσο η αποζημίωση είναι

¹¹¹ Ο Little καταπιάνεται κυρίως με το κατά πόσο η αναδιανομή του εισοδήματος είναι πραγματική ή υποθετική. Για παράδειγμα δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην οικονομική πολιτική και στην αναδιανομή του εισοδήματος υποστηρίζοντας ότι: « Αν έχεις μια αλλαγή πολιτικής στο μυαλό θα βοηθήσει πολύ τον πολιτικό αν μπορείς να του πεις από ποιον θα γίνει η μεταφορά εισοδήματος και ποιο θα είναι το ποσό προκειμένου να περιέλθουν και οι δύο σε καλύτερη θέση.» Βλέπε σχετικά: Little, M.D.I. (Mar., 1962). "An exchange of Notes: A Rejoinder", The Economic Journal, Vol.72, No. 285: 233-234 (Σελ 233).

Επίσης βλέπε: Meade, E., J. (Mar.,1959). "A Critique of Welfare Economics, by I.M.D. Little", The Economic Journal, Vol.69, No. 273:124-129

Επιπλέον υποστηρίζει ότι : «Τα οικονομικά της ευημερίας θα πρέπει να στηρίζονται στο κριτήριο του Scitovsky συν μια ευνοϊκή αναδιανομή».

Βλέπε σχετικά: Little, M.D.I. (Mar., 1962), "An exchange of Notes: A Comment", The Economic Journal, Vol.72, No. 285:229-231 (Σελ 229).

Επομένως ο Little θεωρεί ότι μία οικονομική πολιτική θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη της το κριτήριο της διανομής αλλά και το κριτήριο που ανέπτυξε ο Scitovsky σχετικά με το ζήτημα της δωροδοκίας. Βλέπε σχετικά: Καραγιάννης Δ. Αναστάσιος, ηλεκτρονικές σημειώσεις του από μάθημα του με τίτλο, «Σημαντικές Συμβολές του 20 ου αιώνα στην Οικονομική της Ευημερίας: Μέρος Ι-Θεωρία»(Σελ. 11) [URL:http://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fconference.het.gr%2FHET%2Fpdf%2Fkarayiannis_Welfare_5th.pdf&ei=eHEqVJm2O6OkvgPt-4GQDQ&usq=AFQjCNEH1iYutL2oh7ZFf5Onm_kl8_gFzw&sig2=DMP4ol377LQwCQw_1EaoMA](http://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fconference.het.gr%2FHET%2Fpdf%2Fkarayiannis_Welfare_5th.pdf&ei=eHEqVJm2O6OkvgPt-4GQDQ&usq=AFQjCNEH1iYutL2oh7ZFf5Onm_kl8_gFzw&sig2=DMP4ol377LQwCQw_1EaoMA)

Βέβαια αξίζει να σημειωθεί ότι εκείνος που έθιξε πρώτος το ζήτημα της ευνοϊκής αναδιανομής όπως προκύπτει από τις προτάσεις ευημερίας τις οποίες ανέπτυξε είναι ο Ρίγου, όταν αναφέρεται σε μη τραυματισμό της διανομής.

Ουσιαστικά λοιπόν ο Little αναπτύσσει το κριτήριο του εισάγοντας το πραγματικό εισόδημα αλλά ταυτόχρονα αποδέχεται και δίνει υψηλή βαρύτητα στο κριτήριο που ανέπτυξε ο Scitovsky.

Βλέπε σχετικά:

Little, M.D.I. (Jun., 1949). "The Foundations of Welfare Economics", Oxford Economics Papers, New Series, Vol.1, No. 2 :227-246 (Σελίδες 235-236)

¹¹² Τον Little τον απασχόλησε πάρα πολύ το πραγματικό εισόδημα και ο διαχωρισμός του από το χρηματικό εισόδημα. Τον ενδιέφερε κατά πόσο, στην υπόθεση της μειούμενης οριακής χρησιμότητας του εισοδήματος, αναφέρεται στο χρηματικό ή πραγματικό εισόδημα. Με βάση αυτό έκρινε την ερμηνεία του Μάρσαλ αλλά και των Bentham και Ρίγου για το νόμο της φθίνουσας οριακής χρησιμότητας διατυπώνοντας αμφιβολίες που πηγάζουν από το γεγονός ότι το πραγματικό εισόδημα ενός ατόμου απαρτίζεται από μια ετερογενή ομαδοποίηση αγαθών και υπηρεσιών. Βλέπε σχετικά: Little, M.D.I. (1950). *A Critique of Welfare Economics*, Oxford: Clarendon Press (Σελίδες 11-13)

Στα πλαίσια αυτού του ενδιαφέροντος του Little για το πραγματικό εισόδημα, υπογράμμισε πώς η χρήση της έννοιας «η κατανομή του πραγματικού εισοδήματος» συνεπάγεται την εγκυρότητα των διαπροσωπικών συγκρίσεων. Για αυτό δε δέχεται τον Lerner ο οποίος μη αποδεχόμενος τις διαπροσωπικές συγκρίσεις, δηλαδή αποδεχόμενος ότι δε μπορεί να πει πότε ένα άτομο έχει λιγότερη ή περισσότερη ικανοποίηση από ένα άλλο (ο Little υποστηρίζει ότι μπορούμε να μιλάμε για περισσότερη ή λιγότερη ικανοποίηση, αλλά όχι για το πόση ικανοποίηση κάποιος έχει), δέχεται ως μέτρο της ευημερίας το χρηματικό εισόδημα, το οποίο εξετάζει σε επίπεδο κοινότητας κι όχι μεμονωμένου ατόμου. Μάλιστα υπογραμμίζει ο Little ότι το επιχείρημα του Lerner ο οποίος ενώ αρνείται τις διαπροσωπικές συγκρίσεις, ωστόσο υποστηρίζει ισότητα στη κατανομή του χρηματικού εισοδήματος, το οποίο μάλιστα μπορεί να μεγιστοποιήσει την ικανοποίηση σε επίπεδο κοινότητας, είναι ασταθές και αντιφατικό. Επομένως ο ισχυρισμός του Lerner, ότι δε χρειάζεται να ανησυχούμε για τίποτε άλλο εκτός από το χρηματικό εισόδημα, επειδή όταν επιτύχουμε ισότητα στη κατανομή του, παράγεται το μέγιστο ποσό ευτυχίας, καταρρέει κατά τον Little. Για να εξεταστεί η κατανομή του πραγματικού εισοδήματος θα πρέπει να γίνει σύγκριση των ετερογενών συλλογών προϊόντων που

πραγματική ή δυνητική γι' αυτό και πρότεινε ως τρίτο κριτήριο το οποίο ονομάζεται «κριτήριο Little» την αξιολογική κρίση κατά πόσο είναι κοινωνικά επιθυμητή οποιαδήποτε διανομή του εισοδήματος (Βαβούρας, 1983: 28).

Εν ολίγοις επισήμανε την ανάγκη να στραφεί η ανάλυση της ευημερίας όχι μόνο στην οικονομική πολιτική που αυξάνει την αποδοτικότητα αλλά και σε εκείνη που επιδρά στην αναδιανομή του εισοδήματος. Καταλήγοντας ότι οι συνέπειες μιας οικονομικής πολιτικής θα είναι επιθυμητές από τη κοινωνία όταν δε θα καταλήγουν σε χειροτέρευση της αναδιανομής της συνολικής ευημερίας.¹¹³

Η άποψη του Little σχετικά με τον ωφελιμισμό των κλασσικών επικεντρώνεται σε δύο άξονες. Ο πρώτος έχει να κάνει με τα σημεία που διαφωνεί. Πιο συγκεκριμένα ο Little (1950) υποστηρίζει ότι όταν θέτουμε τις βέλτιστες συνθήκες της παραγωγής και της ανταλλαγής δε μπορούμε να πούμε σίγουρα ότι αυξάνεται η ευημερία σε επίπεδο κοινότητας. Επιπλέον δε δέχεται την ευτυχία της κοινωνίας ως το συνολικό άθροισμα των επιμέρους ατομικών ευτυχιών διαφορετικών ατόμων. Αλλά ούτε και τη συνολική ευτυχία ενός ξεχωριστού ατόμου ως το άθροισμα των ικανοποιήσεων του. Για το λόγο αυτό υποστηρίζει ότι το τακτικό σύστημα αριθμών και όχι το απόλυτο σύστημα αριθμών μπορεί να εφαρμοστεί στις ικανοποιήσεις. Καθώς ισχυρίζεται ότι κάποιος μπορεί να μιλά για περισσότερη ή λιγότερη ικανοποίηση αλλά δε μπορεί να πει πόση ικανοποίηση κάποιος έχει. Δηλαδή ο Little δέχεται τη τακτική και όχι απόλυτη χρησιμότητα¹¹⁴ Ο δεύτερος άξονας παρουσιάζει μεγαλύτερο ενδιαφέρον καθώς συγκεντρώνει όλα τα σημεία στα οποία ο Little συμφωνεί. Έτσι λοιπόν ο Little (1949 και 1950:13-14) ακριβώς όπως και ο Scitovsky, παρόλο που ανήκει στα Νέα Οικονομικά της Ευημερίας, τάσσεται υπέρ των διαπροσωπικών συγκρίσεων, των ηθικών ή αξιακών κρίσεων αλλά και της αναπόφευκτης σύνδεσης της ευημερίας με την ηθική. Μάλιστα αυτά τα τρία τα εξετάζει με τρόπο που συσχετίζονται στενά μεταξύ τους. Έτσι λοιπόν τονίζει ότι η άρνηση των διαπροσωπικών συγκρίσεων ως μη αντικειμενικές και επιστημονικές και κατ' επέκταση των ηθικών κρίσεων έχει

διαφορετικοί άνθρωποι αγοράζουν και κάτι τέτοιο δε μπορεί να γίνει. Όμως έχει γίνει αποδεκτό ότι καμία πρακτική κρίση για την ευημερία δε μπορεί να γίνει, χωρίς να λάβουμε υπόψη μας τη κατανομή του εισοδήματος, έχει επίσης αποδειχτεί ότι όταν μιλάμε για κατανομή του εισοδήματος, εννοούμε τη κατανομή του πραγματικού εισοδήματος, τονίζει ο Little. Στη συνέχεια καταδικάζει την άρνηση των διαπροσωπικών συγκρίσεων και καταλήγει ότι η ευημερία συσχετίζεται ούτως ή άλλως με την ηθική εξαιτίας της ορολογίας και δεν είναι οι διαπροσωπικές συγκρίσεις που τη συνδέουν με την ηθική ώστε να πρέπει να τις αρνούμαστε.

Βλέπε σχετικά: Little, M.D.I. (Jun.,1949). *"The Foundations of Welfare Economics"*, Oxford Economics Papers, New Series, Vol.1, No. 2 :227-246 (Σελίδες 241-244)

¹¹³ Βλέπε σχετικά: Καραγιάννης Δ. Αναστάσιος, ηλεκτρονικές σημειώσεις του από μάθημα του με τίτλο, «Σημαντικές Συμβολές του 20 ου αιώνα στην Οικονομική της Ευημερίας: Μέρος Ι-Θεωρία» (Σελ. 11)

URL:http://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fconference.het.gr%2FHET%2Fpdf%2Fkarayiannis_Welfare_5th.pdf&ei=eHEqVJm2O6OkYgPt-4GQDQ&usg=AFQjCNEH1iYutL2oh7ZFf5Onm_kl8_gFZw&sig2=DMP4oI377LQwCQw_1EaoMA

¹¹⁴ Στα πλαίσια αυτά το κριτήριο της ευημερίας φαίνεται να είναι τα χρήματα και όχι η χρησιμότητα των κλασσικών. Εξάλλου όλοι αυτοί οι οικονομολόγοι Kaldor-Hicks-Scitovsky-Little εξετάζουν την ευημερία μέσα από το πρίσμα των αποζημιώσεων, δηλαδή στα όρια του χρήματος.

δημιουργήσει έκτακτες συγχύσεις στην οικονομική θεωρία.¹¹⁵ Ενώ υπογραμμίζει ότι τα οικονομικά της ευημερίας συμμετέχουν στην ηθική, όχι εξαιτίας του ότι αποδεχόμαστε τις διαπροσωπικές συγκρίσεις, αλλά επειδή έτσι κι αλλιώς η ηθική εμπειρεύεται στην ευημερία, επειδή η ορολογία της ευημερίας είναι μια ηθική ορολογία.¹¹⁶

Ο Little (1949: 238) τελικά καταλήγει στα εξής συμπεράσματα σχετικά με την ευημερία: Τα οικονομικά της ευημερίας δε μπορούν να είναι αντικειμενικά ή επιστημονικά. Φράσεις όπως « η ευημερία της κοινωνίας» και «η ευτυχία της κοινωνίας» είναι ασαφείς και δε μπορούν να βρουν καμία θέση σε γενικούς, εμπειρικούς νόμους. Επίσης τα οικονομικά της ευημερίας δεν είναι όπως συνήθως διατυπώνεται ένα επαγωγικό σύστημα που καταλήγει σε συμπεράσματα από γενικά αποδεκτές υποθέσεις. Αυτά είτε δε φτάνουν καθόλου σε συμπεράσματα είτε τα

¹¹⁵ Παρόμοια αλλά και πιο διαφωτιστική τοποθέτηση για τις συγχύσεις αυτές κάνει και ο Scitovsky. Ο οποίος αναφέρει πώς επειδή για μεγάλο χρονικό διάστημα δεν αποδέχονταν τις διαπροσωπικές συγκρίσεις που χρησιμοποιούσαν οι οικονομολόγοι από το Cambridge (Νεοκλασικοί), οι περισσότεροι οικονομολόγοι είχαν αφήσει στην άκρη το πεδίο της οικονομικής ευημερίας και το απέφευγαν επιμελώς ως αντί-επιστημονικό και προκειμένου να διατηρήσουν τη ταυτότητα τους ως επιστήμονες. Η αλλαγή σε αυτή τη κατάσταση ήρθε στο τέλος της δεκαετίας του 1930, καθώς ήταν απογοητευμένοι από την αδυναμία να αναλύσουν τα αίτια της κρίσης, αποφάσισαν να αφήσουν στην άκρη το θέμα της επιστημονικής αντικειμενικότητας προκειμένου να καταστήσουν τους εαυτούς τους χρήσιμους. Εξάλλου η Γενική Θεωρία τους Κέυνς παρείχε κάποιες απαντήσεις, τις οποίες δε μπορούσαν να μελετήσουν όσο επέμεναν στη παλιά τους στάση. Πλέον έπρεπε να κάνουν επιλογές μεταξύ ευημερίας και κρίσης αφήνοντας πίσω το ζήτημα της επιστημονικής αντικειμενικότητας.

Βλέπε σχετικά: Scitovsky, T. (Jun. 1951). *"The State of Welfare Economics"*, The American Economic Review, Vol.41, No.3 : 303-315, (Σελίδα 305)

Σύμφωνα με αυτό, κάποιος θα μπορούσε να πει ότι οι οικονομολόγοι ήταν οι μεγάλοι υπεύθυνοι της κρίσης του '30 καθώς δε παρακολουθούσαν την ευημερία προκειμένου να προβλέψουν και να αποτρέψουν αυτό που ερχόταν. Αν αυτό πράγματι ισχύει τότε αφήνει σοβαρές υπόνοιες και για τη σημερινή κρίση, όπου οι οικονομολόγοι όταν μιλούν για ευημερία αναφέρονται πάντα στον Pareto σε ένα δηλαδή μη χρηστικό μαθηματικό εργαλείο, το οποίο δε μπορεί να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις.

Μάλιστα αυτό το διατυπώνει ακόμα καλύτερα ο Δημήτρης Παπαϊωάννου. « Αντί να ευημερούν οι οικονομολόγοι αποφάσισαν το 1930 ότι οι αντιθέσεις για την χρησιμότητα ήταν ηθικές και τόσο αντί-επιστημονικές. Από τώρα θα υπολογίζουν τα πάντα στα όρια του χρήματος, όχι της χρησιμότητας, μάλλον αποσπώντας την οικονομική ευημερία από τις φιλοσοφικές θεμελιώσεις της.» Βλέπε σχετικά: Παπαϊωάννου, Δημήτρης (2010). *Διαχείριση και Πολιτική Περιβάλλοντος*, Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο, Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Αστικού Περιβάλλοντος και Ανθρώπινου Δυναμικού

¹¹⁶ Πιο αναλυτικά ο Little υποστηρίζει ότι η άρνηση τέτοιων συγκρίσεων γίνεται μόνο από τους οικονομολόγους, ενώ δε γίνεται πάντα σαφής η δικαιολογία της άρνησης. Κάποιες όμως φορές αυτοί υποστηρίζουν αντικειμενικές ή επιστημονικές τέτοιες συγκρίσεις. Επίσης έχει διατυπωθεί ότι είναι αξιακές ή ηθικές κρίσεις τέτοιες συγκρίσεις. Σε κάθε περίπτωση όμως η άρνηση αυτών των κρίσεων έχει δημιουργήσει έκτακτες συγχύσεις στην οικονομική θεωρία. Ο Little επισημαίνει ότι οι διαπροσωπικές συγκρίσεις δεν είναι κρίσεις και ότι ο «μπαμπούλας» των διαπροσωπικών συγκρίσεων έχει που βασανίζει την οικονομική θεωρία για πολύ καιρό. Επίσης ενστερνίζεται την άποψη του Robbins όταν αυτός υποστηρίζει ότι τα οικονομικά της ευημερίας περιλαμβάνουν την ηθική, αλλά διαφωνεί μαζί του στο ότι αυτό ισχύει μέσω των διαπροσωπικών συγκρίσεων, καθώς ο Little υποστηρίζει ότι η ηθική βρίσκεται εκεί όχι λόγω των διαπροσωπικών συγκρίσεων, αλλά επειδή η ορολογία της ευημερίας είναι μια ηθική ορολογία από μόνη της.

Βλέπε σχετικά: Little, M.D.I. (Jun.,1949). *"The Foundations of Welfare Economics"*, Oxford Economics Papers, New Series, Vol.1, No. 2 :227-246 (Σελίδα 244)

συμπεράσματα συνάγονται από μη αποδεκτές υποθέσεις. Επιπρόσθετα τα νέα οικονομικά της ευημερίας χρησιμοποιούν συγκινησιακή γλώσσα και προκαλούν τους ανθρώπους να δεχτούν συμπεράσματα για το πραγματικό κόσμο, τα οποία ίσως δε μπορούν να δεχτούν αν δε καταλάβουν πώς έφτασαν εκεί. Ακόμα τα οικονομικά της ευημερίας είναι ένας λογικός λογισμός, επισφαλούς εφαρμογής διατυπωμένα σε οιονεί ηθικούς όρους. Το γενικό και ουσιαστικό συμπέρασμα του είναι ότι λίγα μπορούν να κερδηθούν από τη προσπάθεια να είναι αντικειμενικό και ακριβή ένα θέμα για το οποίο οι άνθρωποι έχουν ένα ηθικό ενδιαφέρον και για το οποίο μιλούν σε όρους οι οποίοι όσο έχουν περιγραφική έννοια είναι ασαφείς. Τα Νέα Οικονομικά της Ευημερίας και οποιοδήποτε άλλο ρεύμα των οικονομικών της ευημερίας δεν είναι σύμφωνα με τον ίδιο μια ανοησία αν δεν φτάνουν σε τέλεια επιστημονική αντικειμενικότητα αλλά μπορούν να καταλήξουν να μοιάζουν παράλογα στη προσπάθεια τους για τέλεια επιστημονική αντικειμενικότητα (Little 1949: 246).

2.5.2.3.1 Εφαρμογή του κριτηρίου Little στη περίπτωση προσδιορισμού της ευημερίας από την αντιμετώπιση των παράνομων επιχειρηματικών πρακτικών

Επομένως θα πρέπει να εξεταστεί κατά πόσο η λειτουργία του καρτέλ με την αύξηση των τιμών και την αποζημίωση μέσω της αύξησης του εισοδήματος των υπαλλήλων, των διανομέων και των λιανοπωλητών δεν θα οδηγήσει σε επιδείνωση της διανομής του εισοδήματος. Δηλαδή κατά πόσο είναι κοινωνικά επιθυμητή οποιαδήποτε μεταβολή του εισοδήματος. Στη περίπτωση αυτή οφείλουν να απαντηθούν ερωτήματα όπως: Είναι κοινωνικά επιθυμητό να αυξηθούν οι τιμές των προϊόντων του καρτέλ, το εισόδημα των αντιπροσώπων, των λιανοπωλητών οι οποίοι θεωρούνται και αυτοί καταναλωτές των προϊόντων αυτών και μέσω της διαδικασίας των συναλλαγών, τελικά να βελτιωθούν και τα εισοδήματα των υπόλοιπων καταναλωτών προκειμένου να υπάρξει αποζημίωση για αυτή την αύξηση των τιμών; Είναι τελικά επιθυμητή όλη αυτή η διαδικασία; Στη περίπτωση που δεν είναι θα πρέπει να επιβληθεί πρόστιμο προκειμένου το καρτέλ ή μονοπώλιο να πιεστεί να μειώσει τις τιμές του.

2.5.3. Συνολικά Συμπεράσματα και Διαπιστώσεις για τη Σχολή της Νέας Οικονομικής της Ευημερίας ¹¹⁷

Στη προβιομηχανική εποχή δε γινόταν διάκριση μεταξύ θετικής οικονομικής και οικονομικής της ευημερίας. Το όνομα της Οικονομικής Επιστήμης ήταν Πολιτική Οικονομία που κατά τον Adam Smith αποτελούσε το κλάδο της επιστήμης του

¹¹⁷ Μια έκφανση της ενότητας αυτής έχει δημοσιευτεί σε έγκριτο, επιστημονικό περιοδικό.

Βλέπε σχετικά: Leriou, E. (2016). "Comparison of the Neoclassical School of Welfare and the School of New Welfare Economics", *Archives of Economic History*, Vol.XXVII, No. 2: 37- 46.

πολιτικού ή του νομοθέτη (Scitovsky, 1951 : 303). Η διάκριση σε θετική οικονομική και οικονομική της ευημερίας άρχισε το 1920 (Ζολώτας, 1982: 47). Έτσι από τότε είθισται να λέμε ότι η μικροοικονομική θεωρία χωρίζεται στη θετική μικροοικονομική ή θετική οικονομική και στην μικροοικονομική θεωρία της ευημερίας ή οικονομική της ευημερίας. Η θετική οικονομική ασχολείται με τη λειτουργία του οικονομικού συστήματος και είναι ανεξάρτητη από ηθικές κρίσεις, ενώ η οικονομική ευημερία ασχολείται με τη πρόβλεψη κατάλληλων πολιτικών και την αξιολόγηση της απόδοσης του οικονομικού συστήματος και εξαρτάται άμεσα από ηθικές και υποκειμενικές κρίσεις (Chacholiades, 1990 : 166-167 · Scitovsky, 1941: 77).

Ο Παρέτο αποτελεί τον ιδρυτή των θετικών οικονομικών της ευημερίας. Ως θετικιστής απέρριψε τις ηθικές έννοιες από τα οικονομικά και φυσικά τις ηθικές ή αξιολογικές κρίσεις. Αυτό σήμαινε απόρριψη και των διαπροσωπικών συγκρίσεων εφόσον θεωρούνταν ηθικές κρίσεις, ενώ προσπάθησε να βρει μια κοινωνική βέλτιστη θέση χωρίς την ανάγκη της σύγκρισης των ικανοποιήσεων διαφορετικών ατόμων (Drakopoulos, 1989). Εισάγοντας την έννοια της τακτικής χρησιμότητας στη θέση της απόλυτης χρησιμότητας, είχε ως αποτέλεσμα ο οικονομολόγος να μη μπορεί να κάνει επιλογές μεταξύ δυο καταστάσεων με οικονομική σκοπιμότητα. Έτσι η οικονομική ως επιστήμη απαλλαγμένη από ηθικές κρίσεις ξεχώρισε από τη Πολιτική Οικονομία και ο ρόλος της Οικονομικής περιορίσθηκε (Ζολώτας, 1982: 59). Είναι λοιπόν γεγονός ότι ο Παρέτο εγκαθίδρυσε την αρχή της επιστημονικής ουδετερότητας (Ζολώτας, 1982: 55), πάγωσε δηλαδή την οικονομική επιστήμη η οποία δε μπορούσε να δώσει απαντήσεις σε πολλά θέματα και για αυτό κρατούσε μια ουδέτερη στάση. Η παγκόσμια όμως οικονομική ύφεση το 1929 άλλαξε τη κατάσταση. Οι οικονομολόγοι έπρεπε να δώσουν απαντήσεις και λύσεις. Δε μπορούσαν να τηρούν μια ουδέτερη πια στάση. Διότι αυτή η ουδέτερη στάση τους οδήγησε σε κρίση. Μόνο αν αποδέχονταν τις διαπροσωπικές συγκρίσεις των Νεοκλασικών θα μπορούσαν πια να επιλέξουν μεταξύ του να ευημερούν ή όχι (Scitovsky, 1951: 305 · Παπαϊωάννου, 2010: 41).

Η Νέα Οικονομική της ευημερίας λοιπόν η οποία στηρίζεται στη θετικιστική προσέγγιση του Παρέτο απέρριψε τις διαπροσωπικές συγκρίσεις ως ηθικές κρίσεις. Την ίδια στάση με το Παρέτο ακολουθούν και οι Kaldor-Hicks. Ωστόσο είναι αξιοσημείωτο ότι στους ίδιους τους κόλπους της σχολής αυτής υπήρξαν αμφισβητήσεις σχετικά με τα θεμέλια στα οποία στηριζόταν. Μάλιστα όχι απλά υπήρξαν αμφισβητήσεις αλλά ξεκάθαρα οι Little – Scitovsky τάσσονται υπέρ των διαπροσωπικών συγκρίσεων και καταδικάζουν σθεναρά την αντιμετώπιση των ηθικών κρίσεων ως αντιεπιστημονικές, τονίζοντας τα προβλήματα που δημιουργεί η στάση αυτή στο να λειτουργήσει η επιστήμη των οικονομικών καθώς και την αντίφαση στο να απορρίπτουν οι οικονομολόγοι τις διαπροσωπικές συγκρίσεις ενώ ταυτόχρονα κάνουν διαπροσωπικές συγκρίσεις προκειμένου να αποφανθούν για πολλά ζητήματα (Little, 1949:244 · Drakopoulos, 1989 · Scitovsky, 1951: 303,305 · Scitovsky, 1941:79 · Kuran, 1987:1852 · Little, 1950: 13-14). Αξίζει να σημειωθεί πάλι ότι ο Little υπογραμμίζει ιδιαίτερα το γεγονός ότι η σύνδεση της ευημερίας με την ηθική είναι αναπόφευκτη ακόμα κι αν αρνούμαστε τις διαπροσωπικές συγκρίσεις

καθώς η ορολογία της ευημερίας είναι μια ηθική ορολογία (Little, 1949: 244). Επομένως η μη ορθότητα στα θεμέλια αυτής της σχολής έχει ήδη διατυπωθεί εκ των έσω. Καταλήγουμε λοιπόν ότι η Νέα Σχολή της ευημερίας παρουσιάζει εξαιρετικές αδυναμίες, ενώ τα θεμέλια του οικοδομήματος της έχουν ήδη γκρεμιστεί από τους ίδιους που μετέχουν σε αυτή. Τίθεται λοιπόν το ερώτημα πώς σήμερα χρησιμοποιούμε το εργαλείο του Pareto για να ερευνήσουμε θέματα της ευημερίας;

Συμπερασματικά καταλήγουμε στο ότι η βιομηχανική επανάσταση έφερε μαζί της την ανάγκη για δεξιότητες και την επικράτηση της τεχνοκρατίας. Στα πλαίσια αυτά η οικονομική επιστήμη έπρεπε να απομακρυνθεί από την ηθική η οποία δεν εξυπηρετούσε και τόσο τις ανάγκες που πρόσβευε η εποχή εκείνη. Για το λόγο αυτό επικράτησε η θετικιστική επιστημονική μέθοδος η οποία στηρίζεται στη παραδοχή του κυρίαρχου ρόλου των φυσικών επιστημών στις κοινωνικές επιστήμες. Στην οικονομική επιστήμη και συγκεκριμένα στο τομέα της ευημερίας οι ηθικές κρίσεις καταργήθηκαν ως αντί-επιστημονικές. Το παράδοξο σε αυτό είναι ότι η ευημερία ως επιστημονικό πεδίο γεννήθηκε από την ηθική και πάντα θα βρίσκεται σε εξάρτηση από αυτή. Πλέον όμως οτιδήποτε συσχετιζόταν με την ηθική αντιμετωπιζόταν ως κάτι βλαβερό.

Έτσι η οικονομική ευημερία όχι μόνο δε μπόρεσε να εξελιχθεί αλλά πάγωσε παράλληλα για ένα διάστημα και κανένας οικονομολόγος δεν ασχολείτο με αυτό το ερευνητικό πεδίο. Το αποτέλεσμα ήταν η κρίση του '29. Οι οικονομολόγοι φαίνεται να μην ήταν σε θέση να προβλέψουν αυτό που ερχόταν εφόσον πια δεν έκαναν διαπροσωπικές συγκρίσεις και δεν έμπαιναν στα μονοπάτια του ερευνητικού πεδίου της ευημερίας. Εξαιτίας της ύφεσης του '29 αναγκάστηκαν να επιστρέψουν στις διαπροσωπικές συγκρίσεις και να εξελίξουν το ερευνητικό πεδίο της ευημερίας. Μόνο που πλέον το μέτρο σύγκρισης δεν ήταν η χρησιμότητα αλλά το χρήμα. Η κρίση του '29 φανέρωσε πως το εργαλείο του Παρέτο το οποίο απορρίπτει τις ηθικές κρίσεις και επομένως την αναπόφευκτη σύνδεση της ηθικής με την ευημερία, είναι ένα όχι τόσο τέλει τελικά εργαλείο και πρέπει να επιτραπεί η επιστροφή στις διαπροσωπικές συγκρίσεις. Παρόλα αυτά σήμερα σε ζητήματα ευημερίας χρησιμοποιείται ευρέως και με τυφλό τρόπο το εργαλείο του Παρέτο.

Η σημερινή κρίση μας δείχνει ξανά ότι μας έδειξε η κρίση του '29 δηλαδή ότι πρέπει να εγκαταλείψουμε το εργαλείο του Παρέτο και να στηριχθούμε σε μία θεωρία η οποία αποδέχεται τις διαπροσωπικές συγκρίσεις και άρα τις ηθικές κρίσεις. Η παρούσα διατριβή στηρίζεται στην αποδοχή των διαπροσωπικών συγκρίσεων και των ηθικών κρίσεων. Επιπρόσθετα επειδή η σημερινή οικονομική κρίση από πολλούς αντιμετωπίζεται ως πρωτίστως ηθική κρίση μας οδηγεί στο ότι η ευημερία πρέπει να στραφεί προς την ηθική γενικότερα. Άρα στην εποχή της βιομηχανικής επανάστασης η ευημερία απομακρύνθηκε από την ηθική γιατί αυτό πρόσταζαν οι ανάγκες της. Η ανάγκη σήμερα εξαιτίας της τρέχουσας ηθικής και οικονομικής κρίσης είναι η επιστροφή στην ηθική και εκεί οφείλει να στηρίζεται κάθε νέα προσέγγιση της ευημερίας.

2.6. Συνάρτηση Κοινωνικής ευημερίας Bergson – Samuelson

Οι Bergson – Samuelson είναι νεοκλασικοί οι οποίοι για να ξεπεράσουν τη κριτική των θετικιστών για τις αξιολογικές κρίσεις αντικατέστησαν τη διαπροσωπική σύγκριση των χρησιμοτήτων με την ιεράρχηση των κοινωνικών καταστάσεων των ατόμων. Κατασκεύασαν συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας από την οποία προκύπτει ποιοι παράγοντες την επηρεάζουν αλλά και ποιος είναι ο στόχος με βάση το κριτήριο Pareto.¹¹⁸ Παρόλο (Ζολώτας, 1982:55) λοιπόν που στηρίζονται στον Ρίγου ο οποίος άνοιξε το δρόμο για τη διατύπωση μιας γενικότερης συνάρτησης της κοινωνικής ευημερίας, ωστόσο δεν είναι υπέρ των διαπροσωπικών συγκρίσεων όπως οι οικονομολόγοι της Νεοκλασικής Σχολής της Ευημερίας που θεμελίωσε ο Ρίγου, αλλά τάσσονται αυστηρά κατά των διαπροσωπικών συγκρίσεων κινούμενοι (Drakopoulos, 1989) σε ένα απόλυτο θετικιστικό πλαίσιο. Ακολουθούν λοιπόν τη θέση που πρόσβευε επίσημα η Νέα Οικονομική της Ευημερίας για απόρριψη των διαπροσωπικών συγκρίσεων ως αντί-επιστημονικές.

Την αρχή αυτή προς τη νέα τάση την έκανε ο Bergson¹¹⁹ περιγράφοντας μια συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας και την επίτευξη ισορροπίας σύμφωνα με το σημείο μέγιστης παραγωγικής δυνατότητας.¹²⁰ Η συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας του Bergson (Drakopoulos, 1989) περιγράφει την ευημερία κάθε μέλους μιας κοινότητας ή τις ποσότητες των αγαθών και των υπηρεσιών που καταναλώνονται από κάθε μέλος. Η μορφή της είναι η ακόλουθη: $W = (U^1, U^2, U^2 \dots U^n)$, όπου W είναι η οικονομική ευημερία, n το άτομο και U η ατομική χρησιμότητα. Η συνάρτηση ευημερίας μεγιστοποιείται λαμβάνοντας υπόψη τη συνάρτηση παραγωγής $Q = f(K, L)$ (Drakopoulos, 1989). Αργότερα εισήγαγε την ηθική διάσταση της αξιολόγησης και της ταξινόμησης των διάφορων εμπειρικών οικονομικών καταστάσεων δίνοντας το χαρακτήρα της ηθικής αξιολόγησης.¹²¹

Ο Bergson (1938:327-330) καταρτίζει αυτή τη συνάρτηση ευημερίας ελπίζοντας ότι θα ξεπεράσει το πρόβλημα των διαπροσωπικών συγκρίσεων. Πιο συγκεκριμένα τάσσεται κατά των οικονομολόγων του Cambridge και της σχετικής ανάλυσης τους,

¹¹⁸ Βλέπε σχετικά: Καραγιάννης Δ. Αναστάσιος, ηλεκτρονικές σημειώσεις του από μάθημα του με τίτλο, «Σημαντικές Συμβολές του 20ου αιώνα στην Οικονομική της Ευημερίας: Μέρος Ι - Θεωρία»(Σελ.12)

URL:http://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fconference.het.gr%2FHET%2Fpdf%2Fkarayiannis_Welfare_5th.pdf&ei=eHEqVJm2O6OkYgPt-4GQDQ&usg=AFQjCNEH1iYutL2oh7ZFF5Onm_kl8_gFZw&sig2=DMP4oi377LQwCQw_1EaoMA

¹¹⁹ Το επίθετο του αρχικά ήταν Burk.

¹²⁰ Βλέπε σχετικά: Καραγιάννης Δ. Αναστάσιος, ηλεκτρονικές σημειώσεις του από μάθημα του με τίτλο, «Σημαντικές Συμβολές του 20ου αιώνα στην Οικονομική της Ευημερίας: Μέρος Ι - Θεωρία»(Σελ.12)

URL:http://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fconference.het.gr%2FHET%2Fpdf%2Fkarayiannis_Welfare_5th.pdf&ei=eHEqVJm2O6OkYgPt-4GQDQ&usg=AFQjCNEH1iYutL2oh7ZFF5Onm_kl8_gFZw&sig2=DMP4oi377LQwCQw_1EaoMA

¹²¹ Βλέπε σχετικά: Καραγιάννης Δ. Αναστάσιος, ηλεκτρονικές σημειώσεις του από μάθημα του με τίτλο, «Σημαντικές Συμβολές του 20ου αιώνα στην Οικονομική της Ευημερίας: Μέρος Ι - Θεωρία»(Σελ.13)

στο βαθμό που εκείνοι θεωρούν ότι η οικονομική ευημερία της κοινότητας είναι το άθροισμα των ατομικών ευημεριών και επομένως οι αξιακές/ηθικές κρίσεις θα πρέπει να εισάγονται σύμφωνα με το πώς κάθε άτομο συμβάλλει ανεξάρτητα στη συνολική ευημερία. Θεωρεί λοιπόν ότι ο υπολογισμός της χρησιμότητας τον οποίο εισήγαγαν οι οικονομολόγοι του Cambridge δεν αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο. Ενώ τελικά συμφωνεί με τις συνθήκες μεγιστοποίησης της ευημερίας των Pareto, Barone Lerner οι οποίοι αποφεύγοντας τη πρόσθεση των χρησιμότητων, αποκλείουν τις αντίστοιχες συνθήκες του Cambridge (Marshall, Kahn, Pigou) από την ανάλυση τους.

Επιπρόσθετα ο Αμερικάνος θετικιστής οικονομολόγος Bergson (Samuelson, 2003) προσπάθησε να διευκρινίσει ότι οι ηθικές / αξιολογικές κρίσεις μπορούσαν να διακριθούν από τις ελέγξιμες εμπειρικές σχέσεις και στη προσπάθεια του αυτή τάσσεται κατά των Robbins, Bentham, Mill, Edgeworth και υπέρ των Pareto, Lerner, Hicks, Kaldor, Scitovsky, Little. Ο Bergson μελέτησε επιπλέον το αν αυτό που ονομάζουμε «βέλτιστο κατά Παρέτο», το οποίο προήλθε από τον Mill ακόμα και από τον Adam Smith με το «αόρατο χέρι», είναι ένα μοναδικό σημείο και όχι ένα άπειρο ασύμβατων βέλτιστων, σύμφωνα με τον Edgeworth. Ακόμα ο Bergson υποστήριζε ότι κάθε «ηθικός κώδικας» σύμφωνα με τον Arrow είναι κάτι που επιβάλλεται.

Ο Samuelson το 1947 ακολουθώντας τη προσέγγιση του Bergson ανέπτυξε τις υποθέσεις που εισάγονται για το σχηματισμό της συνάρτησης ευημερίας καθώς και τις συνθήκες ισορροπίας που οδηγούν σε άριστο παραγωγικό και καταναλωτικό σημείο στην οικονομία και κατέληξε στις συνθήκες άριστων παραγωγικών και καταναλωτικών σημείων που με τη ταυτόχρονη ισότητα τους αποδεικνύουν τη μεγιστοποίηση της συνάρτησης κοινωνικής ευημερίας.¹²² Η συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας του Samuelson (1983:221) έχει την εξής μορφή: $W = W(z_1, z_2, \dots)$. Οι z συμβολίζουν όλες τις πιθανές μεταβλητές. Αυτό που αξίζει να τονιστεί ιδιαίτερα είναι ότι κάποιες από αυτές έχουν μη οικονομικό χαρακτήρα.¹²³ Η συνάρτηση αυτή μπορεί να μεγιστοποιηθεί υπό τον περιορισμό $g(z_1, z_2, \dots) = 0$. Ο Samuelson ισχυρίζεται ότι πρέπει να βλέπουμε αν η απόδοση ενός οικονομικού συστήματος είναι καλή, χειρότερη ή αδιάφορη και αυτές οι σχέσεις να μεταφράζονται ως μία κατάσταση A είναι καλύτερη από μια κατάσταση B και η κατάσταση B καλύτερη από τη κατάσταση C και τότε επίσης υπονοείτε ότι η A είναι καλύτερη από τη C.¹²⁴ Η

¹²² Βλέπε σχετικά: Καραγιάννης Δ. Αναστάσιος, ηλεκτρονικές σημειώσεις του από μάθημα του με τίτλο, «Σημαντικές Συμβολές του 20ου αιώνα στην Οικονομική της Ευημερίας: Μέρος Ι-Θεωρία» (Σελίδες 13-15)

¹²³ Η συνάρτηση του Samuelson εφόσον περιλαμβάνει και μη οικονομικές μεταβλητές είναι περισσότερο συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας, σε αντίθεση με τη συνάρτηση του Bergson η οποία είναι κυρίως οικονομικής ευημερίας. Το ότι ο Samuelson συμπεριλαμβάνει και μεταβλητές με μη οικονομικό χαρακτήρα είναι αρκετά σημαντικό αλλά δεν έχει τονιστεί επαρκώς από τους σχολιαστές του. Ωστόσο όπως θα δούμε παρακάτω ούτε ο ίδιος δίνει ιδιαίτερη έμφαση σε αυτές και οι υποθέσεις του φαίνεται να αφορούν μόνο τις οικονομικές μεταβλητές, ίσως αυτό οφείλεται στην αδυναμία του εξαιτίας της μεγάλης δυσκολίας να συμπεριληφθούν κανονικά και αναλυτικά μεταβλητές μη οικονομικού χαρακτήρα. Ως αποτέλεσμα πέραν της αναφοράς του ότι κάποιες από τις z είναι μη οικονομικού χαρακτήρα παρατηρούμε πώς δεν ασχολείται καθόλου με αυτές τις μεταβλητές στη συνέχεια.

¹²⁴ Επομένως κάνει ιεράρχηση των διαφορετικών καταστάσεων.

συνάρτηση χρειάζεται να ορίζεται μόνο τακτικά¹²⁵ και είναι ή δεν είναι βολικό να δουλεύουμε με απόλυτους δείκτες (Samuelson, 1983:221). Γενικά πάντως ο Samuelson (1938) τάσσεται κατά της απόλυτης μέτρησης της χρησιμότητας στην οικονομική ευημερία και είναι οπαδός της κατά τάξης μέτρησης της.¹²⁶ Κατά τη διαδικασία ανάλυσης της συνάρτησης και συγκεκριμένα κατά τη διαδικασία μεγιστοποίησης της ο Samuelson (1983: 230) αναπτύσσει μαθηματικές σχέσεις για τις οποίες διατυπώνει ότι οι συνθήκες παραγωγής δίδονται από τους μηχανικούς από την εποχή του Walras ενώ τα άτομα δε παίζουν κανένα ρόλο και αυτό ονομάζεται μηχανική ή οικονομική μηχανική. Ενώ τονίζει ότι όλες οι αποφάσεις παραγωγής που περιλαμβάνουν σχετικές οριακές παραγωγικότητες εμπίπτουν στο πεδίο της μηχανικής και οι οικονομολόγοι μπορούν να παίρνουν μετασχηματισμένες σχέσεις, όπως αυτές που παίρνει και ο ίδιος, που δείχνουν τις εισροές – εκροές.¹²⁷ Ενώ οι υποθέσεις του Samuelson για τη συνάρτηση ευημερίας είναι οι ακόλουθες (Samuelson, 1983:220-227· Καραγιάννης¹²⁸):

1^η) Οι τιμές δεν συμπεριλαμβάνονται άμεσα στη συνάρτηση, αλλά έμμεσα, από την επίδραση που έχουν οι διαφορετικές τιμές και μισθοί πάνω στις ποσότητες της κατανάλωσης και της εργασίας.

¹²⁵ Δέχεται λοιπόν τη κατά τάξη μέτρηση.

¹²⁶ Στα πλαίσια αυτά ο Samuelson έδειξε ότι δε διαφαίνεται από πουθενά η ανάγκη και η δυνατότητα για απόλυτη μέτρηση της χρησιμότητας στη συνάρτηση ευημερίας, καταφεύγοντας με μαθηματικές σχέσεις σε αμφισβήτηση των θεωρημάτων του Lange ο οποίος είχε προσπαθήσει να αποδείξει ότι υπάρχει η δυνατότητα απόλυτης μέτρησης της χρησιμότητας. Πιο συγκεκριμένα ο Lange παραδεχόταν ότι καμία απόλυτη μέτρηση της χρησιμότητας δεν είναι απαραίτητη για τη περιγραφή της συμπεριφοράς της σχέσης τιμής -ποσότητας, αλλά ωστόσο ένωθε ότι ένα τέτοιο μέτρο θα ήταν ενδιαφέρον στο ζητούμενο της ευημερίας. Πρότεινε λοιπόν ένα δεύτερο αξίωμα, εκτός από το πρώτο που αφορούσε τη παραδοχή ότι υπάρχει ένα τακτικό πεδίο προτίμησης, μέσω του δεύτερου λοιπόν αξιώματος η συνάρτηση χρησιμότητας θα μπορούσε να γίνει καθορισμένη και απόλυτα μετρήσιμη. Ο Samuelson κατάφερε να δείξει μαθηματικά ότι ο Lange δεν απέδειξε επαρκώς αυτό για το οποίο ξεκίνησε, δηλαδή ότι υπάρχει η δυνατότητα για απόλυτη μέτρηση της χρησιμότητας. Και για αυτό στρέφεται υπέρ μόνο της κατά τάξης μέτρησης της χρησιμότητας.

Βλέπε σχετικά: Samuelson, A., P (Oct., 1938). "The Numerical Representation of Ordered Classifications and the Concept of Utility", *The Review of Economic Studies*, Vol.6, No. 1 : 65-70.

Μάλιστα στο ίδιο paper τονίζει ότι όταν χρησιμοποιείται ο όρος «οικονομική ευημερία» με μια αίσθηση τακτικής σύγκρισης μεταξύ των ατόμων, τότε η απόλυτη μέτρηση της χρησιμότητας είναι άσχετη με το πρόβλημα. Ενώ μόνο αυτοί που θεωρούν την ευημερία ως ένα αλγεβρικό άθροισμα ατομικών χρησιμοτήτων χρειάζεται να μπορούν να μετρούν απόλυτα τη χρησιμότητα.

¹²⁷ Εδώ φαίνεται ξεκάθαρα ότι το πεδίο των οικονομικών της ευημερίας στηρίζεται απόλυτα στη μηχανική ενώ αυτό δε κάνει καμία εντύπωση στους οικονομολόγους που το ομολογούν με το πιο φυσικό τρόπο, τη στιγμή που η ευημερία γεννήθηκε από το πεδίο της ηθικής και όχι της μηχανικής η οποία δε συμβαδίζει με την ηθική. Διαφαίνεται εντόνως η σημερινή επιτακτική ανάγκη να απομακρυνθεί το πεδίο των οικονομικών της ευημερίας από τη μηχανική και να επιστρέψει στην ηθική.

¹²⁸ Καραγιάννης Δ. Αναστάσιος, ηλεκτρονικές σημειώσεις του από μάθημα του με τίτλο, «Σημαντικές Συμβολές του 20ου αιώνα στην Οικονομική της Ευημερίας: Μέρος Ι-Θεωρία»(Σελ.14) URL:http://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCAQFJAA&url=http%3A%2F%2Fconference.het.gr%2FHET%2Fpdf%2Fkarayiannis_Welfare_5th.pdf&ei=eHEqVJm2O6OkygPt-4GQDQ&usg=AFQjCNEH1iYutL2oh7ZFf5Onm_kl8_gFZw&sig2=DMP4oi377LQwCQw_1EaoMA

2^η) Ορισμένες από τις μεταβλητές της συνάρτησης μπορούν να θεωρηθούν ως αναφορά σε ένα συγκεκριμένο άτομο ή οικογένεια.¹²⁹ Για παράδειγμα μία από τις μεταβλητές μπορεί να είναι το ποσό για παράδειγμα του τσαγιού που καταναλώνεται από κάποιο άτομο ή το ποσό της ανειδίκευτης εργασίας που προσφέρει για να το αποκτήσει.

3^η) Οι ποσότητες των δοσμένων αγαθών που καταναλώνονται από ένα άτομο, είναι ίδιου τύπου με αυτές που καταναλώνονται από ένα άλλο. Δηλαδή τα διαθέσιμα αγαθά και υπηρεσίες είναι ίδιας ποιότητας για όλα τα άτομα. Αυτό τεχνικά σημαίνει ότι μερικές από τις μεταβλητές εισέρχονται σε υπό τεχνικούς όρους αθροίσματα, τα οποία συσχετίζονται με τη συνολική ποσότητα του αγαθού που παράγεται στην εισροή, ανεξαρτήτως της τελικής διανομής αυτής της παραγωγής. Λαμβάνει δηλαδή περιορισμούς οι οποίοι εκφράζονται με αθροίσματα των παραγωγικών ποσοτήτων του αγαθού που καταναλώνεται.

4^η) Είναι δυνατό οι παραγωγικές διαδικασίες να χρησιμοποιούνται αδιακρίτως σε πολλές χρήσεις με την ίδια αποδοτικότητα. Τεχνικά αυτό σημαίνει ότι ορισμένες από τις μεταβλητές εισέρχονται στη συνάρτηση ευημερίας μόνο ως ορισμένα ποσά. Αυτό όμως, όπως αναφέρει ο Bergson αποτελεί σιωπηρή αξιακή κρίση, με αποτέλεσμα όταν ο Robbins συζητά το πρόβλημα της κατανόησης των πόρων μεταξύ εναλλακτικών χρήσεων ώστε να μεγιστοποιείται σε κάποιο βαθμό η προσωπική χρησιμότητα δεν είναι δυνατό ακόμα και σε ένα επίπεδο όμοιο με του Ροβινσώνα Κρούσου να αποφεύγονται οι έννοιες αυτές. Επομένως δε μπορούμε να αποφύγουμε τις αξιακές/ηθικές κρίσεις όπως προσπαθεί ο Robbins¹³⁰ ακόμα και στη περίπτωση που αφορά τη μεγιστοποίηση της ατομικής χρησιμότητας του ενός μόνο ατόμου ή ακόμα και αν οι πόροι δεν υποτίθεται ότι είναι αδιάφοροι μεταξύ δυο χρήσεων, λίγες ενδιαφέρουσες οριακές συνθήκες μπορούν λογικά να συναχθούν.

5^η) Οι ατομικές προτιμήσεις πρέπει να υπολογίζονται.¹³¹ Αλλά αυτό δεν αποτελεί τον κανόνα αλλά μια ακραία εξαίρεση. Αν οποιαδήποτε μετακίνηση αφήσει το άτομο στην ίδια καμπύλη αδιαφορίας τότε η συνάρτηση της κοινωνικής ευημερίας δεν αλλάζει. Υπάρχει φραγμός στις ατομικές προτιμήσεις καθώς αυτές περιορίζονται από γραπτούς νόμους αλλά και άγραφους όπως τα ήθη και τα έθιμα. Τελικά αυτό που θεωρούμε εμείς ατομικές προτιμήσεις δεν είναι και τόσο ατομικές καθώς δε προκύπτουν από ελεύθερη βούληση και δε καθορίζονται αποκλειστικά από το άτομο αλλά καθορίζονται από τη διαφήμιση και τα έθιμα. Αξίζει επίσης να ληφθεί υπόψη ότι οι κλασσικοί οικονομολόγοι δεν έχουν τα άτομα στο μυαλό τους αλλά την

¹²⁹ Οι κλασσικοί οικονομολόγοι αναφέρονται σε οικογένειες.

¹³⁰ Εδώ ο Samuelson παραδέχεται ανοιχτά ότι δεν είναι δυνατόν να αποφευχθούν οι αξιακές κρίσεις στο ζητούμενο της χρησιμότητας.

¹³¹ Ουσιαστικά η υπόθεση εδώ είναι ότι το άτομο αποτελεί το μοναδικό κριτή των προτιμήσεων του. Βλέπε σχετικά Καραγιάννης Δ. Αναστάσιος, ηλεκτρονικές σημειώσεις του από μάθημα του με τίτλο, «Σημαντικές Συμβολές του 20 ου αιώνα στην Οικονομική της Ευημερίας: Μέρος Ι-Θεωρία»(Σελ.14) URL:http://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fconference.het.gr%2FHET%2Fpdf%2Fkarayiannis_Welfare_5th.pdf&ei=eHEqVJm2O6OkygPt-4GQDQ&usq=AFQjCNEH1iYutL2oh7ZFf5Onm_kl8_gFZw&sig2=DMP4ol377LQwCQw_1EaoMA

οικογένεια και θεωρούν ότι οι συλλογικές καμπύλες αδιαφορίας της οικογένειας συνιστούν μια ατομιστική βάση.¹³²

6^η) Οι προτιμήσεις του ατόμου εξαρτώνται μόνο από αγαθά που αυτό καταναλώνει και όχι από αυτά που καταναλώνουν τα υπόλοιπα άτομα. Δηλαδή η χρησιμότητα που κάθε άτομο εξάγει από τη κατανάλωση αγαθών, εξαρτάται μόνο από αυτά και τη ποσότητα τους και εξαιρούνται οι περιπτώσεις όπου η χρησιμότητα του ενός ατόμου εξαρτάται από την κατανάλωση των άλλων ατόμων.

7^η) Η συνάρτηση ευημερίας της κοινωνίας θα πρέπει να είναι συμμετρική με τις προτιμήσεις όλων των ατόμων, δηλαδή με την ίδια ένταση που έχουν οι ατομικές προτιμήσεις έτσι θα πρέπει να εμφανίζονται και στη συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας.

8^η) Προσπαθώντας να ξεπεράσει τις κριτικές που συγκεντρώνει από τους θετικιστές η υπόθεση των νεοκλασικών ότι η συνάρτηση ευημερίας μεγιστοποιείται ως το άθροισμα των απόλυτων χρησιμοτήτων του κάθε ατόμου, κατέληξε ότι δεν υπάρχει η ανάγκη να προστίθενται οι χρησιμότητες, καθώς οι απόλυτες χρησιμότητες εισέρχονται ανεξάρτητα στη συνάρτηση της ευημερίας εξαιτίας της πέμπτης υποθέσεως και η συνάρτηση ευημερίας από μόνη της καθορίζεται κατά τάξη και όχι απόλυτα, προκειμένου να υπάρχει ένα άπειρο ισοδύναμων δεικτών αγαθών που μπορούν να χρησιμοποιηθούν.¹³³ Όλη αυτή η προσπάθεια γίνεται επίσης για να αποφύγει τις αξιολογικές κρίσεις, ωστόσο δε θεωρώ ότι το καταφέρνει.¹³⁴ Για να είναι σε θέση να μεγιστοποιήσει τελικά αυτή τη συνάρτηση ευημερίας χρησιμοποιεί την επιστήμη της μηχανικής προκειμένου να πάρει μετασχηματισμένες σχέσεις από τη μηχανική και να καταλήξει στις συνθήκες άριστων παραγωγικών και καταναλωτικών σημείων (Samuelson, 1983:230). Ωστόσο στις μετασχηματισμένες

¹³² Άρα έμμεσα εδώ ο Samuelson εφόσον θεωρεί ότι πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη μας τις ατομικές προτιμήσεις είναι σαν να θεωρεί ότι οι ατομικές προτιμήσεις είναι μετρήσιμες. Επιπλέον από τη στιγμή που παραδέχεται έμμεσα τις ατομικές προτιμήσεις ως μετρήσιμες παραδέχεται και τις διαπροσωπικές συγκρίσεις. Επομένως η προσπάθεια του να αντικαταστήσει τις διαπροσωπικές συγκρίσεις των χρησιμοτήτων εξαιτίας της κριτικής των αξιακών κρίσεων ως αντιεπιτημονικές στο παρόν στάδιο παρατηρούμε να αποτυγχάνει.

¹³³ $W = W(U^1, U^2, \dots)$

Βλέπε σχετικά: Samuelson, A., Paul (1983), *Foundations of Economic Analysis*, England: Enlarged Edition, Harvard Economic Studies, Vol. 80 (Σελίδα 228).

¹³⁴ Εξαιτίας της υποθέσεως των νεοκλασικών το πραγματικό εισόδημα θα έπρεπε να αντιμετωπίζεται ως ομογενής ποσότητα που διανέμεται μεταξύ των ατόμων. Αυτό θα μπορούσε να είναι κατά γράμμα ορθό μόνο σε έναν κόσμο με ένα αγαθό ή σε ένα κόσμο όπου οι σχετικές τιμές θα ήταν σταθερές. Οι τιμές θα ποικίλουν ανάλογα με το πώς το χρηματικό εισόδημα κατανέμεται. Επομένως αξιακές κρίσεις ενσωματώνονται στη συνάρτηση ευημερίας σχετικά με τη πληθώρα των ποικιλόμορφων αγαθών. Εάν όμως εισαχθεί η υπόθεση πέντε ότι οι ατομικές προτιμήσεις μπορούν να μετρηθούν, τότε το άτομο μπορεί να αποφασίσει μόνο του πώς θα ξοδέψει τα χρήματα του με δεδομένες τιμές. Έτσι ο ηθικός παρατηρητής χρειάζεται να επιλέξει ποιες είναι οι προτιμήσεις του μεταξύ των καθορισμένων επιπέδων ικανοποίησης των διαφορετικών ατόμων.

Βλέπε σχετικά: Samuelson, A., Paul (1983), *Foundations of Economic Analysis*, England: Enlarged Edition, Harvard Economic Studies, Vol. 80 (Σελίδα 227).

Πράγματι κάποιος θα μπορούσε να πει ότι πάλι η επιλογή μεταξύ των διαφορετικών επιπέδων ικανοποίησης αποτελεί αξιολογική κρίση με αποτέλεσμα στη προσπάθεια να τις αποφύγει καταλήγει πάλι να κάνει αξιολογικές κρίσεις αλλά σιωπηλά.

σχέσεις από τη μηχανική τα άτομα δε παίζουν κανένα ρόλο, αλλά αυτό φαίνεται να μην έχει σημασία.

Στην υπόθεση οκτώ είναι ξεκάθαρο ότι προκειμένου ο Samuelson να αποφύγει τόσο τις αξιολογικές κρίσεις κάτι που μάλιστα δε καταφέρνει επιτυχώς, αλλά και την υπόθεση των νεοκλασικών, καταφεύγει στη μηχανική και δέχεται να απολέσει κάθε ηθική έννοια συνώνυμη με τη σημασία του ατόμου, μια σημασία που θα έπρεπε να αποδίδεται σε μια θεωρία της ευημερίας. Και τελικά γινόμαστε μάρτυρες μιας θεωρίας της ευημερίας βασισμένης στη μηχανική στην οποία το άτομο και η ηθική δε διαδραματίζουν κανένα απολύτως ρόλο.

Παρατηρούμε επιπρόσθετα ότι οι υποθέσεις αυτές αφορούν μόνο τις οικονομικές μεταβλητές. Ενώ επίσης δε δίνονται συγκεκριμένα οι μεταβλητές της συνάρτησης.

2.7. Το Πρόβλημα της Κοινωνικής Επιλογής - Arrow

Ενώ οι Kaldor – Hicks και οι Bergson – Samuelson (Drakopoulos, 1989) αντιπροσωπεύουν την αυστηρά θετικιστική προσπάθεια να αναβιώσουν τα οικονομικά της ευημερίας, ο Arrow με το θεώρημα της αδυνατότητας δείχνει την αδυναμία να προσεγγιστούν τα οικονομικά της ευημερίας σε ένα αυστηρά θετικιστικό πλαίσιο.

Πιο αναλυτικά ο Arrow (Arrow, et al., 1997:3) προσπάθησε να βρει ποιες είναι οι ελάχιστες προϋποθέσεις που πρέπει να πληροί ένας κανόνας κοινωνικής επιλογής προκειμένου να εκφράζει όλες τις δυνατές κατατάξεις των ατομικών προτιμήσεων. Ενώ ο πραγματικός του σκοπός ήταν να αναλύσει πολιτικές αποφάσεις. Όπως (Βαβούρας, 1983: 29) και οι οπαδοί της Νέας Οικονομικής της Ευημερίας στήριξε την ανάλυση του στον ατομικισμό και στη κατά τάξη μέτρηση της ευημερίας. Υπό αυτή την έννοια θα μπορούσε να θεωρηθεί και ως «συνεχιστής» του Pareto.¹³⁵ Ουσιαστικά θέλει να δείξει ότι η ιεραρχική κατάταξη των προτιμήσεων των ατόμων για διαφορετικές κοινωνικές κατατάξεις, οδηγούν σε μεγιστοποίηση της ευημερίας όταν εκπληρώνονται κάποιες συνθήκες¹³⁶.

¹³⁵ Ο ίδιος παραδέχεται ότι η βελτιστοποίηση κατά Παρέτο είναι μια συνθήκη που δύσκολα μπορεί να παραλείπεται. Ενώ παρόλο που υπάρχουν φιλοσοφικά και ηθικά ζητήματα σχετικά με τη βελτιστοποίηση κατά Pareto καταλήγει ότι αυτά δε διακυβεύονται σε προβλήματα που αντιμετωπίζονται με τη θεωρία της κοινωνικής επιλογής.

Βλέπε σχετικά: Arrow, Sen & Suzumura (1997). *Social Choice Re-examined*, New York: Palgrave Macmillan (Σελίδα 5)

¹³⁶ Καραγιάννης Δ. Αναστάσιος, ηλεκτρονικές σημειώσεις του από μάθημα του με τίτλο, «Σημαντικές Συμβολές του 20ου αιώνα στην Οικονομική της Ευημερίας: Μέρος Ι-Θεωρία»(Σελ.19) URL:http://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fconference.het.gr%2FHET%2Fpdf%2Fkarayiannis_Welfare_5th.pdf&ei=eHEqVJm2O6OkygPt-4GQDQ&usq=AFQjCNEH1iYutL2oh7ZF5Onm_kl8_gFZw&sig2=DMP4oi377LQwCQw_1EaoMA

Πιο συγκεκριμένα ο Arrow (1951) τάσσεται αυστηρά κατά των διαπροσωπικών συγκρίσεων, κατά της απόλυτης μέτρησης της ευημερίας και κατά της συνολικής άθροισης των χρησιμότητων. Μάλιστα στο βιβλίο του « Social Choice and Individual Values» επαναλαμβάνει διαρκώς σε όλα τα κεφάλαια αυτή του τη θέση.¹³⁷ Στη μελέτη του λοιπόν η συμπεριφορά ενός ατόμου να κάνει επιλογές περιγράφεται υπό την έννοια μιας κλίμακας προτιμήσεων και καμία απόλυτη μέτρηση δεν έχει σημασία ούτε ατομική ούτε διαπροσωπική. Ενώ παραδέχεται ότι οι προτιμήσεις παρουσιάζονται με έναν τρόπο που δεν ανταποκρίνεται στην οικονομική θεωρία, αλλά στα μαθηματικά και ειδικότερα στη συμβολική λογική.¹³⁸ Υπό αυτή την έννοια θεωρεί ένα σετ από όλες τις δυνατές, εναλλακτικές επιλογές το οποίο δίνεται στον επιλογέα για να επιλέξει μία από αυτές και το οποίο ονομάζει S ενώ οι εναλλακτικές είναι τα διανύσματα x, y, z . Στη συνέχεια λαμβάνονται ζευγάρια πιθανών εναλλακτικών, αλλά οι αποφάσεις για το κάθε εναλλακτικό ζευγάρι υποτίθεται ότι συνδέονται και είναι συνεπείς μεταξύ τους. Έχοντας αυτή τη κατά τάξη μέτρηση αυτών των εναλλακτικών επιλογών, ο επιλογέας κάνει την επιλογή του. Η σχέση μεταξύ δύο διανυσμάτων συμβολίζεται με το R , για παράδειγμα αν το x είτε προτιμάται, είτε είναι αδιάφορο από το y συμβολίζεται ως xRy . Ο Arrow (1951) βασιζόμενος σε αυτά παραθέτει κάποια αξιώματα μέσω των οποίων οδηγείται σε διάφορες συνθήκες, ορισμούς και αποδείξεις, ενώ στη συνέχεια φτιάχνει και ορισμούς οι οποίοι ανταποκρίνονται στην αρχή της αποζημίωσης.¹³⁹ Ο ίδιος αντιλαμβάνεται και παραδέχεται από μόνος του κάποιες αδυναμίες της μελέτης του και πρωτίστως την υπόθεση της ορθολογικότητας, προκειμένου να είναι εφικτές οι κατά τάξη επιλογές, η οποία ορθολογικότητα δεν ισχύει στον πραγματικό κόσμο.¹⁴⁰ Ωστόσο πάνω σε αυτό το «σύστημα» έφτιαξε και μια πολυκριτηριακή μέθοδο λήψης αποφάσεων (Arrow and Raynaud, 1986).

Τελικά ο Arrow καταλήγει σε αυτό που ονομάζεται « Τρίτο θεμελιώδες θεώρημα της οικονομικής της ευημερίας», σύμφωνα με το οποίο δε μπορεί να δημιουργηθεί μια συνεπής συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας που να ικανοποιεί τις προϋποθέσεις¹⁴¹ που θέτει ο ίδιος για να είναι συνεπής μια κοινωνική επιλογή¹⁴² (Βαβούρας, 1983:29-30) και να στηρίζεται στην ατομιστική ορθολογική αρχή διότι υπάρχουν ηθικοί κανόνες που δεν μπορούν να ικανοποιηθούν διαμέσου της ατομιστικής αγοραίας

¹³⁷ Βλέπε σχετικά: Arrow, Joseph, Kenneth, (1951). *Social choice and individual values*, New York : John Wiley & Sons (Κεφάλαιο II, Σελίδες 9-10 και Κεφάλαιο III, Σελίδα 31)

¹³⁸ Arrow, Joseph, Kenneth (1951). *Social choice and individual values*, New York : John Wiley & Sons (Κεφάλαιο II, Σελίδα 11)

¹³⁹ Arrow, Joseph, Kenneth (1951). *Social choice and individual values*, New York : John Wiley & Sons (Κεφάλαιο II, III, IV)

¹⁴⁰ Συγκεκριμένα παραδέχεται ότι μία συνέπεια από τις υποθέσεις της ορθολογικότητας είναι ότι η επιλογή που μπορεί να γίνει από ένα σετ με εναλλακτικές καθορίζεται μεταξύ ζευγαριών. Στον πραγματικό όμως κόσμο, ποτέ δε γίνονται επιλογές από ζευγάρια διότι αυτός είναι πολύ πιο σύνθετος και περιλαμβάνει πάντα πολλές εναλλακτικές, επομένως κάνει ιδιαίτερη αίσθηση να φανταζόμαστε αυτές τις επιλογές να γίνονται διά μέσω ζευγαριών.

¹⁴¹ Βλέπε αναλυτικά τις προϋποθέσεις ή συνθήκες : Arrow J. Kenneth (1950), "A Difficulty in the Concept of Social Welfare", *Journal of Political Economy*, Vol. 58, No. 4 : 328-346 (Σελίδες 336-339)

¹⁴² Βλέπε σχετικά: Ιωάννης Βαβούρας, Διδακτορική Διατριβή: «Επιλογή μεθοδολογίας κοινωνικής ανάλυσης των σχεδίων επένδυσης. Η περίπτωση της Ελλάδας.», Αθήνα 1983, (Σελίδες 29-30)

συμπεριφοράς¹⁴³. Γνωστό και ως «Θεώρημα της Αδυνατότητας».¹⁴⁴ Πιο συγκεκριμένα ο Arrow (1951) αναφέρει τα εξής: “ Αν εξαιρέσουμε τη δυνατότητα των διαπροσωπικών συγκρίσεων της χρησιμότητας τότε οι μόνες μέθοδοι για να περάσουμε από ατομικές προτιμήσεις σε κοινωνικές προτιμήσεις που να είναι ικανοποιητικές και οι οποίες θα ορίζονται για ένα ευρύ φάσμα των συνόλων των ατομικών κατατάξεων¹⁴⁵ θα επιβάλλονται δικτατορικά.” Ο Sen (1999) τονίζει ότι μόνο αν επιτραπούν οι διαπροσωπικές συγκρίσεις ευημερίας ανατρέπεται το συμπέρασμα του Arrow. Ενώ προσθέτει ότι το θεώρημα της αδυνατότητας του Arrow, δείχνει με δραματικό τρόπο, την ένταση που συνεπάγεται ο αποκλεισμός των διαπροσωπικών συγκρίσεων ωφελιμότητας, καθώς οι ατομικές προτιμήσεις αθροίζονται σε σταθερές και ολοκληρωμένες κοινωνικές επιλογές που ικανοποιούν μερικές φαινομενικά ήπιες προϋποθέσεις λογικότητας.

2.7.1. Διαπιστώσεις για τη θεωρία του Arrow

Επομένως συμπερασματικά θα μπορούσαμε να σχηματίσουμε τη βαθύτερη άποψη ότι ο Arrow καταλήγει στο ότι δε μπορεί να δημιουργηθεί μια συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας η οποία να στηρίζεται στη κατά τάξη μέτρηση ή αλλιώς ταξινόμηση των κοινωνικών επιλογών. Επομένως έμμεσα καταλήγουμε στο ότι μπορεί να δημιουργηθεί συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας μονάχα όταν παραδεχόμαστε τις διαπροσωπικές συγκρίσεις και τις αξιακές κρίσεις. Η παρούσα μελέτη ενστερνίζεται αυτή την άποψη και εξορμεί από το θεώρημα αδύνατου του Arrow για να αποδείξει ότι είναι ανάγκη σήμερα να επιστρέψουμε στην αποδοχή των διαπροσωπικών συγκρίσεων για να μελετήσουμε την ευημερία. Εξάλλου η αποδοχή των ηθικών κρίσεων δε κάνουν την επιστήμη των οικονομικών λιγότερο αντικειμενική, το αντίθετο.

¹⁴³ Πιο αναλυτικά κάτω από κάποιες συνθήκες, ότι όλοι οι συνδυασμοί των προτιμήσεων πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, ότι κάποιιοι άνθρωποι μπορούν να αλλάξουν τη γνώμη τους και να αποφασίσουν να ψηφίσουν κάποια επιλογή η οποία προηγουμένως ήταν η νικήτρια δε θα αλλάξει το τελικό αποτέλεσμα, ότι κάποιιοι άνθρωποι μπορούν να αλλάξουν τη γνώμη τους για τη Τρίτη εναλλακτική και αυτό δε θα επηρεάσει τη κατάταξη των δυο άλλων εναλλακτικών, ότι δε μπορεί να ευσταθεί μια κοινωνική προτίμηση για μια μόνο εναλλακτική χωρίς να δίδεται σημασία στο συνδυασμό των ατομικών προτιμήσεων, και ότι δε μπορεί να υπάρχει δικτατορία, καταλήγει ότι δεν μπορεί να υπάρχει ένας μη αντιφατικός μηχανισμός ψηφοφορίας ο οποίος θα κατατάσσει τις κοινωνικές επιλογές.

Βλέπε σχετικά: Staley E. Charles (1989). *A history of economic thought - From Aristotle to Arrow*, Massachusetts: Basil Blackwell

¹⁴⁴ Βλέπε σχετικά: Καραγιάννης Δ. Αναστάσιος, ηλεκτρονικές σημειώσεις του από μάθημα του με τίτλο, «Σημαντικές Συμβολές του 20ου αιώνα στην Οικονομική της Ευημερίας: Μέρος Ι-Θεωρία»(Σελ.19)

URL:http://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fconference.het.gr%2FHET%2Fpdf%2Fkarayiannis_Welfare_5th.pdf&ei=eHEqVJm2O6OkYgPt-4GQDQ&usg=AFQjCNEH1iYutL2oh7ZFf5Onm_kl8_gFZw&sig2=DMP4oi377LQwCQw_1EaoMA

¹⁴⁵ Δηλαδή κατά τάξη μέτρηση και όχι απόλυτη όπως όταν έχουμε διαπροσωπικές συγκρίσεις, που είναι η αρχή του ωφελιμισμού.

Επομένως πρέπει να επιτρέπουμε τις διαπροσωπικές συγκρίσεις και συνακόλουθα τις ηθικές/αξιολογικές κρίσεις στο πεδίο της ευημερίας χωρίς να είμαστε τόσο αυστηροί με το ζητούμενο της επιστημονικής αντικειμενικότητας που τίθεται από τους επικριτές των διαπροσωπικών συγκρίσεων και των ηθικών κρίσεων, διότι τελικά η προσπάθεια μας για μεγαλύτερη επιστημονική αντικειμενικότητα έχει ως αποτέλεσμα να ξεφεύγουμε τελικά από αυτή. Όπως ο Σουπρεματισμός¹⁴⁶ προτάσσει ότι οποιαδήποτε αντικειμενικότητα είναι αντίθετη με τη τέχνη έτσι και στην οικονομική ευημερία οποιαδήποτε προσπάθεια για αυστηρή επιστημονική αντικειμενικότητα υπό το πρίσμα των διαπροσωπικών συγκρίσεων θα έπρεπε να θεωρείται αντίθετη.¹⁴⁷

2.8. Amartya Sen

Ο Amartya Sen (Καραγιάννης) ακολουθώντας τη προσέγγιση του Arrow καθιστά σαφές ότι μια συνάρτηση οικονομικής ευημερίας θα πρέπει να περιλαμβάνει ηθικές αξιολογήσεις για αυτό πρότεινε η οικονομική ανάλυση της γενικής ευημερίας να στηριχθεί σε τεκμηριωμένες αρχές βάσει της θετικιστικής ανάλυσης, σε ηθικές αξιολογήσεις και σε μια λογική διαδικασία που να ενώνει αυτά τα δύο. Ο Sen έδειξε ότι μπορούν να εισαχθούν στην ανάλυση της κοινωνικής επιλογής υποθέσεις για μερική διαπροσωπική σύγκριση χρησιμοτήτων και να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα για θέματα όπως η μέτρηση του εισοδήματος, οι επιδράσεις της ανακατανομής του πλούτου, οι διάφορες διαστάσεις της φτώχειας¹⁴⁸. Και υποστήριξε ότι η θεωρία της κοινωνικής επιλογής πρέπει να λάβει υπόψη της την ελευθερία του

¹⁴⁶ Βλέπε σχετικά: Μαριόλης Θεόδωρος, *Σουπρεματισμός Εκατό Χρόνια: Το Όριο όλων των Καλλιτεχνικών Καινοτομιών του Παρελθόντος*,

URL : http://www.theo-mariolis.gr/files/gr/Publications/pop_arthra/Souprematismos.pdf

¹⁴⁷ Ωστόσο σύμφωνα με την παρατήρηση από τον παλιό καθηγητή μου Θεόδωρο Μαριόλη (Καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας στο τμήμα της Δημόσιας Διοίκησης του Παντείου Πανεπιστημίου) : " Από την άλλη πλευρά, δεν πρέπει να μας διαφύγει ότι - προς το παρόν - άλλο το πεδίο της τέχνης και άλλο της επιστήμης, οπότε δεν μπορούμε να μεταφέρουμε θεωρήματα του μεν στο δεν. Κάποτε η ανθρωπότητα θα κατορθώσει να ενοποιήσει όλα τα πεδία αναστοχασμού και δράσης της (ή άλλα όντα, σε άλλους ίσως πλανήτες, μπορεί να το έχουν ήδη κατορθώσει ή να το κατορθώσουν), όπως ο Μάλεβιτς επιχείρησε να περάσει από την "πέμπτη διάσταση της τέχνης" ("οικονομία - μαύρο τετράγωνο") στην "επανάσταση" (κόκκινο τετράγωνο) και από εκεί στην "καθαρή δράση" (λευκό τετράγωνο). Δηλ. στην ενοποίηση τέχνης-ανατροπής-δράσης/δημιουργίας ή, αλλιώς, τέχνης/καθημερινής ζωής." Επομένως ίσως τώρα δεν είναι τόσο ορθός ο παραλληλισμός μεταξύ του σουπρεματισμού και της οικονομικής ευημερίας αλλά ίσως στο μέλλον η ανθρωπότητα να καταφέρει να ενοποιήσει τα πεδία της τέχνης και της επιστήμης κι έτσι να μπορούμε να επιχειρηματολογούμε περισσότερο όταν δανειζόμαστε παραδείγματα από το πεδίο της τέχνης για να τα εφαρμόσουμε στο πεδίο της οικονομικής επιστήμης. Παρόλα αυτά όπως διατυπώνει ο παλιός καθηγητής μου Θεόδωρος Μαριόλης:"θα έπρεπε να αντικρίζουμε κάθε νέο ζήτημα με νέο μάτι, σαν να μην "ξέρουμε τίποτε"

Σχετικά με τις παρατηρήσεις αυτές ευχαριστώ θερμά τον κ. Θεόδωρο Μαριόλη, για την παραγωγική συζήτηση που προέκυψε με αφορμή το άρθρο του και τις σκέψεις που μου γέννησε αναφορικά με το ζήτημα των διαπροσωπικών συγκρίσεων και την αντικειμενικότητα στην οικονομική επιστήμη.

¹⁴⁸ Ενώ ο John Rawls υποστήριζε τη δημιουργία συνάρτησης κοινωνικής ευημερίας αθροίζοντας τις ατομικές συναρτήσεις σε περίπτωση μερικής σύγκρισης διαπροσωπικών χρησιμοτήτων βάσει της βελτίωσης της ευημερίας των φτωχών.

ατόμου και μέσα σε αυτή την ελευθερία εντάσσει και τις δυνατότητες/ικανότητες του ατόμου.¹⁴⁹

Πιο αναλυτικά ο Sen (1999: 63-84), όπως έχει ήδη διαπιστωθεί στη διατριβή αυτή, παρατηρεί πώς τα οικονομικά της ευημερίας, στο βαθμό που άρχισε να αμφισβητείται η χρησιμότητα της ηθικής, άρχισαν να περιθωριοποιούνται και να απομονώνονται από την υπόλοιπη οικονομική επιστήμη, καθώς οι διαπροσωπικές συγκρίσεις της ωφελιμότητας θεωρήθηκαν ηθικές κι έπρεπε να αποφεύγονται.¹⁵⁰ Ταυτόχρονα επισημαίνει ότι το κριτήριο του Παρέτο που αναπτύχθηκε στις παρυφές αυτής της αντί-ηθικής τάσης είναι εξαιρετικά περιορισμένο. Μέχρι εδώ λοιπόν ο Sen συμφωνεί με όσα αποδέχεται η παρούσα μελέτη στη συνέχεια όμως διαφοροποιείται. Η διαφοροποίηση έγκειται στο γεγονός ότι ενώ η παρούσα διατριβή αποδέχεται τις διαπροσωπικές συγκρίσεις ωφελιμότητας και ενισχύει ίσως ένα ρεύμα για επιστροφή σε αυτές¹⁵¹, ο Sen αντιθέτως τεκμηριώνει την άποψη ότι η ωφελιμότητα δεν είναι επαρκής. Για να το αιτιολογήσει φέρνει ως επιχείρημα ότι η ωφελιμότητα χρησιμοποιεί τις διαπροσωπικές συγκρίσεις για να μετρήσει την ευτυχία ή την ικανοποίηση επιθυμιών, όμως αυτό μπορεί να αποτύχει όταν ένας άνθρωπος έζησε μια άτυχη ζωή και έτσι συμφιλιώθηκε περισσότερο με τις στερήσεις από ότι ένας άνθρωπος που έζησε μια εύπορη ζωή.¹⁵² Επιπλέον θεωρεί ότι η δυαδική σχέση μεταξύ ελευθερίας και επιτευγμάτων δεν μπορεί να εκφραστεί μέσα από το μονιστικό πλαίσιο υπολογισμού της ωφελιμότητας.¹⁵³

Υπό αυτές τις συνθήκες ο Sen (1999) μας προτείνει μια εναλλακτική προσέγγιση του ευ ζειν είτε πρόκειται για αγαθά είτε για πόρους και η οποία είναι ο εστιασμός στην ελευθερία της πραγματικής ζωής των ατόμων και σε αξίες που ο Sen ονομάζει ικανότητες/δυνατότητες¹⁵⁴. Οι ικανότητες είναι βασικές μεταβλητές της αξιολόγησης της ωφέλειας των ανθρώπων, ενώ δίδεται έμφαση στην ελευθερία του ατόμου ως προς την ευημερία. Σε διαφορετικές καταστάσεις μπορούν να χρησιμοποιηθούν διαφορετικές κατηγορίες ικανοτήτων. Η ισότητα των φύλων είναι επίσης ότι καλύτερο μπορεί να συμπεριληφθεί. Δείκτες οι οποίοι στηρίζονται σε αυτή τη προσέγγιση είναι οι δείκτες ανθρώπινης ανάπτυξης αλλά και δείκτες ανάπτυξης που

¹⁴⁹ Καραγιάννης Δ. Αναστάσιος, ηλεκτρονικές σημειώσεις του από μάθημα του με τίτλο, «Σημαντικές Συμβολές του 20ου αιώνα στην Οικονομική της Ευημερίας: Μέρος Ι-Θεωρία»(Σελ.19-22) URL:http://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fconference.het.gr%2FHET%2Fpdf%2Fkarayiannis_Welfare_5th.pdf&ei=eHEqVJm2O6OkYgPt-4GQDQ&usg=AFQjCNEH1iYutL2oh7ZFf5Onm_kl8_gFZw&sig2=DMP4oi377LQwCQw_1EaoMA

¹⁵⁰ Όλα αυτά έχουν ήδη διαπιστωθεί παραπάνω και κυρίως στη σύγκριση της Νεοκλασικής και της Νέας Οικονομικής της Ευημερίας.

¹⁵¹ Άλλωστε το ίδιο κάνει και σύγχρονη θεωρία των Οικονομικών της Ευτυχίας.

¹⁵² Ουσιαστικά αυτό το επιχείρημα είναι λίγο πολύ ένα από τα επιχειρήματα των θετικιστών επικριτών των διαπροσωπικών συγκρίσεων.

¹⁵³ Κάποιος βέβαια θα μπορούσε να αντικρούσει την άποψη αυτή ακολουθώντας τον Αριστοτέλη και προτείνοντας την άποψη του ότι δηλαδή η ελευθερία αποτελεί προϋπόθεση η οποία πρέπει να υλοποιείται ούτως ή άλλως για να πάμε στην ευημερία. Ακριβώς δηλαδή όπως εκλαμβάνει η παρούσα διατριβή τη σχέση της ευημερίας με την ελευθερία.

¹⁵⁴ Η λέξη που χρησιμοποιεί είναι «capabilities» και στο εξής στη παρούσα διατριβή θα διατυπώνονται ως «ικανότητες».

συσχετίζονται με τα δύο φύλλα όπως για παράδειγμα ο δείκτης ανισότητας των φύλων.¹⁵⁵

Έτσι λοιπόν ο Σεν (1999) βλέπει την ανάπτυξη ως διαδικασία επέκτασης των ελευθεριών του ατόμου και όχι ως αύξηση του ΑΕΠ. Υπό αυτήν την έννοια δίδεται έμφαση στην ανάπτυξη των ικανοτήτων των ατόμου να επιλέξουν τον τρόπο της ζωής που επιθυμούν.¹⁵⁶ Η ικανότητα ενός ατόμου αναφέρεται σε λειτουργίες που καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα επιτευγμάτων της ευημερίας, όπως κατάλληλη τροφή και απαλλαγή από τον υποσιτισμό, μείωση θνησιμότητας, αποφυγή ασθενειών, συμμετοχή σε κοινοτικές δραστηριότητες μέχρι την απόκτηση αυτοσεβασμού και τη δημιουργική ολοκλήρωση του ατόμου.¹⁵⁷ Το σύνολο των ικανοτήτων αποτελείται

¹⁵⁵ Mehta Nandini , “ Equality and development: Some Foundational Issues” , Presentation at XXIII World Congress of Philosophy, Philosophy as Inquiry and Way of Life, Athens 04-10 August 2013

¹⁵⁶ Η προσέγγιση του Σεν για την ευημερία μέσα από ικανότητες μοιάζει αρκετά με αυτό που η επιστήμη της ψυχολογίας ονομάζει «αυτοπραγμάτωση» και με τη σχετική πυραμίδα του Α. Maslow.

¹⁵⁷ Ο Σεν στο βιβλίο του «Για την Ηθική και την Οικονομία» μας πληροφορεί ότι τη προσέγγιση των λειτουργιών και των ικανοτήτων που αναπτύσσεται στα έργα του, την έχει δανειστεί ή όπως ο ίδιος διατυπώνει “μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει μερικά κοινά στοιχεία” με την ανάλυση του Αριστοτέλη για τις λειτουργίες στο βιβλίο Γ’ των Πολιτικών του. Μια ανάλυση που έχει κάνει η συνεργάτιδα του η Martha Nussbaum.

Βλέπε σχετικά: Sen Amartya, (1999). “Για την ηθική και την οικονομία”, Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, (Σελίδα 97).

Ωστόσο από προσεκτική μελέτη του βιβλίου Γ’ των Πολιτικών του Αριστοτέλη κάτι τέτοιο δε προκύπτει εύκολα. Καταρχήν την προσέγγιση του Αριστοτέλη για την ευημερία την εντοπίζουμε στο βιβλίο Α’, των Ηθικών Νικομαχείων του. Στο βιβλίο αυτό όπως και σε όλα τα υπόλοιπα αν ο Αριστοτέλης κάνει λόγο για ικανότητα του ατόμου είναι η ικανότητα για αρετή. Αντιθέτως οι λειτουργίες και ικανότητες αυτές του Σεν ομοιάζουν αρκετά ίσως με αυτό που ο Αριστοτέλης ονομάζει «εξωτερικά αγαθά» στο ίδιο πάλι βιβλίο, δηλαδή στο Α’ των Ηθικών Νικομαχείων του. Ωστόσο στο βιβλίο ΙΙΙ των Πολιτικών του ο Αριστοτέλης όταν περιγράφει τον πολίτη αναφέρει πώς πρέπει να εκτελεί έργο ανάλογο των ικανοτήτων του. Επίσης αλλού κάνει λόγο για ικανότητα να άρχει και να άρχεται καλώς. Ακόμα όπως και στο βιβλίο Ζ’ των Ηθικών Νικομαχείων αναφέρεται στην αντιληπτική ικανότητα του πολίτη. Βέβαια η ανάλυση του Σεν όχι ως προς τις λειτουργίες αλλά ως προς τις ανισότητες μοιάζει με τη διατύπωση του Αριστοτέλη στο βιβλίο ΙΙΙ των Πολιτικών του , όταν αναπτύσσει τη σχέση δικαίου και ισότητας και μας πληροφορεί ότι κάποιιοι πολίτες μπορεί να αισθάνονται άνισοι ως προς το εισόδημα ενώ άλλοι ως προς την ελευθερία.

Βλέπε σχετικά: Βιβλιοθήκη Αρχαίων Συγγραφέων, Επιμέλεια έκδοσης Γιάννης Κορδάτος , «Αριστοτέλης Πολιτικά Ι – ΙΙΙ», Αθήνα: Εκδόσεις Ζαχαρόπουλος (Σελίδες: 291, 293, 295, 297, 315, 321) και Immanuelis Bekkeri & Academia Regia Borussica (1970), «Aristotelis Opera ΙΙ», Berlin: Walter de Gruyter & Co. , (Σελίδες 1275-1288).

Αυτές τις ικανότητες όπως έχουν αποδοθεί ως όρος στη νέα ελληνική ο Αριστοτέλης δε τις παραθέτει για να περιγράψει την ευημερία αλλά την έννοια του πολίτη μέσα στη πόλη. Δηλαδή δεν αποτελούν συστατικά της ευημερίας αλλά της πόλης. Και μπορεί ο τελικός σκοπός της πόλης να είναι η ευημερία όπως καταγράφει στο ίδιο βιβλίο των Πολιτικών του αλλά η ευημερία αυτή νοείται ως κατ’ αρετήν ενέργεια των πολιτών. Αλλά ένα επιπλέον πρόβλημα είναι ότι οι ικανότητες αυτές δεν είναι οι ίδιες με αυτές που αναφέρει ο Σεν ως ικανότητες, ούτε εντοπίζουμε στο βιβλίο αυτό τις λειτουργίες που περιγράφει. Επομένως εδώ προκύπτει ότι είτε ο Σεν δεν έχει πάρει αυτά από το βιβλίο ΙΙΙ των Πολιτικών του Αριστοτέλη αλλά από τα «εξωτερικά αγαθά» του βιβλίου Ι των Ηθικών Νικομαχείων του, αν και μια μικρή κι όχι τόσο εκτενή και ξεκάθαρη αναφορά γίνεται σε αυτά και στο βιβλίο ΙΙΙ των Πολιτικών του, είτε αν τα έχει όντως πάρει από το βιβλίο ΙΙΙ των πολιτικών του τότε κυριαρχεί μια ασάφεια. Βέβαια ο ίδιος φροντίζει να μας ενημερώσει πώς όλα αυτά προέρχονται από τη δουλειά της Nussbaum, η οποία έχει βασιστεί όχι μόνο στον Αριστοτέλη αλλά επίσης στον John Rawls, τον Marx , τον Πλάτωνα και άρα ίσως μέσα από την ανάλυση κάποιων ήδη αναλύσεων κάποια πράγματα έχουν αποδοθεί και προσαρμοστεί διαφορετικά. Αυτό δε φαίνεται εκ πρώτης όψης να έχει τόση μεγάλη σημασία. Αν το εξετάσουμε όμως από διαφορετική σκοπιά εύκολα θα

από τα εναλλακτικά διανύσματα λειτουργίας από τα οποία το άτομο διαλέγει την ελευθερία να επιτελέσει μια λειτουργία. Η διαπροσωπική σύγκριση είναι δύσκολο να επιτευχθεί εξαιτίας της ανομοιογένειας των διάφορων παραγόντων που επηρεάζουν την ευημερία όπως ηλικία, φύλλο, ασθένειες, ικανότητες, ανικανότητες κ.α.. Επίσης αξίζει να παρατεθεί η προσέγγιση του Sen ως προς τις ανισότητες στις οποίες δεν εστιάζει μόνο από τη πλευρά του εισοδήματος¹⁵⁸ αλλά μας πληροφορεί πώς η ανεργία για παράδειγμα δεν έχει επίδραση μόνο στο εισόδημα αλλά προκαλεί ψυχολογική βλάβη, κοινωνικό αποκλεισμό, διάρρηξη των οικογενειακών δεσμών. Επίσης ένα άτομο με υψηλό εισόδημα αλλά χωρίς δυνατότητα πολιτικής συμμετοχής είναι φτωχό όχι με τη συνήθη έννοια του όρου αλλά καθώς στερείτε μια βασική του ελευθερία (Σεν, 2000) . Άρα λοιπόν ο Sen προτείνει χρήση των ικανοτήτων του ατόμου ώστε να υλοποιείται το δυναμικό του λαμβάνοντας υπόψη τους στόχους και τις επιθυμίες ώστε να πετύχει βελτίωση της ζωής του και της ζωής των άλλων.¹⁵⁹

μπορούσε κάποιος να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι αν λοιπόν ο Sen ισχυρίζεται πώς έχει βασιστεί στον Αριστοτέλη για να θεμελιώσει τη θεωρία του, τότε είναι η ίδια η θεωρία του Αριστοτέλη πάνω στην ευημερία η οποία αναιρεί, ως ένα σημείο πάντα, τη δουλειά του Sen και στο βαθμό που εκείνος επιμένει στις ικανότητες και στις λειτουργίες που αναλύονται. Και όλα αυτά για τον απλούστατο λόγο ότι ο Αριστοτέλης ορίζει ξεκάθαρα την ευημερία , μας δίνει το ίδιο ξεκάθαρα με τι αυτή επίσης συνδέεται στο βιβλίο I των Η.Ν. του και ο ορισμός αυτός εξετάζεται στη παρούσα διατριβή, ενώ στο βιβλίο III των πολιτικών του μιλάει για κάτι άλλο σχετικό μεν με την ευημερία αλλά όχι για αυτή καθαυτή και συγκεκριμένα μιλάει για τον πολίτη και τα πολιτεύματα. Επομένως προκύπτει πια το ερώτημα αν είναι ορθό να προσεγγίζουμε την ευημερία με βάση τις ικανότητες και τις λειτουργίες που μας προτείνει ο Σεν. Ένα ερώτημα που γίνεται εναγωνίως πιο έντονο αν συμπεριλάβουμε σε όλα αυτά και το γεγονός ότι ο Sen θεωρεί πώς η ελευθερία είναι ο ακρογωνιαίος λίθος και τελικά ο τελικός σκοπός της ευημερίας ή της ανάπτυξης, ενώ ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η ελευθερία είναι η πρώτη αρχή και η προϋπόθεση για να οδηγηθούμε σε άλλες αρχές όπως η ευημερία. Άρα στον Αριστοτέλη η ελευθερία είναι το σημείο εκκίνησης, δηλ. η αφητηρία, ενώ στον Σεν η ελευθερία είναι η επιδίωξη και η τελική στάση, ακόμα κι ένα υποτυπώδες εργαλείο μέτρησης της ευημερίας κυρίως μέσω της εμφάνισης των λειτουργιών και των ικανοτήτων. Υπό αυτήν την έννοια η θεωρία του Σεν, όταν εξεταστεί υπό το πρίσμα της θεωρίας του Αριστοτέλη, πάνω στην οποία ο ίδιος παραδέχεται ότι βασίζεται, αποδεικνύεται ότι τελικά πάσχει. Και τελικά προκύπτει το ερώτημα ως προς πιο βαθμό θα μπορούσαμε να κρατήσουμε τη θεωρία του Σεν και ως προς πιο βαθμό θα μπορούσαμε να απορρίψουμε κάτι σε αυτήν, ένα ερώτημα που απαιτεί προσεχτικούς και λεπτούς χειρισμούς καθώς διαταράσσει ευαίσθητες ισορροπίες. Βέβαια σε όλα αυτά δε θα πρέπει να παραβλέπουμε το γεγονός ότι τα πολιτικά του Αριστοτέλη αποτελούν μεν το τυχερότερο έργο του, δε διασώθηκαν όμως σε άριστη κατάσταση. Συγκεκριμένα τα βιβλία III,V,VI,VIII παραδόθηκαν ακρωτηριασμένα καθώς τους έλειπαν κομμάτια, με αποτέλεσμα να παρατηρούνται πολλά χάσματα στα βιβλία αυτά και η ταξινόμηση τους να αμφισβητείται, ενώ ούτε τα παραδοτέα χειρόγραφα φαίνονται ακριβή, αλλά ούτε και οι διάφορες κατά καιρούς εκδόσεις είναι οριστικές.

Βλέπε σχετικά: Βιβλιοθήκη Αρχαίων Συγγραφέων, Επιμέλεια έκδοσης Γιάννης Κορδάτος , «Αριστοτέλης Πολιτικά I – III», Αθήνα: Εκδόσεις Ζαχαρόπουλος, (Σελίδα 3).

¹⁵⁸ Η αμφισβήτηση του Sen ως προς το προσδιορισμό της οικονομικής ευημερίας μόνο από τη πλευρά του εισοδήματος είναι σύμφωνη με τη παρούσα διατριβή, όπως και με παλαιότερες προτάσεις όπου η μελέτη αυτή συμφωνεί, όπως για παράδειγμα του Ζολώτα.

Βλέπε σχετικά: Ζολώτας, Ε. Ξενοφών(1982). «Οικονομική Μεγέθυνση και Φθίνουσα Κοινωνική Ευημερία», Αθήνα : Τράπεζα της Ελλάδος, Αρχείο μελετών και ομιλιών 47

¹⁵⁹ Προσωπική μου συνέντευξη προς τον Ομότιμο Καθηγητή Πέτρο Τζελεπίδη, (Dr. P. A. M. Gelepithis, FCyBS ex University Professor, Artificial Intelligence & Cognitive Science, Independent Scientist/Scholar ,Adjunct Faculty Member, Medical School, University of Crete, Hellas) στις 17 Φεβρουαρίου του 2015. Αθήνα: Περιοχή της Ακρόπολης.

2.8.1 Διαπιστώσεις για τον Amartya Sen

Η συνεισφορά του Νομπελίστα, Ινδού, οικονομολόγου Amartya Sen στη θεωρία των οικονομικών της ευημερίας είναι τεράστια, αφενός γιατί έχει θεμελιώσει τη τελευταία οικονομική σκέψη στο πεδίο της ευημερίας, αφετέρου διότι η θεωρία του στηρίζεται στην αρετολογία, δηλαδή στον Αριστοτέλη και ξεφεύγει από τα αυστηρά, άκαμπτα μαθηματικά της επιστήμης της μηχανικής, που μέχρι πριν λίγα χρόνια στοίχειωναν την επιστήμη των οικονομικών, ως κατάλοιπο της βιομηχανικής επανάστασης. Επιπλέον όμως η ανάλυση του Σεν συμφωνεί και με τη παρούσα διατριβή στο βαθμό που μας προτρέπει να μη προσεγγίζουμε την ευημερία αποκλειστικά μόνο από τη πλευρά του εισοδήματος.

Ωστόσο όπως παρατέθηκε αναλυτικά παραπάνω, αν λάβουμε υπόψη μας τον Αριστοτέλη, για τη μεθοδολογία του Σεν πάνω στις ικανότητες, δε μπορούμε να πούμε με σαφήνεια ότι είναι απόλυτα ορθή. Και αυτό μας γυρίζει πίσω στους προβληματισμούς του Πλάτωνα μέσα από το Φίληβο για το αν είναι σωστή από μόνη της η προσέγγιση της ηδονής όπως εμφανίζεται στη θεωρία του Εύδοξου του Κνίδιου, επίσης στις διατυπώσεις του Αριστοτέλη κατά την έναρξη του βιβλίου του Α' στα Ηθικά Νικομάχεια, για το πόσο οι προβληματισμοί αυτοί έχουν απασχολήσει την ανθρωπότητα πριν από αυτόν και πόσο δύσκολο είναι να αποτιμήσουμε και να ορίσουμε την ευημερία, όταν υπάρχουν διαφορετικές γνώμες τόσο από διαφορετικούς ανθρώπους όσο και στον ίδιο άνθρωπο.

Η δυσκολία να μετρηθεί και να αποτιμηθεί η ευημερία είναι ένα γενικό φαινόμενο που εξακολουθεί να ισχύει από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα και ίσως να συνεχίσει να απασχολεί την ανθρωπότητα και στο μέλλον. Η προσέγγιση λοιπόν του Σεν μας καλεί να αποτραβηχτούμε από την ηδονή και την ωφελιμότητα και μας οδηγεί σε καινούργια μονοπάτια ανοίγοντας μας νέες πόρτες προκειμένου να εξετάσουμε υπό διαφορετικά πρίσματα την ευημερία, ωστόσο και η προσέγγιση αυτή ίσως να μην είναι απόλυτα ιδανική και να πρέπει να διερευνηθεί περισσότερο για το αν η μεθοδολογία που προτείνεται μέσα από τις ικανότητες είναι επαρκής ή πρέπει να εξελιχθεί.

2.9 Η άποψη του Αριστοτέλη για την ευημερία

«Η ηθική είναι η επιστήμη ή η τέχνη που βοηθάει τους ανθρώπους να φέρονται ως άτομα σύμφωνα με τη βαθύτερη ανθρωπιστική τους φύση, επιλέγοντας και πράττοντας όχι αυτό που επιθυμούν αλλά

αυτό που πρέπει με σκοπό την ατομική και κοινωνική ευδαιμονία.»

-Αριστοτέλης-

Η ανάλυση της ευημερίας δε θα μπορούσε να επιτευχθεί ορθά χωρίς την άποψη του Αριστοτέλη για αυτή. Στις προηγούμενες ενότητες πολλές φορές αναφέρθηκε το πώς οι οικονομολόγοι που διατύπωσαν θεωρίες περί της ευημερίας είναι επηρεασμένοι φανερά ή καλυμμένα από την θεωρία του Αριστοτέλη. Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται συγκεντρωμένες οι απόψεις του Αριστοτέλη περί ευημερίας. Η τοποθέτηση της ενότητας αυτής στο τέλος αντί της αρχής γίνεται σκόπιμα για να έχουμε τη δυνατότητα να κατανοήσουμε το πώς κάποιες από τις θεωρίες και τις προσεγγίσεις που αναλύθηκαν προηγουμένως φαίνεται να έχουν τη βασίζονται ή να έχουν αρκετά κοινά σημεία με την αριστοτελική θεωρία.

Η πρώτη σημαντικότερη αρχή είναι η ελευθερία, (Σπέντζας) και μετά πάμε στην ευημερία και σε όλα τα άλλα σύμφωνα με τον Αριστοτέλη. Αν λείπει η ελευθερία δε μπορούμε να προχωρήσουμε στα υπόλοιπα. Πρέπει λοιπόν να ξεκινήσουμε από την αφετηρία και η αφετηρία εδώ είναι η ελευθερία. Ο Αριστοτέλης είναι της περιηγητικής σχολής, όπου σύμφωνα με αυτή περιηγούμαι και μιλώ. Όταν αποδεχτούμε την ελευθερία φτάνουμε στην ευημερία, το ενδιάμεσο εκείνο διάστημα σημαίνει ότι επιδιώκουμε την ευημερία. Ο Αριστοτέλης ως πραγματιστής έβλεπε τη μεσότητα ως λύση σε όλα. Σύμφωνα με αυτό τα χρήματα είναι απαραίτητα αλλά σε ήπιο βαθμό, διότι όταν έχουμε την ελευθερία μας, πρέπει να ζούμε με αυτή και αυτό να μας φτάνει. Η μεσότητα κατά τον Αριστοτέλη είναι να εξομαλυνθούν τα πράγματα αλλά όχι αόριστα. Είναι υπέρ της ευημερίας και της αυτοδυναμίας, ενώ δεν είναι οπαδός της μεγάλης παραγωγής. Ο πολίτης πρέπει να τα έχει όλα, αλλά όχι σε ποσότητα. Ένα άλλο σημαντικό χαρακτηριστικό του Αριστοτέλη είναι ότι υποστηρίζει πώς δε μπορεί να υπάρξει απόλυτη ισότητα, έτσι ο Αριστοτέλης υποστηρίζει την απλή και όχι την απόλυτη ισότητα όπως ο Ρουσσώ. Επομένως όταν επιδιώκουμε την ευημερία πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη μας την αριστοτελική θεωρία περί φυσικής ανισότητας.¹⁶⁰

Προτού παρατεθεί πότε μεγιστοποιείται¹⁶¹ η ευημερία κατά τον Αριστοτέλη θα αναλυθεί το πώς ορίζει την ευδαιμονία. Καταρχήν περιγράφει ο Αριστοτέλης (Ηθικά Νικομάχεια- Βιβλίο Α΄) ότι είναι δύσκολο να ορίσουμε και να αποτιμήσουμε την ευδαιμονία ενώ μας πληροφορεί ότι αυτό είχε απασχολήσει την ανθρωπότητα πολύ πριν από αυτόν. Αυτή η δυσκολία έγκειται κυρίως στο γεγονός ότι σε πολλές

¹⁶⁰ Όλη η παράγραφος αποτελεί απόσπασμα, από προσωπική μου συνέντευξη στις 23/08/2013, για τις διατυπώσεις του Αριστοτέλη περί ευημερίας, προς τον αείμνηστο, κύριο, Σάββα Σπέντζα Ομότιμο Τακτικό Καθηγητή Πολιτικών και Οικονομικών Επιστημών της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων και Πρόεδρο της Ελληνικής Εταιρίας Φορολογικού Δικαίου και Δημοσιονομικών Μελετών. Αθήνα: Λύκειο Αριστοτέλη.

¹⁶¹ Στη πραγματικότητα ο Αριστοτέλης αλλά και οι πηγές που χρησιμοποιούνται στη παρούσα διατριβή δεν κάνουν λόγο για μεγιστοποίηση αυτής. Η παρούσα διατριβή το προσεγγίζει έτσι πιο εξιδανικευμένα κι ελεύθερα.

περιπτώσεις ο ίδιος ο άνθρωπος έχει διαφορετική γνώμη, έτσι όταν αρρωστήσει θεωρεί την υγεία ως ευδαιμονία, ενώ όταν είναι φτωχός θεωρεί ως ευδαιμονία τα πλούτη. Στη συνέχεια αρχίζει να την ορίζει ο ίδιος ως το απόλυτα τέλειο και αυτάρκες αγαθό το οποίο το επιλέγουμε για το ίδιο και όχι για την επιδίωξη κάποιου άλλου τελικά αγαθού. Ως αγαθό εννοείται ο σκοπός. Άρα τέλειο αγαθό είναι ο τέλειος και τελικός σκοπός. Για να φτάσουμε στο τέλειο αγαθό της ευδαιμονίας πρέπει να επιδιώξουμε κάποια άλλα αγαθά όχι τέλεια, όπως την ηδονή, το νου και κάθε είδους αρετή. Σύμφωνα λοιπόν με τον Αριστοτέλη «η ευδαιμονία είναι ένα είδος ενέργεια της ψυχής που γίνεται σύμφωνα με την αρετή αλλά έχει ανάγκη και από κάποια άλλα εξωτερικά αγαθά». Τα εξωτερικά αυτά αγαθά είναι να γεννηθήκε κάποιος όμορφος, σε πλούσια και αριστοκρατική οικογένεια, να έχει πολιτική δύναμη, πλούτο κ.α.¹⁶² Δηλαδή τα εξωτερικά αγαθά είναι τα απαραίτητα εφόδια. Ενώ για την απόκτηση της αρετής απαραίτητη είναι η έξις, δηλαδή η επανάληψη και η εξάσκηση ώστε κάτι να γίνει συνήθεια ή εθισμός δηλαδή έθος¹⁶³. Με αυτόν τον τρόπο όλοι μπορούν να αποκτήσουν την ευδαιμονία διότι μπορούν να φτάσουν στην αρετή μέσω της εκμάθησης και της επιμέλειας. Οι άνθρωποι που πράττουν πράξεις σύμφωνα με την αρετή αντλούν ευχαρίστηση και ηδονή από αυτές τις ίδιες τις πράξεις τους. Ενώ η αρετή χωρίζεται στη διανοητική δηλαδή σε αυτή που έχει να κάνει με τη φρόνηση (νου) και στην ηθική που έχει να κάνει με την ελεύθερη επιλογή και τη μεσότητα που είναι το σωστό μέτρο ανάμεσα σε δύο ακρότητες, στην υπερβολή και στην έλλειψη. Επομένως συμπερασματικά ο ευδαίμων κατά τον Αριστοτέλη ορίζεται ως εκείνος που πράττει ενάρετα και κατέχει κάποια εξωτερικά αγαθά.¹⁶⁴ Ενώ σε σχέση με την ηδονή μας πληροφορεί ότι «η ευδαιμονία προϋποθέτει την ηδονή, ενώ η ηδονή δεν προϋποθέτει την ευδαιμονία» (Νούλας,1997α:85). Ωστόσο η ηδονή είναι αυτή που επισφραγίζει την ευδαιμονία.¹⁶⁵ Αυτό θα μας χρειαστεί παρακάτω όταν επιχειρήσουμε να μετρήσουμε την ευημερία με κάποια μονάδα μέτρησης και θα χρησιμοποιήσουμε τη χρησιμότητα ως μια σύγχρονη έννοια της ηδονής.¹⁶⁶

Προτάσεις που συνάγονται από τη θεωρία του Αριστοτέλη για αύξηση¹⁶⁷ της ευημερίας(Λιανός,2012:152-162).

¹⁶² Scaltsas Theodore, "The strengths and challenges of Aristotle's ethics of virtue", Presentation at XXIII World Congress of Philosophy, Philosophy as Inquiry and Way of Life, Aristotle's Lyceum Special Session, Athens, 09 August 2013

¹⁶³ Από το έθος προέρχεται και η λέξη ηθική. Δηλαδή η αρετή είναι δυο ειδών διανοητική και ηθική. Διανοητική σημαίνει ότι γεννιέται και αυξάνεται από τη διδασκαλία, για αυτό για να την αποκτήσουμε χρειαζόμαστε χρόνο. Ενώ ηθική σημαίνει ότι η αρετή προέρχεται από τον εθισμό δηλαδή το έθος.

¹⁶⁴ Βλέπε σχετικά: Αρχαία Ελληνική Γραμματεία «Οι Έλληνες» (1992), *Αριστοτέλης Άπαντα -Ηθικά Νικομάχεια - Έβδομος Τόμος*, Αθήνα: Εκδόσεις Κάκτος, Βιβλίο Α', (Σελίδες 29-103)

Και Immanuelis Bekkeri & Academia Regia Borussica (1970), «Aristotelis Opera II», Berlin: Walter de Gruyter & Co.

¹⁶⁵ Βλέπε σχετικά: *Αριστοτέλης – Ηθικά Νικομάχεια* Αρχαίοι Συγγραφείς (2006), Αθήνα: Εκδόσεις Ζήτρος, Βιβλίο Κ', (Σελίδες 550-641)

Και Immanuelis Bekkeri & Academia Regia Borussica (1970), «Aristotelis Opera II», Berlin: Walter de Gruyter & Co.

¹⁶⁶ Βλέπε στο Κεφάλαιο τρία, σχετικά με τον ορισμό που διατυπώνεται για την ευημερία.

¹⁶⁷ Προσοχή. Στη πραγματικότητα δε γίνεται λόγος για αύξηση ή μείωση της, ούτε στον Αριστοτέλη ούτε στη πηγή που χρησιμοποιείται, αλλά η παρούσα διατριβή το προσεγγίζει έτσι.

i. Η ευημερία αυξάνεται όταν οι νέοι λαμβάνουν ηθική παιδεία. Η συνιστώσα αυτή είναι η σημαντικότερη για την επίτευξη του κράτους ευημερίας κατά τον Αριστοτέλη.

Πιο συγκεκριμένα σύμφωνα με τον Λιανό (2012:154-155). ο Αριστοτέλης «στο βιβλίο *Η των Πολιτικών* ορίζει την ιδανική ή άριστη πολιτεία. Αυτό που θεωρούμε εμείς σήμερα ως κράτος ευημερίας είναι ο ορισμός που δίνει ο Αριστοτέλης για την ιδανική πολιτεία. Έτσι ο Αριστοτέλης ορίζει την ιδανική πολιτεία ως εκείνη, όπου η πολιτική της κυβέρνηση δεν αποφεύγει κανένα μέτρο το οποίο προάγει την ανθρώπινη ευημερία. Ενώ σήμερα ως κράτος ευημερίας ορίζουμε εκείνο το οποίο αναλαμβάνει οικονομικές και άλλες πρωτοβουλίες ή πολιτικές με σκοπό να βελτιωθεί η ευημερία των πολιτών.»

Το βιβλίο Θ' των πολιτικών του Αριστοτέλη σύμφωνα με τον Λιανό (2012:153-156) «είναι αφιερωμένο σε ζητήματα παιδείας, η οποία αποτελεί το βασικότερο συστατικό της ιδανικής πολιτείας.» Καθώς έχουμε εξισώσει την ιδανική πολιτεία του Αριστοτέλη με το σημερινό κράτος ευημερίας, προκύπτει ότι κατά τον Αριστοτέλη η σημαντικότερη παράμετρος της ευημερίας είναι η παιδεία. Μάλιστα ο Αριστοτέλης διακρίνει τη παιδεία εκείνη η οποία αναπτύσσει τις ικανότητες και τις τεχνικές δεξιότητες, με εκείνη τη παιδεία η οποία αναπτύσσει τις αρετές (1377a 19-21).¹⁶⁸ Και όπως μέσω της άσκησης και των εργασιών αναπτύσσονται οι δεξιότητες με τον ίδιο τρόπο μέσω του εθισμού και της άσκησης σε ενάρετες πράξεις, αναπτύσσονται οι αρετές (1377a 21-26)¹⁶⁹. Αυτή τη παιδεία στις αρετές, σε αυτή τη διατριβή τη παρουσιάζουμε ως «ηθική παιδεία».

Καθώς ο Αριστοτέλης δίνει ιδιαίτερη σημασία στο ζήτημα της εκπαίδευσης στις αρετές, συμπεράνουμε ότι η σημαντικότερη παράμετρος της ευημερίας κατά τον ίδιο είναι η παιδεία και μάλιστα όχι η παιδεία που αποβλέπει στην απόκτηση δεξιοτήτων αλλά η παιδεία στις αρετές, καθώς αυτή τονίζει περισσότερο, δηλαδή όπως την ονομάσαμε η ηθική παιδεία. Ο Αριστοτέλης επισημάνει ότι είναι υποχρέωση του νομοθέτη η εκπαίδευση στις αρετές, δηλαδή η εκπαίδευση εκείνη που αποβλέπει στη διάπλαση του ήθους της ψυχής (1377a 34-40)¹⁷⁰.

Εφόσον η ηθική παιδεία του Αριστοτέλη αποτελεί τη το σημαντικότερο παράγοντα του υποδείγματος ευημερίας της παρούσης διατριβής, παρακάτω σε επόμενο κεφάλαιο αναλύεται εκτενέστερα και πραγματοποιείται μια σχετική μέτρηση. Για τις ανάγκες αυτές έχουν τροποποιηθεί τα σημερινά προγράμματα σπουδών και έχουν προταθεί κάποια μαθήματα που καλλιεργούν την ηθική παιδεία. Ιδιαίτερα σημαντικό σε αυτή τη προσπάθεια είναι ότι στα νέα προτεινόμενα προγράμματα σπουδών δεν αυξήθηκαν οι ώρες διδασκαλίας και αυτό όχι τυχαία αλλά εξαιτίας της σημασία που

¹⁶⁸ Βλέπε σχετικά: Αριστοτέλης *Πολιτικά IV-VIII*, Βιβλιοθήκη Αρχαίων Συγγραφέων, Επιμέλεια έκδοσης Γιάννης Κορδάτος, Μετάφραση-Σχόλια Παναγής Λεκατσάς, Εκδόσεις Ι. Ζαχαρόπουλος

¹⁶⁹ Βλέπε σχετικά: Αριστοτέλης *Πολιτικά IV-VIII*, Βιβλιοθήκη Αρχαίων Συγγραφέων, Επιμέλεια έκδοσης Γιάννης Κορδάτος, Μετάφραση-Σχόλια Παναγής Λεκατσάς, Εκδόσεις Ι. Ζαχαρόπουλος

¹⁷⁰ Βλέπε σχετικά: Αριστοτέλης *Πολιτικά IV-VIII*, Βιβλιοθήκη Αρχαίων Συγγραφέων, Επιμέλεια έκδοσης Γιάννης Κορδάτος, Μετάφραση-Σχόλια Παναγής Λεκατσάς, Εκδόσεις Ι. Ζαχαρόπουλος

δίνει ο Αριστοτέλης στον ελεύθερο χρόνο για την επίτευξη της ευημερίας, κάτι που θα δούμε επίσης παρακάτω ως μια από τις προτάσεις του για αύξηση της ευημερίας. Αξίζει όμως εδώ να σημειωθεί ότι τονίζει ιδιαίτερα τη σημασία του χρόνου αναπαύσεως των παιδιών στο βιβλίο Θ΄ των Πολιτικών του, για την επίτευξη της ευδαιμονίας τους. Πιο συγκεκριμένα διατυπώνει πώς η ανάπαυση των παιδιών μετά τα μαθήματα τους, συνδέεται με τη κίνηση της ψυχής προς την ανακούφιση, συνοδευόμενη από την ηδονή/ευχαρίστηση και καθώς η ευδαιμονία είναι ο τελικός σκοπός, αυτή τη συνδέουν όλοι με την ηδονή/ευχαρίστηση και όχι με τη λύπη. Ενώ προσθέτει ότι η θεώρηση της ηδονής εξαρτάται από την ιδιοσυγκρασία του καθενός (1338a 1-9).¹⁷¹

ii. Όπως φάνηκε και παραπάνω ο Αριστοτέλης θεωρεί εξαιρετικά σημαντικό τον ελεύθερο χρόνο. Ακόμα και στο βιβλίο Θ΄ των Πολιτικών που αναφέρεται στην παιδεία δε ξεχνά να τονίσει τη σημασία του ελεύθερου χρόνου στην επίτευξη της ευδαιμονίας (1338a 1-9)¹⁷². Απαραίτητη προϋπόθεση λοιπόν για την ατομική ευημερία είναι ο ελεύθερος χρόνος που έχει ένας άνθρωπος διότι μόνο με αυτόν μπορεί να αναπτυχθεί και να ολοκληρωθεί. Ο ελεύθερος χρόνος ή σχολή είναι απαραίτητος για τις ευημερούσες πόλεις και προϋποθέτει την αρετή¹⁷³ διαφορετικά γίνεται επικίνδυνος (Νούλας, 1997b:28 · Νούλας, 1997a:86). Η σχολή¹⁷⁴ είναι σημάδι ελευθερίας¹⁷⁵. Βέβαια είναι σημαντικό εδώ να ληφθεί υπόψη ότι ο Αριστοτέλης σύμφωνα με τον Ζολώτα (1982:163-64) *«θεωρεί ότι οι ανθρώπινες ανάγκες δεν είναι απεριορίστες και η στενότητα των αγαθών δεν αναγνωρίζεται ως φυσικός νόμος. Μια φιλοσοφία σωστή για τη ζωή, με θεσμούς σε ότι αφορά στη διακίνηση των αγαθών αποκλείει την ύπαρξη στενότητας των αγαθών, ενώ μια τέτοια φιλοσοφία παρέχει στο άτομο ελεύθερο χρόνο να ασκήσει τα ύψιστα δικαιώματα του ως πολίτης.»* Επομένως ο ελεύθερος χρόνος (σχολή) όπως και η ποιότητα του διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο για την ευημερία. Βάση αυτών σημαντικό θα πρέπει να θεωρείται και το αντίστροφο του ελεύθερου χρόνου δηλαδή ο χρόνος εργασίας (Σπέντζας).¹⁷⁶

¹⁷¹ Βλέπε σχετικά: Αριστοτέλης Πολιτικά IV-VIII, Βιβλιοθήκη Αρχαίων Συγγραφέων, Επιμέλεια έκδοσης Γιάννης Κορδάτος, Μετάφραση-Σχόλια Παναγής Λεκατσάς, Εκδόσεις Ι. Ζαχαρόπουλος Και Academia Regia Borussica (1970), «Aristotelis Opera II», Berlin: Walter de Gruyter & Co.

¹⁷² Βλέπε σχετικά: Αριστοτέλης Πολιτικά IV-VIII, Βιβλιοθήκη Αρχαίων Συγγραφέων, Επιμέλεια έκδοσης Γιάννης Κορδάτος, Μετάφραση-Σχόλια Παναγής Λεκατσάς, Εκδόσεις Ι. Ζαχαρόπουλος

¹⁷³ Παρατηρούμε πώς υπεισέρχεται η σημασία της αρετής και στους άλλους παράγοντες που προσδιορίζουν την ευδαιμονία.

¹⁷⁴ «Η σχολή είναι σημάδι ελευθερίας και όχι υποταγής και δυνατή για όλους τους ανθρώπους...Η σχολή ενεργοποιείται μόνο όταν είναι καλό το ζην, πρέπει το άτομο να χαλαρώνει πριν πάει στην εκπόνηση»

Frede Dorothea, "Aristotle on the importance of rules, laws and institution", Presentation at XXIII World Congress of Philosophy, Philosophy as Inquiry and Way of Life, Aristotle's Lyceum Special Session, Athens, 09 August 2013

¹⁷⁵ Παρατηρούμε τη σημασία της ελευθερίας στην ευημερία, η οποία θα πρέπει να προϋπάρχει ουσιαστικά της ευημερίας στην οποία επιθυμούμε να οδηγηθούμε

¹⁷⁶ Σύμφωνα με τον αείμνηστο, Ομότιμο Τακτικό Καθηγητή Πολιτικών και Οικονομικών Επιστημών της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων και Πρόεδρο της Ελληνικής Εταιρίας Φορολογικού Δικαίου και Δημοσιονομικών Μελετών, κύριο Σάββα Σπέντζα: «ο χρόνος εργασίας είναι μια πολύ σημαντική παράμετρος η οποία δε θα πρέπει να αγνοείτε όταν εξετάζουμε την ευημερία». Από προσωπική μου συνέντευξη μαζί του στις 22 Δεκεμβρίου 2014, Αθήνα: Λύκειο Αριστοτέλη.

iii. Σύμφωνα με τον Λιανό (2012:153) σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και «η ενίσχυση της μεσαίας τάξης. Η ενίσχυση αυτή αποβλέπει στη μείωση των οικονομικών διαφορών αλλά και στην εξάλειψη της φτώχειας.»¹⁷⁷

iv. Επίσης σύμφωνα με τον Λιανό (2012:163-172) ο Αριστοτέλης στα πλαίσια της οικονομικής δικαιοσύνης εξετάζει τη θεωρία της διανομής υπό το πρίσμα του να είναι δίκαιη και τα άτομα να λαμβάνουν μισθούς ανάλογα με την αξία τους, ενώ επίσης εξετάζει τη θεωρία των αποζημιώσεων. Σύμφωνα με την οποία αν προκύψει από αδικία κέρδος σε κάποιον και ζημία σε κάποιον άλλον, το δίκαιο επέρχεται αν μεταφερθεί εισόδημα από αυτόν που κέρδισε σε αυτόν που ζημιώθηκε.¹⁷⁸

Άλλες επίσης προτάσεις είναι οι ακόλουθες:

v. Όταν στη πολιτική ασχολούνται άτομα με μεσαίο πλούτο πλησιάζουμε προς την τέλεια πολιτεία.¹⁷⁹

vi. Επιπλέον σύμφωνα με τον Σάββα Σπέντζα¹⁸⁰ αν δεν υπάρχει ελευθερία δεν μπορούμε να οδηγηθούμε στην ευημερία.

Στην ενότητα αυτή έγινε είτε επιτυχημένα είτε λιγότερο επιτυχημένα αλλά μία σίγουρα δύσκολη προσπάθεια να εξαχθούν μέσα από τα έργα του Αριστοτέλη (Ηθικά Νικομάχεια και Πολιτικά) κάποιες τοποθετήσεις του¹⁸¹ οι οποίες θα μπορούσαν να

¹⁷⁷ Ο Παρέτο είχε ασχοληθεί επίσης με το ζήτημα αυτό.

¹⁷⁸ Η θεωρία αυτή φαίνεται να έχει εφαρμογή ίσως καλύτερα στη νομική επιστήμη αλλά μοιάζει αρκετά με την θεωρία αποζημιώσεων στην οικονομική επιστήμη, όπως αναπτύχθηκε κι εξελίχθηκε από τους Kaldor-Hicks, Scitovsky και Little. Ή πιο απλά ακολουθεί παρόμοιο σκεπτικό. Επιπλέον παρόλο που οι δύο αναφορές αυτές αφορούν την οικονομική δικαιοσύνη κι όχι το κράτος ευημερίας, επειδή θεωρούμε ότι ωστόσο συνδέονται με την ευημερία τις περιλαμβάνουμε σε αυτές τις «προτάσεις» του Αριστοτέλη για «αύξηση» της ευημερίας.

¹⁷⁹ Επομένως με επιφύλαξη θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι η ευημερία «αυξάνεται» όταν εκλέγουμε πολιτικούς από τη μεσαία τάξη. Το συμπέρασμα αυτό εξάγεται έμμεσα κι όχι άμεσα από την προσέγγιση του Αριστοτέλη ως προς την τέλεια πολιτεία. Προσοχή λοιπόν διότι στη πραγματικότητα δε λείπει κάπου ο Αριστοτέλης ή η πηγή που χρησιμοποιούμε ότι «η ευημερία αυξάνεται τότε...» αλλά εμείς στη παρούσα διατριβή, συνάγουμε το συμπέρασμα αυτό από τις τοποθετήσεις του για την άριστη πολιτεία όπως αυτές αναλύονται στο βιβλίο «Αριστοτελική Πολιτική Φιλοσοφία».

Βλέπε σχετικά : Βουδούρης, Κ. (1995). *Αριστοτελική Πολιτική Φιλοσοφία*, Αθήνα: Διεθνές Κέντρο Ελληνικής Φιλοσοφίας και Πολιτισμού, (Σελίδες 95-96)

¹⁸⁰ Από προσωπική μου συνέντευξη στις 23/08/2013, για τις διατυπώσεις του Αριστοτέλη περί ευημερίας, προς τον Κύριο Σάββα Σπέντζα Ομότιμο Τακτικό Καθηγητή Πολιτικών και Οικονομικών Επιστημών της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων και Πρόεδρο της Ελληνικής Εταιρίας Φορολογικού Δικαίου και Δημοσιονομικών Μελετών. Αθήνα: Λύκειο Αριστοτέλη.

¹⁸¹ Βεβαίως υπάρχουν και άλλες σπουδαίες τοποθετήσεις του Αριστοτέλη που συσχετίζονται με την οικονομική ευημερία, αλλά δεν αποτελούν αντικείμενο μελέτης της παρούσης διατριβής. Ωστόσο αξίζει μεταξύ αυτών να παρατεθεί η συνεισφορά του Αριστοτέλη στην έννοια της αξίας χρήσης των αγαθών αλλά και στο νόμο της μειούμενης χρησιμότητας. Πιο συγκεκριμένα σύμφωνα με τον Kauder Emil: «Η ανάλυση των υποκειμενικών στοιχείων στις οικονομικές εκτιμήσεις αρχίζουν από τον Αριστοτέλη. Ο Αριστοτέλης είναι ο πρώτος που δημιούργησε την έννοια της αξίας χρήσης. Τα

θεωρηθούν σε ένα πιο ελεύθερο πλαίσιο ως προτάσεις μεγιστοποίησης της ευημερίας¹⁸². Κάποιες από αυτές και συγκεκριμένα οι προτάσεις (i, ii, iii και vi) λαμβάνονται ως παράγοντες επηρεασμού της ευημερίας στο μοντέλο που καταρτίζεται σε επόμενο κεφάλαιο, ενώ κάποιες άλλες ίσως να χρησιμοποιηθούν σε πιθανή μελλοντική έρευνα.

οικονομικά αγαθά σύμφωνα με τον Αριστοτέλη παράγουν την αξία τους, από την ατομική χρησιμότητα, την έλλειψη και τα κόστη τους... Ο Αριστοτέλης είχε κάποια γνώση του νόμου της μειούμενης χρησιμότητας. Ακόμα και η θεωρία απόδοσης του Manger μπορεί να βρεθεί στον Αριστοτέλη. Ο Αριστοτέλης ισχυρίζεται ότι η αξία ενός αγαθού μπορεί να κριθεί καλύτερα, εάν το προσθέσουμε ή το αφαιρέσουμε σε μια ομάδα αγαθών. Όσο μεγαλύτερη είναι η απώλεια ενός αγαθού που βιώνουμε και για την οποία υποφέρουμε όταν καταστραφεί αυτό το αγαθό τόσο περισσότερο επιθυμητό είναι αυτό το αγαθό. Επίσης όσο περισσότερο κερδίζουμε από τη πρόσθεση αυτού του πράγματος τόσο μεγαλύτερη είναι η αξία του. Έτσι η οικονομική σκέψη του Αριστοτέλη περιλαμβάνει στοιχεία σημαντικά σχετικά με τη θεωρία της οριακής χρησιμότητας.»

Βλέπε σχετικά: Kauder Emil (1953). "Genesis of the Marginal Utility Theory: From Aristotle to the End of the Eighteenth Century", *The Economic Journal*, Vol. 63, No. 251, pp. 638-650.

Στη συνέχεια η Kauder Emil παραθέτει ότι : Φιλόσοφοι όπως ο Thomas Aquinas (1225-1274) κι ο Henry of Ghent (1217-1293) ανέσυραν τη θεωρία αυτή του Αριστοτέλη, συζητώντας σχετικά με τη δίκαιη αξία και κατάφεραν να διατηρήσουν ζωντανή τη θεωρία του για την αξία χωρίς να βελτιώσουν την έννοια της χρησιμότητας. Στη συνέχεια η θεωρία του Αριστοτέλη για την αξία επανέρχεται στο προσκήνιο από τον Giovanni Francesco Lottini (1512-1572) , πολιτικός, συγγραφέας και καθολικός, Ιταλός επίσκοπος, μελετητής του Αριστοτέλη ο οποίος αν και γράφει ως πολιτικός κι όχι ως οικονομολόγος, κάνει ωστόσο σημαντικές διατυπώσεις αναφορικά με την ευημερία ακολουθώντας πάντα τον Αριστοτέλη. Πιο συγκεκριμένα : «Ο Λοττίνι αποδέχεται τη διχοτομία του Αριστοτέλη αναφορικά με το κοινό αγαθό και τα υπόλοιπα αγαθά που εξυπηρετούν τις ατομικές μας ανάγκες. Έτσι κατά τον Λοττίνι η γενική ευημερία και η ατομική ευημερία δεν είναι ταυτόσημες έννοιες αλλά συνδέονται στενά. Το κοινό αγαθό είναι το θεμέλιο για τη προσωπική ευημερία των πολιτών. Οι προσωπικές ανάγκες ικανοποιούνται με αγαθά και αυτά τα αγαθά παράγουν απόλαυση. Αισθανόμαστε ως άτομα ικανοποίηση όταν ικανοποιούμε τις ανάγκες μας αλλά κατά την ικανοποίηση αυτή θα πρέπει να ακολουθούμε ένα μέτρο και να βάζουμε ένα όριο στις ακόρεστες ανάγκες μας.»

Βλέπε σχετικά: Kauder Emil (1953). "Genesis of the Marginal Utility Theory: From Aristotle to the End of the Eighteenth Century", *The Economic Journal*, Vol. 63, No. 251, pp. 638-650.

Στη συνέχεια ο Bostichi Bernardo Davanzati (1529-1606), Ιταλός οικονομολόγος και λόγιος και οι οπαδοί του ίδρυσαν μια σχολή σκέψης που βασιζόταν στη θεωρία του Αριστοτέλη για την αξία χρήσης. Ανάμεσα στους οπαδούς του Davanzati και στους συνεχιστές του Αριστοτέλη σημαντικός ήταν ο Ferdinando Galiani (1727 -1787), Ιταλός Οικονομολόγος, ο οποίος όρισε την αξία ενός αγαθού ως μια αναλογία μεταξύ της χρησιμότητας και της σπανιότητας. Η θεωρία του βασιζόταν στην αποδοχή των υποκειμενικών εκτιμήσεων. Ο λόγος που δε γνωρίζουμε σήμερα αυτούς τους οικονομολόγους και κανείς δεν ακολούθησε στη συνέχεια αυτή τη σχολή σκέψης που προήγαγε την αριστοτελική θεωρία περί της αξίας χρήσης, είναι ότι στη συνέχεια οι οικονομολόγοι στράφηκαν σε άλλες σχετικές προσεγγίσεις με αποτέλεσμα η θεωρία του Αριστοτέλη περί της αξίας χρήσεως να χαθεί.

Βλέπε σχετικά: Kauder Emil (1953). "Genesis of the Marginal Utility Theory: From Aristotle to the End of the Eighteenth Century", *The Economic Journal*, Vol. 63, No. 251, pp. 638-650

Ωστόσο η ανάλυση αυτή πραγματοποιήθηκε για να συνειδητοποιήσουμε ότι τα θεμέλια της οικονομικής ευημερίας με την αποδοχή των υποκειμενικών υπολογισμών και τη σπουδαία σημασία και ρόλο της χρησιμότητας, βασίζονται στον Αριστοτέλη παρόλο που σήμερα έχει χαθεί αυτή η πληροφόρηση σχετικά με τη σχέση του Αριστοτέλη με την έννοια της χρησιμότητας στην οικονομική ευημερία όπως και με την αποδοχή των υποκειμενικών υπολογισμών.

¹⁸² Πιθανόν να υπάρχουν κι άλλες ή κάποιος να θεωρήσει ότι αυτές που αναφέρονται δεν μπορούν να θεωρηθούν ως προτάσεις μεγιστοποίησης της ευημερίας. Ωστόσο η παρούσα διατριβή τις εξετάζει υπό αυτό το πρίσμα.

2.9. Συνολικά Συμπεράσματα του Κεφαλαίου

- 1) Η θεωρία της οικονομικής ευημερίας στηρίζεται στην ηθική και συνορεύει με την επιστήμη της φιλοσοφίας. Τα πρώτα λιθαράκια για την ανάπτυξη της μπήκαν από το φιλοσοφικό πεδίο και συγκεκριμένα από τους Bentham, Mill κ.α.. Σήμερα λοιπόν θεωρούμε ότι η θεωρία της ευημερίας έχει τις ρίζες της κυρίως στον Bentham ο οποίος ανέπτυξε τον ωφελιμισμό. Παρατηρούμε όμως ότι ο ωφελιμισμός έτσι όπως αναπτύχθηκε από τον Bentham αλλά και τον Mill έχει εξαιρετικά πολλές ομοιότητες με τον ευδαιμόνα βίο του Πλάτωνα στο έργο του Φίληβος.
- 2) Αργότερα έγιναν προσπάθειες να μελετηθεί η ευημερία στο οικονομικό πεδίο όπου ο Pigou έδωσε μεγάλη ώθηση στη προσπάθεια αυτή ενώ δημιουργήθηκαν παράλληλα δύο ρεύματα. Το ρεύμα εκείνο το οποίο εκφράζεται μέσα από τη σχολή οικονομικής σκέψης (Νεοκλασική Προσέγγιση) που ο ίδιος θεμελίωσε και το ρεύμα εκείνο (Νέα Οικονομική της Ευημερίας) το οποίο διαφοροποιήθηκε κυρίως επειδή δε δεχόταν τις διαπροσωπικές συγκρίσεις στη χρησιμότητα και τις ηθικές κρίσεις στην επιστήμη, επιτρέποντας την ίδρυση μιας δεύτερης βασικής σχολής οικονομικής σκέψης της ευημερίας με κύριο εκφραστή της το Pareto. Χρονικά πάντως τα δύο αυτά ρεύματα δημιουργήθηκαν ταυτόχρονα. Κατά τη διαδικασία αυτή η θεωρία της οικονομικής ευημερίας άρχισε να απομακρύνεται από την ηθική, ενώ στις τελευταίες θεωρίες φαίνεται ότι ίσως γίνεται προσπάθεια να εξεταστεί και πάλι στη βάση της ηθικής από όπου και γεννήθηκε. Σήμερα είναι σημαντικό να συνεχιστεί και να εξελιχθεί η προσπάθεια αυτή και η παρούσα διατριβή αποτελεί μια τέτοια προσπάθεια.
- 3) Στη Νεοκλασική Προσέγγιση είναι δυνατή η ποσοτική μέτρηση της ευημερίας και οι διαπροσωπικές συγκρίσεις, η ευημερία ενός ατόμου είναι το άθροισμα των ικανοποιήσεων που δέχεται και η κοινωνική ευημερία το άθροισμα των ατομικών ευημεριών. Στη Νέα οικονομική της ευημερίας απορρίπτονται η αθροιστική μέτρηση της ευημερίας και οι διαπροσωπικές συγκρίσεις και γίνεται αποδεκτή μονό η κατά τάξη μέτρηση της ευημερίας.
- 4) Οι Bergson – Samuelson που είναι επηρεασμένοι και από τα δύο βασικά ρεύματα της οικονομικής της ευημερίας, αντιπροσωπεύουν τη προσπάθεια που έγινε από το 1930 μέχρι το 1950 για να δημιουργηθεί μια συνάρτηση ευημερίας σε ένα απόλυτα θετικιστικό πλαίσιο χωρίς τη χρήση των διαπροσωπικών συγκρίσεων και χωρίς την αποδοχή των ηθικών κρίσεων. Στη θεωρία του Samuelson διαφαίνεται έντονα η προσπάθεια να ξεφύγει από το πεδίο της ηθικής, η οποία βασίζεται όπως προκύπτει αρκετά στη μηχανική. Αλλά και η αποτυχία να μη κάνει χρήση των διαπροσωπικών συγκρίσεων.
- 5) Ο Arrow το 1951 μέσα από το «Θεώρημα της αδυνατότητας», έκανε σαφές πώς δεν είναι εφικτό να σχηματίσουμε μια συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας στο βαθμό που δεν αποδεχόμαστε τις ηθικές κρίσεις και φυσικά τις διαπροσωπικές συγκρίσεις.

- 6) Η συμβολή του Amartya Sen στην οικονομική ευημερία είναι τεράστια διότι κατέδειξε τη σημασία της ηθικής στο πεδίο της ευημερίας. Η αξία της συμβολής αυτής μεγιστοποιείται ακόμα περισσότερο αν συνειδητοποιήσουμε τις τεράστιες προσπάθειες που πιθανόν χρειάστηκε να καταβάλλει για να γίνει αποδεκτή η άποψη αυτή σε ένα περιβάλλον στο οποίο διακρινόταν το γενικότερο σκληρό, θετικιστικό περίβλημα στο οποίο περιέκλειαν την οικονομική ευημερία για πολλά χρόνια οι οικονομολόγοι. Επιπλέον όμως ο Sen έδωσε μια εντελώς διαφορετική και νέα κατεύθυνση στο πεδίο της ευημερίας, βασιζόμενη στις ικανότητες των ατόμων και στην ελευθερία. Το γεγονός ότι η προσέγγιση του Sen αποτελεί τη τελευταία και πιο πρόσφατη προσέγγιση της ευημερίας, γεννά πολλές ελπίδες για την διαμόρφωση της θεωρίας της ευημερίας στο μέλλον, συγκριτικά πάντα με το πώς εκείνη συνήθιζε να αντιμετωπίζεται από τους οικονομολόγους στο παρελθόν.
- 7) Οι σπουδαιότεροι θεμελιωτές της οικονομικής ευημερίας είναι ο Ρίγου και ο Αριστοτέλης. Οι ανεξάρτητες και διαφορετικές μεταξύ τους διατυπώσεις αυτών των δύο φωτισμένων μυαλών, αποτέλεσαν την κύρια αφετηρία όλων των θεωριών της ευημερίας (παλαιότερων και πιο σύγχρονων).
- 8) Πολλές φορές η θεωρία της οικονομικής ευημερίας συσχετίστηκε με την επιστήμη της μηχανικής. Είτε διότι κάποιοι εκφραστές της ήταν μηχανικοί όπως ο Dupuit και ο Pareto, είτε επειδή χρησιμοποιούσαν μαθηματικές σχέσεις που προέρχονταν από την επιστήμη της μηχανικής, όπως στη περίπτωση του Samuelson.

Κεφάλαιο 3 :Η ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ ΠΟΥ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΥΝ ΤΗΝ ΕΥΗΜΕΡΙΑ ΚΑΙ Η ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Εισαγωγή

Αντικείμενο του κεφαλαίου αυτού είναι η παράθεση των υφιστάμενων μεθοδολογιών, καθώς επίσης και η παρουσίαση της προτεινόμενης μεθοδολογίας, η οποία αποτελεί τη δική μας προσπάθεια συνεισφοράς στο πεδίο της ευημερίας και ειδικότερα στην ανάλυση των παραγόντων που την προσδιορίζουν και την καθορίζουν.

Κατά τη παρουσίαση της προτεινόμενης μεθοδολογίας παρατίθεται ο ορισμός της συνολικής κοινωνικής ευημερίας, αλλά και η συνάρτηση αυτής όπως εφαρμόζεται στη παρούσα μελέτη. Επίσης αναλύονται κάποιες επιπλέον προτεινόμενες μεθοδολογίες ως προτάσεις για μελλοντική έρευνα. Ενώ επίσης καταγράφονται οι παράγοντες προσδιορισμού της ευημερίας που περιλαμβάνει η μελέτη.

3.1 Υφιστάμενη Μεθοδολογία

Σήμερα οι σημαντικότερες μέθοδοι ανάλυσης των παραγόντων που επηρεάζουν την ατομική και τη συνολική ευημερία συνοψίζονται κυρίως σε δύο βασικά πλαίσια. Το πρώτο αφορά τα οικονομικά της ευημερίας και το δεύτερο τους δείκτες ευημερίας του ΟΟΣΑ οι οποίοι αποτελούν προέκταση του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης¹⁸³ και έχουν προσαρμοστεί προκειμένου να συμπεριλάβουν και τη τελευταία οικονομική σκέψη της ευημερίας αυτή δηλαδή του Sen.

3.1.1. Τα οικονομικά της ευτυχίας

Τα οικονομικά της ευτυχίας, δίνουν σημασία και σε άλλους παράγοντες¹⁸⁴ πέραν του εισοδήματος, που επηρεάζουν τις ατομικές συναρτήσεις χρησιμότητας και καθ'

¹⁸³ Ο Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης προέρχεται και συσχετίζεται με τους δείκτες του Προσδόκιμου Ζωής, της Εκπαίδευσης και των Εσόδων.

¹⁸⁴ Μη οικονομικές μεταβλητές. Για παράδειγμα σε αυτές συμπεριλαμβάνονται η ελευθερία, ο ελεύθερος χρόνος, η υγεία κ.α..

επέκταση τη συνολική ευημερία. Βάση αυτού αποτελούν μια ριζική ρήξη με τους παλαιότερους οικονομολόγους που προσέγγιζαν την ευημερία μόνο από τη πλευρά της οικονομίας και με αυστηρά, άκαμπτα, μαθηματικά μοντέλα που επέτρεπαν μόνο τον μονοσήμαντο προσδιορισμό της.

Η συνάρτηση της ευτυχίας ή της ικανοποίησης από τη ζωή έχει τη μορφή της συνάρτησης της πολλαπλής παλινδρόμησης¹⁸⁵ $W_{it} = \alpha + \beta x_{it} + \epsilon_{it}$ η οποία δηλώνει την ευημερία του ατόμου (i) στον χρόνο (t), ενώ το (x) είναι ένα διάνυσμα γνωστών μεταβλητών που περιλαμβάνουν κοινωνικό-δημογραφικά και κοινωνικό – οικονομικά χαρακτηριστικά.¹⁸⁶ Πρόκειται λοιπόν για μια αθροιστική συνάρτηση στο πνεύμα της νεοκλασικής προσέγγισης της ευημερίας καθώς έχει τις ρίζες της στον Πλάτωνα, τον Επίκουρο, τους Bentham και Mill, αλλά και στις προσεγγίσεις του Αριστοτέλη για την ευτυχία. Ενώ βασίζεται αρκετά στην subjective well – being¹⁸⁷, όπου εκκινώντας από την ικανοποίηση του επαγγέλματος (job satisfaction)¹⁸⁸, σιγά σιγά εξελίχθηκε και άρχισε να συμπεριλαμβάνει και άλλες, διάφορες μεταβλητές όπως η υγεία, το περιβάλλον, ανισότητες κ.α..

Σημαντική διαπίστωση (Drakopoulos, 2005) όταν εξετάζουμε τα οικονομικά της ευτυχίας αποτελεί το παράδοξο του Easterlin (1974) σύμφωνα με τ' οποίο « Τα υψηλά εισοδήματα συσχετίζονται με την ευτυχία, αλλά μακροπρόθεσμα η αύξηση του εισοδήματος δεν συσχετίζεται με αύξηση της ευτυχίας.»¹⁸⁹ Υπάρχουν διάφορες εξηγήσεις για αυτό όπως το επίπεδο ανισότητας, η ιεράρχηση των αναγκών, η σύγκριση του εισοδήματος, η υποκειμενική “subjectivist” προσέγγιση της

¹⁸⁵ Multiple Regression : $Y = \alpha + \beta_1 X_1 + \dots + \beta_k X_k + \epsilon$

¹⁸⁶ Δρακόπουλος, Α., Σταύρος, «INCOME, HAPPINESS AND POLICY ISSUES», Παρουσίαση στο συνέδριο «Ευημερία και Ανάπτυξη, υπό το πρίσμα της ηθικής», στις 19 Δεκεμβρίου 2014. Αθήνα: Money Show, Hilton Athens Hotel

¹⁸⁷ Η subjective well – being αναφέρεται σε αξιολογήσεις της ικανοποίησης του ατόμου σχετικά με τη ποιότητα της ζωής του και συμπεριλαμβάνει τη διάθεση, τα συναισθήματα και το συνολικό τρόπο ζωής, ενώ ανήκει κυρίως στο επιστημονικό πεδίο της ψυχολογίας. Τα αποτελέσματα λαμβάνονται από τον συσχετισμό των μεταβαλλόμενων μεταβλητών με των σταθερών μέσω δηλαδή της οικονομετρικής –στατιστικής μεθόδου της παλινδρόμησης.

¹⁸⁸ Σχετικά με τη “job satisfaction” και τη μέθοδο που εφαρμόζεται βλέπε: Drakopoulos A.S. & Theodossiou I. (1997). “Job Satisfaction and target earnings”, Journal of Economic Psychology, No.18: 693-704.

Αξίζει να αναφερθεί ότι στο paper αυτό η μέθοδος που ακολουθείται είναι η πολυμεταβλητή παλινδρόμηση με εξέταση συντελεστών περιγραφικής Στατιστικής .

¹⁸⁹ Παρόμοια αναφορά κάνει και ο Ζολώτας (1982) ο οποίος εφόσον παραθέτει τους συντελεστές συσχετίσεων κάποιων σχετικών ερευνών για το εισόδημα και τη ποιότητα της ζωής αναφέρει τα εξής: «Αυτό επιβεβαιώνει την υπόθεση ότι μετά την επίτευξη ενός σχετικά υψηλού επιπέδου εισοδήματος, δεν υπάρχει σαφής σχέση ανάμεσα στην οικονομική κατάσταση και τη ποιότητα ζωής. Πριν όμως από την επίτευξη αυτού του εισοδηματικού επιπέδου, φαίνεται να υπάρχει στενή σχέση μεταξύ φτώχειας και κακής ποιότητας ζωής.»

Βλέπε σχετικά: Ζολώτας, Ξενοφών Ε.(1982). «Οικονομική Μεγέθυνση και Φθίνουσα Κοινωνική Ευημερία», Αθήνα : Τράπεζα της Ελλάδος, Αρχείο μελετών και ομιλιών 47. (Σελίδα 175).

Πάντως παρατηρείται κι εδώ η χρησιμοποίηση της συσχέτισης των μεταβλητών για την διεξαγωγή σχετικών αποτελεσμάτων.

χρησιμότητας,¹⁹⁰ οι φιλοδοξίες των ατόμων κ.α.. Επομένως ενώ η ορθόδοξη άποψη υποστηρίζει θετική συσχέτιση μεταξύ εισοδήματος και ευτυχίας, η ετερόδοξη άποψη υποδηλώνει αρνητική συσχέτιση σε χώρες με πολύ υψηλό εισόδημα. Το εισόδημα λοιπόν μέχρι ένα σημείο συμβαδίζει με την ευτυχία, από εκεί και πέρα όμως παίζουν ρόλο άλλα στοιχεία. Οι εμπειρικές μελέτες (Drakopoulos, 2005) έχουν δείξει ότι υπάρχει ισχυρή θετική συσχέτιση μεταξύ εισοδήματος και ευτυχίας σε φτωχές χώρες, η οποία συσχέτιση δεν ισχύει για τις πλούσιες χώρες.¹⁹¹ Τα οικονομικά της ευτυχίας λοιπόν εδραίωσαν μια νέα διαφορετική τάση στη παραδοσιακή προσέγγιση της ευημερίας χρησιμοποιώντας νέα εργαλεία πέραν του ΑΕΠ.

3.1.2 Ο Δείκτης Καλύτερης Ζωής του ΟΟΣΑ

Ο ΟΟΣΑ (OECD Compendium, 2011a) στο ίδιο πνεύμα με τα οικονομικά της ευημερίας που χαρακτηρίζετε από το ότι «οι μακροοικονομικές επιδόσεις δεν απεικονίζουν την εικόνα που οι πολίτες αντιλαμβάνονται για τη προσωπική τους ευημερία», κάτι που ίσως έχει προέλθει κι από τη κατεύθυνση που χάραξε ο Sen, δημιούργησε ένα συνολικό εργαλείο «Δείκτης Καλύτερης Ζωής», ο οποίος αποτελείται από έντεκα υπό-δείκτες ή διαστάσεις, κι αποτελεί μια φυσική συνέχεια στο νέο δρόμο που χάραξαν τα οικονομικά της ευτυχίας. Οι έντεκα αυτές διαστάσεις ομαδοποιούνται σε τρεις κατηγορίες (OECD Compendium, 2011a), ενώ η κάθε μια διάσταση αποτυπώνεται από δικούς της δείκτες μέτρησης. Μεθοδολογικά ο ΟΟΣΑ αντιλαμβανόμενος ότι οι παράγοντες της ευημερίας δεν είναι μόνο ανταλλαγές μέσω αγορών, προκειμένου να βασιστεί σε ένα ενιαίο νομισματικό μέτρο όπως το ΑΕΠ, χρησιμοποιεί βαρύτητες και αξιολογικές κρίσεις για να καταφέρει να διεξάγει τις σχετικές μετρήσεις και τα αποτελέσματα τους (OECD Compendium, 2011a:9). Οι δείκτες/διαστάσεις αναλυτικά του ΟΟΣΑ που συνθέτουν τον τελικό δείκτη είναι οι ακόλουθοι:¹⁹²

Α' ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ: Υλικές συνθήκες διαβίωσης

α.1.¹⁹³ Εισόδημα και Πλούτος

α.1.1. Οικογενειακό, καθαρό διορθωμένο εισόδημα, κάθε ατόμου

¹⁹⁰ Η προσέγγιση αυτή σημαίνει ότι πολλοί παράγοντες που θεωρούνται από τους οικονομολόγους ως μη οικονομικοί διαδραματίζουν ένα σημαντικό ρόλο στις ατομικές συναρτήσεις χρησιμότητας και κατ' επέκταση στο επίπεδο της συνολικής ευτυχίας.

Βλέπε σχετικά: Drakopoulos, A., Stavros (2005). « The paradox of Happiness: towards an alternative explanation.», *Journal of Happiness Studies*, Vol. 9, No. 2 (June 2008): pp. 303-315.

¹⁹¹ Δρακόπουλος, Α., Σταύρος, «INCOME, HAPPINESS AND POLICY ISSUES», Παρουσίαση στο συνέδριο «Ευημερία και Ανάπτυξη, υπό το πρίσμα της ηθικής», στις 19 Δεκεμβρίου 2014. Αθήνα: Money Show, Hilton Athens Hotel

¹⁹² Στις επόμενες μελέτες του ΟΟΣΑ περιλαμβάνονται περισσότεροι υπό-δείκτες στη κάθε διάσταση. Βλέπε σχετικά: : OECD (2011b). «How's Life?: Measuring Well-being», OECD Publishing, Paris.

DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264121164-en>

και OECD (2013). «How's Life? 2013: Measuring Well-being», OECD Publishing, Paris.

DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264201392-en>

¹⁹³ Η κατηγοριοποίηση αυτή σε α.1., α.1.1., β.1., κλπ δε δίνεται από τον ΟΟΣΑ αλλά πραγματοποιείται εδώ για λόγους διευκόλυνσης και ευκολότερης κατανόησης του έργου του ΟΟΣΑ.

- α.1.2. Οικογενειακός καθαρός πλούτος, κάθε ατόμου¹⁹⁴
 - α.2. Θέσεις εργασίας και τις αποδοχές
 - α.2.1. Ποσοστό Απασχόλησης¹⁹⁵
 - α.2.2. Μακροχρόνια Ανεργία¹⁹⁶
 - α.3. Στέγαση
 - α.3.1. Αριθμός δωματίων για κάθε άτομο¹⁹⁷
 - α.3.2. Κατοικίες μα βασικές εγκαταστάσεις¹⁹⁸
- Β' ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ: Ποιότητα Ζωής
- β.1. Κατάσταση Υγείας
 - β.1.1. Προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση
 - β.1.2. Προσωπικές αναφορές για τη κατάσταση υγείας
 - β.2. Ισορροπία μεταξύ της εργασίας και της προσωπικής ζωής
 - β.2.1. Εργαζόμενοι που δουλεύουν πάρα πολλές ώρες¹⁹⁹
 - β.2.2. Χρόνος που αφιερώνουν στην αναψυχή και στη προσωπική φροντίδα²⁰⁰
 - β.2.3. Ποσοστό εργαζόμενων γυναικών με παιδιά
 - β.3. Εκπαίδευση και Δεξιότητες²⁰¹
 - β.3.1. Μορφωτικό Επίπεδο²⁰²
 - β.3.2. Γνωστικές δεξιότητες των μαθητών²⁰³
 - β.4. Κοινωνικές συναναστροφές
 - β.4.1. Επαφές με τους άλλους²⁰⁴

¹⁹⁴ Μετοχές, ομόλογα κλπ καθαρά όμως.

Βλέπε σχετικά: OECD, (2011a). *“Compendium of OECD Well-Being Indicators”*, OECD Publishing

¹⁹⁵ Ποσοστό πληθυσμού σε ηλικία εργασίας που απασχολούνται σε αμειβόμενη εργασία.

Βλέπε σχετικά: OECD, (2011a). *“Compendium of OECD Well-Being Indicators”*, OECD Publishing

¹⁹⁶ Αριθμός ατόμων που είναι άνεργοι ως ποσοστό εργατικού δυναμικού (εργατικό δυναμικό = απασχολούμενοι + άνεργοι). Άνεργοι θεωρούνται όσοι ενδιαφέρονται να εργαστούν κι αναζητούν εργασία.

Βλέπε σχετικά: OECD, (2011a). *“Compendium of OECD Well-Being Indicators”*, OECD Publishing.

¹⁹⁷ Εξετάζεται αν τα άτομα ζουν σε συνθήκες συνωστισμού.

Βλέπε σχετικά: OECD, (2011a). *“Compendium of OECD Well-Being Indicators”*, OECD Publishing.

¹⁹⁸ Εξετάζεται η εν δυνάμει έλλειψη εσωτερικής τουαλέτας και η απουσία μπάνιου και ντους.

Βλέπε σχετικά: OECD, (2011a). *“Compendium of OECD Well-Being Indicators”*, OECD Publishing.

¹⁹⁹ Δηλαδή πάνω από 50 ώρες την εβδομάδα (δε τηρείται το 8ωρο και μια αργία την εβδομάδα). Για τον Αριστοτέλη αυτή η μεταβλητή είναι πολύ σημαντική καθώς υποστήριζε ότι αν κανείς δουλεύει πολύ και δεν έχει καθόλου ελεύθερο χρόνο εμπίπτει τότε στη κατηγορία των ζώων.

Βλέπε σχετικά: Νούλας, Κων., Βασίλης (1997b). *Αριστοτέλης, Η ζωή, η Εποχή, το Έργο, η Διδασκαλία του*, Δεύτερος Τόμος 7β, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη (Σελ 28)

²⁰⁰ Οι β.2.1 και β.2.2. μας ενημερώνουν για το διαθέσιμο χρόνο που ξοδεύουν τα άτομα σε δραστηριότητες εκτός εργασίας. Ωστόσο μια ισόρροπη κατανομή χρόνου (ισορροπία μεταξύ των δεσμεύσεων που αναλαμβάνουν στη εργασία και στην ιδιωτική ζωή) δε μας διαφωτίζει για τη ποιότητα του χρόνου που δαπανάται εκτός δουλειάς. Κάτι που είναι σημαντική μεταβλητή σύμφωνα με τον Ξενοφών Ζολώτα και συνδέεται και με τη μεταβλητή της ηθικής παιδείας.

²⁰¹ Είναι εμφανές πώς οτιδήποτε σχετίζεται με την εκπαίδευση ενδιαφέρει μόνο από τη πλευρά των δεξιοτήτων και δε γίνεται ποτέ κανένας λόγος για την ηθική παιδεία η οποία συμβάλλει ίσως περισσότερο στη συνολική ευημερία από ότι οι δεξιότητες.

²⁰² Ποσοστό πληθυσμού που κατέχει τουλάχιστον ένα πτυχίο.

Βλέπε σχετικά: OECD, (2011a). *“Compendium of OECD Well-Being Indicators”*, OECD Publishing

²⁰³ Μετρίεται με βάση τη δυνατότητα ανάγνωσης. Το οποίο δεν είναι ούτε καλό μέτρο δεξιοτήτων. Επομένως παρατηρούμε ότι ο ΟΟΣΑ υστερεί αναφορικά με το ρόλο της εκπαίδευσης στην ευημερία.

- β.4.2. Κοινωνικά δίκτυα υποστήριξης²⁰⁵
- β.5. Δέσμευση των πολιτών και διακυβέρνηση
 - β.5.1. Ποσοστό συμμετοχής ψηφοφόρων
 - β.5.2. Διαβούλευση για τη θέσπιση κανόνων
- β.6. Ποιότητα Περιβάλλοντος
 - β.6.1. Ατμοσφαιρική ρύπανση²⁰⁶
- β.7. Προσωπική ασφάλεια
 - β.7.1. Διεθνείς ανθρωποκτονίες
 - β.7.2. Καταγγελίες
- β.8. Υποκειμενική ευημερία²⁰⁷
 - β.8.1. Ικανοποίηση από τη ζωή²⁰⁸
- Γ' Κατηγορία: Βιωσιμότητα της ευημερίας σε βάθος χρόνου²⁰⁹
 - γ.1. Φυσικό κεφάλαιο
 - γ.2. Οικονομικό κεφάλαιο
 - γ.3. Ανθρώπινο κεφάλαιο
 - γ.4 Κοινωνικό κεφάλαιο

Στη τελευταία έκθεση του ΟΟΣΑ (OECD, 2015) που δημοσιεύτηκε στις 13/10/2015, προστίθεται ως μεταβλητή η παιδική φτώχεια, μια μεταβλητή που υπάρχει και στο μοντέλο που καταρτίζεται στη παρούσα διατριβή. Ωστόσο η αδυναμία στις μετρήσεις αυτές που πραγματοποιούν οι διάφοροι οργανισμοί όπως κι ο ΟΟΣΑ (2015), είναι ότι εξετάζουν σε ποια νοικοκυριά με χαμηλά εισοδήματα διαβούν παιδιά, μια πρακτική που αμφισβητείται από τη παρούσα διατριβή καθώς τα παιδιά αποτελούν μια ιδιαίτερη υποκατηγορία του πληθυσμού με διαφορετικές ανάγκες, που χρήζει ιδιαίτερη προσοχή και διαφορετική προσέγγιση από τη φτώχεια των ενηλίκων.

²⁰⁴ Συναναστροφή με συγγενείς και φίλους τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα. Ο δείκτης αυτός μας δίνει τη συχνότητα των ανθρώπινων επαφών αλλά δε μας δίνει τη ποιότητα του χρόνου, ούτε την ευχαρίστηση που παράγεται.

Βλέπε σχετικά: OECD (2011a). *“Compendium of OECD Well-Being Indicators”*, OECD Publishing

²⁰⁵ Ποσοστό ατόμων που έχουν έναν τουλάχιστον συγγενή ή φίλο να υπολογίζουν σε περίπτωση μεγάλης ανάγκης. Ο δείκτης αυτός προσπαθεί να θεραπεύσει τους περιορισμούς του προηγούμενου.

Βλέπε σχετικά: OECD (2011a). *“Compendium of OECD Well-Being Indicators”*, OECD Publishing

²⁰⁶ Το περιβάλλον εξετάζεται μονοσήμαντα κυρίως από τη πλευρά της μόλυνσης. Ωστόσο μόνος του αυτός ο δείκτης δε μοιάζει να είναι επαρκής για τη συνολική εικόνα ποιότητας του περιβάλλοντος.

²⁰⁷ Αφορά την υποκειμενική ευημερία. Έχει να κάνει με το πώς οι άνθρωποι αισθάνονται για τη ζωή που διαβούν.

Βλέπε σχετικά: OECD (2011a). *“Compendium of OECD Well-Being Indicators”*, OECD Publishing

²⁰⁸ Η ικανοποίηση από τη ζωή είναι χαμηλότερη για τους άνεργους κι όσους πλήττονται από προβλήματα υγείας. Ενώ είναι υψηλότερη για τα μορφωμένα άτομα και για τα άτομα με υψηλά εισοδήματα. Η μεταβλητή αυτή είναι ιδιαίτερα κοντά στη προσέγγιση του Sen για τη ευημερία.

²⁰⁹ Δεν υπάρχει κάποια μέτρηση και περαιτέρω ανάλυση στη κατηγορία αυτή καθώς το 2011 στο οποίο αναφέρεται το έργο αυτό, «*Compendium of OECD Well-Being Indicators*», οι δείκτες αυτοί απουσίαζαν. Στη σχετική μελέτη όμως επόμενη του ΟΟΣΑ το 2011 και 2013 υπάρχει μεγαλύτερη ανάλυση του εν λόγω ζητήματος.

Βλέπε σχετικά : OECD (2011b). *“How's Life?: Measuring Well-being”*, OECD Publishing, Paris.

<http://dx.doi.org/10.1787/9789264121164-en>

και OECD (2013). *“How's Life? 2013: Measuring Well-being”*, OECD Publishing, Paris

<http://dx.doi.org/10.1787/9789264201392-en>

3.1.2.1 Παρατηρήσεις για τα αποτελέσματα των μετρήσεων του ΟΟΣΑ στην Ελλάδα

Εν τούτοις αξίζει να αναφερθεί ότι στις μετρήσεις για τη παιδική φτώχεια του ΟΟΣΑ (OECD, 2015) η Ελλάδα για το 2011 καταλαμβάνει τη πρώτη θέση με παιδική φτώχεια ανάμεσα στις Ευρωπαϊκές χώρες με ποσοστό 20,4 ακολουθεί Ιταλία με 17,3, Πορτογαλία με 16,9 και μετά πέφτει κοντά στο 10 για Βέλγιο, Λουξεμβούργο κλπ - ενώ την ελάχιστη παιδική φτώχεια έχει η Δανία με 3 ακολουθούν οι Φιλανδία, Νορβηγία, Δανία, Αυστρία Σουηδία, Γερμανία με τιμές που κυμαίνονται μεταξύ 3 με 8.

Σχετικά με τις υπόλοιπες ελληνικές επιδόσεις σύμφωνα με το δείκτη του ΟΟΣΑ (OECD, 2011a) αξίζει να σταθούμε σε δυο σημεία που ενδιαφέρουν την έρευνα αυτή. Καταρχήν επισημαίνεται ότι ο δείκτης β.2., που προαναφέρθηκε, είναι εξαιρετικά σημαντικός για την Ελλάδα της κρίσης και μια παρόμοια μεταβλητή εξετάζεται στο μοντέλο που καταρτίζεται. Ωστόσο καθώς δεν υπάρχουν μετρήσεις του δείκτη β.2.2. στην Ελλάδα, θα πραγματοποιηθεί στη παρούσα έρευνα μια προσπάθεια να καλυφθεί το κενό αυτό.

Σε ένα άλλο δείκτη που αξίζει να σταθούμε είναι ο δείκτης β.4.. Κι αυτό γιατί τα αποτελέσματα (OECD, 2011a) των δύο υπό-δεικτών β.4.1. και β.4.2. είναι αρκετά οξύμωρα και υπό κατάλληλη επεξεργασία αρκετά χρήσιμα για την τρέχουσα, ελληνική, οικονομική κρίση. Ο πρώτος δείκτης δείχνει ότι η Ελλάδα είναι μια χώρα με πολύ καλή θέση στη κοινωνικοποίηση με φίλους, μάλιστα το ποσοστό που απάντησαν ότι επισκέπτονται συγγενείς και φίλους τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα είναι 80%. Η Ελλάδα όμως λαμβάνει τελευταία θέση στους πολίτες που απάντησαν ότι έχουν τουλάχιστον έναν συγγενή ή φίλο να υπολογίζουν πάνω του σε περίπτωση ανάγκης. Στην έκθεση του ΟΟΣΑ (OECD, 2011a) γίνεται σχετική αναφορά στη περίπτωση της Ελλάδας για αυτό το ζήτημα και συγκεκριμένα σχολιάζεται ότι διαθέτει από τα πιο αδύναμα δίκτυα κοινωνικής υποστήριξης. Σε αντιπαράθεση οι χώρες με τα καλύτερα δίκτυα κοινωνικής υποστήριξης είναι η Ισλανδία, η Ιρλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Το ποσοστό των ερωτηθέντων που απάντησαν ότι δεν έχουν κάποιον άνθρωπο να στραφούν σε περίπτωση ανάγκης είναι τέσσερις φορές υψηλότερο στην Ελλάδα από ότι στην Ισλανδία.

Υπό την παραδοχή ότι ο πρώτος δείκτης δε μπορεί να προσδιορίσει τη ποιότητα του χρόνου κι ο δεύτερος αποσκοπεί να καλύψει αυτό το κενό, φτάνουμε σε ένα ενδιαφέρον συμπέρασμα για την Ελλάδα. Οι πολίτες της χώρας δαπανούν αρκετό χρόνο για φίλους και συγγενείς αλλά αυτές οι συναναστροφές είναι επιφανειακές και μη ποιοτικές, καθώς σε περίπτωση μεγάλης ανάγκης δεν έχουν κάποιον άνθρωπο για να υπολογίζουν σε αυτόν για βοήθεια. Αυτό δεν είναι ένα απλό συμπέρασμα που διεξάγεται από αυτά τα αποτελέσματα του ΟΟΣΑ (OECD, 2011a), διότι καταρχήν υποδηλώνει ένα ποιοτικό χαρακτηριστικό για την ιδιοσυγκρασία του Έλληνα κι επίσης φανερώνει έλλειψη κοινωνικής αλληλεγγύης. Η έλλειψη κοινωνικής

αλληλεγγύης ίσως οδηγεί γενικά σε κρίσεις²¹⁰ εκδηλώνει τα σημάδια της με αφορμή τις υφιστάμενες κάθε φορά κρίσεις²¹¹ και τέλος ίσως ανατροφοδοτεί τις ήδη υπάρχουσες κρίσεις.²¹²

3.1.3 Συζήτηση

Παρατηρούμε λοιπόν ότι τα τελευταία χρόνια γίνονται σημαντικές προσπάθειες να στρίψει το τιμόνι στο πεδίο της ευημερίας, μακριά από παραδοσιακές τυφλές τεχνικές που στηρίζονταν σε αυστηρά θετικιστικά πλαίσια που προσδοκούσαν να δώσουν στο αντικείμενο των οικονομικών μεγαλύτερη επιστημονικότητα και που αδυνατούσαν ή

²¹⁰ Υπό την έννοια ότι τα άτομα συμπεριφέρονται εγωιστικά με γνώμονα το δικό τους συμφέρον διαφορώντας για το κοινό καλό του συνόλου, το οποίο κάποια στιγμή όταν συντελέσουν κι άλλοι παράγοντες, διαρρηγνύεται.

²¹¹ Οι άστεγοι στους δρόμους της Αθήνας, ειδικά στην αρχή της κρίσης που δεν είχαν προλάβει να οργανωθούν καλά οι διάφορες δομές, φανερώνουν μια υποσκάπτουσα, σιωπηρή, έλλειψη αλληλεγγύης, διαφορετικά ίσως θα φιλοξενούσαμε όλοι μας από έναν άστεγο στα σπίτια μας για παράδειγμα ή θα δρούσαμε κατά παρόμοιο τρόπο για να ανακουφίσουμε τον πόνο και τη δυστυχία αυτών των συνανθρώπων μας.

²¹² Η ανάλυση όμως των συμπερασμάτων των αποτελεσμάτων των δυο δεικτών δεν εξαντλείται εδώ. Στρέφοντας το βλέμμα μας προς τις χώρες που είχαν εξαιρετικές επιδόσεις στο δείκτη αυτό και άρα έμμεσα μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι αυτό σημαίνει για τις χώρες αυτές υψηλή κοινωνική αλληλεγγύη, παρατηρούμε ότι είναι χώρες (Ισλανδία και Ιρλανδία) που ξεπέρασαν την οικονομική κρίση που αντιμετώπισαν ή σημείωσαν υψηλότερες επιδόσεις από την Ελλάδα. Αυτό γεννά το ερώτημα για τον αν ο παράγοντας της κοινωνικής αλληλεγγύης είναι καθοριστικός στο να ξεπεραστεί μια κρίση. Βέβαια κάποιος μπορεί να υποστηρίξει ότι η Ιρλανδία και η Ισλανδία αντιμετώπισαν χρηματοπιστωτική κρίση ενώ η Ελλάδα αντιμετώπισε κρίση χρέους ή να υποστηρίξει ότι είναι διαφορετικού είδους οικονομίες και άρα ότι και στις δυο περιπτώσεις δε μπορούμε να τις συγκρίνουμε. Παρόλα αυτά οι καλές επιδόσεις των δυο χωρών αυτών ίσως οφείλεται και στο υψηλό επίπεδο κοινωνικής αλληλεγγύης που εμφανίζουν σύμφωνα με το δείκτη β.4 του ΟΟΣΑ, ή τουλάχιστον οφείλει να εξεταστεί η τυχόν πιθανή συμβολή αυτής της παραμέτρου στις καλές επιδόσεις που πέτυχαν οι δυο αυτές χώρες.

Για να διαπιστώσουμε κατά πόσο η έλλειψη κοινωνικής αλληλεγγύης συσχετίζεται με τη κρίση, εξετάζουμε τον δείκτη β.4.2. στα επόμενα έτη, μετά το 2010 που αναφέρεται το αποτέλεσμα που σχολιάζεται εδώ. Αν ο αρχικός μας ισχυρισμός είναι ορθός τότε ο δείκτης αυτός θα συνεχίσει να εμφανίζει άσχημη εικόνα όσο η κρίση διατηρείται. Έπειτα από εξέταση του πώς συμπεριφέρεται ο δείκτης αυτός στις επόμενες μελέτες του ΟΟΣΑ που αφορούν τα επόμενα χρόνια,

[Βλέπε σχετικά: OECD (2013). *How's Life? 2013: Measuring Well-being*, OECD Publishing, Paris.

DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264201392-en>,

και OECD (2011). *How's Life?: Measuring Well-being*, OECD Publishing, Paris.

DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264121164-en>]

παρατηρούμε ότι ο δείκτης αυτός εμφανίζει άσχημη εικόνα. Βάση αυτού μπορούμε να ισχυριστούμε ίσως περισσότερο από πριν κάποιο συσχετισμό μεταξύ της κρίσης και του δείκτη αυτού και άρα έμμεσα μεταξύ της κρίσης και της έλλειψης κοινωνικής αλληλεγγύης. Φυσικά η εξέταση αυτή θα ήταν περισσότερο ακριβής αν είχαμε στοιχεία για το δείκτη αυτό σε παλαιότερες δεκαετίες μεγαλύτερης οικονομικής ευμάρειας στη χώρα ή αν παρακολουθήσουμε πώς θα συμπεριφερθεί αν έχουμε κάποια μελλοντική ανάκαμψη της οικονομίας. Σίγουρα οι διαπιστώσεις αυτές δεν είναι ασφαλείς καθώς δεν προέρχονται από εμπεριστατωμένη μελέτη, αλλά επισημαίνουν την ανάγκη για περαιτέρω έρευνα αναφορικά με αυτό το ζήτημα. Επιπλέον οι μετρήσεις αυτές αφορούν παλαιότερα χρόνια και δε γνωρίζουμε τι αποτελέσματα θα έδινε σήμερα (2016) μια τέτοια μέτρηση, μετά από την αμέριστη προσπάθεια και αλληλεγγύη που έχουν επιδείξει μάλιστα οι νησιώτες μας σχετικά με το προσφυγικό.

δεν επιθυμούσαν για λόγους επιστημονικότητας να δουν πέραν αυτού που ο μεγάλος Πιγκού ονόμαζε «οικονομικό τμήμα της ευημερίας». Σε αυτή τη προσπάθεια έχουν συμβάλλει σημαντικά από το τέλος του 20ου αιώνα τα οικονομικά της ευτυχίας αλλά και οι μελέτες του ΟΟΣΑ από το 2011 και μετά.

Φυσικά υπάρχουν κι άλλες μεθοδολογικές προσεγγίσεις της ευημερίας κυρίως σε μορφή δεικτών, αλλά εδώ παρατέθηκαν μόνο όσες θεωρούνται πιο σημαντικές στον δυτικό κόσμο. Βέβαια η παράθεση μόνο αυτών των δύο κρύβει επίσης τη σκοπιμότητα ότι είναι πιο κοντά στη λογική που ακολουθούμε κι εμείς, ενώ η ενότητα σχετικά με κάποια αποτελέσματα των μετρήσεων του ΟΟΣΑ στην Ελλάδα δίνει το στίγμα για κάποιους παράγοντες προσδιορισμού της ευημερίας που θα συμπεριληφθούν και θα αναλυθούν σε επόμενο κεφάλαιο στη παρούσα διατριβή.

Από την ανάλυση που πραγματοποιήθηκε στα οικονομικά της ευημερίας έγινε άμεσα αντιληπτό ότι η πιο διαδεδομένη μεθοδολογία ανάλυσης των παραγόντων που προσδιορίζουν την ευημερία είναι μέσω του συσχετισμού μεταβαλλόμενων μεταβλητών με σταθερών. Παρακάτω θα παρακολουθήσουμε αν αυτή είναι η μεθοδολογία που ακολουθεί η παρούσα διατριβή ή αν διαφοροποιείται και για ποιους λόγους.

3.2. Προτεινόμενη Μεθοδολογία

Η προτεινόμενη θεωρητική και μεθοδολογική προσέγγιση βασίζεται στον ορισμό της ατομικής συνάρτησης ευημερίας, στον ορισμό της συνολικής κοινωνικής ευημερίας, στον ορισμό και τη κατασκευή της συνάρτησης της συνολικής κοινωνικής ευημερίας, στη παράθεση των παραγόντων που προσδιορίζουν την ευημερία στη παρούσα διατριβή και στη παράθεση παραγόντων που τελούν ως περιορισμοί του συστήματος. Τέλος παρατίθενται δύο επιπλέον προτεινόμενες μεθοδολογικές προσεγγίσεις που θα χρησιμοποιηθούν σε μελλοντική από τη παρούσα διατριβή, έρευνα.

Εν τούτοις αξίζει να τονιστεί ότι για να ορίσουμε τη συνάρτηση της συνολικής κοινωνικής ευημερίας ακολουθούμε κάποια βήματα. Πρώτα ορίζουμε και περιγράφουμε μια πρώτη μορφή της ατομικής συνάρτησης ευημερίας και της συνολικής στο πνεύμα της Νεοκλασικής Οικονομικής της Ευημερίας, υποθέτοντας ότι αυτές οι συναρτήσεις είναι ένα άθροισμα των βαρών των παραγόντων που προσδιορίζουν την ευημερία. Οι συναρτήσεις αυτές θα μας οδηγήσουν σταδιακά στη τελική συνάρτηση. Στη συνέχεια αποδεικνύουμε πώς η χρήση βαρών που κάνουμε στη συνάρτηση αυτή προέρχεται από μια τοποθέτηση του Harsanyi σχετικά με τη συνάρτηση της συνολικής ευημερίας. Έπειτα παραθέτουμε τη μεθοδολογία του Canadian Index of Wellbeing και μιας παρόμοιας σχετικής γερμανικής μελέτης κατάρτισης ενός εθνικού δείκτη ευημερίας, που βασίζεται στην ομογενοποίηση των παραγόντων που συνθέτουν την ευημερία σε επίπεδο ποσοστού και στη συνέχεια δίνουμε τη τελική συνάρτηση της συνολικής κοινωνικής ευημερίας που

χρησιμοποιείται στην εν λόγω διατριβή ως το άθροισμα των βαρών των ποσοστιαίων μεταβολών των παραγόντων που προσδιορίζουν τη συνολική κοινωνική ευημερία. Αντί να δοθεί εξ αρχής η τελική συνάρτηση μόνο, ακολουθείται όλη αυτή η διαδικασία των βημάτων, για να γίνει κατανοητή η λογική που ακολουθείται και στην οποία στηρίζεται αυτή η συνάρτηση. Αλλά επίσης η βαθμιαία και προοδευτική αυτή διαδικασία απόδοσης της προτεινόμενης συνάρτησης της συνολικής κοινωνικής ευημερίας που χρησιμοποιείται στη παρούσα διατριβή αποσκοπεί στο να γίνει κατανοητή και η λογική της συνάρτησης που χρησιμοποιείται σε επόμενο κεφάλαιο για να υπολογιστεί ο παράγοντας της ηθικής παιδείας και η επίδραση του στην ευημερία.

3.2.1 Υποθέσεις και παραδοχές της προτεινόμενης μεθοδολογίας

Η προτεινόμενη μεθοδολογία βασίζεται στις ακόλουθες υποθέσεις και παραδοχές:

- i. Βασική υπόθεση της προτεινόμενης μεθοδολογίας είναι η αποδοχή των ηθικών και αξιολογικών κρίσεων της Νεοκλασικής Οικονομικής της Ευημερίας. Η αποδοχή αυτή βασίζεται στη παραδοχή ότι η προσπάθεια για μεγαλύτερη επιστημονική αντικειμενικότητα στην οικονομική επιστήμη, έχει ως αποτέλεσμα να ξεφεύγουμε από αυτή. Επιπλέον η οικονομική επιστήμη είναι πρωτίστως μια κοινωνική επιστήμη και όχι θετική. Βεβαίως από τον 19^ο αιώνα και μετά η οικονομική επιστήμη έχει δανειστεί πολλά στοιχεία από τις φυσικές επιστήμες όπως είδαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο που ως ένα βαθμό έχει σχεδόν ταυτιστεί μαζί τους. Ωστόσο στο πεδίο των οικονομικών της ευημερίας η πρόσδοση του αυστηρού θετικιστικού στοιχείου που επιτυγχάνεται και μέσω της αφαίρεσης του ηθικού μανδύα, μόνο προβλήματα μπορεί να δημιουργήσει, καθώς η ευημερία προέρχεται από το πεδίο της ηθικής και οφείλει να εξετάζεται σε σχέση με αυτό κι όχι σε αντιπαράθεση με την ηθική. Επομένως καθίσταται σαφές ότι η αποδοχή των ηθικών κρίσεων συμπεριλαμβάνεται στο πλαίσιο της γενικότερης αποδοχής της ηθικής ως βασικού συστατικού και προσδιοριστικού παράγοντα του τομέα εκείνου των οικονομικών που ασχολείται με την ευημερία.
- ii. Δεύτερη υπόθεση αποτελεί η αποδοχή της αθροιστικής μορφής της συνάρτησης για τον υπολογισμό της ευημερίας της σχολής οικονομικής σκέψης της Νεοκλασικής Οικονομικής της Ευημερίας. Η αποδοχή αυτή συνεπάγεται τη ταυτόχρονη αποδοχή των διαπροσωπικών συγκρίσεων ως ηθικών κρίσεων και την απόλυτη μέτρηση της χρησιμότητας. Επιπλέον συνεπάγεται και την αποδοχή της διαπίστωσης του Ρίγου ότι άτομα με την ίδια ψυχοσύνθεση έχουν την ίδια ικανότητα άντλησης ευχαρίστησης.²¹³

²¹³ Σύμφωνα με τον Ζολώτα: «Ο Ρίγου ήταν ο πρώτος που είχε άρει τις επιφυλάξεις στο ζήτημα των διαπροσωπικών συγκρίσεων, υποστηρίζοντας ότι άτομα με την ίδια ψυχοσύνθεση έχουν την ίδια ικανότητα να απολαμβάνουν τους καρπούς της ευημερίας.»

- iii. Τρίτη υπόθεση η οποία αποδεικνύεται , είναι ότι από τη συνάρτηση άθροισης των utility διαφορετικών ατόμων οδηγούμαστε σε μια συνάρτηση άθροισης των παραγόντων που απαρτίζουν και προσδιορίζουν τη συνολική κοινωνική ευημερία. Η δυνατότητα άθροισης βασίζεται σε δύο μεθόδους: α) στην ομογενοποίηση των παραμέτρων σε επίπεδο ποσοστού και β) στην απονομή βαρών στις μεταβλητές που αθροίζονται, όπου τα βάρη δηλώνουν τις αξιολογικές κρίσεις των ατόμων. Το κάθε βάρος κάθε μεταβλητής εκφράζει τον Μ.Ο. όλων των βαρών που απονέμουν τα άτομα μιας κοινωνίας σε αυτή τη μεταβλητή αναλογικά με το πώς αξιολογούν ότι η μεταβλητή αυτή συνεισφέρει στην ευημερία τους περισσότερο από μια άλλη. Άρα τα βάρη αυτά εκφράζουν τον Μ.Ο. που προέρχεται από ομάδες ατόμων που ταξινομούνται σε κατηγορίες ανάλογα με τη διαφορετική τους ψυχοσύνθεση. Κάθε ομάδα δηλαδή περιλαμβάνει άτομα ίδιας ψυχοσύνθεσης , αλλά για να είμαστε συνεπείς υποθέτουμε ότι ο Μ.Ο. εκφράζει και περιλαμβάνει όλες αυτές τις ομάδες. Φυσικά αυτό αποτελεί μια επιπλέον σημαντική υπόθεση. Επίσης αναλύεται πώς από αυτή την υπόθεση και συνάρτηση καταλήγουμε στη τελική συνάρτηση στην οποία τα βάρη εκφράζουν τις αξιολογικές κρίσεις του εκάστοτε λήπτη αποφάσεων οικονομικής πολιτικής.
- iv. Υποθέτουμε ότι η συνάρτηση που καταρτίζεται και ο τρόπος που προσδιορίζεται η ευημερία ενδιαφέρει σε επίπεδο δημόσιας πολιτικής. Επομένως υποθέτουμε ότι χρήση αυτής της συνάρτησης και της προτεινόμενης μεθοδολογίας θα κάνει ο εκάστοτε λήπτης αποφάσεων οικονομικής πολιτικής.
- v. Υποθέτουμε την ομαδοποίηση των παραγόντων που προσδιορίζουν τη συνολική κοινωνική ευημερία σε δύο κατηγορίες τους οικονομικούς και τους μη οικονομικούς στους οποίους δίδεται ισόποση έμφαση η οποία εκφράζεται με ένα δεύτερο είδος βαρυτήτων που απονέμεται συνολικά στις δύο αυτές κατηγορίες.
- vi. Υπό την παραδοχή ότι στο «μοντέλο» που θα καταρτιστεί λαμβάνεται υπόψη η τρέχουσα κρίση, οι παράγοντες που περιλαμβάνονται και προσδιορίζουν την ευημερία είναι παράγοντες όπου κατά τη δική μας αξιολογική κρίση περιγράφουν καλύτερα τη τρέχουσα κρίση²¹⁴ ενώ επιπλέον κάποιοι σήμερα ξεφεύγουν από τη δέουσα προσοχή των ληπτών αποφάσεων οικονομικής πολιτικής. Αυτό περιορίζει το πλήθος των παραγόντων που αναλύονται. Επιπρόσθετα όμως το σύνολο των παραγόντων που περιλαμβάνονται είναι μικρό επειδή μας ενδιαφέρει να παρακολουθήσουμε πρώτα σε μικρή κλίμακα πώς συμπεριφέρεται το μοντέλο προτού συμπεριλάβουμε περισσότερες μεταβλητές. Όσο πιο λίγες είναι οι μεταβλητές τόσο πιο εύκολο είναι να το

Βλέπε σχετικά: Ζολώτας, Ξενοφών Ε.(1982). «Οικονομική Μεγέθυνση και Φθίνουσα Κοινωνική Ευημερία», Αθήνα : Τράπεζα της Ελλάδος, Αρχείο μελετών και ομιλιών 47. (Σελίδα 55)

²¹⁴ Αυτοί δηλαδή οι παράγοντες που προσδιορίζουν την ευημερία κι έχουν επηρεαστεί περισσότερο αρνητικά ή είναι περισσότερο υπεύθυνοι για την αρνητική εξέλιξη της ευημερίας ή την πρόκληση της τρέχουσας κρίσης. Επίσης αφορά παράγοντες που θεωρούμε ότι αν επηρεαστούν κατάλληλα μπορούν να συμβάλλουν στη μελλοντική βελτίωση της ευημερίας και άρα στην έξοδο από τη τρέχουσα κρίση.

παρατηρήσουμε καλύτερα και να αποφανθούμε για αυτό με μεγαλύτερη ασφάλεια. Σε μελλοντική έρευνα θα συμπεριληφθούν στο μοντέλο μας επιπλέον παράγοντες οι οποίοι θα παρατεθούν στη συνέχεια της διατριβής, ως μια λογική εξέλιξη από ένα πιο περιορισμένο αρχικά μοντέλο σε ένα περισσότερο ευρύ. Ωστόσο γίνεται σαφές ότι από τα αποτελέσματα που θα δώσει ένα μοντέλο με αυτές τις συγκεκριμένες μεταβλητές, θα συνάγονται έμμεσα ή άμεσα προτάσεις πολιτικής για βελτίωση της ευημερίας στο μέλλον ή για έξοδο από τη τρέχουσα κρίση.

3.2.2. Ορισμός της Κοινωνικής ευημερίας

Αν και δεν είναι εύκολο να οριστεί η κοινωνική ευημερία και να ξεπεραστούν οι μεθοδολογικές αποκλίσεις ενός ενιαίου αποδεκτού ορισμού, εν τούτοις στην ενότητα αυτή δίνεται ένας καινούργιος και πρωτότυπος ορισμός. Πάνω στον ορισμό αυτό στηρίζεται και η συνάρτηση η οποία καταρτίζεται στην επόμενη ενότητα, αποτελώντας μια λογική συνέχεια του.

Ως Κοινωνική Ευημερία²¹⁵ στη παρούσα διατριβή θεωρείται ο τελικός σκοπός όλων των ατόμων σε μια κοινωνία που εκφράζεται ως το σύνολο μιας ενέργειας που απελευθερώνεται από τις ψυχές τους, η οποία ονομάζεται ηδονή και προέρχεται από κάποιους οικονομικούς και μη οικονομικούς παράγοντες προσδιορισμού του τελικού σκοπού, με σημαντικότερο την Ηθική Παιδεία.²¹⁶

Προκειμένου να μετρηθεί ποσοτικά η ηδονή ή το αντίθετο της που είναι ο πόνος, χρησιμοποιείται η ομογενοποίηση των μεταβλητών σε επίπεδο ποσοστού. Προτείνεται επίσης, άλλος ένας τρόπος που δε θα χρησιμοποιηθεί στη διατριβή αυτή αλλά σε μελλοντική έρευνα, στον οποίο λαμβάνεται η ποιοτική διάσταση της ηδονής, δηλαδή κατά πόσο εκείνη είναι απαλλαγμένη από τον πόνο κι έτσι τίθενται όρια προκειμένου να ξεπεραστεί το πρόβλημα του απείρου. Επιπλέον ως μέθοδος υπολογισμού της συνολικής κοινωνικής ευημερίας, χρησιμοποιείται η άθροιση, καθώς αποδεχόμαστε μόνο τη Νεοκλασική Οικονομική της Ευημερίας η οποία προσεγγίζει τη συνολική ευημερία ως το άθροισμα των συνολικών, ατομικών χρησιμότητων. Η χρησιμότητα θεωρούμε ότι είναι η ηδονή ή ο πόνος, όπου κατά αντιστοιχία θα προστίθεται ή θα αφαιρείται. Παράλληλα όμως δίνουμε ιδιαίτερη έμφαση στο γεγονός ότι αυτή διαχωρίζεται ή αποτελείται από δύο τμήματα, την

²¹⁵ Ως «κοινωνική ευημερία» θεωρείται το σύνολο της οικονομικής και μη οικονομικής ευημερίας. Ο όρος κοινωνική ευημερία στη παρούσα διατριβή, δεν αναφέρεται λοιπόν στη μη οικονομική ευημερία όπως χρησιμοποιείται ορισμένες φορές από κάποιους, αλλά αναφέρεται στο σύνολο της ευημερίας που περιλαμβάνει το οικονομικό και μη οικονομικό τμήμα της. Επιπλέον θεωρούμε ότι οι όροι «κοινωνική ευημερία», «συνολική κοινωνική ευημερία» και «συνολική ευημερία», είναι ταυτόσημοι και περιγράφουν ή σημαίνουν το ίδιο πράγμα.

²¹⁶ Ο ορισμός αυτός είναι καινούργιος, πρωτότυπος, με καταβολές από τον Edgeworth, τον Αριστοτέλη και τον Pigou.

οικονομική ευημερία και την μη οικονομική ευημερία. Ένα σημείο στο οποίο αξίζει να δοθεί σημασία καθώς αποτελεί μία από τις καινοτομίες της διατριβής, είναι ότι θεωρούμε πώς πρέπει να δίνεται ίση σημασία τόσο στην οικονομική ευημερία όσο και στην μη οικονομική, σε αντίθεση με τη μέχρι τώρα ισχύουσα παραδοχή ότι είναι στη δικαιοδοσία της κοινωνίας να αποφασίζει αν θα δίνει έμφαση στο οικονομικό ή στο μη οικονομικό κομμάτι της ευημερίας. Η παρούσα διατριβή λοιπόν δε προτείνει να δίδεται έμφαση στο ένα μέρος ή στο άλλο, αλλά ισόρροπη και ταυτόχρονη ανάπτυξη και των δύο προκειμένου να μεγιστοποιείται τελικά η συνολική ευημερία.²¹⁷

Ωστόσο υπάρχουν κάποιες τυχαίες συγκυρίες²¹⁸ οι οποίες ενώ συμμετέχουν στην επίτευξη του τελικού σκοπού της ευημερίας, ωστόσο δεν λαμβάνονται υπόψη στη παρούσα διατριβή. Όπως για παράδειγμα να γεννηθεί κάποιος όμορφος και σε πλούσια οικογένεια²¹⁹ και οι οποίες συσχετίζονται με την Αριστοτελική θεωρία περί φυσικής ανισότητας. Οι παράγοντες αυτοί δεν εμπίπτουν σε εκείνους που μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τους λήπτες αποφάσεων οικονομικής πολιτικής προκειμένου να αυξήσουν την ευημερία των πολιτών και για αυτό δεν εξετάζονται.

3.2.3. Ορισμός της Συνάρτησης της Κοινωνικής Ευημερίας

Η συνάρτηση της απόλυτης χρησιμότητας (cardinal utility) την οποία δεχόμαστε²²⁰ δεν έχει συγκεκριμένη έκφραση ή μορφή (π.χ. $u(x) = 3x^2 - 2x$). Όσα μας αναφέρουν οι προηγούμενοι [Bernoulli²²¹, Jevons, Marshall (Ellsberg, 1954) κ.α.] αποτελούν ιδιότητες της συνάρτησης χρησιμότητας. Για παράδειγμα να είναι αναλλοίωτη σε γραμμικούς μετασχηματισμούς (Ellsberg, 1954 · Yew-Kwang, 2004: 16) κ.α.. Το ότι η συνάρτηση της απόλυτης χρησιμότητας (cardinal utility) δεν έχει συγκεκριμένη μορφή οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και στη δυσκολία απόδειξης της δυνατότητας μέτρησης της ηδονής.

Πρέπει να ορίσουμε τη συνάρτηση της ατομικής χρησιμότητας και κατόπιν τη συνάρτηση της συνολικής ευημερίας. Σε πρώτο στάδιο δίνουμε στην ατομική και στη συνολική την ίδια μορφή που δίνουμε στη συνάρτηση της εκπαίδευσης κατά την ανάλυση του παράγοντα της ηθικής παιδείας σε επόμενο κεφάλαιο.

²¹⁷ Βλέπε σχετικά και στην ενότητα 2.4.1..

²¹⁸ Η αλλιώς κάποια εφόδια που βοηθούν στην επίτευξη του τελικού σκοπού.

²¹⁹ « Στα Ηθικά Νικομάχεια διαπιστώνεται πώς η ευδαιμονία (η ευτυχία), χρειάζεται και τα εξωτερικά χαρακτηριστικά. Δεν είναι εύκολο να κάνουμε το καλό χωρίς να έχουμε τα μέσα (ευγενή γενιά, πλούσιους φίλους, πολιτικά μέσα κ.α.)».

Scaltsas Theodore, "The strengths and challenges of Aristotle's ethics of virtue", Presentation at XXIII World Congress of Philosophy, Philosophy as Inquiry and Way of Life, Aristotle's Lyceum Special Session, Athens, 09 August 2013

²²⁰ Ενώ απορρίπτουμε την τακτική (ordinal).

²²¹ Ο Bernoulli ανακάλυψε την οριακή χρησιμότητα.

Βλέπε σχετικά: Kauder Emil (1953). "Genesis of the Marginal Utility Theory: From Aristotle to the End of the Eighteenth Century", *The Economic Journal*, Vol. 63, No. 251, pp. 638-650, (Σελίδα 649)

Ορισμός ατομικής συνάρτησης: Η χρησιμότητα ή ηδονή για το άτομο ένα (1) είναι η ακόλουθη:

$$(0) \rightarrow u_1 = \alpha_1^1 x_1 + \alpha_2^1 x_2 + \dots + \alpha_j^1 x_j$$

όπου $j = 1, 2, \dots, m$

Όπου u_1 η συνολική χρησιμότητα που αποκομίζει το άτομο ένα (1) και $\alpha_1^1, \alpha_2^1 \dots \alpha_j^1$ μεταβλητές από τις οποίες αποκομίζει χρησιμότητα -ηδονή - ευτυχία - ικανοποίηση²²², ενώ x_1, x_2, x_j οι βαρύτητες ή βαθμοί σημασίας της κάθε μεταβλητής. Αν όλο αυτό το αποσυνθέσουμε μπορούμε, σε ένα πιο γενικό κι ελεύθερο πλαίσιο που δεν απαιτεί μεγάλη ακρίβεια, να πούμε ότι ουσιαστικά η έκφραση $\alpha_1^1 x_1 + \alpha_2^1 x_2 + \dots + \alpha_j^1 x_j$ δηλώνει το άθροισμα των ικανοποιήσεων του ατόμου, τουλάχιστον κάνουμε την υπόθεση ότι αυτό δηλώνει. Άρα γενικά για το άτομο (n) η χρησιμότητα αυτή θα γράφεται:

$$(1) \rightarrow u_n = \alpha_1^n x_1 + \alpha_2^n x_2 + \dots + \alpha_j^n x_j$$

Η χρησιμότητα λοιπόν αυτή απορρέει και από απολαύσεις οι οποίες μπορούν να αποτιμηθούν σε οικονομικούς όρους αλλά και από εκείνες οι οποίες δε μπορούν να αποτιμηθούν, δηλαδή τα «α» είναι μεταβλητές τόσο της οικονομικής πλευράς της ευημερίας όσο και της μη οικονομικής. Το σημαντικό στην εν λόγω διατριβή είναι ότι το εργαλείο μέτρησης ή σύγκρισης της ευημερίας είναι η χρησιμότητα ή η ηδονή και όχι το μέτρο του χρήματος, το οποίο χρησιμοποιείται ως εργαλείο μέτρησης της περίπτωσης από τη δεκαετία του '30 και μετά. Ενώ στο ίδιο πνεύμα με τους Πλάτωνα, Bentham, Mill αλλά και με τον Edgeworth θεωρούμε ότι η ηδονή/χρησιμότητα²²³ που προκαλείται από τους παράγοντες «α» έχει κάποιες διαστάσεις που αποτελούν και τις μονάδες μέτρησης της, οι διαστάσεις αυτές είναι η ένταση αλλά και ο χρόνος. Η χρονική διάσταση θα παρακολουθήσουμε παρακάτω πώς εισαγάγετε από μόνη της.

Με βάση αυτά η συνάρτηση της συνολικής ευημερίας ορίζεται ως εξής:

$$(2) \rightarrow W_{O\Lambda} = W_{OIK.} + W_{M.OIK.}$$

²²² Το άτομο μπορεί να αποκομίζει από τους παράγοντες αυτούς και το αντίθετο της ηδονής δηλαδή το πόνο, στη περίπτωση αυτή οι παράγοντες θα λαμβάνουν αρνητικό πρόσημο, δηλαδή θα αφαιρούνται αντί να προστίθενται. Στη συνολική συνάρτηση στο τελικό μοντέλο το συν θα σημαίνει ηδονή ενώ το μείον πόνο.

²²³ Το αντίθετο της είναι ο πόνο.

Επίσης όμως μπορεί να γραφεί και ως:

$$(3) \rightarrow W_{OL} = u_1 + u_2 + \dots + u_n$$

Όπου αν αναπτύξουμε τα u κι αν επιπλέον αποφασίσουμε να πάρουμε ξεχωριστούς αριθμούς βαρύτητας η προηγούμενη συνάρτηση θα γίνει:

$$(4) \rightarrow W = \sum_{j=1}^m x_j * \sum_{i=1}^n \alpha_{ji}^{224}$$

Η εάν αποφασίσουμε να παίρνουμε Μέσο Όρο της βαρύτητας του κάθε παράγοντα ακριβώς (όπως θα κάνουμε και στη συνάρτηση της Ηθικής Παιδείας) η προηγούμενη συνάρτηση θα γραφεί:

$$(5) \rightarrow W = \sum_{j=1}^m \alpha_j * \bar{x}^j, \text{ με } \alpha_j = (\alpha_j^1 + \alpha_j^2 + \alpha_j^3 + \dots + \alpha_j^n)^{225}$$

²²⁴ Το $\sum_{i=1}^n \alpha_{ji}$ ουσιαστικά αποτελεί την μέτρηση των διάφορων φορέων που μετράνε τα συνολικά τελικά ετήσια αποτελέσματα στους παράγοντες αυτούς, ενώ το ίδιο ισχύει και για τη συνάρτηση (5). Επομένως εμείς έτσι ορίζουμε το «Σ». Πιο συγκεκριμένα το «Σ» δεν είναι το γνωστό άθροισμα αλλά οι μετρήσεις των διάφορων οργανισμών και το συμβολίζουμε με \oplus . Δηλαδή: $u_1 = \alpha_1^1 x_1 + \alpha_2^1 x_2 + \dots + \alpha_j^1 x_j$, $u_2 = \alpha_1^2 x_1 + \alpha_2^2 x_2 + \dots + \alpha_j^2 x_j$, , $u_n = \alpha_1^n x_1 + \alpha_2^n x_2 + \dots + \alpha_j^n x_j \Rightarrow \sum_{i=1}^n u(i) = \bar{x}(1) * [\alpha_1^1 \oplus \alpha_1^2 \oplus \alpha_1^3 \oplus \dots \oplus \alpha_1^n] + \bar{x}(2) * [\alpha_2^1 \oplus \alpha_2^2 \oplus \alpha_2^3 \oplus \dots \oplus \alpha_2^n] + \bar{x}(3) * [\alpha_3^1 \oplus \alpha_3^2 \oplus \alpha_3^3 \oplus \dots \oplus \alpha_3^n] + \dots + \bar{x}(j) * [\alpha_j^1 \oplus \alpha_j^2 \oplus \alpha_j^3 \oplus \dots \oplus \alpha_j^n]$. Συμπερασματικά το $\sum_{i=1}^n \alpha_{ji}$ είναι η μέτρηση της Eurostat ή άλλων φορέων, ενώ για τους παράγοντες όπου έχουμε κάνει μόνοι μας μετρήσεις, το «Σ» συμβολίζει και πάλι τις μετρήσεις αυτές. Αν ο παράγοντας j είναι η ανεργία τότε το $\sum_{i=1}^n \alpha_{ji}$ συμβολίζει το 26% ανεργία για παράδειγμα που μετράει η Eurostat για μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Παρακάτω θα εισαχθεί στη συνάρτηση και ο χρόνος και τότε θα είναι πιο ξεκάθαρο και σε ποια χρονική περίοδο αντιστοιχεί η μέτρηση αυτή.

²²⁵ Τα α_j εκφράζουν τους παράγοντες από τους οποίους τα άτομα αντλούν ηδονή ή πόνο, οι τιμές που λαμβάνουν τα α_j εκφράζουν την ένταση αυτής της ηδονής ή του πόνου. Με τη μέθοδο αυτή ποσοτικοποιείται η ηδονή και το αντίθετο της. Για παράδειγμα αν ένας παράγοντας είναι η ανεργία όσο υψηλότερη είναι η απόλυτη τιμή της τόσο μεγαλύτερο πόνο προκαλεί στο σύνολο της κοινωνίας. Επομένως οι τιμές που λαμβάνουν οι παράγοντες εκφράζουν μια σχέση μεταξύ αντικειμένου και υποκειμένου, καθώς η ίδια η ηδονή ή ο πόνος εκφράζει μια σχέση μεταξύ υποκειμένου και αντικειμένου, δηλαδή μεταξύ παράγοντα και ατόμου. Ακριβώς όπως η χρησιμότητα κατά τον Jevons εκφράζει μια σχέση μεταξύ αντικειμένου και υποκειμένου, μεταξύ δηλαδή του αγαθού και του ατόμου.

Η ένταση είναι η μία διάσταση της ηδονής/πόνου η άλλη διάσταση είναι ο χρόνος όπως θα φανεί παρακάτω. Αυτές οι διαστάσεις αποτελούν τις μονάδες μέτρησης της ηδονής/πόνου.

Όπου j οι διαφορετικοί παράγοντες που επηρεάζουν την ευημερία και $1,2,\dots,n$ τα διαφορετικά άτομα. Η συνάρτηση (5) αποτελεί τη πρώτη προτεινόμενη μεθοδολογία η οποία χρησιμοποιείται κατά τον προσδιορισμό της παραμέτρου της ηθικής παιδείας και της συμβολής της στην ευημερία. Επιπλέον επειδή όπως αναφέρθηκε και παραπάνω δίνεται η ίδια βαρύτητα στην οικονομική και στη μη οικονομική ευημερία, θεωρούμε ότι οι οικονομικοί παράγοντες είναι αυτές οι παράμετροι που εκφράζονται με δείκτη j , όπου $1 \leq j \leq k$ και οι μη οικονομικές παράμετροι με δείκτη j , όπου $k+1 \leq j \leq m$, όπου αυτό εκφράζει ότι η γενική μορφή της συνάρτησης της συνολικής ευημερίας μπορεί να γραφεί και έτσι:

$$(6) \rightarrow W_{ΟΛ} = \frac{1}{2} W_{ΟΙΚ.} + \frac{1}{2} W_{Μ. ΟΙΚ}$$

Στη συνάρτηση της συνολικής ευημερίας θα πρέπει να εισάγουμε όπως θα δούμε παρακάτω και τον χρόνο. Όταν το κάνουμε αυτό τότε μόνο μπορούμε να δούμε πόσο μεγιστοποιείται η ευημερία με τη πάροδο του χρόνου, αν επιπρόσθετα πληρούνται και όλοι οι περιορισμοί που θα θέτουμε σε σχέση με την ισχύουσα κατάσταση που μπορεί να μη πληρούνται κάποιοι ή όλοι από τους περιορισμούς, όπως θα δούμε πιο αναλυτικά παρακάτω. Για παράδειγμα: $W_{ΟΛ(t)} = 1.03 * W_{ΟΛ(t-1)}$. Το διάστημα $(t, t - 1)$ είναι για εμάς μια δεκαετία. Η συνάρτηση αυτή δείχνει ότι η συνολική ευημερία βελτιώνεται κατά 3% (1,03) εφόσον πληρούνται όλοι οι περιορισμοί για την υπόλοιπη δεκαετία.

Μια ακόμα διευκρίνιση η οποία αξίζει να παρατεθεί στη μεθοδολογία και σχετίζεται με την αποδοχή της απόλυτης χρησιμότητας, των διαπροσωπικών συγκρίσεων και τη χρήση βαρών στη συνάρτηση είναι ότι η μεθοδολογία αυτή βασίζεται στον Harsanyi (1955). Πιο συγκεκριμένα ο ίδιος προτείνει ότι «στη περίπτωση που δεν έχουμε εκείνες τις πραγματικές πληροφορίες που χρειαζόμαστε για να τοποθετήσουμε τις διαπροσωπικές συγκρίσεις σε μια αντικειμενική και λογική βάση, τότε πρέπει να πάρουμε τη συνάρτηση της κοινωνικής ευημερίας ως μια μορφή αθροίσματος (ή μέσου όρου) βαρών όλων των ατομικών συναρτήσεων χρησιμότητας, με τα βάρη να έχουν επιλεγεί περισσότερο ή λιγότερο αυθαίρετα από τις δικές μας ηθικές, αξιολογικές κρίσεις». Αυτή τη μέθοδο η οποία προτείνεται για την επίτευξη αποφάσεων δημόσιας πολιτικής (Harsanyi, 1955: 320-321) ακολουθεί η παρούσα διατριβή.

Έναν άλλο τρόπο τον οποίο προτείνει ο Harsanyi (1955), αλλά δεν ακολουθεί η εν λόγω διατριβή είναι ο συσχετισμός μεταβαλλόμενων μεταβλητών με σταθερών²²⁶, όταν όμως έχουμε τις πληροφορίες που χρειαζόμαστε. Αυτή είναι μια αρκετά διαδεδομένη μέθοδος πάνω στην οποία στηρίζονται όπως παρακολουθήσαμε σε προηγούμενη ενότητα και τα οικονομικά της ευτυχίας²²⁷ αλλά όπως επίσης είδαμε και

²²⁶ Εννοείται εδώ η στατιστική τεχνική της παλινδρόμησης, σύμφωνα με την οποία χρησιμοποιούμε μια ανεξάρτητη μεταβλητή (X) για να υπολογίσουμε μια εξαρτώμενη μεταβλητή (Y).

²²⁷ Παρουσίαση του Δρακόπουλου στο συνέδριο μου σχετικά με τα οικονομικά της ευτυχίας.

άλλες μελέτες²²⁸. Με τη μέθοδο αυτή αντιμετωπίζεται το πρόβλημα των διαπροσωπικών συγκρίσεων της απόλυτης χρησιμότητας υπό την έννοια ότι παύουν να είναι αξιολογικές κρίσεις και στηρίζονται στη λογική. Σύμφωνα με τον Harsanyi (1955), «το πρόβλημα των διαπροσωπικών συγκρίσεων σχετίζεται με το πώς συγκρίνουμε τη χρησιμότητα που διαφορετικοί άνθρωποι λαμβάνουν σε κάθε κατάσταση, ενώ ακόμα κι αν έχουν απαράλλαχτες προτιμήσεις, αυτές μπορούν να αντιστοιχούν σε διαφορετικά διαγραμματικά επίπεδα χρησιμότητας και ακόμα κι αν έχουν απαράλλαχτες αντιδράσεις ως προς την ικανοποίηση αυτές αντιστοιχούν σε ανθρώπους με διαφορετική νοητική κατάσταση. Εμείς βέβαια υποθέτουμε ότι άτομα με τις ίδιες προτιμήσεις και ίδιες εκφραστικές αντιδράσεις έχουν ίδιες χρησιμότητες. Όμως στον πραγματικό κόσμο τα άτομα διαφέρουν ως προς κάποιες ψυχολογικές μεταβλητές όπως οι καταναλωτικές συνήθειες, ο πολιτισμός, το φύλλο και άλλα, οι οποίες διαφορές επηρεάζουν την ικανοποίηση που τα άτομα παράγουν από τη κάθε κατάσταση» (Harsanyi, 1955: 313-315 & 317-319). Όταν έχουμε λοιπόν αυτή τη πληροφόρηση με τη μέθοδο του συσχετισμού των μεταβλητών αυτών ξεπερνάμε το πρόβλημα των διαπροσωπικών συγκρίσεων.

Ας επανέλθουμε όμως στη παρούσα διατριβή και στη μεθοδολογία που η ίδια ακολουθεί. Υπό τη παραδοχή ότι είναι λανθασμένη η απόρριψη των αξιολογικών κρίσεων από την επιστήμη των οικονομικών ως αντί-επιστημονικές καθώς,

- πρώτον η προσπάθεια για μεγαλύτερη επιστημονική αντικειμενικότητα έχει ως αποτέλεσμα να ξεφεύγουμε από αυτή,
- δεύτερον η ευημερία προέρχεται από την ηθική και συσχετίζεται στενά μαζί της,
- τρίτον η οικονομική επιστήμη είναι μια κοινωνική επιστήμη και δε μπορούμε να απαιτούμε από αυτή την πλήρη αντικειμενικότητα των φυσικών επιστημών,

δίδονται βαρύτερες στις διάφορες μεταβλητές που επηρεάζουν την ευημερία οι οποίες βαρύτερες εκφράζουν αξιολογικές και ηθικές κρίσεις. Αυτή η μεθοδολογική προσέγγιση στηρίζεται στον Harsanyi. Πιο συγκεκριμένα ο Harsanyi προτείνει η συνάρτηση της κοινωνικής ευημερίας να θεωρείται ως μια μορφή του αθροίσματος των βαρών επί τις χρησιμότητες όλων των συναρτήσεων ατομικής χρησιμότητας. Δηλαδή:

$$(8) \rightarrow W_{OL} = x_1 u_1 + x_2 u_2 + \dots + x_n u_n. \quad 229$$

²²⁸ Ένα παράδειγμα μελέτης που ακολουθεί αυτή τη μεθοδολογία είναι η ακόλουθη: Drakopoulos A.S. & Theodossiou I. (1997). "Job Satisfaction and target earnings", Journal of Economic Psychology, No.18: 693-704.

²²⁹ Η μορφή της συνάρτησης που δίνει ο Harsanyi είναι η ακόλουθη: $W = \sum \alpha_i * U_i$, με τα α_i να είναι οι βαρύτερες ή οι πολλαπλασιαστές, ενώ απλοποιεί ο ίδιος βάση των θεωρημάτων, αξιωμάτων και των αποδείξεων που παραθέτει τη περίπτωση να υποκρύπτουν μια δόση πιθανοτήτων σχετικά με τα πιθανά σενάρια προσδοκιών των i ατόμων για την αναπαράσταση της χρησιμότητας τους δηλαδή να ισχύει $W = \sum \frac{1}{n} \alpha_i * U_i$, εξαιτίας της παραδοχής ότι η W είναι μια ομογενής συνάρτησης 1^{ου} βαθμού των U_n .

Όπου x_j είναι τα βάρη, $0 \leq j \leq m$. Ωστόσο στη μελέτη αυτή που ακολουθεί τη λογική του Harsanyi αποδίδονται αναλυτικά οι βαρύτητες σε κάθε μία μεταβλητή που επηρεάζει και συμμετέχει στη διαμόρφωση της ατομικής συνάρτησης χρησιμότητας. Δηλαδή: $(0) \rightarrow u_1 = \alpha_1^1 x_1 + \alpha_2^1 x_2 + \dots + \alpha_m^1 x_m$ Ωστόσο αν αυτές τις βαρύτητες τις αποδώσουμε συνολικά και πάρουμε έναν μέσο όρο τότε από την (1) πηγαίνουμε στην (9), δηλαδή:

$$(9) \rightarrow x u_1 = (\alpha_1 + \alpha_2 + \dots + \alpha_m) x_j$$

Όπου x , είναι το x μέσο. Και τελικά οδηγούμαστε ακριβώς σε αυτό που προτείνει ο Harsanyi $(8) \rightarrow W_{OL} = x_1 u_1 + x_2 u_2 + \dots + x_n u_n$ Ωστόσο η παρούσα μελέτη αναφέρεται κυρίως στην αναλυτική εισαγωγή των βαρών μέσα στην ίδια τη συνάρτηση χρησιμότητας, $(0) \rightarrow u_1 = \alpha_1^1 x_1 + \alpha_2^1 x_2 + \dots + \alpha_m^1 x_m$. Όπου τελικά η συνολική συνάρτηση ευημερίας θα εκφράζεται ως $(4) \rightarrow W = \sum_{j=1}^m x_j * \sum_{i=1}^n \alpha_i$ ή $(5) \rightarrow W = \sum_{j=1}^m \alpha_j * \bar{x}_j$ εάν αποφασίσουμε να παίρνουμε Μέσο Όρο της κάθε μια βαρύτητας όχι όμως ο μέσος όρος όπως τον εκφράσαμε πριν, δηλαδή όχι ο μέσος όρος που προκύπτει από τα βάρη που δίνονται από ένα συγκεκριμένο άτομο σε όλες τις διαφορετικές μεταβλητές που καθορίζουν τη συνάρτηση χρησιμότητας, αλλά ο μέσος όρος που προκύπτει από τα βάρη που δίνονται από όλα τα ξεχωριστά άτομα σε μια συγκεκριμένη μεταβλητή. Επομένως εδώ αποδείχθηκε πώς από μια συνάρτηση ατομικής χρησιμότητας που εκφράζεται ως το άθροισμα των βαρών των παραγόντων που προσδιορίζουν την ατομική και κατ' επέκταση τη συνολική ευημερία, οδηγούμαστε μαθηματικά στη περιγραφή της συνάρτησης του Harsanyi για την

Βλέπε σχετικά: Harsanyi C. J. (1955). "Cardinal Welfare, Individualistic Ethics, and Interpersonal Comparisons of Utility", *The Journal of Political Economy*, Vol.63, No. 4: 309-321 (Σελίδες 313-314). Για το λόγο αυτό στη συνάρτηση και σε ολόκληρο το μοντέλο δε γίνεται χρήση πιθανοτήτων και το μοντέλο μας είναι ντετερμινιστικό κι όχι στοχαστικό. Επιπλέον όμως για εμάς οι βαρύτητες είναι ίσες, επειδή υποθέτουμε ότι είναι ο Μ.Ο. του αθροίσματος όλων των βαρυτήτων που δίνονται από όλα τα ξεχωριστά άτομα σε μια συγκεκριμένη μεταβλητή κι επομένως δε θα μπορούσε να γίνει χρήση πιθανοτήτων. Αργότερα το 1975 ο Harsanyi δίνει και μια άλλη μορφή συνάρτησης μη γραμμικής όπου συσχετίζει τη χρησιμότητα ενός ατόμου με τις χρησιμότητες των άλλων ατόμων της κοινωνίας και αφορά κυρίως τη κοινωνική ευημερία ενός συγκεκριμένου ατόμου, $W = t \sum_{i=1}^n \alpha_i * u_i + (1 - t)v_j$. Η συνάρτηση αυτή συνδέεται με ζητήματα ορθολογικής συμπεριφοράς ενώ βρίσκει εφαρμογή στις αποφάσεις του ατόμου και άρα συμπερασματικά όχι στις αποφάσεις δημόσιας πολιτικής που ενδιαφέρουν τη παρούσα έρευνα. Για τον λόγο αυτό αλλά και για άλλους λόγους δε προτιμάται η μορφή αυτής της συνάρτησης καθώς δε περιγράφει αυτό που αναζητούμε ενώ εξετάζει ζητήματα που είναι εκτός των ενδιαφερόντων της παρούσης έρευνας. Βλέπε σχετικά: Harsanyi C. J. (1975). "Nonlinear Social Welfare Functions , Theory and Decision ", *Holland: D. Reidel Publishing Company*, No. 4: 311-332, (Σελίδα 328)

έκφραση της συνολικής ευημερίας ως το άθροισμα των βαρών των ατομικών συναρτήσεων χρησιμότητας. Κατά αυτόν τον τρόπο αποδεικνύεται ότι αυτό που κάνουμε στηρίζεται στον Harsanyi. Ενώ πριν την απόδειξη αυτή έχει προηγηθεί η απόδειξη πώς από την ατομική συνάρτηση χρησιμότητας που εκφράζεται ως το άθροισμα των βαρών των παραμέτρων που προσδιορίζουν αυτή οδηγούμαστε στη συνάρτηση της συνολικής ευημερίας. Πιο αναλυτικά δείχνουμε ότι από τη συνάρτηση (0) μέσω της συνάρτησης(9) οδηγούμαστε στη συνάρτηση (8), δηλαδή πώς από το A πηγαίνουμε στο B και στη συνέχεια πώς από τη συνάρτηση (0) οδηγούμαστε στη συνάρτηση (5), δηλαδή από το A πηγαίνουμε στο Γ. Αν λοιπόν από το A πηγαίνουμε στο B και από το A πηγαίνουμε στο Γ, τότε μέσω της προσαπτεριστικής ιδιότητας ή της συνεπαγωγής αποδεικνύουμε πώς από το B πηγαίνουμε στο Γ, δηλαδή μέσω της προσαπτεριστικής μεθόδου αποδεικνύεται ότι αυτό που κάνουμε στηρίζεται στον Harsanyi, διότι από τη συνάρτηση άθροισης των βαρών των utility διαφορετικών ατόμων (B), οδηγούμαστε σε μια συνάρτηση άθροισης των βαρών των παραγόντων που απαρτίζουν και προσδιορίζουν τη συνολική κοινωνική ευημερία (Γ).Επίσης είναι εξαιρετικά σημαντικό να ξανατονιστεί το γεγονός ότι η συνάρτηση της εν λόγω διατριβής εξυπηρετεί την ανάγκη λήψης αποφάσεων δημοσίας πολιτικής και για αυτό μεθοδολογικά οφείλεται να ακολουθηθεί αυτή η κατεύθυνση την οποία ο Harsanyi παραθέτει ακριβώς για τη περίπτωση λήψης αποφάσεων δημοσίας πολιτικής²³⁰.

Τη μεθοδολογία που παρατέθηκε ως τώρα (Τρόπος Α΄) τη χρησιμοποιούμε αυτούσια στον παράγοντα της ηθικής παιδείας σε επόμενο κεφάλαιο. Στο συνολικό μοντέλο της ευημερίας όμως γίνεται χρήση και της μεθόδου του Canadian Index of Wellbeing. Σύμφωνα με τη μέθοδο αυτή (Michalos et al., 2011) η κάθε παράμετρος εκφράζεται ως ποσοστιαία μεταβολή λαμβάνοντας ένα έτος βάσης και αθροίζεται με τις υπόλοιπες για να αποδώσει το συνολικό δείκτη. Για να δημιουργηθούν συγκρίσιμες τιμές του δείκτη οι αρχικές τιμές ορίζονται στο 100. Οι τιμές μεγαλύτερες του εκατό δείχνουν βελτίωση στην ευημερία ενώ οι τιμές μικρότερες του εκατό, το αντίθετο. Επίσης όλοι οι δείκτες (παράμετροι) θεωρούνται ως ισοδύναμοι κι έτσι δε λαμβάνονται βάρη. Αυτές οι αρχές ακολουθούνται και στη παρούσα διατριβή με κάποιες ελαφρές διαφοροποιήσεις δηλαδή στον Canadian Index λαμβάνεται ένα έτος βάσης, ενώ στην προτεινόμενη μεθοδολογία η βάση είναι μια χρονική περίοδος (πενταετία ή δεκαετία)²³¹, ενώ οι αρχικές τιμές ορίζονται στο 0 αντί για το 100 και επίσης φυσικά λαμβάνονται βάρη. Τη δυνατότητα της άθροισης αυτών των ομοιογενών πλέον παραμέτρων με τη χρήση ποσοστιαίων μεταβολών τους, την

²³⁰ Όταν δεν έχουμε εκείνες τις πραγματικές πληροφορίες που χρειαζόμαστε (και οι οποίες έχουν μια ψυχολογική χροιά) για να θέσουμε τις διαπροσωπικές συγκρίσεις της χρησιμότητας σε μια αντικειμενική βάση.

Βλέπε σχετικά: Harsanyi C. J. (1955). "Cardinal Welfare, Individualistic Ethics, and Interpersonal Comparisons of Utility", *The Journal of Political Economy*, Vol.63, No. 4: 309-321 (Σελίδες 320-321)

²³¹ Λαμβάνονται μεγάλες χρονικές περιόδους επειδή αντίστοιχα μεγάλες λαμβάνονται και στις προτάσεις του Pigou σχετικά με τη μεγιστοποίηση της ευημερίας.

αντλούμε κυρίως και από μία άλλη μελέτη γερμανική (Diefenbacher et al. , 2009)²³². Συνδυάζοντας τις δύο πλέον μεθόδους δηλαδή του Canadian Index ή της προαναφερθείσας γερμανικής μελέτης και του Harsanyi, αν τα βάρη αποδοθούν αναλυτικά μέσα σε κάθε μεταβλητή εξαλείφονται στο κλάσμα προσδιορισμού της ποσοστιαίας μεταβολής της τιμής της κάθε παραμέτρου με χρονικές περιόδους βάσης και τελικά η ποσοστιαία μεταβολή παραμένει ίδια. Εξαιτίας τούτου τα βάρη αποδίδονται στη μεταβολή της κάθε παραμέτρου κι όχι στην ίδια τη παράμετρο. Τελικά έχοντας ουσιαστικά παντρέψει τις δυο μεθόδους λαμβάνουμε τη δική μας μεθοδολογία, δηλαδή τη προτεινόμενη της διατριβής.

Πιο συγκεκριμένα η ευημερία ορίζεται όπως παραπάνω, δηλαδή:

(5) → $W = \sum_{j=1}^m \alpha_j * \bar{x}_j$ και αυτός αφορά τον Α΄ Τρόπο προσδιορισμού της ευημερίας σε κάθε χρονική περίοδο σε απόλυτες τιμές και συγκρίνοντας αυτές τι απόλυτες τιμές μεταξύ τους. Στη συνέχεια επιλέγουμε να κάνουμε χρήση της μεθόδου του Canadian Index ή κυρίως της σχετικής γερμανικής μελέτης σε συνδυασμό με εκείνη του Harsanyi. Αυτός είναι ο Β΄ Τρόπος και εκφράζει την ανάγκη να δοθεί η έμφαση και άρα η βαρύτητα όχι στον παράγοντα προσδιορισμού της ευημερίας αλλά στη ποσοστιαία μεταβολή του. Επιπλέον υποθέτουμε ότι ο λήπτης αποφάσεων οικονομικής πολιτικής είναι αρμόδιος για να κατανείμει αυτές τις βαρύτητες στη ποσοστιαία μεταβολή του κάθε παράγοντα σύμφωνα με τη δική του αξιακή κρίση και προσπαθώντας να αποτυπώσει σύμφωνα με τη δική του πάντα αξιολογική κρίση²³³ έναν Μ.Ο. των βαρυτήτων που θα έβαζαν όλα τα άτομα μιας κοινωνίας στη ποσοστιαία μεταβολή του κάθε παράγοντα.

Αυτό ουσιαστικά σημαίνει για παράδειγμα, για τον λήπτη αποφάσεων οικονομικής πολιτικής, ότι όχι τόσο η καθεαυτή μεταβλητή της ανεργίας αλλά η αύξηση της, είναι για εκείνον πιο σημαντική και άρα αυτό εκφράζεται με μεγαλύτερη βαρύτητα από την

²³² Στη μελέτη αυτή είναι πιο ευδιάκριτη η δυνατότητα της άθροισης και δίνεται η φόρμουλα υπολογισμού ενός εθνικού δείκτη ευημερίας ως: « $NWI = Var. 2 + (Var. 3 + Var. 4 + Var. 5 + Var. 6 + Var. 20 + Var. 21) - (Var. 7 + Var. 8 + Var. 9 + Var. 10 + Var. 11 + Var. 12 + Var. 13 + Var. 14 + Var. 15 + Var. 16 + Var. 17 + Var. 18 + Var. 19)$ » Ωστόσο και η μελέτη αυτή φαίνεται να ακολουθεί τη μεθοδολογία του Canadian Index of Wellbeing για την ομογενοποίηση των μεταβλητών σε επίπεδο ποσοστού.

Βλέπε σχετικά: Diefenbacher Hans, Zieschank Roland , Rodenhäuser Dorothee (2009). *Measuring Welfare in Germany*. A suggestion for a new welfare index. Final report on the Research Project FKZ 3707 11 101/01, Umweltbundesamt / German Federal Environment Agency, (Σελίδα 101)

²³³ Η απονομή αυτή των βαρών μοιάζει περισσότερο ή λιγότερο αυθαίρετη, ωστόσο ίσως να μη μοιάζει τόσο όταν λάβουμε υπόψη μας το γεγονός ότι και αυτός είναι άνθρωπος κι επομένως έχει τη δυνατότητα να σκεφτεί και να αξιολογήσει τόσο από τις δικές του εμπειρίες όσο κι από τις εμπειρίες των συνανθρώπων του, ακριβώς όπως πράττουν και τα υπόλοιπα άτομα της κοινωνίας για να θέσουν τη δική τους βαρύτητα στη ποσοστιαία μεταβολή του κάθε παράγοντα. Όπως διατυπώνει ο Α. Δ. Καραγιάννης « Κατά τον Machiav η έννοια της υποκειμενικότητας δε σημαίνει μεροληψία. Διότι η υποκειμενικότητα πηγάζει από εσωτερικές εμπειρίες, ενώ κάποιος που ερευνά φυσικά φαινόμενα έχει μόνο εξωτερικές εμπειρίες. Όσοι ασχολούνται με θέματα κοινωνικά ή με κοινωνικές επιστήμες, διαθέτουν εσωτερικές εμπειρίες γιατί είναι άνθρωποι και μπορούν να καταλάβουν τις πράξεις συνανθρώπων τους, κάτι που δε διαθέτουν όσοι ασχολούνται με τις φυσικές επιστήμες.»

Βλέπε σχετικά: Καραγιάννης Α., (2001). *Οικονομική μεθοδολογία: Ιστορική Ανάλυση*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, (Σελίδα 216)

αύξηση της ποιότητας του ελεύθερου χρόνου των πολιτών, όπου εκεί θα βάλει μικρότερη βαρύτητα. Αυτό συνεπάγεται ότι δε θέτει βαρύτητες “βαθμολογώντας” τις ίδιες τις μεταβλητές αλλά τις μεταβολές τους ανάλογα με τη δική του ηθική κρίση αλλά ανάλογα επίσης και με τις ανάγκες της εποχής. Δηλαδή σε άλλη εποχή μπορεί να έβαζε σε άλλη μεταβλητή τη μεγαλύτερη βαρύτητα. Υποτίθεται βέβαια ότι αυτή η εποχή περιλαμβάνει όλες τις χρονικές περιόδους που εξετάζονται από το μοντέλο κι επομένως οι βαρύτητες αυτές είναι διαχρονικά ενιαίες και δεν αλλάζουν. Επομένως αν εκείνος είναι το άτομο όπου προσδιορίζει τη συνολική κοινωνική ευημερία, δηλαδή ο λήπτης αποφάσεων οικονομικής πολιτικής, τότε υποθέτουμε πώς για εκείνον το 6% της μεταβολής της ανεργίας, δεν είναι το ίδιο με το 6% της μεταβολής της παραμέτρου πάνω από 8 ώρες εργασία και θεωρεί πιο σοβαρή την αύξηση της ανεργίας από την αύξηση του χρόνου εργασίας των εργαζόμενων ατόμων και για να το εκφράσει αυτό θα θέσει μεγαλύτερη βαρύτητα στην αύξηση της ανεργίας από την αύξηση του χρόνου εργασίας πάνω από το δώρο. Δηλαδή θεωρεί σημαντικότερη την επιδείνωση της ανεργίας από την επιδείνωση των ωρών εργασίας. Προσοχή λοιπόν!! Δε θεωρεί πιο σημαντική τη παράμετρο της ανεργίας αλλά την αύξηση της. Στη περίπτωση που θεωρεί την ίδια τη παράμετρο πιο σημαντική και όχι τη μεταβολή της, τότε το 6% της μεταβολής της ανεργίας με το 6% της μεταβολής του πάνω από 8 ώρες εργασία για εκείνον είναι ίδια. Αυτή είναι και η ουσιαστικότερη διαφορά όταν θέτουμε τις βαρύτητες στη μεταβολή των παραμέτρων κι όχι αναλυτικά μέσα σε κάθε παράμετρο καθώς τότε η βαρύτητα θα απαλειφόταν και η μεταβολή θα παρέμενε η ίδια. Όλη αυτή τη διαδικασία βέβαια τη κάνουμε επειδή αυτό που μας ενδιαφέρει δεν είναι η απόλυτη τιμή της ευημερίας αλλά αν αυτή μεγιστοποιείτε ή όχι σύμφωνα με τυχόν πολιτικές επηρεασμού της που ακολουθούνται.

Αντί λοιπόν να διατηρήσουμε τη (5) κι έπειτα σαν επόμενο βήμα να κάνουμε χρήση της μεθόδου του Canadian Index (Michalos et al. , 2011) ή της προαναφερθείσας γερμανικής μελέτης (Diefenbacher et al. , 2009) βρίσκοντας τις ποσοστιαίες μεταβολές της κάθε παραμέτρου με μια χρονική περίοδο βάσης όπου αυτό για τη παράμετρο για παράδειγμα το α_1 θα εκφραστεί ως $\left[\frac{\alpha_1(t) * \bar{x} - \alpha_1(t-1) * \bar{x}}{\alpha_1(t-1) * \bar{x}} \right] j * 100$, ως \bar{x} θεωρείται η βαρύτητα που αποδίδεται στη παράμετρο α_1 . Όπου αυτό είναι ισοδύναμο με το $\left[\frac{\alpha_1(t) - \alpha_1(t-1)}{\alpha_1(t-1)} \right] j * 100$, καθώς απαλείφονται στο κλάσμα οι βαρύτητες. Θα ορίσουμε μια συνάρτηση ως συνέχεια της (5) στην οποία οι βαρύτητες βγαίνουν έξω από το κλάσμα. Επομένως θα λάβουμε μια νέα συνάρτηση²³⁴ η οποία θα αποτελεί τη δεύτερη προτεινόμενη μεθοδολογία της διατριβής και αυτή που εφαρμόζεται τελικά στο συνολικό μοντέλο.

Η (5) λοιπόν πλέον θα εκφράζεται ως:

²³⁴ Στη νέα συνάρτηση δε περιγράφουμε την ατομική αλλά δίνεται απευθείας η συνολική.

$$(10) \rightarrow Wt = \sum_{j=1}^m \left[\left(\frac{\alpha_j(t) - \alpha_j(t-1)}{\alpha_j(t-1)} \right) * 100 \right] * \bar{x}_j$$

$$\text{με } \alpha_j = (\alpha_j^1 + \alpha_j^2 + \alpha_j^3 + \dots)$$

Όπου δείχνει ότι η συνολική ευημερία στη κοινωνία τη χρονική στιγμή t , η οποία μπορεί να εκφράζει μια πενταετία ή δεκαετία, είναι το άθροισμα των μέσων βαρών των παραμέτρων όλων των ατόμων της κοινωνίας που προσδιορίζουν την ευημερία τους, ομογενοποιημένες σαν ποσοστιαίες μεταβολές ως προς μία σταθερή περίοδο βάσης $(t-1)$,²³⁵ που εκφράζει κάποια πενταετία ή δεκαετία²³⁶ που τίθεται ως χρονική περίοδος βάσης. Στη παρούσα διατριβή εξετάζονται οι δεκαετίες 1995-2004 και 2005-2014, με περίοδο βάσης τη πρώτη δεκαετία. Επίσης εξετάζονται οι πενταετίες 1995-1999, 2000-2004, 2005-2009 και 2010-2014, με περίοδο βάσης τη πρώτη πενταετία. Επιλέγονται μεγάλες χρονικές περιόδους προκειμένου να περιλαμβάνονται μέσα σε αυτές και καλές και κακές χρονιές κατ' αντιστοιχία με τη τακτική²³⁷ που ακολουθεί ο Ρίγου (1920), στις προτάσεις που παραθέτει για τη μεγιστοποίηση της ευημερίας, στις οποίες επιλέγει δεκαετίες. Η (10) είναι ένας νέος σε σύγκριση με το προηγούμενο (5), ορισμός της συνάρτησης της συνολικής κοινωνικής ευημερίας αλλά βασίζεται στην ίδια λογική.

Επομένως οι διαφορετικές παράμετροι που απαρτίζουν την ευημερία ομογενοποιούνται ως ποσοστά και δικαιολογείται ακόμα πιο πολύ από ότι με τη χρήση βαρών, η άθροιση μέχρι πριν ανόμοιων ουσιαστικά μεταβλητών. Με τον τρόπο αυτό ξεπερνάμε και το προβληματισμό των πολέμιων της Νεοκλασικής Οικονομικής της Ευημερίας, σχετικά με το πώς αθροίζονται ανόμοιες μεταβλητές μεταξύ τους.²³⁸ Σημαντική διαφορά από τη (5) ως προς τη νέα αντίστοιχη έκφραση της είναι και η εισαγωγή του χρόνου. Επομένως η (5) εκφράζει και τη στατική ανάλυση της ευημερίας ενώ η (10) τη δυναμική της ανάλυση.

²³⁵ Εξαιτίας της ομογενοποίησης τους οι μονάδες μέτρησης της χρησιμότητας παύουν να έχουν σημασία.

²³⁶ Εδώ παρατηρούμε τη δεύτερη διάσταση της ηδονής που είναι ο χρόνος, ο οποίος είναι σταθερός για όλους τους παράγοντες εφόσον εξετάζονται σε μια συγκεκριμένη περίοδο, στην οποία περίοδο η ένταση της ηδονής ή του πόνου που προκαλούν στο κοινωνικό σύνολο οι παράγοντες που εξετάζονται, καθορίζουν κι επηρεάζουν το τελικό αποτέλεσμα στη διαμόρφωση της κοινωνικής ευημερίας στα πλαίσια της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου.

²³⁷ Δανειζόμαστε δηλαδή αυτό το στοιχείο της δυνατότητας χρήσης μεγάλων χρονικών περιόδων από τον Πιγκού.

²³⁸ Οι πολέμιοι της Νεοκλασικής οικονομικής της ευημερίας δε δέχονται τη συνολική ευτυχία ενός ξεχωριστού ατόμου ως το άθροισμα των ικανοποιήσεων του. Αλλά ούτε και ότι η κοινωνική ευημερία είναι το άθροισμα των επιμέρους ατομικών. Ενώ επιπρόσθετα συνήθως ισχυρίζονται ότι κάποιος μπορεί να μιλά για περισσότερη ή λιγότερη ικανοποίηση αλλά δε μπορεί να πει πόση ικανοποίηση κάποιος έχει. Όταν όμως ομογενοποιήσουμε αυτές τις παραμέτρους λαμβάνοντας κάποιο έτος βάσης τότε μπορούμε να λάβουμε τη συνολική χρησιμότητα ενός ατόμου σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο και κατά αντιστοιχία να λάβουμε τη συνολική κοινωνική ευημερία.

Ωστόσο εξαιτίας της (6) όπου η συνολική ευημερία είναι το $\frac{1}{2}$ της οικονομικής ευημερίας συν το $\frac{1}{2}$ της μη οικονομικής ευημερίας θα ισχύει επιπλέον ότι όπου $1 \leq j \leq k$ είναι οι οικονομικοί παράμετροι με δείκτη j και οι μη οικονομικοί παράμετροι με δείκτη j , όπου $k+1 \leq j \leq m$.

Με τη μέθοδο του Harsanyi ξεπερνιέται ο προβληματισμός των διαπροσωπικών συγκρίσεων και της αποδοχής των ηθικών, αξιολογικών κρίσεων και μας επιτρέπεται η άθροιση²³⁹ εφόσον θέσουμε βάρη. Ενώ με τη μέθοδο του Canadian Index of Wellbeing και της γερμανικής μελέτης που προαναφέρθηκε, ξεπερνιέται πάλι το πρόβλημα της άθροισης ανόμοιων ουσιαστικά μεταβλητών και τελικά μπορούμε να τις ομογενοποιήσουμε λαμβάνοντας μια περίοδο βάσης και να αθροίσουμε. Ουσιαστικά χρησιμοποιούμε επιπρόσθετα και τη μεθοδολογία του Canadian Index ή της γερμανικής μελέτης, εκτός του Harsanyi διότι ο τελευταίος αναφέρεται στην απονομή βαρών κατά την άθροιση των ατομικών συναρτήσεων βαρύτητας και όχι συγκεκριμένα στην απονομή βαρών μεταξύ των διαφορετικών παραγόντων που επηρεάζουν την ευημερία. Ακόμα κι αν μαθηματικά οδηγούμαστε τελικά σε αυτό δηλαδή στην απονομή βαρών μεταξύ των παραγόντων, η ομογενοποίηση των μεταβλητών μέσω χρονικής περιόδου βάσης την οποία αντλούμε ως μεθοδολογία από τον Canadian Index και την γερμανική μελέτη υπολογισμού ενός εθνικού δείκτη ευημερίας, μας δίνει μια δεύτερη δικλείδα ασφαλείας σχετικά με τη δυνατότητα άθροισης.

²³⁹ Καθώς αυτό προτείνεται από τον Harsanyi, δηλαδή η συνάρτηση της κοινωνικής ευημερίας να θεωρείται ως μια μορφή του αθροίσματος των βαρών όλων των συναρτήσεων ατομικής χρησιμότητας

Μεθοδολογία HarsanyiΜεθοδολογία Canadian Index και
σχετικής Γερμανικής Μελέτης

Αποδοχή διαπροσωπικών συγκρίσεων και ηθικών, αξιολογικών κρίσεων μέσω της χρήσης βαρών.

Ομογενοποίηση των παραμέτρων με χρονική περίοδο βάσης.

Επιτρέπεται η άθροιση και η αποδοχής της απόλυτης μέτρησης για τον προσδιορισμό της ευημερίας.

Στο σημείο αυτό θα σταθούμε στις βαρύτητες. Έχουμε δύο ειδών βαρύτητες εκείνες που μπαίνουν αναλυτικά πλέον όχι σε κάθε παράμετρο αλλά στην έκφραση της ποσοστιαίας μεταβολής τους κι εκείνες που αποδίδονται συνολικά στην οικονομική και μη οικονομική ευημερία, προκειμένου να ικανοποιείται η υπόθεση ότι δίνεται ισόποση έμφαση (1/2), στην οικονομική και μη οικονομική ευημερία που απαρτίζουν τη συνολική ευημερία.

Στο συνολικό λοιπόν μοντέλο της παρούσας διατριβής χρησιμοποιείται η συνάρτηση (10), που εκπροσωπεί τον Β΄ Τρόπο (δεύτερη προτεινόμενη μεθοδολογία), κι αποτελεί μια λογική εξέλιξη του Α΄ Τρόπου, ενώ προέρχεται από μία αρμονική σύμπτυξη της μεθοδολογίας του Harsanyi και του Canadian Index ή κυρίως της σχετικής γερμανικής μελέτης. Πιο συγκεκριμένα τη δυνατότητα χρήσης βαρών στην αθροιστική μας συνάρτηση την αντλούμε από τον Harsanyi (1955), τη δυνατότητα ομογενοποίησης σε επίπεδο ποσοστού την αντλούμε από την μεθοδολογία του Canadian Index of Well-Being (Michalos et al., 2011) και τη δυνατότητα άθροισης των ομογενοποιημένων σε επίπεδο ποσοστού παραγόντων, από την γερμανική μελέτη κατάρτισης ενός εθνικού δείκτη ευημερίας (Diefenbacher et al., 2009). Επιπλέον η κατηγοριοποίηση των παραγόντων σε οικονομικούς και μη οικονομικούς όπως η έκταση των χρονικών περιόδων βασίζονται ως μέθοδοι στον Pigou (1920). Παρακάτω θα αναπτύξουμε άλλους δυο τρόπους που θα τους εφαρμόσουμε σε μελλοντική

έρευνα και όχι στο μοντέλο της παρούσης διατριβής. Επομένως η συνάρτηση (5) ως πρώτη μεθοδολογία εφαρμόζεται στο μοντέλο της ηθικής παιδείας, η συνάρτηση (10) ως δεύτερη μεθοδολογία στο συνολικό μοντέλο και οι άλλες δύο μέθοδοι που θα αναπτυχθούν παρακάτω θα χρησιμεύσουν σ' επόμενες έρευνες μας.

3.2.4. Προτεινόμενη συνάρτηση για μελλοντική έρευνα

Με αυτήν τη μέθοδο θα υπολογίσουμε τη πραγματική μεταβολή της ευημερίας τη χρονική στιγμή t από τη χρονική στιγμή $t-1$ και στη συνέχεια τη ποσοστιαία μεταβολή της.

Δηλαδή θα υπολογίσουμε την έκφραση:

$$(11) \rightarrow \Delta W = W_{O\Lambda.(t)} - W_{O\Lambda.(t-1)}.$$

Από τις (0), (5) και (11) λαμβάνουμε²⁴⁰ τη συνάρτηση:

$$(12) \rightarrow \Delta W = \sum_{i=1}^m x_1^i [(\alpha_1)_t - (\alpha_1)_{t-1}] + \sum_{i=1}^m x_2^i [(\alpha_2)_t - (\alpha_2)_{t-1}] + \dots + \sum_{i=1}^m x_j^i [(\alpha_j)_t - (\alpha_j)_{t-1}] \\ = m \bar{x}_1 [(\alpha_1)_t - (\alpha_1)_{t-1}] + m \bar{x}_2 [(\alpha_2)_t - (\alpha_2)_{t-1}] + \dots + m \bar{x}_j [(\alpha_j)_t - (\alpha_j)_{t-1}].$$

Η (12) λοιπόν εκφράζει τη πραγματική μεταβολή. Η ποσοστιαία μεταβολή θα είναι η συνάρτηση:

$$(13) \rightarrow \Delta W = [W_{O\Lambda.(t)} - W_{O\Lambda.(t-1)}] / W_{O\Lambda.(t-1)}.$$

Από τη (12) και τη (13) προκύπτει η συνάρτηση:

$$(14) \rightarrow \Delta W = \{m \bar{x}_1 [(\alpha_1)_t - (\alpha_1)_{t-1}] + m \bar{x}_2 [(\alpha_2)_t - (\alpha_2)_{t-1}] + \dots + m \bar{x}_j [(\alpha_j)_t - (\alpha_j)_{t-1}]\} / \\ \{m \bar{x}_1^* (\alpha_1)_{t-1} + m \bar{x}_2^* (\alpha_2)_{t-1} + \dots + m \bar{x}_j^* (\alpha_j)_{t-1}\}$$

²⁴⁰ Υποθέτοντας ότι παίρνουμε προηγουμένως τη πραγματική μεταβολή στη χρησιμότητα κάθε ατόμου. Έστω ότι τα άτομα είναι τρία τότε λαμβάνουμε τα εξής:

$$\Delta u_1 = u_{1(t)} - u_{1(t-1)} = (\alpha_1^1 x_1 + \alpha_2^1 x_2 + \dots + \alpha_j x_j)_t - (\alpha_1^1 x_1 + \alpha_2^1 x_2 + \dots + \alpha_j x_j)_{t-1} = x_1^1 [(\alpha_1^1)_t - (\alpha_1^1)_{t-1}] + x_2^1 [(\alpha_2^1)_t - (\alpha_2^1)_{t-1}] + \dots + x_j^1 [(\alpha_j^1)_t - (\alpha_j^1)_{t-1}]$$

$$\Delta u_2 = u_{1(t)} - u_{1(t-1)} = (\alpha_1^2 x_1 + \alpha_2^2 x_2 + \dots + \alpha_j x_j)_t - (\alpha_1^2 x_1 + \alpha_2^2 x_2 + \dots + \alpha_j x_j)_{t-1} = x_1^2 [(\alpha_1^2)_t - (\alpha_1^2)_{t-1}] + x_2^2 [(\alpha_2^2)_t - (\alpha_2^2)_{t-1}] + \dots + x_j^2 [(\alpha_j^2)_t - (\alpha_j^2)_{t-1}]$$

$$\Delta u_3 = u_{1(t)} - u_{1(t-1)} = (\alpha_1^3 x_1 + \alpha_2^3 x_2 + \dots + \alpha_j x_j)_t - (\alpha_1^3 x_1 + \alpha_2^3 x_2 + \dots + \alpha_j x_j)_{t-1} = x_1^3 [(\alpha_1^3)_t - (\alpha_1^3)_{t-1}] + x_2^3 [(\alpha_2^3)_t - (\alpha_2^3)_{t-1}] + \dots + x_j^3 [(\alpha_j^3)_t - (\alpha_j^3)_{t-1}]$$

Η διαφορά της μεθόδου αυτής από τη προηγούμενη που εφαρμόζεται στη παρούσα διατριβή είναι ότι αυτή εκφράζει τη ποσοστιαία μεταβολή της ευημερίας ενώ η προηγούμενη δήλωνε το άθροισμα των ποσοστιαίων μεταβολών των παραγόντων που συνθέτουν την ευημερία. Επομένως πρόκειται για δύο διαφορετικούς τρόπους που οδηγούν βεβαίως σε διαφορετικό αποτέλεσμα. Αυτή είναι η βασική διαφορά των δύο μεθοδολογιών. Ενώ η ομοιότητα τους είναι ότι και οι δύο εμπνέονται από την έννοια της «μεταβολής» κι ενσωματώνουν τον χρόνο.

3.2.5. Μια επιπλέον προτεινόμενη μέθοδος για μελλοντική έρευνα

Η τέταρτη αυτή μέθοδος είναι εμπνευσμένη από το έργο του Πλάτωνα «Φίληβος»²⁴¹. Στο έργο αυτό ο Πλάτωνας μας ενημερώνει ότι δε μπορούμε να μετρήσουμε άπειρα πράγματα εκτός αν θέσουμε ένα όριο διά της αναμείξεως της ηδονής με το αντίθετο της δηλαδή τον πόνο. Υποθέτουμε ότι κάθε μεταβλητή έχει δύο όρια. Το ένα όριο εκφράζει την απόλυτη ηδονή, ενώ το άλλο τον απόλυτο πόνο. Οι τιμές που λαμβάνονται μεταξύ αυτών των ορίων, είναι οι τιμές που παίρνουν οι μεταβλητές και θέτοντας ένα μέσο μπορούμε να πούμε αν εμπίπτουν στο διάστημα των τιμών του πόνου ή της ηδονής.

Για να ληφθούν όμως αυτά τα όρια θα παίρνουμε τους Μ.Ο. της Ευρωπαϊκής Ένωσης για μια δεκαετία. Για παράδειγμα αν ο Μ.Ο. της ανεργίας της Ε.Ε. για μια δεκαετία είναι 5%, τότε αυτό το 5% για εμάς εκφράζει το όριο από τη πλευρά του πόνου. Επιπλέον υποθέτουμε εμείς ότι το άλλο όριο από τη πλευρά της ηδονής είναι το 0%²⁴² διότι αυτό δείχνει το τέλειο για τη μεταβλητή της ανεργίας. Αν στην Ελλάδα η τιμή ως Μ.Ο. σε μια δεκαετία είναι 4% τότε θα ισχυριστούμε ότι 3% μονάδες υπολείπονται από το τέλειο. Ή θα ισχυριστούμε ότι 1% υπολείπονται από το χειρότερο που εκφράζει τον πόνο και οι μονάδες αυτές ανάλογα ή θα προστίθενται ή θα αφαιρούνται σε μια πάλι αθροιστική συνάρτηση παρόμοιας μορφής με τη (5). Σύμφωνα με αυτό το 4% δείχνει ότι εμπίπτει στο διάστημα των τιμών του πόνου. Επομένως τα όρια της μεταβλητής αυτής θα είναι τα εξής: $0 \leq \text{Ανεργία} \leq 5\%$

²⁴¹ Βλέπε σχετικά: Άπαντα Αρχαίων Ελλήνων Συγγραφέων, Πλάτωνος Διάλογοι 5, «Πλάτωνος Φίληβος (Η περί ηδονής, ηθικός)», Εκδόσεις: Πάπυρος

²⁴² Στη πραγματικότητα δεν θα είναι το μηδέν αλλά θα είναι το ποσοστό της ανεργίας πλήρους απασχόλησης. Καθώς εξαιτίας των ειδών της ανεργίας (τριβής, εποχικής κ.α.) δεν είναι εφικτή η απασχόληση όλου του εργατικού δυναμικού ακόμα και υπό συνθήκες πλήρους απασχόλησης του εργατικού δυναμικού. Υποθετικά λαμβάνεται το μηδέν.

3.3. Παράγοντες Προσδιορισμού της Ευημερίας και Περιορισμοί του Μοντέλου

Στην ενότητα αυτή παρατίθενται οι παράγοντες που προσδιορίζουν την ευημερία και περιλαμβάνονται στο μοντέλο που καταρτίζεται σε επόμενο κεφάλαιο, καθώς επίσης και οι περιορισμοί του. Όπως έχει ήδη αναφερθεί στόχος είναι να συμπεριληφθούν οι κυριότεροι παράγοντες επηρεασμού της ευημερίας οι οποίοι συσχετίζονται με οποιονδήποτε τρόπο και με τη τρέχουσα κρίση. Υπό αυτές τις συνθήκες θα είναι δυνατό να συναχθούν στη συνέχεια προτάσεις πολιτικής κατάλληλες και υπό το πρίσμα της τρέχουσας συγκυρίας.

Κάποιοι από τους παράγοντες που καθορίζουν την ευημερία συνδέονται με ηδονή κι άρα έχουν θετική αξία γιατί συμβάλλουν θετικά στη κοινωνική ευημερία. Ενώ άλλοι συνδέονται με πόνο²⁴³ και θα έχουν αρνητικό πρόσημο γιατί συμβάλλουν αρνητικά στη συνολική κοινωνική ευημερία. Επιπλέον κάποιοι από αυτούς είναι οικονομικοί ενώ άλλοι μη οικονομικοί. Σε επόμενο κεφάλαιο θα παρατεθούν αναλυτικά οι αξίες που λαμβάνουν οι παράγοντες, αλλά και οι κατηγοριοποιήσεις τους σε οικονομικούς και μη οικονομικούς.

Παράγοντες προσδιορισμού της ευημερίας²⁴⁴:

- i. Ηθική Παιδεία
- ii. Ελεύθερος Χρόνος
- iii. Πάνω από 8 ώρες εργασία
- iv. Ποιότητα ελεύθερου Χρόνου
- v. Ανισοκατανομή εισοδήματος – Μεσαία Τάξη
- vi. Ανεργία
- vii. Μισθοί και Συντάξεις
- viii. Κοινωνική Αλληλεγγύη

Οι παράγοντες αυτοί έχουν επιλεγεί κυρίως βάση της σημασίας τους στη δημιουργία ή στην αντιμετώπιση της τρέχουσας κρίσης. Ανάλογα με τη σημασία αυτή θα αποδοθεί και η βαρύτητα σε καθέναν από αυτούς. Κάποιοι άλλοι έχουν επιλεγεί όχι τόσο εξαιτίας της σημασίας τους στη τρέχουσα κρίση όσο εξαιτίας της σημασίας της επίδρασης τους γενικότερα στην ευημερία και στην παράλληλη απουσία τους από σχετικές υπάρχουσες έρευνες. Στη παρούσα μελέτη για πρώτη φορά πραγματοποιείται μια προσπάθεια της ποσοτικοποίησης της ηθικής παιδείας με την έννοια που αποδίδεται από τον Αριστοτέλη. Αξίζει να αναφερθεί ότι συγκριτικά με τις υπάρχουσες μελέτες πρώτη φορά συμπεριλαμβάνεται αυτός ο παράγοντας κι αυτό αποτελεί μια σημαντική καινοτομία της παρούσης διατριβής.

²⁴³ Βλέπε σχετικά: Άπαντα Αρχαίων Ελλήνων Συγγραφέων, Πλάτωνος Διάλογοι 5, «Πλάτωνος Φίληβος (Η περί ηδονής, ηθικός)», Εκδόσεις: Πάπυρος

²⁴⁴ Οι παράγοντες αυτοί συνιστούν τα «α», της συνάρτησης (10).

Η συνάρτηση (10) μεγιστοποιείται κάτω από κάποιους περιορισμούς. Οι παράγοντες προσδιορισμού της ευημερίας που τελούν ως περιορισμοί είναι οι ακόλουθοι:

- i. Εάν υπάρχει ελευθερία. Ο σημαντικότερος περιορισμός λοιπόν είναι η ελευθερία. Καθώς αν δεν υπάρχει ελευθερία δεν μπορούμε καν να οδηγηθούμε στην ευημερία. Επομένως η ύπαρξη ελευθερίας είναι ο βασικότερος περιορισμός, καθώς η απουσία της δεν μας επιτρέπει να μιλάμε για την ευημερία.
- ii. Όταν ισχύουν οι μαθηματικοποιημένες προτάσεις του Ρίγου
- iii. Εάν δεν υφίσταται παιδική φτώχεια.
- iv. Όταν ισχύουν κάποιες παραδοχές σχετικά με την επιβολή προστίμου σε περιπτώσεις καταχρηστικής εκμετάλλευσης της (συλλογικής) δεσπόζουσας θέσης των επιχειρήσεων.

Υπάρχουν λοιπόν τρία είδη περιορισμών: Ο αποκλειστικός περιορισμός, ο περιορισμός ελέγχου και ο περιορισμός που έχει άμεση σχέση με τις μεταβλητές που συνθέτουν τη συνάρτηση της κοινωνικής ευημερίας. Η ελευθερία αποτελεί έναν αποκλειστικό περιορισμό. Αν δεν υπάρχει ελευθερία (εθνική, έκφρασης, επικοινωνίας κ.α.), τότε δεν υπάρχει και κοινωνική ευημερία. Η παιδική φτώχεια συγκαταλέγεται στους περιορισμούς ελέγχου. Ο περιορισμός αυτός δηλώνει ότι θα πρέπει να υφίστανται ανεκτά όρια στη παιδική φτώχεια, ώστε να έχει νόημα ο υπολογισμός και η εκτίμηση της κοινωνικής ευημερίας. Δηλαδή μπορεί να υπάρχει ένα ελάχιστο στη παιδική φτώχεια που δε θα επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τη κοινωνική ευημερία. Αν η παιδική φτώχεια είναι μεγαλύτερη από το ανώτερο όριο, τότε η κοινωνική ευημερία πρέπει να επανεξεταστεί, χρησιμοποιώντας τη παιδική φτώχεια ως μεταβλητή ελέγχου. Οι προτάσεις του Ρίγου ανήκουν και αυτές στους περιορισμούς ελέγχου οι οποίες επηρεάζουν το οικονομικό τμήμα της κοινωνικής ευημερίας και επενεργούν ομοίως ως μεταβλητές ελέγχου στη κοινωνική ευημερία. Θα μπορούσαμε λοιπόν να πούμε ότι η κοινωνική ευημερία αποτελεί μια μεταβλητή κατάστασης (state variable) και οι περιορισμοί (α) και (β) ως μεταβλητές ελέγχου (control variables). Σχηματοποιείται λοιπόν ένα πρόβλημα δυναμικού προγραμματισμού ή πιο συγκεκριμένα ένα πρόβλημα βέλτιστου ελέγχου (optimal control problem). Τρίτος περιορισμός ο οποίος βρίσκεται σε άμεση σχέση με τις μεταβλητές που συνθέτουν τη συνάρτηση της κοινωνικής ευημερίας είναι αυτός που αφορά τα πρόστιμα που τίθενται στα καρτέλ και στα μονοπώλια και τα οποία έχουν άνω και κάτω άκρα. Το πρόστιμο είναι μια συνάρτηση της ανεργίας των μισθών κ.α. , δηλαδή μεταβλητών που συμμετέχουν στη διαμόρφωση της κοινωνικής ευημερίας.

Στο επόμενο κεφάλαιο πραγματοποιείται λεπτομερής ανάλυση όλων των παραγόντων και ποσοτική καταγραφή τους σε επίπεδο Ελλάδας κι επομένως στη παρούσα διατριβή τα δεδομένα που επεξεργάζονται και τα αποτελέσματα που λαμβάνονται αφορούν την Ελλάδα .

3.4. Συμπεράσματα και η Συμβολή της Προτεινόμενης Μεθοδολογίας

Με βάση τη παράθεση της υφιστάμενης μεθοδολογίας και τη παρουσίαση της προτεινόμενης μεθοδολογίας που χρησιμοποιείται στη παρούσα διατριβή όπως και την ανάλυση προτεινόμενων μεθοδολογιών για μελλοντική έρευνα καταλήγουμε στα εξής συμπεράσματα:

Παρόλο που η αθροιστική συνάρτηση της ευημερίας της Νεοκλασική Οικονομικής της Ευημερίας αμφισβητήθηκε έντονα, στις τελευταίες μεθοδολογικές προσεγγίσεις της ευημερίας εφαρμόζεται και πάλι. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελούν τα οικονομικά της ευτυχίας. Επίσης σύμφωνα με το πνεύμα του Ρίγου που είχε επισημάνει ότι η συνολική ευημερία αποτελείται από οικονομικούς και από μη οικονομικούς παράγοντες, τόσο τα οικονομικά της ευτυχίας όσο και οι δείκτες ευημερίας του ΟΟΣΑ έχουν καταφέρει να ανιχνεύσουν και να συμπεριλάβουν κάποιους μη οικονομικούς παράγοντες προσδιορισμού της ευημερίας.

Προκειμένου να ξεπεραστούν τα προβλήματα της αθροιστικής μορφής της συνάρτησης της ευημερίας που έθεταν οι πολέμιοι της Νεοκλασικής Οικονομικής της Ευημερίας χρησιμοποιείται ευρύτατα η στατιστική-οικονομετρική μέθοδος της παλινδρόμησης μέσω της συσχέτισης των μεταβαλλόμενων μεταβλητών με σταθερών, καθώς σύμφωνα με τον Harsanyi (1955: 320) με τον τρόπο αυτό οι διαπροσωπικές συγκρίσεις των χρησιμοτήτων παύουν να είναι αξιολογικές κρίσεις και τοποθετούνται πλέον σε μια πιο αντικειμενική βάση. Ωστόσο η παρούσα μελέτη διαφοροποιείται και δεν ακολουθεί αυτή τη μεθοδολογία, αλλά ακολουθεί την μεθοδολογία του Harsanyi για την απονομή βαρών μέσα στην έκφραση της συνάρτησης της συνολικής κοινωνικής ευημερίας, η οποία σύμφωνα με τον ίδιο (Harsanyi, 1955) είναι καλή και για τη λήψη αποφάσεων δημόσιας πολιτικής, σε συνδυασμό με την μεθοδολογία του Canadian Index of Well-Being (Michalos et al. , 2011) και κυρίως της σχετικής γερμανικής μελέτης (Diefenbacher et al. , 2009) με την ομογενοποίηση των παραμέτρων που αθροίζονται σε επίπεδο ποσοστού. Η διαφοροποίηση αυτή της προτεινόμενης μεθοδολογίας από την ευρέως χρησιμοποιούμενη, μας επιτρέπει να εξετάσουμε παράγοντες οι οποίοι δε θα ήταν δυνατό να εξεταστούν μέσω της μεθόδου της παλινδρόμησης, σε επίπεδο Ελλάδας, κυρίως εξαιτίας της απουσίας του μεγάλου όγκου των δεδομένων²⁴⁵ που απαιτεί αυτή η διαδικασία. Πέραν τούτου όμως η προτεινόμενη μεθοδολογία συνδυάζει πιο εύκολα τα χαρακτηριστικά εκείνα (μέσω της χρήσης των βαρών και της ομογενοποίησης των παραγόντων σε επίπεδο ποσοστού) τα οποία επιτρέπουν να αναλυθούν παράγοντες που συσχετίζονται με την τρέχουσα κρίση και να εξαχθούν προτάσεις πολιτικής σχετικά με αυτή. Επομένως η προτεινόμενη αποτελεί και μια εναλλακτική

²⁴⁵ Αν παρατηρήσουμε μελέτες οι οποίες βασίζονται σε αυτή τη μέθοδο χρησιμοποιούν μεγάλο όγκο δεδομένων για παράδειγμα στην ακόλουθη μελέτη χρησιμοποιούνται πάνω από 6.000 δεδομένα. Βλέπε σχετικά: Drakopoulos A.S. & Theodossiou I. (1997). "Job Satisfaction and target earnings", Journal of Economic Psychology, No.18: 693-704.

προσέγγιση από την ευρέως χρησιμοποιούμενη, για τις περιπτώσεις όπου δεν έχουμε μεγάλο όγκο δεδομένων προκειμένου να μετρήσουμε την ευημερία μέσω της παλινδρομήσεως.

Στη προτεινόμενη μεθοδολογία που χρησιμοποιείται στη παρούσα διατριβή δίνεται μια νέα συνάρτηση συνολικής κοινωνικής ευημερίας η οποία διαφέρει με όσες έχουν χρησιμοποιηθεί ως τώρα σε παρόμοιες υπάρχουσες έρευνες. Η επεξεργασία της συνάρτησης αυτής δίνεται αναλυτικά και σταδιακά ακολουθώντας μια λογική μαθηματική διαδικασία που βασίζεται στη Νεοκλασική Οικονομική της Ευημερίας. Η συνάρτηση αυτή συνδυάζει μεθοδολογικά στοιχεία που απορρέουν τόσο από τις διατυπώσεις του Harsanyi όσο και από τον Canadian Index of Well-Being ή της γερμανικής μελέτης δημιουργίας ενός εθνικού δείκτη ευημερίας και συνιστά μια καινούργια πρωτότυπη συνάρτηση η οποία παρουσιάζεται για πρώτη φορά αποτελώντας μια σημαντική καινοτομία της διατριβής. Ακόμα μια πρωτοτυπία συγκριτικά όμως με τη μεθοδολογία του Canadian Index και της σχετικής γερμανικής μελέτης από όπου δανειστήκαμε τη δυνατότητα ομογενοποίησης των μεταβλητών είναι η προσπάθεια σύνδεσης της προτεινόμενης συνάρτησης με τις θεμελιώδεις και βασικές αρχές των οικονομικών της ευημερίας²⁴⁶, μέσω της παράθεσης και της ανάλυσης μιας σειράς συναρτήσεων μέχρι να καταλήξουμε στη προτεινόμενη. Επιπλέον καινοτομία όπως έχει ήδη αναφερθεί αποτελεί και η ομαδοποίηση των παραγόντων της συνάρτησης ευημερίας σε οικονομικούς και μη οικονομικούς και το κατάλληλο ορισμό βαρυτήτων που θα εκφράζει την ανάγκη για ισόρροπη έμφαση και στις δυο κατηγορίες. Η καινοτομία αυτή έχει τις ρίζες της στις διατυπώσεις του Pigou (1920).

Πιο συγκεκριμένα η προτεινόμενη μεθοδολογία που χρησιμοποιείται στη παρούσα διατριβή βασίζεται στη Νεοκλασική Οικονομική της Ευημερίας για το σχηματισμό της έκφρασης της συνάρτησης της συνολικής κοινωνικής ευημερίας. Για τη δυνατότητα της αθροιστικής της μορφής βασίζεται στον Harsanyi (1955), στον Canadian Index of Wellbeing (Michalos et al. , 2011) και στη σχετική γερμανική μελέτη κατάρτισης ενός εθνικού δείκτη ευημερίας (Diefenbacher et al. , 2009). Επιπλέον δανείζεται ορισμένα στοιχεία της από τις διατυπώσεις του Pigou (1920).

Η παρουσίαση της προτεινόμενης μεθοδολογίας δεν εξαντλείται μόνο σε αυτή που χρησιμοποιεί η παρούσα διατριβή αλλά παρατίθενται και επιπλέον δύο νέες οι οποίες θα χρησιμοποιηθούν σε μελλοντική από την παρούσα διατριβή έρευνα. Οι μεθοδολογίες αυτές απορρέουν και συσχετίζονται με όσα έχουν προαναφερθεί στη παρούσα διατριβή, εξετάζοντας το ζήτημα της ευημερίας μέσα από μια διαφορετική προσεγγιστική κατεύθυνση και πρίσμα σε επίπεδο έκφρασης της τελικής συνάρτησης της συνολικής κοινωνικής ευημερίας.

²⁴⁶ Και πιο συγκεκριμένα της Σχολής Οικονομικής Σκέψεως της Νεοκλασικής Οικονομικής της Ευημερίας.

Οι παράγοντες προσδιορισμού της ευημερίας που θα αποτελέσουν το διάλυμα «α» της προτεινόμενης συνάρτησης έχουν επιλεγεί με το αυστηρό κριτήριο διατήρησης του πλήθους τους σε ένα όσο πιο δυνατό περιορισμένο αριθμό, προκειμένου να είναι περισσότερο εύκολη και διεξοδική η παρατήρηση των αποτελεσμάτων τους. Δύο άλλα κριτήρια που χρησιμοποιήθηκαν είναι η συμβολή τους στη δημιουργία ή στην αντιμετώπιση της τρέχουσας κρίσης και το κριτήριο της απουσίας τους από τις μέχρι τώρα σχετικές έρευνες.

Η συμβολή της προτεινόμενης μεθοδολογίας σε σχέση με την υφιστάμενες έγκειται στο γεγονός ότι η προτεινόμενη φιλοδοξεί να συνοψίσει και να συνδυάσει τα σημαντικότερα στοιχεία που διευκολύνουν και δικαιολογούν τη δημιουργία μιας αθροιστικής συνάρτησης ευημερίας, στα πλαίσια της Νεοκλασικής Οικονομικής της Ευημερίας που αποδέχεται την απόλυτη μέτρηση, τις διαπροσωπικές συγκρίσεις και τις αξιακές κρίσεις. Στη βάση αυτή όσα πιο πολλά είναι τα στοιχεία αυτά τα οποία συγκεντρώνει και τα οποία δανείζεται από κάποιες ήδη υπάρχουσες διαφορετικές μεθοδολογίες, τόσο περιορίζει τα περιθώρια αμφισβητήσεων από τους πολέμιους της αθροιστικής προσέγγισης μιας συνάρτησης ευημερίας. Οι μεθοδολογίες από τις οποίες επιλέχθηκαν τα στοιχεία αυτά είναι μεθοδολογίες που βοηθούν περισσότερο από άλλες στην ανάλυση και στην παράθεση των συγκεκριμένων εκείνων παραγόντων προσδιορισμού της ευημερίας που συσχετίζονται με τη τρέχουσα κρίση και κυρίως αναφορικά με τα δεδομένα που υπάρχουν για την περίπτωση της Ελλάδας σε αυτούς τους παράγοντες. Καθώς τα δεδομένα αυτά ήταν λίγα, χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία από εκείνες τις μεθοδολογίες που δεν απαιτούσαν μεγάλο πλήθος δεδομένων. Επίσης η προτεινόμενη μεθοδολογία σε σχέση με τις υφιστάμενες είναι δομημένη έτσι ώστε να συμβάλλει στη καλύτερη παρατήρηση των παραγόντων της ευημερίας που ευθύνονται ή συσχετίζονται με την ελληνική οικονομική κρίση. Μια επιπλέον συμβολή σε σχέση με τις υφιστάμενες είναι η προτροπή για ισόρροπη έμφαση σε οικονομικούς και μη οικονομικούς παράγοντες προσδιορισμού της ευημερίας αλλά και η παράθεση μιας μεταβλητής που δε συναντάμε στις υφιστάμενες εφαρμογές των υπάρχουσών μεθοδολογιών, αυτή της ηθικής παιδείας. Συμπερασματικά η προτεινόμενη αποτελεί μια βελτίωση των υφιστάμενων μεθοδολογικών προσεγγίσεων.

ΜΕΡΟΣ ΙΙ

Κεφάλαιο 4 : ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΙ ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΩΝ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ ΠΟΥ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΥΝ ΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΥΗΜΕΡΙΑ

Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό αναλύονται οι συντελεστές $a_j(t)$ της συνάρτησης (10), δηλαδή οι οικονομικοί και μη οικονομικοί παράγοντες που προσδιορίζουν την ευημερία. Κάποιοι από τους παράγοντες αυτούς μετριοούνται σε εθνικό επίπεδο που μας ενδιαφέρει από διάφορους οργανισμούς ενώ σε κάποιους άλλους δεν υπάρχουν σχετικές μετρήσεις και για αυτούς γίνεται μια προσπάθεια εκτίμηση τους στο παρών κεφάλαιο. Επιπλέον αναλύονται κάποιοι παράγοντες προσδιορισμού της ευημερίας που αποτελούν περιορισμούς της συνάρτησης (10).

4.1. Ο Παράγοντας της Ηθικής Παιδείας²⁴⁷

«Οι οικονομολόγοι δεν ασχολούνται με την κοινωνική ηθική. Οι κοινωνιολόγοι δεν ασχολούνται καθώς λένε ότι αυτό είναι θέμα των οικονομολόγων. Ενώ για αρκετά χρόνια κανένας οικονομολόγος δεν ασχολήθηκε με την κοινωνική ηθική.»

-Σάββας Σπέντζας, 22/12/2014-

Κάποιες θεωρίες ευημερίας που εξετάσαμε στο δεύτερο κεφάλαιο , είναι βασισμένες στην ανάγκη που στιγμάτισε την εποχή εκείνη που σχηματίστηκαν, που ήταν η ανάγκη για την ανάπτυξη της μηχανικής. Αρκετές από αυτές τις διατυπώσεις, έχουν τις βάσεις τους στην επιστήμη της μηχανικής, ενώ ταυτόχρονα, μέσω όσων εκφράζουν, συμβάλλουν παράλληλα στην άνθιση της. Επιπλέον παρατηρούμε ότι οι ίδιοι οι επιστήμονες που ανέπτυξαν τις θεμελιώδεις οικονομικές θεωρίες της ευημερίας, δεν ήταν όλοι οικονομολόγοι, αλλά κάποιοι προέρχονταν ή συσχετιζόνταν με τον επιστημονικό κλάδο της μηχανικής. Όλα αυτά μας δείχνουν, ότι οι θεωρίες

²⁴⁷ Μέρος της ενότητας αυτής έχει δημοσιευτεί σε διεθνές, έγκριτο, επιστημονικό περιοδικό.

Βλέπε σχετικά: Tasopoulos, A., Leriou, E. (2014). "A New Multidimensional Model of Ethics Educational on Welfare" , *Journal of Neural Parallel and Scientific Computations*, Vol. 22, No. 4: 595-608.

αυτές προήλθαν από το επιστημονικό πεδίο της μηχανικής²⁴⁸ και με σκοπό να προωθήσουν την ανάπτυξη της μηχανικής.

Στη σημερινή εποχή η οικονομική κρίση είναι παγκόσμια και αποτελεί απόρροια του ηθικού τέλματος που έχει επέλθει η ανθρωπότητα.²⁴⁹ Η τρέχουσα οικονομική συγκυρία προστάζει την επανεξέταση της θεωρίας της ευημερίας και την επαναπροσέγγιση της σε νέες διαφορετικές, θεμελιώδεις βάσεις. Η παγκόσμια οικονομική συγκυρία μετατόπισε την ανάγκη παλαιότερων περιόδων για άνθιση της μηχανικής και τη μετέτρεψε σε ανάγκη επιστροφής στις ηθικές αξίες. Η ανάγκη της σημερινής εποχής είναι οι ηθικές αξίες²⁵⁰ και οποιαδήποτε θεωρία ή διατύπωση περί ευημερίας θα ήταν ωφέλιμο να προωθεί την ανάγκη αυτή.²⁵¹

Οι ηθικές αξίες μπορούν να επανακτηθούν μόνο μέσω της ηθικής παιδείας και μόνο στον Αριστοτέλη²⁵² μπορούμε να βρούμε τι είναι η ηθική²⁵³ και η ηθική παιδεία²⁵⁴.

²⁴⁸ Κατά τη διαδικασία ανάλυσης της συνάρτησης ευημερίας του ο Samuelson διατυπώνει ότι «οι συνθήκες παραγωγής που αποτελούν συστατικά στοιχεία της ευημερίας, δίδονται από τους μηχανικούς από την εποχή του Walras ενώ τα άτομα δε παίζουν κανένα ρόλο και αυτό ονομάζεται μηχανική ή οικονομική μηχανική». Ενώ τονίζει ότι «όλες οι αποφάσεις παραγωγής που περιλαμβάνουν σχετικές οριακές παραγωγικότητες εμπίπτουν στο πεδίο της μηχανικής και οι οικονομολόγοι μπορούν να παίρνουν μετασχηματισμένες σχέσεις όπως παίρνει ο ίδιος για να μεγιστοποιήσει τη συνάρτηση ευημερίας του».

Βλέπε σχετικά: Samuelson A. Paul (1983), *Foundations of Economic Analysis*, England: Enlarged Edition, Harvard Economic Studies, Vol. 80 (Σελίδα 230)

²⁴⁹ « Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα είναι απόρροια της ηθικής, αξιακής κρίσης. Το πρόβλημα της Ελλάδας δεν είναι τα νούμερα αλλά οι αξίες, τα αξιακά και θεσμικά μορφώματα του πολιτισμού μας. Όταν λύσουμε το πρόβλημα με τα νούμερα, η αξιακή κρίση θα μας οδηγήσει αργά ή γρήγορα σε μια νέα οικονομική κρίση.» Απόσπασμα από την ομιλία του Αλέκου Παπαδόπουλου, πρώην υπουργού οικονομικών . Ενώ ο Καθηγητής, κύριος Ιωάννης Βαβούρας τονίζει ότι: «Η παγκόσμια κρίση είναι κρίση ηθικής διακυβέρνησης» και προσθέτει ότι «η ηθική των πολιτικών επηρεάζει όλη τη παραγωγικότητα του δημόσιου τομέα λειτουργώντας σαν πυραμίδα.»

Απόσπασμα από προσωπική μου συνέντευξη, προς τον κύριο Ιωάννη Βαβούρα, Καθηγητή Οικονομικής Πολιτικής στο Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης του Παντείου, πρώην Πρόεδρος του Τμήματος και πρώην Πρύτανης του Πάντειου Πανεπιστημίου, στις 03 Οκτωβρίου 2013 στο Πάντειο Πανεπιστήμιο.

²⁵⁰ Ο Ξενοφών Ζολώτας το 1982 διατυπώνει τα εξής: «Στις σύγχρονες κοινωνίες της αφθονίας η έλλειψη ισορροπίας ανάμεσα στις πνευματικές και πολιτιστικές αξίες από τη μία και τα τεχνολογικά επιτεύγματα του ανθρώπου από την άλλη εκδηλώνεται περίπου ως ύβρις απέναντι στους πανανθρώπινους και φυσικούς νόμους που παραβλέπονται στη διαδικασία μεγεθύνσεως. Η ύβρις αυτή που είναι αποτέλεσμα της άκριτης οικονομικής μεγεθύνσεως, ενυπάρχει σε κάθε είδους κρίση που μαστίζει τη σύγχρονη ανθρωπότητα.» Έμμεσα συνεπάγεται από το απόσπασμα αυτό ότι η έλλειψη ηθικών αξιών οδηγεί σε κρίσεις.

Βλέπε σχετικά: Ζολώτας, Ε. Ξενοφών(1982). *Οικονομική Μεγέθυνση και Φθίνουσα Κοινωνική Ευημερία*, Αθήνα : Τράπεζα της Ελλάδος, Αρχείο μελετών και ομιλιών 47. (Σελίδες 21-22)

²⁵¹ Η θεωρία της ευημερίας συνδέεται άμεσα με την ηθική . Παρατηρούμε έτσι πως ο Bentham, ο οποίος έθεσε τις ρίζες της θεωρίας της γενικής ευημερίας , εξετάζει τη χρησιμότητα λαμβάνοντας πάντα υπόψη του την ηθική. Οι μεταγενέστεροι όμως τη συσχέτισαν με τη μηχανική , η αιτία αυτή, αλλά και η μεγάλη ανάπτυξη της τεχνολογίας είχαν ως αποτέλεσμα να αποκοπεί εντελώς η σχέση της ευημερίας με την ηθική . Ωστόσο είναι ξεκάθαρο ότι ο Bentham προσεγγίζει την ηθική μέσα από τη χρησιμότητα και το αντίθετο.

Βλέπε σχετικά : Mill, Stuart, John (1969). *Essays on Ethics Religion and Society*, University of Toronto Press, (Ενότητα : Remarks on Bentham's Philosophy 1833)

²⁵² «Η ηθική παιδεία θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει την ικανότητα να πράττει κανείς σύμφωνα με τον Αριστοτέλη.»

Επομένως η ανάγκη σήμερα είναι να δουλέψουμε στην ηθική παιδεία.²⁵⁵ Στις μέρες μας η παγκόσμια επιστημονική κοινότητα προσπαθεί να προσεγγίσει την ηθική του Αριστοτέλη μέσω της επιστήμης της Ψυχολογίας και πολλές φορές μέσω σχετικών πειραμάτων.²⁵⁶ Η θεωρία της συναισθηματικής νοημοσύνης αποτελεί ίσως μία τέτοια προσέγγιση (Goleman, 2011).

Η ηθική παιδεία είναι κατά τον Αριστοτέλη η σημαντικότερη παράμετρος της ευημερίας.²⁵⁷ Σύμφωνα με τον ίδιο η ηθική παιδεία χαρακτηρίζεται από εκείνη την εκπαίδευση που στηρίζεται στη διδασκαλία μαθημάτων τα οποία αποσκοπούν στη

Frede Dorothea, "Aristotle on the importance of rules, laws and institution", Presentation at XXIII World Congress of Philosophy, Philosophy as Inquiry and Way of Life, Aristotle's Lyceum Special Session, Athens, 09 August 2013

²⁵³ Η ηθική σύμφωνα με τον Αριστοτέλη είναι : η επιστήμη ή η τέχνη που βοηθάει τους ανθρώπους να φέρονται ως άτομα σύμφωνα με τη βαθύτερη ανθρωπιστική τους φύση, επιλέγοντας και πράττοντας όχι αυτό που επιθυμούν αλλά αυτό που πρέπει με σκοπό την ατομική και κοινωνική ευδαιμονία (ευημερία).

Βλέπε σχετικά: Νούλας, Κων., Βασίλης (1997α). *Αριστοτέλης, Η ζωή, η Εποχή, το Έργο, η Διδασκαλία του*, Πρώτος Τόμος 7α, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη (Σελ. 79)

²⁵⁴ Ο Αριστοτέλης στο βιβλίο του Ηθικά Νικομάχεια διδάσκει την ηθική ως προς την απόκτηση μιας τέτοιας παιδείας. Το βιβλίο αυτό που προσφέρει σαφή διδασκαλία για να ζήσει το ανθρώπινο ον με το καλύτερο τρόπο , παραμένει στη δυτική παράδοση η έννοια της κεντρικής διδασκαλίας για καλύτερη ζωή. Πιο απλά το βιβλίο αυτό αποτελεί ένα βιβλίο ευτυχίας (ευδαιμονίας).

Βλέπε σχετικά : Aristide Tessitore (1992) , «Aristotle's Ambiguous Account of the Best Life», *Palgrave Macmillan Journals and Northeastern Political Science Association*, Vol. 25, No. 2 : pp. 197-215 (Σελίδες 198, 200,206,215) .

Ουσιαστικά η ηθική κατά τον Αριστοτέλη είναι η τέχνη του να ζούμε καλά και για αυτό δε θα πρέπει να περιμένουμε μαθηματική ακρίβεια σε ένα θέμα που έχει να κάνει με τις ανθρώπινες ενέργειες. Βλέπε σχετικά : Edwin M. Hartman , (2008) , «Socratic Questions and Aristotelian Answers: A Virtue-Based Approach to Business Ethics» , *Journal of Business Ethics*, Vol. 78, No. 3, 14th International Symposium on Ethics, Business and Society , pp. 313-32 (Σελίδα 314)

²⁵⁵ «Πρέπει να δουλέψουμε σήμερα στην ηθική παιδεία και να προσέξουμε ποιοι βρίσκονται στην εξουσία, υπό αυτήν την έννοια.»

Frede Dorothea, "Aristotle on the importance of rules, laws and institution", Presentation at XXIII World Congress of Philosophy, Philosophy as Inquiry and Way of Life, Aristotle's Lyceum Special Session, Athens, 09 August 2013

²⁵⁶ «Μέσα από ψυχολογικά πειράματα ψάχνουν τη μεθοδολογία σχετικά με το πώς οι διαφορετικές συνθήκες καθορίζουν την απόκτηση αρετής.»

Scaltsas Theodore, "The strengths and challenges of Aristotle's ethics of virtue", Presentation at XXIII World Congress of Philosophy, Philosophy as Inquiry and Way of Life, Aristotle's Lyceum Special Session, Athens, 09 August 2013

²⁵⁷ Αλλά και ο ίδιος ο Adam Smith στο έργο του "The theory of moral sentiments", τονίζει τη σημασία της ηθικής στην ευημερία . Συγκεκριμένα υποστηρίζει ότι οι χαρακτήρες των ανθρώπων ενδέχεται να είναι κατάλληλοι ώστε να προάγουν ή να παρεμποδίζουν τόσο τη δική τους ευτυχία ή ευημερία όσο και τη συνολική., ενώ η αρετή φέρνει πάντα θετικά αποτελέσματα στην ευημερία, μέσω μιας κατάλληλης διαπαιδαγώγησης.

Βλέπε σχετικά: Smith, Adam , Βιβλιοθήκη κλασικών και νέων οικονομολόγων, (2012). *Η Θεωρία των Ηθικών Συναισθημάτων* , Εκδόσεις Παπαζήση: Αθήνα , (Σελίδες 317- 324) .

Ωστόσο ολόκληρο το έργο του Adam Smith ,περιστρέφεται γύρω από ένα πλαίσιο το οποίο διαμορφώνουν οι πολίτες στοχασζόμενοι περί του πρακτέου, αναζητώντας τρόπους βελτίωσης της κοινωνικής ευημερίας .

Βλέπε σχετικά : Smith, Adam , Βιβλιοθήκη κλασικών και νέων οικονομολόγων, (2012). *Η Θεωρία των Ηθικών Συναισθημάτων* , Εκδόσεις Παπαζήση: Αθήνα , (Πρόλογος, Σελίδα 17)

δημιουργία ελεύθερων και ολοκληρωμένων ανθρώπων.²⁵⁸ Οι ελεύθεροι άνθρωποι²⁵⁹ έχουν την ικανότητα α) να αποφασίζουν ορθά, γιατί αντιλαμβάνονται επακριβώς τι πρέπει να γίνει ανά πάσα στιγμή β) να είναι ανεξάρτητοι, αμερόληπτοι και να μη χειραγωγούνται (Βουδούρης, 1995: 151 -152). Αντιθέτως η διδασκαλία των μαθημάτων που αποβλέπουν στη καλλιέργεια δεξιοτήτων και στην αποκλειστική εξειδίκευση οδηγούν στη δημιουργία ανελεύθερων ανθρώπων που χειραγωγούνται εύκολα και εκτελούν εντολές, ενώ επίσης δεν είναι σε θέση να αποφασίζουν ορθά και δεν έχουν δική τους βούληση.²⁶⁰

Η εκπαίδευση που λαμβάνουμε σήμερα έχει το ελάττωμα ότι αναλώνεται μόνο στις τεχνικές δραστηριότητες²⁶¹ δηλαδή αποσκοπεί μόνο στην ανάπτυξη δεξιοτήτων και στην εξειδίκευση. Αυτή η έλλειψη της ηθικής παιδείας²⁶² και η συνακόλουθη δημιουργία ανελεύθερων ανθρώπων που δεν αποφασίζουν ορθά, μεροληπτούν και

²⁵⁸ Βλέπε σχετικά: Λιανός Θεόδωρος Π. (2012), *Η Πολιτική Οικονομία του Αριστοτέλη*, Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, (Σελίδες 156-157)

Επίσης σύμφωνα με τον Σάββα Σπέτζα : « *Αν λείπει η ελευθερία δε μπορείς να σκέφτεσαι. Από την ελευθερία οδηγούμαστε προς την ευημερία. Η ελευθερία είναι η πρώτη αρχή.*»

Απόσπασμα από προσωπική μου συνέντευξη, για τις διατυπώσεις του Αριστοτέλη περί ευημερίας, προς τον Κύριο Σάββα Σπέντζα, Ομότιμο Τακτικό Καθηγητή Πολιτικών και Οικονομικών Επιστημών της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων και Προέδρου Ελληνικής Εταιρίας Φορολογικού Δικαίου και Δημοσιονομικών Μελετών, στις 23 Αυγούστου 2013. Αθήνα: Λύκειο Αριστοτέλη.

²⁵⁹ Στο βιβλίο του Πολιτικά ο Αριστοτέλης βλέπει τη πόλη ως μια κοινωνία ελεύθερων.

Βλέπε σχετικά: Mathie, William (1987). «Political and Distributive Justice in the Political Science of Aristotle» , *Cambridge University Press and University of Notre Dame du lac on behalf of Review of Politics* , (Winter), Vol. 49, No. 1 : pp. 59-84 , (Σελίδα 60)

²⁶⁰ Βλέπε σχετικά : Κ. Βουδούρης (1995), *Αριστοτελική Πολιτική Φιλοσοφία*, Αθήνα: Διεθνές Κέντρο Ελληνικής Φιλοσοφίας και Πολιτισμού, (Σελίδα 152).

Βέβαια στο βιβλίο «Αριστοτελική Πολιτική Φιλοσοφία» δε γίνεται λόγος για την εξειδίκευση στην εκπαίδευση αλλά την εξειδίκευση στον καταμερισμό της εργασίας. Υποθέτοντας, ότι αν αυτό ισχύει στην εργασία ίσως να ισχύει και στην εκπαίδευση, διατυπώνεται η φράση αυτή. Επίσης σύμφωνα με το Θεόδωρο Λιανό: « *Η εκπαίδευση κατά τον Αριστοτέλη, δε πρέπει να αποβλέπει σε πρακτικούς σκοπούς για την εξυπηρέτηση των υλικών αναγκών αλλά να καθιστά το άτομο ικανό να ζήσει ωραία ως ελεύθερος άνθρωπος.*»

Βλέπε σχετικά: Θεόδωρος Π. Λιανός (2012), *Η Πολιτική Οικονομία του Αριστοτέλη*, Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, (Σελίδα 157)

Επιπλέον σύμφωνα με τον κ. Ιωάννη Βαβούρα: «*Η εξειδίκευση λειτουργεί εις βάρος της γενικής παιδείας.*» Απόσπασμα από προσωπική μου συνέντευξη, προς τον κύριο Ιωάννη Βαβούρα, Καθηγητή Οικονομικής Πολιτικής στο Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης του Παντείου, πρώην Πρόεδρος του Τμήματος και πρώην Πρύτανης του Παντείου Πανεπιστημίου, στις 3 Οκτωβρίου 2013. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο

²⁶¹ Frede Dorothea, "Aristotle on the importance of rules, laws and institution", Presentation at XXIII World Congress of Philosophy, Philosophy as Inquiry and Way of Life, Aristotle's Lyceum Special Session, Athens, 09 August 2013

²⁶² Και ο Ζολώτας κάνει λόγο για έλλειψη ηθικής παιδείας μιλώντας για μια επιπεδοποίηση των πνευματικών ενδιαφερόντων του σύγχρονου ατόμου στις ανεπτυγμένες ευημερούσες κοινωνίες. Αυτό υποστηρίζει ότι το λαμβάνουμε ως ποσοστό των ατόμων που έχουν ως καλύτερη τους ενασχόληση το διάβασμα, τη παρακολούθηση κινηματογράφου, θεάτρου, χορού, ραδιοφώνου. Αυτό δημιουργεί αύξουσα κοινωνική δυσφορία ή επιδείνωση της ζωής, δηλαδή σε όρους της παρούσας διατριβής σε μείωση του μη οικονομικού τμήματος της ευημερίας.

Βλέπε σχετικά: Ζολώτας, Ε. Ξενοφών (1982). *Οικονομική Μεγέθυνση και Φθίνουσα Κοινωνική Ευημερία*, Αθήνα : Τράπεζα της Ελλάδος, Αρχείο Μελετών και Ομιλιών 47. (Σελίδα:191)

Επομένως η παροχή ηθικής παιδείας που υποστηρίζεται από τη παρούσα διατριβή, μελλοντικά θα μεγιστοποιήσει τα ποσοστά αυτά και άρα τη συνολική ευημερία.

χειραγωγούνται εύκολα όταν αναλαμβάνουν ηγετικές θέσεις, οδήγησε στη κρίση ηθικής διακυβέρνησης²⁶³ που προκάλεσε το σημερινό οικονομικό αδιέξοδο. Επομένως είναι σημαντικό να επενδύσουμε στην ηθική παιδεία προκειμένου να βελτιωθεί τόσο η μη οικονομική όσο και η οικονομική και συνακόλουθα η συνολική κοινωνική ευημερία.

Η ηθική παιδεία είναι σύμφωνα με τον Αριστοτέλη η παιδεία στις αρετές.²⁶⁴ Ενώ η αρετή ορίζεται από τη τάση να επιλέγουν οι άνθρωποι τη μεσότητα²⁶⁵ και να τηρούν το μέτρο.²⁶⁶ *Επίσης η ηθική παιδεία μπορεί να αποκτηθεί μόνο με την εξάσκηση και την επανάληψη, προκειμένου να αποτελέσει μια συνήθεια. Με αυτό τον τρόπο, το πώς πράττει ένας άνθρωπος, γίνεται δεύτερη φύση του, μέσω της συνήθειας. Η συνήθεια αυτή θα επέλθει διά της ασκήσεως που διαμορφώνει τα σωστά πλέον συναισθήματα, βάση των οποίων κάποιος πράττει.*²⁶⁷ Οι αρετές λοιπόν είναι περισσότερο συναισθηματικές και όχι καθαρά γνωστικές καταστάσεις, για αυτό η απόκτηση ηθικής παιδείας αποτελεί θέμα εθισμού (Βουδούρης, 1995: 162) ή συνήθειας²⁶⁸. Υπεύθυνοι για την απόκτηση της ηθικής παιδείας μέσω της εξάσκησης είναι το σχολείο και η οικογένεια.²⁶⁹

²⁶³ Σύμφωνα με τον κ. Ιωάννη Βαβούρα: «Η κρίση της ηθικής διακυβέρνησης στηρίζεται στο ότι οι κυβερνώντες εξυπηρετούν ιδιοτελείς σκοπούς. Αυτό δεν είναι κατ' ανάγκην κακό αλλά το ζητούμενο είναι σε ποιο βαθμό θα εξυπηρετούν ιδιοτελείς σκοπούς και αν θα αρχίσουν να ασχολούνται και με ανιδιοτελείς σκοπούς. Αυτό είναι το παγκόσμιο πρόβλημα των κοινωνιών.» Απόσπασμα από προσωπική μου συνέντευξη, προς τον κύριο Ιωάννη Βαβούρα, Καθηγητή Οικονομικής Πολιτικής στο Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης του Παντείου, πρώην Πρόεδρος του Τμήματος και πρώην Πρύτανης του Πανεπιστημίου, στις 3 Οκτωβρίου 2013. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο

²⁶⁴ Scaltsas Theodore, "The strengths and challenges of Aristotle's ethics of virtue", Presentation at XXIII World Congress of Philosophy, Philosophy as Inquiry and Way of Life, Aristotle's Lyceum Special Session, Athens, 09 August 2013

²⁶⁵ Κ. Βουδούρης (1995), Αριστοτελική Πολιτική Φιλοσοφία, Αθήνα: Διεθνές Κέντρο Ελληνικής Φιλοσοφίας και Πολιτισμού, (Σελίδα 96)

Σύμφωνα με το κ. Σάββα Σπέτζα: «Ο Αριστοτέλης υποστηρίζει τη μεσότητα». Απόσπασμα από προσωπική μου συνέντευξη, για τις διατυπώσεις του Αριστοτέλη περί ευημερίας, προς τον Κύριο Σάββα Σπέντζα, Ομότιμο Τακτικό Καθηγητή Πολιτικών και Οικονομικών Επιστημών της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων και Προέδρου Ελληνικής Εταιρίας Φορολογικού Δικαίου και Δημοσιονομικών Μελετών, στις 23 Αυγούστου 2013. Αθήνα: Λύκειο Αριστοτέλη

²⁶⁶ «Ο χαρακτήρας είναι το ζητούμενο της ηθικής του Αριστοτέλη.... Η αρετή προέρχεται από την επιλογή.... Ο Αριστοτέλης είχε πει ότι δεν είναι εύκολο να κάποιος να έχει ηθικό χαρακτήρα, γιατί δεν είναι εύκολο να τηρείς το μέτρο, για παράδειγμα όταν θυμώνεις. Για αυτό είναι αξιέπαινο να είναι κάποιος αγαθός.»

Scaltsas Theodore, "The strengths and challenges of Aristotle's ethics of virtue", Presentation at XXIII World Congress of Philosophy, Philosophy as Inquiry and Way of Life, Aristotle's Lyceum Special Session, Athens, 09 August 2013

²⁶⁷ Frede Dorothea, "Aristotle on the importance of rules, laws and institution", Presentation at XXIII World Congress of Philosophy, Philosophy as Inquiry and Way of Life, Aristotle's Lyceum Special Session, Athens, 09 August 2013

²⁶⁸ Βλέπε επίσης: Αρχαίοι Συγγραφείς (2006), Αριστοτέλης – Ηθικά Νικομάχεια, Αθήνα: Εκδόσεις Ζήτηρος, Βιβλίο Κ', (Σελίδες 547, 624-628)

²⁶⁹ «Αυτό που λείπει είναι η παιδεία με ηθική. Από την οικογένεια και το σχολείο.»

Frede Dorothea, "Aristotle on the importance of rules, laws and institution", Presentation at XXIII World Congress of Philosophy, Philosophy as Inquiry and Way of Life, Aristotle's Lyceum Special Session, Athens, 09 August 2013

Τα μαθήματα που οδηγούν στην απόκτηση ηθικής παιδείας είναι εκείνα που επικεντρώνονται στον άνθρωπο. Είναι δηλαδή αυτά τα μαθήματα που αναπτύσσουν την εσωτερικότητα ενός ατόμου και το διδάσκουν ποιος πρέπει να είναι ως άνθρωπος.²⁷⁰ Αυτά τα μαθήματα είναι σήμερα η ιστορία, η μουσική, η ποίηση, η φιλοσοφία, η ζωγραφική, η εκμάθηση των αρχαίων ελληνικών και λατινικών, ο χορός, η λογοτεχνία, ενώ κρίνεται αναγκαίο να προβλεφθεί η διδασκαλία ενός μαθήματος που θα προωθεί την αποκατάσταση της σχέσης του ανθρώπου με το περιβάλλον και θα μαθαίνει τα παιδιά να αγαπούν και να προστατεύουν τη φύση. Αυτά τα μαθήματα καθιστούν το άτομο ολοκληρωμένο κι ελεύθερο, ενώ όλα τα άλλα αποσκοπούν στη καλλιέργεια δεξιοτήτων.

Ο Ρίγου(1920) συμπληρώνει αρμονικά²⁷¹ αυτή τη θεώρηση του Αριστοτέλη περί ηθικής παιδείας, μέσα από μία δική του εντελώς διαφορετική προσέγγιση. Κατά τη προσέγγιση αυτή όπως έχουμε ήδη προαναφέρει σε προηγούμενα κεφάλαια χωρίζει τη συνολική ευημερία σε οικονομική και μη οικονομική, καταλήγοντας ότι ανήκει στη δικαιοδοσία της κάθε κοινωνίας και σε διαφορετικές χρονικές περιόδους, να προωθεί είτε τη μία είτε την άλλη.²⁷² Βάση αυτού μπορούμε να θεωρήσουμε ότι η ηθική παιδεία αποσκοπεί στη προώθηση της μη οικονομικής ευημερίας, ενώ η καλλιέργεια δεξιοτήτων στη προώθηση της οικονομικής ευημερίας. Συγκεκριμένα ο Ρίγου (1920:12-13) υποστηρίζει ότι: « Ένας άνθρωπος κοντά στη φύση και στη τέχνη είναι ηθικός και συμβάλλει στο μη οικονομικό κομμάτι της ευημερίας. Ένας άνθρωπος τέλειος χειριστής μηχανημάτων συμβάλλει στο οικονομικό κομμάτι της ευημερίας.» Επιπλέον ο Ρίγου (1920:13-14), όπως επίσης έχει ήδη αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο, μεταφέρει τις διατυπώσεις του Dickinson²⁷³ και προσθέτει ότι : « Οι άνθρωποι μπορούν να χρησιμοποιούν μηχανήματα αλλά δε μπορούν να γράψουν ένα ποίημα. Η εσωτερικότητα τους είναι τυφλή και κουφή. Όλη τους η ζωή είναι ένας άπειρος συλλογισμός από υποσχέσεις που δεν εξετάστηκαν και συμπεράσματα που δε προβλέφθηκαν. Αυτή είναι η εικόνα του πολιτισμού σας στη φαντασία μου. Όλες οι αφοσιωμένες προσπάθειες σας στο να παραχθούν άνθρωποι που είναι καλά μέσα, οδηγούν στην αδυναμία του να παραχθούν καλοί άνθρωποι.» Η κατεύθυνση λοιπόν του Αριστοτέλη προς την ηθική παιδεία συνοδεύεται και συμπληρώνεται αρμονικά από τη προσέγγιση του Ρίγου , όπως αναπτύχθηκε σε αυτή τη παράγραφο (1920) και οι δυο αυτές προσεγγίσεις μπορούν να συνδεθούν με τη κατεύθυνση της παρούσης

²⁷⁰ Ο Tibor Scitovsky επίσης υποστηρίζει ότι πρέπει να δοθεί έμφαση στη διδασκαλία ενώ προτείνει τον αναπροσανατολισμό των σχολικών προγραμμάτων προς τις ανθρωπιστικές επιστήμες, αλλά και την επιδότηση προγραμμάτων για νέους, προκειμένου να αναζητούν τον ενθουσιασμό στη ζωγραφική, τη λογοτεχνία και το θέατρο. : Kuran, T. (December 1987). "Human Desire and Economic Satisfaction: Essays on The Frontier Economics, by Tibor Scitovsky", Journal of Economic Literature, Vol.25, No.4:1852-1854, (Σελίδα 1853)

²⁷¹ Χωρίς να τον αντιγράφει.

²⁷² Η παρούσα διατριβή υποστηρίζει ότι αυτό είναι ένα σπουδαίο λάθος των κοινωνιών και ότι θα πρέπει κάθε φορά να επιδιώκουν τη παράλληλη προώθηση και των δύο και όχι να επιλέγουν μεταξύ του ενός ή του άλλου.

²⁷³ Goldsworthy Lowes Dickinson (6 August 1862 – 3 August 1932), Βρετανός πολιτικός επιστήμονας και φιλόσοφος από το πανεπιστήμιο του Cambridge, ο οποίος ασχολήθηκε εκτενώς με τον Νεοπλατωνισμό.

διατριβής για την ανάγκη ταυτόχρονης και ισόρροπης προώθησης της οικονομικής και μη οικονομικής ευημερίας.

Ένας άλλος μεγάλος οικονομολόγος από το Πανεπιστήμιο του Cambridge, ο Keynes υποστηρίζει ότι θα πρέπει να υπάρχουν ηθικά όρια στην οικονομική ανάπτυξη τα οποία να συνδέονται με την ορθή κατανόηση της ζωής.²⁷⁴ Σύμφωνα με αυτό προσθέτει ότι μία κοινωνία πρέπει να αφήσει να κυριαρχούν τα ποσοτικά στοιχεία μέχρι να επικρατήσει η αφθονία και μετά να αφήσει να κυριαρχήσουν οι ηθικές αξίες οι οποίες ευθύνονται για τα ποιοτικά στοιχεία.²⁷⁵ Επίσης καθιστά υπεύθυνες προς την επίτευξη αυτού του στόχου τις δημόσιες δαπάνες, οι οποίες θα πρέπει να κατευθυνθούν στις τέχνες, στην αρχιτεκτονική, τον αθλητισμό και άλλες δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου που οφείλουν να υπενθυμίζουν στη κοινωνία σε τι αποσκοπεί η οικονομική ανάπτυξη. Εξάλλου ο John Maynard Keynes είχε αναλάβει ρόλο προστάτη των τεχνών και του χορηγού της κατασκευής μιας θεατρικής σκηνής, ενώ στο δημόσιο βίο υποστήριξε τον εξωραϊσμό των πόλεων και τη προστασία της υπαίθρου.^{276 277} Η τοποθέτηση αυτή του Keynes είναι παρόμοια με

²⁷⁴ Keynes, Maynard, John. (1932) . "Economic Possibilities for our Grandchildren," in *Essays in Persuasion*, New York: Harcourt, Brace & Co.

Όπου ο Κέυνς προβλέπει σε αυτό το δοκίμιο ότι μέσα σε 100 χρόνια (δηλαδή το 2030) η ανθρωπότητα θα λύσει το οικονομικό πρόβλημα χάρη στις αυξήσεις στην παραγωγικότητα, και θα είναι σε θέση να καλύψει τις απόλυτες ανάγκες αφήνοντας πολύ περισσότερο χρόνο για αναψυχή. Ο συγγραφέας διακρίνει μεταξύ των απόλυτων αναγκών και των σχετικών αναγκών. Οι ανάγκες σε τρόφιμα, νερό ή καταφύγιο, είναι απόλυτες ανάγκες. Άλλες ανάγκες ικανοποιούν την επιθυμία για υπεροχή, και ο Keynes πιστεύει ότι αυτή η ανάγκη μπορεί να είναι ακόρεστη, αλλά φτάνει στο συμπέρασμα ότι από τη στιγμή που καλύπτονται οι απόλυτες ανάγκες, θα προτιμήσουμε να αφιερώσουμε την ενέργειά μας σε μη οικονομικούς σκοπούς. Ωστόσο δυστυχώς αυτό δε συμβαίνει στη καταναλωτική κοινωνία που ζούμε η οποία μας έχει πείσει ότι ένα δεύτερο αυτοκίνητο, ένα μεγαλύτερο σπίτι ή μια επίπεδη τηλεόραση θα μας δώσει μεγαλύτερη ικανοποίηση από ό, τι θα μας έδινε ο περισσότερος ελεύθερος χρόνος. Επίσης παρατηρούμε εδώ ότι οι ανάγκες χωρίζονται σε απόλυτες και σχετικές. Οι απόλυτες είναι ότι πρέπει να φάμε για να μη πεθάνουμε και συσχετίζονται με την οικονομική ευημερία. Ενώ οι σχετικές με την ηθική παιδεία, τη ποιότητα του ελεύθερου χρόνου δηλαδή συσχετίζονται με τη μη οικονομική ευημερία. Τελικά ίσως ο Keynes να επαληθευτεί και το 2030 όντως να επιστρέψουμε σε μη οικονομικούς σκοπούς. Τότε η λιτότητα που μας έχουν επιβάλλει θα έχει τουλάχιστον κι ένα πλεονέκτημα. Πάντως ήδη η κρίση έχει δείξει ότι πρέπει να δοθεί έμφαση σε μη οικονομικούς σκοπούς, όπως η ηθική παιδεία που εξετάζεται εδώ. Έτσι τελικά ίσως ο Keynes να έχει πέσει μέσα στη πρόβλεψη του και το 2030 όντως η ανθρωπότητα να επιστρέψει στη προώθηση της μη οικονομικής ευημερίας.

²⁷⁵ Ο Ζολώτας κάνει μια παρόμοια διαπίστωση επισημαίνοντας ότι από έρευνες σχετικά με τη κατανομή της ευτυχίας προκύπτει ότι όσο τα άτομα ικανοποιούν υλικές ανάγκες στρέφονται προς την ικανοποίηση πολιτιστικών και πνευματικών.

Βλέπε σχετικά : Ζολώτας, Ε. Ξενοφών (1982). "Οικονομική Μεγέθυνση και Φθίνουσα Κοινωνική Ευημερία", Αθήνα : Τράπεζα της Ελλάδος, Αρχείο Μελετών και Ομιλιών 47. (Σελίδα 171)

²⁷⁶ Βλέπε σχετικά: Skidelsky, Robert (2012). *Keynes Επιστροφή στη διδασκαλία του*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, (Σελίδες 226,228, 229,232) .

Ο Keynes είναι επηρεασμένος από την ηθική του Moore, και ο Moore από τον Αριστοτέλη με αποτέλεσμα κατά κάποιο τρόπο να επανέρχεται πάλι στο προσκήνιο ο Αριστοτέλης.

Βλέπε σχετικά : Moore, G.,E (1959). *Principia Ethica*, Cambridge: University Press .

Παρατηρούμε λοιπόν πώς ο Keynes προχωράει τη θεωρία του Ρίγου ακόμα ένα βήμα παραπέρα και ορίζει στην ουσία ένα μέτρο κατά το οποίο μία κοινωνία θα πρέπει να σταματήσει να δίνει έμφαση στην οικονομική ευημερία (με όρους δηλ της παρούσας μελέτης που είναι οι όροι που χρησιμοποιεί και ο Ρίγου στο έργο του) και να προωθεί πλέον το μη οικονομικό τμήμα της ευημερίας. Αυτό το μέτρο είναι η επίτευξη αφθονίας, όταν δηλαδή αυτή συντελεστεί τότε η κοινωνία είναι υποχρεωμένη

τη τοποθέτηση του Ρίγου. Υπάρχουν βέβαια και άλλες παρόμοιες τοποθετήσεις όπως αυτές των Scitovsky (Kuran, 1987), Ζολώτα (1982) και Adam Smith (2012).²⁷⁸

4.1.1. Ανάλυση του Παράγοντα της Ηθικής Παιδείας με βάση τη Προτεινόμενη Μεθοδολογία

Στην ενότητα αυτή εφαρμόζεται η προτεινόμενη μεθοδολογία που αναπτύχθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο και πιο συγκεκριμένα εφαρμόζεται η συνάρτηση (5) προκειμένου να εκτιμηθεί ο παράγοντας της ηθικής παιδείας. Η διαδικασία αυτή είναι απαραίτητη καθώς δεν υπάρχουν παγκοσμίως μέχρι σήμερα, εκτιμήσεις της ηθικής παιδείας και η ενότητα αυτή αποτελεί τη πρώτη προσπάθεια να διερευνηθεί και να εκτιμηθεί η ηθική παιδεία ως παράγοντας επηρεασμού της ευημερίας.

Η κύρια υφιστάμενη μεθοδολογία σχετικά με την εκπαίδευση είναι το μοντέλο του Mincer (1974) στο οποίο εξετάζεται η συμβολή της εκπαίδευσης στην οικονομική

να βάλει ένα φρένο στην οικονομική ανάπτυξη και να προάγει τις ηθικές αξίες. Ωστόσο στη παρούσα διατριβή αυτό το οποίο προτείνεται είναι ταυτόχρονα με την οικονομική ανάπτυξη να συντελείται η προαγωγή των ηθικών αξιών και μέσω αυτής, της μη οικονομικής ευημερίας, κατά αυτόν τον τρόπο θα αποφευχθεί το πρόβλημα του τι ορίζεται ως αφθονία και πόση θα πρέπει να είναι η οικονομική ανάπτυξη για να αποφασίσει η κοινωνία ότι πλέον επιστρέφει στη προώθηση της μη οικονομικής ευημερίας. Για το λόγο αυτό γίνεται αναφορά ότι η πρόταση της παρούσας διατριβής στηρίζεται κυρίως στο Ρίγου και όχι τόσο στο Keynes, χωρίς φυσικά να αμφισβητείται η σπουδαία συμβολή του σε αυτό το θεωρητικό πλαίσιο του ρόλου της ηθικής στην ευημερία που προάγεται και από τη παρούσα διατριβή.

²⁷⁷ Σύμφωνα με τον Robert Skidelsky, ο Keynes ακολούθησε τον Moore στη θεώρηση του για τη τεράστια σημασία της εξωτερικής ομορφιάς στο ευ ζην. Ωστόσο εκείνος, ο οποίος συνδέει την ομορφιά με την αρετή και άρα μέσω αυτής με την ευημερία, είναι πάλι ο Αριστοτέλης, κατά τον οποίο *«δε κατέχεις μία αρετή εκτός κι αν είσαι εξοπλισμένος με τις κατάλληλες προϋποθέσεις στη κοινωνία που είναι η αγωγή του νου, αλλά και το να είσαι όμορφος, υγιής κλπ.»*.

Scaltsas Theodore, "The strengths and challenges of Aristotle's ethics of virtue", Presentation at XXIII World Congress of Philosophy, Philosophy as Inquiry and Way of Life, Aristotle's Lyceum Special Session, Athens, 09 August 2013.

Επομένως ο Αριστοτέλης δίνει μεγάλη έμφαση στην εξωτερική ομορφιά. Ωστόσο εδώ για τη κατοχή της αρετής μπορεί να αναφέρεται στην ομορφιά του ανθρώπινου σώματος, αλλά γενικά στην εποχή του δινόταν τεράστια έμφαση στο κάλλος στην τότε Ελλάδα όπως αποδεικνύεται και από τα κτίρια αλλά και τα γυμνά αγάλματα της εποχής που προβάλλουν την ομορφιά του γυμνασμένου και περιποιημένου ανθρώπινου σώματος.

²⁷⁸ Ο Little από την άλλη, ο οποίος ανήκει στη Σχολή των Νέων Οικονομικών της Ευημερίας αντιλαμβάνεται την αδυναμία αυτής της οικονομικής σκέψης να λάβει υπόψη της το ζητούμενο σχετικά με εκείνη τη πλευρά της ευημερίας που είναι μη οικονομική και μπορεί να αφορά για παράδειγμα το πνευματικό και ηθικό κομμάτι. Ο ίδιος διατυπώνει τα εξής: *«Εάν ένα πρόσωπο ισχυρίζεται ότι μια συγκεκριμένη αλλαγή θα αυξήσει την οικονομική ευημερία, τότε αφήνει ανοιχτό το ενδεχόμενο σε οποιονδήποτε άλλο πρόσωπο να ισχυριστεί ότι με την αλλαγή αυτή θα μειωθεί η πνευματική ευημερία.»*

Βλέπε σχετικά: Little M.D.I. (Jun., 1949). "The Foundation of Welfare Economics", Oxford Economic Papers, New Series, Vol. 1, No.2:227-246 (Σελίδα 230)

Βέβαια εδώ προφανώς ο Little επαναλαμβάνει ίσως σε κάποιο βαθμό, τη διατύπωση του Ρίγου σχετικά με τη μη θετική επίδραση που μπορεί να έχει μια οικονομική αιτία στη μη οικονομική ευημερία, με τέτοιο τρόπο ώστε να ακυρώνεται η πιθανή θετική επίδραση της στην οικονομική ευημερία.

ανάπτυξη. Ο Mincer (1974) υποστηρίζει ότι υπάρχει γραμμική σχέση μεταξύ των αποδοχών και του χρόνου διάρκειας της εκπαίδευσης και καταρτίζει μια σχετική λογαριθμική συνάρτηση²⁷⁹ στην οποία αθροίζει τα χρόνια της εκπαίδευσης και τα χρόνια της αποκτημένης εμπειρίας, προκειμένου να προσδιορίσει τις αποδοχές. Παρατηρούμε δηλαδή ότι αυτό που ενδιαφέρει είναι μόνο η οικονομική ευημερία²⁸⁰ μέσω του προσδιορισμού των αποδοχών κι εξετάζεται μόνο μέσω των δεξιοτήτων προφανώς, εφόσον εκείνες δημιουργούν την εμπειρία (σχολική και εργασιακή). Συνεπώς δεν υπάρχει κάποιο μοντέλο που να εξετάζει την επίδραση της εκπαίδευσης και ειδικότερα όχι την εκπαίδευση εκείνη που αποσκοπεί στη καλλιέργεια δεξιοτήτων, αλλά την εκπαίδευση εκείνη που αποσκοπεί και στη καλλιέργεια ηθικής παιδείας, στη μη οικονομική ευημερία και συνακόλουθα στη κοινωνική ευημερία όπως ορίζεται από τη παρούσα διατριβή. Γνωρίζοντας ότι αυτό που υπάρχει είναι ένα μοντέλο που εξετάζει την επίδραση των δεξιοτήτων στην οικονομική ευημερία, προσπαθούμε να δημιουργήσουμε ένα μοντέλο που θα εξετάζει την επίδραση της ηθικής παιδείας στη μη οικονομική ευημερία.

Η διατριβή αυτή σύμφωνα με τη προτεινόμενη μεθοδολογική προσέγγιση που αναπτύχθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, στηρίζεται στην αρμονική, παράλληλη και ισοδύναμη προώθηση της οικονομικής και μη οικονομικής ευημερίας. Στη βάση αυτή γίνεται μια εφαρμογή της συνάρτησης (5) προσαρμοσμένης στις απαιτήσεις της διερεύνησης της ηθικής παιδείας κι εξετάζεται κατά πόσο βελτιώνεται ή χειροτερεύει η κοινωνική ευημερία μέσω της σημερινής εκπαίδευσης. Η συνάρτηση αυτή στηρίζεται στη θεωρία του Αριστοτέλη και στη συμπληρωματική θεωρία του Πιγκού, ενώ περιλαμβάνει ίδιο συντελεστή βαρύτητας για την ηθική παιδεία (μη οικονομική ευημερία) και για τη καλλιέργεια δεξιοτήτων (οικονομική ευημερία).

Η χρησιμότητα της συνάρτησης αυτής έγκειται στο γεγονός ότι υπαγορεύει στους σχεδιαστές λήψης αποφάσεων, να δίνεται έμφαση στην ηθική παιδεία και κατ' επέκταση μέσω αυτής στη μη οικονομική ευημερία, προκειμένου να μεγιστοποιείται η συνολική κοινωνική ευημερία. Διότι η μονομερής προώθηση μόνο της οικονομικής ευημερίας, χωρίς να δίνεται έμφαση και στη προώθηση του μη οικονομικού τμήματος, τελικά έχει ως αποτέλεσμα να χειροτερεύει και η οικονομική ευημερία και τελικά να μειώνεται η συνολική κοινωνική ευημερία.

²⁷⁹ Η εξίσωση λοιπόν αυτή έχει την ακόλουθη μορφή $\ln W_i = \beta_0 + \beta_1 S_i + \beta_2 X_i + \beta_3 X_i^2 + \epsilon_i$. Όπου $\ln W_i$ είναι ο λογάριθμος των αποδοχών για το άτομο i , S_i τα χρόνια της εκπαίδευσης, X_i η εμπειρία, X_i^2 η εμπειρία στο τετράγωνο. Ο συντελεστής β_1 αποτελεί το προεξοφλητικό επιτόκιο της επένδυσης στην εκπαίδευση, επειδή κάθε απόφαση για απόκτηση επιπλέον εκπαίδευσης λαμβάνεται με βάση την εξίσωση της παρούσας αξίας των συνολικών αποδοχών δύο ατόμων με διαφορετικό επίπεδο εκπαίδευσης.

Βλέπε σχετικά: Mincer, Jacob (1974). *Schooling, Experience and Earnings*. New York: National Bureau of Economic Research.

²⁸⁰ Ουσιαστικά αυτό που ενδιαφέρει είναι να γίνονται οι εργάτες πιο παραγωγικοί για την οικονομική μεγέθυνση.

Βλέπε σχετικά: Gillis, Perkins, Roemer, Snodgrass (2000). *Οικονομική της Ανάπτυξης*, Αθήνα: Τυπωθητώ – Γιώργος Δαρδανός (Κεφάλαιο 10)

Η τρέχουσα οικονομική συγκυρία αποτελεί ένα τέλειο παράδειγμα αυτής της αλληλουχίας. Καθώς η ηθική κρίση (πολύ μικρή ή καθόλου προώθηση της μη οικονομικής ευημερίας και επικέντρωση όλης της προσπάθειας σε προώθηση μόνο της οικονομικής ευημερίας) τελικά οδήγησε σε οικονομική κρίση (επιδείνωση της οικονομικής ευημερίας παρά τις συντονισμένες προσπάθειες για μονομερή προώθηση και βελτίωση της οικονομικής ευημερίας) και σε μείωση της συνολικής, κοινωνικής ευημερίας. Επομένως η μεγέθυνση της κοινωνικής ευημερίας προϋποθέτει την αρμονική και ισόρροπη προώθηση της οικονομικής και μη οικονομικής ευημερίας. Δηλαδή τη ταυτόχρονη και ισόρροπη προώθηση της ηθικής παιδείας και της καλλιέργειας δεξιοτήτων αναφορικά με την εκπαίδευση. Εξάλλου ο ίδιος ο Αριστοτέλης υποστηρίζει ότι για να ευημερεί ένα κράτος²⁸¹, οφείλει το εκπαιδευτικό σύστημα να παρέχει ηθική παιδεία, που οδηγεί στη δημιουργία ελεύθερων και ενάρετων ατόμων, χωρίς όμως να αποκλείει τη παράλληλη και με μέτρο καλλιέργεια δεξιοτήτων (Λιανός, 2012: 158).

Το εκπαιδευτικό μας σύστημα σήμερα προωθεί την εξειδίκευση, τη καλλιέργεια δεξιοτήτων και την χορήγηση πρακτικών γνώσεων χωρίς να παρέχει ηθική παιδεία. Βάση του συλλογισμού όμως που αναπτύχθηκε, αυτό οδηγεί σε μείωση της συνολικής κοινωνικής ευημερίας. Η πολιτική του Αριστοτέλη περί ηθικής παιδείας και του Πιγκού²⁸² περί ταυτόχρονης και ισόρροπης προώθησης της μη οικονομικής και της οικονομικής της ευημερίας δε μπορούν να εξεταστούν ξεχωριστά. Αλλά οφείλονται να εξεταστούν μαζί και οι δύο σε μία συνάρτηση η οποία αποτελεί μια εφαρμογή και συνέχεια της συνάρτησης (5). Οι συνδυαστικές και αλληλοσυμπληρούμενες αυτές πολιτικές καταλήγουν λοιπόν στην εξίσωση που παρατίθεται παρακάτω και υπό τις ακόλουθες προϋποθέσεις:

ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ:

1. Υποθέτουμε ότι δεν υπάρχει διατμηματικότητα .Θεωρούμε ότι οι ώρες που δίνονται στο κάθε μάθημα είναι αυτές και δεν αλλάζουν για παράδειγμα από το δάσκαλο. Δηλαδή ότι γίνεται ότι ορίζεται αυστηρά στο αναλυτικό πρόγραμμα και μόνο.
2. Υποθέτουμε ότι βέλτιστο είναι η ίση ηθική παιδεία και η ίση κατάρτιση προκειμένου να ισχύει ίση προώθηση της μη οικονομικής και οικονομικής ευημερίας μέσα από την εκπαίδευση.
3. Τα μαθήματα που εξετάζονται στην ηθική παιδεία και αφορούν το Λύκειο, είναι μαθήματα γενικής παιδείας , και τα μαθήματα των κατευθύνσεων τα ενσωματώνουμε όλα ανεξαιρέτως στις δεξιότητες. Αν δε το κάναμε αυτό, θα φαινόταν ότι τα παιδιά που είναι στη θεωρητική κατεύθυνση λαμβάνουν μόνο ηθική παιδεία στη κατεύθυνση τους και όχι δεξιότητες , όμως αυτό είναι

²⁸¹ Κατά τον Αριστοτέλη η σημαντικότερη επιδίωξη είναι το «κοινό καλό» το οποίο είναι ξεχωριστό αλλά και αιώνιο.

Βλέπε σχετικά : Devereux, T., Daniel (1985). «Aristotle's Eudemian Ethics: Books I, II, and VIII by Aristotle; Michael Woods», *The Philosophical Review*, (July), Vol. 94, No. 3 : 401- 406 (Σελίδα 404)

²⁸² Η πολιτική αυτή του Πιγκού θα αποτελέσει τη βάση της συγκεκριμένης μελέτης πάνω στην οποία θα χτιστεί η η τελική εξίσωση της συνολικής κοινωνικής ευημερίας.

λάθος να θεωρείται, διότι παρατηρούμε από τον τρόπο εκπαίδευσης των μαθημάτων αυτών ότι αποσκοπούν στη καλλιέργεια δεξιοτήτων , στην ανάλυση του συντακτικού κ.α. και όχι στο να διδαχθεί ο μαθητής πώς πρέπει να είναι ως άνθρωπος. Επίσης στα μαθήματα γενικής παιδείας υπάρχουν σαφώς και μαθήματα που καλλιεργούν δεξιότητες, εμείς όμως επιλέγουμε μόνο εκείνα από τη κατηγορία της γενικής παιδείας, που θεωρούμε ότι καλλιεργούν την ηθική παιδεία.

4. Η συνεισφορά της ηθικής παιδείας στην ευημερία υπολογίζεται μέσω της άθροισης βαρών των διαφορετικών μαθημάτων που προσδιορίζουν την ηθική παιδεία, ενώ το κάθε μάθημα συνθέτουν οι ώρες διδασκαλίας , το συνολικό ποσό που δίνεται στη χώρα μας για την εκπαίδευση και τη ποιότητα διδασκαλίας. Επομένως όταν αυτές οι μεταβλητές αυξάνονται βελτιώνεται και η ηθική παιδεία κι επομένως αυξάνεται η ευημερία.
5. Σύμφωνα με τις διατυπώσεις του Αριστοτέλη λαμβάνουμε το αξίωμα ότι η ευημερία εξαρτάται θετικά από την ηθική παιδεία

Βάση της ανάλυσης που προηγήθηκε καταλήγουμε ότι η εκπαίδευση είναι το άθροισμα της ηθικής παιδείας και των δεξιοτήτων (Εκπαίδευση = Ηθική Παιδεία + Δεξιότητες). Η ηθική παιδεία αντιστοιχεί στη μη οικονομική ευημερία και οι δεξιότητες στην οικονομική ευημερία. Ενώ δίνουμε τον ίδιο συντελεστή βαρύτητας (1/2) στη ηθική παιδεία και στις δεξιότητες γιατί θέλουμε ισοδύναμη προώθηση της οικονομικής και μη οικονομικής ευημερίας στο σύστημα μας. Η χρησιμότητα ή η ηδονή που λαμβάνει το σύνολο μιας κοινωνίας κατά τη χρονική στιγμή (1), από την εκπαίδευση περιγράφεται από την ακόλουθη συνάρτηση:

$$(15) \Rightarrow E_1 = \left(\frac{1}{2}\right) H + \left(\frac{1}{2}\right) \Delta$$

Όπου το H συμβολίζει την ηθική παιδεία και το Δ τις δεξιότητες. Από τη συνάρτηση (5) $\Rightarrow W = \sum_{j=1}^m a_j * \bar{x}_j$, λαμβάνουμε τη συνολική ευημερία ως το άθροισμα του Μ.Ο. των βαρών των παραγόντων που τη προσδιορίζουν. Με τον ίδιο τρόπο θα εκφράσουμε και τη συνάρτηση (15), μόνο που οι παράγοντες αυτοί, δηλαδή τα «α», θα είναι τα διάφορα μαθήματα που διαμορφώνουν την ηθική παιδεία Από τη συνάρτηση (15) και (5) λαμβάνουμε την ακόλουθη συνάρτηση:

$$(16) \Rightarrow E_1 = \frac{1}{2} [(a_1 * \bar{x}_1) + (a_2 * \bar{x}_2) + \dots (a_n * \bar{x}_n)] + \frac{1}{2} C$$

Όπου, το E_1 εκφράζει την ηδονή ή τη χρησιμότητα που λαμβάνει το σύνολο των ατόμων μιας κοινωνίας από την εκπαίδευση τη χρονική στιγμή (1). Η έκφραση $[(\alpha_1 * \bar{x}_1) + (\alpha_2 * \bar{x}_2) + \dots (\alpha_n * \bar{x}_n)]$, αποτελεί την ηθική παιδεία (H) και εκφράζει το άθροισμα του Μ.Ο. των βαρών των μαθημάτων που επηρεάζουν την ηθική παιδεία. Η μεταβλητή C^{283} εκφράζει τις δεξιότητες (Δ), οι οποίες συμβάλλουν στην απόκτηση κατάρτισης ή της εξειδίκευσης κι όχι στην απόκτηση ηθικής παιδείας που ενδιαφέρει εδώ και για αυτό θεωρείται ως σταθερά. Οι βαρύτητες $\frac{1}{2}$ μπροστά από την ηθική παιδεία και τις δεξιότητες, εκφράζουν την ανάγκη να δίνεται ισόποση έμφαση και στα δύο αυτά συστατικά στοιχεία της εκπαίδευσης. Τα \bar{x}_n είναι ένας άλλος τύπος βαρύτητας που δείχνει το βαθμό σημασίας του κάθε μαθήματος που έχει επιλεγεί στην ηθική παιδεία. Δηλαδή δηλώνει ποιο από τα μαθήματα που καλλιεργούν την ηθική παιδεία την επηρεάζει περισσότερο. Ο βαθμός αυτός έχει διαμορφωθεί κατόπιν συμπλήρωσης σχετικών ερωτηματολογίων. Κάθε βαθμός βαρύτητας ή σημασίας, συνδέεται με τη πολιτική που θα πρέπει να ακολουθηθεί σε σχέση με τις συνιστώσες του α_n . Για παράδειγμα στον Όμηρο, θα πρέπει να ακολουθηθεί άλλη πολιτική σε σχέση με τη ποιότητα διδασκαλίας.²⁸⁴ Τα α_n ²⁸⁵ είναι τα μαθήματα από το 1 έως το n (ιστορία, φιλοσοφία κ.α.)

$$(17) \Rightarrow \alpha_n = \left(\frac{\omega}{\Omega}\right) * (B_n) * (P_n)$$

²⁸³ Το C το συνθέτουν οι ώρες διδασκαλίας, το budget που πηγαίνει στην έρευνα και το ποσοστό των προβλημάτων των ελληνικών επιχειρήσεων ή δημόσιων οργανισμών που καλύπτει η διδασκαλία των μαθημάτων που παραδίδονται ή διαφορετικά η ποιότητα της διδασκαλίας ανάλογα με το κατά πόσο αυτή συμβάλλει ώστε οι διδασκόμενοι να είναι ικανοί να λύνουν τα είδη των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι ελληνικές επιχειρήσεις και η δημόσια διοίκηση.

²⁸⁴ Για παράδειγμα σε ένα κλασσικό εγχειρίδιο Μακροοικονομίας αναφέρεται ο μύθος με τον Οδυσσέα και τη Κίρκη ως ένα κλασσικό πρόβλημα «Δυναμικής Ασυνέπειας» όπου η Κίρκη με τη πρόταση της δίνει μια μικρή λύση στο πρόβλημα.

Βλέπε σχετικά: Heijdra, J., Ben and Frederick van de Ploeg (2002) ,Foundations of Modern Macroeconomics, Oxford: University Press , (Σελίδες 237-238)

Εκεί ο συγγραφέας αρχίζει τη πρόταση του λέγοντας «όπως όλοι γνωρίζουμε...» , το πρόβλημα είναι ότι οι Έλληνες μαθητές δεν έχουν διδαχθεί επαρκώς τον Όμηρο προκειμένου να αντιληφθούν εύκολα ότι εκεί περιγράφει ο Όμηρος ένα πρόβλημα δυναμικής ασυνέπειας. Οι προεκτάσεις του ζητήματος αυτού είναι σοβαρές, όταν κάποιοι από αυτούς τους μαθητές ως ενήλικοι θα βρεθούν σε θέσεις ηγετικές όπου θα κληθούν να πάρουν αποφάσεις σε προβλήματα ίσως και της χώρας. Αυτό αποτελεί έναν από τους λόγους για τους οποίους η ηθική παιδεία συνδέεται τόσο βαθιά και άρρηκτα με την ευημερία ενός κράτους.

²⁸⁵ Τα «α» εκφράζουν τα αντικείμενα από τα οποία μεταφέρεται ηδονή προς τα υποκείμενα δηλαδή προς τα άτομα. Οι τιμές που λαμβάνουν τα «α» εκφράζουν την ένταση της ηδονής, άρα οι τιμές των «α» εκφράζουν μια σχέση μεταξύ των αντικειμένων δηλαδή των μαθημάτων και των υποκειμένων δηλαδή των ατόμων. Ακριβώς όπως ο Jevons ορίζει τη χρησιμότητα ως μια σχέση μεταξύ του αντικειμένου και του υποκειμένου. Στη συνάρτηση (5), στη θέση των μαθημάτων βρίσκονται οι παράγοντες. Όμως οι δυο συναρτήσεις είναι οι ίδιες και απλά στη συνάρτηση (16) οι παράγοντες αντικαθίστανται από τα μαθήματα.

Όπου η μεταβλητή « ω » συμβολίζει τις συνολικές ώρες του μαθήματος n , όπως προκύπτουν από τα αναλυτικά προγράμματα σπουδών αναφορικά με τη τρέχουσα κατάσταση και όπως θα θέλαμε εμείς να είναι αναφορικά με τη πρόταση μας παρακάτω. Το Ω είναι οι συνολικές ώρες όλων των μαθημάτων όπως προκύπτουν από τα αναλυτικά προγράμματα σπουδών σχετικά με τη τρέχουσα κατάσταση και όπως θα θέλαμε εμείς να είναι σχετικά με τη πρόταση μας που αναπτύσσεται πιο κάτω. Το «B» είναι το Budget που δίνεται στην εκπαίδευση στην Ελλάδα.²⁸⁶ Η μεταβλητή « Π » είναι η ποιότητα της εκπαίδευσης, όπου την ορίζουμε εμείς βάση της δικής μας αξιολογικής κρίσης, ανάλογα από τον τρόπο διδασκαλίας όπως προκύπτει από τα αναλυτικά προγράμματα σπουδών. Επομένως το α_n συμβολίζει τους οικονομικούς πόρους που κατανέμονται στο μάθημα n , τις ώρες διδασκαλίας του, καθώς επίσης και τη ποιότητα διδασκαλίας του.²⁸⁷ Άρα το α_n είναι ένας παράγοντας που αποτελείται από τρεις συνιστώσες²⁸⁸ κι εκφράζει την ηδονή ή τον πόνο που μεταφέρεται από το αντικείμενο που είναι το μάθημα προς το υποκείμενο που είναι τα άτομα. Οι μονάδες μέτρησης της ηδονής είναι οι διαστάσεις του α_n . Άρα κατά αντιστοιχία με τους Πλάτωνα, Bentham, Mill αλλά και Edgeworth η ηδονή ή το αντίθετο της ο πόνος, λαμβάνει ως μονάδες μέτρησης τον χρόνο και την ένταση που για εμάς εδώ εκφράζεται από τη ποιότητα, ενώ το α_n έχει και μια τρίτη διάσταση ή μονάδα μέτρησης που είναι το χρήμα (budget), το οποίο επειδή το δεχόμαστε ως σταθερό, πάλι καταλήγει η χρησιμότητα ή ηδονή να έχει δυο μονάδες μέτρησης την ένταση και τον χρόνο.

Τελικά το πώς επηρεάζεται η συνολική ευημερία (οικονομική και μη οικονομική) ορίζεται από την ακόλουθη εξίσωση η οποία λαμβάνει υπόψη της τη χρησιμότητα²⁸⁹ που λαμβάνουμε από την εκπαίδευση σήμερα συν τη χρησιμότητα από την εκπαίδευση του μέλλοντος που περιλαμβάνει και τη διά βίου μάθηση. Επομένως αφορά την ευημερία που εξαρτάται από την εκπαίδευση καθ' όλης διάρκειας της ζωής μας κι εκφράζεται από την ακόλουθη συνάρτηση :

²⁸⁶ Θεωρούμε ότι αυτό είναι περίπου τρία δις συνολικά και κατανέμεται αναλογικά αν το διαιρέσουμε σε κάθε βαθμίδα εκπαίδευσης και σε κάθε μάθημα. Επειδή η μεταβλητή αυτή λοιπόν θα λαμβάνει πάντα την ίδια τιμή σε κάθε μάθημα, τη θεωρούμε εδώ σταθερή. Βεβαίως αν δοθεί μεγαλύτερο ποσοστό του ΑΕΠ στην εκπαίδευση, θα αυξηθεί ο προϋπολογισμός του κάθε μαθήματος κι επομένως θα αυξηθεί η χρησιμότητα που προσφέρει το κάθε μάθημα, συμβάλλοντας θετικά ως προς τη κοινωνική ευημερία. Στη παρούσα διατριβή ο προϋπολογισμός εμφανίζεται πάντα σταθερός στα τρία δις, χωρίς να έχει γίνει κάποια διαίρεση ως προς τα μαθήματα και χωρίς να επηρεάζει το τελικό αποτέλεσμα.

²⁸⁷ Επομένως καθώς η τιμή των « α » εκφράζει την ηδονή από το μάθημα προς τα άτομα, η ένταση αυτής εξαρτάται από τις μεταβλητές που συνθέτουν τα « α » οι οποίες συσχετίζονται με τις ώρες διδασκαλίας, με τους χρηματικούς πόρους που δίνονται στην εκπαίδευση και με τη ποιότητα διδασκαλίας. Όταν οι τιμές των μεταβλητών αυτών αυξάνονται τότε μεγεθύνεται και η ηδονή και συνεπώς η συνολική κοινωνική ευημερία. Επομένως αν θέλουμε να αυξήσουμε την ευημερία αναφορικά ως προς την εκπαίδευση, θα πρέπει να επηρεάσουμε τις μεταβλητές που συνθέτουν τα α_n ή τις εξωτερικές βαρύτητες που λαμβάνουν.

²⁸⁸ Δηλαδή τα α_n είναι μια συνάρτηση $\phi(\omega, \Omega, B, \Pi)$.

²⁸⁹ Η την ηδονή.

$$(18) \Rightarrow W_1 = \frac{1}{2} U(E_{1\Delta} + E_{1\Gamma} + E_{1\Lambda}) + \frac{1}{2} U(E_1')^{290}$$

Όπου, « $E_{1\Delta}$ » είναι η εκπαίδευση στο δημοτικό, « $E_{1\Gamma}$ » η εκπαίδευση στο Γυμνάσιο και « $E_{1\Lambda}$ » είναι η εκπαίδευση στο Λύκειο. Τα « E_1 » αναπτύσσονται ακριβώς όπως αναπτύχθηκαν παραπάνω. Δηλαδή: $E_1 = \frac{1}{2} [(a_1 * \bar{x}_1) + (a_2 * \bar{x}_2) + \dots (a_n * \bar{x}_n)] + \frac{1}{2} C$. Ενώ το « E_1' »²⁹¹ είναι η διά βίου μάθησης εκπαίδευση που χωρίζεται σε ηθική παιδεία και δεξιότητες και θεωρείται σταθερή μεταβλητή κυρίως διότι δεν είναι υποχρεωτική και δε συμμετέχουν όλα τα άτομα της κοινωνίας σε αυτή. Το « E_1' » ορίζεται όμοια με το E_1 . Δηλαδή: $E' = \frac{1}{2} H' + \frac{1}{2} \Delta' = E_1 = \frac{1}{2} [(a_1 * \bar{x}_1) + (a_2 * \bar{x}_2) + \dots (a_n * \bar{x}_n)] + \frac{1}{2} C$.²⁹² Η W_1 εκφράζει αυτό που επιθυμούμε στη παρούσα διατριβή, δηλαδή εκφράζει τη πρόταση μας. Οφείλουμε να ορίσουμε και την υπάρχουσα κατάσταση, η οποία δίνεται από την ακόλουθη συνάρτηση:

$$(19) \Rightarrow W_0 = \frac{1}{2} U(E_{0\Delta} + E_{0\Gamma} + E_{0\Lambda}) + \frac{1}{2} U(E'_0),$$

²⁹⁰ Στη συνάρτηση (18) με τη χρήση του U είναι πιο εμφανής η χρησιμότητα ή η ηδονή που απορρέει προς τα άτομα της κοινωνίας από την εκπαίδευση και ειδικότερα από τα μαθήματα που διδάσκονται. Επομένως το U υποδηλώνει το σύνολο των τιμών που λαμβάνουν τα a_i σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Από τα U της συνάρτησης προκύπτει η συνολική κοινωνική ευημερία.

²⁹¹ Το E' εκφράζει την εκπαίδευση στη περίοδο t , δηλαδή την εκπαίδευση της Διά Βίου Μάθησης. Τα σεμινάρια της διά βίου μάθησης υπολογίζονται σε 50 ώρες μέχρι 500 ώρες το ένα. Κάποιο άτομο μπορεί να παρακολουθήσει το πολύ δέκα τέτοια σεμινάρια στη ζωή του με $M.O.$ ωρών $10 \times 200 = 2000$ ώρες στη ζωή του. Από αυτές οι 1000 θέλουμε να είναι για την Ηθική Παιδεία. (π.χ. Συναισθηματική Νοημοσύνη, Adam Smith, Ηθική Συμπεριφορά στις επιχ/σεις). Αυτό θα είναι $a_1 x_1 + a_2 x_2 + a_3 x_3$ ή μπορεί να είναι υψωμένο σε κάποιο τετράγωνο. Άρα τα συστατικά του a_1 θα είναι οι ώρες και το budget διά τρία. Το Π εδώ είναι σταθερό. Τα x_i είναι οι συντελεστές βαρύτητας. Ωστόσο η Διά Βίου Μάθησης (E'_0 και E'_1) δεν αναλύεται περεταίρω στη παρούσα διατριβή για τρεις κυρίως λόγους:

- 1) Η εκπαίδευση Διά Βίου Μάθησης δεν είναι υποχρεωτική και άρα δε συμμετέχουν όλοι, σε αντίθεση με την εκπαίδευση στο Δημοτικό, Γυμνάσιο και Λύκειο.
- 2) Η Διά Βίου Μάθησης από τη φύσης της ως εκπαίδευση συμμετέχει στη καλλιέργεια των δεξιοτήτων.
- 3) Επιπλέον εξαρτάται από Ευρωπαϊκά Κονδύλια και όχι από Εθνικά με αποτέλεσμα να μην είναι σταθερά

Στο E' θεωρούμε ότι εντάσσεται και η εκπαίδευση στο Πανεπιστήμιο για την οποία ισχύει όπως και για τη Διά Βίου Μάθηση, ότι δεν είναι υποχρεωτική. Ωστόσο ίσως θα έπρεπε να γίνουν κι εκεί προσπάθειες να ενταχθούν μαθήματα Ηθικής Παιδείας, παρόλα αυτά εξαιτίας του μη υποχρεωτικού της χαρακτήρα δεν εξετάζεται αναλυτικά στη παρούσα διατριβή. Άρα: $E' =$ Εκπαίδευση στο Πανεπιστήμιο + Διά Βίου Μάθηση

²⁹² Το H' στη συνάρτηση εκφράζει μαθήματα που καλλιεργούν την ηθική παιδεία και θα μπορούσαν να διδάσκονται σε προγράμματα διά βίου μάθησης. Για παράδειγμα τα έργα του Αριστοτέλη, ή τη συναισθηματική νοημοσύνη του Goleman, ή το έργο «Ηθικά Συναισθήματα» του Adam Smith κ.α.. Σήμερα το H' δεν υπάρχει ή είναι υπερβολικά ασθενές.

Όπου το E'_0 ²⁹³ περιλαμβάνει μόνο δεξιότητες, δηλαδή μόνο το C ²⁹⁴. Ενώ το $E_0 = \frac{1}{2} [(a_1 * \bar{x}_1) + \dots + (0 * \bar{x}_5) + \dots + (0 * \bar{x}_6)] + \frac{1}{2} C_0$, γιατί κάποια μαθήματα που θεωρούμε ότι καλλιεργούν την ηθική παιδεία δε διδάσκονται καν σήμερα κι επομένως θα λαμβάνουν στη συνάρτηση τη τιμή μηδέν.

Βάση των προηγούμενων συλλογισμών μας θα ισχύει $W_1 - W_0 > 0$, αλλά $\frac{1}{2} [C_1 - C_0] \leq 0$. Διότι σήμερα δίδεται υπερβολική έμφαση στις δεξιότητες. Ενώ στη πρόταση μας θα δίνεται λιγότερη και ισόποση με την έμφαση που θα δίνεται στην ηθική παιδεία.

Τώρα αναζητούμε εκείνη τη συνάρτηση χρησιμότητας που μεγιστοποιεί την ευημερία ώστε $(W = W_1)$. Δηλαδή: $\text{Max } W_1 = U(E_1)$, υπό τον περιορισμό: $B_{\Pi\Delta} \leq \frac{1}{2} B_{O\Lambda}$, που σημαίνει ότι οι χρηματικοί πόροι (budget) για την ηθική παιδεία είναι λιγότεροι του μισού των συνολικών. Το U είναι η συνάρτηση χρησιμότητας²⁹⁵ και το E_1 είναι η συνάρτηση της εκπαίδευσης. Το $B_{O\Lambda}$ είναι οι συνολικοί οικονομικοί πόροι (budget) που δίνονται στην εκπαίδευση και το $B_{\Pi\Delta}$ είναι οι χρηματικοί πόροι κατανεμημένοι στα πρώτα 12 χρόνια της εκπαίδευσης (δύο πρώτα επίπεδα της εκπαίδευσης). Θα ισχύουν λοιπόν τα ακόλουθα:

$$\frac{\theta w}{\theta a_1} = \frac{\theta w}{\theta E_1} * \frac{\theta E_1}{\theta a_1} = \frac{\theta w}{\theta E_1} * \bar{x}_1, (\alpha)$$

$$\frac{\theta w}{\theta a_2} = \frac{\theta w}{\theta E_1} * \frac{\theta E_1}{\theta a_2} = \frac{\theta w}{\theta E_1} * \bar{x}_2, (\beta)$$

$$(\alpha), (\beta) \Rightarrow \left(\frac{\theta w}{\theta a_1}\right) / \left(\frac{\theta w}{\theta a_2}\right) = \frac{\bar{x}_1}{\bar{x}_2}, (\gamma)$$

Δηλαδή η (γ) υποδηλώνει το λόγο των πρώτων μερικών παραγώγων δύο μαθημάτων και μας δείχνει ότι ο ρυθμός μεταβολής της ευημερίας ως προς το μάθημα για παράδειγμα της ιστορίας συγκριτικά (διά) το ρυθμό μεταβολής της ευημερίας ως προς το μάθημα για παράδειγμα της ποίησης είναι ανάλογος με το ρυθμό των αντίστοιχων συντελεστών βαρύτητας ή βαθμών σημασίας.

²⁹³ Δηλαδή η σημερινή διά βίου μάθηση.

²⁹⁴ Καθώς σήμερα τα προγράμματα διά βίου μάθησης αναλώνονται μόνο στη καλλιέργεια δεξιοτήτων (για παράδειγμα καλύτερη χρήση του υπολογιστή κ.α.).

²⁹⁵ Ουσιαστικά το U συμβολίζει το σύνολο των E_1 .

Έστω B_A , ο προϋπολογισμός για ανθρωπιστικές σπουδές²⁹⁶. Τότε θα ισχύει: $B_A = \sum_{i=1}^n \varphi(\alpha_i)$ και $E_1 = \sum_{i=1}^n a_i * x_i$.²⁹⁷ Όπου, « $\varphi(\alpha_i)$ » είναι το ποσό που αντιστοιχεί στο α_i . Επομένως το πρόβλημα δύναται να διαμορφωθεί ως εξής:

$$\text{Max } W = U \left\{ \sum_{i=1}^n a_i * x_i \right\}, \quad \text{Υπό τον περιορισμό: } \sum_{i=1}^n \varphi(\alpha_i) \leq \frac{1}{2} B_{O\Lambda}$$

²⁹⁶ Δηλαδή οι κατεξοχήν σπουδές που υποστηρίζουν την ηθική παιδεία.

²⁹⁷ Έστω, $P_j = \varphi(x_i)$, $i=1, \dots, m$. Η μεταβλητή x_i αναπαριστά τις ώρες του διδασκόμενου μαθήματος i . Η μεταβλητή x_i εξαρτάται από μια ποσοτικά μετρήσιμη ποσότητα (για παράδειγμα τις ώρες διδασκαλίας) Επομένως ισχύει:

$$W = f(p_j(x_i))$$

$$W = f(x_i) = f(\mu_1, \dots, \mu_m) + \sum_{i=1}^m \frac{\partial f}{\partial x_i} (x_i - \mu_i)$$

Το B_A είναι ο προϋπολογισμός των ανθρωπιστικών σπουδών κι έχουμε: $B_A = \sum_{i=1}^m \varphi(\alpha_i)$, όπου το $\varphi(\alpha_i)$ είναι το ποσό του προϋπολογισμού B_A που αντιστοιχεί στο α_i . Ενώ η συνάρτηση της εκπαίδευσης

διαμορφώνεται ως: $E_1 = \sum_{i=1}^m a_i x_i + c$ (όπου c είναι η εκπαίδευση που αποσκοπεί στην ανάπτυξη δεξιοτήτων και είναι σταθερή). Η συνάρτηση E_1 εξαρτάται από τα x_i , δηλαδή: $E_1 = f(x_i)$. Επιθυμούμε να μεγιστοποιήσουμε την ευημερία υπό το πρίσμα της ηθικής παιδείας, δηλαδή: $H = u(E_1)$. Η συνάρτηση χρησιμότητας $U(E_1)$ στην απλούστερη μορφή της και με όσα έχουμε περιγράψει στην ενότητα αυτή θα μπορούσε να είναι απλά E_1 . Εκφράζουμε τους παράγοντες a_i , όπου είναι πάλι μια συνάρτηση των x_i , δηλαδή:

$a_i = w(x_i) = w(\mu_i) + (x_i - \mu_i) \left(\frac{\partial w}{\partial x_i} \right)_0$, όπου ο δείκτης "0" υποδηλώνει τον υπολογισμό της μερικής παραγώγου στο σημείο $x_i = \mu_i$. Το μ_i είναι η αναμενόμενη τιμή του x_i (δηλαδή οι προκαθορισμένες ώρες διδασκαλίας του μαθήματος i). Η x_i μεταβλητή αναπαριστά τις επίσημες ώρες διδασκαλίας του i μαθήματος που καλλιεργεί την ηθική παιδεία. Αυτές καθορίζονται από το υπουργείο παιδείας, αλλά το επίσημο πρόγραμμα διδασκαλίας δεν ταιριάζει πάντα με το πρόγραμμα διδασκαλίας της πρότασης μας δηλαδή με το αναμενόμενο πρόγραμμα. Επομένως η αναμενόμενη τιμή είναι η μεταβλητή μ_i και η τιμή της μεταβλητής x_i λαμβάνει τιμή μικρότερη ή ισοδύναμη με τη μεταβλητή μ_i . Το $(x_i - \mu_i)$ λοιπόν είναι η διαφορά της βαρύτητας που δίνουμε εμείς, από τη βαρύτητα που δίνει το Υπουργείο. Επιπρόσθετα αν υποθέσουμε ότι η x_i είναι μια τυχαία μεταβλητή (υποθέτοντας τιμές σε

ένα κοντινό διάστημα) και if σ_i^2 είναι η διακύμανση του x_i , τότε λαμβάνουμε: $\sigma_{H_i}^2 = \sum_{i=1}^m \left(\frac{\partial H}{\partial x_i} \right)_0^2 * \sigma_i^2$ and $\mu_H = (\mu_1, \mu_2, \dots, \mu_m)$, αναμενόμενες τιμές του H . Αυτό βασίζεται στην επέκταση του Taylor. Υποθέτουμε ότι προσπαθούμε να διατηρήσουμε τη συνάρτηση H στο κοντινό διάστημα $h = [H_1, H_2]$. Υποθέτουμε ότι η H ακολουθεί κανονική κατανομή και ότι η μ_H είναι η μέση τιμή. Η πιθανότητα το H να βρίσκεται εκτός του h , θα αντικατοπτρίζει το ποσοστό των x_i που αντιστοιχούν σε μαθήματα που δεν προωθούν την ηθική παιδεία (και θα πρέπει να απορρίπτονται). Αν γνωρίζουμε το ποσοστό αυτό και το μ_H τότε μπορούμε να υπολογίσουμε το σ_H^2 .

Λαμβάνοντας τη συνάρτηση Lagrange καταλήγουμε:

$$L(\alpha_1, \lambda) = W + \lambda \left\{ \sum_{i=1}^n \varphi(\alpha_i) \right\} = f(\alpha_i) + \lambda \left\{ \sum_{i=1}^n \varphi(\alpha_i) \right\}$$

$$\frac{\partial L}{\partial \alpha_i} = f'(\alpha_i) + \lambda \left\{ \sum_{i=1}^n \varphi'(\alpha_i) \right\} \quad (\delta)$$

$$\text{Εάν } \alpha = (\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_n) \text{ and } f(\alpha) = \sum_1^n \alpha_i * x_i, \text{ τότε } f'(\alpha_i) = x_i \quad (\epsilon)$$

$$(\delta), (\epsilon) \Rightarrow \frac{\partial L}{\partial \alpha_i} = x_i + \sum_{i=1}^n \varphi'(\alpha_i), \quad (\sigma\tau)$$

Επιπλέον, $\partial^2 L / \partial \alpha_i^2 = \sum_{i=1}^n \varphi''(\alpha_i) = \varphi''(\alpha_i)$ και η μήτρα των δευτέρων

παραγώγων: $\begin{pmatrix} \varphi''(\alpha_1) & \dots & \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ \dots & \dots & \varphi''(\alpha_n) \end{pmatrix}$ με μόνο τα κύρια διαγώνια στοιχεία να

είναι διάφορα του μηδενός. Με τον τρόπο αυτό βρίσκουμε που έχει μέγιστο η ευημερία.

4.1.1.1. Γενική Μορφή του Μοντέλου της Ηθικής Παιδείας

Στη γενική μορφή του μοντέλου η πρόταση μας αναφορικά με την ηθική παιδεία δηλαδή το W_1 , θα αποδώσει καρπούς σε μία γενιά. Δηλαδή εφόσον οι λήπτες αποφάσεων εφαρμόσουν τη πρόταση της διατριβής οι βελτιώσεις στην ευημερία θα συντελεστούν μετά από γενιά η οποία υπολογίζεται περίπου γύρω στα τριάντα χρόνια. Με αυτόν τον τρόπο έχουμε τη δυνατότητα να συγκρίνουμε την ευημερία που θα συντελεστεί σε τριάντα χρόνια μέσω της εφαρμογής της πρότασης της μελέτης, με την ευημερία που υπάρχει σήμερα στη τρέχουσα κατάσταση. Η σύγκριση αυτή πραγματοποιείται με εξισώσεις διαφορών και με τη βοήθεια του λογισμικού πακέτου του Mathematica.

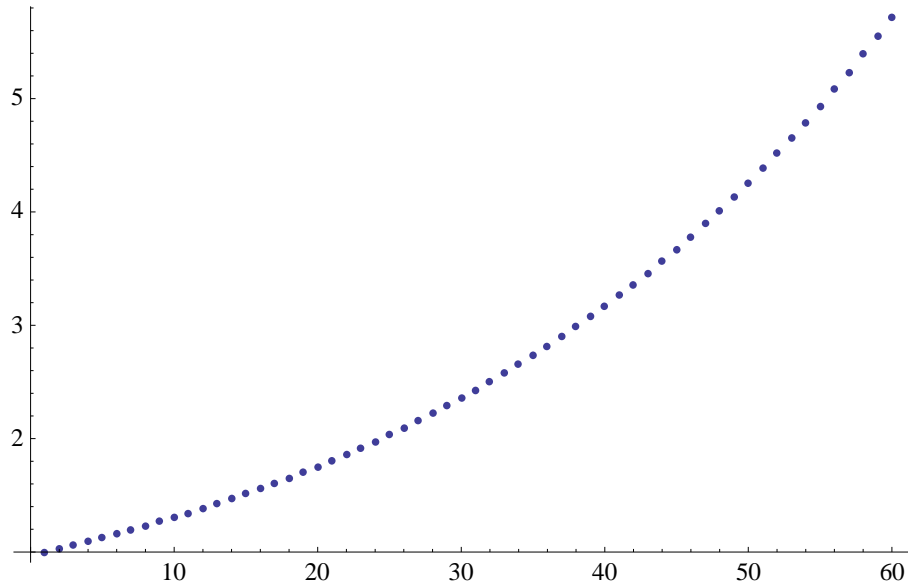
Το βασικό αξίωμα πάνω στο οποίο στηρίζεται η θεωρία της γενικής μορφής του μοντέλου είναι ότι το W_1 είναι καλύτερο από το W_0 διότι βελτιώνεται η απόδοση της ηθικής παιδείας η οποία αποτελεί το βασικό παράγοντα που μεγιστοποιεί τη συνολική ευημερία. Δηλαδή ισχύει ως αξίωμα: $W_1 \geq W_0$

Στα διάφορα σχήματα στο διάγραμμα 4.1. φαίνεται η ποσοστιαία βελτίωση της ευημερίας, δηλαδή του w_1 από την αρχική τιμή του w_0 . Αυτή επιλέγεται σε διάφορα ποσοστά (3,5,8,10,12)%. Το 3% σημαίνει ότι υπάρχει μικρή μεταβολή της κοινωνικής ευημερίας, ενώ το 12% ότι υπάρχει σημαντική βελτίωση της κοινωνικής ευημερίας.

	3%	5%	8%	10%	12%
w1	$w_0 * 1,03$	$w_0 * 1,05$	$w_0 * 1,08$	$w_0 * 1,1$	$w_0 * 1,12$

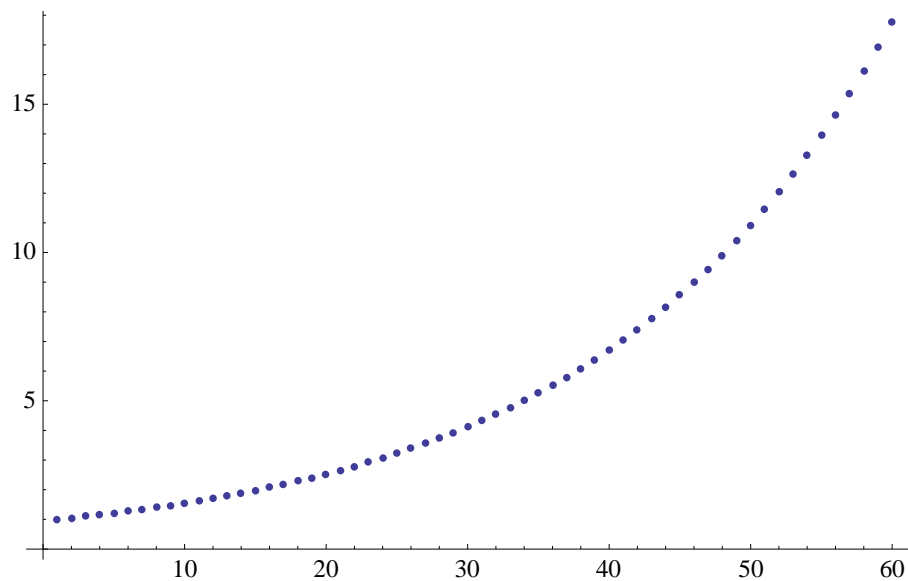
$W_1 = 1 * W_0 + 5% * W_0 = 1,05 * W_0$, και αντίστοιχα προκύπτουν και τα υπόλοιπα για 3%, 8%, 10% και 12%.

Διάγραμμα 4. 1. : Η ποσοστιαία μεταβολή της ευημερίας w_1 από την αρχική τιμή της w_0 .

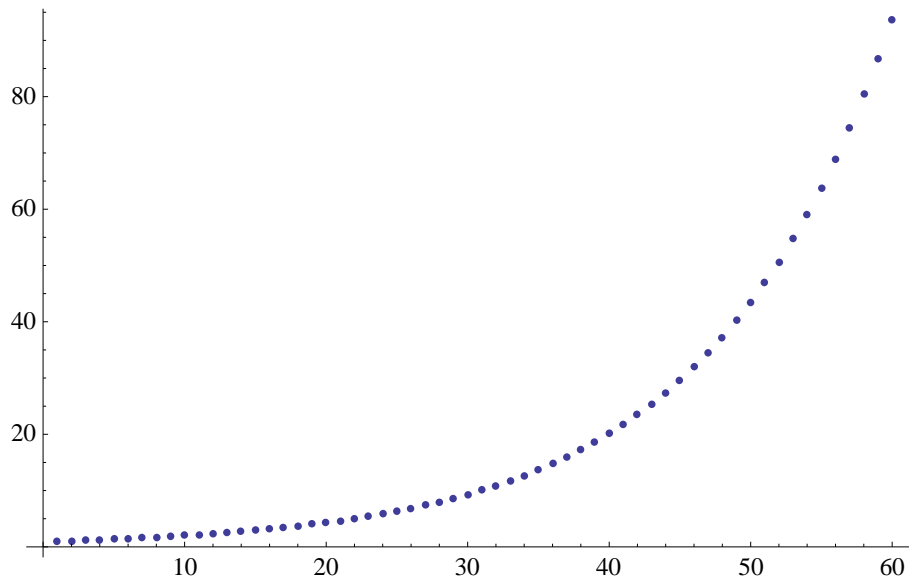

`RSolve[{a[n] == 1.03a[n - 1], a[1] == 1}, a[n], n], 3%`

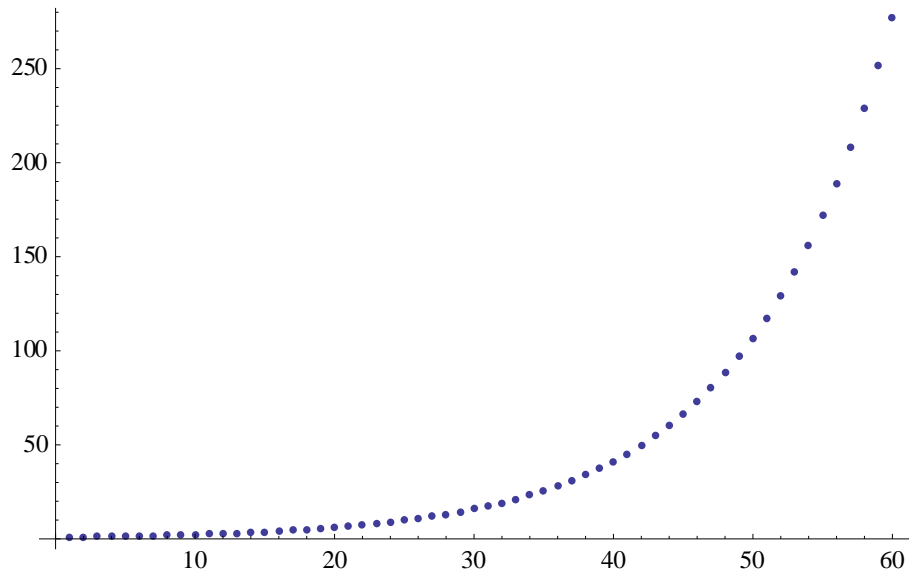
Παρατήρηση: Στο σχήμα αυτό η σχέση είναι σχεδόν γραμμική.

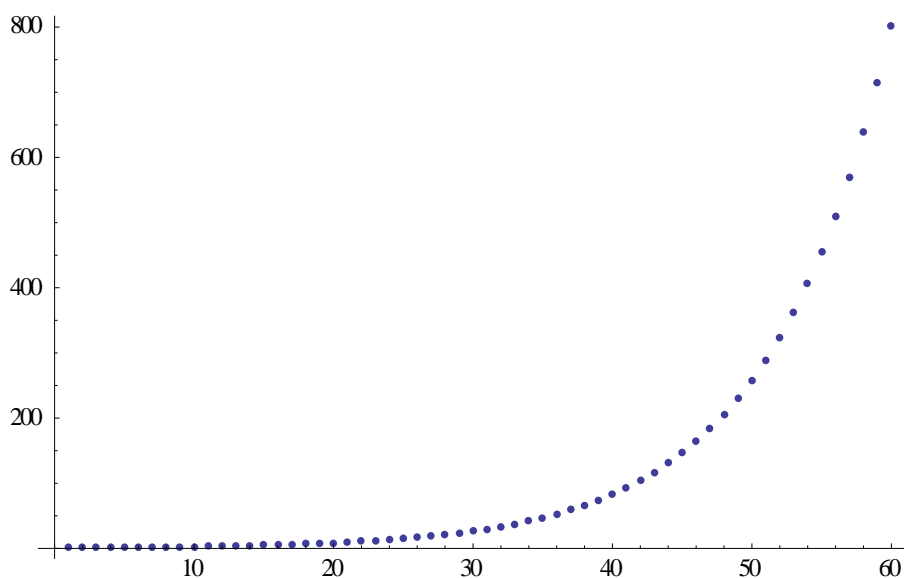
$\text{RSolve}\{\{a[n] == 1.05a[n - 1], a[1] == 1\}, a[n], n\}, 5\%$

$\text{RSolve}\{\{a[n] == 1.08a[n - 1], a[1] == 1\}, a[n], n\}, 8\%$

$\text{RSolve}\{\{a[n] == 1.1a[n - 1], a[1] == 1\}, a[n], n\}, 10\%$

`RSolve[{a[n] = 1.12a[n - 1], a[1] = 1}, a[n], n], 12%`

Τα παραπάνω σχήματα δηλώνουν τη ταχύτητα βελτίωσης της ευημερίας. Ο οριζόντιος άξονας δείχνει τα χρόνια. Παρατηρούμε ότι όλα τα σχήματα μεταβάλλονται σημαντικά μετά από 30 χρόνια.

4.1.1.2. Ειδική Μορφή του Μοντέλου της Ηθικής Παιδείας

*«Ν' αγαπάς τα βουνά και τα πέλαγα,
τους γνωστούς και τους άγνωρους τόπους,
τα πουλιά, τα λουλούδια, τα σύννεφα,
και πολύ ν' αγαπάς τους ανθρώπους.»*

- Από το τραγούδι του Παντελή Θαλασσινού με τίτλο «Ν' αγαπάς». Στίχοι: Νίκος Βελιώτης.
Μουσική: Παντελής Θαλασσινός. Πρώτη εκτέλεση: Παντελής Θαλασσινός -

Το βασικό αξίωμα πάνω στο οποίο στηρίζεται η ανάλυση της παρούσης ενότητας είναι ότι η ευημερία εξαρτάται θετικά από την ηθική παιδεία. Δηλαδή το αξίωμα πάνω στο οποίο στηρίζεται η ανάλυση είναι η πρόταση που διατύπωσε ο Αριστοτέλης περί ηθικής παιδείας και ευημερίας. Στο εν λόγω μοντέλο η ευημερία εξαρτάται λόγω αξιώματος από την ηθική παιδεία και η ηθική παιδεία εξαρτάται από το βαθμό σημασίας του μαθήματος. Ωστόσο η ηθική παιδεία είναι ικανή και όχι αναγκαία

συνθήκη ευημερίας, διότι η ευημερία εξαρτάται και από άλλες μεταβλητές που την επηρεάζουν και τη καθορίζουν.

Πιο αναλυτικά, έχει δημιουργηθεί μια λίστα 16 μαθημάτων²⁹⁸, τα οποία στη παρούσα διατριβή, θεωρούνται ότι είναι ,μαθήματα που συμβάλλουν στην ηθική παιδεία , η οποία είναι υπεύθυνη σύμφωνα με τον Αριστοτέλη για τη μεγιστοποίηση της ευημερίας. Το μοντέλο που συνάγεται από την εν λόγω έρευνα, στηρίζεται στο αξίωμα ότι η ευημερία εξαρτάται από την ηθική παιδεία, δηλαδή το αξίωμα είναι η πρόταση του Αριστοτέλη. Επίσης στο μοντέλο αυτό της διατριβής η ηθική παιδεία εξαρτάται από το βαθμό σημασίας που δίδεται στο κάθε μάθημα από τα 16 της λίστας αυτής. Ενώ θα μπορούσε μελλοντικά σε άλλη μελέτη να δημιουργηθεί και ένα δεύτερο μοντέλο το οποίο να εξαρτάται από τη ποιότητα διδασκαλίας τους ή ακόμα και τις ώρες ή τον προϋπολογισμό (budget). Η ηθική παιδεία καταλήγει να είναι στο σύστημα αναγκαία αλλά όχι ικανή συνθήκη ευημερίας, διότι θεωρείται ότι η ευημερία εξαρτάται και από άλλους παράγοντες που την επηρεάζουν και τη προσδιορίζουν.

Από τη λίστα συνάγεται αναφορικά με τη πρόταση της μελέτης, ότι προτείνεται να προστεθούν στα ήδη υπάρχοντα μαθήματα τα Αρχαία στο Δημοτικό, τα Ηθικά Νικομάχεια του Αριστοτέλη στο Δημοτικό, Γυμνάσιο, Λύκειο, τα Πολιτικά του Αριστοτέλη στο Λύκειο, η Οδύσσεια του Ομήρου στο Δημοτικό μέχρι και το Λύκειο, ο Πλάτωνας στο Γυμνάσιο και το Λύκειο, η φιλοσοφία ως γενικά κείμενα στο Γυμνάσιο και το Λύκειο, η ποίηση στο Δημοτικό, επίσης ένα μάθημα κατανόησης , προστασίας και αγάπης της φύσης στο Δημοτικό μέχρι το Λύκειο, ή να αλλάξει η ποιότητα διδασκαλίας παρεμφερών ήδη υπαρχόντων μαθημάτων που αφορούν το περιβάλλον, χορός και θεατρολογία στο Δημοτικό και Γυμνάσιο και τέλος η ελληνική μυθολογία από το Δημοτικό μέχρι το Λύκειο. Εάν κάποια από αυτά τα μαθήματα διδάσκονται ήδη στη θεωρητική κατεύθυνση δεν επηρεάζουν την έρευνα, διότι εξετάζονται μόνο τα μαθήματα γενικής παιδείας, ενώ θεωρείται ότι όσα από αυτά τα μαθήματα διδάσκονται ήδη , εμβαθύνουν σε τεχνικά χαρακτηριστικά τα οποία δεν ενδιαφέρουν τη παρούσα μελέτη διότι αυτά ενισχύουν τις δεξιότητες και όχι την ηθική παιδεία. Επομένως ένα μάθημα το οποίο προτείνεται αλλά ήδη διδάσκεται στη θεωρητική κατεύθυνση , στη παρούσα διατριβή εκλαμβάνεται ως άλλο μάθημα, ακόμα κι αν η ύλη είναι η ίδια, διότι απαιτείται στην εν λόγω διατριβή διαφορετικός τρόπος διδασκαλίας, ο οποίος αποτυπώνεται αριθμητικά στη μεταβλητή της ποιότητας της διδασκαλίας των μαθημάτων αυτών. Αναφορικά βέβαια με τον Όμηρο ο οποίος διδάσκεται ήδη στο γυμνάσιο , απαιτείται στη τρέχουσα μελέτη να αλλάξει ο τρόπος και η ποιότητα διδασκαλίας του μαθήματος , ο οποίος είναι τεχνικός, επιμένει σε ανάλυση της δομής του κειμένου και άλλα τεχνικά χαρακτηριστικά, χωρίς να εμβαθύνει στη σημασία του μύθου από τον οποίο απορρέουν χρήσιμα μαθήματα ζωής, πολιτικής, επιστήμης, οικονομίας κ.α.. Η επιλογή των 16 μαθημάτων της Ηθικής Παιδείας βασίζεται σε δική μας αξιολογική κρίση, ενώ η κατανομή της

²⁹⁸ Βλέπε σχετικά Πίνακα 4.1..

διδασκαλίας τους στις διάφορες βαθμίδες της εκπαίδευσης βασίζεται στην επεξεργασία των αποτελεσμάτων ειδικών ερωτηματολογίων προς συμπλήρωση.²⁹⁹

Είναι σημαντικό να διευκρινιστεί ότι η παρούσα διατριβή λαμβάνει υπόψη της δυο καταστάσεις ή δύο σενάρια . Η μία κατάσταση ονομάζεται «τρέχουσα κατάσταση» και περιγράφει την εκπαίδευση σήμερα, αναφορικά με τα μαθήματα της λίστας, που είναι τα μαθήματα «ηθικής παιδείας». Η άλλη ονομάζεται «η πρόταση» και περιγράφει την εκπαίδευση που προτείνεται στη παρούσα διατριβή, αναφορικά με τα μαθήματα της λίστας , δηλαδή με τα μαθήματα Ηθικής Παιδείας .

Πίνακας 4. 1 .: Η λίστα των μαθημάτων «α» της Ηθικής Παιδείας στις διάφορες βαθμίδες εκπαίδευσης

α	Βαθμίδες εκπαίδευσης
α ₁ : Ιστορία	Δ-Γ-Λ
α ₂ : Αρχαία	Δ-Γ-Λ
α ₃ : Ηθικά Νικομάχεια, Αριστοτέλης	Δ-Γ-Λ
α ₄ : Πολιτικά, Αριστοτέλης	Λ
α ₅ : Ομήρου Οδύσσεια	Δ-Γ-Λ
α ₆ : Ομήρου Ιλιάδα	Γ
α ₇ : Πλάτωνας	Γ-Λ
α ₈ : Φιλοσοφία (Γενικά, φιλοσοφικά κείμενα)	Γ-Λ
α ₉ : Λογοτεχνία	Δ-Γ-Λ
α ₁₀ : Μουσική	Δ-Γ
α ₁₁ : Ποίηση	Δ-Γ
α ₁₂ : Ζωγραφική	Δ-Γ
α ₁₃ : Μάθημα Κατανόησης, Αγάπης και Προστασίας της Φύσης	Δ-Γ-Λ
α ₁₄ : Χορός -Θεατρολογία	Δ-Γ
α ₁₅ : Γυμναστική	Δ-Γ-Λ
α ₁₆ : Ελληνική Μυθολογία	Δ-Γ-Λ

Παρατήρηση: Τα Δ,Γ,Λ είναι τα αρχικά των λέξεων δημοτικό, γυμνάσιο, λύκειο.

Στη περίπτωση της «τρέχουσας κατάστασης» ή «πρώτου σεναρίου» ισχύουν οι ώρες διδασκαλίας που τηρούνται ήδη και καταγράφονται στα προγράμματα διδασκαλίας , ενώ για τα μαθήματα της λίστας που δε διδάσκονται σήμερα απλά συμβολίζονται με μηδέν. Στη περίπτωση της «πρότασης» ή «δεύτερου σεναρίου» τα πράγματα είναι πιο περίπλοκα, καθώς προστίθενται επιπλέον μαθήματα. Προκειμένου να προστεθούν

²⁹⁹ Βλέπε σχετικά: Παράρτημα β', το ερωτηματολόγιο Α. 4.1..

αυτά τα επιπλέον μαθήματα ηθικής παιδείας , τα οποία περιγράφονται στη πρόταση της ενότητας αυτής, έγινε προσπάθεια να μη μεταβληθούν οι συνολικές ώρες διδασκαλίας ή σε κάποιες περιπτώσεις να μεταβληθούν ελάχιστα. Για το λόγο αυτό, μοιράζονται οι ώρες διδασκαλίας κάποιων υπαρχόντων μαθημάτων με τα επιπλέον μαθήματα που προτείνονται, ή θέτονται ελάχιστες , παραπάνω ώρες διδασκαλίας στις συνολικές.

Αναλυτικότερα: Αναφορικά με το μάθημα της Ιστορίας στη πρόταση της έρευνας μας, ισχύουν για το Δημοτικό ότι και στη τρέχουσα κατάσταση , δηλαδή δύο ώρες ιστορίας την εβδομάδα από τη Τρίτη ως την έκτη Δημοτικού, ενώ για το Γυμνάσιο και το Λύκειο οι ώρες διδασκαλίας της Ιστορίας υπολογίζονται στις δυο ώρες κάθε εβδομάδα για όλες τις τάξεις. Στη περίπτωση του μαθήματος των Αρχαίων στο Δημοτικό, προτείνεται η διδασκαλία τους από τη Τετάρτη ως την Έκτη Δημοτικού για μία ώρα κάθε εβδομάδα, όπου αυτή τη μία ώρα τη παίρνουμε από τις ώρες διδασκαλίας της Γλώσσας κι επομένως η Γλώσσα διδάσκεται κατά μία ώρα λιγότερη σε κάθε τάξη από τη Δ' έως τη ΣΤ' Δημοτικού. Έτσι η πρόσθεση του μαθήματος των Αρχαίων στο Δημοτικό η οποία δε προβλέπεται στη τρέχουσα κατάσταση δεν αύξησε τις συνολικές ώρες διδασκαλίας, αλλά προσκάλεσε εσωτερικές μεταβολές στις ώρες, ενώ αναφορικά με το Γυμνάσιο και το Λύκειο το μάθημα των Αρχαίων διδάσκεται ήδη. Το μάθημα των Ηθικών Νικομαχείων του Αριστοτέλη προτείνεται να διδάσκεται στο Δημοτικό από την Δ' έως τη ΣΤ' τάξη για μία ώρα εβδομαδιαίως η οποία προστίθεται στις συνολικές , προκαλώντας την αύξηση των ωρών στις συνολικές ώρες σε σύγκριση με τις συνολικές ώρες της «τρέχουσας κατάστασης». Το ίδιο ακριβώς ισχύει και για το Γυμνάσιο , σε όλες τις τάξεις. Ενώ στο Λύκειο ,προτείνεται να διδάσκεται για μια ώρα την εβδομάδα, μόνο στην Α' Τάξη , όπου αυτή η μία ώρα δανειζεται από τις πέντε ώρες αρχαίων που προβλέπονται και γίνονται μία ώρα Ηθικά Νικομάχεια και 4 ώρες Αρχαία, έτσι στο Λύκειο το εν λόγω μάθημα δεν αυξάνει τις συνολικές ώρες αλλά προκαλεί εσωτερικές μεταβολές. Τα Πολιτικά του Αριστοτέλη προτείνονται για τη Β' Λυκείου , μία ώρα εβδομαδιαίως, η οποία προέρχεται από τις δύο ώρες λογοτεχνίας , με αποτέλεσμα να διδάσκεται η Λογοτεχνία μία μόνο ώρα την εβδομάδα. Η Ομήρου Οδύσσεια προτείνεται στο Δημοτικό από τη Δ' μέχρι τη ΣΤ' τάξη , όπου προστίθεται μία ώρα την εβδομάδα για κάθε τάξη, αυξάνοντας τις συνολικές. Στο Γυμνάσιο διδάσκεται ήδη στη Α' τάξη , εφόσον δύο ώρες την εβδομάδα είναι αφιερωμένες στον Όμηρο, στην Οδύσσεια και στην Ιλιάδα, στη παρούσα μελέτη θεωρείται ότι η μία ώρα είναι για την Οδύσσεια και η άλλη για την Ιλιάδα. Φυσικά στη μελέτη προτείνεται ότι θα πρέπει να αλλάξει ο τρόπος διδασκαλίας της Οδύσσειας στην Α' Τάξη σε σύγκριση με ότι ισχύει στη τρέχουσα κατάσταση. Επίσης προτείνεται μία επιπλέον ώρα διδασκαλίας της στη Γ' Γυμνασίου αυξάνοντας τις συνολικές. Στο Λύκειο η Οδύσσεια προτείνεται στην Α' τάξη , όπου δανειζεται ακόμα μία ώρα την εβδομάδα από τα Αρχαία , με αποτέλεσμα τα αρχαία να διδάσκονται 3 ώρες , δύο ώρες Γραμματεία και μία ώρα αρχαία ελληνική γλώσσα. Οι λιγότερες ώρες θεωρούμε ότι δεν επηρεάζουν το σύστημα μας, διότι το βάρος δίνεται στη ποιότητα διδασκαλίας και όχι στη ποσότητα των ωρών. Η Ιλιάδα διδάσκεται ήδη στη Α' Γυμνασίου μία ώρα, ενώ προτείνουμε να διδάσκεται και στη Β' Τάξη προσθέτοντας μία ώρα στις συνολικές εβδομαδιαίες. Ο Πλάτωνας

ως διάφορα κείμενα του , προτείνεται στην Α' Τάξη του Γυμνασίου όπου δανείζεται μία ώρα από τις δύο της Λογοτεχνίας και στη Β' Τάξη που ισχύει πάλι το ίδιο και μοιράζονται οι ώρες με τη Λογοτεχνία. Στο Λύκειο προτείνεται στη Β' Τάξη όπου μοιράζονται οι δύο ώρες των Θρησκευτικών , με αποτέλεσμα να γίνονται μία ώρα τα Θρησκευτικά και μία ο Πλάτωνας, φυσικά δεν επηρεάζει το σύστημα , το γεγονός ότι ο Πλάτωνας διδάσκεται στη κατεύθυνση διότι εκεί το μάθημα γίνεται πιο τεχνικά. Η Φιλοσοφία ως άλλα Γενικά Κείμενα ,στη Β' Γυμνασίου από τις δύο ώρες Αρχαίων από μετάφραση που είναι ο Ηρόδοτος , προτείνεται να γίνεται μία ώρα Ηρόδοτος και μία Φιλοσοφία γενικά. Ενώ στη Γ' Τάξη του Γυμνασίου προτείνεται από τις δύο ώρες Λογοτεχνίας να γίνεται η μία και η άλλη να αφιερωθεί στη Φιλοσοφία. Αναφορικά με το Λύκειο από τις δύο ώρες κοινωνιολογίας στη Γ' Λυκείου προτείνεται να γίνεται η μία και στην άλλη να διδάσκεται η Φιλοσοφία.

Το μάθημα της Λογοτεχνίας διδάσκεται ήδη , επομένως ισχύει ότι και στη τρέχουσα κατάσταση, μόνο που πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι έχει συντελεστεί μία μείωση των συνολικών ωρών διδασκαλίας εξαιτίας των εσωτερικών μεταβολών , που προκλήθηκαν από τη πρόσθεση νέων μαθημάτων, όπως αναλύθηκαν και παραπάνω. Η μουσική θεωρείται ότι διδάσκεται από μία ώρα σε όλες τις τάξεις του Δημοτικού , έχοντας χωρίσει στη παρούσα μελέτη, τις ώρες της Αισθητικής Αγωγής, σε Ποίηση, Μουσική, Ζωγραφική, Χορό-Θεατρολογία. Στο Γυμνάσιο ισχύει για τη Μουσική ότι και στη τρέχουσα πρόταση δηλ μία ώρα σε όλες τις τάξεις. Η Ποίηση προτείνεται να διδάσκεται ως κανονικό μάθημα, στο Δημοτικό , όπου στην Α'-Δ' Τάξη αποτελεί μία ώρα από αυτές που διατίθενται στη τρέχουσα κατάσταση για αισθητική αγωγή ενώ στη Ε' και ΣΤ' Τάξη προστίθεται μία ώρα την εβδομάδα, αυξάνοντας τις συνολικές ώρες σε σύγκριση με τις συνολικές ώρες της τρέχουσας κατάστασης. Στη Γ' Τάξη του Γυμνασίου διδάσκεται Δραματική Ποίηση που περιλαμβάνει έργα του Αριστοφάνη ή του Ευριπίδη, στη μελέτη προτείνεται να βελτιωθεί η ποιότητα της διδασκαλίας μέσω της έμφασης στη ποίηση και στο νόημα των έργων και όχι σε τεχνικά χαρακτηριστικά των κειμένων. Η Ζωγραφική προτείνεται να διδάσκεται μία ώρα σε όλες τις τάξεις του Δημοτικού εβδομαδιαίως ,έχοντας παραχωρήσει ώρες της σε άλλα καλλιτεχνικά μαθήματα σε σύγκριση με τη τρέχουσα κατάσταση και μία ώρα σε όλες τις Τάξεις του Γυμνασίου, όπως ισχύει και στη τρέχουσα κατάσταση. Το Μάθημα Κατανόησης και Προστασίας της Φύσης προτείνεται να διδάσκεται στο Δημοτικό ακολουθώντας ότι ισχύει ήδη και στη τρέχουσα κατάσταση με το μάθημα της Μελέτης Περιβάλλοντος, αλλά να αλλάξει οπωσδήποτε η ποιότητα του συγκεκριμένου μαθήματος και επίσης η διδασκαλία του να πραγματοποιείται στη φύση, ίσως και σε συνεργασία με κάποιες οικοκοινότητες που λειτουργούν σαν «σχολεία» βιωσιμότητας . Στο Γυμνάσιο προτείνεται να γίνει από μάθημα επιλογής , κύριο μάθημα για όλες τις τάξεις και φυσικά να αλλάξει πάλι η ποιότητα διδασκαλίας του. Άρα στο Γυμνάσιο αυξάνονται οι συνολικές ώρες διδασκαλίας. Αναφορικά με το Λύκειο από μάθημα επιλογής στην Α' Λυκείου γίνεται κύριο μάθημα , που διδάσκεται για μία ώρα την εβδομάδα , αυξάνοντας τις συνολικές ώρες. Το μάθημα του Χορού – Θεατρολογίας διδάσκεται στις Α' και Β' Τάξεις του Δημοτικού , αντικαθιστώντας μία ώρα από τις τέσσερις της Αισθητικής Αγωγής. Ενώ στο Γυμνάσιο προτείνεται να αντικαταστήσει τη μία ώρα από τις δύο της Δραματικής

Ποίησης. Για το μάθημα της Γυμναστικής ισχύει ακριβώς ότι και στη τρέχουσα κατάσταση δηλαδή δύο ώρες την εβδομάδα σε όλες τις τάξεις και σε όλες τις βαθμίδες, εκτός από την Α' Λυκείου που καλύπτει μία ώρα. Η Ελληνική Μυθολογία ως πλήρης ανάλυση όλων των Μύθων αλλά και των βαθύτερων νοημάτων τους, προτείνεται να διδάσκεται στο Δημοτικό από τη Δ' μέχρι τη ΣΤ' Τάξη προσθέτοντας μία ώρα την εβδομάδα και αυξάνοντας με αυτόν τον τρόπο τις συνολικές ώρες. Επίσης στο Γυμνάσιο σε όλες τις τάξεις αντικαθιστώντας μία ώρα από τις δύο που γίνεται το μάθημα των Θρησκευτικών. Ενώ στο Λύκειο μόνο στην Α' Τάξη αντικαθιστώντας πάλι τη μία ώρα εβδομαδιαίως από τις δύο που διδάσκεται το μάθημα των θρησκευτικών.

Με τις αλλαγές αυτές οι συνολικές ώρες στη πρόταση της παρούσας μελέτης διαμορφώνονται ως εξής : Για τις Α' και Β' Τάξεις του Δημοτικού οι συνολικές ώρες παραμένουν 25 εβδομαδιαίως , ενώ για τη Γ' τάξη οι ώρες παραμένουν 26 εβδομαδιαίως. Στη Δ' Τάξη του Δημοτικού οι συνολικές ώρες αυξάνονται από 29 σε 31 ώρες , ενώ στις Ε' και ΣΤ' αυξάνονται από τις 29 σε 32 ώρες συνολικά. Για την Α' Γυμνασίου οι ώρες αυξάνονται συνολικά από 35 σε 37 ώρες την εβδομάδα. Ενώ για τη Β' και Γ' Γυμνασίου οι ώρες αυξάνονται στις 38, από τις 35 ώρες που ισχύουν συνολικά στη τρέχουσα κατάσταση. Στην Α' Λυκείου οι ώρες αυξάνονται από τις 35 και 36 συνολικές εβδομαδιαίες ώρες , ενώ στη Β' Λυκείου, οι ώρες Γενικής Παιδείας που μας ενδιαφέρουν, παραμένουν στις 25 συνολικά, ενώ στη Γ' Λυκείου παραμένουν στις 17 συνολικές ώρες Γενικής Παιδείας όπου ισχύουν και στη τρέχουσα κατάσταση.³⁰⁰

Οι αλλαγές στις ώρες διδασκαλίας που εκφράζουν τη πρόταση μας , βασίζονται στις δικές μας αξιολογικές κρίσεις. Οι πολέμιοι των αξιολογικών κρίσεων θα υποστήριζαν ότι αυτό είναι αντί-επιστημονικό καθώς δε συνάδει με το είδος της αντικειμενικότητας της επιστήμης που απορρέει από τις φυσικές επιστήμες. Η απάντηση ωστόσο προς εκείνους είναι ότι καταρχήν η οικονομική επιστήμη είναι πρωτίστως κοινωνική επιστήμη που σκοπό έχει να προάγει τη κοινωνική ευημερία και δε δύναται να τη κρίνουμε μόνο ως φυσική επιστήμη³⁰¹. Επιπλέον όμως το ανθρώπινο ον , έχει τη δυνατότητα να μελετά φαινόμενα εσωτερικά και να τα αναλύει προβαίνοντας σε συμπεράσματα. Ακριβώς όπως οι ερευνητές των φυσικών επιστημών , έχουν τη δυνατότητα να μελετούν εξωτερικά φαινόμενα και να τα αναλύουν προβαίνοντας σε συμπεράσματα. Ο άνθρωπος έχει τη δυνατότητα να

³⁰⁰ Οι αλλαγές αυτές προτείνονται με βάση τα προγράμματα σπουδών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για το έτος 2000.

Βλέπε σχετικά: Προγράμματα Σπουδών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης , Θετικές Επιστήμες (2000). Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
 Προγράμματα Σπουδών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης , Θεωρητικές Επιστήμες (2000). Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
 Προγράμματα Σπουδών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης , Αισθητική Αγωγή και Σχέδιο (2000). Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

³⁰¹ Δε μπορεί δηλαδή η οικονομική επιστήμη να είναι πλήρως θετική και να της αφαιρέσουμε τη δυνατότητα για αξιολογικές κρίσεις.

Βλέπε σχετικά: Καραγιάννης Α., (2001). *Οικονομική μεθοδολογία: Ιστορική Ανάλυση*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, (Σελίδες: 291-293)

αναλύει τις εμπειρίες του, να αναλύει εμπειρίες των συναθρώπων του και να καταλήγει σε αξιολογικές κρίσεις. Όπως ο επιστήμονας των φυσικών επιστημών έχει τη δυνατότητα να αναλύει για παράδειγμα το “pH” ενός υγρού και να καταλήγει σε συμπεράσματα. Αν θεωρούμε κατώτερες τις αξιολογικές κρίσεις από τα συμπεράσματα που απορρέουν από τη παρατήρηση φυσικών, εξωτερικών φαινομένων, τότε θεωρούμε κατώτερη τη διεργασία με την οποία ο άνθρωπος φτάνει σε αυτές κι επομένως θεωρούμε κατώτερο το ανθρώπινο ον. Ωστόσο αν συμφωνούμε σε αυτό δε μπορούμε να πούμε ότι τα συμπεράσματα των εξωτερικών φυσικών φαινομένων είναι ανώτερα, γιατί προέρχονται και αυτά από το ίδιο κατώτερο ον. Ουσιαστικά μπορούμε να βασιστούμε σε μια εξίσωση και να καταλήξουμε σε ένα συμπέρασμα σχετικά με το “pH” ενός υγρού, ή να βασιστούμε στις αξιολογικές κρίσεις που παράγει ο εγκέφαλος μας κατόπιν επεξεργασίας εσωτερικών εμπειριών και παρατηρήσεων και να καταλήξουμε σε ένα συμπέρασμα σχετικά με τη ποσότητα των ωρών διδασκαλίας. Ακυρώνοντας τις αξιολογικές κρίσεις, ακυρώνουμε τον ισχυρισμό για ορθή λειτουργία του εγκεφάλου του ανθρώπινου όντος και ακυρώνουμε επίσης το ίδιο το ανθρώπινο ον, αλλά και οποιαδήποτε τελικά συμπεράσματα προέρχονται από αυτό. Επομένως αν θεωρούμε καλά και ακίνδυνα τα συμπεράσματα των παρατηρήσεων εξωτερικών φαινομένων των φυσικών επιστημών, οφείλουμε να θεωρούμε καλά και ακίνδυνα και τα συμπεράσματα των παρατηρήσεων εσωτερικών φαινομένων των κοινωνικών επιστημών. Αν αναιρέσουμε το ένα, αναιρούμε και το άλλο. Αν δε δεχόμαστε τις αξιολογικές κρίσεις ως επιστημονικές, δε μπορούμε να δεχτούμε και οποιοδήποτε άλλο συμπέρασμα που προέρχεται από τον ανθρώπινο ον ως επιστημονικό, ακόμα κι αν έχει εξαχθεί σε ελεγχόμενες συνθήκες μέσω επαναλαμβανόμενων πειραμάτων σε ένα εργαστήριο, κάτι το οποίο δεν είναι εφικτό και για την οικονομική επιστήμη σύμφωνα με τον Ρίγου (1920).

Πίνακας 4. 2. : Οι ώρες διδασκαλίας στη πρόταση μας ή στο δεύτερο σενάριο ηθικής παιδείας.

α: Μαθήματα Ηθικής Παιδείας	Βαθμίδες εκπαίδευσης	ω: Εβδομαδιαίες ώρες διδασκαλίας του αί σε όλες τις τάξεις του Δημοτικού	Ω: Συνολικές εβδομαδιαίες ώρες στις τάξεις που διδάσκεται το αί στο Δημοτικό	ω : Εβδομαδιαίες ώρες διδασκαλίας του α σε όλες τις τάξεις του Γυμνασίου	Ω: Συνολικές εβδομαδιαίες ώρες στις τάξεις που διδάσκεται το αί στο Γυμνάσιο	ω: Εβδομαδιαίες ώρες διδασκαλίας του αί σε όλες τις τάξεις του Λυκείου	Ω: Συνολικές εβδομαδιαίες ώρες στις τάξεις που διδάσκεται το αί στο Λύκειο
α ₁ : Ιστορία	Δ-Γ-Λ	8	121	6	113	6	102
α ₂ : Αρχαία	Δ-Γ-Λ	3	95	9	113	6	102
α ₃ : Ηθικά Νικομάχεια, Αριστοτέλης	Δ-Γ-Λ	3	95	3	113	1	36
α ₄ : Πολιτικά, Αριστοτέλης	Λ	0	0	0	0	1	35
α ₅ : Ομήρου Οδύσσεια	Δ-Γ-Λ	3	95	2	75	1	36
α ₆ : Ομήρου Ιλιάδα	Γ	0	0	2	75	0	0
α ₇ : Πλάτωνας	Γ-Λ	0	0	2	75	1	35
α ₈ : Φιλοσοφία	Γ-Λ	0	0	2	76	1	31
α ₉ : Λογοτεχνία	Δ-Γ-Λ	18	171	3	113	5	72
α ₁₀ : Μουσική	Δ-Γ	6	171	3	113	0	0
α ₁₁ : Ποίηση	Δ-Γ	6	171	1	38	0	0
α ₁₂ : Ζωγραφική	Δ-Γ	6	171	3	113	0	0
α ₁₃ : Μάθημα για Φύση	Δ-Γ-Λ	18	107	3	113	1	36
α ₁₄ : Χορός -Θεατρολογία	Δ-Γ	2	50	1	113	0	0
α ₁₅ : Γυμναστική	Δ-Γ-Λ	12	171	6	113	5	72
α ₁₆ : Ελληνική Μυθολογία	Δ-Γ-Λ	3	95	3	113	1	36

Πίνακας 4. 3.: Οι ώρες διδασκαλίας στη τρέχουσα κατάσταση ή στο πρώτο σενάριο ηθικής παιδείας.

α: Μαθήματα Ηθικής Παιδείας	Βαθμίδες εκπαίδευσης	ω: Εβδομαδιαίες ώρες διδασκαλίας του αί σε όλες τις τάξεις του Δημοτικού	Ω: Συνολικές εβδομαδιαίες ώρες στις τάξεις που διδάσκεται το αί στο Δημοτικό	ω : Εβδομαδιαίες ώρες διδασκαλίας του α σε όλες τις τάξεις του Γυμνασίου	Ω: Συνολικές εβδομαδιαίες ώρες στις τάξεις που διδάσκεται το αί στο Γυμνάσιο	ω: Εβδομαδιαίες ώρες διδασκαλίας του αί σε όλες τις τάξεις του Λυκείου	Ω: Συνολικές εβδομαδιαίες ώρες στις τάξεις που διδάσκεται το αί στο Λύκειο
α ₁ : Ιστορία	Δ-Γ-Λ	8	113	6	105	6	101
α ₂ : Αρχαία	Δ-Γ-Λ	0		9	105	8	101
α ₃ : Ηθικά Νικομάχεια, Αριστοτέλης	Δ-Γ-Λ	0		0		0	
α ₄ : Πολιτικά, Αριστοτέλης	Λ	0		0		0	
α ₅ : Ομήρου Οδύσσεια	Δ-Γ-Λ	0		1	35	0	
α ₆ : Ομήρου Ιλιάδα	Γ	0		1	35	0	
α ₇ : Πλάτωνας	Γ-Λ	0		0		0	0
α ₈ : Φιλοσοφία	Γ-Λ	0		0		0	
α ₉ : Λογοτεχνία	Δ-Γ-Λ	18	163	6	105	6	101
α ₁₀ : Μουσική	Δ-Γ	8	163	3	105	0	
α ₁₁ : Ποίηση	Δ-Γ	0	0	2	35	0	
α ₁₂ : Ζωγραφική	Δ-Γ	10	163	3	105	0	
α ₁₃ :Μάθημα για Φύση	Δ-Γ-Λ	18	163	4	105	2	35
α ₁₄ : Χορός -Θεατρολογία	Δ-Γ	0		0		0	
α ₁₅ : Γυμναστική	Δ-Γ-Λ	12	163	6	105	5	101
α ₁₆ : Ελληνική Μυθολογία	Δ-Γ-Λ	0		0		0	

Πηγή: Προγράμματα Σπουδών

Στο μοντέλο μας δίνουμε έμφαση σε έξι μαθήματα από τα δεκαέξι, τόσο στη τρέχουσα κατάσταση όσο και στη πρόταση μας , τα οποία θεωρούμε ότι συμβάλλουν ακόμα περισσότερο στη καλλιέργεια της Ηθικής Παιδείας μεταξύ των δεκαέξι που επιλέξαμε αρχικά. Τα μαθήματα αυτά είναι τα Αρχαία, τα Ηθικά Νικομάχεια, η Ομήρου Οδύσσεια, η Ποίηση , το Μάθημα Κατανόησης και Προστασίας της Φύσης και η Ελληνική Μυθολογία. Προκειμένου να υπολογίσουμε το Ε θα πρέπει να γνωρίζουμε όλες τις τιμές των συστατικών των α, εκτός από τις ώρες. Στον επόμενο πίνακα παρατίθενται αναλυτικά ο προϋπολογισμός και η ποιότητα των μαθημάτων. Η ποιότητα των μαθημάτων στη τρέχουσα κατάσταση και στη πρόταση μας, βασίζεται στη δική μας αξιολογική κρίση κι εκφράζει την αξιολογική κρίση του εκάστοτε λήπτη πολιτικών αποφάσεων ζητημάτων παιδείας.

Πίνακας 4. 4. : Ο προϋπολογισμός και η ποιότητα διδασκαλίας των μαθημάτων ηθικής παιδείας «α;» στη πρόταση μας

α: Μαθήματα Ηθικής Παιδείας	Β: Προϋπολογισμός (Budget), σε δισεκατομμύρια ευρώ	Π: Ποιότητα διδασκαλίας του αι
α ₁ : Ιστορία	3	10
α ₂ : Αρχαία	3	10
α ₃ : Ηθικά Νικομάχεια, Αριστοτέλης	3	10
α ₄ : Πολιτικά, Αριστοτέλης	3	10
α ₅ : Ομήρου Οδύσσεια	3	10
α ₆ : Ομήρου Ιλιάδα	3	10
α ₇ : Πλάτωνας	3	10
α ₈ : Φιλοσοφία	3	10
α ₉ : Λογοτεχνία	3	10
α ₁₀ : Μουσική	3	10
α ₁₁ : Ποίηση	3	10
α ₁₂ : Ζωγραφική	3	10
α ₁₃ : Μάθημα για Φύση	3	10
α ₁₄ : Χορός -Θεατρολογία	3	10
α ₁₅ : Γυμναστική	3	10
α ₁₆ : Ελληνική Μυθολογία	3	10

Παρατήρηση: Η ποιότητα λαμβάνει βαθμολογία σε μια κλίμακα από ένα έως το δέκα. Καθώς στη πρόταση μας η ποιότητα διδασκαλίας θεωρούμε ότι πρέπει να είναι η μέγιστη δυνατή σε όλα τα μαθήματα, θέτουμε παντού το δέκα.

Πίνακας 4. 5.: Ο προϋπολογισμός και η ποιότητα διδασκαλίας των μαθημάτων ηθικής παιδείας «α₁» στη τρέχουσα κατάσταση.

α: Μαθήματα Ηθικής Παιδείας	Β: Προϋπολογισμός (Budget), σε δισεκατομμύρια ευρώ	Π: Ποιότητα διδασκαλίας του α ₁
α ₁ : Ιστορία	3	9
α ₂ : Αρχαία	3	8
α ₃ : Ηθικά Νικομάχεια, Αριστοτέλης	3	1
α ₄ : Πολιτικά, Αριστοτέλης	3	1
α ₅ : Ομήρου Οδύσσεια	3	1
α ₆ : Ομήρου Ιλιάδα	3	1
α ₇ : Πλάτωνας	3	1
α ₈ : Φιλοσοφία	3	1
α ₉ : Λογοτεχνία	3	10
α ₁₀ : Μουσική	3	5
α ₁₁ : Ποίηση	3	1
α ₁₂ : Ζωγραφική	3	6
α ₁₃ : Μάθημα για Φύση	3	1
α ₁₄ : Χορός -Θεατρολογία	3	1
α ₁₅ : Γυμναστική	3	10
α ₁₆ : Ελληνική Μυθολογία	3	1

Παρατήρηση: Οι τιμές στη ποιότητα της τρέχουσας κατάστασης έχουν ληφθεί ανάλογα με την ανάλυση που προηγήθηκε παραπάνω.

4.1.2. Εκτίμηση του παράγοντα της Ηθικής Παιδείας με βάση τη προτεινόμενη Μεθοδολογία.

Με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε η συνάρτηση (18) η οποία βασίζεται στη (16) κι επομένως στη (5) της προτεινόμενης μεθοδολογίας πλέον θα γράφεται ως: $W_1 = 1/2 U(E_{1\Delta} + E_{1\Gamma} + E_{1\Lambda})$. Επομένως αρκεί να υπολογιστεί το $E_1 = E_{1\Delta} + E_{1\Gamma} + E_{1\Lambda}$ προκειμένου να βρεθεί το W_1 . Για να το υπολογίσουμε χρησιμοποιούμε γραμμικό μοντέλο με απλούς περιορισμούς, μόνο με ανώτατα και κατώτατα όρια. Στη συνέχεια χρησιμοποιούμε γραμμικό μοντέλο με σύνθετο περιορισμό. Η γραμμική σχέση είναι η πιο απλή σχέση μεταξύ δύο μεγεθών, έτσι το γραμμικό μοντέλο μας δίνει την απλή σχέση μεταξύ της σημαντικότητας του μαθήματος³⁰² \bar{x}_n και του μαθήματος α_n . Ακολουθεί τετραγωνικό μοντέλο με απλό περιορισμό στην αρχή και στη συνέχεια με

³⁰² Η σημαντικότητα των μαθημάτων είναι οι βαρύτητες.

σύνθετο. Επίσης το μοντέλο αρχίζει με τυχαίες τιμές \bar{x}_n και μας δίνει τις μέγιστες. Η εκτίμηση αυτή γίνεται με τη βοήθεια του Excel (Solver module) , όπου για την αντιμετώπιση του προβλήματος του γραμμικού προγραμματισμού χρησιμοποιείται η μέθοδος Simplex, ενώ για το μη γραμμικό η μέθοδος Newton - Raphson. Επίσης υπολογίζεται και η συνάρτηση (19) η οποία και αυτή βάση της ανάλυσης που προηγήθηκε θα γράφεται ως : $W_0 = \frac{1}{2} U (E_{0\Delta} + E_{0\Gamma} + E_{0\Lambda})$, ενώ και αυτή επίσης η συνάρτηση βασίζεται στη (16) κι επομένως στη (5) της προτεινόμενης μεθοδολογίας. Επομένως εκτιμάται το: $E_0 = E_{0\Delta} + E_{0\Gamma} + E_{0\Lambda}$.

Ι) Γραμμικό μοντέλο της πρότασης μας με απλούς περιορισμούς κάτω και άνω άκρων.

Ακολουθεί εφαρμογή της προτεινόμενης μεθοδολογίας και συγκεκριμένα της συνάρτησης (5), όπως διαμορφώθηκε στην ενότητα αυτή ως συνάρτηση (16) και (18) που πραγματεύεται τον παράγοντα της ηθικής παιδείας. Το μοντέλο ξεκινάει με τυχαίες τιμές \bar{x}_n και δίνει αυτό τις μέγιστες τιμές. Οι τιμές που συνθέτουν τα a_n προκύπτουν από τους πίνακες 4.2. και 4.4..

$$E_1 = E_{1\Delta} + E_{1\Gamma} + E_{1\Lambda}$$

$$E_{1\Delta} = \frac{1}{2} [(\alpha_1 * \bar{x}_1) + (\alpha_2 * \bar{x}_2) + \dots (\alpha_n * \bar{x}_n)] + \frac{1}{2} C \Rightarrow$$

$$\Rightarrow CE_{1\Delta} = 1/2[(0,07*3*10)* \bar{x}_1 + (0,03*3*10)* \bar{x}_2 + (0,03*3*10) \bar{x}_3 + (0) + (0,03*3*10)* \bar{x}_5$$

$$+ (0) + (0) + (0) + (0,11*3*10)* \bar{x}_9 + (0,04*3*10) \bar{x}_{10} + (0,04*3*10)* \bar{x}_{11} +$$

$$(0,04*3*10) \bar{x}_{12} + (0,17*3*10) \bar{x}_{13} + (0,04*3*10) \bar{x}_{14} + (0,07*3*10)* \bar{x}_{15} +$$

$$(0,03*3*10)* \bar{x}_{16}] + \frac{1}{2} C$$

$$E_{1\Gamma} = \frac{1}{2} [(\alpha_1 * \bar{x}_1) + (\alpha_2 * \bar{x}_2) + \dots (\alpha_n * \bar{x}_n)] + \frac{1}{2} C \Rightarrow$$

$$\Rightarrow E_{1\Gamma} = 1/2[(0,05*3*10)* \bar{x}_1 + (0,08*3*10)* \bar{x}_2 + (0,03*3*10) \bar{x}_3 + (0) + (0,03*3*10)*$$

$$\bar{x}_5 + (0,03*3*10)* \bar{x}_6 + (0,03*3*10) \bar{x}_7 + (0,03*3*10) \bar{x}_8 + (0,03*3*10) \bar{x}_9 + (0,03*3*10)* \bar{x}_{10}$$

$$+ (0,03*3*10)* \bar{x}_{11} + (0,03*3*10) \bar{x}_{12} + (0,03*3*10) \bar{x}_{13} + (0,03*3*10) \bar{x}_{14} +$$

$$(0,05*3*10)* \bar{x}_{15} + (0,03*3*10)* \bar{x}_{16}] + \frac{1}{2} C$$

$$E_{1\Lambda} = \frac{1}{2} [(\alpha_1 * \bar{x}_1) + (\alpha_2 * \bar{x}_2) + \dots (\alpha_n * \bar{x}_n)] + \frac{1}{2} C \Rightarrow$$

$$\Rightarrow E_{1\Lambda} = 1/2[(0,06*3*10)* \bar{x}_1 + (0,06*3*10)* \bar{x}_2 + (0,03*3*10) \bar{x}_3 + (0,03*3*10)* \bar{x}_4 + (0,03$$

$$*3*10)* \bar{x}_5 + (0) + (0,03*3*10) \bar{x}_7 + (0,03*3*10) \bar{x}_8 + (0,05*3*10) \bar{x}_9 + (0) + (0) + (0) + (0,03*$$

$$3*10) \bar{x}_{13} + (0) + (0,05*3*10)* \bar{x}_{15} + (0,03*3*10)* \bar{x}_{16}] + \frac{1}{2} C$$

$$\text{Επομένως: } W_1 = 1/2 U (E_{1\Delta} + E_{1\Gamma} + E_{1\Lambda}) \Rightarrow W_1 = 1/2 U E_1 \Rightarrow$$

$$\Rightarrow W = 1/2 U [(0,07*3*10)* \bar{x}_1 + (0,03*3*10)* \bar{x}_2 + (0,03*3*10) \bar{x}_3 + (0) + (0,03*3*10)*$$

$$\bar{x}_5 + (0) + (0) + (0) + (0,11*3*10)* \bar{x}_9 + (0,04*3*10) \bar{x}_{10} + (0,04*3*10)* \bar{x}_{11} +$$

$$(0,04*3*10) \bar{x}_{12} + (0,17*3*10) \bar{x}_{13} + (0,04*3*10) \bar{x}_{14} + (0,07*3*10)* \bar{x}_{15} + (0,03*3*10)* \bar{x}_{16}$$

$$+ [(0,06*3*10)* \bar{x}_1 + (0,06*3*10)* \bar{x}_2 + (0,03*3*10) \bar{x}_3 + (0,03*3*10)* \bar{x}_4 + (0,03*3*10)*$$

$$\bar{x}_5+(0)+(0,03*3*10) \bar{x}_7+(0,03*3*10) \bar{x}_8+(0,05*3*10) \bar{x}_9+(0)+(0)+(0)+(0,03*3*10) \bar{x}_{13}+(0)+(0,05*3*10)* \bar{x}_{15}+(0,03*3*10)* \bar{x}_{16}] + \frac{1}{2} C$$

Με απλό περιορισμό:

$$8 < \bar{x}_1 < 9, 9 < \bar{x}_2 < 10, 9 < \bar{x}_3 < 10, 4 < \bar{x}_4 < 5, 9 < \bar{x}_5 < 10, 8 < \bar{x}_6 < 9, 7 < \bar{x}_7 < 8, 3 < \bar{x}_8 < 4, 4 < \bar{x}_9 < 5, 5 < \bar{x}_{10} < 6, 8 < \bar{x}_{11} < 9, 2 < \bar{x}_{12} < 3, 9 < \bar{x}_{13} < 10, 1 < \bar{x}_{14} < 2, 1 < \bar{x}_{15} < 2, 9 < \bar{x}_{16} < 10$$

Τα όρια στα οποία βρίσκονται οι Μ.Ο. των βαρυτήτων \bar{x}_n των μαθημάτων ή διαφορετικά οι Μ.Ο. των βαθμών σημασίας τους ή η έμφαση που πρέπει να δίνουμε στα μαθήματα αυτά ανάλογα με τη σημασία τους στη διαμόρφωση της ηθικής παιδείας, έχουν ληφθεί κατόπιν επεξεργασίας των αποτελεσμάτων σχετικού ερωτηματολογίου προς συμπλήρωση.³⁰³ Στο ερωτηματολόγιο αυτό δίναμε μια βαθμολογία από το ένα ως το δέκα και ζητούσαμε να βαθμολογήσουν τα μαθήματα, ανάλογα με τη σημασία τους κατά τη γνώμη των ερωτηθέντων στην ηθική παιδεία.

Θέτοντας τη συνάρτηση αυτή στο Excel³⁰⁴ χωρίς να λαμβάνεται υπόψη το C δηλαδή η κατάρτιση, καθώς αποτελεί μία σταθερά και δεν επηρεάζει το αποτέλεσμα και χωρίς να περιλαμβάνεται το $\frac{1}{2}$ καθώς επίσης δεν αλλάζει το ουσιαστικό αποτέλεσμα λαμβάνουμε τα εξής αποτελέσματα: Στο γραμμικό μοντέλο της πρότασης της παρούσας μελέτης, με απλούς περιορισμούς άνω και κάτω άκρων, που έχουν τεθεί στα \bar{x}_n , η αρχική τιμή είναι 21,129 ενώ η τελική είναι 97,27. Δηλαδή η τελική τιμή της κοινωνικής ευημερίας, εξαιτίας της βελτίωσης της ηθικής παιδείας όταν στα μαθήματα που την συνθέτουν δίνεται η μέγιστη δυνατή έμφαση ή οι μέγιστοι δυνατοί βαθμοί σημασίας δηλαδή οι μέγιστοι δυνατοί μέσοι όροι βαρύτητας, στη πρότασή μας αυξάνει κατά 4 φορές.

Η αρχική τιμή 21,129, αφορά την υποθετική περίπτωση που οι ποιότητες είναι τέλειες και αυτό ακολουθούμε και στις αναλύσεις με σύνθετο περιορισμό αλλά και στο τετραγωνικό μοντέλο. Σε μελλοντική από τη παρούσα διατριβή, έρευνα θα θέσουμε τέλειους τους βαθμούς σημασίας και η βελτίωση της ευημερίας μέσω της ηθικής παιδείας θα εξαρτάται από τις μέγιστες δυνατές ποιότητες διδασκαλίας που μπορούν να ληφθούν στα μαθήματα. Το ίδιο μπορούμε να εφαρμόσουμε και για τον προϋπολογισμό και τις ώρες διδασκαλίας. Στη περίπτωση που σε μελλοντική έρευνα η βελτίωση της ηθικής παιδείας και μέσω αυτής της ευημερίας, θα εξαρτάται από τις μέγιστες τιμές στη ποιότητα, οι περιορισμοί θα αφορούν τη ποιότητα και τα όρια τους θα πρέπει να ληφθούν κατόπιν ερωτηματολογίων που θα αντικατοπτρίζουν τις υποκειμενικές κρίσεις του κοινωνικού συνόλου. Με τον τρόπο αυτό οι τιμές της

³⁰³ Βλέπε σχετικά, Ερωτηματολόγιο Α.4.1. στο παράρτημα β'.

³⁰⁴ Το Ε στο Excel ορίζεται ως:

$$=(A2*0,038+B2*0,03+C2*0,03+D2*0+E2*0,03+F2*0+G2*0+H2*0+I2*0,011+J2*0,04+K2*0,04+L2*0,04+M2*0,017+N2*0,04+O2*0,07+P2*0,03+Q2*0,05+R2*0,08+S2*0,03+T2*0+U2*0,03+V2*0,03+W2*0,03+X2*0,03+Y2*0,03+Z2*0,03+AA2*0,03+AB2*0,03+AC2*0,03+AD2*0,03+AE2*0,05+AF2*0,03+AG2*0,06+AH2*0,06+AI2*0,03+AJ2*0,03+AK2*0,03+AL2*0+AM2*0,03+AN2*0,03+AO2*0,05+AP2*0+AR2*0+AS2*0+AT2*0,03+AU2*0+AV2*0,05+AW2*0,03)*10$$

Για τη σχετική διεργασία στο Excel και το φύλλο αναφοράς του προγράμματος βλέπε το Α.4.2. στο παράρτημα.

ποιότητας, που βασίζονται στη παρούσα διατριβή, σε δικές μας αξιολογικές κρίσεις ή του εκάστοτε λήπτη αποφάσεων, τίθενται σε μια πιο αντικειμενική και λογική βάση, όπως θα υποστήριζαν οι πολέμοι των αξιολογικών κρίσεων στην οικονομική επιστήμη και ειδικότερα στη θεωρία της ευημερίας. Ο λόγος για τον οποίο στη παρούσα διατριβή οι τιμές στη ποιότητα βασίζονται στη δική μας αξιολογική κρίση, και δε λήφθηκαν κατόπιν συμπλήρωσης ερωτηματολογίων, είναι ότι η βελτίωση στην ευημερία δεν εξαρτάται από αυτές αλλά από τους βαθμούς σημασίας δηλαδή τα \bar{x}_n . Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι οποιαδήποτε τιμή και αν λάμβαναν τα a_n στα οποία εμπεριέχεται και η ποιότητα, το τελικό αποτέλεσμα δε θα άλλαζε, αλλά πάντα η βελτίωση της ευημερίας θα εξαρτάται από τα \bar{x}_n . Το μόνο που θα άλλαζε θα ήταν να εκκινεί το μοντέλο από μια πιο χαμηλή αρχική τιμή και κατά συνέπεια να καταλήγει σε μια πιο χαμηλή τελική τιμή, όμως η βελτίωση της ευημερίας κατά 4 φορές δε θα άλλαζε, εφόσον αυτό διαμορφώθηκε από μέγιστες δυνατές τιμές των \bar{x}_n . Εφόσον τα \bar{x}_n στη παρούσα διατριβή καθορίζουν το τελικό αποτέλεσμα κρίθηκε ορθό οι τιμές στα όρια τους να ληφθούν μέσω ειδικών ερωτηματολογίων.

II) Γραμμικό μοντέλο της πρότασης μας με σύνθετο περιορισμό

Στο στάδιο αυτό της μελέτης επιλέχθηκαν τα πέντε σημαντικότερα μαθήματα, για κάθε βαθμίδα να αθροίζουν στο 150, ενώ διατηρείται κι ο απλός περιορισμός. Αυτό σημαίνει ότι δόθηκε ακόμα μεγαλύτερη έμφαση σε αυτά τα μαθήματα συγκριτικά με τα υπόλοιπα και συνεπώς ο περιορισμός αυτός αναγκάζει τις μεταβλητές αυτών των πέντε μαθημάτων να λαμβάνουν τις μέγιστες τιμές τους.

Σύνθετος περιορισμός: $x_2+x_3+x_5+x_{13}+x_{16}=50$, Δηλαδή και για τις τρεις βαθμίδες θα αθροίζουν στο 150 και αυτό σημαίνει ότι οι συγκεκριμένες μεταβλητές λαμβάνουν τις μέγιστες δυνατές τιμές τους, όπως αυτές διαμορφώνονται από τον απλό περιορισμό.

Από την ανάλυση στο Excel³⁰⁵ συμπεράνουμε ότι: Στο γραμμικό μοντέλο της πρότασης μας όταν τεθούν επιπρόσθετοι πιο σύνθετοι περιορισμοί βάση των οποίων δίνεται ακόμα μεγαλύτερη έμφαση σε κάποια συγκεκριμένα μαθήματα ηθικής παιδείας καθιστώντας τα πιο σημαντικά από τα υπόλοιπα κι ενώ αναμένεται από αυτή την υπόθεση να αυξηθεί η ευημερία, τελικά αυτή παραμένει ίδια σε σχέση με πριν. Πιο συγκεκριμένα η αρχική τιμή είναι 21,129 ενώ η τελική είναι 97,27. Άρα στο γραμμικό μοντέλο όταν δοθεί επιπλέον έμφαση σε αυτά τα μαθήματα, η ευημερία παραμένει σταθερή.

III) Τετραγωνικό μοντέλο της πρότασης μας με απλό περιορισμό.

Στη περίπτωση αυτή θέτονται έξι μαθήματα στο τετράγωνο, προκειμένου να δοθεί ακόμα μεγαλύτερη έμφαση σε αυτά, ενώ τηρείται ο απλός περιορισμός. Τα μαθήματα που θέτονται στο τετράγωνο είναι τα: a_2 , a_3 , a_5 , a_{11} , a_{13} , a_{16} . Από την

³⁰⁵ Για τη σχετική διεργασία στο Excel και το φύλλο αναφοράς του προγράμματος βλέπε το Α.4.3. στο παράρτημα β'.

ανάλυση στο excel³⁰⁶ συμπεραίνουμε ότι στο μη γραμμικό μοντέλο, δηλαδή όταν υψώνονται στο τετράγωνο τα έξι μαθήματα για κάθε βαθμίδα, τα οποία θεωρείται ότι συμβάλλουν ακόμα περισσότερο στην ευημερία, λαμβάνουμε αρχική τιμή 40,001. Αυτή αποτελεί την αρχική τιμή στην υποθετική περίπτωση που οι ποιότητες είναι τέλειες. Ενώ η τελική τιμή είναι 484,46. Από αυτό συνάγεται ότι η τελική τιμή μεγιστοποιείται κατά 12 φορές.

IV) Τετραγωνικό μοντέλο της πρότασης μας με σύνθετους περιορισμούς

Από την ανάλυση στο Excel³⁰⁷ συμπεραίνουμε ότι: Στο μη γραμμικό μοντέλο με σύνθετους περιορισμούς η τελική τιμή είναι 569,28. Επομένως στο τετραγωνικό μοντέλο όταν δώσουμε επιπλέον έμφαση σε πέντε μαθήματα που θεωρούνται ακόμα πιο σημαντικά, η ευημερία εκτοξεύεται κατά 30% παραπάνω από ότι ήταν πριν με τον απλό περιορισμό. Αυτό αποτελεί ένα σημαντικό αποτέλεσμα. Ενώ αξίζει να σημειωθεί ότι ο σύνθετος περιορισμός στο γραμμικό μοντέλο δεν επέφερε καμία αλλαγή.

V) Μοντέλο τρέχουσας κατάστασης

Στη τρέχουσα κατάσταση κάποια μαθήματα εμφανίζονται ως μηδέν διότι δε διδάσκονται καθόλου, οι ποιότητες λαμβάνουν διάφορες τιμές³⁰⁸ και όχι όλες δέκα. Ενώ επίσης δίνουμε ως βαθμό σημασίας τον δυνατό κατώτερο, δηλαδή το 1, επειδή υποτίθεται ότι στη τρέχουσα κατάσταση δε δίνεται σημασία στην ηθική παιδεία και όλη η σημασία μετατοπίζεται στη κατάρτιση.

Η Εκπαίδευση στο excel ορίζεται ως εξής:

$$E=(0,063+0+0+0+0+0+0+0+0,025+0+0,036+0,011+0+0,7+0+0,054+0,072+0+0+0,03+0,03+0+0+0,6+0,015+0,06+0,018+0,04+0+0,6+0+0,054+0,064+0+0+0+0+0+0,6+0+0+0,06+0+0,5+0)*1$$

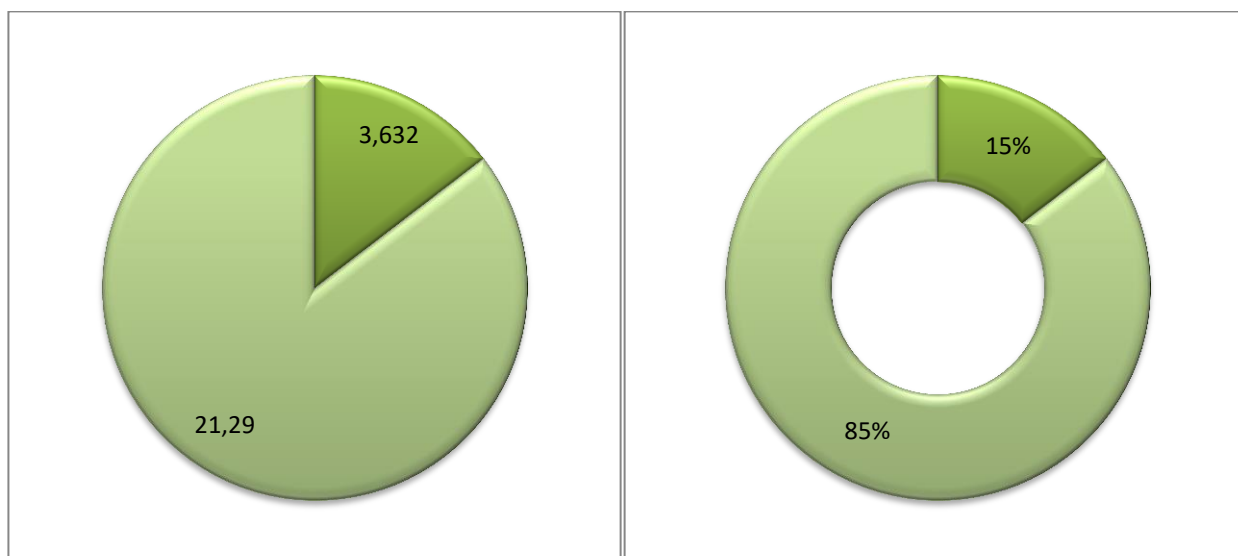
Το αποτέλεσμα που λαμβάνεται είναι το 3,632. Άρα η τρέχουσα κατάσταση δίνει αρχική τιμή 3,632 ενώ στη πρόταση της μελέτης η αρχική τιμή στο γραμμικό μοντέλο με απλούς περιορισμούς είναι 21,129.

³⁰⁶ Για τη σχετική διεργασία στο Excel και το φύλλο αναφοράς του προγράμματος βλέπε το πίνακα Α.4.4. και το διάγραμμα Α.4.5 στο παράρτημα β'.

³⁰⁷ Για τη σχετική διεργασία στο Excel και το φύλλο αναφοράς του προγράμματος βλέπε το πίνακα Α.4.6. και το διάγραμμα Α.4.7. στο παράρτημα β'.

³⁰⁸ Που έχουν επιλεγεί σύμφωνα με τη δική μας αξιολογική κρίση.

Διάγραμμα 4. 2.: Σύγκριση των αρχικών τιμών της πρότασης μας και της τρέχουσας κατάστασης

Τα σχήματα αυτά απεικονίζουν το επίπεδο της ευημερίας που λαμβάνεται από τη σημερινή εκπαίδευση και το επίπεδο ευημερίας από όπου εκκινεί η πρόταση μιας εκπαίδευσης με μεγαλύτερη έμφαση στην Ηθική Παιδεία.

Άρα η ευημερία από τη τρέχουσα κατάσταση δηλαδή από το πώς είναι σήμερα το εκπαιδευτικό σύστημα, μέχρι την ευημερία στο σημείο εκκίνησης της πρότασης της μελέτης διαφέρει κατά 600% . Δηλαδή είναι έξι φορές μεγαλύτερη. Αυτό αποτελεί και το σημαντικότερο αποτέλεσμα αυτής της εκτίμησης.

4.1.3. Εκτίμηση των Μ.Ο. των Χρονικών Περιόδων του Παράγοντα της Ηθικής Παιδείας

Στην ενότητα αυτή υπολογίζονται τα νούμερα των Μ.Ο. των δεκαετιών και των πενταετιών που λαμβάνονται σε επόμενο κεφάλαιο κατά την εφαρμογή της προτεινόμενης μεθοδολογίας. Προκειμένου να ομογενοποιηθούν οι μεταβλητές που προσδιορίζουν τη συνολική κοινωνική ευημερία, σε επίπεδο ποσοστού , με μια χρονική περίοδο βάσης, είναι αναγκαίο να υπολογιστούν πριν οι Μ.Ο. των τιμών των μεταβλητών αυτών των περιόδων. Σε αυτήν την ενότητα λοιπόν υπολογίζονται οι Μ.Ο. της μεταβλητής της ηθικής παιδείας.

Σχετικά με τη μεταβλητή της ηθικής παιδείας λαμβάνονται δύο σενάρια. Στο πρώτο σενάριο (Σ1) η τιμή της παραμέτρου αυτής είναι σταθερή και για τις δυο δεκαετίες (1995-2004, 2005-2014) αλλά και πενταετίες και απεικονίζει τη τρέχουσα κατάσταση σχετικά με την εκπαίδευση, δηλαδή θα λαμβάνει και στις δυο δεκαετίες τη τιμή

3,632³⁰⁹. Η τιμή αυτή είναι η αρχική τιμή του μοντέλου σύμφωνα με την ισχύουσα κατάσταση στην εκπαίδευση. Στο δεύτερο σενάριο (Σ2) υποθέτουμε ότι πραγματοποιείται η πρόταση της μελέτης μας με αρχική τιμή 21,29³¹⁰ και τελική τιμή 97,27³¹¹. Την αύξηση αυτή 4,568 (ή 457%) την επιτυγχάνουμε με μια λογική, ετήσια, ισομερή μεταβολή (αύξηση) 5% στα 31 χρόνια χρόνια.³¹² Αν η αύξηση είναι μικρότερη 2% τη μεταβολή κατά 4,568 την επιτυγχάνουμε σε 77 χρόνια, δηλαδή αν εκκινούμε από το 1995 η μεταβολή αυτή πραγματοποιείται το 2072.³¹³ Επειδή είναι υπερβολικά χρόνια και είμαστε αισιόδοξοι ότι η μεταβολή μπορεί να είναι μεγαλύτερη, εκλαμβάνουμε ως πιο σωστή τη μεταβολή 5%.³¹⁴

Πίνακας 4. 6. : Ισομερής ετήσια μεταβολή 5% και πιο Συγκεκριμένα 0,05023 ($W_1 = 1 * W_0 + 5,023\% * W_0 = 1,05023 * W_0$)³¹⁵

ΕΤΗ	W ₁
1995	21,29
1996	22,3593967
1997	23,4825092
1998	24,66203563
1999	25,90080968
2000	27,20180735
2001	28,56815414
2002	30,00313252
2003	31,51018987
2004	33,0929467
2005	34,75520542
2006	36,50095938
2007	38,33440257
2008	40,25993961

³⁰⁹ Όπου είναι η τιμή στην τρέχουσα κατάσταση στην ειδική μορφή του μοντέλου.

³¹⁰ Δηλαδή η τιμή εκκίνησης που λαμβάνεται στην ειδική μορφή του μοντέλου, γραμμικό μοντέλο με απλούς περιορισμούς.

³¹¹ Δηλαδή η τελική τιμή που λαμβάνεται στο γραμμικό μοντέλο με απλούς περιορισμούς.

³¹² Βλέπε σχετικά Πίνακα 4.6. και Διάγραμμα 4.3..

³¹³ Βλέπε σχετικά Πίνακα 4.7. και Διάγραμμα 4.4..

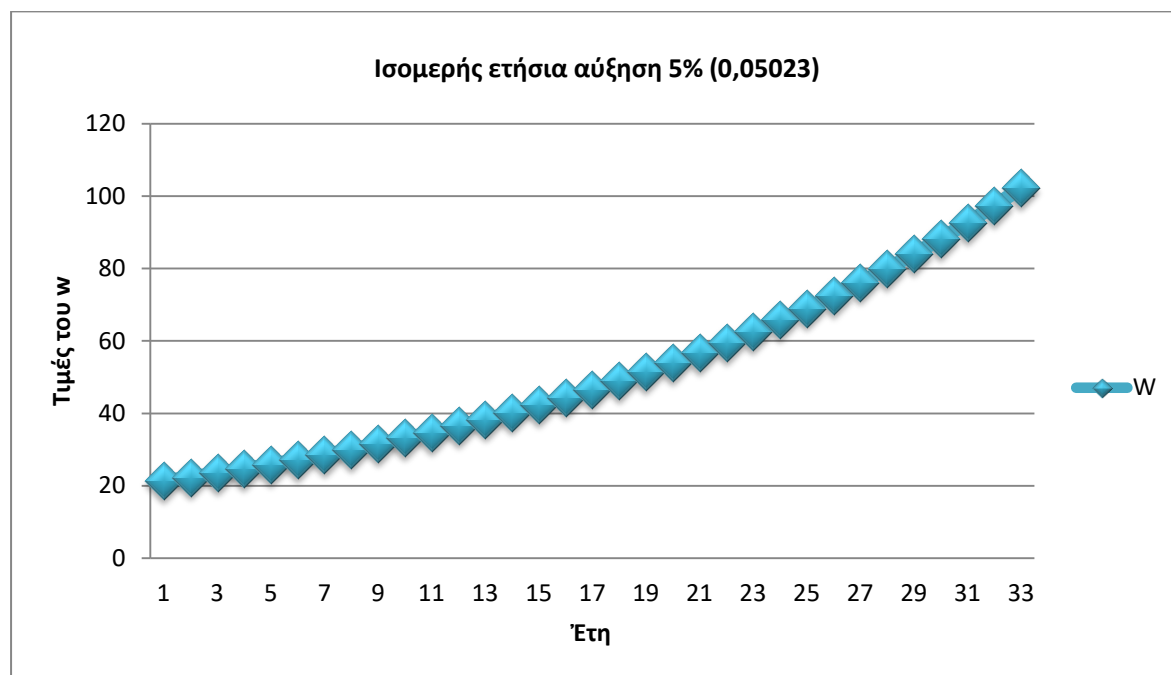
³¹⁴ Ουσιαστικά έχουμε την αρχική τιμή 21,29 αλλά και τη τελική 97,27 και αναζητούμε τα χρόνια που απαιτούνται για να φτάσουμε από την αρχική τιμή στη τελική, δίνοντας ένα λογικό ποσοστό μεταβολής 5%. Το x για εμάς, ο άγνωστος μας δηλαδή, είναι τα χρόνια. Το 5% ή 2% το δίνουμε εμείς οι ίδιοι, θεωρώντας ότι αυτές είναι λογικές ισομερείς ετήσιες μεταβολές επειδή είναι μικρές. Θα ήταν παράλογο δηλαδή αν θέταμε μια μεγάλη, ετήσια, ισομερή μεταβολή π.χ. 20%.

³¹⁵ Τα νούμερα αυτά λαμβάνονται κάνοντας τις πράξεις της συνάρτησης για κάθε W₁ θεωρώντας ως τη τιμή του W₀ τη τιμή που λάμβανε το W τη προηγούμενη χρονιά. Για παράδειγμα στο 1996 ισχύει : $W_1 = 1 * 21,29 + 5,023\% * 21,29 = 1,05023 * 21,29 = 22,3593967$. Αντίστοιχα λήφθηκαν όλες οι επόμενες τιμές. Το γεγονός ότι σταματάει στο 2027 προκύπτει από το γεγονός ότι άγνωστος για εμάς είναι η χρονιά στην οποία το W₁ λαμβάνει ή πλησιάζει τη τιμή που είναι η τελική δηλαδή η μέγιστη (97,27) στο ειδικό μοντέλο με απλούς περιορισμούς της ηθικής παιδείας. Η τιμή αυτή λαμβάνεται το 2026, όμως εμφανίζουμε και τη τιμή που λαμβάνεται στην επόμενη χρονιά δηλαδή το 2027 για να φανεί ότι μετά ξεφεύγει αρκετά από το 97,27 και φτάνει στο 102,1591088.

2009	42,28219638
2010	44,40603111
2011	46,63654605
2012	48,97909976
2013	51,43931994
2014	54,02311698
2015	56,73669814
2016	59,58658249
2017	62,57961653
2018	65,72299067
2019	69,02425649
2020	72,49134489
2021	76,13258515
2022	79,9567249
2023	83,97295119
2024	88,19091253
2025	92,62074206
2026	97,27308194
2027	102,1591088

Πηγή: Η συνάρτηση στη γενική μορφή του μοντέλου της ηθικής παιδείας $W_t = 1 \cdot W_0 + 5,023\% \cdot W_0 = 1,05023 \cdot W_0$

Διάγραμμα 4. 3. : Ισομερής Ετήσια Μεταβολή 5% και πιο Ειδικά 0,05023 ($W_1= 1*W_0 + 5,023\%*W_0=1,05023*W_0$)³¹⁶

Πηγή: Πίνακας 4.6.

Παρατήρηση: Παρατηρούμε λοιπόν ότι με μεταβολή περίπου 5% λαμβάνει τη τιμή 97,27308194 στο σημείο 32 δηλαδή σε 31 χρόνια. Επομένως εκκινώντας από το 1995 με αρχική τιμή 21,27, η μέγιστη (τελική τιμή) συνεισφορά της ηθικής παιδείας στην ευημερία πραγματοποιείται το 2026.

Πίνακας 4. 7. : Ισομερής Ετήσια Μεταβολή 2%, ($W_1= 1*W_0 + 2\%*W_0=1,02*W_0$)

ΕΤΗ	W_1
1995	21,29
1996	21,7158
1997	22,15012
1998	22,59312
1999	23,04498
2000	23,50588
2001	23,976

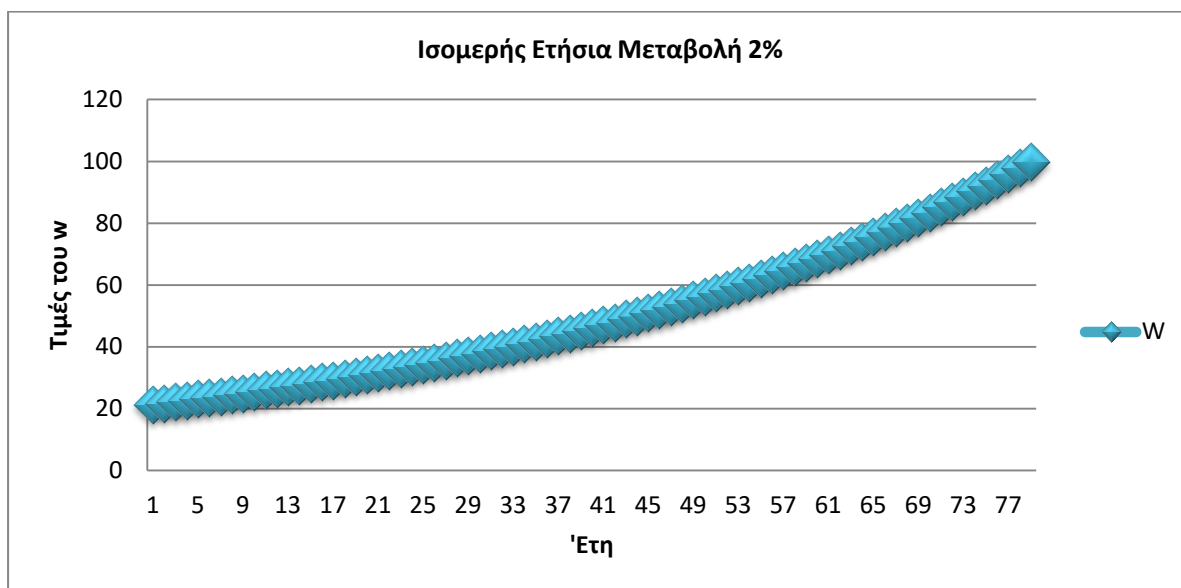
³¹⁶ Τα νούμερα αυτά λαμβάνονται κάνοντας τις πράξεις της συνάρτησης για κάθε W_1 θεωρώντας ως τη τιμή του W_0 τη τιμή που λάμβανε το W τη προηγούμενη χρονιά. Για παράδειγμα στο 1996 ισχύει : $W_1= 1*21,29 + 5,023\% * 21,29 = 1,05023 * 21,29 = 22,3593967$. Αντίστοιχα λήφθηκαν όλες οι επόμενες τιμές. Το γεγονός ότι σταματάει στο 2027 προκύπτει από το γεγονός ότι άγνωστος για εμάς είναι η χρονιά στην οποία το W_1 λαμβάνει ή πλησιάζει τη τιμή που είναι η τελική δηλαδή η μέγιστη (97,27) στο ειδικό μοντέλο με απλούς περιορισμούς της ηθικής παιδείας. Η τιμή αυτή λαμβάνεται το 2026, όμως εμφανίζουμε και τη τιμή που λαμβάνεται στην επόμενη χρονιά δηλαδή το 2027 για να φανεί ότι μετά ξεφεύγει αρκετά από το 97,27 και φτάνει στο 102,1591088.

2002	24,45552
2003	24,94463
2004	25,44352
2005	25,95239
2006	26,47144
2007	27,00087
2008	27,54089
2009	28,0917
2010	28,65354
2011	29,22661
2012	29,81114
2013	30,40736
2014	31,01551
2015	31,63582
2016	32,26854
2017	32,91391
2018	33,57219
2019	34,24363
2020	34,9285
2021	35,62707
2022	36,33961
2023	37,06641
2024	37,80773
2025	38,56389
2026	39,33517
2027	40,12187
2028	40,92431
2029	41,74279
2030	42,57765
2031	43,4292
2032	44,29779
2033	45,18374
2034	46,08742
2035	47,00916
2036	47,94935
2037	48,90833
2038	49,8865
2039	50,88423
2040	51,90192
2041	52,93995
2042	53,99875

2043	55,07873
2044	56,1803
2045	57,30391
2046	58,44999
2047	59,61899
2048	60,81137
2049	62,02759
2050	63,26815
2051	64,53351
2052	65,82418
2053	67,14066
2054	68,48348
2055	69,85315
2056	71,25021
2057	72,67521
2058	74,12872
2059	75,61129
2060	77,12352
2061	78,66599
2062	80,23931
2063	81,84409
2064	83,48098
2065	85,15059
2066	86,85361
2067	88,59068
2068	90,36249
2069	92,16974
2070	94,01314
2071	95,8934
2072	97,81127
2073	99,76749

Πηγή: Η συνάρτηση στο γενικό μοντέλο $W_1 = 1 * W_0 + 2\% * W_0 = 1,02 * W_0$

Διάγραμμα 4. 4. .: Ισομερής Ετήσια Μεταβολή 2%, ($W_1= 1*W_0 + 2\%*W_0=1,02*W_0$)

Πηγή: Πίνακας 4.7..

Παρατήρηση: Παρατηρούμε λοιπόν ότι αν θέταμε ισομερή αύξηση κάθε χρονιάς 2%, η τελική τιμή 97,81127 θα λαμβανόταν στο σημείο 78, δηλαδή μετά από 77 χρόνια και πιο συγκεκριμένα το 2072.

Στο δεύτερο λοιπόν σενάριο ηθικής παιδείας (Σ2), γίνεται η υπόθεση ότι πραγματοποιείται η πρόταση μας και οι τιμές ως Μ.Ο. που λαμβάνονται για τις διαφορετικές χρονικές περιόδους με μια ισομερή, λογική, ετήσια αύξηση 5% είναι οι ακόλουθες: Τη πρώτη δεκαετία (1995-2004) είναι **26,80** ενώ τη δεύτερη δεκαετία (2005-2014) είναι **43,76**. Τη πρώτη πενταετία (1995-1999) η τιμή της ηθικής παιδείας ως Μ.Ο. είναι 23,53 , τη δεύτερη πενταετία (2000-2004) η τιμή αυτή είναι **30,07** , την επόμενη περίοδο (2005-2009) η τιμή αυτή είναι **38,43** και τη τελευταία **49,09**.³¹⁷ Στο πρώτο σενάριο (Σ1) η τιμή της ηθικής παιδείας είναι **3,632**³¹⁸ κι είναι σταθερή για όλες τις χρονικές περιόδους.

³¹⁷ Βλέπε σχετικά τον πίνακα 4.8..

³¹⁸ Βλέπε σχετικά πίνακα 4.9..

Πίνακας 4. 8. : Μέσοι Όροι των Τιμών της Ηθικής Παιδείας στο Δεύτερο Σενάριο (με μια Ισομερή, Ετήσια Αύξηση 5%) σε Επίπεδο Δεκαετίας και Πενταετίας

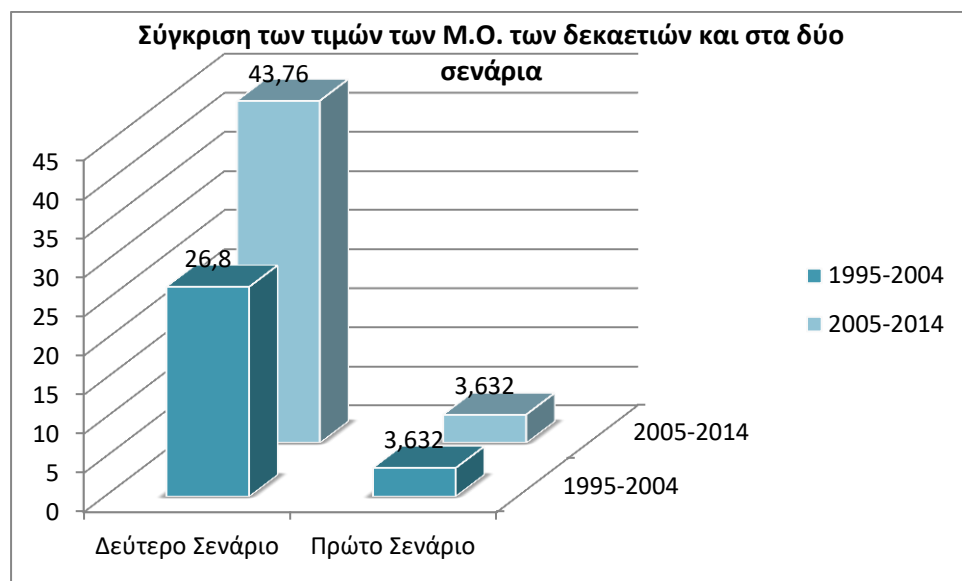
	Μ.Ο. των τιμών της ηθικής παιδείας
1995-2004	26,80
2005-2014	43,76
1995-1999	23,53
2000-2004	30,07
2005-2009	38,43
2010-2014	49,09

Πηγή: Πίνακας 4.6.

Πίνακας 4. 9. : Μέσοι Όροι των Τιμών της Ηθικής Παιδείας στο Πρώτο Σενάριο σε Επίπεδο Δεκαετίας και Πενταετίας

	Μ.Ο. των τιμών της ηθικής παιδείας
1995-2004	3,632
2005-2014	3,632
1995-1999	3,632
2000-2004	3,632
2005-2009	3,632
2010-2014	3,632

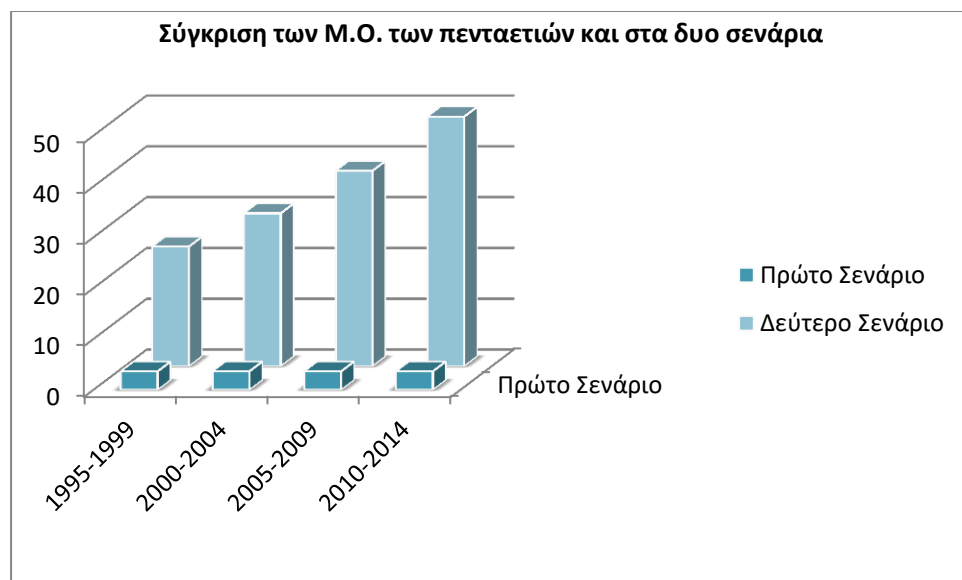
Διάγραμμα 4. 5. : Μέσοι όρων των τιμών της ηθικής παιδείας και στα δύο σενάρια σε επίπεδο δεκαετιών

Πηγή: Πίνακες 4.8. και 4.9..

Παρατήρηση: Αναφορικά με το δεύτερο σενάριο οι τιμές έχουν υπολογιστεί με μια Ισομερή, Ετήσια Αύξηση 5%.

Διάγραμμα 4. 6. : Μέσοι όρων των τιμών της ηθικής παιδείας και στα δύο σενάρια σε επίπεδο πενταετιών

Πηγή: Πίνακες 4.8. και 4.9.

Παρατήρηση: Αναφορικά με το δεύτερο σενάριο οι τιμές έχουν υπολογιστεί με μια Ισομερή, Ετήσια Αύξηση 5%.

4.1.4. Σύνοψη – Συζήτηση

Η ηθική παιδεία είναι κομμάτι της συνολικής παιδείας που υποβάλλεται ο συνολικός πληθυσμός. Η παιδεία δεξιοτήτων υποθέτουμε ότι είναι σταθερή. Μας ενδιαφέρει μόνο η ηθική παιδεία. Σαν έτος έναρξης της ανάλυσης θεωρούμε το 1995 (όπως και σε όλους τους άλλους παράγοντες προσδιορισμού της ευημερίας, που ακολουθούν στο κεφάλαιο αυτό). Επειδή αποδεικνύεται ότι τα αποτελέσματα μιας πολιτικής βασισμένης στην ηθική παιδεία, εμφανίζονται μετά από 30 χρόνια (μια γενιά), στα είκοσι χρόνια που μελετούμε έχουν αρχίσει και “φαίνονται” κάποια αποτελέσματα, δηλαδή τα 2/3 της συνολικής μεταβολής. Επειδή μέχρι σήμερα δεν έχει γίνει κάτι τέτοιο παίρνουμε δυο σενάρια. Πρώτο Σενάριο (Σ1): Έχει αρχίσει η προσπάθεια από το 1995, φυσικά δεν αντιστοιχεί στη πραγματικότητα. Δεύτερο Σενάριο (Σ2): Δεν έχει γίνει τίποτα οπότε η ηθική παιδεία είναι σταθερά, που αντιστοιχεί στη πραγματικότητα.

Για την απεικόνιση ποσοτικών – ποιοτικών μεταβλητών της Ηθικής Παιδείας, επιλέχτηκε το πιο απλό, μαθηματικό μοντέλο δηλαδή το Γραμμικό. Καθότι θεωρήθηκε επιθυμητό να επεξεργαστεί αναλυτικά σε όλη του την έκταση. Στη συνέχεια έγινε η μετάβαση στο μη γραμμικό μοντέλο ως φυσική συνέπεια από ένα απλό μοντέλο σε πιο σύνθετο.

Η πρώτη βασική αρχή αυτού του μοντέλου είναι η πρόταση που πηγάζει από τα κείμενα του Αριστοτέλη για την σχέση μεταξύ ηθικής παιδείας και της ευημερίας. Σύμφωνα με αυτή η κοινωνική ευημερία αυξάνεται όταν παρέχεται στα άτομα ηθική παιδεία. Η ηθική παιδεία είναι απαραίτητη αλλά όχι ικανή συνθήκη της συνολικής κοινωνικής ευημερίας, επειδή όπως αναπτύσσεται παρακάτω σε αυτό το κεφάλαιο, υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν, προσδιορίζουν και καθορίζουν τη κοινωνική ευημερία, συμβάλλοντας στη βελτίωση της. Ωστόσο στη παρούσα διατριβή ο παράγοντας της ηθικής παιδείας αντιμετωπίζεται ως ο σημαντικότερος από εκείνους που επηρεάζουν τόσο την μη οικονομική όσο και τη συνολική κοινωνική ευημερία κι αυτό ίσως αποτελεί τον καλύτερο τρόπο για να δείξουμε ότι πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη μας κι άλλους παράγοντες πέραν των οικονομικών όταν εξετάζουμε τη συνολική κοινωνική ευημερία, η μεγιστοποίηση της οποίας αποτελεί τον κυριότερο στόχο της οικονομικής επιστήμης.

Η δεύτερη βασική αρχή του μοντέλου η οποία προέρχεται από τη προτεινόμενη μεθοδολογία είναι η προσέγγιση του Pigou ως προς τη συνολική ευημερία, την οποία τη διαχωρίζει σε οικονομική και μη οικονομική. Στο παρών μοντέλο το τμήμα της συνάρτησης της ευημερίας που αφορά τις δεξιότητες συμβάλλει στην οικονομική ευημερία, ενώ το τμήμα της συνάρτησης της εκπαίδευσης που αφορά την ηθική παιδεία συμβάλλει στη μη οικονομική ευημερία. Επομένως η συνολική εκπαίδευση είναι το άθροισμα των δεξιοτήτων και της ηθικής παιδείας, ενώ η συνολική κοινωνική ευημερία είναι το άθροισμα της οικονομικής και μη οικονομικής ευημερίας. Σήμερα οι κοινωνίες δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στη καλλιέργεια δεξιοτήτων και μέσω αυτού στην οικονομική ευημερία. Στη παρούσα διατριβή

προτείνεται ισόποση έμφαση στη καλλιέργεια δεξιοτήτων και στη παροχή της ηθικής παιδείας προκειμένου να μεγιστοποιείται η συνολική κοινωνική ευημερία.

Το τελικό συμπέρασμα του μοντέλου αυτού είναι ότι η συνολική ευημερία, μέσω της παροχής της ηθικής παιδείας που οδηγεί στη βελτίωση του τμήματος της μη οικονομικής ευημερίας αυξάνεται κατά έξι φορές, μετά από τριάντα χρόνια, δηλαδή μετά από μία γενιά. Πιο συγκεκριμένα το μοντέλο δείχνει μια μικρή σταδιακή αύξηση κάθε χρόνο η οποία συσσωρεύεται και εκτοξεύεται μετά από περίπου τριάντα χρόνια. Φυσικά λαμβάνεται η υπόθεση ότι οι υπόλοιποι παράγοντες που προσδιορίζουν την ευημερία παραμένουν σταθεροί.

Σε μελλοντική από τη παρούσα διατριβή, έρευνα, θα εξετάσουμε την επίδραση των υπόλοιπων μεταβλητών της ηθικής παιδείας στην ευημερία (προϋπολογισμός, ποιότητα διδασκαλίας, διάρκεια μαθημάτων, κ.α.) όπως και την επέκταση του μοντέλου ώστε να περιλαμβάνει την εκπαίδευση καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής μας. Το μοντέλο αυτό μπορεί να θεωρηθεί ως μια εναλλακτική πρόταση αντιμετώπισης της τρέχουσας κρίσης.

Το μοντέλο της ηθικής παιδείας αποτελεί μια σημαντική τομή της παρούσης διατριβής, καθώς αναλύει έναν τρόπο ενσωμάτωσης του στοιχείου της ηθικής στη θεωρία της ευημερίας, μέσω της αποδοχής της ηθικής παιδείας ως προσδιοριστικού της παράγοντα και μέσω της πρωτότυπης ποσοτικοποίησης αυτής της ποιοτικής μεταβλητής, προκειμένου να συμμετέχει στον ποσοτικό προσδιορισμό του συνόλου της ευημερίας. Ενώ λοιπόν οι παλαιότεροι αναγνωρίζουν τη συμβολή της ηθικής στην ευημερία, χωρίς να αναλύουν τον τρόπο με τον οποίο εκείνη μπορεί να ενσωματωθεί, εμείς εξελίσσουμε αυτή την άποψη την οποία ενστερνιζόμαστε και πηγαίνουμε ένα βήμα παραπέρα δείχνοντας έναν τρόπο για να συμπεριλάβουμε την ηθική ή την ηθική παιδεία στη κοινωνική ευημερία. Ο τρόπος αυτός είναι ορθός διότι βασίζεται απόλυτα στον Αριστοτέλη. Το προτεινόμενο πλαίσιο ανάλυσης της ηθικής παιδείας ως προσδιοριστικού παράγοντα της κοινωνικής ευημερίας, αυτής της ενότητας, αποτελεί βελτίωση των υφιστάμενων διατυπώσεων σχετικά με το σημαντικό ρόλο της ηθικής στην ευημερία.

Η παρούσα ανάλυση της ηθικής παιδείας αποτελεί σπουδαία καινοτομία και για έναν επιπλέον λόγο. Ο λόγος αυτός είναι ότι μέχρι σήμερα οι υφιστάμενοι μέθοδοι προσδιορισμού της εκπαίδευσης, λαμβάνουν υπόψη τους μονάχα τις δεξιότητες. Πιο συγκεκριμένα λαμβάνουν υπόψη τους τη συμβολή της εκπαίδευσης στην οικονομική ανάπτυξη υπό το πρίσμα των δεξιοτήτων (Mincer, 1974). Πρώτη φορά πραγματοποιείται η προσπάθεια ανάλυσης της συμβολής της εκπαίδευσης στην μη οικονομική ευημερία και καθ' επέκταση στην συνολική ευημερία, υπό το πρίσμα και της ηθικής παιδείας και για αυτό είναι εξαιρετικά σημαντική η συμβολή της παρούσας διατριβής, διά της παραγωγής αυτής της καινοτομίας. Η προσπάθεια αυτή αποτελεί το έναυσμα για την ανάγκη σφαιρικής αντιμετώπισης των πραγμάτων κι όχι μονόπλευρης ή μονοσήμαντης όπως συνηθίζεται ορισμένες φορές, με αποτέλεσμα για παράδειγμα να κάνουμε λόγο για συνολική ευημερία και να εννοούμε στη πραγματικότητα την οικονομική ή να κάνουμε λόγο για την εκπαίδευση και να

αναφερόμαστε στην ουσία μονάχα στην εκπαίδευση εκείνη που καλλιεργεί τις δεξιότητες. Παρατηρούμε ωστόσο ότι ακόμα και στις περιπτώσεις που αναγνωρίζεται η σημασία της μη οικονομικής ευημερίας, ωστόσο η συμβολή της εκπαίδευσης στην ευημερία προσεγγίζεται μονάχα από τη πλευρά των δεξιοτήτων (OECD, *Economics of Happiness*, e.t.c.). Επομένως η σημασία της εν λόγω καινοτομίας επιπλέον έγκειται και στο γεγονός ότι έμμεσα προτρέπει τους μεγάλους οργανισμούς να προσαρμοστούν κατάλληλα ώστε να συμπεριλάβουν μελλοντικά και τον παράγοντα της ηθικής παιδείας, κατά την εξέταση του προσδιορισμού της ευημερίας από την εκπαίδευση.

Η ανάπτυξη του θεωρητικού και υπολογιστικού πλαισίου της συμβολής της ηθικής παιδείας στην ευημερία συνδέεται αναπόφευκτα με το ελάττωμα των αδυναμιών που παρουσιάζουν όλες οι προσπάθειες ποσοτικοποίησης ποιοτικών μεταβλητών. Ωστόσο το ίδιο θα μπορούσε να υποτεθεί από κάποιους, ότι ενδεχομένως να ισχύει και στη συνάρτηση του Mincer και ιδιαίτερα κατά τη συμπερίληψη των μεταβλητών της εμπειρίας και των χρόνων εκπαίδευσης, αλλά ωστόσο αυτή η συνάρτηση και παραλλαγές της χρησιμοποιούνται ευρύτατα. Εφαρμόζοντας τη προτεινόμενη μεθοδολογία του τρίτου κεφαλαίου προσπαθούμε να περιορίσουμε τις αδυναμίες αυτές στο ελάχιστο δυνατό. Επιπρόσθετα όμως η ανάλυση της ηθικής παιδείας που πραγματοποιείται σε αυτή την ενότητα συνδέεται με το προβληματισμό του ότι διαφέρει σε κάθε χρονική περίοδο το τι θεωρείται ηθικό. Το πρόβλημα όμως αυτό θεωρούμε ότι το ξεπερνάμε απόλυτα, καθώς βασιζόμαστε στις διατυπώσεις του Αριστοτέλη συγκεκριμένα, σχετικά με τη προσέγγιση της ηθικής παιδείας. Οι διατυπώσεις αυτές του Αριστοτέλη στα έργα του αποτελούν το πρωτόλειο αλλά συνάμα και το κεντρικό πυρήνα της ηθικής παιδείας διαχρονικά. Ένα επιπλέον μειονέκτημα είναι ότι υπεύθυνη για τη παροχή της ηθικής παιδείας είναι και η οικογένεια κι όχι μόνο το σχολείο. Στα πλαίσια αυτά κάποιος θα μπορούσε να υποστηρίξει για παράδειγμα ότι μπορεί ένα άτομο να διδάσκεται τα μαθήματα που προτείνουμε και να μην είναι ηθικό και ένα άλλο που δε τα διδάχθηκε να ηθικό είναι εξαιτίας της οικογένειας του. Ωστόσο στα ίδια τα έργα του Αριστοτέλη συναντάμε ότι ο ρόλος του σχολείου είναι πολύ σημαντικός στη διαμόρφωση της ηθικής παιδείας, η οποία αποκτιέται μέσω της εξάσκησης και της επανάληψης ώστε να γίνει συνήθεια (έθος) και δεύτερη φύση κάποιου, ενώ μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι το βάρος το ρίχνει κυρίως στο εκπαιδευτικό σύστημα, ιδιαίτερα όταν αναρωτιέται ποιος θα εκπαιδεύσει τους νομοθέτες και καταλήγει στη δημόσια εκπαίδευση.

Παρά λοιπόν τις αναπόφευκτες αδυναμίες με τις οποίες συνδέεται το περιεχόμενο της ενότητας αυτής, αποφασίσαμε να πάρουμε το ρίσκο και να προσπαθήσουμε να αναλύσουμε τη συμβολή της ηθικής παιδείας στην ευημερία, κυρίως εξαιτίας της κρίσιμης συγκυρίας που διανύουμε η οποία κατά πολλούς αποδίδεται σε ηθικές κυρίως αιτίες. Φυσικά θα μπορούσαμε κι εμείς να διατηρήσουμε μια στάση παρόμοια με τους οικονομολόγους την εποχή λίγο πριν το 1929 όπου προκειμένου να διατηρήσουν την επιστημονική τους ταυτότητα, απέφυγαν επιμελώς τόσο τις ηθικές κρίσεις και διαπροσωπικές συγκρίσεις, όσο και ευρύτερα τον τομέα της ευημερίας κι αναγκάστηκε η οικονομική κοινότητα να αλλάξει στάση μόνο εξαιτίας της κρίσης του

1929 και προκειμένου να δώσει απαντήσεις. Αν διατηρούσαμε αυτή τη στάση θα επιλέγαμε να μη λάβουμε το ρίσκο της προσπάθειας μας εξαιτίας των αδυναμιών που προαναφέρθηκαν. Ωστόσο λαμβάνουμε το ρίσκο αυτό εξαιτίας της τεράστιας σημασίας της ηθικής στην ευημερία, ενώ παράλληλα θεωρούμε ότι καταφέρνουμε να ξεπεράσουμε ή να περιορίσουμε τις αναπόφευκτες αυτές αδυναμίες. Εξάλλου σύμφωνα με τον κ. Σάββα Σπέντζα³¹⁹: «Οι οικονομολόγοι δεν ασχολούνται με την κοινωνική ηθική. Οι κοινωνιολόγοι δεν ασχολούνται καθώς λένε ότι αυτό είναι θέμα των οικονομολόγων. Ενώ για αρκετά χρόνια κανένας οικονομολόγος δεν ασχολήθηκε με την κοινωνική ηθική.» Η διαπίστωση αυτή λαμβάνοντας υπόψη μας τη σύνδεση της ηθικής με την ευημερία και το πρωταρχικό στόχο της οικονομικής επιστήμης που είναι η ευημερία, θυμίζει αρκετά την ιστορία των οικονομολόγων λίγο πριν το '29 και μας δείχνει ότι είναι εξαιρετικής σημασίας η ανάλυση που λαμβάνει χώρα στη παρούσα ενότητα.

4.2. Οι παράγοντες της Ποσότητας του Ελεύθερου Χρόνου, της Ποιότητας του Ελεύθερου Χρόνου και του Υψηλού Χρόνου Εργασίας

Στην ενότητα αυτή αναλύεται κι εκτιμάται ο ελεύθερος χρόνος, ο οποίος για λόγους ευκολίας έχει διακριθεί, σε τρεις κι όχι έναν, παράγοντες προσδιορισμού της ευημερίας. Οι παράγοντες αυτοί συνδέονται με τη ποσότητα αλλά και τη ποιότητα του ελεύθερου χρόνου, καθώς επίσης και με τυχόν μεγάλο χρόνο εργασίας. Ως υψηλό χρόνο εργασίας εννοούμε εκείνον που είναι πάνω από 8 ώρες την ημέρα.

Από την ανάλυση των τοποθετήσεων του μεγάλου Σταγειρίτη που πραγματοποιήθηκε στο δεύτερο κεφάλαιο, έγινε ορατή η σημασία τόσο του ελεύθερου χρόνου όσο και της ποιότητας³²⁰ του στην ευημερία. Σύμφωνα με τον ομότιμο καθηγητή Πολιτικών και Οικονομικών Επιστημών (ΠΟΕ) της Σχολής Ευελπίδων, που ήταν και μέλος του Σώματος Ομότιμων Καθηγητών Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Σάββα Σπέντζα «εξαιτίας της τρέχουσας οικονομικής συγκυρίας που διανύουμε, το οχτάωρο που κερδήθηκε ύστερα από αγώνες του Μαρξ σήμερα χάθηκε και οι άνθρωποι δουλεύουν πολλές

³¹⁹ Από προσωπική μου συνέντευξη προς τον αείμνηστο, Ομότιμο Τακτικό Καθηγητή Πολιτικών και Οικονομικών Επιστημών της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων και Προέδρου της Ελληνικής Εταιρίας Φορολογικού Δικαίου και Δημοσιονομικών Μελετών, Σάββα Σπέντζα, στις 22 Δεκεμβρίου 2014. Αθήνα: Λύκειο Αριστοτέλη.

Βεβαίως στην ενότητα αυτή ο όρος της ηθικής παιδείας δε χρησιμοποιείται με τη σημασία της κοινωνικής ηθικής αλλά χρησιμοποιείται αυστηρά όπως ο όρος της ηθικής παιδείας αποδίδεται ή προκύπτει από τα έργα του Αριστοτέλη, αλλά ωστόσο συνδέεται στενά με τη κοινωνική ηθική ακόμα κι αν δε ταυτίζεται.

³²⁰ Αν δεν υπάρχει ποιότητα γίνεται επικίνδυνος.

ώρες». ³²¹Επομένως ο παράγοντας του χρόνου εργασίας είναι κι αυτός κρίσιμης σημασίας. ³²²

Πιο αναλυτικά ένας άνθρωπος θα πρέπει πρώτα να χαλαρώνει πριν ξεκινήσει με οτιδήποτε τον καταπονά σωματικά ή πνευματικά. Η Σχολή έχει να κάνει με ηθικές και πολιτιστικές επιλογές και όχι με τη τεχνολογία και τον πλούτο. Η τεχνολογία μας εμποδίζει να οδηγηθούμε στη Σχολή ³²³ και για αυτό σύμφωνα με τη παρούσα διατριβή θα πρέπει να αντιπαραβάλλουμε την ηθική παιδεία μέσω της εκπαίδευσης για να άρουμε αυτό το εμπόδιο.

Ο ελεύθερος χρόνος συμπεριλαμβάνεται ως παράγοντας και στη συνάρτηση συνολικής κοινωνικής ευημερίας του Ξενοφώντα Ζολώτα (1982: 51). Επιπλέον όπως έχει ήδη αναφερθεί ο ΟΟΣΑ συμπεριλαμβάνει τον ελεύθερο χρόνο ως μια από τις διαστάσεις που συνθέτουν το συνολικό δείκτη. Η καινοτομία της παρούσης έρευνας ως προς τις υπάρχουσες έρευνες για τον ελεύθερο χρόνο, έγκειται στο γεγονός ότι αναζητείται μεταξύ άλλων και η ποιότητα του ελεύθερου χρόνου, δηλαδή το πώς τα άτομα επιλέγουν να καταναλώσουν τον ελεύθερο χρόνο τους. Η καινοτομία αυτή φυσικά προέρχεται από τις διατυπώσεις του Αριστοτέλη για τον ελεύθερο χρόνο ³²⁴ οι οποίες έχουν ήδη παρατεθεί. Για το σκοπό αυτό έχουν καταρτιστεί συγκεκριμένα διαχρονικά ερωτηματολόγια από τα οποία μεταξύ άλλων αντλείται η πληροφορία για τη ποιότητα του ελεύθερου χρόνου στην Ελλάδα.

Η παρούσα ενότητα λαμβάνει υπόψη της δύο σκέλη σχετικά με τον ελεύθερο χρόνο. Το πρώτο σκέλος αφορά τη διερεύνηση του αν τα άτομα έχουν αρκετό ελεύθερο χρόνο και το δεύτερο με την διερεύνηση της ποιότητας του ελεύθερου χρόνου. Και για τα δύο σκέλη υπάρχουν στοιχεία , ωστόσο επειδή αυτά δεν είναι επαρκή πραγματοποιείται μια προσπάθεια να εξαχθούν επιπλέον συμπεράσματα από τα ερωτηματολόγια που προαναφέρθηκαν. Επιπλέον διερευνάται εάν τηρείται το δωρο

³²¹ Σύμφωνα με τον εκλιπόντα πια, Ομότιμο, Τακτικό Καθηγητή Πολιτικών και Οικονομικών Επιστημών της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων και Προέδρου της Ελληνικής Εταιρίας Φορολογικού Δικαίου και Δημοσιονομικών Μελετών, κύριο Σάββα Σπέντζα: «ο χρόνος εργασίας είναι μια πολύ σημαντική παράμετρος η οποία δε θα πρέπει να αγνοείτε όταν εξετάζεται η ευημερία». Από προσωπική μου συνέντευξη μαζί του στις 22 Δεκεμβρίου 2014. Αθήνα: Λύκειο Αριστοτέλη.

³²³ Frede Dorothea, "Aristotle on the importance of rules, laws and institution", Presentation at XXIII World Congress of Philosophy, Philosophy as Inquiry and Way of Life, Aristotle's Lyceum Special Session, Athens, 09 August 2013

³²⁴ Ο Ζολώτας κάνει επίσης παρόμοιες διατυπώσεις χωρίς όμως να αναφέρεται στον ελεύθερο χρόνο. Συγκεκριμένα αναφερόμενος στη πνευματική υγεία, υποστηρίζει μια επιπεδοποίηση των πνευματικών ενδιαφερόντων του σύγχρονου ανθρώπου όπως αυτή παρατηρήθηκε από το 1938 προς το 1974 , μέσα από τη μείωση του ποσοστού των ατόμων που είχαν ως καλύτερη τους απασχόληση το διάβασμα, τη παρακολούθηση κινηματογράφου και θεάτρου, την ακρόαση ραδιοφώνου, εξαιτίας της αύξησης παρακολούθησης τηλεοράσεως.

Βλέπε σχετικά: : Ζολώτας, Ε., Ξενοφών (1982). «Οικονομική Μεγέθυνση και Φθίνουσα Κοινωνική Ευημερία», Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος, Αρχείο Μελετών και Ομιλιών 47, (Σελίδα 191).

Βέβαια από τότε μέχρι σήμερα πολλά έχουν αλλάξει και το διαδίκτυο με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μάλλον έχουν υποκαταστήσει το ρόλο της τηλεοράσεως. Ωστόσο γίνεται φανερό ότι η τεχνολογία δρα κάποιες φορές κι ως ανασταλτικός παράγοντας στην ανθρώπινη ευημερία.

στην εργασία ή αν τα άτομα εργάζονται περισσότερες ώρες. Επομένως εξάγονται τρεις παράγοντες οι οποίοι παρατίθενται παρακάτω.

4.2.1. Παράγοντας της Ποσότητας του Ελεύθερου Χρόνου

Ο παράγοντας της ποσότητας του ελεύθερου χρόνου εκφράζεται ως ποσοστό του ελεύθερου χρόνου σε ώρες. Το ποσοστό αυτό αποτελεί έναν Μ.Ο. του ελεύθερου χρόνου όλων των ατόμων. Καθώς δεν υπάρχουν μόνιμες διαχρονικές έρευνες στην Ελλάδα για την εκτίμηση του παράγοντα της ποσότητας του ελεύθερου χρόνου, αποφασίσαμε να καταρτίσουμε όπως προαναφέρθηκε ειδικά ερωτηματολόγια³²⁵, τα οποία μεταξύ των υπόλοιπων παραγόντων που αναλύονται στην ενότητα αυτή διερευνούν και το ποσοστό του ελεύθερου χρόνου.

Τα ερωτηματολόγια καλύπτουν μια χρονική περίοδο από το 1995 έως το 2014 και ζητούν από τον ερωτηθέντα μεταξύ άλλων να συμπληρώσει και πόσες ώρες ελεύθερες είχε ημερησίως, σε τέσσερις διαφορετικές χρονικές στιγμές. Με τον τρόπο αυτό είναι εφικτή μια διαχρονική εκτίμηση του παράγοντα της ποσότητας του ελεύθερου χρόνου. Από την επεξεργασία των αποτελεσμάτων των ερωτηματολογίων προκύπτει ότι ο ελεύθερος χρόνος είναι τέσσερις ώρες ημερησίως ως Μ.Ο. όλων των ατόμων που συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια και για όλες τις χρονικές στιγμές που καλούνται να συμπληρώσουν, με ελάχιστες ποσοστιαίες διαφορές μεταξύ τους. Για το λόγο αυτό θεωρείται ότι ο παράγοντας αυτός προσδιορισμού της ευημερίας είναι διαχρονικά σταθερός κι αμετάβλητος στις τέσσερις ώρες την ημέρα.

4.2.2. Ο παράγοντας της ποιότητας του ελεύθερου χρόνου

Προκειμένου να διερευνηθεί ο παράγοντας της ποιότητας του ελεύθερου χρόνου αναζητείται το ποσοστό των ατόμων που καταναλώνουν τον ελεύθερο χρόνο τους σε δραστηριότητες πνευματικού ή μη ενδιαφέροντος. Όταν τα άτομα καταναλώνουν τον χρόνο τους σε δραστηριότητες πνευματικού ή πολιτιστικού ενδιαφέροντος η συνολική ευημερία αυξάνεται, στην αντίθετη περίπτωση μειώνεται. Ωστόσο στην Ελλάδα δεν βρίσκουμε εύκολα τέτοιες μετρήσεις. Αν και υπάρχει από την ΕΛΣΤΑΤ³²⁶ κάποια σχετική μελέτη, αλλά καθώς δεν είναι διαχρονική (αφορά μόνο το έτος 2013) κι επιπρόσθετα αφορά στη γενική χρήση του χρόνου, ενώ παράλληλα δεν είναι απόλυτα εναρμονισμένη με μια παρόμοια διαχρονική μελέτη της ΕΕ³²⁷, δεν

³²⁵ Βλέπε σχετικά το Ερωτηματολόγιο Α.4.2 στο παράρτημα β'.

³²⁶ Βλέπε σχετικά Πίνακα Α.4.5 στο παράρτημα β'.

³²⁷ Για παράδειγμα οι ηλικίες του δείγματος είναι διαφορετικές αλλά και οι κατηγορίες χρήσης του χρόνου ενώ μοιάζουν κι έχουν αρκετά κοινά στοιχεία ωστόσο δεν είναι ακριβώς οι ίδιες. Επομένως δεν είναι δυνατή κάποια διαχρονική σύγκριση των δύο μελετών. Ωστόσο στο σχετικό πίνακα στο παράρτημα από τη μελέτη της ΕΛΣΤΑΤ έχουν σκόπιμα ληφθεί μόνο όσες κατηγορίες ταιριάζουν ή είναι παρόμοιες με αυτές τη ΕΕ. Βλέπε σχετικά Πίνακα Α.4.5 και Α.4.6 στο παράρτημα β'.

είναι εφικτές και οι διαχρονικές συγκρίσεις που απαιτεί η ανάλυση της παρούσης διατριβής. Σε μια άλλη περίπτωση ενώ υπάρχει κάποια μελέτη της ΕΕ με διαχρονική ανάλυση (1998-2002) για τον ελεύθερο χρόνο³²⁸ ωστόσο η Ελλάδα δε περιλαμβάνεται. Μία λύση θα ήταν να λαμβανόταν υπόψη ο Μ.Ο. των χωρών της ΕΕ που περιλαμβάνονται και να συγκριθεί με τα ποσοστά που δίνει η ΕΛΣΤΑΤ για το 2013, προκειμένου να εξαχθεί ένα συμπέρασμα για το πώς η ευημερία μεταβάλλεται στις χρονικές περιόδους της προτεινόμενης μεθοδολογίας, ανάλογα με το πώς τα άτομα διαχρονικά στρέφουν ή όχι το ενδιαφέρον τους σε περισσότερο ποιοτικό ελεύθερο χρόνο, αλλά εξαιτίας της έλλειψης συμβατότητας των στοιχείων που ήδη αναφέρθηκε δεν θα ήταν εφικτή η σύγκριση. Επιπλέον, παρόμοια στοιχεία³²⁹ στα οποία η Ελλάδα περιλαμβάνεται, παρέχει η Eurostat³³⁰, αλλά πάλι δεν είναι δυνατή κάποια διαχρονική σύγκριση, καθώς αναφέρονται σε κάποια συγκεκριμένη χρονική στιγμή (2005). Κάτω από αυτές τις συνθήκες και καθώς δεν υπάρχουν άλλα επαρκή στοιχεία είναι ασφαλέστερο να εξαχθούν συμπεράσματα από ερωτηματολόγια.

Με τη βοήθεια των ερωτηματολογίων διερευνάται σε άτομα ηλικίας από δεκαοκτώ ετών και πάνω, πόσες ώρες εργάζονται, πόσες ώρες έχουν ελεύθερες και πώς κατανομούν ποιοτικά τον ελεύθερο χρόνο τους σε τέσσερις διαφορετικές χρονικές στιγμές από το 1995 μέχρι και το 2014.³³¹ Τα ερωτηματολόγια αυτά μοιράστηκαν σε 600 άτομα και απαντήθηκαν από 203 άτομα. Στη συνέχεια οι απαντήσεις επεξεργάστηκαν στο excel και λήφθηκαν τα σχετικά αποτελέσματα.

Αρχικά λαμβάνονται υπόψη οι μονάδες ευχαρίστησης που καταναλώνονται από τα άτομα σε κάθε κατηγορία ελεύθερου χρόνου³³² κι ενώ το κάθε άτομο μπορεί να επιλέξει μόνο μέχρι δύο από αυτές τις κατηγορίες. Ενώ στη συνέχεια οι κατηγορίες αυτές ομαδοποιούνται σε τρεις κατηγορίες ποιοτήτων προκειμένου να απαντηθεί το

³²⁸ Βλέπε σχετικά Πίνακα Α.4.6 στο παράρτημα β'.

³²⁹ Τα στοιχεία αυτά συσχετίζονται με το πόσες φορές τα άτομα, πηγαίνουν στον κινηματογράφο, σε ζωντανές παραστάσεις, σε φίλους και συγγενείς, σε αθλητικούς αγώνες, με το αν συμμετέχουν σε φιλανθρωπικές οργανώσεις κ.α..

³³⁰ Βλέπε σχετικά: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/gdp-and-beyond/quality-of-life/data/leisure-social-interactions>, 2006 module: Social participation, PS010 Number of times going to the cinema, PS020 Number of times going to live performances (plays, concerts, operas, ballet and dance performances), PS030 Number of visits to cultural sites, PS040 Number of times attending live sport events, PS050 Frequency of getting together with relatives, PS060 Frequency of getting together with friends, PS070 Frequency of contacts with relatives, PS080 Frequency of contacts with friends, PS100 Participation in informal voluntary activities, PS110 Participation in activities of political parties or trade unions, PS120 Participation in activities of professional associations, PS130 Participation in activities of churches or other religious organizations, PS140 Participation in activities of recreational groups or organizations, PS150 Participation in activities of charitable organizations, PS160 Participation in activities of other groups or organizations

³³¹ Βλέπε σχετικά το Ερωτηματολόγιο Α.4.2. στο παράρτημα β'.

³³² Βλέπε σχετικά Πίνακα 4.10 και Πίνακα 4.11.

ερώτημα κατά πόσο τα άτομα κατανέμουν ποιοτικά ή όχι τον ελεύθερο χρόνο τους σε κάθε χρονική περίοδο.

Λαμβάνονται κατά αυτόν τον τρόπο η Ποιότητα Τρία ως η καλύτερη η οποία περιλαμβάνει τις κατηγορίες θέατρο, όπερα, φύση, διάβασμα, περίπατο, κινηματογράφο, μουσική η Ποιότητα δύο ως η ενδιάμεση η οποία περιλαμβάνει τις κατηγορίες συνέδρια, αθλητισμός, χορός, ράδιο και η Ποιότητα 1 ως η χειριστη η οποία περιλαμβάνει τις κατηγορίες επιθεώρηση, Facebook, τηλεόραση, play-station.³³³ Σχετικά με τις κατηγορίες play-station και Facebook, επειδή ίσως σε παλαιότερα χρόνια δεν υπήρχαν δίνεται διευκρίνιση στα ερωτηματολόγια ότι περιλαμβάνονται γενικά τα ηλεκτρονικά παιχνίδια και μέσα κοινωνικής δικτύωσης όπως επίσης περιλαμβάνεται και χρόνος στον υπολογιστή για ψυχαγωγία.

Έπειτα διερευνάται σε κάθε χρονική περίοδο, ποια κατηγορία υπερισχύει συγκεντρώνοντας τις περισσότερες μονάδες ευχαρίστησης.³³⁴ Αν υπερισχύει η Ποιότητα τρία βαθμολογείται με τον αριθμό τρία. Αν υπερισχύει η ποιότητα δύο βαθμολογείται με τον αριθμό δύο. Κι αν υπερισχύει η ποιότητα ένα βαθμολογείται με τον αριθμό ένα. Με τον τρόπο αυτό δημιουργείτε μια κλίμακα βαθμολογίας της ποιότητας του ελεύθερου χρόνου από το ένα έως το τρία.³³⁵ Αξίζει να αναφερθεί ότι η βαθμολογία αυτή προκύπτει από τους προηγούμενους υπολογισμούς των μονάδων ευχαρίστησης κι όχι με υπολογισμούς λεπτών της ώρας. Από τις βαθμολογίες αυτές προκύπτουν και οι τιμές της ποιότητας του ελεύθερου χρόνου ως Μ.Ο. των χρονικών περιόδων που εξετάζονται στη παρούσα διατριβή.³³⁶

Πίνακας 4. 10. : Μονάδες ευχαρίστησης που έχουν παραχθεί για κάθε κατηγορία ελεύθερου χρόνου από τα 203 άτομα που συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια υπό την προϋπόθεση ότι το κάθε άτομο έχει μια μονάδα ευχαρίστησης για τη κάθε κατηγορία ελεύθερου χρόνου που επιλέγει.³³⁷

	1995	2000	2005	2010	2014
ΘΕΑΤΡΟ (ΕΚΤΟΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗΣ)	10	12	14	20	45
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ	16	32	20	25	18
ΟΠΕΡΑ	12	16	15	25	26

³³³ Οι κατηγορίες αυτές σε κάθε ποιότητα λήφθηκαν περισσότερο ή λιγότερο αυθαίρετα , μέσω της αποδοχής των αξιολογικών υποκειμενικών κρίσεων. Ουσιαστικά θεωρείται ότι η ποιότητα τρία και η ποιότητα δύο είναι οι καλές ποιότητες χρόνου, με μια μικρή διαβάθμιση μεταξύ τους, ενώ η ποιότητα ένα είναι η χειρότερη. Βλέπε σχετικά Πίνακα 4.12..

³³⁴ Βλέπε σχετικά πίνακα 4.13. και διάγραμμα 4.7..

³³⁵ Βλέπε σχετικά πίνακα 4.14.

³³⁶ Βλέπε σχετικά πίνακα 4.15 και διαγράμματα 4.8. και 4.9..

³³⁷ Κάθε άτομο μπορούσε να επιλέξει μέχρι δυο από τις κατηγορίες ελεύθερου χρόνου, ανάλογα με το πού πίστευε πώς κατανάλωνε περισσότερο τον ελεύθερο χρόνο του. Επομένως οι κατηγορίες που επιλέχθηκαν από το κάθε άτομο συνδέονται με το τι έκανε κυρίως στον ελεύθερο χρόνο του για ευχαρίστηση.

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ	9	20	15	36	7
ΔΙΑΒΑΣΜΑ	11	25	30	25	17
ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ	18	16	27	23	24
ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ	13	22	33	33	53
ΧΟΡΟΣ	7	8	6	16	31
ΦΥΣΗ	16	13	19	15	29
ΣΥΝΕΔΡΙΑ	13	12	9	13	12
FACEBOOK	59	55	31	39	38
PLAY-STATION	31	20	43	20	7
ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	83	62	67	42	23
ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ	34	35	28	27	21
ΜΟΥΣΙΚΗ	31	43	42	31	36
ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΣΗΣ (ΑΠΟ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ)	363	391	399	390	374

Πηγή: Ερωτηματολόγια

Πίνακας 4. 11.: Ποσοστό ευχαρίστησης που έχει παραχθεί για κάθε κατηγορία ελεύθερου χρόνου από τα 203 άτομα που συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια

	1995	2000	2005	2010	2014
ΘΕΑΤΡΟ	3%	3,07%	3,5%	5%	12%
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ	4%	8,18%	5%	6%	4,8%
ΟΠΕΡΑ	3%	4,09%	3,8%	6%	7%
ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ	2%	5,12%	3,8%	9%	1,9%
ΔΙΑΒΑΣΜΑ	3%	6,39%	7,5%	6%	4,5%

ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ	5%	4,09%	6,8%	6%	6,4%
ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ	4%	5,63%	8,3%	8%	14,2%
ΧΟΡΟΣ	2%	2,05%	1,5%	4%	8,3%
ΦΥΣΗ	4%	3,32%	4,8%	4%	7,8%
ΣΥΝΕΔΡΙΑ	4%	3,07%	2,3%	3%	3,2%
FACEBOOK	16%	14,07%	7,8%	10%	6,7%
PLAY-STATION	9%	5,12%	10,8%	5%	7%
ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	23%	15,86%	16,8%	11%	6,1%
ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ	9%	8,95%	7%	7%	5,6%
ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΣΗΣ (ΑΠΟ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ)	9%	11%	10,5%	8%	9,6%
	100%	100%	100%	100%	100%

Πηγή: Ερωτηματολόγια

Πίνακας 4. 12. : Ομαδοποίηση των κατηγοριών σε τρεις Ποιότητες Ελεύθερου Χρόνου

<u>Άριστη Ποιότητα</u>	<u>Μεσαία Ποιότητα</u>	<u>Χείριστη Ποιότητα</u>
Θέατρο	Συνέδρια	Επιθεώρηση
Όπερα	Αθλητισμός	Facebook
Φύση	Χορός	Τηλεόραση
Διάβασμα	Ράδιο	Play-station
Περίπατος		
Κινηματογράφος		

Μουσική		
---------	--	--

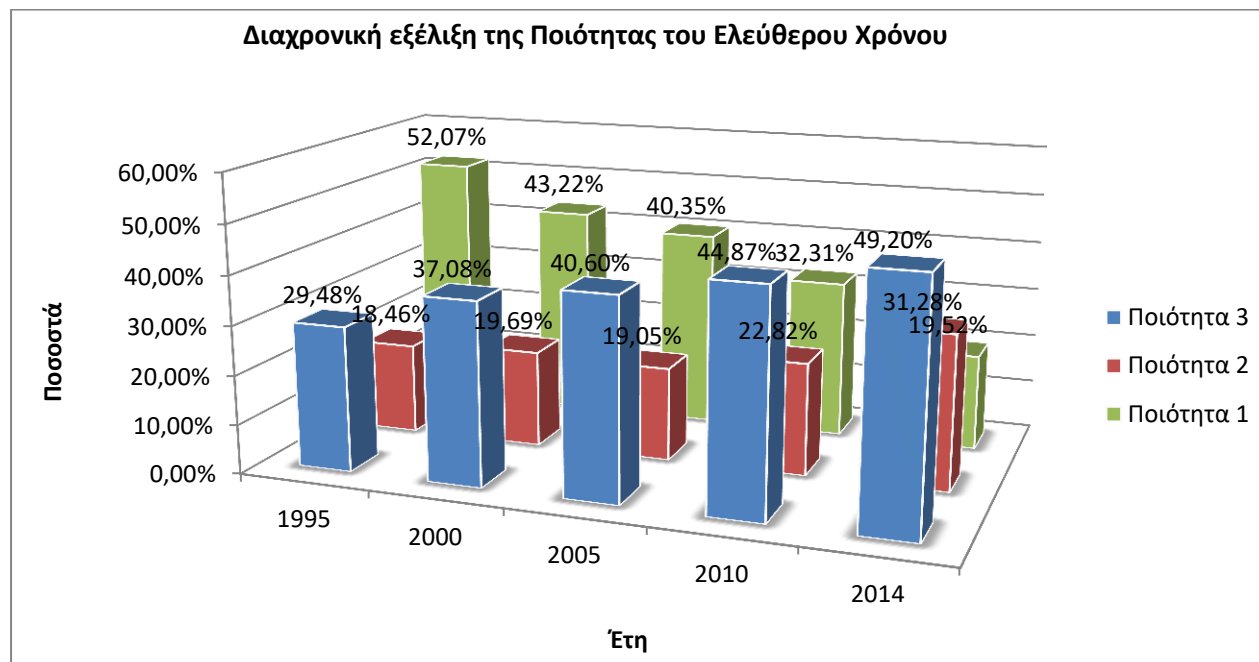
Πίνακας 4. 13. : Διαχρονική εξέλιξη της ποιότητας του ελεύθερου χρόνου

	1995	2000	2005	2010	2014
Ποιότητα 3	29,48%	37,08%	40,60%	44,87%	49,20%
Ποιότητα 2	18,46%	19,69%	19,05%	22,82%	31,28%
Ποιότητα 1	52,07%	43,22%	40,35%	32,31%	19,52%

Πηγή: Πίνακες 4.11. και 4.12.

Παρατήρηση: Η άριστη ποιότητα αντιστοιχεί στη ποιότητα τρία, η μεσαία στη δύο και η χειρίστη στην ένα.

Διάγραμμα 4. 7. : Η Εξέλιξη της Ποιότητας του Ελεύθερου Χρόνου

Πηγή: Πίνακας 4.13.

Πίνακας 4. 14. : Βαθμολόγηση της ποιότητας

Βαθμολογία	1995	2000	2005	2010	2014
3			x	x	x
2					
1	x	x			

Πηγή: Διάγραμμα 4.7.

Παρατήρηση: Σε κάθε χρονιά λαμβάνεται η ποιότητα που υπερिशύει, η καλύτερη ποιότητα βαθμολογείτε με το μέγιστο και η χειρότερη με το ελάχιστο.

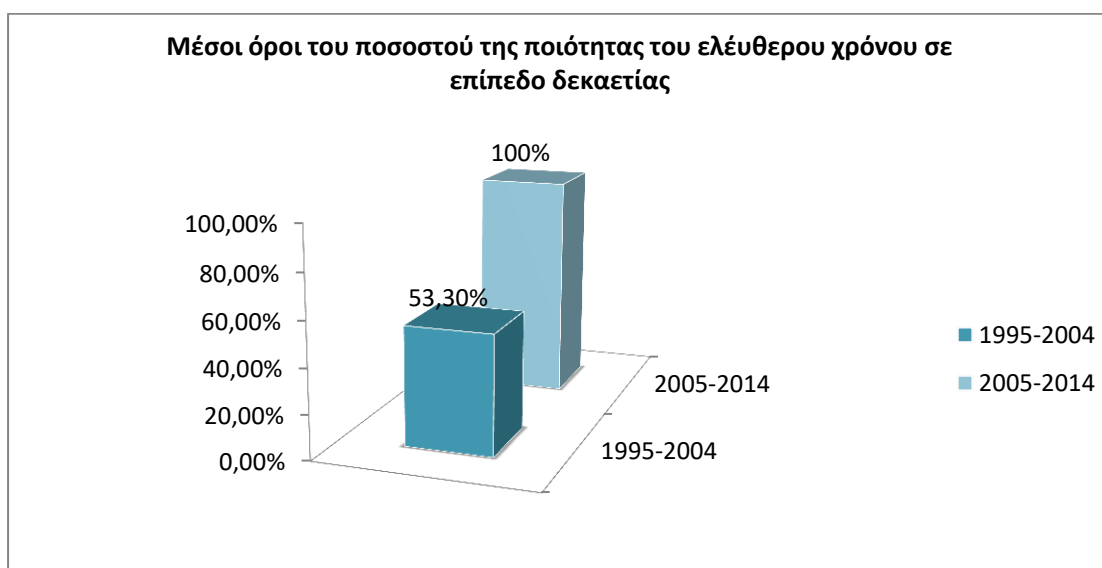
Πίνακας 4. 15. : Μέσοι όροι του ποσοστού της ποιότητας του ελεύθερου χρόνου σε επίπεδο δεκαετίας και πενταετίας

	Μ.Ο. ποσοστού της ποιότητας του ελεύθερου χρόνου
1995-2004	53,3%
2005-2014	100%

1995-1999	33,3%
2000-2004	33,3%
2005-2009	100%
2010-2014	100%

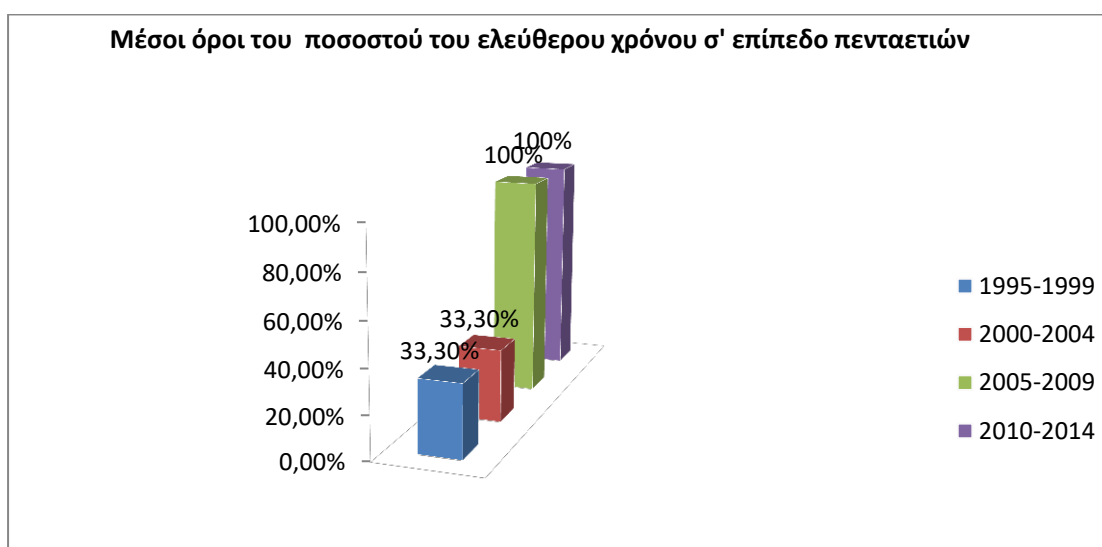
Πηγή: Πίνακας 4.14.

Διάγραμμα 4. 8. : Η Ποιότητα του Ελεύθερου Χρόνου σ' επίπεδο δεκαετίας

Πηγή: Πίνακας 4.15.

Διάγραμμα 4. 9.: Η ποιότητα του ελεύθερου χρόνου σ' επίπεδο πενταετιών

Πηγή: Πίνακας 4.15.

Επομένως για τη πρώτη δεκαετία σε μια κλίμακα από το ένα ως το τρία λαμβάνεται ο αριθμός 1,6³³⁸ στα 3, δηλαδή 53,3%. Ενώ για τη δεύτερη δεκαετία για την ίδια κλίμακα λαμβάνεται ο αριθμός 3, δηλαδή 100%. Σε επίπεδο πενταετίας λαμβάνονται οι τιμές του έτους που ανήκουν στη κάθε πενταετία. Για παράδειγμα για τη περίοδο (1995-1999) λαμβάνεται η τιμή του έτους του 1995 δηλαδή ένα στα τρία ή 33,3% με τον ίδιο τρόπο έχουν ληφθεί και οι υπόλοιπες πενταετίες.³³⁹

4.2.3. Παράγοντας του υψηλού χρόνου εργασίας

Ως παράγοντας του υψηλού χρόνου εργασίας θεωρείται το ποσοστό ατόμων που δουλεύουν πολλές ώρες και άρα δεν τηρείται το δωρο. Μέσω αυτού του παράγοντα που προσδιορίζει αρνητικά τη κοινωνική ευημερία, διερευνάται αν η παρούσα κρίση επέφερε αύξηση στις ώρες εργασίας³⁴⁰ και άρα μείωση της ευημερίας των ατόμων. Προκειμένου να διαπιστωθεί σε τι βαθμό δεν τηρείται το δωρο αναζητείται το ποσοστό των ατόμων που εργάζονται πάνω από 48 ή πάνω από 50 ώρες εβδομαδιαίως για τις χρονικές περιόδους που εξετάζονται από τη παρούσα διατριβή.

Η ΕΛΣΤΑΤ σχετικά με τον μεγάλο χρόνο εργασίας μας παρέχει πληροφορίες μονάχα για το 2011 κι επομένως δεν είναι δυνατή κάποια σύγκριση με προηγούμενες χρονιές. Σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ το 24,8 των απασχολούμενων στην Ελλάδα εργάζεται πάνω από 50 ώρες το 2011.³⁴¹ Καλύτερη πληροφόρηση, αν και πάλι δεν είναι εφικτή κάποια διαχρονική σύγκριση, μας προσφέρει μια σχετική μελέτη του Eurofound, σύμφωνα με την οποία η Ελλάδα για το 2006 έρχεται πρώτη στις περισσότερες, μέσες, ετήσιες ώρες εργασίας σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη μέλη.³⁴² Ενώ παράλληλα για το 2005 καταλαμβάνει υψηλή θέση στη κατάταξη των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης με βάση το ποσοστό των ατόμων που εργάζονται πάνω από 48 ώρες (δηλαδή δε τηρείται το δωρο).³⁴³ Από τη μελέτη του Eurofound συνάγεται το συμπέρασμα ότι οι Έλληνες δούλευαν αρκετές ετήσιες ώρες, χωρίς παράλληλα να τηρείται σε μεγάλο βαθμό το δωρο και πριν από τη κρίση.

Πιο κατάλληλα στοιχεία για τη διαχρονική σύγκριση του ποσοστού των ατόμων που δουλεύουν πάρα πολλές ώρες παρέχει ο ΟΟΣΑ. Στην έκθεση του, το 2015 «How's life?», γίνεται φανερό ότι όντως μετά τη κρίση πραγματοποιήθηκε μια αύξηση του ποσοστού των ατόμων που εργάζονται πάνω από 50 ώρες εβδομαδιαίως.³⁴⁴ Πιο συγκεκριμένα το 2009 που θεωρείται χρονική περίοδος πριν τη κρίση το ποσοστό των

³³⁸ Στη πρώτη δεκαετία λαμβάνεται και η τιμή της χρονιάς του 2005, ως το 2004, υποθέτοντας ότι η τιμή από το 2004 στο 2005 δεν έχει μεταβληθεί, έτσι ο Μ.Ο. υπολογίζεται ως $1+1+3=5$, $5/3=1,6$

³³⁹ Βλέπε σχετικά πίνακα 4.15 και διαγράμματα 4.8. και 4.9..

³⁴⁰ Ενώ παράλληλα μειώθηκε ο μισθός εργασίας κάτι που διερευνάται σε επόμενη ενότητα.

³⁴¹ Βλέπε σχετικά πίνακα Α.4.7 στο παράρτημα β'.

³⁴² Βλέπε σχετικά Διάγραμμα Α.4.3 στο παράρτημα β'.

³⁴³ Βλέπε σχετικά Διάγραμμα Α.4.4. στο παράρτημα β'.

³⁴⁴ Βλέπε σχετικά Διάγραμμα Α.4.5. στο παράρτημα β' .

εργαζομένων που εργάζονταν πάνω από 50 ώρες εμφανίζεται μικρότερο από το ίδιο ποσοστό το 2013 δηλαδή σε μια από τις χρονιές της κρίσης.³⁴⁵ Γενικά πάντως για όλες τις αναφερόμενες χρονιές σε μια κλίμακα του ΟΟΣΑ από το 0 έως το 50 η Ελλάδα κυμαίνεται πάντα γύρω από το 5 με 6.³⁴⁶ Υπό αυτές τι συνθήκες σύμφωνα με τα δεδομένα του ΟΟΣΑ, στις δυο χρονικές περιόδους του μοντέλου 1995-2004 και 2005-2014 δε συντελείται κάποια σπουδαία μεταβολή.³⁴⁷ Επομένως και η διερεύνηση του παράγοντα προσδιορισμού της ευημερίας του χρόνου εργασίας πάνω από οκτώ ώρες πραγματοποιείται με τη βοήθεια των ερωτηματολογίων. Από τα δεδομένα λοιπόν των ερωτηματολογίων προκύπτει ο ακόλουθος πίνακας:

Πίνακας 4. 16. : Ποσοστό ατόμων με μία δουλειά και χρόνο εργασίας πάνω από 8 ώρες την ημέρα

	Αριθμός ατόμων από εκείνα που συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια	Ποσοστό επί τοις εκατό
1995	86	45,26
2000	90	47,62
2005	98	48,51
2010	103	50,99
2014	72	35,47

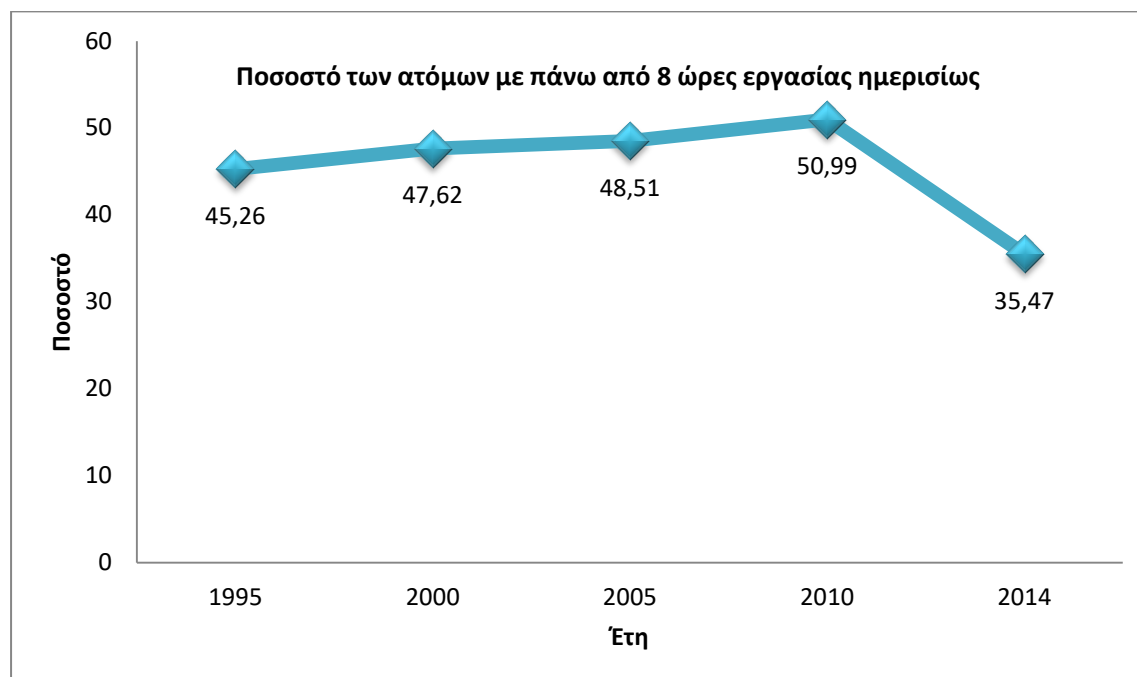
Πηγή: Ερωτηματολόγιο

³⁴⁵ Το γεγονός ότι η διαφορά φαίνεται μικρή εξηγείται από το γεγονός αύξησης της εργασίας μερικής απασχόλησης.

³⁴⁶ Βλέπε σχετικά Διαγράμματα Α.4.5, Α.4.6. , Α.4.7. στο παράρτημα β'.

³⁴⁷ Η διαβάθμιση των μετρήσεων στα διαγράμματα δεν είναι τόσο ξεκάθαρη κι επομένως η διεξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων σχετικά με τον ακριβή αριθμό του ποσοστού των ατόμων που εργάζονται πάνω από 50 ώρες, κάθε αναφερόμενης χρονιάς, δεν είναι εφικτή. Σε ένα γενικό πλαίσιο η διαβάθμιση αυτή φαίνεται να κυμαίνεται πάντα γύρω από το 5 με 6. Αλλά καθώς η διαβάθμιση δεν είναι ξεκάθαρη δεν είναι δυνατή η σύγκριση των δυο χρονικών περιόδων που λαμβάνονται από το μοντέλο.

Διάγραμμα 4. 10.: Διαχρονική εξέλιξη του ποσοστού των ατόμων που εργάζονται πάνω από 8 ώρες την ημέρα

Πηγή: Πίνακας 4.16.

Το γεγονός ότι το ποσοστό μειώνεται τα χρόνια της κρίσης ίσως να είναι σφάλμα και να οφείλεται στο γεγονός της αύξησης της μερικής απασχόλησης ή στην ανεργία. Το σφάλμα αυτό θα εξαλειφόταν αν πρώτα διαπιστώναμε το ποσοστό των ατόμων του δείγματος που εργάζονται και δεν είναι άνεργοι ή δεν εργάζονται σε μερική απασχόληση και μετά το ποσοστό των εργαζομένων με πλήρη απασχόληση κι από εκείνους το ποσοστό που δουλεύουν πάνω από 8 ώρες. Καθώς αυτό απαιτεί μεγαλύτερη επεξεργασία των αποτελεσμάτων των ερωτηματολογίων μας, την αφήνουμε για μελλοντική έρευνα. Έπειτα συνάγουμε τους Μ.Ο. του ποσοστού των ατόμων που εργάζονται πάνω από 8 ώρες την ημέρα, στις χρονικές περιόδους που εξετάζονται από τη παρούσα διατριβή.³⁴⁸

Πίνακας 4. 17.: Μέσοι όροι του ποσοστού των ατόμων που εργάζονται πάνω από 8 ώρες, σε επίπεδο δεκαετίας και πενταετίας

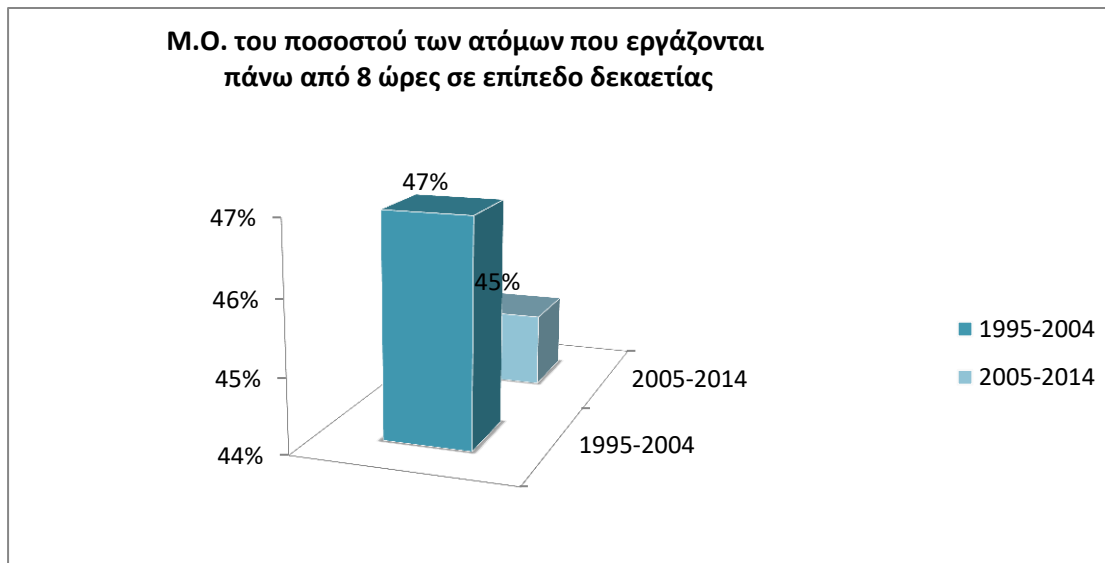
	Μ.Ο. ποσοστού των ατόμων που εργάζονται >8 ώρες
1995-2004	47%

³⁴⁸ Βλέπε σχετικά Πίνακα 4.17. και διαγράμματα 4.11 και 4.12..

2005-2014	45%
1995-1999	45%
2000-2004	49%
2005-2009	51%
2010-2014	36%

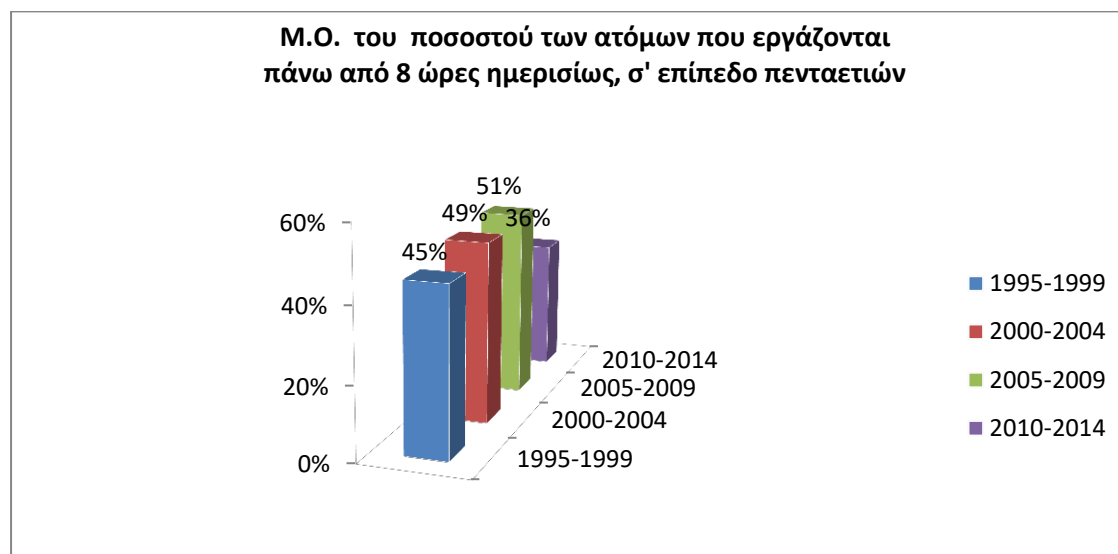
Πηγή: Πίνακας 4.16.

Διάγραμμα 4. 11.: Μέσοι όροι του ποσοστού των ατόμων που εργάζονται πάνω από 8 ώρες, σε επίπεδο δεκαετίας

Πηγή: Πίνακας 4.17.

Διάγραμμα 4. 12.: Μέσοι όροι του ποσοστού των ατόμων που εργάζονται πάνω από 8 ώρες, σε επίπεδο πενταετιών

Πηγή: Πίνακας 4.17.

Επομένως για τη πρώτη δεκαετία (1995-2004) ο Μ.Ο. είναι 47%³⁴⁹. Ενώ για τη δεύτερη δεκαετία (2005-2014) ο Μ.Ο. είναι 45%.³⁵⁰ Δηλαδή και στις δύο δεκαετίες ένας μεγάλος αριθμός ατόμων, περίπου οι μισοί, εργάζονται πάνω από 8 ώρες την ημέρα. Αν σε αυτό συνυπολογίσουμε και το κόστος από τη μείωση των μισθών κατανοούμε ότι η ευημερία περιορίζεται αρκετά από τις υπάρχουσες συνθήκες εργασίας. Σε επίπεδο πενταετίας για τη πρώτη περίοδο(1995-1999) η τιμή είναι 45%,δηλαδή στρογγυλοποιημένη η τιμή της χρονιάς 1995. Το ίδιο ισχύει και για τις επόμενες πενταετίες, δηλαδή τη περίοδο (2000-2004) η τιμή είναι 48%, τη πενταετία (2005-2009) επίσης λαμβάνεται στρογγυλοποιημένη η τιμή του 2005 δηλαδή 49%, και τη τελευταία πενταετία η τιμή είναι 36%.

4.3. Ο Παράγοντας της Ανισοκατανομής του εισοδήματος (Δείκτης Gini) – Μεσαία Τάξη

Ο παράγοντας της ανισοκατανομής του εισοδήματος, προσδιορίζει την ευημερία, εξαιτίας της σημασίας του ως προς τη κατάσταση της μεσαίας τάξης. Πιο συγκεκριμένα όταν η ανισότητα του εισοδήματος³⁵¹ διευρύνεται, τότε η μεσαία τάξη

³⁴⁹ Για να ληφθεί ο Μ.Ο. στη πρώτη δεκαετία, υπολογίστηκε και η τιμή του 2005, ως ότι περίπου η ίδια τιμή θα είναι και το 2004. Η ίδια τιμή φυσικά συμπεριλήφθηκε και την επόμενη δεκαετία. Επομένως η τιμή του 2005 συμπεριλήφθηκε και στις δυο δεκαετίες και ο Μ.Ο. στη πρώτη δεκαετία λήφθηκε από τρεις κι όχι δύο τιμές.

³⁵⁰ Βλέπε σχετικά Πίνακα 4.17.

³⁵¹ Αξίζει να παραθέσουμε ότι εκείνος ο οποίος είχε ασχοληθεί αρκετά με ανισότητες του εισοδήματος ήταν ο Pareto.

συνθλίβεται και σύμφωνα με τον Αριστοτέλη³⁵² είμαστε μακριά από τον στόχο της ευημερίας. Η διανομή του εισοδήματος³⁵³ λοιπόν είναι εξαιρετικά σημαντική για την οικονομική ευημερία και την οικονομική επιστήμη ευρύτερα και για αυτό έχει απασχολήσει πολλούς οικονομολόγους κατά το παρελθόν. Τις οικονομικές ανισότητες μπορούμε να τις διερευνήσουμε υπό διαφορετικά πρίσματα (Βαβούρας, 2005:446). Στην ενότητα αυτή όμως εξετάζονται μόνο υπό το πρίσμα της προσωπικής διανομής του εισοδήματος. Υπάρχουν διάφορες στατιστικές μέθοδοι ανάλυσης των ανισοκατανομών του εισοδήματος, οι οποίες προσπαθούν να εκφράσουν μέσα από ένα μοναδικό αριθμό την ανισότητα στη κατανομή του πλούτου. Η επιλογή όμως του κατάλληλου δείκτη ανισοκατανομής του εισοδήματος, βασίζεται σε δικές μας αξιολογικές κρίσεις ως προς το ποιος από αυτούς δύναται να μας οδηγήσει στο καλύτερο τελικό συμπέρασμα. Τα πιο διαδεδομένα από αυτά τα μεθοδολογικά εργαλεία, είναι ο συντελεστής Gini, η καμπύλη Lorenz, ο δείκτης Atkinson, οι ποσοστιαίες κατανομές³⁵⁴, οι εκτιμητές Kernel.

Ο δείκτης Atkinson είναι ένα εργαλείο ανισοκατανομής που βασίζεται σε μια παράμετρο ϵ , η οποία δηλώνει την αποστροφή ανισότητας και παίρνει θετικές τιμές. Ουσιαστικά η παράμετρος ϵ δείχνει την επιθυμία να μειωθεί η ανισότητα κι όσο μεγαλύτερη τιμή παίρνει τόσο φανερώνει την μεγαλύτερη επιθυμία της κοινωνίας για ισότητα. Ο δείκτης Atkinson συμβολίζεται ως A_ϵ και λαμβάνει τιμές μεταξύ μηδέν με ένα. Μηδέν σημαίνει μικρή ανισότητα ενώ ένα σημαίνει μεγάλη ανισότητα. Στον δείκτη αυτό σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η σχέση του ϵ με το A_ϵ , πιο συγκεκριμένα όταν το ϵ λαμβάνει μεγάλες τιμές παρατηρούμε σε κάθε χρονιά πόσο μεγάλες τιμές λαμβάνει το A_ϵ . Όσο πιο μεγάλες τιμές λαμβάνει το A_ϵ σε μια συγκεκριμένη χρονιά σε σύγκριση με κάποια άλλη, σημαίνει ότι ο δείκτης Atkinson γίνεται περισσότερο ευαίσθητος σε μεταφορές εισοδήματος προς τους φτωχότερους,³⁵⁵ άρα μας

³⁵² Ο Αριστοτέλης όπως έχει παρατεθεί και πιο πάνω προτείνει ως πολιτική για την επίτευξη της ευημερίας, την ενίσχυση της μεσαίας τάξης, κάτι που επανέλαβε αργότερα ο Pareto, χωρίς ωστόσο να κάνει κάποια αναφορά στον Αριστοτέλη.

³⁵³ Στην οικονομικής επιστήμη είναι σημαντικός ο προσδιορισμός της κοινωνικά δίκαιης διανομής του εισοδήματος. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιούνται συντελεστές στάθμισης του πραγματικού εισοδήματος οι οποίοι εκφράζονται μέσα από το λόγο του μέσου κατά κεφαλή πραγματικού εισοδήματος μιας χώρας προς το διαθέσιμο πραγματικό εισόδημα ενός ατόμου. Οι συντελεστές αυτοί προκύπτουν όταν παραγοντοποιήσουμε μια συνάρτηση ευημερίας τύπου Bergson Samuelson όπου οι δείκτες ωφελιμότητας (U) εκφράζονται μόνο από το διαθέσιμο πραγματικό εισόδημα του κάθε ατόμου και για αυτό συμβολίζονται με (Y). Οι διαφορετικές μεταβολές στα (Y), έχουν ως επίπτωση τη μεταβολή της κοινωνικής ευημερίας, υπό τη παραδοχή ότι η κοινωνική ευημερία εξαρτάται μόνο από τα διαθέσιμα, πραγματικά εισοδήματα.

Βλέπε σχετικά: Βαβούρας, Ι. (2005). *Οικονομική Πολιτική*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, (Σελίδα 445)

³⁵⁴ Όπως ο λόγος του υψηλότερου 20% του καθαρού εισοδήματος προς το χαμηλότερο 20%.

³⁵⁵ Ο Atkinson βασίζεται στην «αρχή μεταβιβάσεων» εισοδήματος του Dalton σύμφωνα με την οποία κάθε κατάταξη της προτιμότερης κατανομής του εισοδήματος θα πρέπει να ικανοποιεί το γεγονός ότι αν υπάρξει μια διαβίβαση εισοδήματος από έναν πλουσιότερο σε έναν φτωχότερο τότε αυτή η νέα κατανομή εισοδήματος θα πρέπει πλέον να προτιμάται από εκείνη που θεωρούσαμε ως καλύτερη προτού πραγματοποιηθεί αυτή η μεταφορά.

Βλέπε σχετικά: Atkinson, A. (1970). " On the Measurement of Inequality" , *Journal of Economic Theory*, No.2: pp. 244-263, (Σελίδα 247)

Στο paper αυτό που είναι και το πιο σημαντικό του , ο Atkinson προσπαθεί να παραθέσει τη νέα δική του διαφορετική προσέγγιση μέτρησης της ανισότητας και για πρώτη φορά συζητά για τον δικό του

αποκαλύπτει και μια μεγαλύτερη ανισότητα εκείνης της χρονιάς σε σύγκριση με μια άλλη χρονιά. Για παράδειγμα αν υποθέσουμε για τη χρονιά Α ότι για $\varepsilon=0,75$ το $A\varepsilon=0,21$ και για τη χρονιά Β με το ίδιο υψηλό $\varepsilon=0,75$ το $A\varepsilon=0,29$, αυτό σημαίνει ότι τη χρονιά Β η ανισότητα ήταν μεγαλύτερη. Συνήθως δίνουμε διάφορες τιμές στο ε χαμηλές και υψηλές και παρατηρούμε πώς συμπεριφέρεται ο Δείκτης Atkinson ($A\varepsilon$) καθώς το ε αυξάνει, όσο περισσότερο αυξάνεται το $A\varepsilon$ όταν αυξάνεται το ε τόσο μεγαλύτερη και η ανισότητα στα χαμηλότερα εισοδήματα.³⁵⁶

Ο συντελεστής συγκέντρωσης Gini³⁵⁷ κυμαίνεται μεταξύ δύο ακραίων τιμών (Gilis et al., 2000) του μηδέν (0) που σημαίνει πλήρης ισότητα και του ένα (1) που σημαίνει πλήρης ανισότητα (Farris, 2010· Βαβούρας, 2005:457-459). Ο Gini προσδιορίζεται με τη βοήθεια της καμπύλης Lorenz (Mehran, 1975), η οποία αποτελεί τη γραφική

δείκτη ο οποίος φέρει το όνομα του. Στη προσέγγιση του αυτή βασίζεται αρκετά στον Dalton και στη άποψη του σύμφωνα με την οποία, όταν εξετάζουμε μια μεθοδολογία μέτρησης της ανισότητας θα πρέπει να εκκινούμε από τη μορφή που θα έχει η συνάρτηση της κοινωνικής ευημερίας. Και τελικά καταλήγει στην αμφισβήτηση των κοινών στατιστικών εργαλείων όπως τον δείκτη Gini, τη διακύμανση, τη τυπική απόκλιση κ.α.. Η έμφαση αυτή που δίνει ο Atkinson στη μορφή της συνάρτησης της κοινωνικής ευημερίας είναι πολύ σημαντική, καθώς σε κάθε διαφορετική μορφή συνάρτησης, ο κάθε διαφορετικός τύπος ανισότητας θα είναι λιγότερο ή περισσότερο ευαίσθητος στις διαφορετικές μεταβιβάσεις. Πάντως ο Atkinson για να δημιουργήσει τον δείκτη του, εκκινεί από μια συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας κατά την οποία αθροίζονται οι χρησιμότητες των διαφορετικών ατόμων, στο πνεύμα δηλαδή της νεοκλασικής προσέγγισης της ευημερίας, όπως αυτή η προσέγγιση έχει ήδη αναλυθεί σε προηγούμενες ενότητες, λαμβάνοντας ως προϋποθέσεις τις ίδιες ακριβώς που αναφέρονται από αυτή τη σχολή ευημερίας. Κάθε μία από αυτές τις χρησιμότητες όμως είναι συνάρτηση των εισοδημάτων τους.

Βλέπε επίσης: Dalton, H. (1920). "The Measurement of the Inequality of Incomes", *The Economic Journal*, Vol. 30, No. 119:348-361, (Σελίδες 351-355).

Όστόσο εκείνος ο οποίος είχε μιλήσει για μεταφορά εισοδήματος από τους φτωχούς προς τους πλούσιους πριν από τον Dalton ήταν ο Ρίγου για αυτό η αρχή αυτή ονομάζεται και «Συνθήκη Ρίγου-Dalton» ο οποίος ακολουθούσε την ωφελμιστική φιλοσοφία του Sidgwick. Ο Ρίγου έκανε διάκριση μεταξύ του πραγματικού γεγονότος και της προσδοκίας κι επισήμανε τη σημασία του τότε αυτή η μεταφορά είναι εθελοντική ή καταναγκαστική.

Βλέπε σχετικά: Edgeworth, F. Y. (1913). "Wealth and Welfare. by A. C. Pigou", *The Economic Journal*, Vol. 23, No. 89: 62-70, (Σελίδες: 63-64)

Επιπλέον ο Ρίγου αναφέρει κάτι που μπορούμε να θεωρήσουμε παρόμοιο και στο βιβλίο του όταν αναφέρεται στον τρόπο που οι άνθρωποι ξοδεύουν το εισόδημα τους, ο οποίος έχει επίδραση στο μη οικονομικό κομμάτι της ευημερίας. Ένας τέτοιος τρόπος είναι να αφιερώνουν το εισόδημα τους για να αγοράζουν πράγματα για άλλους ανθρώπους, όπως για παράδειγμα για τα παιδιά τους. Κι εδώ πάλι ο Πιγκού κάνει μια αναφορά στον Sidgwick. Η τοποθέτηση του αυτή μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι συσχετίζεται στην ουσία με μεταφορά εισοδήματος από κάποιον που έχει σε κάποιον που δεν έχει. Πχ από τους γονείς προς τα παιδιά μέσω δώρων. Ενώ πριν από αυτό διατυπώνει πώς η ανισότητα στη κατανομή του πλούτου επηρεάζει την ευημερία στο σύνολο της κι όχι μόνο το οικονομικό τμήμα της, για παράδειγμα ένας πλούσιος θα καταναλώσει το εισόδημα του είτε σε περιττές πολυτελείς ανάγκες, σε αντίθεση με το φτωχό που θα το καταναλώσει σε πρωταρχικές φυσικές ανάγκες, είτε θα το ξοδέψει σε ηθικής σημασίας ανάγκες όπως πχ στη τέχνη ή στη λογοτεχνία σε αντίθεση με το φτωχό που οι πρωταρχικές σημασίας ανάγκες του δεν έχουν κάποια ηθική ανωτερότητα.

Βλέπε σχετικά: Pigou C. A. (1920), *The economics of welfare*, London: Macmillan and Co. (Σελίδες 17-18)

³⁵⁶ Βλέπε σχετικά: Τράπεζα της Ελλάδας (Ιούνιος 2012). «ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΕ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ», Αθήνα: Ίδρυμα Εκτύπωσης Τραπεζογραμματίων και Αξιών της Τράπεζας της Ελλάδος, ISBN 978-960-7032-53-9, (Σελίδες 30-35)

³⁵⁷ Έλκει το όνομα του από τον Ιταλό, στατιστικό Corrado Gini (1884–1965).

απεικόνιση διάφορων προσδιορισμένων εισοδηματικών διανομών και μιας τέλει κατάστασης εισοδηματικής ισότητας.³⁵⁸ Ο δείκτης Gini ισούται με τον συντελεστή Gini πολλαπλασιασμένο επί 100. Για παράδειγμα Gini 30% σημαίνει ότι το εισόδημα δυο τυχαίων ατόμων του πληθυσμού διαφέρει μεταξύ τους κατά 30% του μέσου όρου. Ο δείκτης Gini που είναι περισσότερο διαδεδομένος από τους υπόλοιπους, παρόλα τα προβλήματα τα οποία παρουσιάζει και τα οποία είχε επισημάνει κι ο Atkinson (1970), δείχνει ότι στην Ελλάδα της κρίσης η ανισότητα αυξήθηκε. Για παράδειγμα ο δείκτης αυτός για την Ελλάδα το 2013 ήταν 34,4% και το 2014 έγινε 34,5%.³⁵⁹ Επομένως όσο πιο βαθιά μπαίνουμε στη κρίση ο δείκτης Gini αυξάνεται, αλλά επειδή στους δείκτες αυτούς οι μεταβολές εντός ενός εισοδηματικού κλιμακίου, ακόμα κι όταν είναι τεράστιες, χάνονται στην εκτίμηση του Μ.Ο. τους (Tsouflidis, 2014: 20), η μεταβολή από το 2013 στο 2014 φαίνεται ανεπαίσθητη ενώ στη πραγματικότητα ίσως δεν είναι. Αυτό αποτελεί κι ένα μειονέκτημα όλων αυτών των στατιστικών δεικτών μέτρησης της ανισότητας. Παρατηρώντας τον πίνακα³⁶⁰ διαπιστώνουμε ότι το 2000 η ανισότητα σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια μειώνεται, ενώ στα τελευταία χρόνια της κρίσης ο Gini λαμβάνει πολύ υψηλές τιμές.

Για τη πρώτη δεκαετία (1995-2004) ο μέσος όρος του δείκτη ανισοκατανομής Gini είναι **34,07** ενώ για τη δεύτερη δεκαετία (2005-2014) λαμβάνει τη τιμή **33,79**. Σε επίπεδο πενταετίας για τη πρώτη περίοδο (1995-1999) η τιμή ως Μ.Ο. είναι **34,6**, για τη δεύτερη περίοδο (2000-2004) ο Μ.Ο. είναι **33,4**, για τη τρίτη πενταετία (2005-2009) ο Μ.Ο. είναι **33,7** και για τη τελευταία πενταετία (2010-2014) ο Μ.Ο. του δείκτη Gini είναι **33,9**.³⁶¹ Επομένως σε επίπεδο πενταετίας είναι ορατή η χειροτέρευση του δείκτη αυτού κατά τη τελευταία περίοδο της κρίσης συγκριτικά με την αμέσως προηγούμενη περίοδο από 33,7 σε 33,9.

Πίνακας 4. 18.: Μέσοι όροι του δείκτη Gini για την Ελλάδα, σε επίπεδο δεκαετίας και πενταετίας

	Μ.Ο. του δείκτη Gini για την Ελλάδα
1995-2004	34,07
2005-2014	33,79

³⁵⁸ Μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι για πρώτη φορά βλέπουμε τον δείκτη Gini σε ένα paper του 1905 από τον Μ.Ο. Lorenz.

³⁵⁹ Βλέπε σχετικά: Gini coefficient of equivalised disposable income (source: SILC) . Source of data: Eurostat. <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

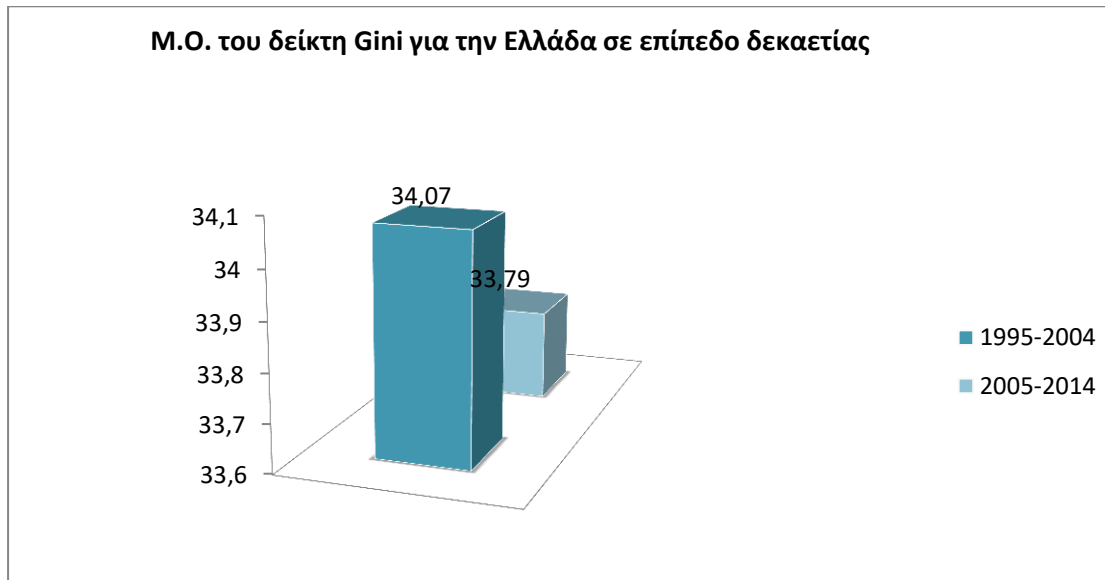
³⁶⁰ Βλέπε σχετικά Πίνακα Α.4.8 στο παράρτημα β'.

³⁶¹ Βλέπε σχετικά Πίνακα 4.18..

1995-1999	34,6
2000-2004	33,4
2005-2009	33,7
2010-2014	33,9

Πηγή: Πίνακας Α.4.8.

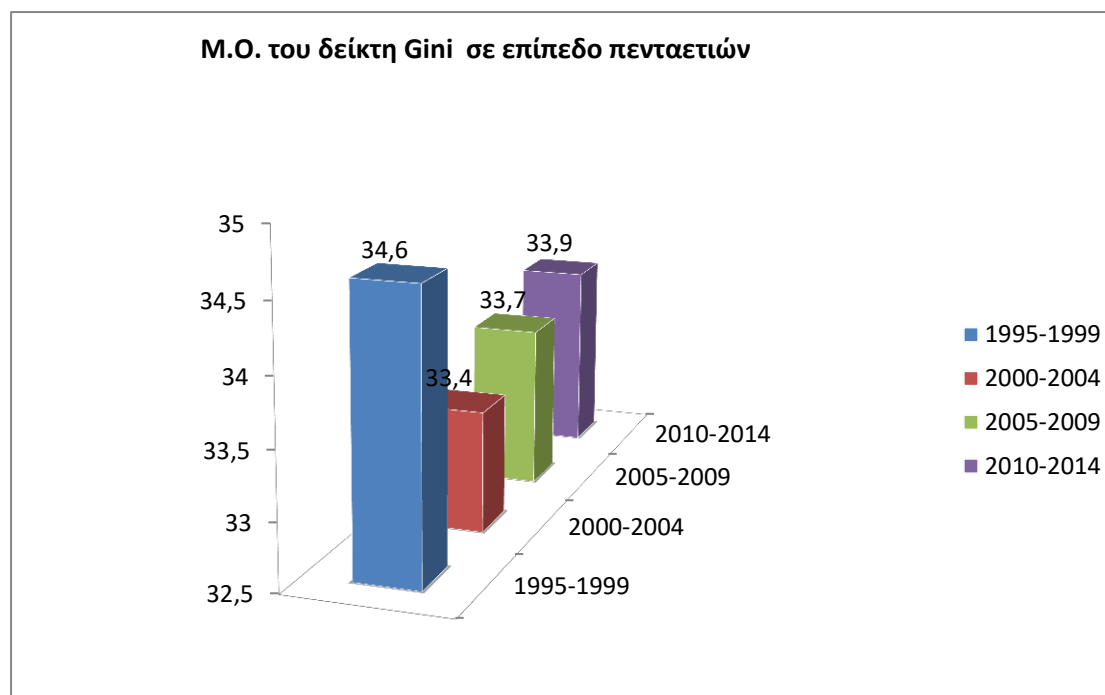
Διάγραμμα 4. 13 .: Μέσοι όροι του δείκτη Gini για την Ελλάδα, σε επίπεδο δεκαετίας

Πηγή: Πίνακας 4.18.

Παρατήρηση: Η ανισότητα φαίνεται να περιορίστηκε στη δεύτερη δεκαετία κι επομένως σε επίπεδο δεκαετίας ο παράγοντας αυτός συμβάλλει θετικά στην ευημερία.

Διάγραμμα 4. 14. : Μέσοι όροι του δείκτη Gini για την Ελλάδα, σε επίπεδο πενταετίας

Πηγή: Πίνακας 4.18..

4.4. Ο Παράγοντας της ανεργίας

Σε έναν τέλειο φανταστικό κόσμο στην αγορά εργασίας σύμφωνα με τον επικρατούντα μισθό, θα επικρατούσε πλήρης απασχόληση και θα ίσχυε μια ελάχιστη ανεργία, γνωστή ως ανεργία πλήρους απασχόλησης η οποία είναι αναπόφευκτη, «γεγονός που θα ενίσχυε θετικά τη συνολική κοινωνική ευημερία. Στον πραγματικό κόσμο όμως είναι δύσκολο να συναντήσουμε μια οικονομία που να ισχύουν οι συνθήκες της πλήρους απασχόλησης. Το ποσοστό της ανεργίας³⁶² είναι ένα στατιστικό μέγεθος που αποτυπώνει το σύνολο των ανθρώπων που ενώ ανήκουν στο εργατικό δυναμικό κι επιθυμούν να εργαστούν δε βρίσκουν εργασία (Mankiw, 2002: 89· Βαβούρας, 2005: 283).

Το ποσοστό της μακροχρόνιας ανεργίας ως μέσος όρος για τη πρώτη δεκαετία (1995-2004) είναι **5,55%**. Ενώ για τη δεύτερη δεκαετία (2005-2014) είναι **8,89%**.³⁶³ Επιπλέον λαμβάνονται οι Μ.Ο. και σε επίπεδο πενταετίας προκειμένου να γίνει ορατή η τρομαχτική αύξηση της ανεργίας τη τελευταία πενταετία της κρίσης από 4,38% σε 13,4%. Πιο συγκεκριμένα τη πρώτη πενταετία (1995-2004) το ποσοστό της

³⁶² Ποσοστό ανεργίας = (Σύνολο Ανέργων / Εργατικό Δυναμικό) x 100.

³⁶³ Βλέπε σχετικά: Πίνακα Α.4.19 στο παράρτημα β'.

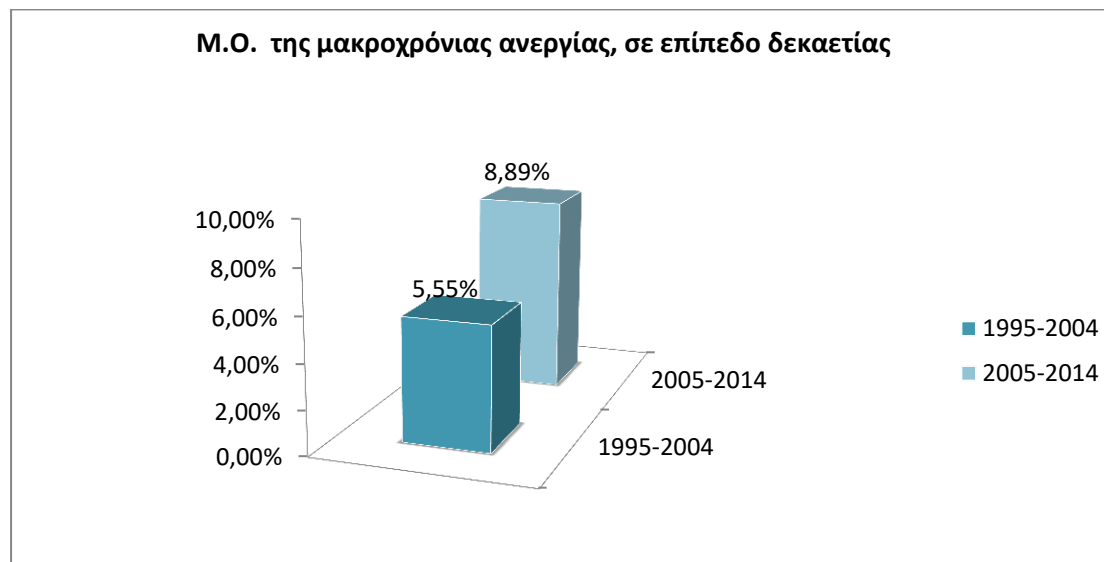
μακροχρόνιας ανεργίας ως Μ.Ο. είναι **5,52%**, τη δεύτερη περίοδο (2000-2004) είναι **5,58%**, τη τρίτη (2005-2009) είναι **4,38%** και τη τελευταία (2010-2014) είναι **13,4%**. Το ποσοστό της ανεργίας θα αφαιρείται στη συνολική συνάρτηση καθώς αφορά έναν παράγοντα που η ύπαρξη του επηρεάζει μόνο αρνητικά την ευημερία.

Πίνακας 4. 19.: Μέσοι όροι της μακροχρόνιας ανεργίας ως ποσοστά επί τοις εκατό του συνόλου (άντρες και γυναίκες από 15 μέχρι 74 ετών) του ενεργού πληθυσμού σε επίπεδο δεκαετίας και πενταετίας

	Μ.Ο. Μακροχρόνιας Ανεργίας
1995-2004	5,55%
2005-2014	8,89%
1995-1999	5,52%
2000-2004	5,58%
2005-2009	4,38%
2010-2014	13,4%

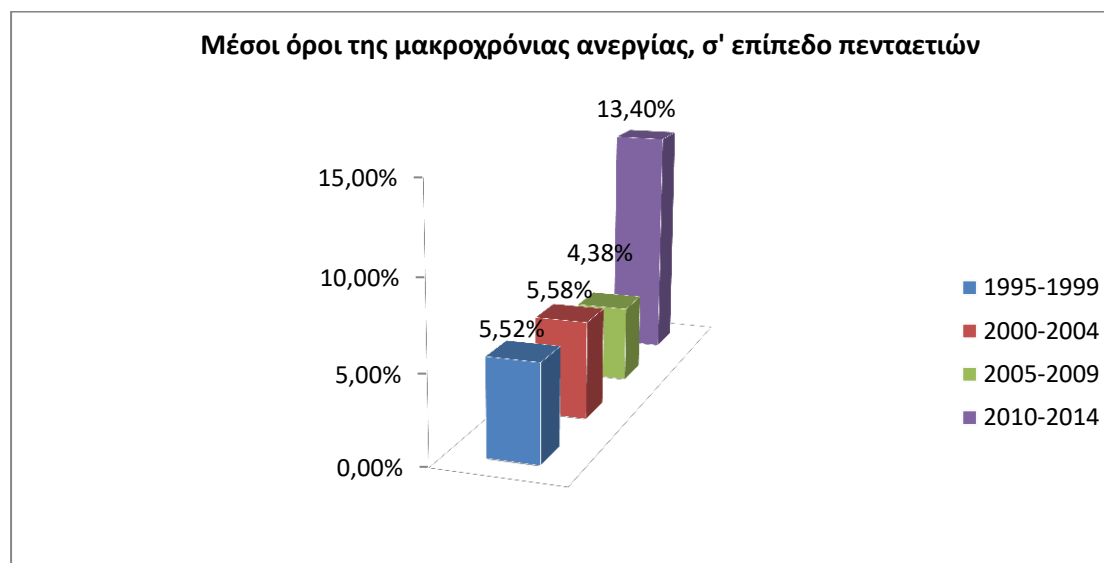
Πηγή: Πίνακας 1.

Διάγραμμα 4. 15.: Μέσοι όροι της Μακροχρόνιας Ανεργίας σε επίπεδο Δεκαετίας

Πηγή: Πίνακας 4.19.

Διάγραμμα 4. 16.: Μέσοι όροι της Μακροχρόνιας Ανεργίας σε επίπεδο Πενταετίας

Πηγή: Πίνακας 4.19.

4.5. Ο Παράγοντας των Μισθών και των Συντάξεων

Ένας ακόμα παράγοντας προσδιορισμού της ευημερίας και πιο συγκεκριμένα του οικονομικού τμήματος της, είναι οι μισθοί και οι συντάξεις. Παρόλο που υπάρχουν διάφορα εισοδηματικά κριτήρια όπως το κατακεφαλήν ΑΕΠ, οι δείκτες ανισοτήτων κ.α. κρίνεται σκόπιμο να εξεταστεί συγκεκριμένα πώς η μείωση των μισθών και των συντάξεων επηρεάζουν αρνητικά τη συνολική ευημερία. Εξάλλου ο αείμνηστος καθηγητής Σάββας Σπέντζας συχνά όταν αναφερόταν σε ζητήματα ευημερίας τόνιζε ιδιαίτερα τη συμπίεση των μισθών και των συντάξεων που έχουν συντελεστεί τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα της κρίσης.³⁶⁴ Από την άλλη πλευρά είναι ευρέως αποδεκτό ότι η μείωση του κατώτατου μισθού οδηγεί στη φτώχεια ή η αύξηση του κατώτατου μισθού είναι ικανή να καταπολεμήσει τη φτώχεια (Sabia, 2008: 848). Στην Ελλάδα η μείωση του κατώτατου μισθού αλλά και της κατώτατης σύνταξης που συντελέστηκε μας απομάκρυνε από το στόχο της οικονομικής ευημερίας.

Προκειμένου να διερευνηθεί πώς η μείωση των μισθών και των συντάξεων προσδιορίζουν τη κοινωνική ευημερία στη παρούσα διατριβή, λαμβάνονται στοιχεία ως μέσοι όροι των δύο δεκαετιών που εξετάζονται, από τις ετήσιες εκατοστιαίες

³⁶⁴ Από προσωπική μου συνέντευξη προς τον αείμνηστο, Ομότιμο, Τακτικό Καθηγητή Πολιτικών και Οικονομικών Επιστημών της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων και Προέδρου της Ελληνικής Εταιρίας Φορολογικού Δικαίου και Δημοσιονομικών Μελετών, κύριο Σάββα Σπέντζα στις 22 Δεκεμβρίου 2014. Αθήνα: 2014.

μεταβολές των μέσων ακαθάριστων ονομαστικών αποδοχών (προ φορολογίας) στο σύνολο της οικονομίας, στις οποίες περιλαμβάνονται και οι μισθοί αλλά και οι συντάξεις. Οι Μ.Ο. των μεταβολών αυτών ανάλογα με το αν είναι θετικοί ή αρνητικοί θα προσδιορίζουν κι αντίστοιχα την ευημερία.

Πίνακας 4. 20.: Ετήσια εκατοστιαία μεταβολή των Μέσων Ακαθάριστων Ονομαστικών Αποδοχών

	Μέσες Ακαθάριστες Αποδοχές Ονομαστικές (Ετήσια Εκατοστιαία Μεταβολή)
1994	13
1995	11,9
1996	11,5
1997	10,5
1998	6,3
1999	4,5
2000	6
2001	4,8
2002	6,6
2003	5,3
2004	7,3
2005	4,4
2006	5,7
2007	5,2
2008	6,2
2009	4,6
2010	-4,6
2011	-1,7
2012	-6,6
2013	-6,5

2014	-1,5
-------------	------

Πηγή: Εκθέσεις του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος (2001,2004,2009,2014)

Από τον παραπάνω πίνακα λαμβάνουμε δύο περιόδους η μία είναι η δεκαετία 1995-2004 με Μ.Ο. των ετήσιων εκατοστιαίων μεταβολών των μέσων , ακαθάριστων, ονομαστικών αποδοχών για τη πρώτη δεκαετία **7,47 %** και η δεύτερη είναι η δεκαετία 2005-2014 με Μ.Ο. **0,52 %**. Συγκρίνοντας τις δυο δεκαετίες διαπιστώνουμε πόσο μεγάλη είναι η διαφορά τους και άρα πόσο πολύ έχει τραυματιστεί το σύνολο της ευημερίας στη δεύτερη δεκαετία εξαιτίας της μείωσης των μισθών και των συντάξεων από το 2010 και μετά.

Προκειμένου να δοθεί έμφαση στη μείωση αυτή λαμβάνονται οι Μ.Ο. και σε επίπεδο πενταετίας. Για τη πρώτη περίοδο (1995-1999) ο Μ.Ο. είναι **8,94 %**, για τη περίοδο (2000-2004) ο Μ.Ο. είναι **6%** , για τη περίοδο (2005-2009) ο Μ.Ο. είναι **5,22%** και για τη περίοδο (2010-2014) ο Μ.Ο. είναι **- 4,18%**. Επομένως σε επίπεδο πενταετίας γίνεται φανερή η αρνητική μεταβολή των αποδοχών στη πιο πρόσφατη περίοδο, ενώ τη πρώτη περίοδο οι αποδοχές φαίνεται να λαμβάνουν τη μεγαλύτερη αύξηση τους.

Πίνακας 4. 21.: Μέσοι όροι των ετήσιων εκατοστιαίων μεταβολών των Μέσων, Ακαθάριστων Ονομαστικών Αποδοχών σε επίπεδο δεκαετίας και πενταετίας

	Μ.Ο. Ετήσιων εκατοστιαίων μεταβολών των Μέσων, Ακαθάριστων Ονομαστικών Αποδοχών
1995-2004	7,47
2005-2014	0,52
1995-1999	8,94
2000-2004	6
2005-2009	5,22
2010-2014	- 4,18

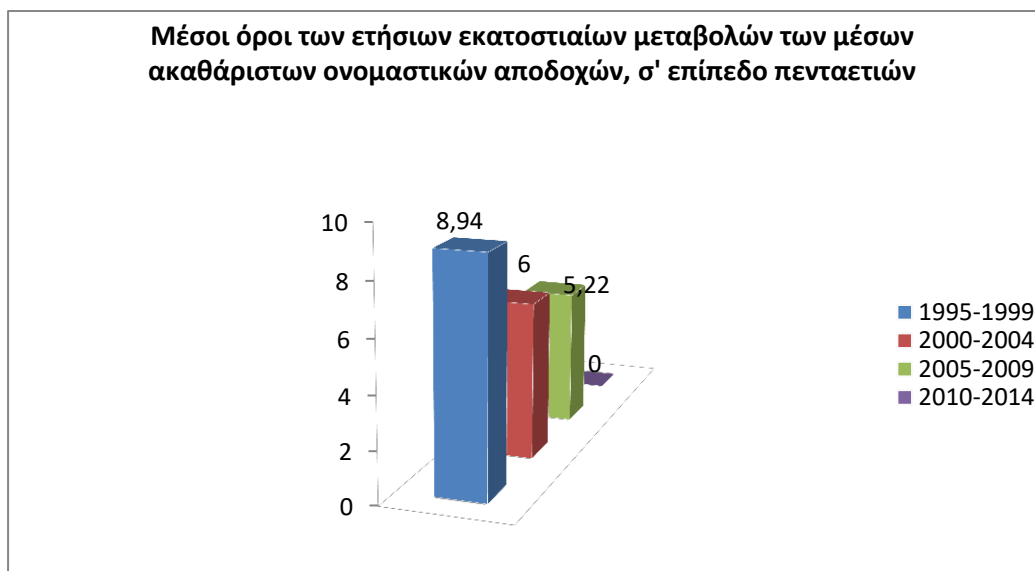
Πηγή: Πίνακας 4.20.

Διάγραμμα 4. 17.: Μέσοι όροι των ετήσιων εκατοστιαίων μεταβολών των Μέσων, Ακαθάριστων Ονομαστικών Αποδοχών σε επίπεδο δεκαετίας

Πηγή: Πίνακας 4.21.

Διάγραμμα 4. 18.: Μέσοι όροι των ετήσιων εκατοστιαίων μεταβολών των Μέσων, Ακαθάριστων Ονομαστικών Αποδοχών σε επίπεδο πενταετιών

Πηγή: Πίνακας 4.21.

4.6. Ο Παράγοντας της Κοινωνικής Αλληλεγγύης

Ένα σημαντικό παράγοντα προσδιορισμού της κοινωνικής ευημερίας, αποτελεί η κοινωνική αλληλεγγύη. Με τον όρο «κοινωνική αλληλεγγύη» η παρούσα έρευνα αναφέρεται στη «κοινωνική συνοχή» όπως αυτή ορίζεται από το γερμανικό Ινστιτούτο ερευνών Bertelsmann. Δηλαδή στη παρούσα έρευνα ο όρος κοινωνική συνοχή και κοινωνική αλληλεγγύη λαμβάνονται ως ταυτόσημοι όροι, χωρίς να πραγματοποιείται διεξοδικότερη ανάλυση³⁶⁵. Πιο συγκεκριμένα η κοινωνική αλληλεγγύη είναι : «Το αποτέλεσμα της στάσης και της συμπεριφοράς των ατόμων σε μια συγκεκριμένη κοινωνία και χαρακτηρίζεται από ανθεκτικές σχέσεις και συναισθηματική σύνδεση μεταξύ των μελών της κοινωνίας καθώς επίσης και από έντονη εστίαση προς κοινό συμφέρον» (Bertelsmann and Eurofound, 2014: 6) Φυσικά υπάρχουν και άλλοι ορισμοί για τη κοινωνική συνοχή όπως αυτός του Easterly³⁶⁶, αλλά σκόπιμα λαμβάνεται υπόψη μόνο ο ορισμός του Ινστιτούτου Bertelsmann καθώς περιγράφει καλύτερα την απουσία κοινωνικής αλληλεγγύης στην Ελλάδα στα χρόνια της κρίσης³⁶⁷. Μια απουσία που γίνεται αισθητή γύρω μας από το αν παρατηρήσουμε πόσοι από εμάς φιλοξενούν για παράδειγμα στα σπίτια τους άστεγους συνανθρώπους μας, πόσοι από εμάς πλήρωσαν ή βοήθησαν έστω στο ελάχιστο με άλλους για να πληρωθεί το κομμένο ρεύμα του γείτονα τους που είχε βρέφος στην οικεία του κ.α.

Σε προηγούμενη ενότητα παρατηρήσαμε αυτή την έλλειψη κοινωνικής αλληλεγγύης από τη μεταβλητή «β.4.» του ΟΟΣΑ όπου στην Ελλάδα εμφανιζόταν το οξύμωρο οι πολίτες να δαπανούν από τη μία πολύ χρόνο σε επισκέψεις σε φίλους και συγγενείς και από την άλλη το μεγαλύτερο μέρος τους να απαντά ότι δεν είχαν έναν άνθρωπο να υπολογίζουν σε περίπτωση μεγάλης ανάγκης. Φυσικά ο ΟΟΣΑ δεν αναφέρεται εκεί σε κοινωνική αλληλεγγύη ξεκάθαρα αλλά είναι εύκολο από τα αποτελέσματα της μεταβλητής αυτής να κάνουμε τη σύνδεση και να οδηγηθούμε στο συμπέρασμα της έλλειψης κοινωνικής αλληλεγγύης.

Η σημασία της κοινωνικής συνοχής όπως αυτή ορίζεται από τον ινστιτούτο Bertelsmann έγκειται στο γεγονός ότι παίζει καθοριστικό ρόλο στη προσπάθεια μια χώρας να ξεπεράσει ένα οικονομικό σοκ³⁶⁸, για την Ελλάδα η διαπίστωση αυτή

³⁶⁵ Στη πραγματικότητα δεν είναι πάντα ταυτόσημοι και η κοινωνική αλληλεγγύη αποτελεί μέρος ή παράγοντα επηρεασμού (υποδείκτη) της κοινωνικής συνοχής.

³⁶⁶ Ο οποίος λαμβάνει υπόψη του την ανισότητα στη διανομή του εισοδήματος, την εθνικότητα, την εμπιστοσύνη, δημογραφικούς παράγοντες, πολιτικούς κ.α..

Βλέπε σχετικά: Easterly, W. (2006). "Social Cohesion, Institutions, and Growth", *Center For Global Development, Working Paper No. 94*

³⁶⁷ Στη πραγματικότητα όλοι οι ορισμοί μοιάζουν μεταξύ τους κι ο ένας συμπληρώνει τον άλλον. Για παράδειγμα η εμπιστοσύνη προς τους θεσμούς θεωρείται υψίστης σημασίας σε όλες τις προσεγγίσεις της κοινωνικής συνοχής. Ο ορισμός όμως που λαμβάνεται υπόψη στη παρούσα έρευνα είναι πιο γενικός κι άρα πιο ευκολόχρηστος.

³⁶⁸ Χώρες με υψηλότερο επίπεδο κοινωνικής συνοχής είναι ταυτόχρονα πλούσιες χώρες (υψηλό κατά κεφαλήν ΑΕΠ) που απολαμβάνουν χαμηλούς ρυθμούς ανεργίας, ωστόσο η οικονομική ανάπτυξη δεν

αποτελεί σήμερα ένα ισχυρό χαστούκι. Σύμφωνα πάντα με το ινστιτούτο Bertelsmann οι δείκτες που συνθέτουν το τελικό δείκτη της κοινωνικής συνοχής διαχωρίζονται σε τρεις κατηγορίες και η κάθε κατηγορία περιλαμβάνει τρεις υπό-δείκτες. Οι κατηγορίες αυτές είναι οι κοινωνικές σχέσεις, η συνεκτικότητα και η εστίαση σε ένα κοινό καλό. Στη τελευταία κατηγορία περιλαμβάνεται ως υπό-δείκτης και η κοινωνική αλληλεγγύη με την ονομασία «Αλληλεγγύη και προθυμία για παροχή βοήθειας», ο οποίος αναφέρεται στην υπευθυνότητα που αισθάνονται οι άνθρωποι για τους συνανθρώπους τους και στην προθυμία τους να τους βοηθούν (Bertelsmann and Eurofound, 2014: 6). Οι χώρες κατατάσσονται μετά τη βαθμολογία των τριών αυτών κατηγοριών σε μια κλίμακα από το ένα (αντιστοιχεί στο χαμηλότερο επίπεδο) ως το πέντε (αντιστοιχεί στο υψηλότερο επίπεδο)³⁶⁹. Σε επίπεδο συνολικού δείκτη για τη περίοδο 2009-2012 παρατηρούμε ότι η χώρα μας λαμβάνει τη προ-τελευταία θέση.³⁷⁰ Ενώ για τη περίοδο 1989-1995 είχε ελαφριά καλύτερη θέση³⁷¹, αλλά για όλη τη περίοδο από το 1989 μέχρι το 2012 διατηρεί τη προ-τελευταία θέση³⁷². Ωστόσο αν απομονώσουμε μόνο τα αποτελέσματα στη τρίτη κατηγορία δεικτών όπου περιλαμβάνεται και η αλληλεγγύη παρατηρούμε ότι η Ελλάδα για τη περίοδο 1989-2012 λαμβάνει τη τελευταία θέση.³⁷³

Με βάση τα στοιχεία από τις μετρήσεις του ινστιτούτου Bertelsmann λαμβάνονται από τη παρούσα διατριβή δύο ποσοστά, ένα για τη κάθε χρονική περίοδο από τις δύο που χρησιμοποιούνται στο μοντέλο. Τα ποσοστά αυτά αντιστοιχούν στη βαθμολογία που λαμβάνει η Ελλάδα από το ένα έως το πέντε για κάθε χρονική περίοδο. Στον παρακάτω πίνακα βλέπουμε αναλυτικά αυτή τη βαθμολογία.

Πίνακας 4. 22.: Βαθμολογία του Δείκτη Κοινωνικής Συνοχής για την Ελλάδα

	1989-1995	1996-2003	2004-2008	2009-2012
Βαθμολογία				
5				
4				
3				
2				X

οδηγεί απαραίτητα σε μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή, αλλά η κοινωνική συνοχή παίζει καθοριστικό ρόλο για να ξεπεράσει μια χώρα ένα οικονομικό σοκ.

Βλέπε σχετικά: Dheret, C. (2015). "Fostering Social Cohesion: the missing link in the EU's exit strategy from the crisis", *Discussion Paper*, European Policy Center (Σελίδες 3-4)

Από την άλλη μεριά η κοινωνική ανάπτυξη δηλαδή μια μορφή ανάπτυξης που δεν θα είναι μόνο οικονομική ανάπτυξη αλλά μια ανάπτυξη που θα περιλαμβάνει και κοινωνικά, πολιτιστικά και πολιτικά κατορθώματα μπορεί να επιτευχθεί μέσω της βελτίωσης της κοινωνικής συνοχής.

Βλέπε σχετικά: Vavouras, I. and Sysmerli, M., E. (2015). "The Greek Debt Crisis under the Spectrum of Institutional Analysis: The Role of Governance and Social Development", *Working Papers*, Athens: *Scientific Society for Social Cohesion and Development*, (Σελίδες 12-14)

Επομένως από εδώ γίνεται αντιληπτό ότι καθώς ο όρος «κοινωνικής ανάπτυξη» πλησιάζει πολύ στον όρο της παρούσας μελέτης «κοινωνική ευημερία», αποτελεί πολύ σημαντική μεταβλητή για το μοντέλο η μεταβλητή αυτή για έναν επιπλέον λόγο.

³⁶⁹ Βλέπε Πίνακα Α.4.15. στο παράρτημα β'.

³⁷⁰ Βλέπε πίνακα Α.4.10 και Α.4.11. στο παράρτημα β'.

³⁷¹ Βλέπε πίνακα Α.4.12. στο παράρτημα β'.

³⁷² Βλέπε Πίνακα Α.4.13. στο παράρτημα β'.

³⁷³ Βλέπε πίνακα Α.4.14. και πίνακα Α.4.15. στο παράρτημα β'.

Στη περίοδο λοιπόν μιας δεκαετίας από το 1995 μέχρι το 2005 είναι εμφανή ότι η βαθμολογία είναι η κατώτερη δηλαδή 1. Στην περίοδο της δεύτερης δεκαετίας από το 2005 έως το 2015 η βαθμολογία θα είναι πάλι 1. Φυσικά ο παραπάνω πίνακας έχει στοιχεία μέχρι το 2012 αλλά υποθέτουμε ότι σε περίοδο τριών χρόνων δεν έχει αλλάξει κάτι. Επιπρόσθετα τη χρονική στιγμή 1995 φαίνεται να λαμβάνει δύο (2), ως βαθμολογία, αλλά επειδή αφορά μόνο μια χρονιά και τη χρονική περίοδο 1996-2005 φαίνεται να είναι ένα (1), υποθέτουμε ότι η χρονιά αυτά συμπαρασύρεται από το αρνητικό αποτέλεσμα των υπόλοιπων και έτσι ως βαθμολογία λαμβάνεται το ένα (1). Φυσικά τα αποτελέσματα αυτά αφορούν τον συνολικό δείκτη της κοινωνικής συνοχής. Αλλά αν θέλουμε να εξειδικεύσουμε στην υπό-μεταβλητή της κοινωνικής αλληλεγγύης, θεωρώντας τις δυο έννοιες ως διαφορετικές και πιο συγκεκριμένα ότι η μία αποτελεί υπό-μεταβλητή της άλλης τότε τα πράγματα δε διαφέρουν καθόλου. Πάλι και για τις δυο χρονικές περιόδους όπως βλέπουμε στον παρακάτω πίνακα η τιμή είναι η κατώτερη δηλαδή ένα (1). Αυτό σημαίνει ότι είτε θεωρήσουμε την κοινωνική αλληλεγγύη ως ταυτόσημη έννοια με τη κοινωνική συνοχή, είτε ως υπό-μεταβλητή της, αυτό δεν επηρεάζει το τελικό μας αποτέλεσμα, γιατί πάντα θα λαμβάνει την ίδια τιμή για την Ελλάδα.

Πίνακας 4. 23.: Βαθμολογία του Υπό-Δείκτη Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Αλληλεγγύης και προθυμίας παροχής Βοήθειας).

	1989-1995	1996-2003	2004-2008	2009-2012
Βαθμολογία				
5				
4				
3				
2				
1		x	x	x

Καθώς λοιπόν η κοινωνική αλληλεγγύη είναι χαμηλή στην Ελλάδα και ουσιαστικά γίνεται αντιληπτό ότι αυτή η βαθμολογία πλήττει τη συνολική κοινωνική ευημερία, προκύπτει ένα ζήτημα για το πώς αυτή θα εισαχθεί στο μοντέλο που καταρτίζεται. Ένας τρόπος είναι να προστίθεται στη συνάρτηση της ευημερίας η βαθμολογία που λαμβάνει ως ποσοστιαία μεταβολή. Ωστόσο η μέθοδος αυτή τελικά προτιμάται παρόλο που η πρόσθεση έχει θετική χροιά, ενώ η έλλειψη κοινωνικής αλληλεγγύης θα πρέπει να φαίνεται ότι επηρεάζει αρνητικά τη συνολική ευημερία. Λαμβάνοντας υπόψη ότι έχουμε μια κλίμακα από το ένα έως το πέντε, θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως μέθοδος να αφαιρούνται οι μονάδες που υπολείπονται από την

επίτευξη της τέλει βαθμολογίας (πέντε) στη κοινωνική αλληλεγγύη. Κατά αυτόν τον τρόπο, βαθμολογία ένα θα σήμαινε ότι υπολείπονται τέσσερις ποσοστιαίες μονάδες για την επίτευξη της μέγιστης ευημερίας από τη πλευρά τουλάχιστον της κοινωνικής αλληλεγγύης. Επομένως αντί να προστίθεται ένα στη συνολική συνάρτηση θα αφαιρούνταν τέσσερις μονάδες, εφόσον τόσες υπολείπονται για την επίτευξη του τέλει. Αν η βαθμολογία για παράδειγμα ήταν τρία τότε θα αφαιρούνταν δύο μονάδες. Με βάση αυτό θα μπορούσαμε να γνωρίζουμε πόσο απέχουμε από το στόχο της μέγιστης ευημερίας αν για κάθε μεταβλητή ορίσουμε έναν αριθμό ο οποίος θα σημαίνει το τέλει ποσοστό για αυτή τη μεταβλητή. Για παράδειγμα στην ανεργία ο ιδανικός αυτός αριθμός θα ήταν ο αριθμός της ανεργίας πλήρους απασχόλησης. Στην ηθική παιδεία ο αριθμός αυτός θα ήταν εκείνος ο οποίος προκύπτει αν υποθέσουμε το σενάριο ότι υλοποιείται η πρόταση που παρατίθεται στην ενότητα εκείνη και ούτω καθεξής. Μέσω αυτού θα γνωρίζαμε για κάθε παράγοντα ξεχωριστά πόση προσπάθεια πρέπει να γίνει για να επιτευχθεί η μέγιστη ευημερία σε κάθε χρονική στιγμή.

Συμπερασματικά λοιπόν όλη η προηγούμενη ανάλυση πραγματοποιήθηκε για να βρούμε το ποσοστό το οποίο θα αντιπροσωπεύει στη συνολική συνάρτηση τη κοινωνική αλληλεγγύη, αυτό λοιπόν θα μπορούσε να είναι το τέσσερα στα πέντε ή ως ποσοστό επί τοις εκατό δηλαδή 80% και στη συνέχεια ως ποσοστιαία μεταβολή με μια χρονική περίοδο βάσης, να αφαιρείται και για τις δυο χρονικές περιόδους.³⁷⁴ Ωστόσο όπως προαναφέρθηκε προτιμάται η μέθοδος σύμφωνα με την οποία η μεταβλητή αυτή έχει θετική αξία κι επομένως θα προστίθεται ως ποσοστιαία μεταβολή, αντί να αφαιρείται. Η δικαιολόγηση της θετικής αξίας έγκειται στο γεγονός ότι η κοινωνική αλληλεγγύη από μόνη της επηρεάζει και συνεισφέρει θετικά στη μεγιστοποίηση της συνολικής ευημερίας και η συνεισφορά αυτή αποτυπώνεται στο θετικό πρόσημο της αξίας της. Παρόλο λοιπόν που στην Ελλάδα είναι εξαιρετικά χαμηλή η κοινωνική αλληλεγγύη με αποτέλεσμα η έλλειψη³⁷⁵ αυτή να επηρεάζει αρνητικά τη συνολική ευημερία και βάση αυτού να μπορεί να χρησιμοποιηθεί η μέθοδος της αφαίρεσης, η αρνητική αξία θα πρόσδιδε ωστόσο μια γενική αρνητική συνεισφορά της μεταβλητής αυτή στο συνολικό μοντέλο και αυτό θα ήταν εξαιρετικά λάθος, ιδιαίτερα αν το μοντέλο αυτό λάμβανε σε μελλοντική έρευνα διαφορετικές τιμές που ισχύουν για μια άλλη για παράδειγμα χώρα. Το ποσοστό λοιπόν που αντιπροσωπεύει τη κοινωνική αλληλεγγύη και για τις δυο δεκαετίες αλλά και για όλες τις πενταετίες είναι το ένα στα πέντε ή ως ποσοστό επί τοις εκατό δηλαδή 20% και αφού βρεθεί η ποσοστιαία μεταβολή του³⁷⁶ θα προστίθεται σε όλες τις χρονικές περιόδους που λαμβάνονται

³⁷⁴ Επιπλέον επειδή στο μοντέλο μας παίρνουμε ως έτος βάσης το 1995 και το συγκρίνουμε με τις δύο διαφορετικές, διαδοχικές χρονικές περιόδους αξίζει να παρατεθεί ότι το 1995 η τιμή βάσης ήταν 60% (δηλ η βαθμολογία ήταν 2 στα 5 και άρα σύμφωνα με τη μέθοδο αυτή θα υπολείπονταν 3 στα 5).

³⁷⁵ Η έλλειψη επηρεάζει αρνητικά κι όχι η ίδια η μεταβλητή.

³⁷⁶ Βεβαίως εφόσον σε όλες τις χρονικές περιόδους είναι 20%, τότε η ποσοστιαία μεταβολή του θα είναι μηδενική και δε θα έχει σημασία αν προστίθεται ή αφαιρείται, ωστόσο είναι σημαντική η

Διάγραμμα 4. 19.: Μ.Ο. του Ποσοστού της Κοινωνικής Αλληλεγγύης σε Επίπεδο Δεκαετίας

Πηγή: Πίνακας 4.23.

Διάγραμμα 4. 20.: Μ.Ο. του Ποσοστού της Κοινωνικής Αλληλεγγύης σε Επίπεδο Πενταετίας

Πηγή: Πίνακας 4.23.

Διευκρίνιση που γίνεται παραπάνω διότι γίνεται αντιληπτός ο λόγος για τον οποίο ο παράγοντας αυτός λαμβάνει θετική αξία όπως θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο.

4.6.1. Η σχέση του παράγοντα αυτού με άλλους παράγοντες του μοντέλου

Καθώς η κοινωνική αλληλεγγύη αποτελεί έναν παράγοντα «κόλλα» θα λέγαμε διότι συνδέεται άμεσα με άλλους παράγοντες του μοντέλου και τους ενώνει υπό την έννοια της αλληλεπίδρασης, εδώ παρατίθεται η σχέση που έχει ο παράγοντας αυτός με τη παιδική φτώχεια αλλά και με την ηθική παιδεία. Βέβαια αξίζει να τονισθεί ότι δεν ενδιαφέρει σε αυτή τη διατριβή να εξεταστεί η συσχέτιση των παραγόντων που προσδιορίζουν την ευημερία αλλά ενδιαφέρει η συμμετοχή τους στην συνολική κοινωνική ευημερία. Η συσχέτιση μπορεί να ακολουθήσει σε δεύτερο στάδιο και σε επόμενη μελέτη αφού υπάρξουν αρκετά δεδομένα για την εφαρμογή παλινδρόμησης. Επομένως εδώ παρατίθεται μια απλή περιγραφική αναφορά της σχέσης των τριών αυτών μεταβλητών.

Η σχέση αιτιότητας μεταξύ της παιδικής φτώχειας και της κοινωνικής συνοχής είναι αμφίδρομη. Η παιδική φτώχεια λοιπόν μπορεί να οδηγήσει σε έλλειψη κοινωνικής συνοχής και μέσω αυτής τελικά σε περαιτέρω ένταση της κρίσης υπό την έννοια αδυναμίας εξάλειψης του οικονομικού σοκ. Πιο συγκεκριμένα οι πολιτικές λιτότητας έχουν φέρει περικοπές την δημόσιων δαπανών όπου οι περικοπές αυτές ευθύνονται για τη τεράστια αύξηση της παιδικής φτώχειας. Η στέρηση που βιώνουν σήμερα τα ανήλικα ελληνόπουλα σε συνδυασμό με την ανεργία που βιώνουν οι νέοι αλλά και την ανεργία που θα βιώσουν μελλοντικά όσα παιδιά σήμερα είναι υπό καθεστώς στέρησης λόγω χαμηλών εφοδίων που θα λάβουν, δημιουργεί ένα χάσμα μεταξύ της νέας γενιάς και της παλιάς. Η περικοπή δαπανών του κράτους έχει επηρεάσει περισσότερο αρνητικά τα παιδιά και τους νέους από ότι τις παλιότερες εν ζωή γενεές με αποτέλεσμα μια ολόκληρη νέα γενιά να πηγαίνει χαμένη. Αν προσθέσουμε στο γεγονός αυτό το δημογραφικό πρόβλημα εξαιτίας της γήρανσης του πληθυσμού το οποίο ήδη υφίσταται και θα ενταθεί περαιτέρω στα επόμενα έτη κι αναλογιστούμε το μικρό ποσοστό των εργαζόμενων ατόμων που θα πρέπει να υποστηρίξει ένα τεράστιο αριθμό ανενεργών ατόμων, κατανοούμε ότι το τίμημα αυτό για συνταξιοδότηση της προηγούμενης γενιάς θα το πληρώσει πάλι η γενιά αυτή που σήμερα είτε είναι άνεργη, είτε βιώνει παιδική φτώχεια. Επομένως η νέα γενιά έρχεται να πληρώσει το τίμημα τόσο της κρίσης και των περικοπών δαπανών όσο και του δημογραφικού προβλήματος. Αυτή η ανισορροπία μεταξύ των γενεών κάποια στιγμή θα οδηγήσει στη μεταξύ τους ρήξη. Διότι καλλιεργείτε αυτή τη στιγμή στους νέους το συναίσθημα ότι πληρώνουν δυσανάλογα για αυτά τα δύο γεγονότα αντί να υποστηριχθούν κάπως από τη παλαιότερη γενεά. Αυτό με τη σειρά του θα οδηγήσει στη διακοπή της αλληλεγγύης μεταξύ των διαφορετικών γενεών και την απουσία της άτυπης στήριξης μέσα στην οικογένεια η οποία αποτελεί τον πυρήνα της κοινωνικής συνοχής (Dheret, 2015: 9-10). Κι αν χαθεί αυτό τότε χάθηκε και η κοινωνική συνοχή σε μια χώρα.

Παραπάνω αναλύθηκε πώς από τη παιδική φτώχεια οδηγούμαστε στην απουσία κοινωνικής συνοχής. Εδώ προσδιορίζεται και η αντίθετη φορά της σχέσης αιτιότητας μεταξύ αυτών των δύο μεταβλητών. Πιο συγκεκριμένα η έλλειψη αλληλεγγύης ή κοινωνικής συνοχής μεταξύ των μελών μιας κοινωνίας οδηγεί σε παιδική φτώχεια.

Για παράδειγμα όταν υπάρχει ισχυρή αλληλεγγύη μεταξύ των μελών μιας κοινωνίας τότε όλοι έχουν να υπολογίζουν σε κάποιον σε περίπτωση εκτάκτου ανάγκης. Σε μια τέτοια κοινωνία αν κάποιος αδυνατεί να πληρώσει το ρεύμα και του το κόψουν το χειμώνα ενώ έχει παιδιά, κάποιος γείτονας³⁷⁷ θα του το πληρώσει για να επανασυνδεθεί, ενώ αν γενικά αδυνατεί να προσφέρει στα παιδιά του διάφορα αγαθά και υπηρεσίες πάλι θα συμβάλουν κάποιοι άνθρωποι και θα τον βοηθήσουν. Αντιθέτως σε μια κοινωνία με χαμηλή κοινωνική αλληλεγγύη, η αγάπη των μελών της προς τους συνανθρώπους τους εξαντλείται με τη συγκέντρωση ρούχων και τροφίμων σε ενορίες, Μ.Κ.Ο. κ.λπ. δύο φορές το χρόνο, συναισθανόμενοι ότι έτσι έκαναν το καθήκον τους κι αδιαφορώντας για το αν ο διπλάνος τους τα βγάζει πέρα με τις ανάγκες των παιδιών του ή χρειάζεται κάποια βοήθεια, μάλιστα συνήθως σε απουσία κοινωνικής αλληλεγγύης μάλλον τον γείτονα του κάποιος θα τον βλέπει αρνητικά και θα караδοκεί για το πότε θα μπορεί να του τη φέρει με κάποιον τρόπο και να τον βλάψει. Δυστυχώς η ελληνική κοινωνία έχει αυτά τα χαρακτηριστικά. Κι ενώ η παιδική φτώχεια θα μπορούσε να εξαλειφτεί αν όλοι μας νοιαζόμασταν για να βοηθήσουμε ουσιαστικά τον γείτονα μας που έχει παιδιά, εκείνη γιγαντώνει όσο περικόπτονται οι δαπάνες του κράτους κι όσο απουσιάζει η κοινωνική αλληλεγγύη. Επομένως θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε μέχρι κάποιον βαθμό ότι η παρουσία παιδικής φτώχειας συνοδεύεται από απουσία κοινωνικής αλληλεγγύης. Ή αλλιώς η απουσία κοινωνικής αλληλεγγύης οδηγεί σε παιδική φτώχεια.

Το συναίσθημα της βοήθειας προς τον συνάνθρωπο μας μπορεί να αναπτυχθεί μόνο μέσα από το μηχανισμό της ηθικής παιδείας. Επομένως η εκπαίδευση εκείνη η οποία θα βασίζεται όχι μόνο στη καλλιέργεια δεξιοτήτων³⁷⁸ αλλά και στη καλλιέργεια της ηθικής παιδείας είναι εκείνη η οποία θα οδηγήσει σε ανάπτυξη της κοινωνικής αλληλεγγύης. Οφείλουμε να διδάσκουμε πώς είναι να είμαστε ως άνθρωποι και το ότι

³⁷⁷ Η κοινωνική συνοχή στη γειτονιά είναι σημαντική για τις οικογένειες που ζουν σε συνθήκες φτώχειας καθώς οδηγεί στη βελτίωση της ευημερίας οικογενειών με χαμηλό εισόδημα.

Βλέπε σχετικά: Brisson, D. (2012). "Neighborhood Social Cohesion and Food Insecurity: A Longitudinal Study", *Journal of the Society for Social Work and Research*, Vol. 3 : No. 4 , pp. 268-279

³⁷⁸ Μέχρι σήμερα σε υπάρχοντα μοντέλα η συσχέτιση που γίνεται μεταξύ της εκπαίδευσης και της κοινωνικής συνοχής, προκειμένου να αποκαλυφθεί το πώς η εκπαίδευση επηρεάζει τη κοινωνική συνοχή, πραγματοποιείται μέσω των δεξιοτήτων ή των προσόντων και συγκεκριμένα της δεξιότητας αλφαριθμητισμού την οποία στο δεύτερο κεφάλαιο έχουμε δει ότι χρησιμοποιεί αρκετά κι ο ΟΟΣΑ. Έπειτα διερευνάται πώς η ανισότητα στη κατανομή αυτής της δεξιότητας του αλφαριθμητισμού συσχετίζεται με την ανισότητα στη κατανομή του εισοδήματος αλλά και με τη κοινωνική συνοχή και τελικά καταλήγουν στο ότι τι η κοινωνική συνοχή είναι ιδιαίτερα ευαίσθητη στις επιπτώσεις των κατανομών αυτών.

Βλέπε σχετικά: Green, A. & Preston, J. (2001). "Education and Social Cohesion: Recentering the Debate", *Peabody Journal of Education*, Vol. 76 : No. 3/4, Global Issues in Education (2001), pp. 247-284, (Σελίδες 263-276)

Παρόλα αυτά αναγνωρίζεται ο ρόλος της ηθικής γενικά, στη κοινωνική συνοχή.

Βλέπε σχετικά: Heuser, B., L. (2005), " The Ethics of Social Cohesion", *Peabody Journal of Education*, Vol. 80: No. 4, Organizations and Social Cohesions, pp. 8-15

Επομένως γίνεται αντιληπτό ότι μέχρι σήμερα δεν έχει ερευνηθεί πώς η ηθική παιδεία, όπως αυτή ορίζεται και μετράται σε προηγούμενη ενότητα, επηρεάζει και συσχετίζεται με τη κοινωνική αλληλεγγύη, κάτι που θα ερευνηθεί μέσω του μοντέλου ηθικής παιδείας που έχει κατασκευαστεί, σε επόμενο στάδιο και σε επόμενη από τη παρούσα μελέτη.

η αγάπη μας προς τον συνάνθρωπο μας δε μπορεί να εξαντλείτε σε συγκεντρώσεις τροφίμων κι ενδυμάτων στις ενορίες καθώς η κοινωνική αλληλεγγύη είναι πολλά περισσότερα από αυτό. Η ηθική παιδεία λοιπόν λειτουργεί ως ο μηχανισμός που θα αναπτύξει τη κοινωνική αλληλεγγύη και μέσω αυτής θα εξαλείψει τη παιδική φτώχεια και θα ξεπεραστεί το οικονομικό σοκ. Παρατηρούμε λοιπόν πόσο στενά συνδέονται κι αλληλεπιδρούν οι τρεις αυτές μεταβλητές ή παράγοντες προσδιορισμού της ευημερίας.

4.7. Ο Παράγοντας της Ελευθερίας ως ο βασικότερος Περιορισμός

Η Ελευθερία είναι ένας μη οικονομικός παράγοντας που δεν προσδιορίζει απλά την ευημερία αλλά προϋποθέτει την επίτευξη της κοινωνικής ευημερίας. Η απουσία της ελευθερίας σημαίνει ότι δεν μπορούμε να κάνουμε καν λόγο για την ευημερία. Στο επόμενο κεφάλαιο πραγματοποιείται η εφαρμογή της συνάρτησης (10) της προτεινόμενης μεθοδολογίας, στην ενότητα αυτή θα δείξουμε ότι χωρίς την ύπαρξη του παράγοντα της ελευθερίας, δε μπορούμε να προχωρήσουμε σε εφαρμογή αυτής της συνάρτησης.

Επομένως ο παράγοντας της ελευθερίας αποτελεί έναν περιορισμό της συνάρτησης αυτής. Όταν ο περιορισμός ισχύει τότε μπορούμε να επιτύχουμε την ευημερία κι επομένως να εφαρμόσουμε τη συνάρτηση (10). Αν δεν ισχύει ο περιορισμός, τότε δε μπορούμε να προχωρήσουμε στην ευημερία και η ανάλυση ολοκληρώνεται στο στάδιο αυτό, δηλαδή δε μπορούμε να συνεχίσουμε και να εφαρμόσουμε τη συνάρτηση (10) της προτεινόμενης μεθοδολογίας. Ο περιορισμός λοιπόν της ελευθερίας θα έχει την ακόλουθη μορφή:

$$(1^{ος} \text{ Περιορισμός}) \Rightarrow \text{Ελευθερία}=0 \Rightarrow \nexists W, \text{ Ελευθερία}=1 \Rightarrow \exists W$$

Η έκφραση αυτή ερμηνεύεται κατά τον τρόπο που ήδη προαναφέρθηκε, δηλαδή η απουσία της ελευθερίας θα συμβολίζεται με το μηδέν και θα συνεπάγεται την αδυναμία να υπάρξει ευημερία. Η ύπαρξη της ελευθερίας θα συμβολίζεται με ένα και θα συνεπάγεται τη δυνατότητα να επιτεύξουμε τη κοινωνική ευημερία. Ο περιορισμός αυτός αποτελεί τον βασικότερο περιορισμό της συνάρτησης (10), καθώς η ισχύ του συνδέεται με τη δυνατότητα εφαρμογής της συνάρτησης. Σε αντίθεση, οι περιορισμοί των υπόλοιπων παραγόντων που θα παρατεθούν παρακάτω συνδέονται με την ορθή λειτουργία του υπολογιστικού πλαισίου και με τη δυνατότητα μεγιστοποίησης της συνάρτησης (10).

Υπό αυτές τις συνθήκες ο περιορισμός αυτός μοιάζει με έναν «διακόπτη» του όλου συστήματος ανάλυσης και προσδιορισμού της ευημερίας. Αν ο διακόπτης αυτός είναι

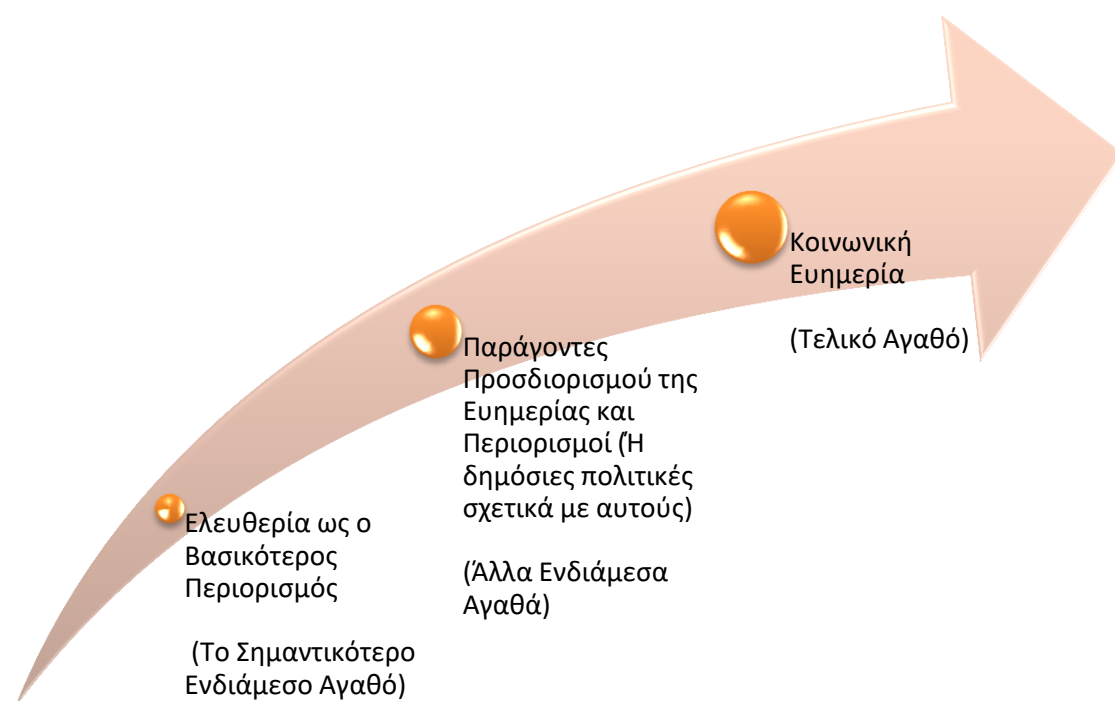
«κατεβασμένος», δηλαδή δεν ισχύει ο περιορισμός, τότε δε μπορεί να εκκινήσει η λειτουργία του συστήματος, αν είναι ανεβασμένος τότε αρχίζει και η εκκίνηση λειτουργίας του συστήματος. Στα πλαίσια αυτά η ελευθερία θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένα αγαθό που διαθέτει την εξίσου υψηλή σημασία που προσδίδεται και στην ευημερία. Κάτι τέτοιο όμως θα ήταν λάθος, καθώς το ύψιστο αγαθό είναι η ευημερία και η ελευθερία είναι η πρωταρχική και απαραίτητη προϋπόθεση για να οδηγηθούμε στο τελικό σκοπό ή στο ύψιστο αγαθό δηλαδή στην ευημερία. Επομένως η ελευθερία είναι ένα ενδιάμεσο αγαθό, σημαντικότερο από τα άλλα, αλλά όχι το ύψιστο. Η ελευθερία λοιπόν συμβάλλει στην επίτευξη του τελικού σκοπού της ευημερίας αλλά με έναν ιδιαίτερο τρόπο καθώς η απουσία της συνεπάγεται ότι δεν μπορούμε να κάνουμε καν λόγο για αυτή τη προσπάθεια επίτευξης του τελικού σκοπού. Η ελευθερία αποτελεί λοιπόν την αφετηρία για να προχωρήσουμε στα υπόλοιπα ενδιάμεσα αγαθά και τελικά στο ύψιστο αγαθό που είναι η ευημερία. Άρα η απουσία της ευημερίας δεν ακυρώνει μόνο την ευημερία αλλά ακυρώνει και όλους τους παράγοντες που προαναφέρθηκαν στο κεφάλαιο αυτό, η ύπαρξη ή η απουσία των οποίων συμβάλλει στην ευημερία. Η ελευθερία λοιπόν αποτελεί εκείνο το ενδιάμεσο αγαθό η παρουσία του οποίου προϋποθέτει τη δυνατότητα να προχωρήσουμε στο να αναλύσουμε τα υπόλοιπα ενδιάμεσα αγαθά (τα α_i της συνάρτησης 10) για να οδηγηθούμε στο τελικό δηλαδή στην ευημερία.

Η αποδοχή της ελευθερίας από τη παρούσα διατριβή ως την αφετηρία για να προχωρήσουμε σε όλα τα υπόλοιπα και τελικά στη κοινωνική ευημερία, έρχεται σε σύγκρουση με τη προσέγγιση του Sen (1999,2000) σχετικά με τον ρόλο της ελευθερίας στην ευημερία. Σύμφωνα με τη προσέγγιση αυτή η ελευθερία μοιάζει να είναι ο τελικός σκοπός της ανάπτυξης (ή της ευημερίας σε μια πιο ελεύθερη απόδοση), καθώς βλέπει την ανάπτυξη ως μια διαδικασία επέκτασης των ελευθεριών του ατόμου (Sen, 2000). Επομένως για τη παρούσα έρευνα η ελευθερία είναι η αφετηρία για να προχωρήσουμε σε όλα τα άλλα και στην ευημερία, ενώ για τον Sen η ελευθερία είναι η τελική στάση της ίδιας της ευημερίας. Δηλαδή οι δύο προσεγγίσεις είναι εκ διαμέτρου αντίθετες.

Η προσέγγιση της παρούσης διατριβής αναφορικά με το ρόλο της ελευθερίας στην ευημερία βασίζεται στον αιμνηστο καθηγητή κύριο Σάββα Σπέντζα σύμφωνα με τον οποίο όπως έχει ήδη διατυπωθεί στο δεύτερο κεφάλαιο: “ Η πρώτη σημαντικότερη αρχή είναι η ελευθερία και μετά πάμε στην ευημερία και σε όλα τα άλλα σύμφωνα με τον Αριστοτέλη. Αν λείπει η ελευθερία δε μπορούμε να προχωρήσουμε στα υπόλοιπα. Πρέπει λοιπόν να ξεκινήσουμε από την αφετηρία και η αφετηρία εδώ είναι η ελευθερία. Ο Αριστοτέλης είναι της περιηγητικής σχολής, όπου σύμφωνα με αυτή περιηγούμε και μιλά. Όταν αποδεχτούμε την ελευθερία φτάνουμε στην ευημερία, το ενδιάμεσο εκείνο διάστημα σημαίνει ότι επιδιώκουμε την ευημερία.” Επομένως όταν αποδεχτούμε την ελευθερία, την εφαρμόσουμε και είναι σε ισχύ, τότε φτάνουμε στην ευημερία. Στο ενδιάμεσο διάστημα μέχρι να καταλήξουμε στο τελικό σκοπό, ενεργοποιούνται τα υπόλοιπα ενδιάμεσα αγαθά που μας βοηθούν να φτάσουμε σε εκείνη, δηλαδή τα α_j της συνάρτησης (10), μέσω αυτών των α_i επιδιώκουμε την ευημερία. Η ανάλυση των α_j στη παρούσα διατριβή είναι ζωτικής σημασίας διότι μας δείχνουν τι πρέπει να

κάνουμε σχετικά με αυτούς τους παράγοντες, δηλαδή τι δημόσιες πολιτικές πρέπει να εφαρμόσουμε σε σχέση με αυτούς για να επιδιώξουμε την ευημερία. Το ενδιαμέσο λοιπόν διάστημα από την ελευθερία στην ευημερία είναι αυτά τα α_j ³⁷⁹, είναι όμως επίσης και οι υπόλοιποι παράγοντες που τελούν ως περιορισμοί και θα τους παρακολουθήσουμε σε επόμενες ενότητες του κεφαλαίου αυτού.

Διάγραμμα 4. 21.: Η διεργασία επίτευξης της ευημερίας από την αφετηρία της ελευθερίας.

Παρατήρηση: Η αρχή του βέλους ξεκινάει από την ελευθερία, αν δεν υπάρχει ελευθερία δεν υπάρχει η αρχή του βέλους που οδηγεί στην ευημερία, δηλαδή αν δεν υπάρχει η ελευθερία αυτό το βέλος δε θα σχηματιστεί ή δημιουργηθεί.

Καθώς η ευρέως διαδομένη προσέγγιση μεταξύ της ελευθερίας και της ευημερίας είναι αυτή του Sen, η ενότητα αυτή αποτελεί ακόμα μια σημαντική καινοτομία της παρούσης διατριβής καθώς προτείνει μια νέα σε σχέση με την υφιστάμενη, προσέγγιση της ελευθερίας στην ευημερία. Η προσέγγιση αυτή θέτει την ελευθερία στη βάση της αφετηρίας όπου μετά από αυτή ακολουθούν όλα τα υπόλοιπα προκειμένου να φτάσουμε στο τελικό στόχο της οικονομικής επιστήμης δηλαδή στη κοινωνική ευημερία. Η προσέγγιση αυτή δεν είναι ακριβώς καινούργια εφόσον βασίζεται στον Αριστοτέλη, ωστόσο και μόνο η σχηματοποίηση της τοποθέτησης

³⁷⁹ Η αλλιώς είναι οι πολιτικές που εφαρμόζουμε σχετικά με αυτά τα α_j , για να επιτεύξουμε την όσο δυνατόν μέγιστη ευημερία.

αυτής του Αριστοτέλη σε περιορισμό της συνάρτησης (10) είναι βεβαίως μια σημαντική τομή στο πεδίο της ευημερίας.

4.8. Ο Παράγοντας της Δεύτερης «Πολιτικής» του Πιγκού ως Περιορισμός

Στο ολοκληρωμένο πλαίσιο λήψης αποφάσεων συμπεριλαμβάνεται ως περιορισμός και η δεύτερη πολιτική του Ρίγου, όπως στη παρούσα διατριβή έχει ονομαστεί η μαθηματικοποίηση των τεσσάρων προτάσεων του Ρίγου μεγιστοποίησης της οικονομικής ευημερίας. Αν και η πολιτική αυτή μπορεί ενδεχομένως να χαρακτηριστεί κι ως ένα ευρύτερο και πολυπρισματικό εργαλείο ανισοκατανομής εισοδήματος σε σύγκριση με τους μονοσήμαντους στατιστικούς δείκτες ανισοκατανομής εισοδήματος που παρατέθηκαν σε προηγούμενη ενότητα (Atkinson, Gini) ωστόσο θα επιδιωχθεί μια σύγκριση της με τον Gini αλλά και με το κλασσικό μέγεθος του ΑΕΠ στο οποίο συνήθως καταφεύγουμε για να αποφανθούμε για την οικονομική ευημερία. Παρόλο που το ΑΕΠ ως καλό μέτρο ευημερίας έχει ήδη καταρριφθεί από τα οικονομικά της ευτυχίας, τα οποία λαμβάνουν υπόψη τους κι άλλες μεταβλητές πέραν του εισοδήματος δηλαδή και μη οικονομικές, αξίζει να κάνουμε τη σύγκριση αυτή για να αποδείξουμε ότι το ΑΕΠ ακόμα κι όταν συγκριθεί με ένα εργαλείο στη λογική της οικονομικής ευημερίας πάλι υστερεί, κυρίως ίσως γιατί είναι εξαιρετικά μονοσήμαντο. Επομένως καθίσταται σαφές ότι ο παράγοντας της δεύτερης πολιτικής του Ρίγου ανήκει στη κατηγορία των οικονομικών παραγόντων και μάλιστα μπορεί να θεωρηθεί κι ως ένα διαφορετικό εργαλείο ανισοκατανομής εισοδήματος, ενώ παράλληλα λειτουργεί ως περιορισμός της συνάρτησης (10) της προτεινόμενης μεθοδολογίας και πιο συγκεκριμένα όπως θα δούμε παρακάτω ως ένας περιορισμός που δίνει τη δυνατότητα επαλήθευσης των αποτελεσμάτων του οικονομικού τμήματος της ευημερίας, του υπολογιστικού πλαισίου λήψης αποφάσεων της παρούσης διατριβής.

Πιο αναλυτικά ο παράγοντας αυτός δεν αθροίζεται όπως κάποιοι άλλοι, αλλά εισέρχεται στο μοντέλο (ολοκληρωμένο πλαίσιο λήψης αποφάσεων) ως διακόπτης ελέγχου που διατρέπει όλη τη διαδικασία, ελέγχοντας αν το οικονομικό κομμάτι της ευημερίας αυξάνεται ή μειώνεται. Αθροίζοντας τις ποσοστιαίες μεταβολές τους σε κάποιους παράγοντες προσδιορισμού της ευημερίας που ήδη προαναφέρθηκαν σε αυτό το κεφάλαιο, για μια συγκεκριμένη περίοδο κι εφόσον πραγματοποιηθεί σύγκριση της περιόδου αυτής με κάποια άλλη, προτού αποφανθούμε για τη μεταβολή της ευημερίας, λαμβάνοντας υπόψη τα τελικά νούμερα των αθροίσεων, θα ελέγξουμε αν συνηγορεί με την προκύπτουσα μεταβολή και η μεταβολή αύξησης ή μείωσης, που προκύπτει από τη δεύτερη πολιτική του Πιγκού. Σε περίπτωση που αυτή δε συνηγορεί τότε υποθέτουμε ότι η μεταβολή σε παράγοντες της μη οικονομικής ευημερίας ήταν τόσο ισχυρή που επηρέασε τη τελική μεταβολή της συνολικής ευημερίας, περισσότερο από τους παράγοντες της οικονομικής

ευημερίας,³⁸⁰ καθώς η δεύτερη πολιτική του Πιγκού αφορά μόνο στην οικονομική ευημερία. Διαφορετικά μπορεί να θεωρηθεί ότι λειτουργεί ως ένας διακόπτης ελέγχου ή ως ένας περιορισμός μόνο στο τμήμα εκείνο του μοντέλου που αφορά την οικονομική ευημερία.

Για μεγαλύτερη ευκολία παρατίθενται κι εδώ οι μαθηματικοποιημένες προτάσεις του Πιγκού.

Έστω ότι:

W είναι η ευημερία,

³⁸⁰ Και παρόλο που στη παρούσα διατριβή υποστηρίζεται ότι πρέπει να δίνεται ισόποση έμφαση σε οικονομικές και μη οικονομικές μεταβλητές (παράγοντες προσδιορισμού της ευημερίας) σύμφωνα με τη πρώτη πολιτική του Πιγκού και για αυτό τα βάρη κατανέμονται ομοιόμορφα μεταξύ των μεταβλητών της οικονομικής και μη οικονομικής ευημερίας ώστε να ισχύει Συνολική Ευημερία = $\frac{1}{2}$ Οικονομική Ευημερία + $\frac{1}{2}$ Μη Οικονομική Ευημερία, είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί μια μεταβολή σε μεταβλητές της μη οικονομικής ευημερίας που να συμπαρασύρει το σύνολο της ευημερίας. Αυτό μπορεί να συμβεί γιατί οι λήπτες αποφάσεων ακόμα κι αν η παρούσα μελέτη το προτείνει ίσως δεν έδωσαν ισόποση έμφαση στην οικονομική και μη οικονομική ευημερία, αυτό βέβαια σε βάθος χρόνου θα καταλήγει σε μείωση της συνολικής ευημερίας. Για το λόγο αυτό στη περίπτωση που η δεύτερη πολιτική του Πιγκού δε συνηγορεί με τη μεταβολή που προκύπτει από τα νούμερα των αθροίσεων (των ποσοστιαίων μεταβολών) τελικά θα υποθέτουμε ότι η ευημερία θα επηρεαστεί αρνητικά τελικά και θα μειωθεί σε βάθος χρόνου, γιατί δεν υλοποιήθηκε η ισόποση έμφαση μεταξύ της μια πλευράς της ευημερίας και της άλλης. Άρα τελικά θα καταλήγουμε ότι η μεταβολή της ευημερίας θα είναι αρνητική σε βάθος χρόνου, το οποίο βάθος χρόνου πιθανόν να μη περιλαμβάνεται στη περίοδο που εξετάζεται κι άρα θα λειτουργεί ως ένα είδος πρόβλεψης. Φυσικά εδώ διευκρινίζονται δυο περιπτώσεις η περίπτωση εκείνη όπου η μεταβολή σύμφωνα με τα αποτελέσματα των αθροίσεων είναι θετική και η μεταβολή σύμφωνα με το αποτέλεσμα της πολιτικής του Πιγκού είναι αρνητική και στη δεύτερη περίπτωση να ισχύει το αντίθετο. Το πρώτο είναι αδύνατο να συμβεί καθώς γνωρίζουμε ότι οι λήπτες πολιτικών αποφάσεων αλλά και η κοινωνία δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στην οικονομική ευημερία με αποτέλεσμα να προσπαθούν να την επηρεάζουν και να τη μεταβάλλουν θετικά. Κάποιος θα μπορούσε να ισχυριστεί ότι αυτό είναι εφικτό να συμβεί και να σημαίνει ότι παλιότερα (η πρώτη χρονική περίοδος που εξετάζεται ή και μια προηγούμενη χρονική περίοδος) δινόταν μεγάλη έμφαση στην οικονομική ευημερία και καθόλου στην μη οικονομική με αποτέλεσμα σήμερα (ως σήμερα ορίζεται η δεύτερη μεταγενέστερη χρονική περίοδος που θα εξεταστεί) να έχει επηρεαστεί αρνητικά το σύνολο της ευημερίας και τελικά να νοσεί περισσότερο το οικονομικό της τμήμα ή διαφορετικά οι αρνητικές επιδράσεις να είναι περισσότερο έντονες στα οικονομικά αποτελέσματα ή στα αποτελέσματα που επηρεάζουν το οικονομικό τμήμα της ευημερίας. Όμως αν κάτι τέτοιο είχε συντελεστεί θα έπρεπε να έχει αποτυπωθεί στο σύνολο της μεταβολής που προκύπτει από τα αποτελέσματα των αθροίσεων, διότι πριν νοσήσει πιο έντονα το οικονομικό κομμάτι της ευημερίας θα είχε επηρεαστεί πριν αρνητικά το σύνολο της ευημερίας. Επομένως θα πρέπει μάλλον να αναζητηθούν αλλού τα αίτια εάν τελικά ισχύσει μια τέτοια περίπτωση και κυρίως στα δομικά χαρακτηριστικά της συνάρτησης που καταρτίζεται. Στη δεύτερη περίπτωση όπου η μεταβολή σύμφωνα με τα αποτελέσματα των αθροίσεων είναι αρνητική και η μεταβολή σύμφωνα με το αποτέλεσμα της πολιτικής του Πιγκού είναι θετική σημαίνει ότι οι λήπτες αποφάσεων πολιτικής προσπαθούν και μεταβάλλουν θετικά το οικονομικό τμήμα της ευημερίας προκειμένου να μεταβάλλουν το σύνολο της ευημερίας και ότι αυτό δεν έχει αποτυπωθεί στη συνολική ευημερία. Ή σημαίνει ότι οι λήπτες αποφάσεων πολιτικής δίνουν μεγάλη έμφαση στην οικονομική ευημερία και όχι στη μη οικονομική, με αποτέλεσμα η μη οικονομική να μειώνεται και η επίδραση της να είναι τόσο έντονη και ισχυρότερη από τη μεταβολή του οικονομικού τμήματος της ευημερίας, ώστε τελικά να συμπαρασύρει τη συνολική ευημερία.

$Y_{V.OA(t=n)}$ ³⁸¹ είναι ο Μέσος Όρος του συνολικού εισοδήματος για μια χρονική περίοδο n ,

$Y_{V.\Phi T(t=n)}$ είναι ο Μέσος Όρος από εκείνο το τμήμα του εισοδήματος που αντιστοιχεί στα φτωχά άτομα σε μια χρονικά περίοδο n ,

$Y_{OA(t=n)}$ είναι το συνολικό εισόδημα για μια χρονική περίοδο n ,

$Y_{\Phi T(t=n)}$ είναι το σύνολο από το τμήμα εκείνο του εισοδήματος που αντιστοιχεί στα φτωχά άτομα για μια χρονική περίοδο n ,

c, d είναι σταθερές βάσει των οποίων προσδιορίζεται η μεταβλητότητα,

Τότε:

i. $\max (W) \rightarrow \max (Y_{V.OA(t=n)})$

Υπό τις προϋποθέσεις:

A) $Y_{V.\Phi T(t=n)} \geq Y_{V.\Phi T(t=n-1)}$

B) $[Y_{OA(t=n)} - Y_{V.OA(t=n)}] = c_t$ και $[Y_{\Phi T(t=n)} - Y_{V.\Phi T(t=n)}] = d_t$

$c_t \leq c_{t-1}$

και

$d_t \leq d_{t-1}$

ii. $\max (W) \rightarrow \max (Y_{V.\Phi T(t=n)})$

Υπό τις προϋποθέσεις:

A) $Y_{V.OA(t=n)} \geq Y_{V.OA(t=n-1)}$

B) $[Y_{OA(t=n)} - Y_{V.OA(t=n)}] = c_t$ και $[Y_{\Phi T(t=n)} - Y_{V.\Phi T(t=n)}] = d_t$

$c_t \leq c_{t-1}$

και

$d_t \leq d_{t-1}$

iii. $\max (W) \rightarrow c_t \leq c_{t-1}$ και $d_t \leq d_{t-1}$

³⁸¹ Ακολουθώντας το σκεπτικό του Πιγκού το $t=n$ είναι μία δεκαετία, ενώ το $t=n-1$ είναι για εμάς η προηγούμενη δεκαετία. Το ίδιο φυσικά ισχύει και στη περίπτωση των πενταετιών.

Υπό τις προϋποθέσεις:

$$A) Y_{V.O\Lambda(t=n)} \geq Y_{V.O\Lambda(t=n-1)}$$

$$B) Y_{V.\Phi T(t=n)} \geq Y_{V.\Phi T(t=n-1)}$$

$$v. \quad Y_{\Pi\Lambda(t=n)} = Y_{O\Lambda(t=n)} - Y_{\Phi T(t=n)} \quad \textcircled{1}$$

$$Y_{\Pi\Lambda(t=n)} - Y_{V.\Pi\Lambda(t=n)} = e_t \quad \textcircled{2}$$

$$\textcircled{1}, \textcircled{2} \Leftrightarrow (Y_{O\Lambda(t=n)} - Y_{\Phi T(t=n)}) - (Y_{V.O\Lambda(t=n)} - Y_{V.\Phi T(t=n)}) = e_t \Leftrightarrow$$

$$\Leftrightarrow (Y_{O\Lambda(t=n)} - Y_{V.O\Lambda(t=n)}) - (Y_{\Phi T(t=n)} - Y_{V.\Phi T(t=n)}) = e_t$$

\Leftrightarrow

$$\Leftrightarrow c_t \cdot d_t = e_t$$

Τότε:

$$\max (W) \rightarrow d_t \leq d_{t-1} \quad \text{ακόμα και αν} \quad e_t \geq e_{t-1}$$

Για να υπολογίσουμε ωστόσο αυτές τις μαθηματικές εκφράσεις θα πρέπει να υπολογίσουμε πρώτα τα νούμερα των μεταβλητών τους, τα οποία δίδονται στον παρακάτω πίνακα:

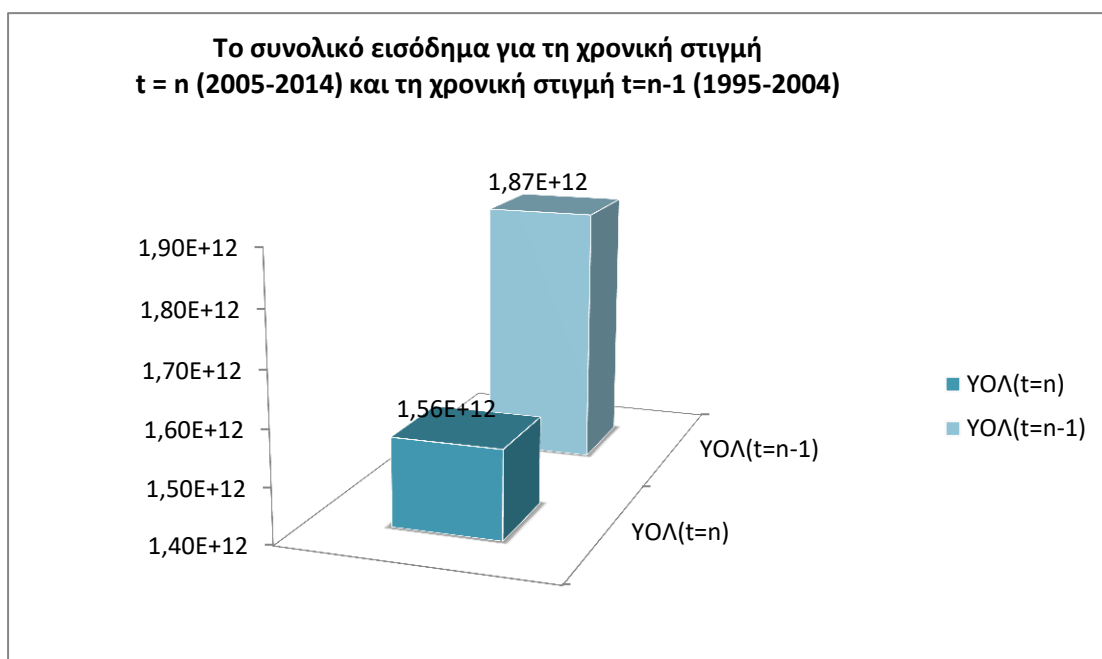
Πίνακας 4. 24.: Οι μέσοι όροι και τα συνολικά εισοδήματα των φτωχών και του συνόλου και οι σταθερές βάση των οποίων προσδιορίζεται η μεταβλητότητα για τις δεκαετίες 1995-2004 και 2005-2014

Τύποι	1995-2004	2005-2014
$Y_{O\Lambda}$	1,56E+12	1,87E+12

$Y_{V.OA}$	1,568E+11	1,87E+11
$[Y_{OA}-Y_{V.OA}]=c$	1,40137E+12	1,68606E+12
$Y_{\phi T}$	90.540.537.437	1,38918E+11
$Y_{V.\phi T}$	9.054.053.744	13.891.774.556
$[Y_{\phi T}-Y_{V.\phi T}]=d$	81.486.483.693	125.025.971.003

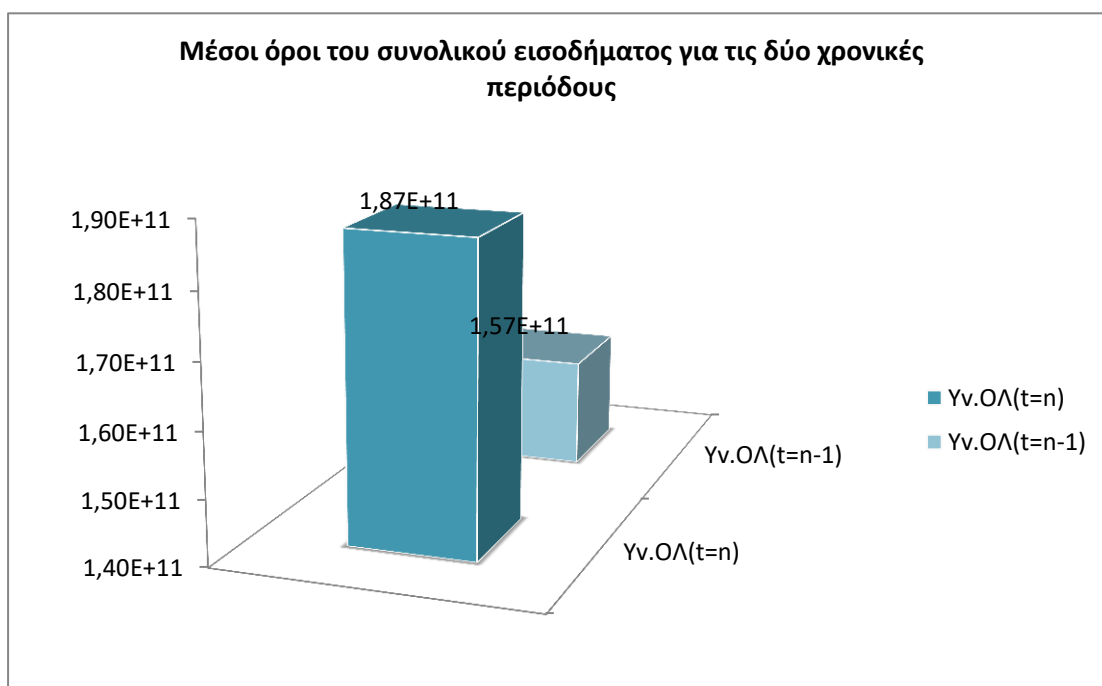
Πηγή: Πίνακες Α.4.16. και Α.4.17. στο παράρτημα β'.

Διάγραμμα 4. 22.: Το ΥΟΛ στις χρονικές περιόδους 2005-2014 και 1995-2004

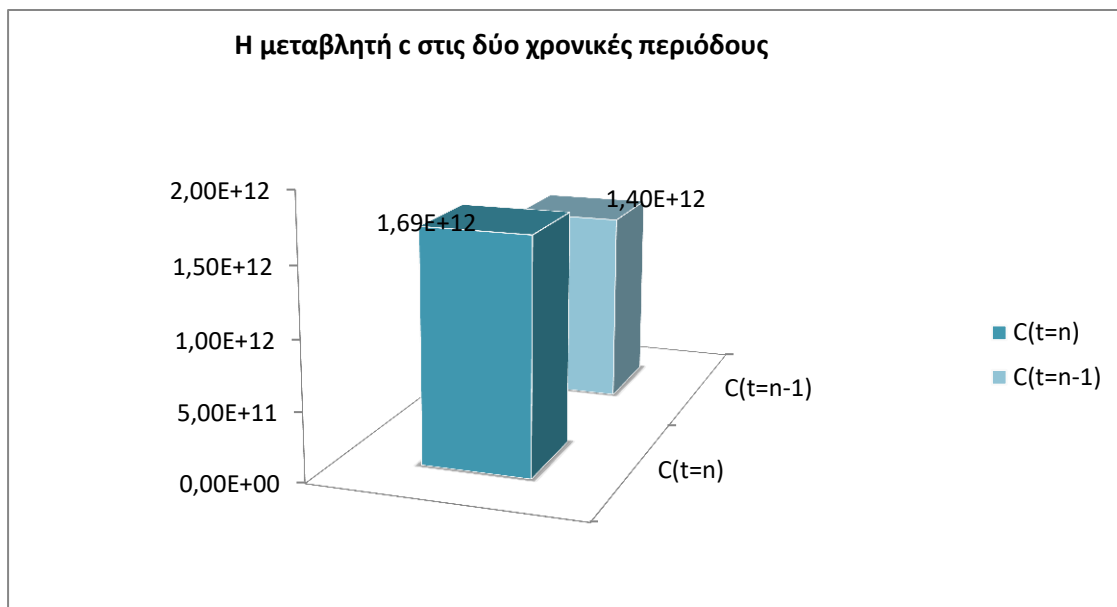
Πηγή : Πίνακας 4.24.

Διάγραμμα 4. 23.: Το Υβ.ΟΛ στις χρονικές περιόδους 2005-2014 και 1995-2004

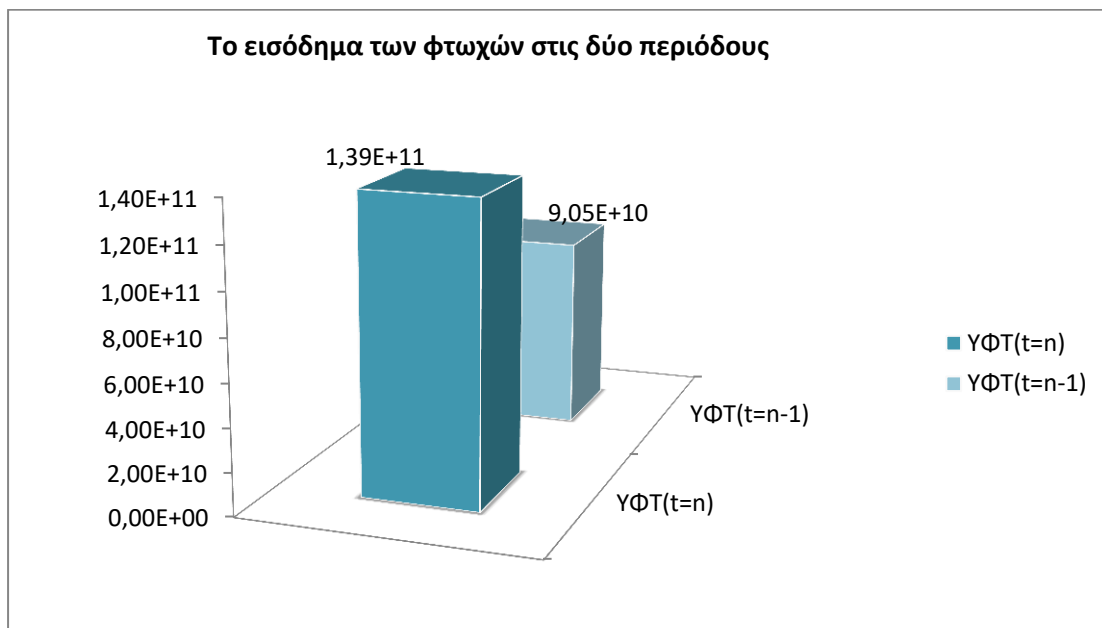
Πηγή: Πίνακας 4.24.

Διάγραμμα 4. 24.: Η διαφορά $[Y_{ολ}-Y_{ν.ολ}]=c$ στις χρονικές περιόδους 2005-2014 και 1995-2004

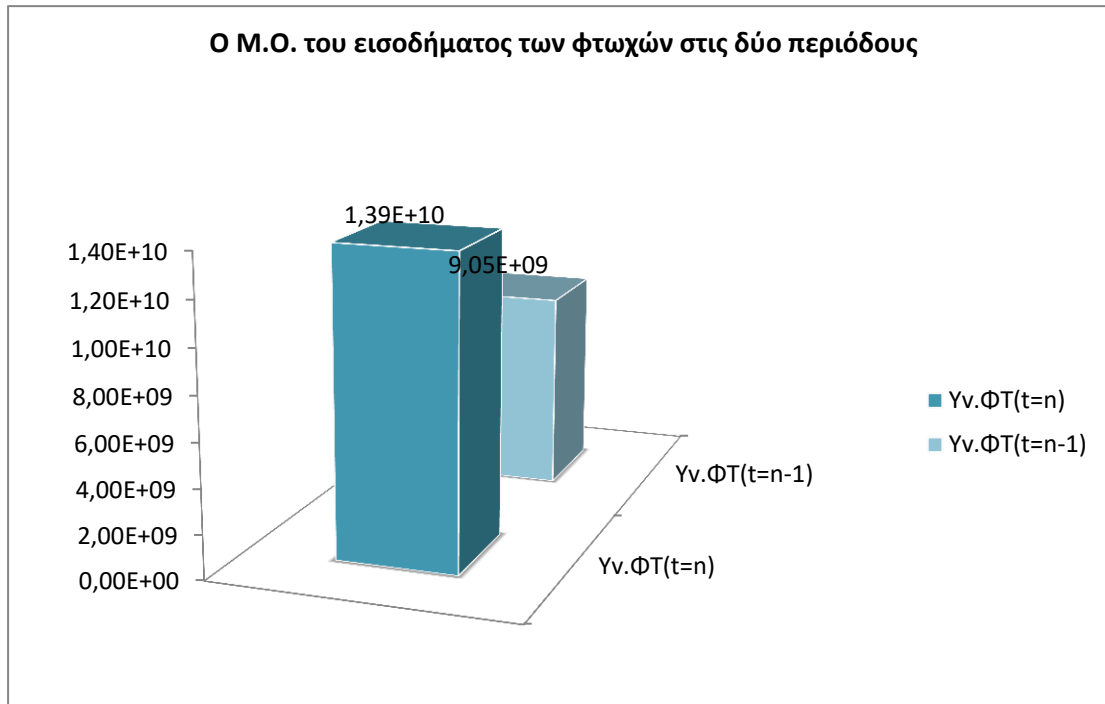
Πηγή: Πίνακας 4.24.

Διάγραμμα 4. 25.: Το $Y_{\Phi T}$ στις χρονικές περιόδους 2005-2014 και 1995-2004

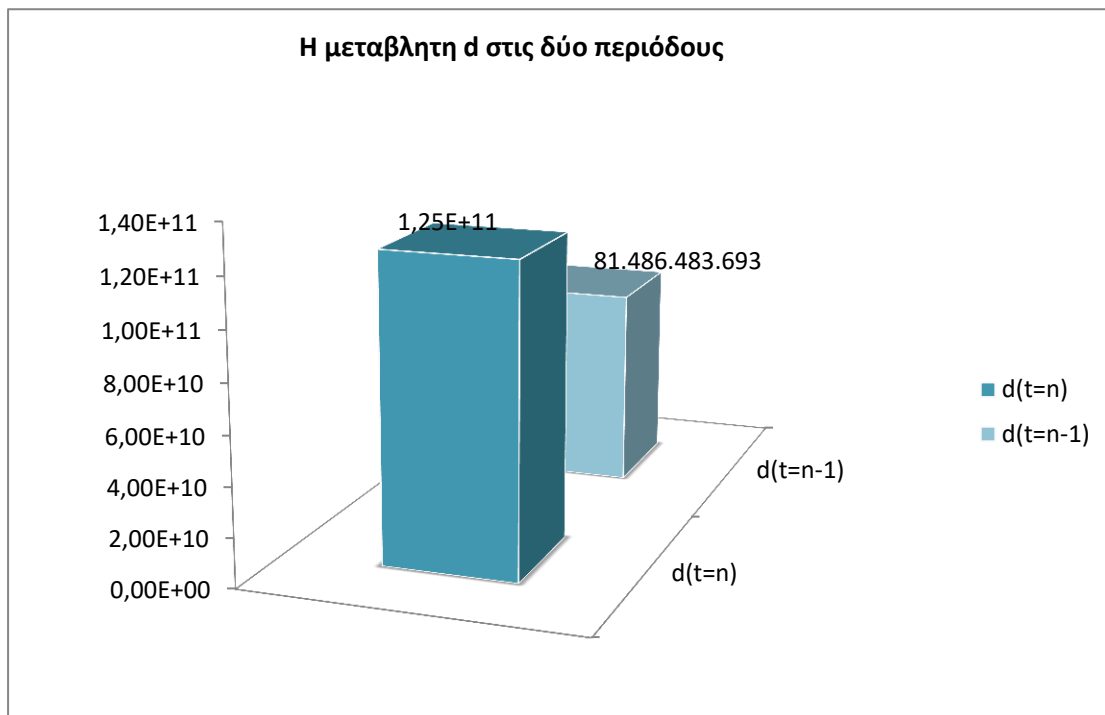
Πηγή : Πίνακας 4.24.

Διάγραμμα 4. 26.: Το $Y_{V,\Phi T}$ στις χρονικές περιόδους 2005-2014 και 1995-2004

Πηγή: Πίνακας 4.24.

Διάγραμμα 4. 27.: Η διαφορά $[Y_{\Phi T} - Y_{V,\Phi T}] = d$ στις χρονικές περιόδους 2005-2014 και 1995-2004

Πηγή: Πίνακας 4.24.

Εφόσον έχουμε όσα στοιχεία χρειαζόμαστε δύναται να ελέγξουμε τις προτάσεις του Πιγκού .

1^η Πρόταση του Πιγκού: Θεωρώντας ότι το εθνικό μέρισμα (συνολικός όγκος εισοδήματος όλου του πληθυσμού) της περιόδου n που εξετάζεται είναι η δεκαετία (2005-2014) και λαμβάνοντας τη μεταβολή του συγκριτικά με τη προηγούμενη περίοδο $n-1$, τότε καταλήγουμε ότι καταρχήν ισχύει το $\max(Y_{V.OA(t=n)})$ διότι $1,87E+11 > 1,56E+11$. Για να ισχύει όμως και το $\max(W)$, θα πρέπει να πληρούνται και οι δυο προϋποθέσεις που αναφέρονται. Η πρώτη προϋπόθεση $Y_{V.\Phi T(t=n)} \geq Y_{V.\Phi T(t=n-1)}$ ισχύει, διότι $13.891.774.556 > 9.054.053.744$. Η δεύτερη προϋπόθεση $c_t \leq c_{t-1}$ και $d_t \leq d_{t-1}$ δεν ισχύει, διότι $1,68606E+12 > 1,40137E+12$ και $125.025.971.003 > 81.486.483.693$. Επομένως η πρώτη πρόταση δεν ισχύει διότι δεν ισχύει η δεύτερη προϋπόθεση και δεν λαμβάνουμε $\max(W)$.³⁸²

2^η Πρόταση του Πιγκού: Θεωρώντας ότι το ποσοστό του εθνικού μερίσματος που λαμβάνεται από τα φτωχά άτομα (συνολικός όγκος εισοδήματος φτωχών) της περιόδου n που εξετάζεται είναι η δεκαετία (2005-2014) και λαμβάνοντας τη μεταβολή του συγκριτικά με τη προηγούμενη περίοδο $n-1$, τότε καταλήγουμε ότι καταρχήν ισχύει το $\max(Y_{V.\Phi T(t=n)})$, διότι $13.891.774.556 > 9.054.053.744$. Για να ισχύει όμως και το $\max(W)$, θα πρέπει να πληρούνται και οι δυο προϋποθέσεις που αναφέρονται. Η πρώτη προϋπόθεση $Y_{V.OA(t=n)} \geq Y_{V.OA(t=n-1)}$ ισχύει , διότι $1,87E+11 > 1,56E+11$. Η δεύτερη προϋπόθεση $c_t \leq c_{t-1}$ και $d_t \leq d_{t-1}$ δεν ισχύει όπως και στη προηγούμενη πρόταση, διότι $1,68606E+12 > 1,40137E+12$ και $125.025.971.003 > 81.486.483.693$. Επομένως η δεύτερη πρόταση δεν ισχύει διότι δεν ισχύει η δεύτερη προϋπόθεση και δεν λαμβάνουμε $\max(W)$.³⁸³

3^η Πρόταση του Πιγκού: Θεωρώντας ότι η μεταβλητότητα του Εθνικού Μείσματος συμβολίζεται από την έκφραση $c_t \leq c_{t-1}$ και $d_t \leq d_{t-1}$ η οποία δεν ισχύει , διότι $1,68606E+12 > 1,40137E+12$ και $125.025.971.003 > 81.486.483.693$, καταλήγουμε ότι χωρίς να εξεταστούν οι προϋποθέσεις οι οποίες ισχύουν , η πρόταση αυτή δεν ισχύει ακριβώς όπως και οι υπόλοιπες και δεν οδηγούμαστε σε $\max(W)$.³⁸⁴

4^η Πρόταση του Πιγκού: Θεωρώντας ότι η μεταβλητότητα του τμήματος του μερίσματος που αφορά τα φτωχά άτομα, συμβολίζεται με $d_t \leq d_{t-1}$ δεν ισχύει

³⁸² Για στοιχεία και νούμερα βλέπε σχετικά τον Πίνακα 4.24.

³⁸³ Για στοιχεία και νούμερα βλέπε σχετικά τον Πίνακα 4.24.

³⁸⁴ Για στοιχεία και νούμερα βλέπε σχετικά τον Πίνακα 4.24.

διότι $125.025.971.003 > 81.486.483.693$. Επομένως η τέταρτη πρόταση δεν ισχύει και δε λαμβάνουμε $\max (W)$.³⁸⁵

Συμπερασματικά λοιπόν η οικονομική ευημερία δε μεγιστοποιείται από τη περίοδο (1995-2004) στη περίοδο (2005-2014) εφόσον δεν ικανοποιείται καμία πρόταση. Αυτό θα αποτελέσει μια συνθήκη ελέγχου του συνολικού μοντέλου (υπολογιστικού πλαισίου).

Από την ανάλυση που προηγήθηκε προκύπτει ο δεύτερος περιορισμός αυτός του «Πιγκού», ο οποίος είναι ο εξής:

$$(2^{\text{o5}} \text{ Περιορισμός}) \Rightarrow c_t \leq c_{t-1} \text{ και } d_t \leq d_{t-1} \quad ^{386}$$

Ωστόσο στο σημείο αυτό θα συγκρίνουμε τις προτάσεις του Πιγκού με το πραγματικό ΑΕΠ σε σταθερές τιμές του 2010³⁸⁷. Σύμφωνα με τον Πιγκού δεν έχουμε αύξηση της οικονομικής ευημερίας από τη μία χρονική περίοδο στην άλλη. Το ΑΕΠ όμως ως Μ.Ο. των δύο δεκαετιών μας δείχνει αύξηση της ευημερίας στη δεύτερη δεκαετία παρόλο που περιλάμβανε μέσα και κακές χρονιές όπως τις τελευταίες της κρίσης.³⁸⁸ Βέβαια αυτό είναι κάτι που περιμένουμε καθότι ο Πιγκού στις προτάσεις του ακριβώς αυτό μας δείχνει ότι δεν αρκεί δηλαδή να έχουμε αύξηση του εθνικού μερίσματος το οποίο σήμερα κατά μία έννοια συμβολίζεται από το ΑΕΠ αλλά θα πρέπει να ισχύουν και κάποιες επιπλέον προϋποθέσεις που συσχετίζονται κυρίως με το φτωχό πληθυσμό. Συμπερασματικά λοιπόν θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι η τυφλή πίστη στο ΑΕΠ ως καλού δείκτη μέτρησης της οικονομικής ευημερίας έχει ήδη καταρριφθεί από το 1912, από τον Πιγκού, εφόσον όταν βάλουμε νούμερα στις προτάσεις του παρατηρούμε ότι ενώ το εθνικό μέρισμα ή ΑΕΠ αυξάνεται ωστόσο η οικονομική ευημερία δε μεγιστοποιείται. Θα μπορούσε να υποθέσει κάποιος ότι η οικονομική ευημερία δε μεγιστοποιείται λόγω της κρίσης τα τελευταία τέσσερα χρόνια της δεύτερης δεκαετίας. Όμως αυτό είναι ένα λάθος συμπέρασμα. Πιο συγκεκριμένα λάβαμε και άλλες χρονικές περιόδους πριν τη κρίση (μέχρι το 2008) και καταλήξαμε πάλι στο ίδιο ότι ενώ δηλαδή το ΑΕΠ αυξανόταν, η οικονομική ευημερία σύμφωνα με τις προτάσεις του Ρίγου δε παρουσίαζε μεγιστοποίηση. Τα αποτελέσματα αυτά δεν αναφέρονται στη παρούσα έρευνα καθώς δεν ενδιαφέρουν οι χρονικές περίοδοι που λάβαμε και θα τα αξιοποιήσουμε σε μελλοντική έρευνα. Το σημαντικό βέβαια από τα αποτελέσματα αυτά είναι ότι εφόσον οι προτάσεις του

³⁸⁵ Για στοιχεία και νούμερα βλέπε σχετικά τον Πίνακα 4.24.

³⁸⁶ Ο περιορισμός περιλαμβάνει μόνο αυτά τα δύο αναπτύγματα των μαθηματικών εκφράσεων και όχι τα υπόλοιπα, διότι κατά την εφαρμογή τους για τη διεξαγωγή αποτελεσμάτων, έγινε φανερό ότι όλες οι προτάσεις ισχύουν αν ισχύουν τα $c_t \leq c_{t-1}$, $d_t \leq d_{t-1}$.

³⁸⁷ Βλέπε σχετικά Πίνακα Α.4.16. στο παράρτημα β'.

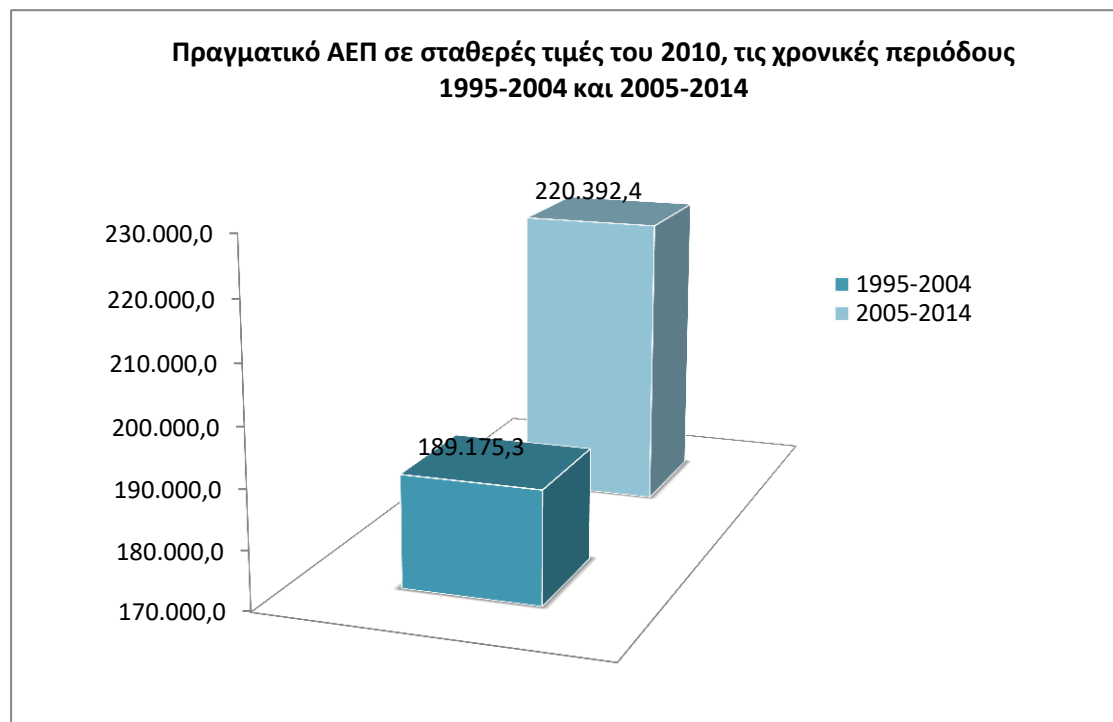
³⁸⁸ Βλέπε σχετικά Διάγραμμα 4.28..

Πιγκού μας έδειχναν σε αυτά που εμείς θεωρούμε καλά χρόνια σύμφωνα με το ΑΕΠ ότι η οικονομική ευημερία δεν αυξανόταν, πώς αυτό ίσως θα μπορούσε να θεωρηθεί ως καμπανάκι και προειδοποίηση για το τι θα επακολουθούσε. Θα μπορούσαμε δηλαδή να υποστηρίξουμε ότι εφόσον οι προτάσεις του Πιγκού δεν έδειχναν μεγιστοποίηση της οικονομικής ευημερίας πριν το 2008, ότι σε ένα βαθμό προέβλεπαν τη μελλοντική τρέχουσα κρίση μετά το 2009. Σε κάθε περίπτωση οι λήπτες αποφάσεων οικονομικής πολιτικής θα μπορούσαν να είχαν μια διαφορετική εικόνα από αυτό το εργαλείο κι ανάλογα να σχεδίαζαν τις οικονομικές πολιτικές τους.

Στη συνέχεια συγκρίνουμε τις προτάσεις του Πιγκού και με τον δείκτη Gini και παρατηρούμε πώς ενώ η ανισότητα περιορίζεται στην επόμενη δεκαετία,³⁸⁹ γεγονός που συμβάλλει θετικά στη μεγιστοποίηση της οικονομικής ευημερίας, οι προτάσεις του Πιγκού δε δείχνουν σχετική μεγιστοποίηση της ευημερίας. Επομένως τα αποτελέσματα του δείκτη Gini και των προτάσεων του Πιγκού, δε συμφωνούν μεταξύ τους. Ο δείκτης Gini δείχνει βελτίωση και οι προτάσεις του Πιγκού επιδείνωση. Και τα δύο εργαλεία όμως συσχετίζονται με την ανισοκατανομή του εισοδήματος και με τη μεσαία τάξη. Δεδομένης της τρέχουσας κρίσης και της σύνθλιψης της μεσαίας τάξης, αντιλαμβανόμαστε ότι ο δείκτης Gini δεν είναι καλό εργαλείο, παρόλα αυτά καθώς έχει επικρατήσει να χρησιμοποιείται ευρέως, συμπεριλαμβάνεται ως παράγοντας που αντιπροσωπεύει τη κατάσταση της μεσαίας τάξης στη παρούσα διατριβή. Ωστόσο οφείλουμε να προειδοποιήσουμε ότι είναι ένα προβληματικό εργαλείο ως προς την αποτύπωση της κατάστασης της μεσαίας τάξης.

³⁸⁹ Βλέπε σχετικά Πίνακα 4.18. και Διάγραμμα 4.13. στη σχετική ενότητα του κεφαλαίου αυτού με τον δείκτη Gini.

Διάγραμμα 4. 28.: Μέσος Όρος του Πραγματικού ΑΕΠ στις χρονικές περιόδους 1995-2004 και 2005-2014

Πηγή: Πίνακας Α.4.16. στο παράρτημα β'.

Επομένως ο περιορισμός που απορρέει από τις προτάσεις του Πιγκού « $ct \leq ct-1$ και $dt \leq dt-1$ », δεν ισχύει. Άρα σε επίπεδο δεκαετίας περιορίζεται καταρχήν η οικονομική ευημερία, αλλά επιπρόσθετα επειδή οι προτάσεις αυτές μπορεί να θεωρηθούν κι ως ένα εργαλείο ανισοτήτων και ανίχνευσης της κατάστασης της μεσαίας τάξης, υποδηλώνει χειροτέρευση αυτής. Στο επόμενο κεφάλαιο ο περιορισμός αυτός εφαρμόζεται με τις μεταβλητές του μετατρέπόμενες σε ποσοστιαίες μεταβολές, προκειμένου να είναι συμβατός με τη συνάρτηση (10), ως ένας διακόπτης ελέγχου και επαλήθευσης της οικονομικής ευημερίας. Ωστόσο ήδη στην ενότητα αυτή φάνηκε ότι ο περιορισμός δεν ισχύει, επομένως σε επίπεδο δεκαετίας, η οικονομική ευημερία θα πρέπει να περιορίζεται και σύμφωνα με τη συνάρτηση 10 κατά την εφαρμογή της στο επόμενο κεφάλαιο, προκειμένου να είναι ορθή η διαδικασία. Ενδιαφέρον φυσικά παρουσιάζουν τα εργαλεία του δείκτη Gini και του ΑΕΠ, εφόσον γίνεται ορατή η ανεπάρκεια τους στο να ερμηνεύσουν και την οικονομική ευημερία και όχι μόνο τη συνολική κοινωνική ευημερία.

4.9. Ο Παράγοντας της Παιδικής Φτώχειας ως Περιορισμός

Η ενότητα αυτή είναι αφιερωμένη στη προσπάθεια κατάρτισης ενός συνολικού αθροιστικού δείκτη μέτρησης της παιδικής φτώχειας, ο οποίος αποτελεί μία πρωτότυπη προσέγγιση, που συμπληρώνει αρμονικά τις ήδη υπάρχουσες μελέτες. Κατά την εξέταση της κοινωνικής ευημερίας, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η ευημερία των παιδιών ή το αντίθετο της η παιδική φτώχεια. Ο παράγοντας αυτός τίθεται ως περιορισμός του ολοκληρωμένου πλαισίου λήψης αποφάσεων. Ωστόσο δεν πραγματοποιείται ποσοτική εκτίμηση του³⁹⁰.

Η τρέχουσα οικονομική συγκυρία, επέφερε αρνητικές επιπτώσεις στο σύνολο της κοινωνίας και αυτό αντικατοπτρίζεται σε μεγάλο βαθμό, στη ραγδαία αύξηση της παιδικής φτώχειας στην Ελλάδα κατά τα τελευταία έτη. Οι υπάρχουσες μέθοδοι μέτρησης της, στηρίζονται σε έμμεσες εκτιμήσεις κυρίως οικονομικών μεγεθών όπως το ετήσιο εισόδημα (Corak, 2006) και τη κατανάλωση (Νικολάου, 2008) χωρίς να είναι σε θέση να αποτυπώσουν το πραγματικό πολυδιάστατο (Bradshaw, 2007b ; Μητράκος, 2008), μέγεθος της παιδικής φτώχειας. Γεννάται κατά αυτόν τον τρόπο η επιτακτική ανάγκη δημιουργίας ενός συγκεκριμένου, εξειδικευμένου αθροιστικού δείκτη για την ασφαλή μέτρηση της παιδικής φτώχειας, στην Ελλάδα³⁹¹.

Μέχρι σήμερα η ευρέως αποδεκτή και χρησιμοποιούμενη υφιστάμενη προσέγγιση καταγραφής της παιδικής φτώχειας, βασίζεται στο εισόδημα προκειμένου να διερευνηθεί τότε ένα νοικοκυριό ζει κάτω από το όριο της φτώχειας (Corak, 2006) κι έπειτα αναζητείται αν υπάρχουν παιδιά σε αυτό.³⁹² Πιο συγκεκριμένα, οι ειδικοί όταν θέλουν να υπολογίσουν τη παιδική φτώχεια, καθώς δεν υπάρχει ακόμα ένας ευρέως αποδεκτός, εξειδικευμένος δείκτης για τον υπολογισμό της, καταφεύγουν στην αναζήτηση των φτωχών νοικοκυριών βάση εισοδηματικών κριτηρίων κι ερευνούν εάν υπάρχουν παιδιά (Νικολάου, 2008), στα φτωχά νοικοκυριά (Wen-Hao Chen and Corak, 2008 ; Seccombe, 2000 ; Lewit, 1993 ; Μητράκος, 2008). Η απλοϊκή αυτή προσέγγιση μας οδηγεί σε εσφαλμένα συμπεράσματα, καθότι η παιδική

³⁹⁰ Καθώς αυτές οι μετρήσεις απαιτούν μεγάλο ανθρώπινο δυναμικό και τη χρήση κάποιου προϋπολογισμού, δεν ήταν εφικτό να κάνουμε μόνοι μας ποσοτική καταγραφή κι εκτίμηση του δείκτη αυτού.

³⁹¹ Παρόμοιες προσπάθειες έχουν υπάρξει, (Unicef, Bradshaw, 2007; Νικολάου, 2008) όχι όμως πάντα αθροιστικές ή όχι πάντα τέλειες εξαιτίας της χρήσης πολλών μεταβλητών. Η δική μας φιλοδοξούμε ότι θα ανταποκρίνεται περισσότερο στο είδος της παιδικής φτώχειας που αναπτύχθηκε στην Ελλάδα, αλλά επιπλέον μέσω της χρήσης λίγων μεταβλητών θα είναι ένα ευκολόχρηστο εργαλείο πολιτικής. Είναι σημαντικό λοιπόν να διευκρινίσουμε ότι η χρήση πολλών μεταβλητών σε τέτοια εργαλεία τα καθιστούν δύσχρηστα εργαλεία οικονομικής πολιτικής.

Βλέπε σχετικά : Bradshaw, J., 2007b, *Beyond Child Poverty*, Social Policy Research Unit University of York, vol. 75, p. 123-128. (Σελίδα 19).

Παρακάτω θα προσπαθήσουμε να επιλέξουμε λίγες μεταβλητές που περιγράφουν καλύτερα το συγκεκριμένο είδος παιδικής φτώχειας που αναπτύχθηκε στην Ελλάδα της κρίσης.

³⁹² Τα ποσοστά της παιδικής φτώχειας που δημοσιεύονται για τη χώρα μας, έχουν προκύψει με αυτόν τον τρόπο. Βλέπε για παράδειγμα πίνακα Α.4.18. στο παράρτημα β'.

φτώχεια επηρεάζεται και από άλλες συνιστώσες (Corak, 2006), όπως από τις συνθήκες διαβίωσης κατοικίας, τη διατροφή, τις νομοθετικές ρυθμίσεις κ.λπ. (UNICEF, 2012 ; Bradshaw, 2007a,b), οι οποίες δεν είναι δυνατό να προσδιοριστούν από το εισόδημα και μόνο (Corak, 2006) . Εξαιτίας της μεθόδου λοιπόν που χρησιμοποιούμε σήμερα για τη καταγραφή της παιδικής φτώχειας φαίνεται ότι θεωρούμε πως αυτή και η γενική φτώχεια ταυτίζονται κι εξαρτώνται και οι δύο μόνο από το εισόδημα (Νικολάου 2008), αυτό όμως είναι εντελώς άτοπο, καθώς τα παιδιά αποτελούν μια υποκατηγορία του πληθυσμού ιδιαίτερα ευαίσθητη, που χρήζει ειδική αντιμετώπιση και προστασία, όπως διαφαίνεται και στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Corak, 2006 ; Bradshaw, 2007b; Unicef 2012). Επομένως γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι η ευρέως χρησιμοποιούμενη μονομερής οικονομική (εισοδηματική) διάσταση της παιδικής φτώχειας δεν είναι αρκετή.

Είναι επιτακτική λοιπόν η ανάγκη για τη προσπάθεια δημιουργίας ενός εξειδικευμένου αλλά και ευκολόχρηστου δείκτη παιδικής φτώχειας ο οποίος θα παρέχει στους ερευνητές άμεσα και αξιόπιστα αποτελέσματα αλλά επίσης θα αποτελέσει ένα χρήσιμο εργαλείο για τους λήπτες αποφάσεων οικονομικής αλλά και κοινωνικής πολιτικής . Η κατάρτιση του δείκτη αυτού, μπορεί να συμβάλει στην ουσιαστικότερη αλλά και πολύπλευρη (Μητράκος,2008) προσέγγιση του φαινομένου, προκειμένου να καταστεί δυνατή η λήψη ολοκληρωμένων και αποτελεσματικών μέτρων παρέμβασης αλλά και η επιτυχημένη χάραξη κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής. Το δείκτη αυτό τον συνθέτουν όλες εκείνες οι μεταβλητές που επηρεάζουν τη παιδική φτώχεια στην Ελλάδα σύμφωνα με τη δική μας αξιολογική κρίση.

4.9.1. Μεταβλητές που περιλαμβάνει ο δείκτης της παιδικής φτώχειας

Λαμβάνοντας υπόψη μας τους υπό-δείκτες που χρησιμοποιεί η Unicef³⁹³ (De Neubourg et al, 2012 ; Unicef, 2013) για να προσδιορίσει τη παιδική φτώχεια , απομονώσαμε κι επιλέξαμε εκείνους που αποτυπώνουν καλύτερα το είδος της παιδικής φτώχειας που αναπτύχθηκε στην Ελλάδα λόγω της κρίσης, επίσης

³⁹³ Ως μέρος των συνεχιζόμενων προσπαθειών της UNICEF, για τη δημιουργία ποιοτικών εκτιμήσεων για την παιδική φτώχεια και ανισοτήτων, η Ανάλυση Πολλαπλής Επικάλυψης Στέρησης (MODA) είναι ένα εργαλείο που αναπτύχθηκε από το γραφείο έρευνας της UNICEF, με την υποστήριξη της Διεύθυνσης Πολιτικής και Στρατηγικής, για να ενισχύσει την επικέντρωση στην ισότητα των παιδικής φτώχειας και αναλύσεις στέρησης σε όλο τον κόσμο. Η «MODA» υιοθετεί μια ολιστική προσέγγιση της ευημερίας των παιδιών, με επίκεντρο την πρόσβαση σε διάφορα αγαθά και υπηρεσίες που είναι ζωτικής σημασίας για την επιβίωση και την ανάπτυξή τους. Αναγνωρίζει ότι η εμπειρία ενός παιδιού σε στερήσεις είναι πολύπλευρη και αλληλένδετη και ότι οι πολλαπλές επικαλυπτόμενες στερήσεις είναι πιο πιθανό να συμβούν, με περισσότερες αρνητικές επιπτώσεις, στις πιο κοινωνικό-οικονομικά μειονεκτούσες ομάδες.

Βλέπε σχετικά: De Neubourg, C., Chai, J., De Milliano, M., Plavgo, I., and Wei, Z., 2012, Cross-Country MODA Study: Multiple Overlapping Deprivation Analysis (MODA) –Technical note, Working Paper 2012-05, UNICEF Office of Research , Florence.

συμπεριλάβαμε και τυχόν δικούς μας³⁹⁴. Οι μεταβλητές που δεν υπάρχουν στην Unicef (2013) και προσθέτουμε εμείς³⁹⁵ είναι η παροχή ή όχι ηλεκτρικού ρεύματος,³⁹⁶ ο τρόπος θέρμανσης³⁹⁷ και η δυνατότητα δωρεάν πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας³⁹⁸ καθόλη τη διάρκεια της ζωής του παιδιού. Ο δείκτης της παιδικής φτώχειας βασίζεται στη προτεινόμενη μεθοδολογία του τρίτου κεφαλαίου (συνάρτηση 1)³⁹⁹, είναι αθροιστικής μορφής και οι βαρύτητες τοποθετούνται ανάλογα με την θέση της κάθε μεταβλητής. Ενώ οι τιμές που λαμβάνει η κάθε μεταβλητή όταν ερευνάται ο δείκτης σε ένα παιδί είναι μηδέν ή ένα. Τελικά ο δείκτης έχει την ακόλουθη μορφή:

$$\begin{aligned} & (\text{Δείκτης Παιδικής Φτώχειας}) \Rightarrow \\ & \mathbf{F}(\mathbf{x}) = \mathbf{x}_1 + \mathbf{x}_2 + \mathbf{x}_3 + \mathbf{x}_4 + \mathbf{x}_5 + \mathbf{x}_6 + \mathbf{x}_7 + \mathbf{x}_8 + \mathbf{x}_9 + \mathbf{x}_{10} \geq 0 \end{aligned}$$

³⁹⁴ Για παράδειγμα δε συμπεριλάβαμε τη μεταβλητή της ύπαρξης ή όχι εσωτερικής τουαλέτας στην οικεία, κάτι που στην Αφρική για παράδειγμα έχει σημασία, αλλά στην Ελλάδα η ύπαρξη ή όχι ηλεκτρικού ρεύματος στην οικεία έχει μεγαλύτερη σημασία από την ύπαρξη της τουαλέτας, διότι όλα τα σπίτια έχουν εσωτερική τουαλέτα, αλλά όλα τα σπίτια δεν έχουν σίγουρα παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, εξαιτίας της δυσκολίας αποπληρωμής των τιμολογίων του παρόχου. Επομένως στη παρούσα διατριβή κάποια στοιχεία θεωρούνται ως μειωμένης σημαντικότητας όταν δεν απεικονίζουν το είδος της παιδικής φτώχειας που εμφανίστηκε στην Ελλάδα από το 2009 και μετά και για αυτό δεν περιλαμβάνονται στον δείκτη.

³⁹⁵ Βεβαίως η ενότητα αυτή μπορεί να θεωρηθεί και ως μια πρόταση προς τους αρμόδιους οργανισμούς όταν μετρούν τη παιδική φτώχεια να συμπεριλαμβάνουν κι αυτές τις τρεις μεταβλητές που προτείνουμε.

³⁹⁶ Στην Ελλάδα της κρίσης δημιουργήθηκαν νοικοκυριά με παιδιά χωρίς πρόσβαση στο ηλεκτρικό ρεύμα λόγω διακοπής για ανεξόφλητους λογαριασμούς. Βεβαίως ένα παιδί που διαμένει σε οικεία χωρίς ηλεκτρικό ρεύμα ακόμα κι αν είναι προσωρινή η κατάσταση, πρέπει να καταγράφεται και να συμπεριλαμβάνεται ως ποσοστό παιδικής φτώχειας. Βεβαίως το φαινόμενο αυτό δηλώνει και τη χαμηλή κοινωνική αλληλεγγύη.

³⁹⁷ Αντί αυτών οι μεταβλητές που συνήθως συναντάμε είναι η «ικανοποιητική θέρμανση».

Βλέπε σχετικά: Νικολάου, Άννα (2008). «Διαστάσεις της παιδικής φτώχειας στην Αθήνα: Θεωρητικές προσεγγίσεις, εμπειρική έρευνα και μεθοδολογικά ζητήματα», *Κοινωνικοί και Χωρικοί Μετασχηματισμοί στην Αθήνα του 21ου Αιώνα*, ΜΕΛΕΤΕΣ – ΕΡΕΥΝΕΣ ΕΚΚΕ, Αθήνα: ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ, Σελ. 374.

Ωστόσο στην Ελλάδα της κρίσης το πρόβλημα δεν ήταν αν η θέρμανση είναι απλά ικανοποιητική, αλλά αν ήταν και ασφαλής. Σε περιπτώσεις νοικοκυριών για παράδειγμα που δεν έχουν ρεύμα, η επόμενη ερώτηση θα πρέπει να είναι αν ο τύπος θέρμανσης που χρησιμοποιούν είναι ασφαλής. Για παράδειγμα όπως είδαμε από τραγικά περιστατικά τα προηγούμενα χρόνια η θέρμανση με μαγκάλια όχι μόνο δεν είναι ασφαλής αλλά υπάρχει κίνδυνος θανάτου. Με τις υπάρχουσες μεθόδους καταγραφής της παιδικής φτώχειας αν φανταστούμε υποθετικά ένα νοικοκυριό με κομμένο ρεύμα που θερμαίνεται στο βαρύ χειμώνα με μαγκάλι, και το παιδί σε αυτό το νοικοκυριό κινδυνεύει με θάνατο, αυτό σήμερα δε καταγράφεται ως ποσοστό παιδικής φτώχειας. Επομένως η γενική μεταβλητή της ικανοποιητικής θέρμανσης μάλλον δεν αποτυπώνει ορθά το φαινόμενο. Επίσης η έλλειψη βαρυτήτων πάλι είναι ένα πρόβλημα, διότι η έλλειψη διαδικτύου στην οικεία και η έλλειψη της ικανοποιητικής θέρμανσης με τη μορφή που εκδηλώθηκε στην Ελλάδα της κρίσης, δεν μπορούν να έχουν τον ίδιο αντίκτυπο στη παιδική φτώχεια, όταν με το δεύτερο κινδυνεύει ακόμα και η ζωή του παιδιού.

³⁹⁸ Στην Ελλάδα της κρίσης ζήσαμε έντονα ακόμα και το φαινόμενο όταν και οι δυο γονείς ήταν άνεργοι, να μην έχουν καμία ασφάλιση, με αποτέλεσμα τα παιδιά τους ακόμα και τα βρέφη να μην έχουν τη δυνατότητα δωρεάν πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας, λόγω έλλειψης ασφάλισης. Αυτό φυσικά οφείλει να καταγράφεται ως συνιστώσα της παιδικής φτώχειας.

³⁹⁹ Σε αντίθεση με τη συνάρτηση 1, εκφράζει τον πόνο και όχι την ηδονή.

Ενώ οι μεταβλητές που περιλαμβάνει είναι οι ακόλουθες:⁴⁰⁰

1. Παροχή ή όχι ηλεκτρικού ρεύματος
2. Τρόπος θέρμανσης
3. Δυνατότητα δωρεάν πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας
4. Διαρροή στη στέγη, υγρασία σε πάτωμα/τοίχους/θεμέλια, σάπια παράθυρα,
5. Τρία γεύματα την ημέρα.
6. Τουλάχιστον ένα γεύμα την ημέρα με κρέας, κοτόπουλο ή ψάρι, (ή λαχανικά ίσης θρεπτικής αξίας).
7. Φρέσκα φρούτα και λαχανικά κάθε μέρα.
8. Μια σύνδεση με το διαδίκτυο.
9. Βία
10. Ανεργία: Ποσοστό των παιδιών που ζουν σε άνεργα νοικοκυριά.

Η μορφή και ότι τιμές που παίρνουν οι παραπάνω μεταβλητές είναι οι εξής:

x_1 : Έχει ρεύμα το $x_1 = 0$. Δεν έχει ρεύμα το $x_1 = 1$.

x_2 : Ασφαλής θέρμανση το $x_2 = 0$. Μη ασφαλή θέρμανση το $x_2 = 1$.

x_3 : Δωρεάν υγεία $x_3 = 0$. Χωρίς δωρεάν υγεία $x_3 = 1$.

x_4 : Χωρίς υγρασία το $x_4 = 0$. Με υγρασία το $x_4 = 1$.

x_5 : Τρία γεύματα την ημέρα το $x_5 = 0$. Χωρίς τρία γεύματα το $x_5 = 1$.

x_6 : Ένα ημερήσιο γεύμα συγκεκριμένης θρεπτικής αξίας το $x_6 = 0$. Χωρίς το ημερήσιο γεύμα συγκεκριμένης θρεπτικής αξίας το $x_6 = 1$.

x_7 : Με φρούτα και λαχανικά κάθε μέρα $x_7 = 0$. Χωρίς φρούτα και λαχανικά κάθε μέρα $x_7 = 1$.

x_8 : Με σύνδεση στο διαδίκτυο $x_8 = 0$. Χωρίς σύνδεση $x_8 = 1$.

x_9 : Χωρίς βία $x_9 = 0$. Με βία $x_9 = 1$.

x_{10} : Ανεργία $x_{10} = 0$. Χωρίς ανεργία $x_{10} = 1$

Για συνολικό αποτέλεσμα ίσον μηδέν, δεν υπάρχει παιδική φτώχεια γιατί όλες οι μεταβλητές είναι θετικές. Όταν ο δείκτης αποτελείται από δέκα μεταβλητές τότε υπάρχουν $2^{10} = 1024$ διαφορετικές καταστάσεις, αποχρώσεις της παιδικής φτώχειας. Το ότι υφίστανται διαβαθμίσεις στη παιδική φτώχεια σημαίνει ότι

⁴⁰⁰ Οι μεταβλητές αυτές έχουν ληφθεί από τη Unicef η οποία τις ομαδοποιεί κατά κάποιο τρόπο στις εξής κατηγορίες: Δείκτης Παιδικής Στέρησης, Υλική στέρωση (χαμηλή οικογενειακή αφθονία), Υγεία και Ασφάλεια, Συμμετοχή στην προσχολική εκπαίδευση, Σχολικές Επιδόσεις, Συμπεριφορές και Κίνδυνοι, Επικίνδυνες συμπεριφορές, Βία, Στέγαση – Περιβάλλον, Πολλαπλά προβλήματα στέγασης. Για παράδειγμα η μεταβλητή x_7 περιλαμβάνεται στη κατηγορία «Δείκτης Παιδικής Στέρησης», η μεταβλητή x_4 περιλαμβάνεται στη κατηγορία «Πολλαπλά προβλήματα στέγασης». Για όλες τις υπό-παραμέτρους που περιλαμβάνει η κάθε κατηγορία βλέπε σχετικά: UNICEF Office of Research (2013). 'Child Well-being in Rich Countries: A comparative overview', Innocenti Report Card 11, UNICEF Office of Research, Florence (Σελίδες: 11-38). Φυσικά έχουν ήδη προαναφερθεί οι μεταβλητές εκείνες οι οποίες λαμβάνονται από εμάς και δεν υπάρχουν σε αυτές της κατηγορίες της Unicef και θα μπορούσαν να προστεθούν.

μπορεί κάποιος να πει ποια είναι η χειρότερη απόχρωση ή να πει γενικά ποια είναι η απόχρωση που ισχύει σήμερα σε κάποια χώρα, περιφέρεια ή δήμο και να πάρει οπωσδήποτε τα κατάλληλα μέτρα που θα εστιάζουν και θα επιδρούν σε αυτή τη συγκεκριμένη απόχρωση και όχι σε κάποια άλλη. Ενώ οι βαρύτητες μπαίνουν από μόνες τους, αυτόματα λόγω θέσης. Όσο πιο δεξιά πηγαίνουμε τόσο μεγαλύτερη η σημαντικότητα της μεταβλητής. Δε παίζει ρόλο μόνο το συνολικό άθροισμα αλλά και η θέση της μεταβλητής.

Για παράδειγμα:

A)

X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	X ₈	X ₉	X ₁₀
0	0	0	1	1	1	1	1	1	0

Τότε το $F(x_\alpha) = 6$

B)

X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	X ₈	X ₉	X ₁₀
1	1	1	0	0	0	1	1	1	0

Τότε το $F(x_\beta) = 6$

Όμως είναι άλλο το 6 στη περίπτωση A και άλλο στη περίπτωση B. Διότι στη περίπτωση A το έξι είναι χειρότερο, γιατί το ένα στη πέμπτη μεταβλητή είναι χειρότερο από το ένα στη πρώτη μεταβλητή⁴⁰¹. Κατά τον ίδιο τρόπο, μέσω αξιολογικών κρίσεων, μπορώ να θέσω βαρύτητες σε κάποιες από αυτές τις δέκα μεταβλητές και το χωρίς ασφαλή θέρμανση να είναι π.χ. $x_2=3$ και όχι $x_2=1$.

Επομένως ο συνολικός αθροιστικός δείκτης περιλαμβάνει μεταβλητές από τη Unicef (2013) αλλά επιπλέον στη κατηγορία των προβλημάτων στέγασης, εμπεριέχονται ως επιπλέον μεταβλητές η παροχή ή όχι ηλεκτρικού ρεύματος καθώς και ο τρόπος θέρμανσης. Επίσης στη κατηγορία υγεία και ασφάλιση συμπεριλαμβάνεται ως μεταβλητή και η δυνατότητα δωρεάν πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας καθόλη τη διάρκεια της ζωής του παιδιού. Μέχρι τώρα οι μεταβλητές αυτές δε λαμβάνονται υπόψη ούτε από τη Unicef ούτε από άλλους οργανισμούς και αυτό δείχνει ότι η καταγραφή της παιδικής φτώχειας στην Ελλάδα ακόμα και από τη Unicef είναι ελλιπής. Επιπρόσθετα στο συνολικό δείκτη μέτρησης της παιδικής φτώχειας, της εν λόγω διατριβής δίνεται περισσότερη βαρύτητα σε μεταβλητές που επηρεάζουν περισσότερο αρνητικά την ευημερία των παιδιών και οι οποίες βαρύτητες καθορίζονται από τη θέση που λαμβάνουν στη συνάρτηση. Τελικά η καταμέτρηση της παιδικής φτώχειας μέσω ενός εξειδικευμένου κι αποκλειστικού δείκτη που

⁴⁰¹ Η εκτίμηση γίνεται με τον ίδιο τρόπο που γίνεται ο υπολογισμός σε δεκαδικό σύστημα ενός δυαδικού αριθμού. Οι "θέσεις" των ψηφίων έχουν μεγαλύτερη σημασία όταν αυτά βρίσκονται στα αριστερά.

προσεγγίζει το φαινόμενο με όρους όχι μόνο εισοδήματος, βοηθά τους λήπτες αποφάσεων οικονομικής ή κοινωνικής πολιτικής στη λήψη μέτρων περιορισμού της.

4.9.2. Εισαγωγή της παιδικής φτώχειας στο ολοκληρωμένο πλαίσιο ως περιορισμός

Στη παιδική φτώχεια υπάρχουν δύο ακραίες καταστάσεις : Α) Όταν όλες οι συνθήκες που περιγράφουν τη παιδική φτώχεια ισχύουν, δηλαδή όταν όλες οι παράμετροι της είναι ίσον με ένα , τότε λαμβάνεται η χειρότερη κατάσταση. Β) Όταν όλες οι συνθήκες που τη περιγράφουν δεν ισχύουν, δηλαδή όλες οι παράμετροι της είναι ίσον με μηδέν.

Το ολοκληρωμένο υπολογιστικό πλαίσιο της Κοινωνικής Ευημερίας αποδίδει σωστά την ευημερία όταν η παιδική φτώχεια είναι από το μέσον και κάτω. Δηλαδή:

$$(3^{\text{ος}} \text{ Περιορισμός}) \Rightarrow 0000000000 \leq \text{Παιδική Φτώχεια} \leq 1111100000.^{402}$$

Όπου εδώ χρησιμοποιούμε δέκα κριτήρια για τη παιδική φτώχεια, με αυξανόμενη σημαντικότητα καθώς μετακινούμαστε από τα αριστερά προς τα δεξιά. Η παιδική φτώχεια λοιπόν εκφράζει έναν περιορισμό της συνάρτησης δέκα, τον οποίο εμείς στη παρούσα διατριβή υποθέτουμε ότι ισχύει και θα ερευνήσουμε⁴⁰³ σε μελλοντική μελέτη αν όντως αυτός ο περιορισμός ισχύει στη πραγματικότητα, βασιζόμενοι σε πρωτογενή στοιχεία που θα συλλεχθούν.

4.9.3. Συσχέτιση του παράγοντα της παιδικής φτώχειας με τον παράγοντα της ανεργίας

Σε προηγούμενη ενότητα περιγράψαμε τη συσχέτιση του παράγοντα της παιδικής φτώχειας με τον παράγοντα της αλληλεγγύης προκειμένου να καταδείξουμε πώς η έλλειψη αλληλεγγύης οδηγεί σε παιδική φτώχεια, πώς η εμφάνιση της παιδικής φτώχειας μαρτυρά την έλλειψη κοινωνικής αλληλεγγύης και πώς η έλλειψη αλληλεγγύης οδηγεί σε γιγάντωση της παιδικής φτώχειας κι όχι σε περιορισμό της. Στην ενότητα αυτή θα δείξουμε πώς η ανεργία οδηγεί σε παιδική φτώχεια και πώς η παιδική φτώχεια οδηγεί σε ανεργία. Η συσχέτιση αυτή πραγματοποιείται με απλό περιγραφικό τρόπο κι όχι μέσω της εφαρμογής της παλινδρομήσεως.

⁴⁰² Αυτό αφορά ένα άτομο, δηλαδή ένα παιδί, ανάλογα θα διαμορφωθεί σε μελλοντική έρευνα για όλο το δείγμα των παιδιών.

⁴⁰³ Η έρευνα αυτή απαιτεί να γίνουν μετρήσεις σύμφωνα με τον δείκτη που προτείνουμε.

Αποδεχόμενοι το γεγονός ότι το σύμπαν ως ένα χωροχρονικό συνεχές αποτελεί ένα ντετερμινιστικό σύστημα, τότε τασσόμαστε υπέρ του ντετερμινισμού (αιτιοκρατίας) στην επιστήμη και σύμφωνα με αυτό μπορούμε να ορίσουμε μια σχέση αιτιότητας μεταξύ της φτώχειας και της ανεργίας. Η φορά της σχέσης αυτής εκ πρώτης όψεως είναι εμφανής, από την ανεργία οδηγούμεθα στη φτώχεια. Η ανεργία είναι η αιτία και το αιτιατό η φτώχεια. Όμως η φαινόμενη φορά της αιτιότητας δύναται να αντιστραφεί ειδικά όταν αφορά τη παιδική φτώχεια και η παιδική φτώχεια να είναι η αιτία και το αιτιατό η ανεργία. Βάση αυτού δεν είναι μόνο η ανεργία που προκαλεί φτώχεια, αλλά η ίδια η φτώχεια (παιδική φτώχεια) εξαιτίας των χαμηλών εφοδίων οδηγεί σε επισφαλείς ή χαμηλά αμειβόμενες εργασίες και σε ανεργία. Ως ανεργία νοείται γενικά η συμμετοχή στον εργασιακό βίο και την αγορά εργασίας. Διότι κάποιος όταν δε καταφέρει ποτέ να βρει κάποια δουλειά δε λογίζεται ως άνεργος. Αλλά ως ανεργία καταγράφονται εκείνοι που είχαν εργασία, την έχασαν και τώρα ψάχνουν εναγωνίως νέα δουλειά. Αν αυτοί απογοητευτούν και εγκαταλείψουν τον έντονο αγώνα για νέα δουλειά πάλι δε λογίζονται ως άνεργοι. Επομένως η επίδραση της παιδικής φτώχειας στη μελλοντική ανεργία νοείται ως επίδραση στο μελλοντικό κοινωνικό – οικονομικό status.

Επομένως μέσω της σχέσης της αιτιότητας δύναται να περιγράψουμε τη συσχέτιση μεταξύ της παιδικής φτώχειας και της ανεργίας. Ο περιορισμός και η αντιμετώπιση της παιδικής φτώχειας σήμερα συνεπάγεται μέσω της σχέσης αιτιότητας και περιορισμός της μελλοντικής ανεργίας. Σε επόμενη, από τη παρούσα διατριβή, έρευνα θα προσπαθήσουμε να συλλέξουμε όσα στοιχεία χρειαζόμαστε για να εφαρμόσουμε στη συνέχεια τη παλινδρόμηση για να βρούμε τη ποσοτική συσχέτιση των παραγόντων αυτών.

4.9.4. Συζήτηση

Κατά την εξέταση της ευημερίας κρίνουμε ότι θα πρέπει να συμπεριλαμβάνουμε και τη παιδική ευημερία ή το αντίθετο της, τη παιδική φτώχεια. Η ευημερία των παιδιών αποτελεί ένα προσδιοριστικό παράγοντα της ευημερίας του συνόλου δηλαδή της κοινωνικής ευημερίας. Στη παρούσα διατριβή θεωρήσαμε ότι η παιδική φτώχεια θα πρέπει να αποτελεί ένα περιορισμό στο υπολογιστικό πλαίσιο προσδιορισμού της ευημερίας.

Από τις εισοδηματικές μετρήσεις στα νοικοκυριά κρίνουμε ότι η παιδική φτώχεια στην Ελλάδα της κρίσης είναι ανησυχητικά υψηλή. Εν τούτοις υπάρχει ένα κομμάτι της παιδικής φτώχειας το οποίο δεν συσχετίζεται με το εισόδημα και έτσι δεν καταγράφεται στις μετρήσεις αυτές, με αποτέλεσμα η αποτύπωση της παιδικής φτώχειας στην Ελλάδα ίσως να μην είναι ορθή. Πιο συγκεκριμένα στην Ελλάδα της κρίσης στο παρελθόν παρατηρήθηκε το φαινόμενο παιδιών που δεν είχαν ηλεκτρικό ρεύμα στην οικεία τους εξαιτίας διακοπής, ή το φαινόμενο παιδιών και βρεφών που

δεν είχαν δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη επειδή και οι δυο γονείς ήταν άνεργοι με αποτέλεσμα να μην έχουν ασφάλιση, να μην έχουν δηλαδή βιβλιάριο υγείας στο οποίο θα μπορούσαν να συμπεριλάβουν και τα τέκνα τους, επίσης παρατηρήθηκε και το φαινόμενο της θέρμανσης με επικίνδυνα μέσα, ικανά ακόμα και να κοστίσουν τη ζωή ενός παιδιού. Στα πλαίσια αυτά η παρούσα διατριβή για να καλύψει αυτό το κενό προτείνει έναν νέο δείκτη μέτρησης της παιδικής φτώχειας, ικανό να αποτυπώσει αυτά τα φαινόμενα. Μονάχα αν καταγράψουμε ορθά το φαινόμενο προσεγγίζοντας το συγκεκριμένο είδος παιδικής φτώχειας που εμφανίστηκε στη χώρα μας τα τελευταία χρόνια, θα μπορούσαμε να το αντιμετωπίσουμε, δίνοντας το κατάλληλο φάρμακο που δρα στο συγκεκριμένο αυτό είδος.

Ο δείκτης αυτός δε βασίζεται σε πολλές μεταβλητές, αλλά σε λίγες, καίριες και αντιπροσωπευτικές του συγκεκριμένου τύπου παιδικής φτώχειας που δημιουργήθηκε στην Ελλάδα της κρίσης. Αυτό τον καθιστά ένα ευκολόχρηστο εργαλείο στα χέρια των ληπτών αποφάσεων οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής, σε αντίθεση με έναν δείκτη που θα περιλάμβανε πολλές και μη σχετικές με το πρόβλημα όπως εμφανίστηκε στην Ελλάδα, μεταβλητές. Η παρούσα διατριβή αποδεχόμενη τις αξιολογικές κρίσεις, θεωρεί ότι οι βαρύτητες στις μεταβλητές αυτές δίνονται από τους φορείς χάραξης οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής ανάλογα με τη θέση στην οποία τις τοποθετούν στη ταυτότητα του δείκτη της παιδικής φτώχειας. Τελικά καταλήγει ότι όταν ο δείκτης περιλαμβάνει δέκα μεταβλητές, τότε υπάρχουν 1.024 διαβαθμίσεις της παιδικής φτώχειας. Φυσικά για μια άλλη χώρα ανάλογα με το είδος της παιδικής φτώχειας που αντιμετωπίζει, οι ειδικοί μπορούν να θέσουν δέκα άλλες μεταβλητές. Για παράδειγμα αν πάμε να εξετάσουμε τη παιδική φτώχεια στην Αφρική, η έλλειψη πόσιμου νερού θα πρέπει να είναι μία από αυτές τις δέκα μεταβλητές και λόγω θέσης της να λαμβάνει υψηλή βαρύτητα, αντίστοιχα θα πρέπει να συμπεριληφθούν και οι υπόλοιπες εννέα μεταβλητές. Επομένως εδώ καταρτίζουμε ένα εργαλείο, στο οποίο τόσο οι μεταβλητές που θα περιλαμβάνει όσο και οι βαρύτητες τους, αφήνονται στην υποκειμενική κρίση των ληπτών αποφάσεων δημόσιας πολιτικής. Φυσικά αυτό γίνεται υπό την παραδοχή ότι είναι διαφορετικά συνήθως τα είδη παιδικής φτώχειας που εμφανίζονται σε διαφορετικές χώρες ή ηπείρους, άρα καταρχήν δεν είναι συγκρίσιμα και επιπρόσθετα δε μπορούμε να τους δώσουμε το ίδιο φάρμακο σε όλα για να τα αντιμετωπίσουμε. Ακριβώς όπως άλλο φάρμακο θα δώσουμε για την ημικρανία και άλλο για το πυρετό κι ας συσχετίζονται και τα δύο με πόνο στο κεφάλι. Επομένως άλλο φάρμακο θα δώσουμε για το πρόβλημα στην Ελλάδα κι άλλο για το πρόβλημα στην Αφρική κι ας συσχετίζονται και τα δύο προβλήματα με παιδική φτώχεια. Αν δε τα μετρήσουμε όμως και δεν τα καταγράψουμε σωστά δε θα καταφέρουμε να δώσουμε και τη κατάλληλη θεραπεία. Άρα είναι επιτακτική ανάγκη η εφαρμογή ενός τέτοιου εργαλείου στην Ελλάδα της κρίσης.

Σε μελλοντική έρευνα, θα προσπαθήσουμε να εφαρμόσουμε τον δείκτη αυτό σε κάποια περιφέρεια της χώρας για να κάνουμε μετρήσεις. Ο λόγος που στη παρούσα

διατριβή δε δίνονται συγκεκριμένα νούμερα μέσω της εφαρμογής του δείκτη, είναι ότι η διαδικασία αυτή απαιτεί πόρους τόσο οικονομικούς όσο και σε ανθρώπινο κεφάλαιο, τους οποίους δε μπορούσαμε να διαθέσουμε. Ελπίζουμε όμως ότι στο μέλλον θα καταφέρουμε να εφαρμόσουμε τον δείκτη που προτείνουμε και να μετρήσουμε τη παιδική φτώχεια, όπως επίσης να διαμορφώσουμε στη συνέχεια επιτυχημένες πολιτικές αντιμετώπισης του φαινομένου που θα βασίζονται στα ποσοτικά αποτελέσματα που θα λάβουμε.

Ο δείκτης αυτός αποτελεί ακόμα μια καινοτομία της παρούσης διατριβής, γιατί ακόμα κι αν αποτελεί μια λογική συνέχεια των ήδη υπάρχουσών ερευνών, η τοποθέτηση του στα πλαίσια και στις ανάγκες της ελληνικής πραγματικότητας είναι από μόνη της πρωτοποριακή. Άλλο καινοτόμο κομμάτι του δείκτη είναι η πρόταση για διαβάθμιση της παιδικής φτώχειας και οι 1024 αποχρώσεις της. Επιπλέον η καινοτομία έγκειται και στο γεγονός ότι στη χώρα μας δεν υπάρχουν αρκετές μελέτες για τη παιδική φτώχεια, ούτε παλαιότερες, ούτε καινούργιες, παρά τις γιγαντιαίες διαστάσεις που έχει λάβει το πρόβλημα και στη χώρα μας, παρά ελαχίστων, επομένως οποιαδήποτε πρόοδος γίνεται προς τη κατεύθυνση αυτή θεωρείται καινοτόμος, εξαιτίας της απουσίας του απαραίτητου πλήθους τέτοιων ερευνών. Επίσης η διαμόρφωση του παράγοντα αυτού ως περιορισμού στο συνολικό πλαίσιο της ευημερίας που εξετάζει η παρούσα διατριβή είναι εντελώς καινοτόμο, καθώς δεν έχει ξαναγίνει παρόμοια προσπάθεια. Επιπρόσθετα η ίδια η έκφραση (ταυτότητα) του περιορισμού αυτού και η λογική του αποτελεί μια σημαντική καινοτομία. Ενώ και η απλή ιδέα της συμπερίληψης της παιδικής ευημερίας στη συνολική είναι πρωτοποριακή.

4.10.: Ο παράγοντας της καταχρηστικής εκμετάλλευσης (συλλογικής) δεσπόζουσας θέσης ως περιορισμός

Η καταχρηστική εκμετάλλευση (συλλογική ή μη) δεσπόζουσας θέσης εξετάζεται σε συνθήκες ισορροπίας και συγκεκριμένα σε συνθήκες μερικής ισορροπίας. Ωστόσο η παρούσα μελέτη δε τάσσεται υπέρ της αυστηρής επιρροής της επιστήμης της φυσικής στην επιστήμη των οικονομικών⁴⁰⁴ και για αυτό στο βαθμό που αυτό είναι εφικτό αποφεύγονται διαγράμματα που παραπέμπουν στη μερική ή γενική ισορροπία. Στα πλαίσια αυτά η μεταβλητή της καταχρηστικής εκμετάλλευσης (συλλογικής) δεσπόζουσας θέσης⁴⁰⁵ θα εξεταστεί μέσα από ένα διαφορετικό πρίσμα. Συγκεκριμένα εξετάζεται κατά πόσο η μεταφορά εισοδήματος από τους καταναλωτές προς τους

⁴⁰⁴ Όπως έχει ήδη γίνει φανερό από την αποδοχή των ηθικών κρίσεων στη θεωρία της ευημερίας.

⁴⁰⁵ Σύμφωνα με το άρθρο 102 της Συνθήκης της Λισσαβόνας απαγορεύεται η καταχρηστική εκμετάλλευση της Δεσπόζουσας Θέσης όταν αναφέρεται σε μια επιχείρηση, καθώς και η καταχρηστική εκμετάλλευση της Συλλογικής Δεσπόζουσας Θέσης όταν αναφέρεται σε πολλές επιχειρήσεις. Βλέπε σχετικά: Ευρωπαϊκή Ένωση, *Συλλογή Συνθηκών*, Τόμος Ι, Μέρος Ι, Λουξεμβούργο : Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Βρυξέλλες 2000

μονοπωλητές ή τα μέλη του καρτέλ⁴⁰⁶ είναι κατ' ανάγκη κακή.⁴⁰⁷ Η αντίστροφα πραγματοποιείται μια αναζήτηση του κατά πόσο είναι ηθικό να δοθεί πρόστιμο σε μια παράνομη πρακτική των επιχειρήσεων η οποία θα μεταφραστεί σε απώλειες εισοδήματος των εργαζομένων ή των αντιπροσώπων της για παράδειγμα.⁴⁰⁸ Αν και δεν θα ερευνηθεί ως προς αυτή τη κατεύθυνση αξίζει όμως να αναφερθεί ότι ένα τέτοιο πρόβλημα στη πραγματικότητα είναι πρόβλημα γενικής κι όχι μερικής ισορροπίας. Τελικά μέσα από αυτή τη διαδικασία αναζητείται ποιο επίπεδο προστίμου είναι το ιδανικό και υπό τους όρους που περιγράφηκαν παραπάνω το ηθικό. Δηλαδή αναζητείται ποιο ύψος προστίμου είναι ηθικό αλλά και ρεαλιστικό, υπό την έννοια ότι θα μπορεί να πληρωθεί από την επιχείρηση χωρίς εκείνη να κλείσει, ή να απολύσει εργαζομένους και να προκαλέσει κι άλλη ανεργία σε περίοδο ύφεσης ή να μετακυλιστεί με κάθε τρόπο ο αρνητικός του αντίκτυπος σε μια μικρή ή μεγάλη κοινωνία. Επιπλέον, προτείνουμε τα ποσά που θα συσσωρευτούν από τις αρχές ανταγωνισμού επιβάλλοντας πρόστιμα, να επενδυθούν σε κοινωφελείς δραστηριότητες και ιδιαίτερα σε περιόδους ύφεσης να επενδυθούν στη καταπολέμηση της ανθρωπιστικής κρίσης⁴⁰⁹, κάτι που πιστεύουμε ότι θα συμβάλλει και στο περιορισμό της παιδικής φτώχειας⁴¹⁰.

⁴⁰⁶ Το καρτέλ σύμφωνα με το άρθρο 101 της Συνθήκης της Λισσαβόνας αφορά τις συμφωνίες, τις αποφάσεις ενώσεων των επιχειρήσεων και τις εναρμονισμένες πρακτικές. .

Βλέπε σχετικά: Ευρωπαϊκή Ένωση, *Συλλογή Συνθηκών*, Τόμος Ι, Μέρος Ι, Λουξεμβούργο : Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Βρυξέλλες 2000

⁴⁰⁷ Πιο συγκεκριμένα ο Chacholiades αναφέρει τα εξής: «Πιστεύεται συχνά ότι το κακό του μονοπωλίου συνίσταται στο τεράστιο κέρδος του. Αυτό είναι απολύτως λανθασμένο. Αληθεύει βεβαίως ότι το τεράστιο μονοπωλιακό κέρδος αντιπροσωπεύει κάποια μεταφορά εισοδήματος από τους καταναλωτές προς τους μονοπωλητές. Το κατά πόσο όμως η μεταφορά είναι καλή ή κακή μπορεί να κριθεί μόνο πάνω στη βάση της ηθικής.» Ενώ αλλού ο Chacholiades αναφέρει τις διάφορες εσφαλμένες αντιλήψεις για το μονοπώλιο μεταξύ των οποίων τον ισχυρισμό ότι οι μονοπωλητές έχουν τεράστια κέρδη. Βλέπε σχετικά:

Chacholiades, Miltiades (1990a). *Μικροοικονομική Ι*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, (Σελίδες 454-458)

Chacholiades, Miltiades (1990b). *Μικροοικονομική ΙΙ*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, (Σελίδες 188-189)

Επομένως καθίσταται σαφές ότι ανάλυση των μονοπωλίων ως προς την ευημερία δεν είναι πάντα ορθή και χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση. Ακριβώς αυτός είναι ο στόχος αυτής της ενότητας.

⁴⁰⁸ Μάλιστα είναι ορθό να εξετάζεται η γενικότερη κατάσταση της οικονομίας ενός κράτους. Για παράδειγμα αν τα δημόσια οικονομικά ενός κράτους προϋποθέτουν μια κρυφή, μικρή ανοχή στον πληθωρισμό, στη περίπτωση που επιδιώκεται μια σταθεροποίηση του χρέους η οποία υπαγορεύεται από τη ταυτότητα σταθεροποίησης χρέους, τότε μάλλον η κρυφή ανοχή στο πληθωρισμό οδηγεί στην επανεξέταση του κατά πόσο είναι ορθό να επέμβεις ώστε να δώσεις πρόστιμο και να προκαλέσεις μέσω αυτού ανεργία ίσως σε μια μερίδα ανθρώπων και μάλιστα σε περίοδο ύφεσης. Φυσικά όλα αυτά είναι υπό προϋποθέσεις και κάποιος θα μπορούσε να πει ότι ακόμα κι αν αυτά ισχύουν, αφορούν μια ελάχιστη μερίδα ατόμων με απειροελάχιστη επιρροή ως προς το σύνολο της ευημερίας, αλλά αξίζει να παρατεθεί κι αυτή η άποψη, η οποία απαιτεί συσχετισμό της παρούσας μεταβλητής, με άλλες μεταβλητές όπως αυτή του πληθωρισμού ή της ανεργίας ή ακόμα και του χρέους. Παρατηρούμε βέβαια ότι αυτές οι μεταβλητές ανήκουν στη γενική ισορροπία σε αντίθεση με τα μονοπώλια και τα καρτέλ που ανήκουν στην μερική και το χάσμα αυτό δεν επιτρέπει τη πιθανή συσχέτιση τους στα υπάρχοντα μοντέλα, ένα χάσμα που μπορεί να αρθεί μονάχα αν δούμε την εξέταση αυτή έξω από τα στενά πλαίσια των ισορροπιών, κατάλοιπο από την επίδραση της επιστήμης της Φυσικής στην επιστήμη των Οικονομικών.

⁴⁰⁹ Βεβαίως δεν εννοούμε ότι σε περιόδους ύφεσης όταν δίνονται πρόστιμα σε επιχειρήσεις, τα οποία μετακυλιούνται σε εργαζομένους, αντιπροσώπους, συνεργάτες κ.α., ότι αυτή η ζημιά μπορεί να αντισταθμιστεί από την επένδυση των προστίμων στην αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης.

Προκειμένου να εντοπίσουμε το ιδανικό ύψος των προστίμων⁴¹¹ των καταχρηστικών πρακτικών των επιχειρήσεων⁴¹² θεωρούμε ότι το ποσό του προστίμου a ($D(x_1, x_2, \dots, x_n) = a$) που επιβάλλεται σε μια παράνομη πρακτική των επιχειρήσεων⁴¹³, δεν εξαρτάται αποκλειστικά μόνο από ντετερμινιστικές παραμέτρους, αλλά και από στοχαστικές παραμέτρους όπως από την επικρατούσα πολιτική κατάσταση (π.χ. πολιτική αστάθεια), τις περιβαλλοντικές συνθήκες, την οικονομική κρίση, κ.α., οι τιμές των οποίων προσδιορίζονται μονάχα κατά προσέγγιση. Υπό αυτές τις συνθήκες υπάρχει μια αβεβαιότητα και τυχαιότητα ως προς το μέγεθος του ποσού του προστίμου που επιβάλλεται (Connor and Helmers, 2006). Ο αντίκτυπος της καταχρηστικής εκμετάλλευσης της (συλλογικής) δεσπόζουσας θέσης στην κοινωνική ευημερία, μπορεί να εκφραστεί από τη συνάρτηση D και εξαρτάται από έναν αριθμό μεταβλητών x_1, x_2, \dots, x_n . Όπου x_1 είναι η τιμή του προϊόντος 1 το οποίο συμβάλλει στην συνάρτηση της χρησιμότητας και ούτω καθεξής. Η ποινή που επιβάλλεται σε μια επιχείρηση για μια περιοριστική πρακτική δεν είναι ίδια με την ποινή που επιβλήθηκε στην ίδια επιχείρηση για την ίδια πρακτική σε προηγούμενο χρόνο ή που επιβλήθηκε σε άλλη επιχείρηση με την ίδια περιοριστική παράνομη πρακτική. Η ποινή διαφοροποιείται εξαιτίας πολλών παραγόντων (ύφεση, ανεργία, πολιτική αστάθεια κ.α.) και για αυτό όπως προαναφέρθηκε θα είναι τυχαία μεταβλητή. Ο μέσος όρος αυτής της τυχαίας μεταβλητής είναι ο « μ » και μεταβάλλεται ανάλογα με τα ετήσια έσοδα της επιχείρησης που είναι μέλος κάποιου καρτέλ ή δρα ως μονοπώλιο. Θεωρούμε την τυπική απόκλιση « σ » ως σταθερά, ανεξάρτητη των ετησίων εσόδων της επιχείρησης. Η συνάρτηση πυκνότητας της u , είναι: $f(u, \mu)$, έτσι ώστε η πιθανότητα η « u » να βρίσκεται μεταξύ u και $(u + du)$ είναι: $f(x, \mu) dx$. Για να εγκριθεί η ποινή από την αρχή ανταγωνισμού, το πρόστιμο « u » πρέπει να βρίσκεται στο διάστημα $[u_1, u_2]$, αυτό σημαίνει ότι: $u_1 \leq u \leq u_2$. Αν $u < u_1$ δεν επιβάλλεται πρόστιμο. Αν $u > u_2$ η απόφαση μπορεί να επανεξεταστεί. Το διάστημα αυτό ορίζεται από την υπάρχουσα πολιτική κατάσταση, την οικονομική κρίση, τις περιβαλλοντικές συνθήκες, την οικονομική κατάσταση της περιοχής ή της χώρας, την επίδραση του καρτέλ στη τοπική κοινωνία, τον πληθωρισμό, το αντικείμενο που διαπραγματεύεται το καρτέλ⁴¹⁴ και άλλους παράγοντες.

Εάν « A » είναι οι αποφάσεις που λαμβάνονται από την αρχή ανταγωνισμού ανά έτος, με μέσο όρο τιμής προστίμου (τιμής ποινής) « u », ο αναμενόμενος αριθμός ποινών που δεν θα επιβληθούν σε επιχειρήσεις που είναι μέλη καρτέλ ή δρουν ως μονοπώλια

Αντιθέτως εννοούμε ειδικά σε περιόδους ύφεσης να προσέχουμε να μην δίνονται υψηλά πρόστιμα τα οποία αναγκαστικά θα μετακυλίσουν στην κοινωνία, αλλά εκείνα που θα δίνονται επειδή δε θα μετακυλίσουν, να επενδύονται σε προσπάθειες διεξόδου από την ύφεση.

⁴¹⁰ Εδώ ουσιαστικά παρακολουθούμε ακόμα έναν συσχετισμό μεταξύ των παραγόντων προσδιορισμού της ευημερίας, αυτόν της παιδικής ευημερίας με τον παράγοντα της καταχρηστικής εκμετάλλευσης της (συλλογικής) δεσπόζουσας θέσης των επιχειρήσεων.

⁴¹¹ Εκτιμώντας τα πρόστιμα και από την πλευρά της επιτροπής ανταγωνισμού.

⁴¹² Η ανάλυση που ακολουθεί για τον προσδιορισμό του ιδανικού ύψους προστίμου εμπεριέχεται στο δημοσιευμένο paper μας: Bekakos M., Leriou E., Tasopoulos A., (2015). "A New Way to Estimate the Cartels' Fines", *Archives of Economic History*, Vol.27, No.1 : 5-16

⁴¹³ Που αφορά είτε μονοπώλιο είτε καρτέλ.

⁴¹⁴ Για παράδειγμα καύσιμα, είδη πρώτης ανάγκης, τρόφιμα κ.λπ..

είναι: $\int_0^{u_1} f(u, \mu) du$, όπου το ολοκλήρωμα αποτελεί την πιθανότητα η επιβληθείσα ποινή να είναι μικρότερη από « u_1 », . Ομοίως, ο αναμενόμενος αριθμός που θα πρέπει να επαναδιατυπωθεί με μέση ποινή « μ » είναι: $\int_{u_2}^{u_m} f(u, \mu) du$ με u_m τη μέγιστη τιμή ποινής ή προστίμου που μπορεί να επιβληθεί. Η αρχή του ανταγωνισμού δεν επανεξετάζει η ίδια τις αποφάσεις με $u > u_2$. Αντ' αυτού, παραδίδει αυτές τις περιπτώσεις σε ένα γραφείο συμβούλων με τιμή « p_1 » για κάθε απόφαση που πρέπει να επανεξεταστεί. Κάθε περίπτωση καρτέλ ή μονοπωλίου που περνά επανεξέταση για να εγκριθεί κοστίζει τιμή $p > p_1$ ⁴¹⁵. Το κόστος της εργασίας και η επιβάρυνση του κόστους για κάθε υπόθεση που περνά επανεξέταση είναι « k ». Είναι επιθυμητό να καθοριστεί η τιμή του « μ » που μεγιστοποιεί το αναμενόμενο ετήσιο κέρδος. Έτσι, τα αναμενόμενα ετήσια κέρδη « R » της αρχής ανταγωνισμού είναι:

$$R(\mu) = pw[1 - \int_0^{u_1} f(u, \mu) du - \int_{u_2}^{u_m} f(u, \mu) du] + p_1 w \int_{u_2}^{u_m} f(u, \mu) du - wk$$

Η τιμή του « μ », όταν το « R » λαμβάνει τη μέγιστη τιμή του πρέπει να είναι:

$$\frac{\partial R}{\partial \mu} = 0 = -W[p \int_0^{u_1} f(u, \mu) du + (p - p_1) \int_{u_2}^{u_m} f(u, \mu) du]$$

Ας υποθέσουμε τώρα ότι το « u » ακολουθεί την κανονική κατανομή. Τότε

$$f(u, \mu) = \frac{1}{\sigma\sqrt{2\pi}} e^{-\frac{(u-\mu)^2}{2\sigma^2}} \quad \text{και} \quad \frac{\partial f}{\partial \mu} = \frac{1}{\sigma^2\sqrt{2\pi}} e^{-\frac{(u-\mu)^2}{2\sigma^2}} \frac{(u-\mu)}{\sigma}.$$

$$\text{Αντικαθιστούμε: } v = \frac{(u-\mu)^2}{2\sigma^2}, \quad v_1 = \frac{(u_1-\mu)^2}{2\sigma^2}, \quad v_2 = \frac{(u_2-\mu)^2}{2\sigma^2}$$

Υποθέτουμε ότι οι περιοχές κάτω από την κανονική καμπύλη προς τα αριστερά του $u=0$ και στα δεξιά της $u = u_m$ είναι αμελητέες, έτσι ώστε το κατώτερο όριο (0) μπορεί να αντικατασταθεί από $(-\infty)$ και το ανώτερο όριο u_m μπορεί να είναι αντικατασταθεί από ∞ . Τότε έχουμε:

$$\int_0^{u_1} \frac{\partial f(u, \mu) du}{\partial \mu} = \frac{1}{\sigma\sqrt{2\pi}} \int_{-\infty}^{v_1} e^{-v} dv = -\frac{1}{\sigma\sqrt{2\pi}} e^{-\frac{(u_1-\mu)^2}{2\sigma^2}} \quad \text{και}$$

$$\int_{u_2}^{u_m} \frac{\partial f(u, \mu) du}{\partial \mu} = \frac{1}{\sigma\sqrt{2\pi}} \int_{v_2}^{\infty} e^{-v} dv = -\frac{1}{\sigma\sqrt{2\pi}} e^{-\frac{(u_2-\mu)^2}{2\sigma^2}}$$

⁴¹⁵ Γιατί εκτός από την εξέταση υπάρχουν και άλλα λειτουργικά έξοδα, μεταφορικά, διοικητική υποστήριξη κ.α..

Έτσι, η κατάσταση $\frac{\partial P}{\partial \mu} = 0$ γίνεται: $p e^{-\frac{(u_1 - \mu)^2}{2\sigma^2}} = (p - p_1) e^{-\frac{(u_2 - \mu)^2}{2\sigma^2}}$ ή

$$2\sigma^2 \ln\left(\frac{p}{p-p_1}\right) = (u_1 - \mu)^2 - (u_2 - \mu)^2$$

Ως εκ τούτου, η μοναδική λύση είναι η εξής:

$$\mu = \frac{u_1 + u_2}{2} + \frac{\sigma^2}{u_2 - u_1} \ln\left(\frac{p}{p-p_1}\right).$$

Η λύση είναι μοναδική, οπότε η τιμή του «μ» πρέπει να αποδίδει το απόλυτο μέγιστο του αναμενόμενου ετήσιου κέρδους «R» της Αρχής του Ανταγωνισμού.

Τελικά διαπιστώνουμε ότι η ανάλυση που προηγήθηκε έχει δύο σκέλη: Το ένα είναι το κέρδος της επιτροπής (και κατεπέκταση του δημοσίου) που μεγιστοποιείται με την τιμή μ. Το δεύτερο είναι ότι το ύψος του προστίμου θα πρέπει να είναι τόσο ώστε σε περίοδο ύφεσης να μη προκαλέσει ανεργία ή μείωση των εισοδημάτων, δηλαδή το πρόστιμο «u» να βρίσκεται στο διάστημα $[u_1, u_2]$. Και τα δύο σκέλη αφορούν τη βελτίωση της ευημερίας. Στο πρώτο σκέλος τα κέρδη της επιτροπής δίνονται σε κοινωφελείς σκοπούς σε περιόδους ύφεσης και μέσω αυτού θεωρούμε ότι επιτυγχάνεται μία βελτίωση στην ευημερία και στο δεύτερο σκέλος το ύψος του προστίμου που δίνεται είναι τέτοιο ώστε να μην προκληθεί μετακύλιση των αρνητικών του συνεπειών σε εργαζομένους σε περιόδους ύφεσης, δηλαδή να μη προκληθεί περεταίρω ανεργία και μέσω αυτής της συλλογιστικής να μη τραυματιστεί περισσότερο η ευημερία. Το δεύτερο σκέλος θέλει βεβαίως προσοχή, διότι η απονομή προστίμων ενέχει και παραδειγματικό χαρακτήρα, υπό την έννοια ότι μια παράνομη πρακτική οφείλει να τιμωρηθεί προκειμένου να αποτρέψει και άλλες επιχειρήσεις να προβούν σε ανάλογες, παρόμοιες, παράνομες πρακτικές στο μέλλον. Δεν υποστηρίζεται λοιπόν στη παρούσα διατριβή ότι δε πρέπει να τιμωρηθεί μια παράνομη πρακτική των επιχειρήσεων, αλλά ότι πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη μας σε περιόδους ύφεσης, ότι δε πρέπει το πρόστιμο να είναι τέτοιο ώστε να εντείνει παράγοντες που δρουν αρνητικά στην ευημερία όπως για παράδειγμα τον παράγοντα της ανεργίας. Τελικά επιλέγουμε ο περιορισμός μας για την ευημερία να αναφέρεται στο δεύτερο σκέλος, κυρίως διότι το πρώτο σκέλος βασίζεται στην υπόθεση ότι τα πρόστιμα δίνονται σε κοινωφελείς σκοπούς, μια υπόθεση που δεν είναι εύκολο να ελεγχθεί για το αν πράγματι ισχύει ή μπορεί να ισχύσει στο μέλλον.

4.10.1. Εισαγωγή του παράγοντα της καταχρηστικής εκμετάλλευσης της (συλλογικής) δεσπόζουσας θέσης, στο ολοκληρωμένο πλαίσιο ως περιορισμός

Από την ανάλυση που προηγήθηκε παραπάνω προκύπτει ο περιορισμός:

$$(4^{\text{ος}} \text{ Περιορισμός}) \Rightarrow \mathbf{u_1 \leq u \leq u_2}.$$

Όπου u είναι το πρόστιμο και τα u_1, u_2 δηλώνουν το διάστημα μέσα στο οποίο μπορεί να κινηθεί η τιμή του προστίμου. Δηλαδή τα όρια του προστίμου (u) είναι δύο: το ανώτερο u_2 και το κατώτερο u_1 . Τα όρια αυτά μέσα στα οποία κυμαίνεται το πρόστιμο (u), διαμορφώνονται μέσω πολλών και ποικίλων παραγόντων μερικοί από τους οποίους είναι: Το ποσοστό ανεργίας στην περιοχή δραστηριοποίησης της επιχείρησης που συμμετέχει στο καρτέλ ή δρα ως μονοπώλιο, ο πληθωρισμός, το αντικείμενο που διαπραγματεύεται το καρτέλ ή το μονοπώλιο (π.χ. καύσιμα, είδη πρώτης ανάγκης, τρόφιμα κ.λπ.) η οικονομική κατάσταση της περιοχής ή της χώρας (π.χ. ύφεση) και άλλοι παράγοντες. Ο μέσος όρος του προστίμου « μ » δεν πρέπει να έχει μεγάλη διασπορά [$\pm 10\%$], δηλαδή [$-10\% < \mu < +10\%$] (Allain et al., 2015), έτσι ώστε σε ομοειδή καρτέλ ή σε παρόμοιες πρακτικές καταχρηστικές εκμετάλλευσης της δεσπόζουσας θέσης, να αποδίδεται δικαιοσύνη όσον αφορά το επιβαλλόμενο πρόστιμο.

Επομένως η εισαγωγή του παράγοντα της καταχρηστικής εκμετάλλευσης της (συλλογικής) δεσπόζουσας θέσης, στο μοντέλο ως περιορισμός, πραγματοποιείται μέσω των προστίμων που δίδονται από την αρχή ανταγωνισμού σε αυτές τις περιπτώσεις. Το μέγεθος των προστίμων αυτών θα πρέπει να είναι τέτοιο ώστε να μη τραυματίζεται η ευημερία, υπό την έννοια για παράδειγμα να μη προκληθεί ανεργία ή μείωση των εισοδημάτων των εργαζομένων σε περίοδο ύφεσης.

4.10.2. Η εισαγωγή του παράγοντα της καταχρηστικής εκμετάλλευσης της (συλλογικής) δεσπόζουσας θέσης ως προσπάθεια δημιουργίας ενός νέου εργαλείου εκτίμησης των επιπτώσεων τους στην ευημερία

Η εισαγωγή των μονοπωλίων και των καρτέλ στο μοντέλο, μέσω της δημιουργίας του 4ου περιορισμού του ενιαίου πλαισίου που αφορά το ιδανικό ύψος των προστίμων αυτών ώστε να μη τραυματίζεται η ευημερία κυρίως σε περιόδους ύφεσης⁴¹⁶, μπορεί

⁴¹⁶ Αξίζει να αναφερθεί επίσης η περίπτωση των crisis cartel, όπου οι αρχές ανταγωνισμού οφείλουν υπό όρους να δείχνουν κάποια ανοχή σε συμφωνίες επιχειρήσεων σε περιόδους κρίσεων, και να καταφεύγουν ενδεχομένως σε εναλλακτικές παρεμβάσεις, αλλά αυτή η ανοχή και κατεπέκταση η πολιτική αντιμετώπισης που θα ακολουθηθεί, θα πρέπει να είναι επίσης υπό όρους και να εξαρτάται κάθε φορά από τις θεσμικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες, της κάθε χώρας.

Βλέπε σχετικά: OECD, (2011). *Policy Roundtable: Crisis Cartels*, Report.

<http://www.oecd.org/competition/cartels/48948847.pdf>

Από την άλλη η Ελλάδα κατατάσσεται στις χώρες με το πιο περιοριστικό ρυθμιστικό πλαίσιο σχετικά με την αγορά στον ΟΟΣΑ.

να θεωρηθεί ως προσπάθεια δημιουργίας ενός νέου εργαλείου αποτύπωσης των επιδράσεων των παράνομων επιχειρηματικών πρακτικών στη συνολική κοινωνική ευημερία. Ο βασικότερος σκοπός της Πολιτικής του Ανταγωνισμού είναι η προώθηση της συνολικής κοινωνικής ευημερίας (Motta, 2004: 30). Για τη μέτρηση αυτής χρησιμοποιείται το εργαλείο του συνολικού πλεονάσματος.⁴¹⁷ Ωστόσο το συνολικό πλεόνασμα μετράει τις επιδράσεις μιας πρακτικής στη συνολική κοινωνική ευημερία μόνο από τη σκοπιά του παραγωγού και του καταναλωτή, αδυνατώντας να αποτυπώσει πώς επηρεάζονται άλλοι τομείς μιας οικονομίας και αποτυγχάνοντας σημαντικά να δώσει μια πραγματική, εμπειριστατωμένη και πλήρη εικόνα της συνολικής κοινωνικής ευημερίας. Σε μελλοντική από τη παρούσα διατριβή έρευνα θα προσπαθήσουμε⁴¹⁸ να θέσουμε τιμές στα u , καθώς επίσης και να αναζητήσουμε το συσχετισμό των ορίων των u με κάποιους άλλους παράγοντες προσδιορισμού του ενιαίου πλαισίου της παρούσης διατριβής. Η προσπάθεια αυτή θα γίνει καθώς θεωρούμε ότι τα όρια των u , εξαρτώνται από κάποιους παράγοντες όπως από την ανεργία η οποία αποτελεί παράλληλα και παράγοντα προσδιορισμού του μοντέλου της παρούσας διατριβής. Δηλαδή παράγοντα προσδιορισμού της κοινωνικής ευημερίας.

Η χρησιμοποίηση λοιπόν του εργαλείου του συνολικού πλεονάσματος από τις αρχές του ανταγωνισμού για την απόδοση δικαιοσύνης σε υποθέσεις περιοριστικών επιχειρηματικών πρακτικών μοιάζει μάλλον ως παρακινδυνευμένη. Καθώς η συνολική κοινωνική ευημερία ως όρος αφορά τη κοινωνική ευημερία στο σύνολο μιας οικονομίας και άρα κρίνεται απαραίτητο να προσδιορίζονται σφαιρικά οι επιπτώσεις μιας πρακτικής, και όχι μεμονωμένα από τη πλευρά του πλεονάσματος του παραγωγού και του καταναλωτή αποκλειστικά. Η αδυναμία του συνολικού

Βλέπε σχετικά: Βέττας, Ν. (2011), "Ανταγωνισμός και ρύθμιση στις αγορές προϊόντων υπό το πρίσμα της κρίσης στην ελληνική οικονομία", *Η Διεθνής Κρίση, η Κρίση στην Ευρωζώνη και το Ελληνικό Χρηματοπιστωτικό Σύστημα*, Ελληνική Ένωση Τραπεζών, (Σελ. 347-358)

Επίσης παρατηρείται ότι στο παρελθόν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανταγωνισμού, είχε παραχωρήσει απαλλαγές στις περιπτώσεις των «καρτέλ κρίσεων». Τα καρτέλ αυτά βοηθούν στο να ανακάμψουν οι αγορές οι οποίες βρίσκονται σε πτώση και απαντώνται κυρίως στους τομείς της ναυπηγικής, του χάλυβα και του άνθρακα.

Ωστόσο υπάρχουν κι άλλες απόψεις οι οποίες βασίζονται κυρίως σε ιστορικές αποδείξεις σύμφωνα με τις οποίες ο περιορισμός της πολιτικής ανταγωνισμού σε περιόδους ύφεσης, επιδεινώνει την ύφεση και επιβραδύνει την ανάκαμψη.

⁴¹⁷ Το συνολικό πλεόνασμα που δημιουργεί η παραγωγή ενός αγαθού μετράει την καταναλωτική αποτελεσματικότητα και την παραγωγική αποτελεσματικότητα. Το συνολικό πλεόνασμα ορίζεται ως το άθροισμα του πλεονάσματος καταναλωτή και του πλεονάσματος παραγωγού στην αγορά. Το πλεόνασμα καταναλωτή είναι, η διαφορά της τιμής επιφύλαξης του καταναλωτή, δηλαδή της μέγιστης τιμής που είναι διατεθειμένος να πληρώσει προκειμένου ν' αποκτήσει ένα αγαθό, και της αγοραίας τιμής του αγαθού. Το πλεόνασμα παραγωγού είναι η διαφορά της αγοραίας τιμής του αγαθού και της ελάχιστης τιμής, στην οποία θα πουλούσε μία επιπλέον μονάδα αυτού του αγαθού, δηλαδή του οριακού κόστους που έχει για το αγαθό αυτό. Ως ευημερία ορίζεται το άθροισμα του πλεονάσματος του καταναλωτή και του πλεονάσματος του παραγωγού το οποίο μεγιστοποιείται.

Βλέπε σχετικά: Βέττας, Νίκος και Κατσουλάκος, Γιάννης (2004). *Πολιτική Ανταγωνισμού και Ρυθμιστική Πολιτική*, Αθήνα: Εκδόσεις Τυπωθητώ-Γιώργος Δαρδανός, (Σελ.33)

⁴¹⁸ Μέσω συλλογής των κατάλληλων στοιχείων.

πλεονάσματος ως εργαλείου μέτρησης και αποτύπωσης των συνολικών επιδράσεων μιας πρακτικής στη συνολική κοινωνική ευημερία, οδηγεί στην ανάγκη εξεύρεσης ενός νέου πιο αποτελεσματικού εργαλείου που θα προσδιορίζει σφαιρικά και άμεσα τις επιδράσεις αυτές στη συνολική κοινωνική ευημερία. Το νέο εργαλείο πρέπει να συμπεριλαμβάνει και άλλους παράγοντες μιας οικονομίας πέραν του συνολικού πλεονάσματος και ενδεικτικά αναφέρονται: η ανεργία, ο πληθωρισμός, κ.α. Η παρούσα ενότητα με την εισαγωγή του 4^{ου} περιορισμού στο μοντέλο, μπορεί να θεωρηθεί μια τέτοια προσπάθεια και να συμπληρώσει αρμονικά το εργαλείο του συνολικού πλεονάσματος που χρησιμοποιείτε σήμερα.

4.10.3. Άλλοι τρόποι προσπάθειας δημιουργίας ενός νέου εργαλείου εκτίμησης των επιπτώσεων της καταχρηστικής εκμετάλλευσης της (συλλογικής) δεσπόζουσας θέσης στην ευημερία

Παραπάνω αναλύθηκε ο τέταρτος περιορισμός του μοντέλου της παρούσης διατριβής ο οποίος θεωρήθηκε ως μια προσπάθεια δημιουργίας ενός νέου εργαλείου εκτίμησης των επιπτώσεων που έχουν τα μονοπώλια και τα καρτέλ στη κοινωνική ευημερία. Στην υπό-ενότητα αυτή θα αναπτυχθεί ένας δεύτερος κι ένας τρίτος τρόπος προσπάθειας δημιουργίας ενός τέτοιου εργαλείου ο οποίος θα χρησιμοποιηθεί σε μελλοντική από τη παρούσα διατριβή έρευνα.

Πιο συγκεκριμένα, προτείνεται εφόσον συλλέγονται τα κατάλληλα στοιχεία που απαιτούνται, να χρησιμοποιείται η αρχή της αποζημίωσης των (Kaldor – Hicks, Scitovsky, Little) για να εξεταστεί κατά πόσο είναι ηθικό ή όχι να δοθεί πρόστιμο. Ο δεύτερος αυτός τρόπος έχει ήδη ουσιαστικά αναλυθεί στο κεφάλαιο δύο. Αυτό που αξίζει να προστεθεί εδώ είναι ότι η διερεύνηση θα ακολουθεί μια λογική που θα απαντάει στα εξής ερωτήματα: α) Είναι το πλεόνασμα του παραγωγού μεγαλύτερο από το πλεόνασμα του καταναλωτή; β) Αν δεν είναι δεν εξετάζεται περαιτέρω. Αν είναι τότε χρησιμοποιείται η αρχή της αποζημίωσης για να εξεταστεί κατά πόσο είναι ή δεν είναι ηθικό να δοθεί κάποιο συγκεκριμένο ύψος σε πρόστιμο.

Η αρχή των αποζημιώσεων των (Kaldor- Hicks, Scitovsky, Little) μοιάζει αρκετά με τη θεωρία των αποζημιώσεων του Αριστοτέλη, την οποία εξετάζει κατά την ανάλυση της δικαιοσύνης.⁴¹⁹ Καθώς η ενότητα αυτή έχει άμεση σχέση με τη δικαιοσύνη εφόσον συνδέεται στενά με τα άρθρα 101⁴²⁰ και 102⁴²¹ της Συνθήκης της

⁴¹⁹ «Σύμφωνα με την οποία αν προκύψει από αδικία κέρδος σε κάποιον και ζημία σε κάποιον άλλον, το δίκαιο επέρχεται αν μεταφερθεί εισόδημα από αυτόν που κερδισε σε αυτόν που ζημιώθηκε». Βλέπε σχετικά το Κεφάλαιο 2, της παρούσης διατριβής.

⁴²⁰ Το άρθρο 101 ορίζει χαρακτηριστικά τα εξής: “ 1. Είναι ασυμβίβαστες με τη κοινή αγορά και απαγορεύονται όλες οι συμφωνίες μεταξύ των επιχειρήσεων, όλες οι αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων και κάθε εναρμονισμένη πρακτική, που δύνανται να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών και που έχουν ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα τη παρεμπόδιση, το περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς και ιδίως εκείνες οι οποίες συνίστανται: α) στον άμεσο ή έμμεσο καθορισμό των τιμών της αγοράς ή πωλήσεως ή άλλων όρων συναλλαγής,

Λισσαβόνας, συνάγεται το συμπέρασμα ότι είναι αρκετά λογικό οι συνέπειες της καταχρηστικής εκμετάλλευσης της (συλλογικής) δεσπόζουσας θέσης στην ευημερία να εξετάζονται υπό το πρίσμα της θεωρίας των αποζημιώσεων του Αριστοτέλη⁴²² ή της αρχής της αποζημίωσης των (Kaldor-Hicks, Scitovsky, Little). Τουλάχιστον το γεγονός ότι ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί την ανάλυση αυτή σε ζητήματα που συνδέονται με τη δικαιοσύνη, κάνει το δεύτερο τρόπο του προτεινόμενου εργαλείου εκτίμησης των επιπτώσεων της καταχρηστικής εκμετάλλευσης της (συλλογικής) δεσπόζουσας θέσης στην ευημερία, να μην είναι τόσο παράλογος. Βάση αυτού μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η θεωρία των αποζημιώσεων μπορεί να χρησιμοποιηθεί αποτελεσματικά ως ένα τέτοιο εργαλείο. Επιπρόσθετα ένας άλλος παράγοντας που συνηγορεί υπέρ του εργαλείου αυτού είναι ότι τα μονοπώλια και τα καρτέλ συνδέονται με μεταφορά εισοδήματος από τους καταναλωτές προς τους

β) στον περιορισμό ή στον έλεγχο της παραγωγής, της διαθέσεως, της τεχνολογικής ανάπτυξης ή των επενδύσεων,

γ) στη κατανομή των αγορών ή των πηγών ανεφοδιασμού,

δ) στην εφαρμογή άνισων όρων επί ισοδύναμων παροχών, έναντι των εμπορικών συναλλασσομένων, με αποτέλεσμα να περιέχονται αυτοί σε μειονεκτική θέση στον ανταγωνισμό,

ε) στην εξάρτηση της συνάψεως συμβάσεων από την αποδοχή, εκ μέρους των συναλλασσομένων, προσθέτων παροχών που εκ φύσεως σύμφωνα με τις εμπορικές συνήθειες δεν έχουν σχέση με το αντικείμενο των συμβάσεων αυτών.

2. Οι απαγορευμένες δυνάμει του παρόντος άρθρου συμφωνίες ή αποφάσεις είναι αυτοδικαίως άκυρες.

3. Οι διατάξεις της παραγράφου 1 δύνανται να κηρυχθούν ανεφάρμοστες:

- σε κάθε συμφωνία ή κατηγορία συμφωνιών μεταξύ επιχειρήσεων,

- σε κάθε απόφαση ή κατηγορία αποφάσεων ενώσεων επιχειρήσεων, και

- σε κάθε εναρμονισμένη πρακτική ή κατηγορία εναρμονισμένων πρακτικών,

η οποία συμβάλλει στη βελτίωση της παραγωγής ή της διανομής των προϊόντων ή στη προώθηση της τεχνικής ή οικονομικής προόδου, εξασφαλίζοντας συγχρόνως στους καταναλωτές δίκαιο τμήμα από το όφελος που προκύπτει, και η οποία:

α) δεν επιβάλλει στις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις περιορισμούς μη απαραίτητους για την επίτευξη των στόχων αυτών, και

β) δε παρέχει στις επιχειρήσεις αυτές τη δυνατότητα καταργήσεως του ανταγωνισμού επί σημαντικού τμήματος των σχετικών προϊόντων.”

Βλέπε σχετικά: Ευρωπαϊκή Ένωση, *Συλλογή Συνθηκών*, Τόμος Ι, Μέρος Ι, Λουξεμβούργο : Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Βρυξέλλες 2000,(Σελ.145-146)

⁴²¹ Συγκεκριμένα το άρθρο 102 αναφέρει τα εξής: “Είναι ασυμβίβαστη με την εσωτερική αγορά και απαγορεύεται κατά το μέτρο που μπορεί να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών, η καταχρηστική εκμετάλλευση από μία ή περισσότερες επιχειρήσεις της δεσπόζουσας θέσης τους εντός της εσωτερικής αγοράς ή σημαντικού τμήματος της.

Η κατάχρηση αυτή δύναται να συνίσταται ιδίως:

1 στην άμεση ή έμμεση επιβολή μη δίκαιων τιμών αγοράς ή πωλήσεως ή άλλων όρων συναλλαγής,

2 στο περιορισμό της παραγωγής, της διαθέσεως ή της τεχνολογικής ανάπτυξης επί ζημιά των καταναλωτών,

3 στην εφαρμογή άνισων όρων επί ισοδύναμων παροχών έναντι των εμπορικών συναλλασσομένων, με αποτέλεσμα να περιέχονται αυτοί σε μειονεκτική θέση στον ανταγωνισμό,

4 στην εξάρτηση της συνάψεως συμβάσεων από την αποδοχή, εκ μέρους των συναλλασσομένων, προσθέτων παροχών που εκ φύσεως σύμφωνα με τις εμπορικές συνήθειες δεν έχουν σχέση με το αντικείμενο των συμβάσεων αυτών.”

Βλέπε σχετικά: Ευρωπαϊκή Ένωση, *Συλλογή Συνθηκών*, Τόμος Ι, Μέρος Ι, Λουξεμβούργο : Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Βρυξέλλες 2000

⁴²² Το Διορθωτικό Δίκαιο.

μονοπωλητές ή το καρτέλ, ακριβώς δηλαδή όπως και η θεωρία των αποζημιώσεων εξετάζει ουσιαστικά μεταφορές εισοδήματος.

Μια πιθανή περιγραφή ενός τέτοιου προβλήματος⁴²³ που θα βασίζεται στη αρχή της αποζημίωσης, θα μπορούσε να είναι η ακόλουθη: Η πρακτική μιας επιχείρησης ή η επιβολή προστίμου σε αυτή τη πρακτική μειώνει το εισόδημα $a\%$ (ποσοτική διάσταση), στον β' τομέα⁴²⁴ (τομεακή διάσταση), των $\gamma', \delta', \epsilon', \dots$ περιφερειών (περιφερειακή διάσταση) για τα επόμενα n έτη (χρονική διάσταση). Ενώ από την άλλη πλευρά αυξάνει το εισόδημα $a\%$ (ποσοτική διάσταση), στον b τομέα (τομεακή διάσταση), στις c', d', e', \dots περιφέρειες (περιφερειακή διάσταση), για τα επόμενα n' έτη (χρονική διάσταση).⁴²⁵

Η διερεύνηση αυτού του προβλήματος μπορεί να πραγματοποιηθεί και απλά χωρίς τη χρήση της αρχής της αποζημίωσης και κυρίως όταν η παράνομη πρακτική δε σημαίνει απαραίτητα αύξηση των τιμών⁴²⁶ η οποία αποτελεί μέρος της ανάλυσης, με την αρχή της αποζημίωσης. Επομένως εδώ αναπτύσσεται ένας τρίτος τρόπος ο οποίος επίσης συνεπάγεται την αναζήτηση μιας συγκεκριμένης περίπτωσης μονοπωλίου ή καρτέλ στην οποία έχει επιβληθεί ήδη πρόστιμο από τις αρχές ανταγωνισμού. Ο τρόπος αυτός όπως κι ο προηγούμενος συνδέεται με την αναζήτηση στοιχείων σχετικά με την ανεργία που πιθανόν προκλήθηκε ή την μείωση των μισθών και των εισοδημάτων των εργαζομένων ή των αντιπροσώπων για παράδειγμα κ.α. , από το πρόστιμο αυτό. Αν η περίπτωση υποθέσουμε ότι αφορά μονοπώλιο θα πρέπει να αναζητηθεί η ανεργία και η πιθανή μείωση εισοδημάτων που προκάλεσε η κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης μιας επιχείρησης σε μια άλλη επιχείρηση η οποία συνήθως έχει καταγγείλει το μονοπώλιο. Τα στοιχεία αυτά θα αφορούν ίσες χρονικές περιόδους, δηλαδή για παράδειγμα πέντε χρόνια και πέντε χρόνια ακόμα κι αν πρόκειται για πέντε χρόνια διαφορετικά και θα αποτελούν ποσοστιαίες μεταβολές από μια ίδια χρονική περίοδο βάσης, όπου σε αυτή τη περίοδο θεωρούμε ότι ούτε είχε γίνει κατάχρηση ούτε είχε επιβληθεί πρόστιμο. Η δυνατότητα των ποσοστιαίων μεταβολών μας επιτρέπουν να κάνουμε σύγκριση για παράδειγμα στην ανεργία δύο διαφορετικών τομεακών διαστάσεων που μπορεί να συνεπάγονται και διαφορετικές τοπικές κοινωνίες. Δηλαδή θα αναζητείται πόσο μεταβλήθηκε για παράδειγμα η ανεργία στη κάθε περίπτωση. Σε μελλοντική έρευνα θα προσπαθήσουμε να εφαρμόσουμε αυτόν τον τρίτο τρόπο, ωστόσο ένα σημαντικό πρόβλημα είναι πώς είναι δύσκολο να συλλέξουμε τέτοια στοιχεία και αν οι ίδιες οι επιχειρήσεις δεν τα

⁴²³ Το πρόβλημα αυτό έχει ήδη περιγραφεί σε υποσημείωση του δεύτερου κεφαλαίου, ωστόσο κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί κι εδώ.

⁴²⁴ Ως τομεακή διάσταση εδώ εννοείται η επιχείρηση η οποία καταχράστηκε για παράδειγμα τη δεσπόζουσα θέση της αν η περίπτωση αφορά μονοπώλιο ή η επιχείρηση η οποία κατήγγειλε για τις συγκεκριμένες πρακτικές την προηγούμενη επιχείρηση.

⁴²⁵ Το πρόβλημα αυτό δεν είναι ανάγκη να είναι σταθερό, αλλά μπορεί να αλλάζει κατά περίπτωση, ακολουθώντας όμως πάντα παρόμοια λογική.

⁴²⁶ Στη περίπτωση των μονοπωλίων αλλά και των καρτέλ οι παράνομες πρακτικές δε συνεπάγονται απαραίτητα αύξηση των τιμών, σύμφωνα με τα άρθρα 101 και 102 της συνθήκης της Λισσαβόνας.

έχουν ή δε συμφωνούν να τα δώσουν, θα πρέπει να διεξάγουμε μια εστιασμένη για παράδειγμα σε υπαλλήλους των συγκεκριμένων επιχειρήσεων, πρωτογενή έρευνα για να τα λάβουμε. Επομένως η δυσκολία μιας έρευνας αυτής της μορφής έγκειται στην εξεύρεση των στοιχείων. Η ίδια δυσκολία βεβαίως ισχύει και στον δεύτερο τρόπο.

Στη συνέχεια εφόσον υπολογιστούν και συγκριθούν οι μεταβολές αυτές αναζητείται ποια τοπική κοινωνία για παράδειγμα ποια περιφέρεια υποφέρει περισσότερο από την ανεργία. Εφόσον υποφέρει η περιφέρεια εκείνη στην οποία δημιουργήθηκε κάποια ανεργία⁴²⁷ ή εκτιμούμε ότι θα δημιουργηθεί, από τα στοιχεία που μας έχουν παραχωρηθεί, από την επιβολή προστίμου, προτείνουμε ότι θα έπρεπε ή πρέπει να εξευρεθεί κάποια εναλλακτική τιμωρία, όπως η μείωση του ύψους του επιβαλλόμενου προστίμου, προκειμένου να μη δημιουργηθεί περαιτέρω ύφεση σε μια τοπική κοινωνία που ήδη εμφανίζει υψηλή ανεργία. Προσοχή δεν προτείνουμε να μην υπάρχει τιμωρία, αλλά η τιμωρία να είναι τέτοια ώστε σε περιόδους οικονομικής κρίσης να μη τραυματίζεται παραπάνω η ευημερία. Στη περίπτωση όμως που η επιβολή προστίμου δεν μεταφέρεται ως ζημιά στη τοπική κοινωνία ή σε περιφέρειες της χώρας που δραστηριοποιείται η επιχείρηση, τότε αποφασίζουμε ότι ορθά της επιβλήθηκε το συγκεκριμένο πρόστιμο. Επίσης στη περίπτωση που η κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσης κάποιας επιχείρησης όταν αφορά μονοπώλιο, προκάλεσε τέτοια ζημιά στην επιχείρηση που την κατήγγειλε ώστε να μετακυλιστεί στη τοπική κοινωνία ως ανεργία ή μείωση εισοδημάτων, και μάλιστα σε περιοχές με μεγαλύτερη ύφεση, τότε επίσης αποφασίζουμε ότι ορθά της επιβλήθηκε κάποιο πρόστιμο. Επομένως όλη αυτή η διαδικασία συνιστά τον τρίτο τρόπο δημιουργίας ενός νέου εργαλείου εκτίμησης των επιπτώσεων της καταχρηστικής εκμετάλλευσης της (συλλογικής) δεσπόζουσας θέσης στην ευημερία.

Βεβαίως τόσο ο δεύτερος τρόπος όσο κι ο τρίτος τρόπος μπορούν να συνδυαστούν παράλληλα και με τον τέταρτο περιορισμό του ενιαίου πλαισίου της διατριβής, ο οποίος αποτελεί προσπάθεια για έναν πρώτο τρόπο δημιουργίας ενός νέου εργαλείου εκτίμησης των επιπτώσεων της καταχρηστικής εκμετάλλευσης της (συλλογικής) δεσπόζουσας θέσης στην ευημερία. Σε μελλοντική έρευνα θα επιλέξουμε μια συγκεκριμένη περίπτωση αντί-ανταγωνιστικών πρακτικών στην Ελλάδα και θα συλλέξουμε στοιχεία που θα αφορούν αυτή τη περίπτωση, για να θέσουμε νούμερα καταρχάς στον τέταρτο περιορισμό του μοντέλου και στη συνέχεια θα προσπαθήσουμε να ερευνήσουμε και τους άλλους δυο τρόπους που αναπτύσσονται εδώ. Ο τέταρτος αυτός περιορισμός θα συνιστά ένα εργαλείο που προτείνουμε να χρησιμοποιείται τόσο από τις αρχές ανταγωνισμού όσο και από τις ίδιες τις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις οι οποίες έχουν ήδη κατηγορηθεί από τις αρχές ανταγωνισμού.

⁴²⁷ Μπορεί και να μην δημιουργηθεί.

4.10.4. Το ζήτημα της Ισορροπίας

Τα προβλήματα που συσχετίζονται με την ευημερία ανήκουν στη γενική ισορροπία. Ωστόσο το εργαλείο του πλεονάσματος του παραγωγού και του καταναλωτή που αποτελεί εργαλείο ευημερίας μέσω του οποίου εξετάζονται τα καρτέλ και τα μονοπώλια είναι μερικής και όχι γενικής ισορροπίας. Η θεωρία της μερικής ισορροπίας αναφέρεται σε υποδείγματα μιας μοναδικής συγκεκριμένης αγοράς. Όπου η ζήτηση και η προσφορά ενός αγαθού εξαρτώνται από τη τιμή του αγαθού αυτού και μόνο (Varian, 2015: 783). Δηλαδή η μερική ισορροπία αναφέρεται σε μια μεμονωμένη αγορά χωρίς να δίνετε σημασία στο περιβάλλον οικονομικό σύστημα και βασίζεται στο έργο του Alfred Marshall (Chacholiades, 1990b:101). Στη θεωρία της γενικής ισορροπίας οι τιμές όλων των αγαθών καθορίζονται από τις συνθήκες προσφοράς και ζήτησης που επικρατούν στις διάφορες αγορές (Varian, 2015:783). Η βασική έννοια της θεωρίας της γενικής ισορροπίας είναι πώς τα διάφορα αγαθά κατανομούνται μεταξύ των ατόμων. Αυτή τη κατανομή μεταξύ αγαθών και ατόμων μπορούμε να τη δούμε στο γνωστό Edgeworth Box (Chacholiades, 1990b:104). Έτσι η γενική ισορροπία αναφέρεται στην ισορροπία όλων των αγορών ταυτόχρονα και βασικό σχεδιαστή αυτής της ανάλυσης αποτελεί ο Walras (Chacholiades, 1990b:102). Η αποτελεσματικότητα κατά Pareto, την οποία η παρούσα διατριβή δεν αποδέχεται ως ένα καλό εργαλείο ευημερίας, ανήκει στην ανάλυση της γενικής ισορροπίας (Varian 2015: 801,806,809,810). Επομένως για να απλουστεύσουμε καταλήγουμε ότι η ανάλυση μερικής ισορροπίας αναφέρεται σε μια αγορά ενώ η ανάλυση γενικής ισορροπίας σε πολλές αγορές.

Η έννοια της ισορροπίας είναι δανεισμένη από την επιστήμη της μηχανικής. Αν και η παρούσα διατριβή δε δέχεται πάντα την ορθότητα της επιρροής της επιστήμης της μηχανικής⁴²⁸ και κατεπέκταση της επιστήμης της φυσικής στην επιστήμη των οικονομικών, ωστόσο η μικροοικονομία μέρος της οποίας αποτελεί και η οικονομική της ευημερίας θεμελιώθηκε επάνω στην έννοια της ισορροπίας. Το ενιαίο πλαίσιο ευημερίας που αναπτύσσεται σε αυτή τη διατριβή δεν εντάσσεται σε κάποια κατηγορία ισορροπίας ακριβώς επειδή η παρούσα διατριβή δεν ενστερνίζεται τέτοιες προσεγγίσεις. Για το λόγο αυτό κατά την ανάπτυξη της μεθοδολογίας στο τρίτο κεφάλαιο δε γίνεται λόγος για κάποια ισορροπία (μερική ή γενική).

Βεβαίως κάποιος θα μπορούσε να υποστηρίξει ότι (το πρόστιμο σε) ένα καρτέλ ή ένα μονοπώλιο θα επηρεάσει μόνο μία μικρή τοπική κοινωνία ή μόνο μια περιφέρεια και μάλιστα να τις επηρεάσει σε μικρό βαθμό, δηλαδή ο αντίκτυπος του στη συνολική ευημερία θα είναι μικρότερος από ότι για παράδειγμα η έλλειψη κοινωνικής αλληλεγγύης. Αλλά καθώς θεωρούμε ότι η μια περιφέρεια ή μια τοπική κοινωνία

⁴²⁸ Όπως έχει ήδη εκτενώς αναλυθεί.

συμμετέχει στο σύνολο⁴²⁹ και καθορίζει το αποτέλεσμα του συνόλου, πιθανοί παρόμοιοι ισχυρισμοί δε θα έχουν καμία βάση. Επιπλέον θα μπορούσαμε να περιορίσουμε τη σχετική έρευνα μας μόνο σε επίπεδο περιφέρειας μελετώντας κάποια συγκεκριμένη.

Ο σκοπός της υπό-ενότητας αυτής είναι διττός κι αφενός αφορά στη διευκρίνιση ότι παρόλο που τα μονοπώλια και τα καρτέλ εξετάζονται κυρίως στη μερική ισορροπία κι επομένως δε θα ήταν εφικτό να εξεταστούν σε ένα πλαίσιο γενικής ισορροπίας, στη παρούσα διατριβή επιτρέπεται η εξέταση αυτή καθώς δεν τάσσεται υπέρ της επιρροής της επιστήμης της μηχανικής στην οικονομική θεωρία κι επομένως δε δέχεται ως ορθό μεθοδολογικό πλαίσιο ανάλυσης τη μερική ή γενική ισορροπία. Αφετέρου αξίζει στο σημείο αυτό να διευκρινιστεί ότι η παρούσα διατριβή εξαιτίας των παραδοχών της και των αμφισβητήσεων της, μάλλον κλίνει να συγκαταλέγεται κυρίως στη κατηγορία των ετερόδοξων οικονομικών και όχι των ορθόδοξων. Η κατηγοριοποίηση αυτή προκύπτει από το γεγονός ότι τα ετερόδοξα οικονομικά επικρίνουν την ανάλυση της ισορροπίας της αγοράς υποστηρίζοντας ότι αυτά τα μικροοικονομικά μοντέλα που βασίζονται στην ισορροπία αδυνατούν να αποτυπώσουν τη πραγματικότητα. Επιπλέον στη παρούσα διατριβή η αποτελεσματικότητα κατά Παρέτο επικρίνεται έντονα ως εργαλείο ευημερίας και υποστηρίζεται ότι αποτελεί ένα καλό εργαλείο μόνο στο πνεύμα της επιστήμης της μηχανικής. Επομένως καθώς και στο σημείο αυτό αμφισβητείται ένα κεντρικό, ουσιαστικό και βασικό μικροοικονομικό μοντέλο, πάλι μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η παρούσα διατριβή τάσσεται πιο κοντά με τα ετερόδοξα οικονομικά. Επιπλέον τα ετερόδοξα οικονομικά δίνουν προτεραιότητα στη κοινωνική δομή, ακριβώς όπως η παρούσα διατριβή πραγματεύεται παράγοντες όπως η ηθική, η κοινωνική αλληλεγγύη κ.α.. Παρόλο που δε μπορούμε να κατατάξουμε τη παρούσα διατριβή σε κάποιο πιο συγκεκριμένο πεδίο ετερόδοξης οικονομικής σκέψης (π.χ. Στραφφαϊανούς, Θεσμικά οικονομικά, Φεμινιστικά οικονομικά κ.α.), ωστόσο οι παραδοχές της και κυρίως οι αμφισβητήσεις της προσιδιάζουν με τις κεντρικές αμφισβητήσεις που μοιράζονται σχεδόν όλες οι «σχολές» ετερόδοξης οικονομικής σκέψης.⁴³⁰

Συμπερασματικά μπορεί κάποιος να ισχυριστεί ότι δε μπορεί να συμπεριληφθεί ένα ζήτημα μερικής ισορροπίας στην εξέταση ενός ζητήματος γενικής ισορροπίας, αλλά στη παρούσα διατριβή η ανάλυση δε γίνεται υπό το πρίσμα της ισορροπίας καθώς όπως έχει ήδη αναφερθεί δε συμφωνεί η παρούσα διατριβή με την επιρροή της μηχανικής στα οικονομικά. Ενώ ένα ακόμα συμπέρασμα είναι ότι η εν λόγω διατριβή εξαιτίας αυτών των θέσεων της εμπίπτει κυρίως στα ετερόδοξα οικονομικά.

⁴²⁹ Ακόμα και στη περίπτωση που η επίδραση για παράδειγμα του καρτέλ στη τοπική κοινωνία είναι αμελητέα.

⁴³⁰ Αξίζει ωστόσο να αναφερθεί ότι κάποια ρεύματα ετερόδοξης οικονομικής σκέψης απορρίπτουν τη μεγιστοποίηση της ηδονής των νεοκλασικών την οποία αποδέχεται ως κεντρικό της πυρήνα η παρούσα διατριβή. Η απόρριψη τους όμως συνίσταται όχι στην μεγιστοποίηση της ηδονής αυτής καθεαυτής αλλά στη παραδοχή της ορθολογικότητας των αποφάσεων των ατόμων για να οδηγηθούν στο μέγιστο αυτής της ευχαρίστησης.

4.10.5. Σύνοψη

Στην ενότητα αυτή παρατέθηκε ο τελευταίος παράγοντας προσδιορισμού της κοινωνικής ευημερίας της παρούσης διατριβής. Ο παράγοντας αυτός αποτελεί τον τέταρτο περιορισμό του ενιαίου πλαισίου κι εκφράζεται μόνο περιγραφικά μέσω ορίων τα οποία ελέγχουν να μη τραυματίζεται η ευημερία κυρίως σε περιόδους ύφεσης. Επιπλέον παρατίθενται κι άλλοι τρόποι εισαγωγής του παράγοντα των μονοπωλίων και των καρτέλ σε ένα μοντέλο που εξετάζει την ευημερία, οι οποίοι όμως δε χρησιμοποιούνται στη διατριβή κι απλά αναφέρονται. Επιπρόσθετα παρέχεται και αναπτύσσεται μια λογική, βάση της οποίας ξεπερνιούνται ορισμένα ζητήματα που ανακύπτουν αναφορικά με αυτόν τον τελευταίο παράγοντα προσδιορισμού της ευημερίας.

Σε μελλοντική, από τη παρούσα διατριβή, έρευνα μπορούν να συμπεριληφθούν και κάποιοι επιπλέον παράγοντες προσδιορισμού της ευημερίας. Όπως για παράδειγμα η απονομή των μισθών σύμφωνα με την αξία κάποιου, επίσης η ύπαρξη ή όχι του πελατειακού κράτους κι άλλοι παράγοντες οι οποίοι δε συμπεριλήφθηκαν στη παρούσα διατριβή.

Κεφάλαιο 5 : ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΛΗΨΗΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ

Εισαγωγή

«Welfare economics is that part of the general body of economic theory which is concerned primarily with policy. Some people would argue that all economics is or should be concerned with policy. Without welfare economics, however, economic theory would be a collection of techniques and the economist would be little more than a technician, a politician's handyman, who has to wait for the latter to state his aims and can merely advise him on how to go about achieving those aims. Welfare economics supplies the economist-and the politician-with standards, at least with some standards, by which to appraise and on the basis of which to formulate policy. Hence whenever the economist advocates a policy, for example when he favors full employment or opposes governmental interference in economic affairs, he makes a welfare proposition. »

-Scitovszky-

Στο κεφάλαιο αυτό πραγματοποιείται η εφαρμογή της προτεινόμενης μεθοδολογίας του τρίτου κεφαλαίου, στην Ελλάδα. Εφόσον έχουν εκτιμηθεί στο κεφάλαιο τέσσερα οι παράγοντες που συνθέτουν τη συνάρτηση της κοινωνικής ευημερίας πλέον είναι εφικτό να υπολογιστεί η συνάρτηση μέσω ενός καινοτόμου μοντέλου που συνιστά το ολοκληρωμένο πλαίσιο λήψης αποφάσεων. Βάση του πλαισίου αυτού θα υπολογιστεί η μεταβολή της ευημερίας στις διάφορες χρονικές περιόδους που παρατίθενται και θα επισημανθούν οι παράγοντες εκείνοι οι οποίοι προσδιορίζουν περισσότερο την ευημερία από άλλους, προκειμένου να εξαχθούν προτεινόμενες προτάσεις προς τους λήπτες αποφάσεων δημόσιας πολιτικής. Οι προτάσεις αυτές ουσιαστικά επικεντρώνονται στις μεταβλητές που πρέπει να επηρεαστούν περισσότερο προκειμένου να επιδράσουν θετικά στην ευημερία και να βοηθήσουν επομένως στην αντιμετώπιση της υφιστάμενης κρίσης.

5.1. Είδη Μοντέλων

Το μοντέλο που δημιουργούμε στη διατριβή, αποτυπώνει καλύτερα από τα ήδη υπάρχοντα υποδείγματα, τον πραγματικό κόσμο σε σχέση με την κοινωνική ευημερία. Εξάλλου όπως ήδη αναλύσαμε στην τελευταία ενότητα του προηγούμενου

κεφαλαίου, δεν θεωρούμε πάντα ότι τα υφιστάμενα μικροοικονομικά μοντέλα, αναφορικά με την ευημερία, πώς αποδίδουν σε μεγάλο βαθμό την πραγματικότητα. Μέσω της χρήσης ενός μοντέλου, ο οικονομολόγος μπορεί να κάνει διάφορα σενάρια, προσπαθώντας να αξιολογήσει το αποτέλεσμα των εναλλακτικών επιλογών πολιτικής, κρίνοντας έτσι τη λογική ακεραιότητα των επιχειρημάτων που παρουσιάζονται.

Μοντέλο είναι η απεικόνιση της πραγματικότητας σε πιο απλή κι επεξεργάσιμη μορφή. Στο υπόδειγμα που σχηματίζεται στη παρούσα διατριβή μπορούμε να παρακολουθήσουμε αλλάζοντας κάποιες παραμέτρους το πώς μεταβάλλεται η κοινωνική ευημερία. Δηλαδή εξιδανικεύουμε τις συνθήκες που συσχετίζονται με την ευημερία και προσπαθούμε να τις κάνουμε πιο απλές. Όπως τα μοντέλα στην επιστήμη της φυσικής προσπαθούν να εξιδανικεύουν τη φύση και να τη κάνουν πιο απλή. Ωστόσο στην επιστήμη της οικονομίας δεν είναι εφικτό και επιπλέον ουσιαστικά απαγορεύεται ένα άμεσο πείραμα σε ελεγχόμενες συνθήκες (Pigou, 1920), όπως εύκολα συμβαίνει στην επιστήμη της φυσικής και αυτή είναι η κύρια διαφορά των μοντέλων στην οικονομική επιστήμη με την επιστήμη της φυσικής. Βάση αυτού η δυσκολία δημιουργίας μοντέλου στην επιστήμη των οικονομικών είναι μεγαλύτερη. Σύμφωνα με τον Καραγιάννη (2001: 217) αν παραλληλίζαμε την οικονομική επιστήμη με κάποια από τις φυσικές επιστήμες, θα την παραλληλίζαμε με αυτή της αστρονομίας, διότι κάνει εκτεταμένη χρήση των μαθηματικών. Ωστόσο δεν είναι τόσο εύκολη η πρόβλεψη στην οικονομική επιστήμη, σε αντίθεση με τις φυσικές επιστήμες μέσω του μοντέλου.

Ένα μοντέλο λοιπόν χρησιμεύει στην απλούστερη παρουσίαση ενός κοινωνικό - οικονομικού φαινομένου, στην εμφάνιση όλων των πτυχών του, στην ενδυνάμωση της διαίσθησης του υπεύθυνου λήψης αποφάσεων κ.λπ. (Karlqvist, 1981 · Casti, 1981). Το πλαίσιο της διαδικασίας ανάπτυξης του μοντέλου είναι τις περισσότερες φορές ασαφές και σπάνια είναι ορισμένο και μορφοποιημένο σε μεγάλο βαθμό λεπτομέρειας. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τις τεχνολογικές περιοχές, όπου το πλαίσιο ανάπτυξης μοντέλων είναι πλήρως κατανοητό (Pergler and Buckley, 1979).

Οι δημιουργοί μεγάλων μοντέλων στην προσπάθεια τους να εξηγήσουν συνοπτικά, κάθε τι γύρω από τα συστήματα που μελετούν, δεν καταφέρνουν να εξηγήσουν την θεμελιώδη διαδικασία γύρω από την οποία κινείται το σύστημα (Cappella, 1979). Μόνον με ευρεία και σε βάθος αντίληψη των συμπεριφορών των συστημάτων μπορούμε να δημιουργήσουμε μοντέλα, που να αντιμετωπίζουν τα πραγματικά (σε αντίθεση με τα ακαδημαϊκά) προβλήματα αναπαράστασης πολύπλοκων διαδικασιών. Στη παρούσα διατριβή, ασχολούμαστε με το είδος των ντετερμινιστικών μοντέλων.

Πλέον θα παρακολουθήσουμε όλα τα είδη των μαθηματικών μοντέλων. Ανάλογα με τη φύση της αντικειμενικής συνάρτησης και των περιορισμών τα προβλήματα βελτιστοποίησης κατατάσσονται (Haimes, 1977) σε:

1. Γραμμικά ή μη-γραμμικά (linear vs. nonlinear) : Ένα γραμμικό μοντέλο αντιπροσωπεύεται μόνον από γραμμικές εξισώσεις, δηλαδή όλοι οι περιορισμοί και η

αντικειμενική συνάρτηση είναι γραμμικές συναρτήσεις. Ένα μη-γραμμικό μοντέλο αντιπροσωπεύεται κατά ένα μέρος ή εξολοκλήρου από μη γραμμικές συναρτήσεις. Στη διατριβή, οι δύο αυτές κατηγορίες υποδειγμάτων, χρησιμοποιούνται για την απεικόνιση της κοινωνικής ευημερίας.

2. Ντετερμινιστικά ή πιθανολογικά (deterministic vs. probabilistic/stochastic) : Ντετερμινιστικό μοντέλο ή στοιχείο μοντέλου είναι εκείνο για το οποίο σε κάθε μεταβλητή και παράμετρο μπορεί να εκχωρηθεί ένας συγκεκριμένος αριθμός ή σειρά αριθμών υπό ορισμένες συνθήκες (αίτιο-αποτέλεσμα). Στα στοχαστικά ή πιθανολογικά (probabilistic) μοντέλα εισάγεται η αρχή της αβεβαιότητας. Καμία από τις μεταβλητές ή τις παραμέτρους που χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν τις σχέσεις input/output του συστήματος δεν είναι με ακρίβεια γνώστες.

3. Στατικά ή δυναμικά (static vs. dynamic): Στατικά μοντέλα είναι εκείνα στα οποία δεν λαμβάνονται σαφώς υπόψη μεταβλητές που έχουν σχέση με το χρόνο. Τα δυναμικά μοντέλα περιλαμβάνουν διαφορισεις των παραμέτρων εξόδου ως προς το χρόνο. Τα στατικά προβλήματα βελτιστοποίησης είναι γνωστά και σαν προβλήματα μαθηματικού προγραμματισμού (mathematical programming), ενώ τα δυναμικά είναι γνωστά σαν προβλήματα βέλτιστου έλεγχου (optimal control problems).

4. Διανεμημένων ή ενιαίων παραμέτρων (distributed vs. lumped parameters) : Ένα μοντέλο διανεμημένων παραμέτρων λαμβάνει υπόψη τις λεπτομερείς μεταβολές του συστήματος από σημείο σε σημείο. Για ένα μοντέλο ενιαίων παραμέτρων θεωρούμε ότι οι μεταβολές αγνοούνται και οι διάφοροι παράμετροι και εξηρημένες μεταβλητές μπορούν να θεωρηθούν ομογενείς σε ολόκληρο το σύστημα.

Επιπλέον ευρέως διαδεδομένες τεχνικές βελτιστοποίησης είναι οι:

1. Λογισμός (Calculus) Μεγίστων - Ελαχίστων
2. Γραμμικός Προγραμματισμός (Linear Programming)
3. Μη Γραμμικός Προγραμματισμός (Non Linear Programming) α. Κατευθείαν Αναζήτηση (Direct Search) β. Πολλαπλασιαστές Lagrange (Lagrange Multipliers) γ. Συναρτήσεις Ποινής (Penalty Functions) δ. Γεωμετρικός Προγραμματισμός (Geometric Programming) ε. Μέθοδοι κλίσεων (Gradient Methods) στ. Άλλες Μέθοδοι
4. Δυναμικός Προγραμματισμός (Dynamic Programming)
5. Προσημείωση (Simulation)
6. Ανάλυση και Πολυεπίπεδη Προσέγγιση (Decomposition and Multilevel Approach)
7. Πολυστοχικός Προγραμματισμός (Multiobjective Optimization)

Ενώ μέθοδοι επίλυσης των μοντέλων που σχετίζονται με τις παραπάνω τεχνικές βελτιστοποίησης είναι οι: 1. Θεωρία Σειρών (Queuing Theory) 2. Θεωρία Παιγνίων

(Game Theory) 3. Θεωρία Δικτύων (Network Theory) 4. Λογισμός Μεταβολών (Calculus Variations) 5. Αρχή Μεγίστου (Maximum Principle)

5.2 Η αξία και οι τιμές των ποσοστιαίων μεταβολών των παραγόντων προσδιορισμού της κοινωνικής ευημερίας

Στην ενότητα αυτή παρατίθενται οι αξίες των μεταβλητών που αθροίζονται στη συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας, της προτεινόμενης μεθοδολογίας. Επιπλέον καταγράφονται συνοπτικά οι Μ.Ο. των τιμών τους, όπως αυτοί εκτιμήθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο. Οι τιμές αυτές λαμβάνονται στις χρονικές περιόδους που εξετάζονται από το ολοκληρωμένο πλαίσιο λήψης αποφάσεων. Πιο συγκεκριμένα εξετάζονται οι πενταετίες 1995-1999, 2000-2004, 2005-2009, 2010-2014 και οι δεκαετίες 1995-2004, 2005-2014. Στη συνέχεια με χρονικές περιόδους βάσης τη πενταετία 1995-1999 και τη δεκαετία 2005-2014 υπολογίζονται οι ποσοστιαίες μεταβολές τους.

Αξίζει ωστόσο να σημειωθεί ότι λαμβάνονται κανονικές και όχι απόλυτες διαφορές όταν υπολογίζονται οι ποσοστιαίες μεταβολές των παραγόντων προσδιορισμού της ευημερίας, με τη δεκαετία ή πενταετία βάσης. Αν ως ποσοστό κάποια παράμετρος είναι αρνητική ενώ και η αξία της είναι αρνητική τότε προστίθεται και δεν αφαιρείται σύμφωνα με τις βασικές ιδιότητες των μαθηματικών, στη περίπτωση αυτή δε προσφέρει πόνο (δυσαρέσκεια) αλλά ηδονή⁴³¹ (χρησιμότητα) στο υποκείμενο. Για πχ ο δείκτης Gini έχει τιμή τη πρώτη δεκαετία 34,07 ενώ τη δεύτερη 33,79 και τελικά ως ποσοστό λαμβάνει την αρνητική τιμή -0,82 που μας δηλώνει ότι η ανισότητα περιορίστηκε, ο δείκτης Gini έχει αρνητική αξία (άρα πλην επί πλην γίνεται συν) και για αυτό προστίθεται τελικά στη συνολική συνάρτηση. Επομένως ότι τελικά προστίθεται θεωρούμε ότι προκαλεί ηδονή, ενώ ότι τελικά αφαιρείται προκαλεί πόνο. Στη περίπτωση που μια παράμετρος ως ποσοστιαία μεταβολή λαμβάνει τη τιμή μηδέν τότε δε προκαλεί ούτε ηδονή ούτε πόνο, αλλά είναι ουδέτερη, το μηδέν δηλαδή εκφράζει το σημείο εκκίνησης της ηδονής και του πόνου, ή το σημείο όπου συνυπάρχουν χωρίς να επηρεάζουν το τελικό αποτέλεσμα του μοντέλου.

⁴³¹ Οι μονάδες μέτρησης ή οι διαστάσεις της ηδονής και του πόνου, όπως έχει ήδη διατυπωθεί είναι η ένταση και ο χρόνος, αλλά αυτό δε παίζει ρόλο καθώς όλες οι μεταβλητές επειδή πλέον είναι ομογενοποιημένες σε επίπεδο ποσοστού, έχουν απολέσει τις μονάδες μέτρησης τους, δηλαδή δεν εκφράζονται σε μονάδες μέτρησης. Ωστόσο είναι σημαντικό για τη λογική του μοντέλου να κατανοούμε ότι η πρόσθεση των ποσοστιαίων μεταβολών των παραγόντων σημαίνει ηδονή και άρα αύξηση της κοινωνικής ευημερίας ενώ η αφαίρεση τους σημαίνει πόνο που οδηγεί σε ελαχιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας.

Πίνακας 5. 1.: Η αξία (θετική ή αρνητική των μεταβλητών)

Παράμετροι	Αξία
Ηθική Παιδεία	+
Ελεύθερος Χρόνος	+
Πάνω από 8 ώρες εργασία	-
Ποιότητα Ελεύθερου Χρόνου	+
Ανισοκατανομή εισοδήματος (Δείκτης Gini)	-
Ανεργία	-
Μεταβολή των Μέσων Ακαθάριστων Ονομαστικών Αποδοχών	+
Κοινωνική Αλληλεγγύη	+

Πίνακας 5. 2. : Μέσοι Όροι των Δεκαετιών των Παραμέτρων

Παράμετροι	1995-2004	2005-2014
Ηθική Παιδεία Σ.1 ⁴³²	3,632	3,632
Ηθική Παιδεία Σ.2 ⁴³³	26,80	43,76
Ελεύθερος Χρόνος	4 h	4h
Πάνω από 8 ώρες εργασία	47%	45%
Ποιότητα Ελεύθερου Χρόνου	53,3%	100%
Ανισοκατανομή εισοδήματος (Δείκτης Gini)	34,07	33,79
Ανεργία	5,55%	8,89%
Μεταβολή των Μέσων Ακαθάριστων Ονομαστικών Αποδοχών	7,47 %	0,52%
Κοινωνική Αλληλεγγύη	20%	20%

⁴³² Το Σ.1 είναι συντομογραφία της έκφρασης «σενάριο ένα» και υποδηλώνει το σενάριο εκείνο σύμφωνα με το οποίο δεν υλοποιείται η πρόταση της μελέτης μας κι έτσι εκφράζει τη τρέχουσα κατάσταση στην ηθική παιδεία.

⁴³³ Το Σ.2 είναι συντομογραφία της έκφρασης «σενάριο δύο» και υποδηλώνει το σενάριο εκείνο σύμφωνα με το οποίο υποθέτουμε ότι υλοποιείται η πρόταση της μελέτης μας. Τα δύο σενάρια μας δίνουν και δύο διαφορετικά μοντέλα με διαφορετικό τελικό αποτέλεσμα.

Πίνακας 5. 3.: Μέσοι Όροι των Δεκαετιών των Παραμέτρων σε δεκαδική μορφή όλων των μεταβλητών

Παράμετροι	1995-2004	2005-2014
Ηθική Παιδεία Σ.1	3,632	3,632
Ηθική Παιδεία Σ.2	26,80	43,76
Ελεύθερος Χρόνος	4	4
Πάνω από 8 ώρες εργασία	0,47	0,45
Ποιότητα Ελεύθερου Χρόνου	0,533	1,00
Ανισοκατανομή εισοδήματος (Δείκτης Gini)	34,07	33,79
Ανεργία	0,0555	0,0889
Μεταβολή των Μέσων Ακαθάριστων Ονομαστικών Αποδοχών	0,0747	0,0052
Κοινωνική Αλληλεγγύη	0,20	0,20

Πηγή: Πίνακας 5.2

Πίνακας 5. 4.: Ποσοστιαία μεταβολή επί τοις εκατό των παραμέτρων με βάση το Μ.Ο. της 1^{ης} δεκαετίας (1995-2004)

Παράμετροι	Τύπος $(\frac{\text{Παράμετρος}(2\text{ης δεκαετίας)}-\text{Παράμετρος}(1\text{ης δεκαετίας})}{\text{Παράμετρος}(1\text{ης δεκαετίας})}) \times 100$	Ποσοστιαία Μεταβολή
Ηθική Παιδεία Σ.1	$(\frac{3,632-3,632}{3,632}) \times 100$	0
Ηθική Παιδεία Σ.2	$(\frac{43,76-26,80}{26,80}) \times 100$	63,28
Ελεύθερος Χρόνος	$(\frac{4-4}{4}) \times 100$	0
Πάνω από 8 ώρες εργασία	$(\frac{0,45-0,47}{0,47}) \times 100$	-4,26
Ποιότητα Ελεύθερου Χρόνου	$(\frac{1-0,533}{0,533}) \times 100$	87,62
Ανισοκατανομή εισοδήματος (Δείκτης Gini)	$(\frac{33,79-34,07}{34,07}) \times 100$	-0,82
Ανεργία	$(\frac{0,0889-0,0555}{0,0555}) \times 100$	60,18
Μεταβολή των Μέσων Ακαθάριστων Ονομαστικών Αποδοχών	$(\frac{0,0052-0,0747}{0,0747}) \times 100$	-93,04
Κοινωνική Αλληλεγγύη	$(\frac{0,20-0,20}{0,20}) \times 100$	0

Πηγή: Πίνακας 5.3.

Πίνακας 5. 5.: Μέσοι Όροι των Πενταετιών των Παραμέτρων

Παράμετροι	1995-1999	2000-2004	2005-2009	2010-2014
Ηθική Παιδεία Σ.1	3,632	3,632	3,632	3,632
Ηθική Παιδεία Σ.2	23,53	30,07	38,43	49,09
Ελεύθερος Χρόνος	4h	4h	4h	4h
Πάνω από 8 ώρες εργασία	45%	49%	51%	36%
Ποιότητα Ελεύθερου Χρόνου	33,3%	33,3%	100%	100%
Ανισοκατανομή εισοδήματος (Δείκτης Gini)	34,6	33,4	33,7	33,9
Ανεργία	5,52%	5,58%	4,38%	13,4%
Μεταβολή των Μέσων Ακαθάριστων Ονομαστικών Αποδοχών	8,94%	6%	5,22%	- 4,18%
Κοινωνική Αλληλεγγύη	20%	20%	20%	20%

Πίνακας 5. 6.: Μέσοι Όροι των Πενταετιών των Παραμέτρων σε δεκαδική μορφή όλων των μεταβλητών.

Παράμετροι	1995-1999	2000-2004	2005-2009	2010-2014
Ηθική Παιδεία Σ.1	3,632	3,632	3,632	3,632
Ηθική Παιδεία Σ.2	23,53	30,07	38,43	49,09
Ελεύθερος Χρόνος	4	4	4	4
Πάνω από 8 ώρες εργασία	0,45	0,49	0,51	0,36
Ποιότητα Ελεύθερου Χρόνου	0,333	0,333	1	1
Ανισοκατανομή εισοδήματος (Δείκτης Gini)	34,6	33,4	33,7	33,9
Ανεργία	0,0552	0,0558	0,0438	0,134
Μεταβολή των Μέσων Ακαθάριστων Ονομαστικών Αποδοχών	0,0894	0,06	0,0522	- 0,0418
Κοινωνική Αλληλεγγύη	0,20	0,20	0,20	0,20

Πηγή: Πίνακας 5.5

Πίνακας 5. 7.: Ποσοστιαία μεταβολή επί τοις εκατό των παραμέτρων της πενταετίας (2000-2004) με βάση το Μ.Ο. της 1^{ης} πενταετίας (1995-1999)

Παράμετροι	Τύπος $\left(\frac{\text{Παράμετρος (2ης Πενταετίας)} - \text{Παράμετρος (1ης Πενταετίας)}}{\text{Παράμετρος (1ης Πενταετίας)}} \right) \times 100$	Ποσοστιαία Μεταβολή (2000-2004)
Ηθική Παιδεία Σ.1	$\left(\frac{3,632 - 3,632}{3,632} \right) \times 100$	0
Ηθική Παιδεία Σ.2	$\left(\frac{30,07 - 23,53}{23,53} \right) \times 100$	27,79
Ελεύθερος Χρόνος	$\left(\frac{4 - 4}{4} \right) \times 100$	0
Πάνω από 8 ώρες εργασία	$\left(\frac{0,49 - 0,45}{0,45} \right) \times 100$	8,89
Ποιότητα Ελεύθερου Χρόνου	$\left(\frac{0,333 - 0,333}{0,333} \right) \times 100$	0
Ανισοκατανομή εισοδήματος (Δείκτης Gini)	$\left(\frac{33,4 - 34,6}{34,6} \right) \times 100$	-3,47
Ανεργία	$\left(\frac{0,0558 - 0,0552}{0,0552} \right) \times 100$	1,09
Μεταβολή των Μέσων Ακαθάριστων Ονομαστικών Αποδοχών	$\left(\frac{0,06 - 0,0894}{0,0894} \right) \times 100$	-32,89
Κοινωνική Αλληλεγγύη	$\left(\frac{0,20 - 0,20}{0,20} \right) \times 100$	0

Πίνακας 5. 8.: Ποσοστιαία μεταβολή επί τοις εκατό των παραμέτρων της πενταετίας (2005-2009) με βάση το Μ.Ο. της 1^{ης} πενταετίας (1995-1999)

Παράμετροι	Τύπος $\left(\frac{\text{Παράμετρος (3ης Πενταετίας)} - \text{Παράμετρος (1ης Πενταετίας)}}{\text{Παράμετρος (1ης Πενταετίας)}} \right) \times 100$	Ποσοστιαία Μεταβολή (2005-2009)
Ηθική Παιδεία Σ.1	$\left(\frac{3,632 - 3,632}{3,632} \right) \times 100$	0
Ηθική Παιδεία Σ.2	$\left(\frac{38,43 - 23,53}{23,53} \right) \times 100$	63,32
Ελεύθερος Χρόνος	$\left(\frac{4 - 4}{4} \right) \times 100$	0
Πάνω από 8 ώρες εργασία	$\left(\frac{0,51 - 0,45}{0,45} \right) \times 100$	13,33
Ποιότητα Ελεύθερου Χρόνου	$\left(\frac{1 - 0,333}{0,333} \right) \times 100$	200,3
Ανισοκατανομή εισοδήματος(Δείκτης Gini)	$\left(\frac{33,7 - 34,6}{34,6} \right) \times 100$	-2,60
Ανεργία	$\left(\frac{0,0438 - 0,0552}{0,0552} \right) \times 100$	-20,65
Μεταβολή των Μέσων Ακαθάριστων Ονομαστικών Αποδοχών	$\left(\frac{0,0522 - 0,0894}{0,0894} \right) \times 100$	-41,61
Κοινωνική Αλληλεγγύη		0

	$(\frac{0,20-0,20}{0,20}) \times 100$	
--	---------------------------------------	--

Πίνακας 5. 9.: Ποσοστιαία μεταβολή επί τοις εκατό των παραμέτρων της πενταετίας (2010-2014) με βάση το Μ.Ο. της 1^{ης} πενταετίας (1995-1999)

Παράμετροι	Τύπος $(\frac{\text{Παράμετρος (4ης Πενταετίας)}-\text{Παράμετρος (1ης Πενταετίας)}}{\text{Παράμετρος (1ης Πενταετίας)}}) \times 100$	Ποσοστιαία Μεταβολή (2010-2014)
Ηθική Παιδεία Σ.1	$(\frac{3,632-3,632}{3,632}) \times 100$	0
Ηθική Παιδεία Σ.2	$(\frac{49,09-23,53}{23,53}) \times 100$	108,63
Ελεύθερος Χρόνος	$(\frac{4-4}{4}) \times 100$	0
Πάνω από 8 ώρες εργασία	$(\frac{0,36-0,45}{0,45}) \times 100$	-20
Ποιότητα Ελεύθερου Χρόνου	$(\frac{1-0,333}{0,333}) \times 100$	200,3
Ανισοκατανομή εισοδήματος(Δείκτης Gini)	$(\frac{33,9-34,6}{34,6}) \times 100$	-2,02

Ανεργία	$(\frac{0,134-0,0552}{0,0552}) \times 100$	142,75
Μεταβολή των Μέσων Ακαθάριστων Ονομαστικών Αποδοχών	$(\frac{-0,0418-0,0894}{0,0894}) \times 100$	-146,76
Κοινωνική Αλληλεγγύη	$(\frac{0,20-0,20}{0,20}) \times 100$	0

Στους πίνακες που αναπτύχθηκαν παρακολουθήσαμε αναλυτικά και με τη παράθεση του συγκεκριμένου τύπου, πώς λαμβάνονται οι ποσοστιαίες μεταβολές των παραγόντων που αθροίζονται στη συνάρτηση της κοινωνικής ευημερίας του ολοκληρωμένου πλαισίου λήψης αποφάσεων. Τα ποσοστά αυτά προκύπτουν από τις τιμές των Μ.Ο. των παραγόντων αυτών, που εκτιμήθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο και αφορούν συγκεκριμένες χρονικές περιόδους στις οποίες λαμβάνεται κάποια χρονική περίοδος βάσης. Επιπλέον έγινε σαφές πώς προκύπτουν τα πρόσημα των τιμών τους. Στην επόμενη ενότητα με τη βοήθεια των τιμών αυτών των ποσοστιαίων μεταβολών, θα υπολογιστεί η συνάρτηση της κοινωνικής ευημερίας.

5.3. Εκτίμηση της συνάρτησης κοινωνικής ευημερίας και του ολοκληρωμένου πλαισίου λήψης αποφάσεων

Στην ενότητα αυτή αποδίδονται οι βαρύτητες της συνάρτησης δέκα, της προτεινόμενης μεθοδολογίας, δηλαδή τα " \bar{x} ". Επιπλέον αποδίδονται οι συνολικές βαρύτητες στην οικονομική και μη ευημερία, ενώ επιπλέον κατηγοριοποιούνται οι παράγοντες προσδιορισμού της ευημερίας στις δυο αυτές ομάδες. Έπειτα αφού δίνονται οι τιμές που λαμβάνουν οι περίοδοι βάσης, υπολογίζεται στις διάφορες χρονικές περιόδους η συνάρτηση ευημερίας, ενώ επεξεργάζονται διαγραμματικά τα αποτελέσματα που διεξάγονται, σε συνδυασμό και με τα αποτελέσματα της προηγούμενης ενότητας.

Πίνακας 5. 10.: Βαρύτητες (1^ο είδος) στο οικονομικό και στο μη οικονομικό τμήμα της ευημερίας

Οικονομική Ευημερία	Μη οικονομική ευημερία
0.5	0.5

Παρατήρηση: Δίνεται βαρύτητα $\frac{1}{2}$ στην οικονομική και $\frac{1}{2}$ στην μη οικονομική ευημερία για να γίνει φανερό η ανάγκη για ισόποση έμφαση στην οικονομική και μη

οικονομική ευημερία, αντί οι κοινωνίες να προωθούν ή τη μία ή την άλλη. Η ανάγκη αυτή καταγράφεται καλύτερα στη 1^η πολιτική το Πιγκού.

Πίνακας 5. 11.: Κατηγοριοποίηση των μεταβλητών στην οικονομική και μη οικονομική ευημερία

Οικονομική Ευημερία	Μη οικονομική ευημερία
Ανισοκατανομή εισοδήματος(Δείκτης Gini)	Ηθική Παιδεία
Ανεργία	Ελεύθερος Χρόνος
Μεταβολή των Μέσων Ακαθάριστων Ονομαστικών Αποδοχών	Πάνω από 8 ώρες εργασία
	Ποιότητα Ελεύθερου Χρόνου
	Κοινωνική Αλληλεγγύη

Παρατήρηση: Η κατηγοριοποίηση αυτή βασίζεται στις δική μας υποκειμενική κρίση, μπορεί κάποιος άλλος να θεωρήσει ότι για κάποιους λόγους κάποια μεταβλητή ανήκει στην άλλη κατηγορία.

Πίνακας 5. 12.: Βαρύτητες (2^ο είδος) μέσα σε κάθε μεταβλητή

Οικονομική Ευημερία	Βαρύτητες
Ανισοκατανομή εισοδήματος(Δείκτης Gini)	10%
Ανεργία	30%
Μεταβολή των Μέσων Ακαθάριστων Ονομαστικών Αποδοχών	10%
Μη οικονομική ευημερία	
Ηθική Παιδεία	60%
Ελεύθερος Χρόνος	10%
Πάνω από 8 ώρες εργασία	10%
Ποιότητα Ελεύθερου Χρόνου	10%
Κοινωνική Αλληλεγγύη	10%

Παρατήρηση: Οι βαρύτητες αυτές βασίζονται στη δική μας υποκειμενική κρίση και στην αποδοχή των αξιολογικών κρίσεων. Ανάλογα με τις προτεραιότητες και τις ανάγκες της κάθε εποχής ο εκάστοτε λήπτης οικονομικών αποφάσεων μπορεί να αλλάξει αυτές τις βαρύτητες. Επίσης ως μεθοδολογία βασίζονται στον Harsanyi.

Πίνακας 5. 13.: Αρχικές τιμές του μοντέλου. – Τιμές που λαμβάνουν οι περίοδοι βάσης

Περίοδοι βάσης	Τιμές
1995-2004	0
1995-1999	0

Τελικά έχοντας λάβει τις ποσοστιαίες μεταβολές με μια χρονική περίοδο βάσης και έχοντας εισαγάγει και τα δύο είδη βαρυτήτων υπολογίζουμε τη $Wt = \sum_{j=1}^m \left[\left(\frac{\alpha_j(t) - \alpha_j(t-1)}{\alpha_j(t-1)} \right) * 100 \right] * \bar{x}_j$, με $\alpha_j = (\alpha_j^1 + \alpha_j^2 + \alpha_j^3 + \dots)$, $1 \leq j \leq k$ και $k+1 \leq j \leq m$ ⁴³⁴ (όπου οι δείκτες μέχρι το k εκφράζουν μεταβλητές της οικονομικής ευημερίας και οι δείκτες από το k έως το m εκφράζουν δείκτες της μη - οικονομικής ευημερίας), ως εξής:

1^η) Περίπτωση δεκαετίας (2005-2014) με περίοδο βάσης τη δεκαετία (1995-2004), με το πρώτο σενάριο ηθικής παιδείας που εκφράζει τη τρέχουσα κατάσταση:

$$Wt = \sum_{j=1}^m \left[\left(\frac{\alpha_j(t) - \alpha_j(t-1)}{\alpha_j(t-1)} \right) * 100 \right] * \bar{x}_j, \text{ με } \alpha_j = (\alpha_j^1 + \alpha_j^2 + \alpha_j^3 + \dots), 1 \leq j \leq k \text{ και } k+1 \leq j \leq m,$$

⇔

$$W = \frac{1}{2}[(0,6 * \text{Ηθ.Παιδεία}) + (0,1 * \text{Ελευθ.Χρόνος}) - (0,1 * \text{Πολλές ώρες εργασίας}) + (0,1 * \text{Ποιότη.Ελεύθ.Χρόνου}) + (0,1 * \text{Κοινωνική Αλληλεγγύη})] + \frac{1}{2}[-(0,1 * \text{Gini}) - (0,3 * \text{Ανεργία}) + (0,6 * \text{Μεταβολή Αποδοχών})]$$

⇔

$$W = 0,5 * [0,6 * 0 + 0,1 * 0 - 0,1 * (-4,26\%) + 0,1 * 87,62\% + 0,1 * 0] + 0,5 * [-0,1 * (-0,82\%) - 0,3 * 60,18\% + 0,6 * (-93,04\%)] = -32,30\%⁴³⁵$$

2^η) Περίπτωση δεκαετίας (2005-2014) με περίοδο βάσης τη δεκαετία (1995-2004), με το δεύτερο σενάριο ηθικής παιδείας, που εκφράζει τη πρόταση μας:

⁴³⁴ Για την επεξεργασία της συνάρτησης δέκα στο Mathematica βλέπε το παράρτημα α'.

⁴³⁵ Σε επίπεδο δεκαετίας η αρνητική μεταβολή στην ευημερία εξαιτίας της τρέχουσας κρίσης είναι λιγότερο έντονη από ότι η ανάλογη μεταβολή σε επίπεδο πενταετίας και αυτό ερμηνεύεται από το γεγονός ότι η δεκαετία σαν διάστημα χρόνου περιλαμβάνει περισσότερες καλές χρονιές από την πενταετία.

$$Wt = \sum_{j=1}^m \left[\left(\frac{\alpha_j(t) - \alpha_j(t-1)}{\alpha_j(t-1)} \right) * 100 \right] * \bar{x}_j, \text{ με } \alpha_j = (\alpha_j^1 + \alpha_j^2 + \alpha_j^3 + \dots), 1 \leq j \leq k \text{ και } k+1 \leq j \leq m,$$

⇔

$$W = \frac{1}{2}[(0,6 * \text{Ηθ.Παιδεία}) + (0,1 * \text{Ελευθ.Χρόνος}) - (0,1 * \text{Πολλές ώρες εργασίας}) + (0,1 * \text{Ποιότ.Ελεύθ.Χρόνου}) + (0,1 * \text{Κοινωνική Αλληλεγγύη})] + \frac{1}{2}[-(0,1 * \text{Gini}) - (0,3 * \text{Ανεργία}) + (0,6 * \text{Μεταβολή Αποδοχών})]$$

⇔

$$W = 0,5 * [0,6 * 63,28\% + 0,1 * 0 - 0,1 * (-4,26\%) + 0,1 * 87,62\% + 0,1 * 0] + 0,5 * [-0,1 * (-0,82\%) - 0,3 * 60,18\% + 0,6 * (-93,04\%)] = -13,32\%$$

3^η) Περίπτωση πενταετίας (2000-2004) με περίοδο βάσης τη πενταετία (1995-1999), με το πρώτο σενάριο ηθικής παιδείας που εκφράζει τη τρέχουσα κατάσταση:

$$Wt = \sum_{j=1}^m \left[\left(\frac{\alpha_j(t) - \alpha_j(t-1)}{\alpha_j(t-1)} \right) * 100 \right] * \bar{x}_j, \text{ με } \alpha_j = (\alpha_j^1 + \alpha_j^2 + \alpha_j^3 + \dots), 1 \leq j \leq k \text{ και } k+1 \leq j \leq m,$$

⇔

$$W = \frac{1}{2}[(0,6 * \text{Ηθ.Παιδεία}) + (0,1 * \text{Ελευθ.Χρόνος}) - (0,1 * \text{Πολλές ώρες εργασίας}) + (0,1 * \text{Ποιότ.Ελεύθ.Χρόνου}) + (0,1 * \text{Κοινωνική Αλληλεγγύη})] + \frac{1}{2}[-(0,1 * \text{Gini}) - (0,3 * \text{Ανεργία}) + (0,6 * \text{Μεταβολή Αποδοχών})]$$

⇔

$$W = 0,5 * [0,6 * 0 + 0,1 * 0 - 0,1 * 8,89\% + 0,1 * 0 + 0,1 * 0] + 0,5 * [-0,1 * (-3,47\%) - 0,3 * 1,09\% + 0,6 * -32,89\%] = -10,30\% ⁴³⁶$$

4^η) Περίπτωση πενταετίας (2005-2009) με περίοδο βάσης τη πενταετία (1995-1999), με το πρώτο σενάριο ηθικής παιδείας που εκφράζει τη τρέχουσα κατάσταση:

$$Wt = \sum_{j=1}^m \left[\left(\frac{\alpha_j(t) - \alpha_j(t-1)}{\alpha_j(t-1)} \right) * 100 \right] * \bar{x}_j, \text{ με } \alpha_j = (\alpha_j^1 + \alpha_j^2 + \alpha_j^3 + \dots), 1 \leq j \leq k \text{ και } k+1 \leq j \leq m,$$

⇔

$$W = \frac{1}{2}[(0,6 * \text{Ηθ.Παιδεία}) + (0,1 * \text{Ελευθ.Χρόνος}) - (0,1 * \text{Πολλές ώρες εργασίας}) + (0,1 * \text{Ποιότ.Ελεύθ.Χρόνου}) + (0,1 * \text{Κοινωνική Αλληλεγγύη})] + \frac{1}{2}[-(0,1 * \text{Gini}) - (0,3 * \text{Ανεργία}) + (0,6 * \text{Μεταβολή Αποδοχών})]$$

⇔

⁴³⁶ Πηγή: Πίνακες 7,10,12,13 .

$$W = 0,5*[0,6*0+0,1*0-0,1*13,33\%+0,1*200,30\% +0,1*0] + 0,5*[-0,1*(-2,60\%)-0,3*(-20,65\%)+0,6*(-41,61\%)] = 0,09\%$$

5^η) Περίπτωση πενταετίας (2010-2014) με περίοδο βάσης τη πενταετία (1995-1999), με το πρώτο σενάριο ηθικής παιδείας που εκφράζει τη τρέχουσα κατάσταση:

$$Wt = \sum_{j=1}^m \left[\left(\frac{\alpha_j(t) - \alpha_j(t-1)}{\alpha_j(t-1)} \right) * 100 \right] * \bar{x}_j, \text{ με } \alpha_j = (\alpha_j^1 + \alpha_j^2 + \alpha_j^3 + \dots), 1 \leq j \leq k \text{ και } k+1 \leq j \leq m,$$

⇔

$$W = \frac{1}{2}[(0,6*H\theta.Παιδεία)+(0,1*Ελευθ.Χρόνος)-(0,1*Πολλές ώρες εργασίας)+(0,1*Ποιότ.Ελεύθ.Χρόνου)+(0,1*Κοινωνική Αλληλεγγύη)] + \frac{1}{2}[-(0,1*Gini) - (0,3*Ανεργία)+(0,6*Μεταβολή Αποδοχών)]$$

⇔

$$W = 0,5*[0,6*0+0,1*0-0,1*(-20,00\%)+0,1*200,30\% +0,1*0] + 0,5*[-0,1*(-2,02\%)-0,3*142,75\% +0,6*(-146,76\%)] = -54,32\%$$

6^η) Περίπτωση πενταετίας (2000-2004) με περίοδο βάσης τη πενταετία (1995-1999) με το δεύτερο σενάριο που εκφράζει τη πρόταση μας:

$$Wt = \sum_{j=1}^m \left[\left(\frac{\alpha_j(t) - \alpha_j(t-1)}{\alpha_j(t-1)} \right) * 100 \right] * \bar{x}_j, \text{ με } \alpha_j = (\alpha_j^1 + \alpha_j^2 + \alpha_j^3 + \dots), 1 \leq j \leq k \text{ και } k+1 \leq j \leq m,$$

⇔

$$W = \frac{1}{2}[(0,6*H\theta.Παιδεία)+(0,1*Ελευθ.Χρόνος)-(0,1*Πολλές ώρες εργασίας)+(0,1*Ποιότ.Ελεύθ.Χρόνου)+(0,1*Κοινωνική Αλληλεγγύη)] + \frac{1}{2}[-(0,1*Gini) - (0,3*Ανεργία)+(0,6*Μεταβολή Αποδοχών)]$$

⇔

$$W = 0,5*[0,6*27,79\% +0,1*0-0,1*8,89\%+0,1*0 +0,1*0] + 0,5*[-0,1*(-3,47\%)-0,3*1,09\%+0,6*-32,89\%] = -1,96\%$$

7^η) Περίπτωση πενταετίας (2005-2009) με περίοδο βάσης τη πενταετία (1995-1999), με το δεύτερο σενάριο ηθικής παιδείας που εκφράζει τη πρόταση μας:

$$Wt = \sum_{j=1}^m \left[\left(\frac{\alpha_j(t) - \alpha_j(t-1)}{\alpha_j(t-1)} \right) * 100 \right] * \bar{x}_j, \text{ με } \alpha_j = (\alpha_j^1 + \alpha_j^2 + \alpha_j^3 + \dots), 1 \leq j \leq k \text{ και } k+1 \leq j \leq m,$$

⇔

$$W = \frac{1}{2}[(0,6 * \text{Ηθ.Παιδεία}) + (0,1 * \text{Ελευθ.Χρόνος}) - (0,1 * \text{Πολλές ώρες εργασίας}) + (0,1 * \text{Ποιότη.Ελεύθ.Χρόνου}) + (0,1 * \text{Κοινωνική Αλληλεγγύη})] + \frac{1}{2}[-(0,1 * \text{Gini}) - (0,3 * \text{Ανεργία}) + (0,6 * \text{Μεταβολή Αποδοχών})]$$

⇔

$$W = 0,5 * [0,6 * 63,32\% + 0,1 * 0 - 0,1 * 13,33\% + 0,1 * 200,30\% + 0,1 * 0] + 0,5 * [-0,1 * (-2,60\%) - 0,3 * (-20,65\%) + 0,6 * (-41,61\%)] = 19,09\%$$

8^η) Περίπτωση πενταετίας (2010-2014) με περίοδο βάσης τη πενταετία (1995-1999), με το δεύτερο σενάριο ηθικής παιδείας, που εκφράζει τη πρόταση μας:

$$Wt = \sum_{j=1}^m \left[\left(\frac{\alpha_j(t) - \alpha_j(t-1)}{\alpha_j(t-1)} \right) * 100 \right] * \bar{x}_j, \text{ με } \alpha_j = (\alpha_j^1 + \alpha_j^2 + \alpha_j^3 + \dots), 1 \leq j \leq k \text{ και } k+1 \leq j \leq m,$$

⇔

$$W = \frac{1}{2}[(0,6 * \text{Ηθ.Παιδεία}) + (0,1 * \text{Ελευθ.Χρόνος}) - (0,1 * \text{Πολλές ώρες εργασίας}) + (0,1 * \text{Ποιότη.Ελεύθ.Χρόνου}) + (0,1 * \text{Κοινωνική Αλληλεγγύη})] + \frac{1}{2}[-(0,1 * \text{Gini}) - (0,3 * \text{Ανεργία}) + (0,6 * \text{Μεταβολή Αποδοχών})]$$

⇔

$$W = 0,5 * [0,6 * 108,63\% + 0,1 * 0 - 0,1 * (-20,00\%) + 0,1 * 200,30\% + 0,1 * 0] + 0,5 * [-0,1 * (-2,02\%) - 0,3 * 142,75\% + 0,6 * (-146,76\%)] = -21,74\%$$

Τα αποτελέσματα και των οκτώ περιπτώσεων συμπεριλαμβάνονται όλα μαζί συγκεντρωμένα στους παρακάτω πίνακες, 5.14. και 5.15. .

Πίνακας 5. 14.: Οι τιμές που λαμβάνει η ευημερία στις διάφορες περιόδους, με το πρώτο σενάριο ηθικής παιδείας, που εκφράζει τη τρέχουσα κατάσταση

Χρονικές Περιόδους	Συνολική Κοινωνική Ευημερία
2005-2014	-32,30%
2000-2004	-10,30%
2005-2009	0,09%

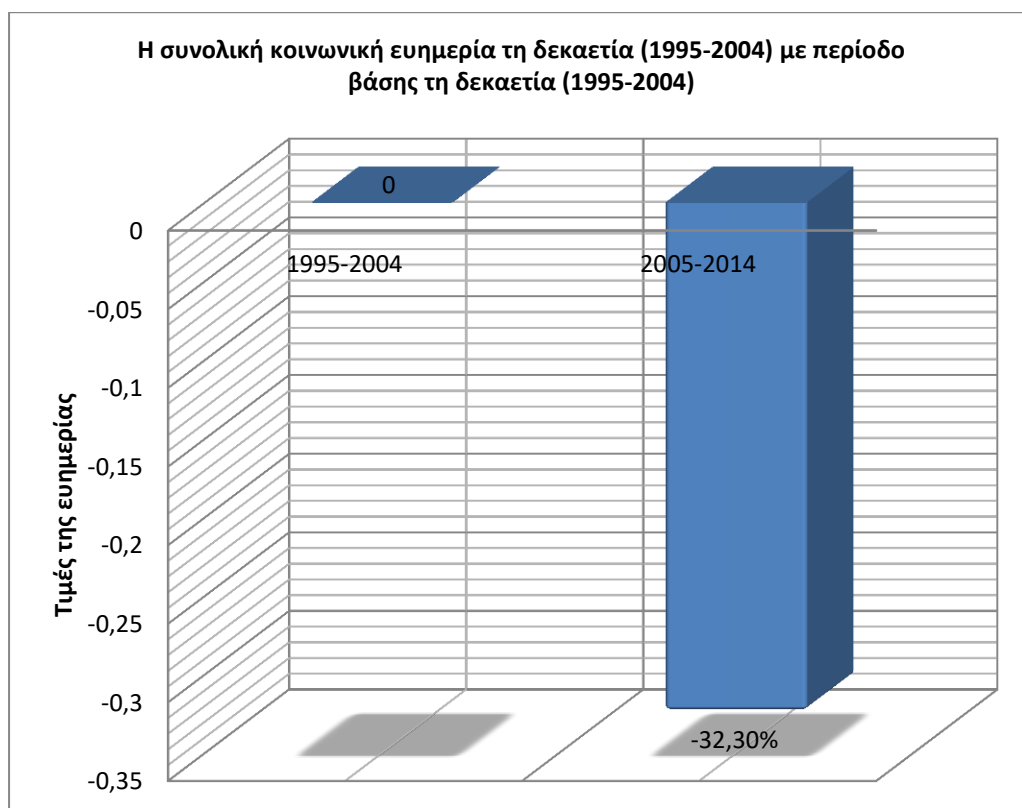
2010-2014	-54,32%
-----------	---------

Πίνακας 5. 15.: Οι τιμές που λαμβάνει η ευημερία στις διάφορες περιόδους, με το δεύτερο σενάριο ηθικής παιδείας, που εκφράζει τη πρόταση μας

Χρονικές Περίοδοι	Συνολική Κοινωνική Ευημερία
2005-2014	-13,32%
2000-2004	-1,96%
2005-2009	19,09%
2010-2014	-21,74%

Εφόσον λοιπόν λήφθηκαν τα σχετικά αποτελέσματα και συμπεριλήφθηκαν όλα μαζί σε πίνακες, ακολουθεί διαγραμματική απεικόνιση αυτών.

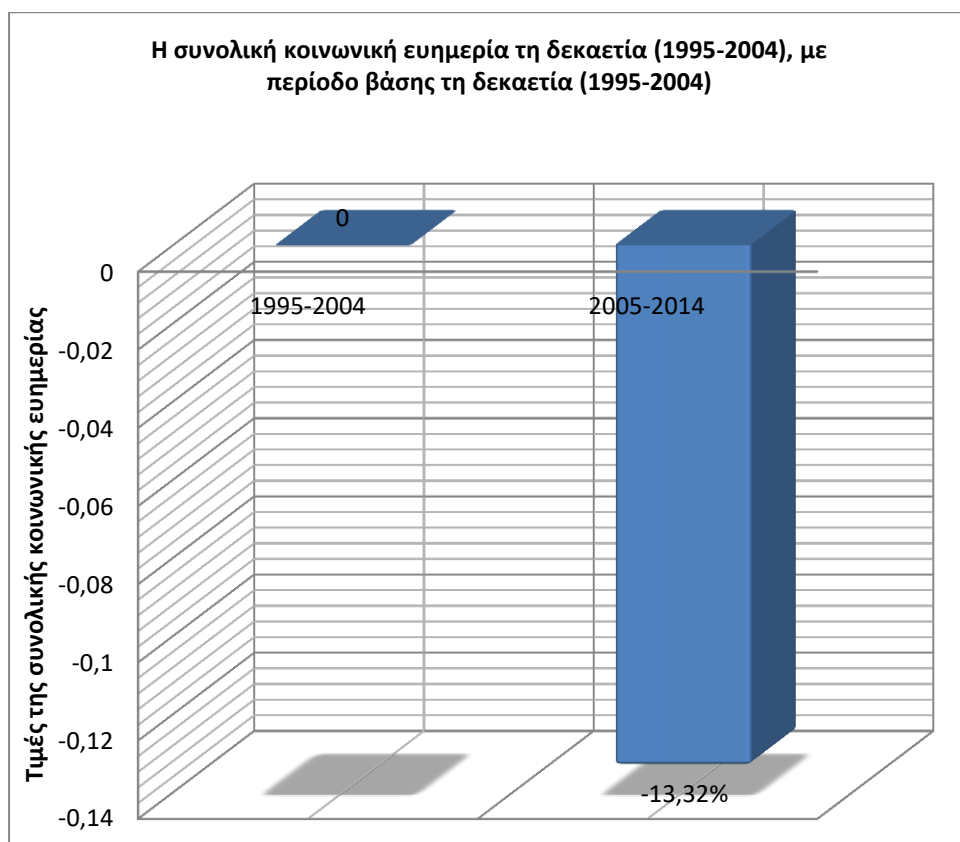
Διάγραμμα 5. 1.: Η συνολική κοινωνική ευημερία τη δεκαετία (2005-2014) με περίοδο βάσης τη δεκαετία (1995-2004) στο πρώτο σενάριο ηθικής παιδείας που εκφράζει τη τρέχουσα κατάσταση

Πηγή: Πίνακας 5.14.

Παρατήρηση: Η ευημερία μειώνεται επίπεδο δεκαετίας από τη δεκαετία βάσης.

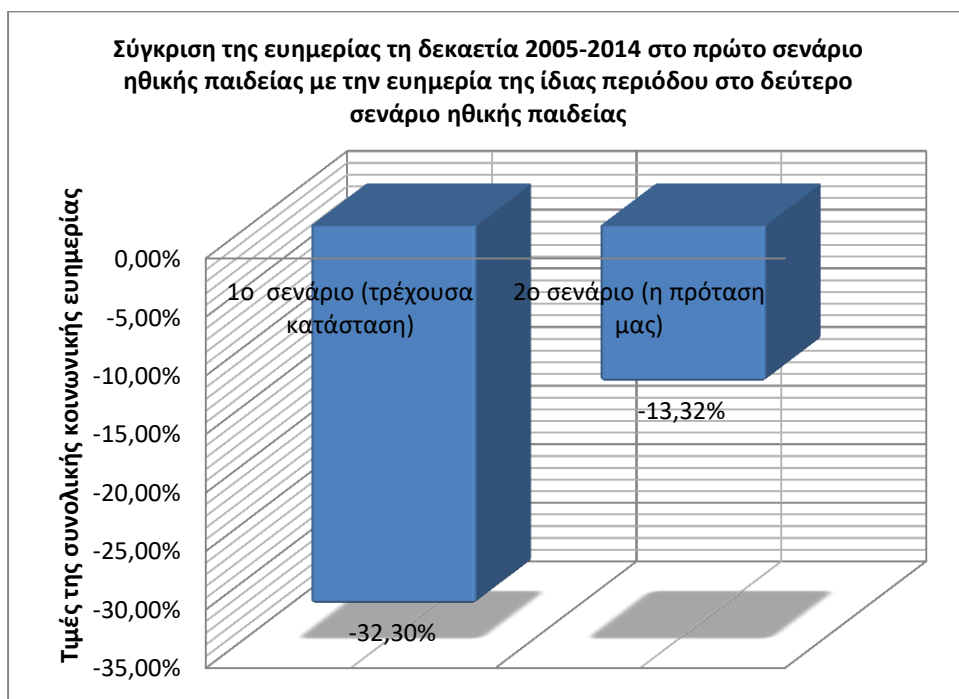
Διάγραμμα 5. 2.: Η συνολική κοινωνική ευημερία τη δεκαετία (2005-2014) με περίοδο βάσης τη δεκαετία (1995-2004) στο δεύτερο σενάριο ηθικής παιδείας που εκφράζει τη πρόταση μας.

Πηγή: Πίνακας 5.15.

Παρατήρηση: Η ευημερία μειώνεται σε επίπεδο δεκαετίας από τη περίοδο βάσης και με το δεύτερο σενάριο ηθικής παιδείας, που εκφράζει τη πρόταση μας.

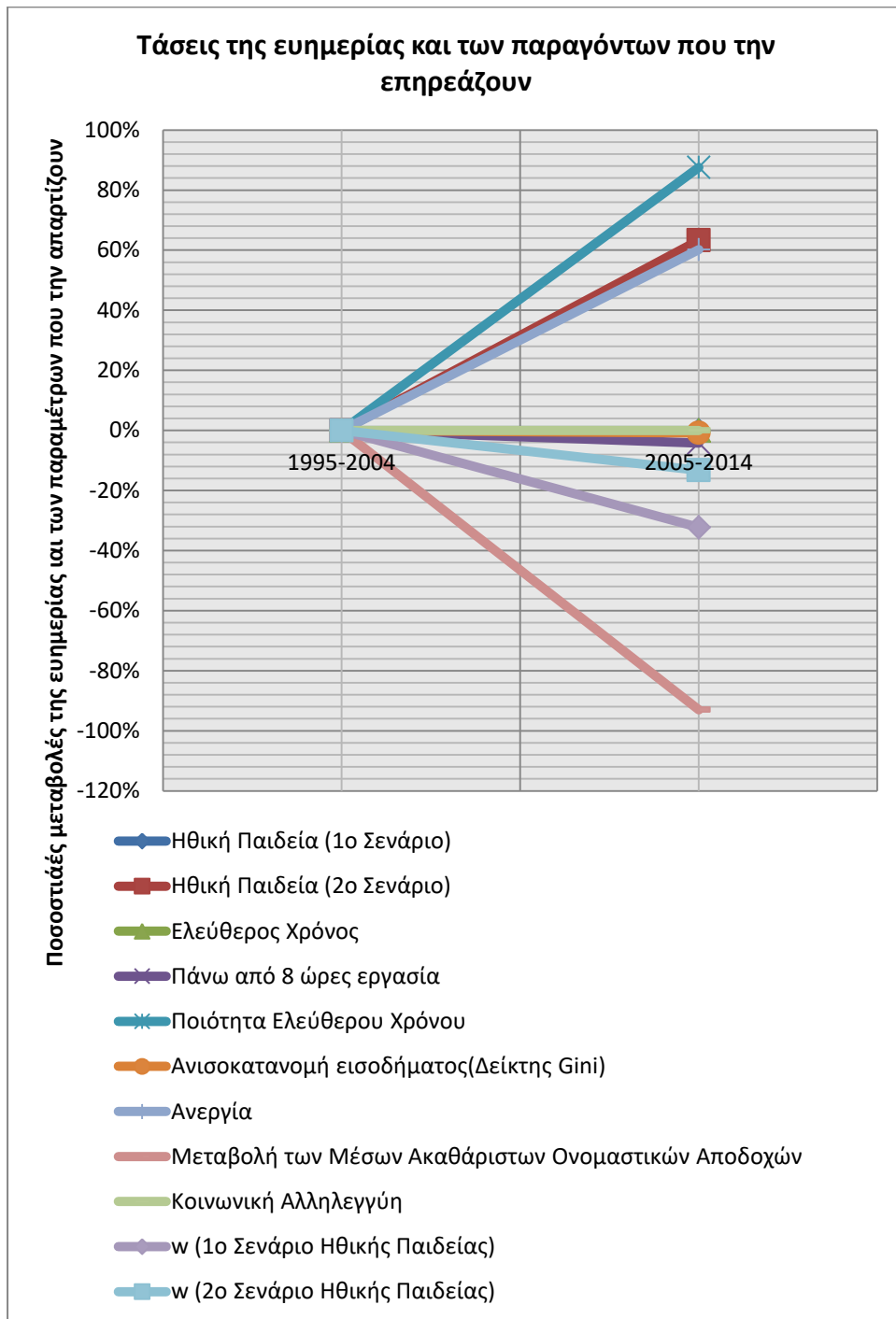
Διάγραμμα 5. 3.: Σύγκριση της συνολικής κοινωνικής ευημερίας κατά τη δεκαετία (2005-2014) στα δύο σενάρια της ηθικής παιδείας

Πηγή: Πίνακες 5.14. και 5.15.

Παρατήρηση: Η ευημερία μειώνεται λιγότερο με το δεύτερο σενάριο ηθικής παιδείας, απ'ότι με το πρώτο, σε επίπεδο δεκαετίας από τη περίοδο βάσης.

Διάγραμμα 5. 4.: Τάσεις της ευημερίας και των παραγόντων που την επηρεάζουν σ' επίπεδο δεκαετίας και στα δύο σενάρια ηθικής παιδείας

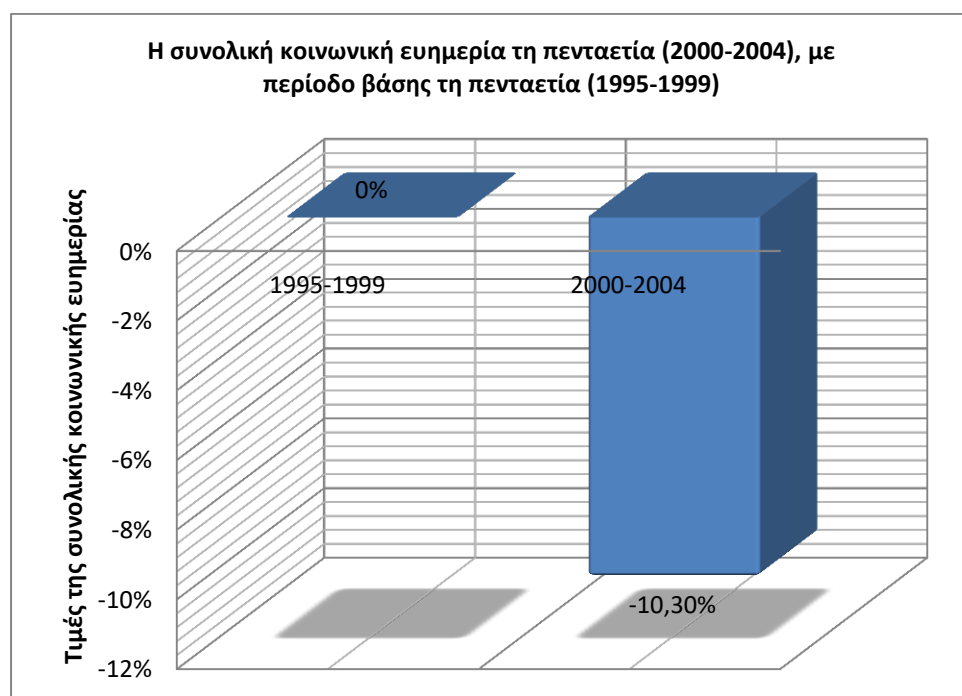

Πηγή: Πίνακες 5.14. και 5.15. από αυτή την ενότητα και πίνακας 5.4. από τη προηγούμενη ενότητα.

Παρατήρηση: Την πιο καθοδική τάση παρουσιάζει η μεταβλητή «μεταβολή των μέσων, ακαθάριστων, ονομαστικών αποδοχών», ακολουθεί η συνολική κοινωνική ευημερία με το πρώτο σενάριο ηθικής παιδείας, και έπειτα η συνολική κοινωνική ευημερία με το δεύτερο σενάριο ηθικής παιδείας. Την πιο ανοδική τάση εμφανίζει η μεταβλητή της «ποιότητας του ελεύθερου χρόνου» κι έπειτα ακολουθεί η μεταβλητή

της ηθικής παιδείας σύμφωνα με τη πρόταση μας και η μεταβλητή της ανεργίας. Η εξαιρετικά καθοδική τάση της μεταβλητής της «μεταβολής των μέσων, ακαθάριστων, ονομαστικών αποδοχών» είναι τόσο ισχυρή όπως φαίνεται στο σχήμα, ώστε να συμπαράσχει τη συνολική κοινωνική ευημερία και στα δύο σενάρια ηθικής παιδείας, σε συνδυασμό φυσικά και με την εξαιρετικά ανοδική τάση της μεταβλητής της ανεργίας η οποία εξαιτίας της αρνητικής της αξίας προκαλεί αυτή τη πτωτική τάση στην ευημερία. Αξίζει επίσης να σχολιαστεί ότι η γραμμή που εκφράζει τη μεταβλητή της «ποιότητας του χρόνου» με τη γραμμή που εκφράζει τη μεταβλητή της «μεταβολής των μέσων, ακαθάριστων, ονομαστικών αποδοχών» σχηματίζουν με τη γραμμή στο σημείο 0% της αρχής των αξόνων, σχεδόν ισοσκελή τρίγωνα ίδιων μοιρών αν φανταστούμε μια νοητή κάθετη γραμμή που ενώνει τα άκρα τους. Και αυτό συμβαίνει γιατί λαμβάνουν σχεδόν παρόμοιες τιμές αλλά με αντίθετες τάσεις.

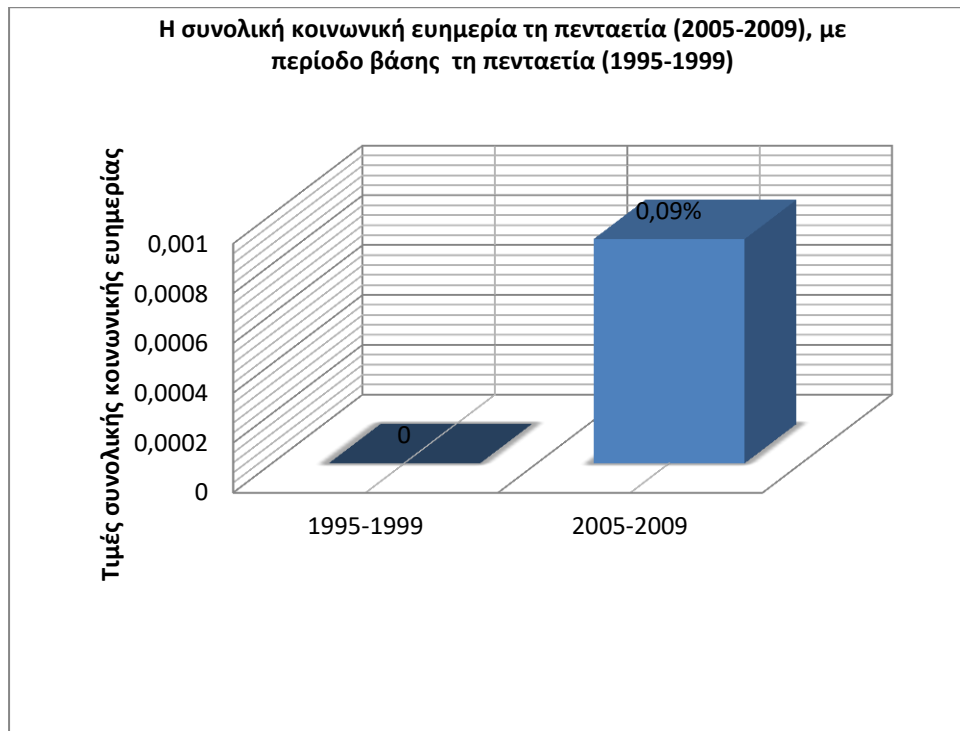
Διάγραμμα 5. 5.: Η συνολική κοινωνική ευημερία τη πενταετία (2000-2004) με περίοδο βάσης τη πενταετία (1995-1999), στο πρώτο σενάριο ηθικής παιδείας, που εκφράζει τη τρέχουσα κατάσταση

Πηγή: Πίνακας 5.14.

Παρατήρηση: Η συνολική κοινωνική ευημερία μειώνεται σε επίπεδο πενταετίας από τη περίοδο βάσης κατά τη πρώτη πενταετία.

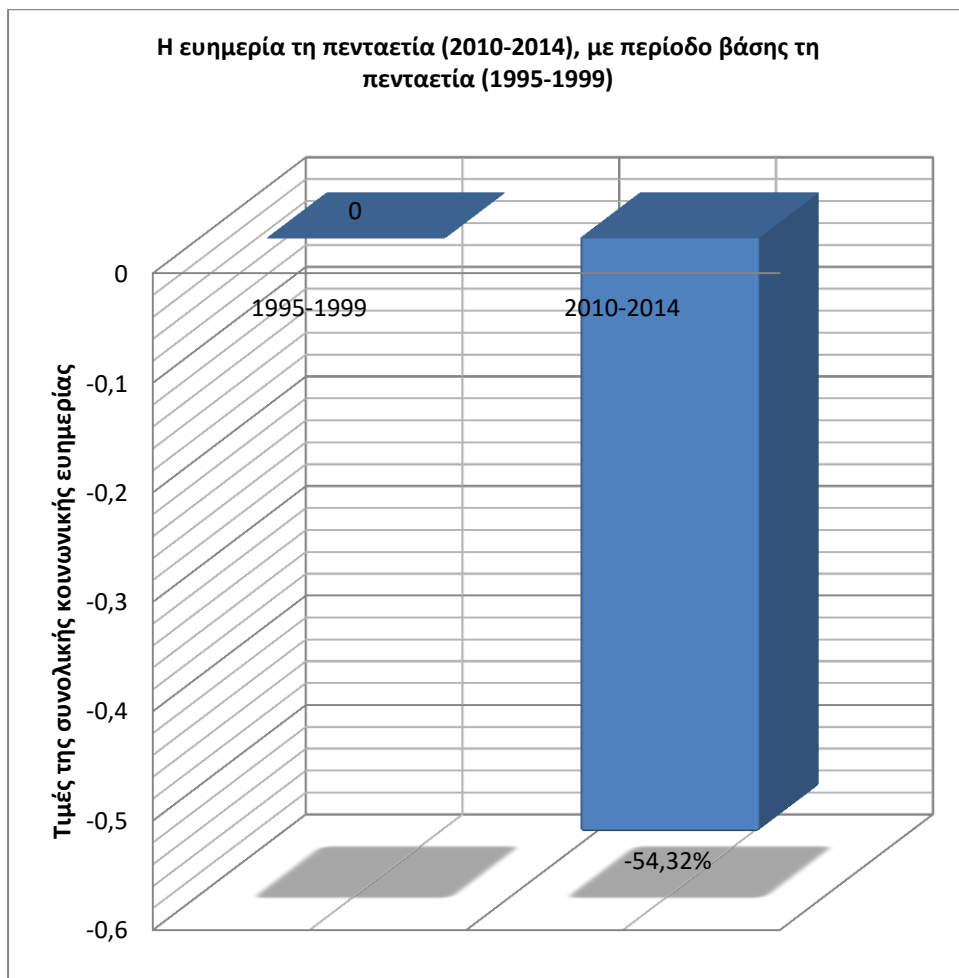
Διάγραμμα 5. 6.: Η συνολική κοινωνική ευημερία τη πενταετία (2005-2009) με περίοδο βάσης τη πενταετία (1995-1999), στο πρώτο σενάριο ηθικής παιδείας, που εκφράζει τη τρέχουσα κατάσταση

Πηγή: Πίνακας 5.14.

Παρατήρηση: Η ευημερία αυξάνεται από τη περίοδο βάσης κατά τη δεύτερη πενταετία.

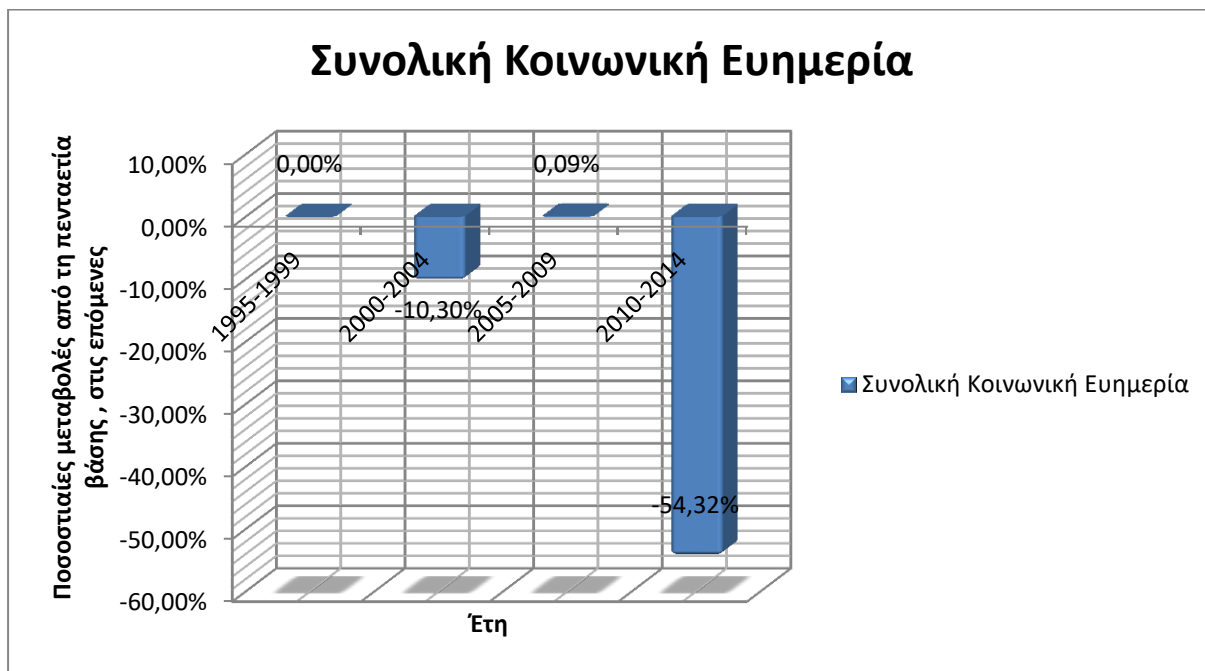
Διάγραμμα 5. 7.: Η συνολική κοινωνική ευημερία τη πενταετία (2010-2014) με περίοδο βάσης τη πενταετία (1995-1999), στο πρώτο σενάριο ηθικής παιδείας, που εκφράζει τη τρέχουσα κατάσταση

Πηγή: Πίνακας 5.14.

Παρατήρηση: Η ευημερία μειώνεται κατά πολύ από τη περίοδο βάσης, στη τρίτη πενταετία.

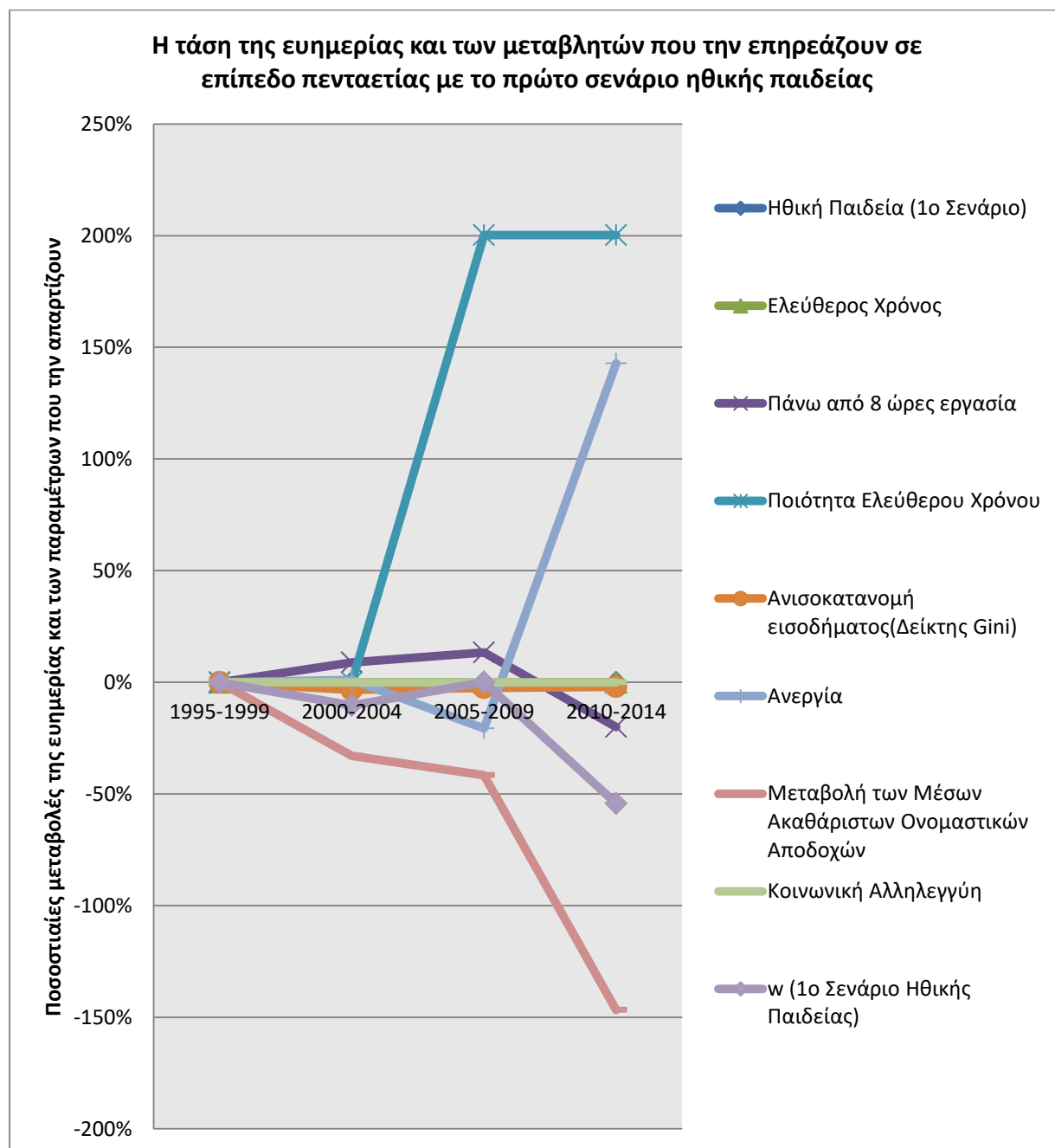
Διάγραμμα 5. 8. : Σύγκριση όλων των πενταετιών στο πρώτο σενάριο ηθικής παιδείας

Πηγή: Πίνακας 5.14.

Παρατήρηση: Η μεταβολή της τρίτης πενταετίας από τη περίοδο βάσης είναι πολύ έντονη συγκριτικά με τις μεταβολές των προηγούμενων περιόδων που είναι πιο ήπιες.

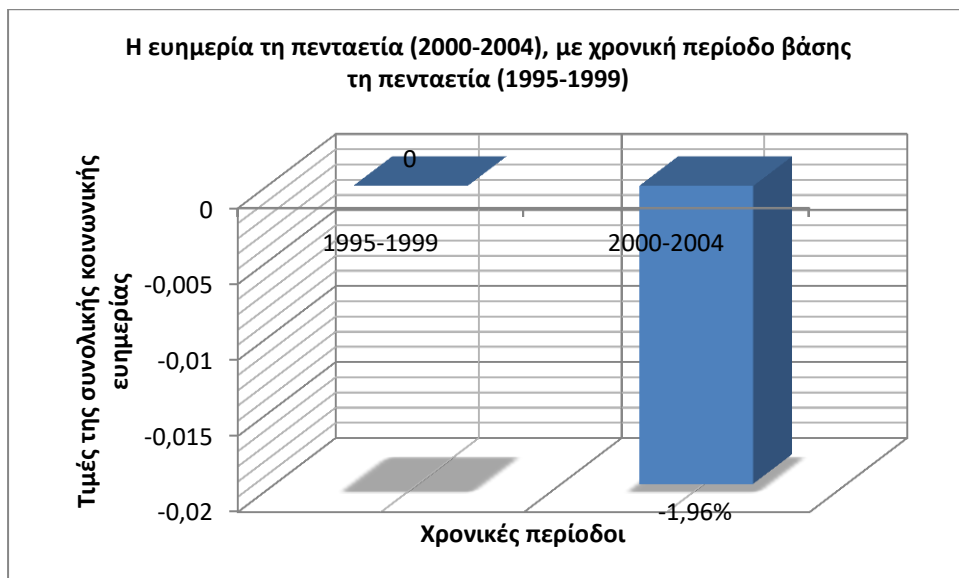
Διάγραμμα 5. 9.: Η τάση της ευημερίας και των μεταβλητών που την συνθέτουν σ' επίπεδο πενταετίας και με το πρώτο σενάριο ηθικής παιδείας

Πηγή: Πίνακας 5.14. από αυτή την ενότητα και πίνακες 5.7. , 5.8. , 5.9. , από τη προηγούμενη ενότητα.

Παρατήρηση: Στο διάγραμμα αυτό ξεχωρίζουν οι σχεδόν κατακόρυφες αυξήσεις της μεταβλητής της ποιότητας του ελεύθερου χρόνου από τη πρώτη πενταετία και της μεταβλητής της ανεργίας από τη δεύτερη πενταετία, όπως επίσης και η ραγδαία πτώση της μεταβλητής «της μεταβολής των μέσων ακαθάριστων ονομαστικών αποδοχών».

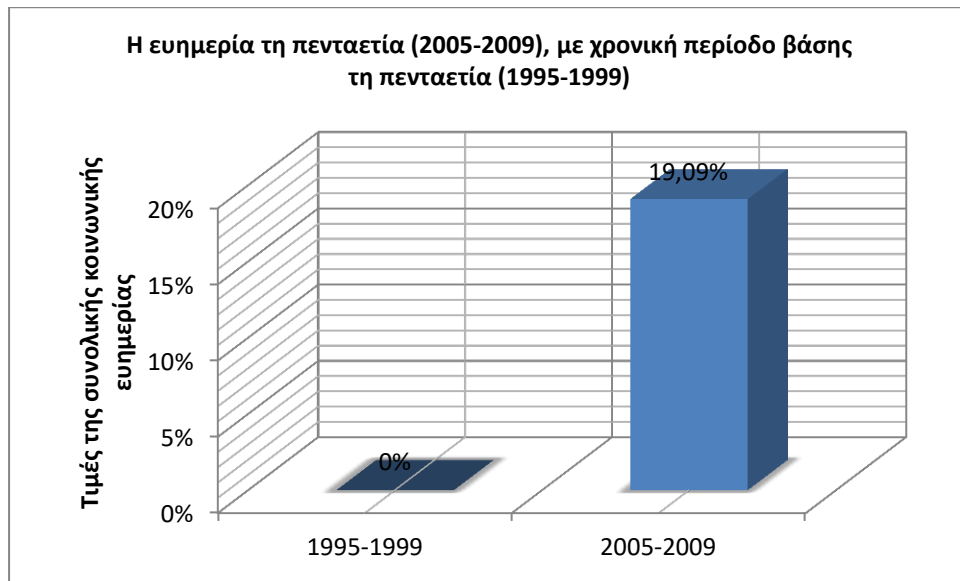
Διάγραμμα 5. 10.: Η συνολική κοινωνική ευημερία τη πενταετία (2000-2004) με περίοδο βάσης τη πενταετία (1995-1999), στο δεύτερο σενάριο ηθικής παιδείας, που εκφράζει τη πρότασή μας

Πηγή: Πίνακας 5.15.

Παρατήρηση: Η συνολική κοινωνική ευημερία μειώνεται τη πρώτη πενταετία από τη περίοδο βάσης και με το δεύτερο σενάριο ηθικής παιδείας.

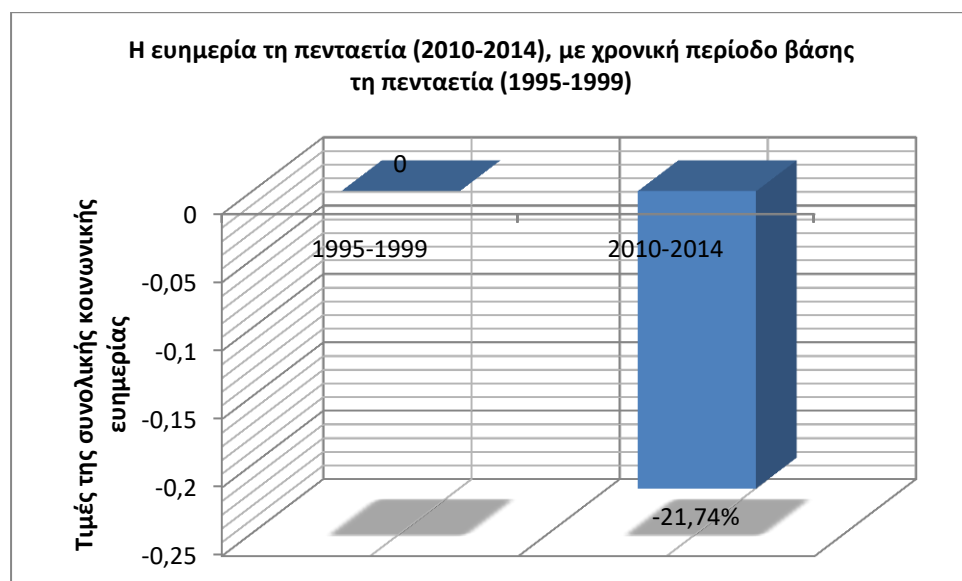
Διάγραμμα 5. 11.: Η συνολική κοινωνική ευημερία τη πενταετία (2005-2009) με περίοδο βάσης τη πενταετία (1995-1999), στο δεύτερο σενάριο ηθικής παιδείας, που εκφράζει τη πρότασή μας

Πηγή: Πίνακας 5.15.

Παρατήρηση: Η συνολική κοινωνική ευημερία μεγιστοποιείται αυτή τη χρονική περίοδο.

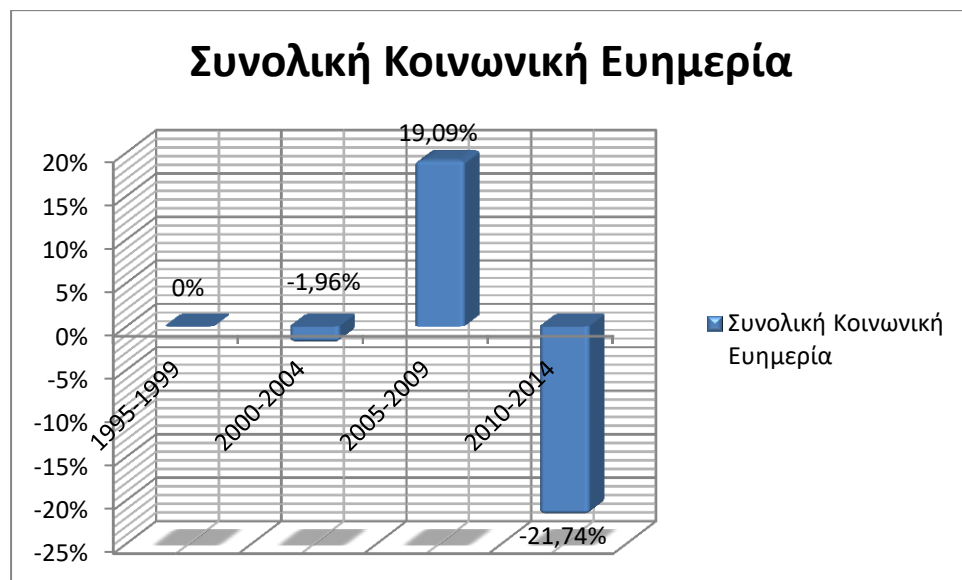
Διάγραμμα 5. 12.: Η συνολική κοινωνική ευημερία τη πενταετία (2010-2014) με περίοδο βάσης τη πενταετία (1995-1999), στο δεύτερο σενάριο ηθικής παιδείας, που εκφράζει τη πρότασή μας

Πηγή: Πίνακας 5.15.

Παρατήρηση: Η συνολική κοινωνική ευημερία, ελαχιστοποιείται.

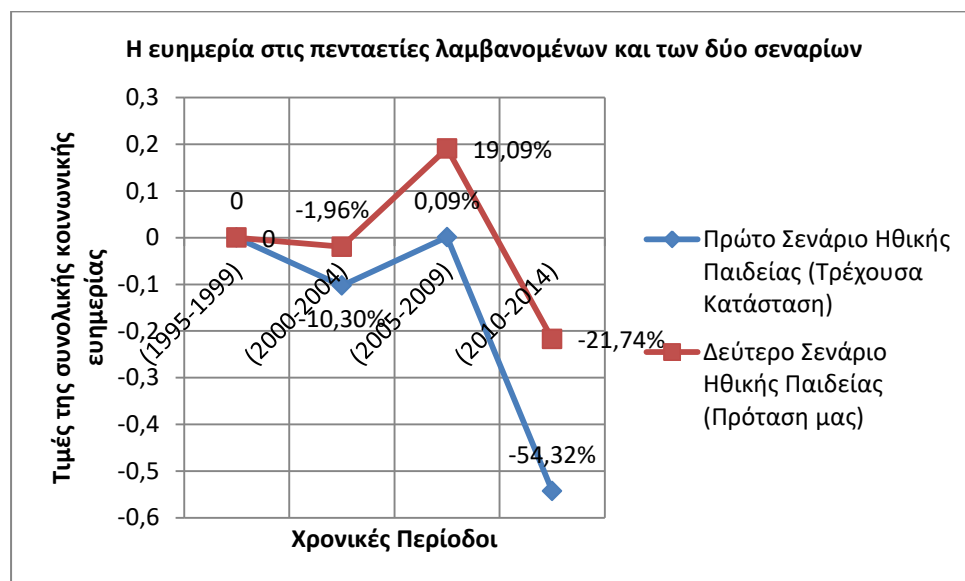
Διάγραμμα 5. 13.: Σύγκριση όλων των πενταετιών στο δεύτερο σενάριο ηθικής παιδείας.

Πηγή: Πίνακες 5.14. και 5.15.

Παρατήρηση: Η αύξηση της ευημερίας στη δεύτερη πενταετία και η μείωση της στη τρίτη πενταετία από τη περίοδο βάσης είναι σχεδόν ισόποσες.

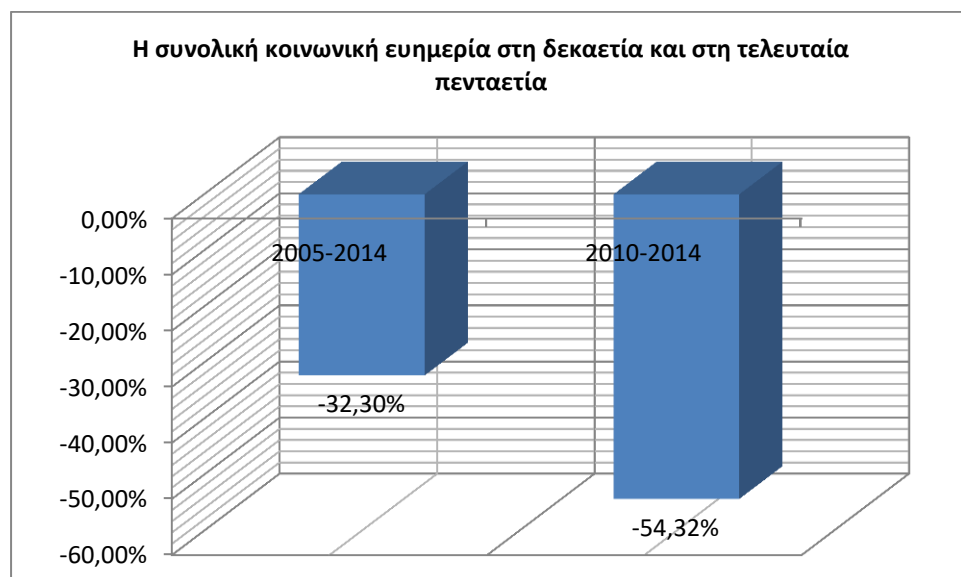
Διάγραμμα 5. 14.: Η εξέλιξη της ευημερίας σ' επίπεδο πενταετιών στα δύο σενάρια ηθικής παιδείας

Πηγή: Πίνακας 5.14. και 5.15.

Παρατήρηση: Η τάση της ευημερίας με το δεύτερο σενάριο ηθικής παιδείας που εκφράζει τη πρόταση μας για την εκπαίδευση είναι περισσότερο ανοδική σε όλες τις χρονικές στιγμές από την τάση της ευημερίας στο πρώτο σενάριο.

Διάγραμμα 5. 15.: Σύγκριση της τελευταίας πενταετίας με τη δεκαετία στο πρώτο σενάριο ηθικής παιδείας

Πηγή: Πίνακας 5.14. και 5.15.

Παρατήρηση: Η μείωση της ευημερίας στη τελευταία πενταετία είναι περισσότερο έντονη από τη μείωση της σε επίπεδο δεκαετίας και αυτό δικαιολογείται από το

γεγονός ότι η δεκαετία περιλαμβάνει περισσότερες χρονιές πολλές από τις οποίες δεν είναι μόνο κακές χρονιές. Ή διαφορετικά η πενταετία περιλαμβάνει περισσότερες κακές χρονιές από την δεκαετία.

Στην ενότητα αυτή υπολογίστηκε η συνάρτηση της κοινωνικής ευημερίας του ολοκληρωμένου πλαισίου λήψης αποφάσεων και επεξεργάστηκαν διαγραμματικά τα μέχρι τώρα αποτελέσματα. Η επόμενη ενότητα διαπραγματεύεται την εκτενή κι ενδελεχή ανάλυση των αποτελεσμάτων αυτών και της διαγραμματικής τους απεικόνισης.

5.4. Ανάλυση των αποτελεσμάτων

Παρατηρούμε λοιπόν ότι η συνολική κοινωνική ευημερία σύμφωνα με τον ορισμό που της έχουμε δώσει και τη συνάρτηση που έχουμε δημιουργήσει, μεταβάλλεται από τη περίοδο βάσης σε επίπεδο δεκαετίας κατά -32,30% ⁴³⁷ Η μεταβολή αυτή εκφράζει την ισχύουσα κατάσταση αναφορικά με τη μεταβλητές που συνθέτουν την συνολική κοινωνική ευημερία και οφείλεται στην επιδείνωση των μεταβλητών της «ανεργίας», και των «μέσων, ακαθάριστων, ονομαστικών αποδοχών» και παρά τη βελτίωση των παραμέτρων της «ποιότητας του ελεύθερου χρόνου», του «δείκτη Gini», και της παραμέτρου «πάνω από 8 ώρες εργασία». ⁴³⁸ Αν λάβουμε ένα δεύτερο σενάριο σχετικά με μία από αυτές τις μεταβλητές και πιο συγκεκριμένα στη μεταβλητή της ηθικής παιδείας, το οποίο σενάριο θα εκφράζει μία δική μας πρόταση η οποία δεν εφαρμόζεται στην πραγματικότητα, αλλά εμείς υποθέτουμε ότι άρχισε να εφαρμόζεται το 1995, τότε η μεταβολή της ευημερίας από την περίοδο βάσης λαμβάνει την τιμή -13,12%. ⁴³⁹ Επομένως το δεύτερο σενάριο της ηθικής παιδείας επιδρά θετικά στη συνολική κοινωνική ευημερία, με αποτέλεσμα εκείνη να μειώνεται λιγότερο. Η μεταβολή λοιπόν της ευημερίας στο δεύτερο σενάριο που εκφράζει την πρόταση μας είναι μικρότερη από την μεταβολή - μείωση - της ευημερίας στο πρώτο σενάριο κατά τα 2/3. ⁴⁴⁰ Το σημαντικότερο συμπέρασμα που εξάγεται από τα αποτελέσματα αυτά, είναι ότι τη δεκαετία που εξετάζεται από το μοντέλο της παρούσας διατριβής, η ευημερία δεν μεγιστοποιείται αλλά ελαχιστοποιείται σημαντικά λαμβανομένων και των δύο σεναρίων.

Στο επόμενο στάδιο πραγματοποιήσαμε την ίδια έρευνα σε επίπεδο πενταετίας. Στη πρώτη λοιπόν πενταετία η ευημερία μεταβάλλεται από την περίοδο βάσης κατά 10,30%. ⁴⁴¹ Η μείωση αυτή προκαλεί εντύπωση διότι η πενταετία εκείνη περιλάμβανε καλές χρονιές, αλλά οφείλεται σε μεταβλητές της μη οικονομικής ευημερίας και κυρίως στη μεταβλητή «πάνω από 8 ώρες εργασία», που λαμβάνει υψηλή τιμή και

⁴³⁷ Βλέπε σχετικά Διάγραμμα 5.1..

⁴³⁸ Βλέπε σχετικά το Διάγραμμα 5.4..

⁴³⁹ Βλέπε σχετικά Διάγραμμα 5.2..

⁴⁴⁰ Βλέπε σχετικά το Διάγραμμα 5.3..

⁴⁴¹ Βλέπε σχετικά το Διάγραμμα 5.5..

στη μεταβλητή «ποιότητα του ελεύθερου χρόνου» που η μεταβολή της είναι μηδενική σε αντίθεση με τις επόμενες περιόδους που εκτοξεύεται επηρεάζοντας θετικά την ευημερία.⁴⁴² Επομένως στη πενταετία αυτή παρατηρούμε ότι ενώ το οικονομικό τμήμα της ευημερίας είναι υγιές σε σχέση με το πώς μεταβάλλεται στις επόμενες περιόδους⁴⁴³ ωστόσο νοσεί το μη οικονομικό τμήμα της. Στη δεύτερη πενταετία η ευημερία παρουσιάζει μεγιστοποίηση κατά 0,09% από τη περίοδο βάσης.⁴⁴⁴ Η μεγιστοποίηση αυτή οφείλεται κυρίως στη μείωση της ανεργίας και στη βελτίωση της ποιότητας του ελεύθερου χρόνου.⁴⁴⁵ Στη τρίτη πενταετία η μεταβολή (μείωση) της ευημερίας είναι δραματική και λαμβάνει τη τιμή -54,32%.⁴⁴⁶ Η τραγική αυτή επιδείνωση πραγματοποιείται κυρίως εξαιτίας των μεταβολών των μεταβλητών της «ανεργίας» και των «μέσων, ακαθάριστων, ονομαστικών αποδοχών»⁴⁴⁷ και παρά τη σημαντική βελτίωση των μεταβολών των μεταβλητής της «ποιότητας του ελεύθερου χρόνου» και της μεταβλητής «πάνω από 8 ώρες εργασία». Δηλαδή η ευημερία τραυματίζεται τόσο πολύ αυτή τη πενταετία, επειδή νοσεί το οικονομικό τμήμα⁴⁴⁸ της ευημερίας⁴⁴⁹. Επομένως η μείωση της ευημερίας τη τελευταία πενταετία από τη

⁴⁴² Βλέπε σχετικά το Διάγραμμα 5.8..

⁴⁴³ Στη πραγματικότητα το οικονομικό τμήμα της ευημερίας σε όλες τις πενταετίες έχει αρνητική ποσοστιαία μεταβολή, δηλαδή μειώνεται και πάντα το μη οικονομικό τμήμα της ευημερίας στα δύο σενάρια, αυξάνεται ή μειώνεται ελάχιστα. Ωστόσο το μη οικονομικό τμήμα της ευημερίας στη πρώτη πενταετία εμφανίζει τη χειρότερη εικόνα του συγκριτικά με τις υπόλοιπες πενταετίες και επιπλέον στο πρώτο σενάριο ηθικής παιδείας λαμβάνει και αρνητική τιμή. Άρα για να αποφευχθεί οποιαδήποτε σύγχυση, το μη οικονομικό τμήμα της ευημερίας νοσεί συγκριτικά με το πώς αυτό διαμορφώνεται στις υπόλοιπες πενταετίες. Αν δηλαδή απομονώσουμε αυτή τη πενταετία και δεν έχουμε εικόνα από τις υπόλοιπες τότε τη μεγαλύτερη αρνητική μεταβολή την έχει το οικονομικό τμήμα της ευημερίας και όχι το μη οικονομικό, επειδή όμως στο μοντέλο μας στο επίπεδο των πενταετιών, έχουμε τη δυνατότητα να παρακολουθήσουμε πως διαχρονικά εξελίσσονται οι ποσοστιαίες μεταβολές, οι διαπιστώσεις που αναφέρονται εδώ προκύπτουν από τη σύγκριση του κάθε τμήματος της ευημερίας με τις αντίστοιχες μεταβολές που καταγράφονται στις επόμενες πενταετίες. Τέλος στις διαπιστώσεις αυτές οδηγούμαστε από τις μεταβολές που καταγράφουν οι διάφορες μεταβλητές που επηρεάζουν άλλοτε το οικονομικό και άλλοτε το μη οικονομικό τμήμα της ευημερίας και όχι παρακολουθώντας αυστηρά και μονοσήμαντα τις εξελίξεις στο οικονομικό και μη οικονομικό τμήμα της ευημερίας. Ωστόσο για λόγους ευκολίας παρατίθεται ένας πίνακας με τις διαχρονικές μεταβολές των δύο τμημάτων της συνολικής κοινωνικής ευημερίας:

	1995-1999	2000-2004	2005-2009	2010-2014
Οικονομική Ευημερία	0%	-9,86%	-9,26%	-65,34%
Μη Οικον. Ευημερία (1ο Σενάρ. Η.Π.)	0%	-0,44%	9,35%	11,02%
Μη Οικον. Ευημερία (2ο Σενάρ. Η.Π.)	0%	7,89%	28,35%	43,60%

Στον πίνακα αυτό παρατηρούμε ότι η μη οικονομική ευημερία νοσεί στη πενταετία (2000-2004), συγκριτικά με το πώς εκείνη διαμορφώθηκε στις επόμενες πενταετίες.

⁴⁴⁴ Βλέπε σχετικά το Διάγραμμα 5.6..

⁴⁴⁵ Βλέπε σχετικά το Διάγραμμα 5.8..

⁴⁴⁶ Βλέπε σχετικά Διάγραμμα 5.7..

⁴⁴⁷ Βλέπε σχετικά Διάγραμμα 5.9..

⁴⁴⁸ Συγκριτικά με το πώς αυτό μεταβλήθηκε από τη περίοδο βάσης στις προηγούμενες πενταετίες.

⁴⁴⁹ Αξίζει να σημειωθεί ότι στη πρώτη πενταετία που η επιδείνωση της ευημερίας οφείλεται στο μη οικονομικό τμήμα της ευημερίας η μεταβολή αυτή είναι πολύ μικρότερη από την ελαχιστοποίηση της ευημερίας στη τρίτη πενταετία που οφείλεται σε οικονομικά αίτια.

περίοδο βάσης είναι ιδιαίτερα έντονη , συγκριτικά με τη μεταβολή της από τη περίοδο βάσης στις δύο προηγούμενες πενταετίες.⁴⁵⁰

Εάν λάβουμε το δεύτερο σενάριο της ηθικής παιδείας και σε επίπεδο πενταετίας, τότε η μεταβλητή αυτή επιδρά θετικά στη συνολική κοινωνική ευημερία, με αποτέλεσμα στη πρώτη πενταετία η μείωση της ευημερίας από τη περίοδο βάσης να είναι 1,96%.⁴⁵¹ Στη δεύτερη πενταετία η μεγιστοποίηση της ευημερίας από τη περίοδο βάσης, να λαμβάνει τη τιμή 10,09%.⁴⁵² Ενώ στη τρίτη πενταετία η ευημερία να μειώνεται αναφορικά με τη περίοδο βάσης κατά 21,74%⁴⁵³ Επομένως σε κάθε χρονική περίοδο σε επίπεδο πενταετίας η ευημερία εμφανίζει μια αισθητή βελτίωση όταν υποθέτουμε ότι ισχύει η πρόταση μας σχετικά με τη μεταβλητή της ηθικής παιδείας.⁴⁵⁴

Συμπερασματικά λοιπόν η συνολική κοινωνική ευημερία δε μεγιστοποιείται αλλά ελαχιστοποιείται στα τελευταία χρόνια του μοντέλου που περιλαμβάνουν και τα χρόνια της τρέχουσας κρίσης. Η ελαχιστοποίηση αυτή είναι πιο έντονη σε επίπεδο πενταετίας απ' ότι δεκαετίας⁴⁵⁵ και αυτό δικαιολογείται από το γεγονός ότι η πενταετία περιλαμβάνει περισσότερες κακές χρονιές από τη δεκαετία.

5.5. Σύγκριση των αποτελεσμάτων με υπάρχουσες εκτιμήσεις

Στην ενότητα αυτή γίνεται σύγκριση των αποτελεσμάτων της ευημερίας και των παραμέτρων που την επηρεάζουν, με τα αποτελέσματα υφιστάμενων σχετικών εθνικών εκτιμήσεων της ευημερίας ή προηγούμενων στη παρούσα διατριβή μετρήσεων σχετικών με την ευημερία.

5.5.1. Σύγκριση των αποτελεσμάτων με το ΑΕΠ

Ακολουθεί σύγκριση των αποτελεσμάτων της ευημερίας και των μεταβλητών που την συνθέτουν , με το πραγματικό ΑΕΠ σε σταθερές τιμές του 2010, εφόσον πριν έχουν υλοποιηθεί όλες οι απαραίτητες μετατροπές ώστε να είναι συγκρίσιμα τα μεγέθη.

Στους παρακάτω πίνακες λαμβάνουμε τις ποσοστιαίες μεταβολές του ΑΕΠ σε όλες τις χρονικές περιόδους που λαμβάνονται από το μοντέλο, με την ίδια μεθοδολογία που προηγήθηκε στις παραμέτρους που επηρεάζουν την ευημερία, προκειμένου να είναι εφικτή η σύγκριση των μεγεθών

⁴⁵⁰ Βλέπε σχετικά διάγραμμα 5.8..

⁴⁵¹ Βλέπε σχετικά Διάγραμμα 5.10..

⁴⁵² Βλέπε σχετικά Διάγραμμα 5.11..

⁴⁵³ Βλέπε σχετικά Διάγραμμα 5.12..

⁴⁵⁴ Βλέπε σχετικά τα Διαγράμματα 5.14. και 5.13..

⁴⁵⁵ Βλέπε σχετικά Διάγραμμα 5.15..

Πίνακας 5. 16.: Μ.Ο. του ΑΕΠ στις χρονικές περιόδους του μοντέλου

	Μ.Ο. ΑΕΠ
1995-2004	189.175,30
2005-2014	220.392,40
1995-1999	170.554,26
2000-2004	207.796,40
2005-2009	242.458,44
2010-2014	198.326,28

Πηγή: Eurostat, GDP and main components (output, expenditure and income) [nama_10_gdp] ,http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/nama_10_gdp , Unit of measure: Chain linked Volumes (2010), million euro , Time: 1995-2014

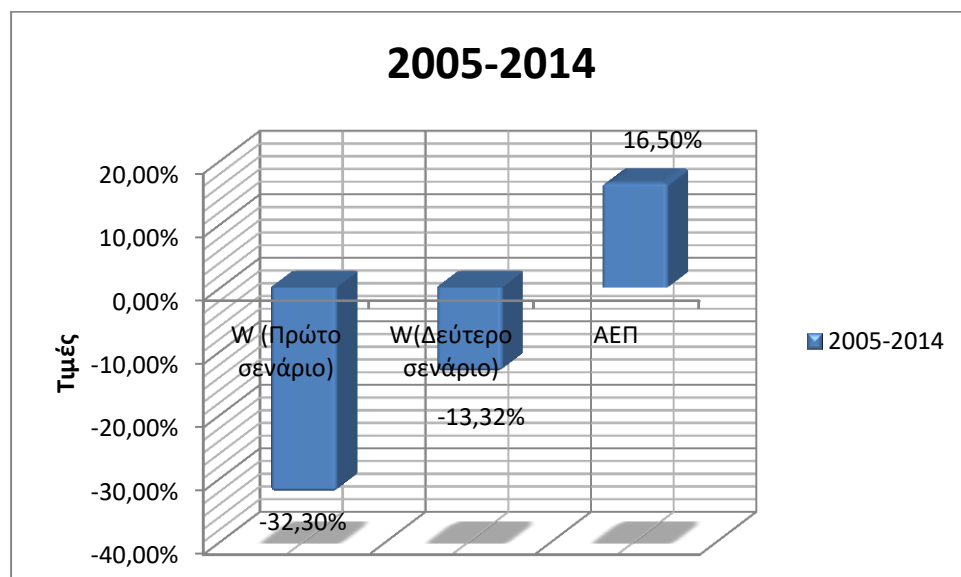
Πίνακας 5. 17.: Ποσοστιαία μεταβολή του ΑΕΠ από τις περιόδους βάσης, στις χρονικές περιόδους που εξετάζονται στο μοντέλο

Τύπος	Ποσοστιαία Μεταβολή
$\frac{\text{ΑΕΠ}(2\text{ης Δεκαετίας})-\text{ΑΕΠ}(1\text{ης Δεκαετίας})}{\text{ΑΕΠ}(1\text{ης Δεκαετίας})} \times 100$	16,50
$\frac{\text{ΑΕΠ}(2\text{ης Πενταετίας})-\text{ΑΕΠ}(1\text{ης Πενταετίας})}{\text{ΑΕΠ}(1\text{ης Πενταετίας})} \times 100$	21,63

$\frac{\text{ΑΕΠ}(3\text{ης Πενταετίας})-\text{ΑΕΠ}(1\text{ης Πενταετίας})}{\text{ΑΕΠ}(1\text{ης Πενταετίας})} \times 100$	42,16
$\frac{\text{ΑΕΠ}(4\text{ης Πενταετίας})-\text{ΑΕΠ}(1\text{ης Πενταετίας})}{\text{ΑΕΠ}(1\text{ης Πενταετίας})} \times 100$	16,28

Πηγή: Πίνακας 5.16.

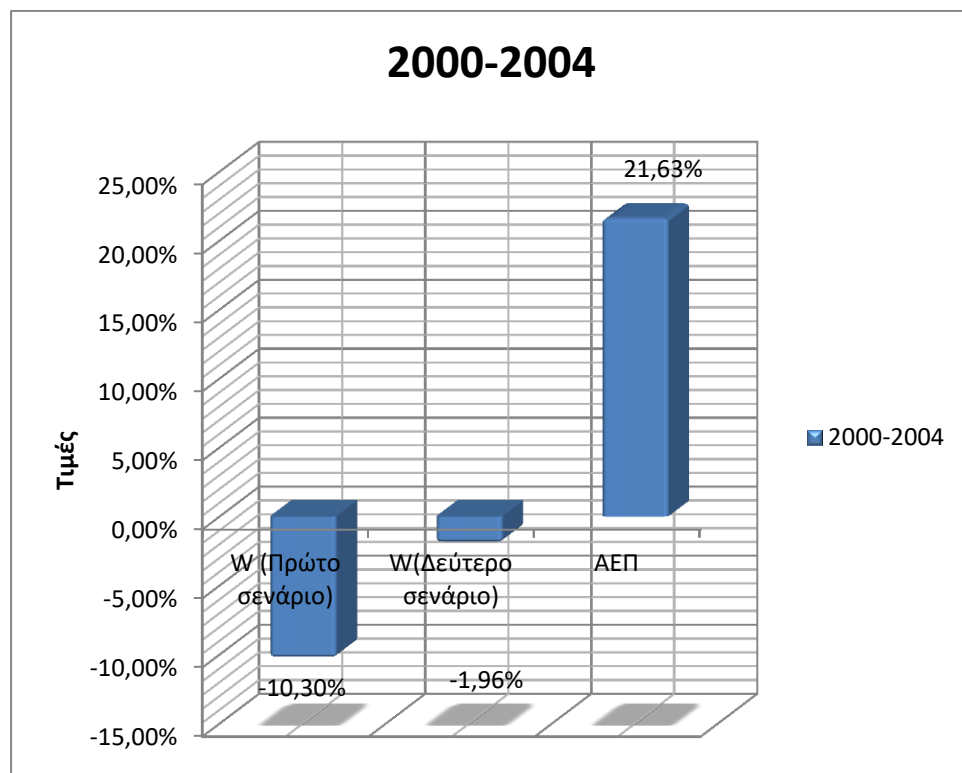
Διάγραμμα 5. 16.: Σύγκριση της μεταβολής της ευημερίας από τη μια δεκαετία στην άλλη και στα δύο σενάρια ηθικής παιδείας με τη μεταβολή του ΑΕΠ από τη μια δεκαετία στην άλλη

Πηγή: Πίνακες 5.14. , 5.15., 5.17.

Παρατήρηση: Αν μοναδικό μας κριτήριο είναι το ΑΕΠ δείχνει ότι η ευημερία μεγιστοποιήθηκε σε επίπεδο δεκαετίας που περιλαμβάνει και καλές και κακές χρονιές. Ωστόσο η ευημερία που προκύπτει από το μοντέλο μας δείχνει ότι μειώθηκε κατά πολύ σε επίπεδο δεκαετίας λαμβανομένων και των δυο σεναρίων στη μεταβλητή της ηθικής παιδείας.

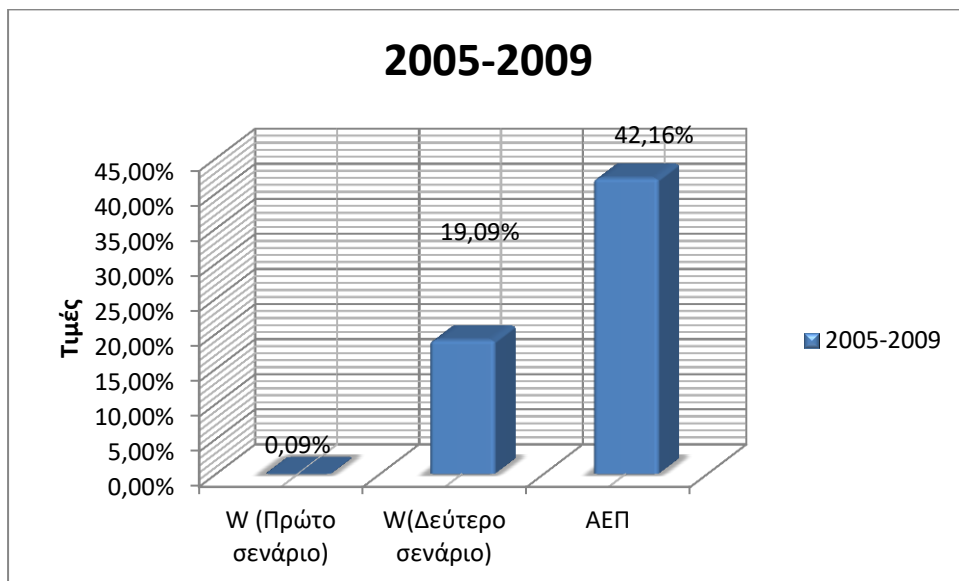
Διάγραμμα 5. 17.: Σύγκριση της ευημερίας (W) στη πενταετία 2000-2004 και στα δύο σενάρια ηθικής παιδείας με το ΑΕΠ στη πενταετία 2000-2004

Πηγή: Πίνακες 5.14. , 5.15., 5.17.

Παρατήρηση: Το ΑΕΠ και άρα η ευημερία σύμφωνα με αυτό το εργαλείο, μεγιστοποιήθηκε τη πρώτη πενταετία. Αντιθέτως η ευημερία σύμφωνα με το μοντέλο μας μειώνεται και στα δύο σενάρια ηθικής παιδείας.

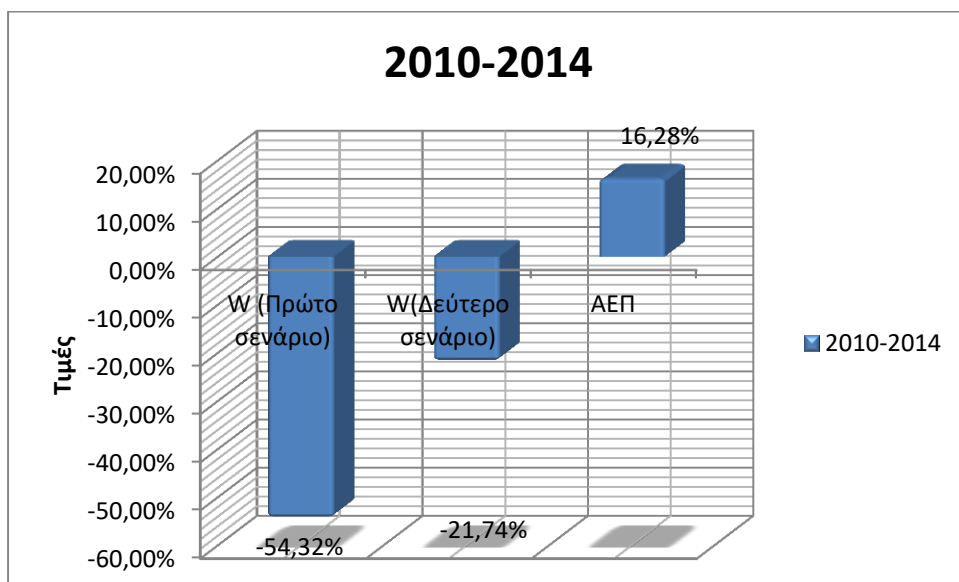
Διάγραμμα 5. 18.: Σύγκριση της ευημερίας (W) στη πενταετία 2005-2009 και στα δύο σενάρια ηθικής παιδείας με το ΑΕΠ στη πενταετία 2005-2009

Πηγή: Πίνακες 5.14. , 5.15., 5.17.

Παρατήρηση: Τόσο το ΑΕΠ όσο και η ευημερία σύμφωνα με το μοντέλο μας αυξάνονται. Το ΑΕΠ ωστόσο είναι πολύ υψηλότερο.

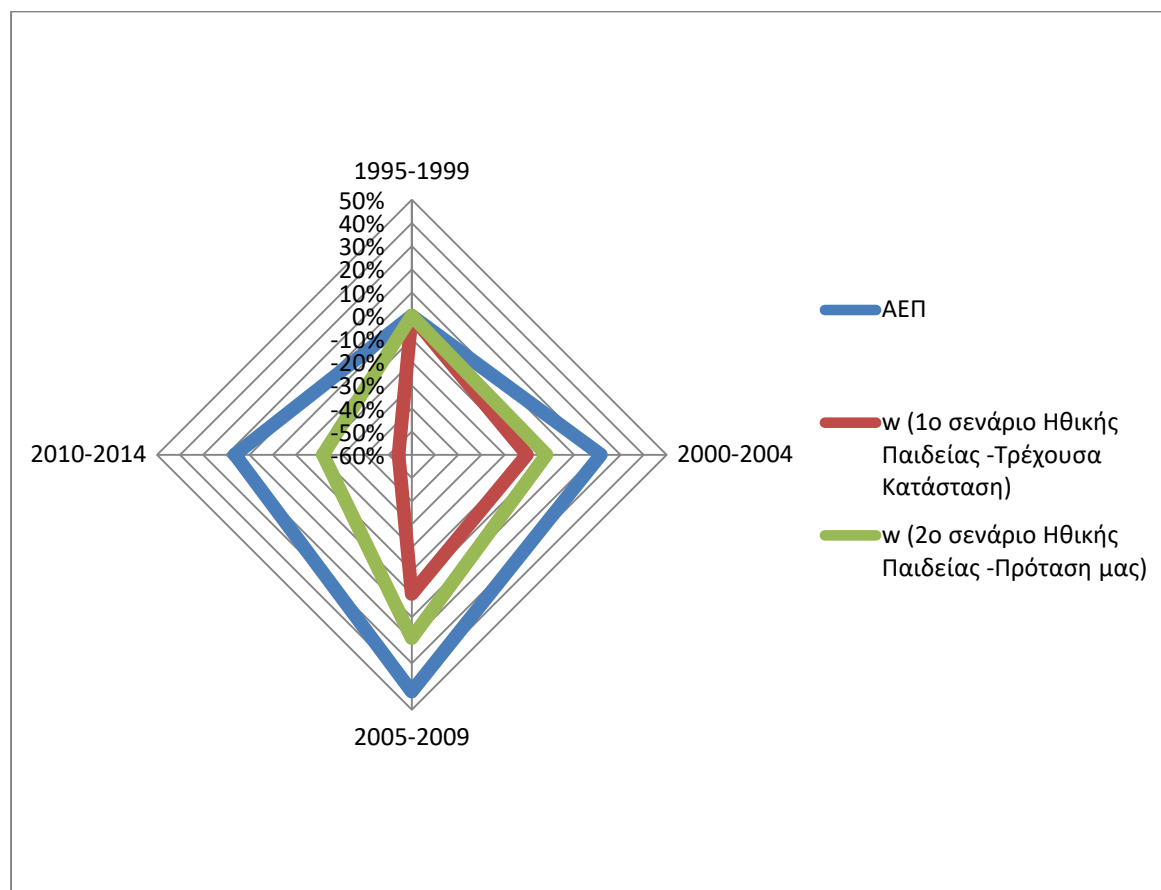
Διάγραμμα 5. 19.: Σύγκριση της ευημερίας (W) στη πενταετία 2010-2014 και στα δύο σενάρια ηθικής παιδείας με το ΑΕΠ στη πενταετία 2010-2014

Πηγή: Πίνακες 5.14., 5.15., 4

Παρατήρηση: Το ΑΕΠ αυξάνεται, ενώ η ευημερία σύμφωνα με το μοντέλο μας ελαχιστοποιείται και λαμβάνει τη χαμηλότερη τιμή της στο πρώτο σενάριο ηθικής παιδείας ενώ και με το δεύτερο σενάριο εξακολουθεί να είναι αρνητική αλλά με μικρότερη, απόλυτη τιμή.

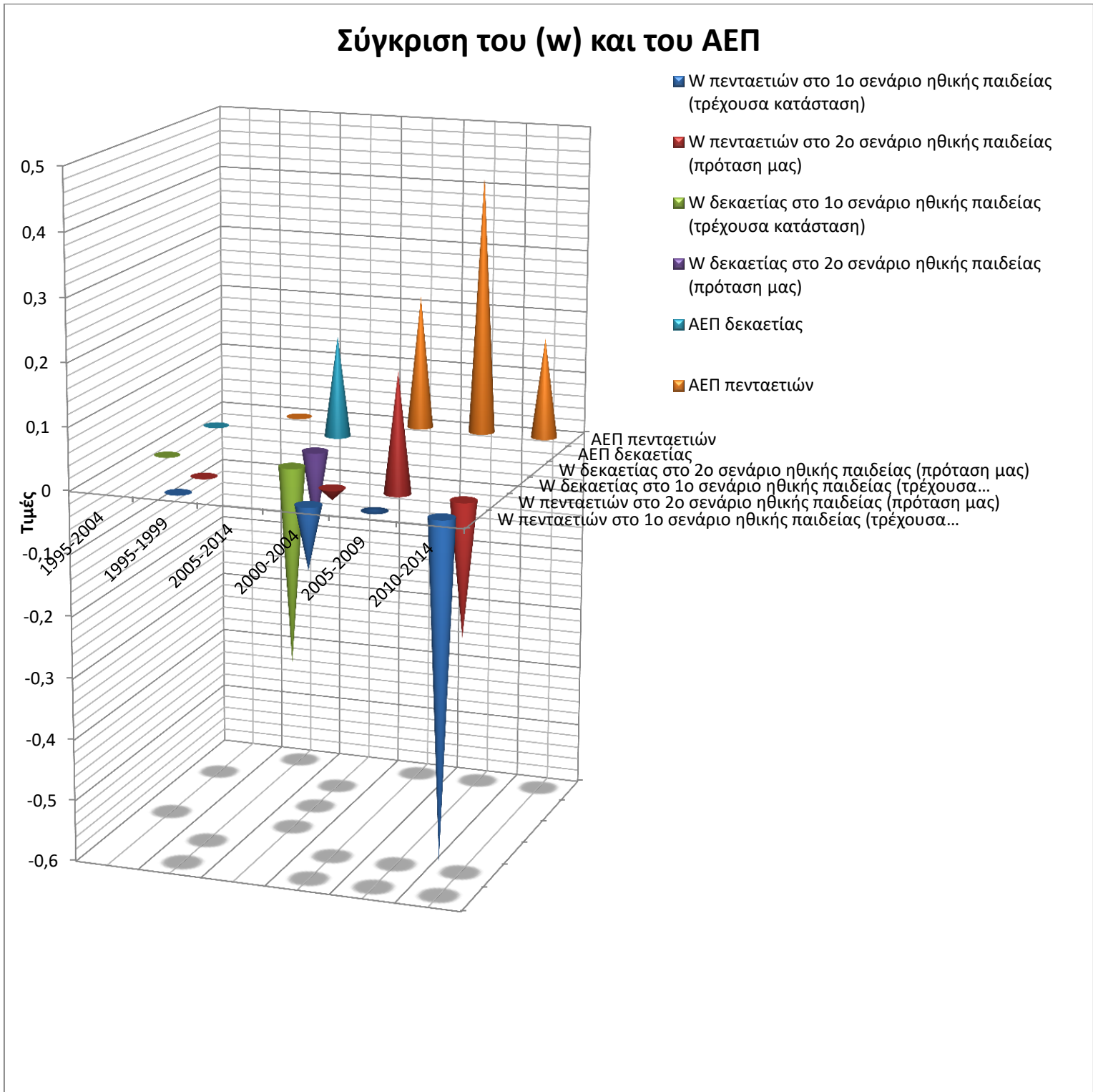
Διάγραμμα 5. 20.: Σύγκριση του w των πενταετιών στα δύο σενάρια ηθικής παιδείας με το ΑΕΠ των πενταετιών

Πηγή: Πίνακες 5.14. , 5.15., 5.17.

Παρατήρηση: Το πολύγωνο του ΑΕΠ καταλαμβάνει τη μεγαλύτερη έκταση και περιλαμβάνει μέσα στην επιφάνεια του το μικρότερο πολύγωνο της ευημερίας του μοντέλου μας στο δεύτερο σενάριο ηθικής παιδείας και το ακόμα κατά πολύ μικρότερο πολύγωνο της ευημερίας στο πρώτο σενάριο ηθικής παιδείας.

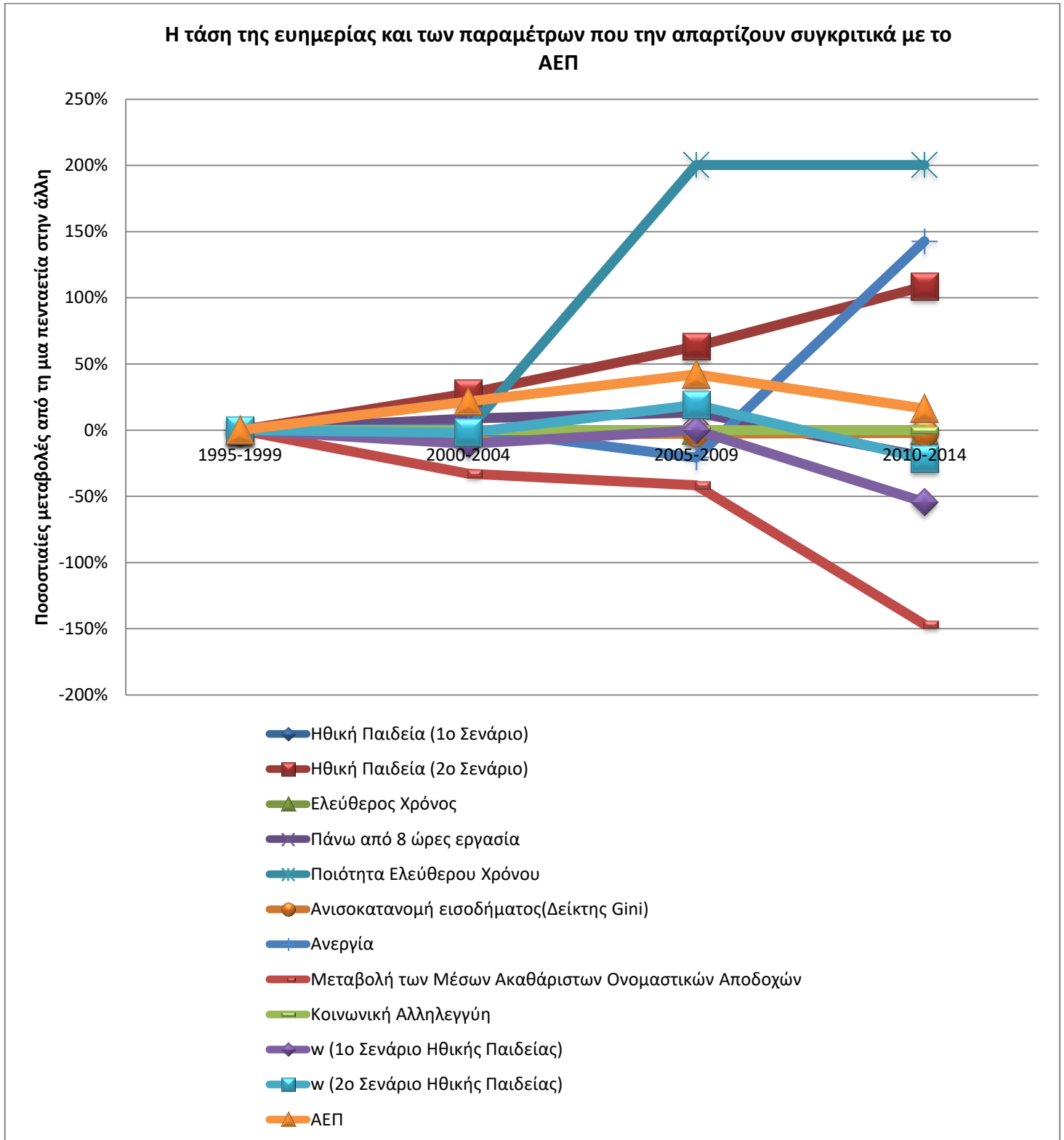
Διάγραμμα 5. 21.: Σύγκριση όλων των χρονικών περιόδων και των σεναρίων της ευημερίας (W) με το ΑΕΠ όλων των χρονικών περιόδων που λαμβάνονται στο μοντέλο

Πηγή: Πίνακες 5.14. , 5.15., 5.17.

Παρατήρηση: Ο μεγαλύτερος κόνος αντιπροσωπεύει το ΑΕΠ στη πενταετία 2005-2009 και ο μικρότερος την ευημερία σύμφωνα με το μοντέλο μας στη πενταετία 2010-2014 με το πρώτο σενάριο ηθικής παιδείας.

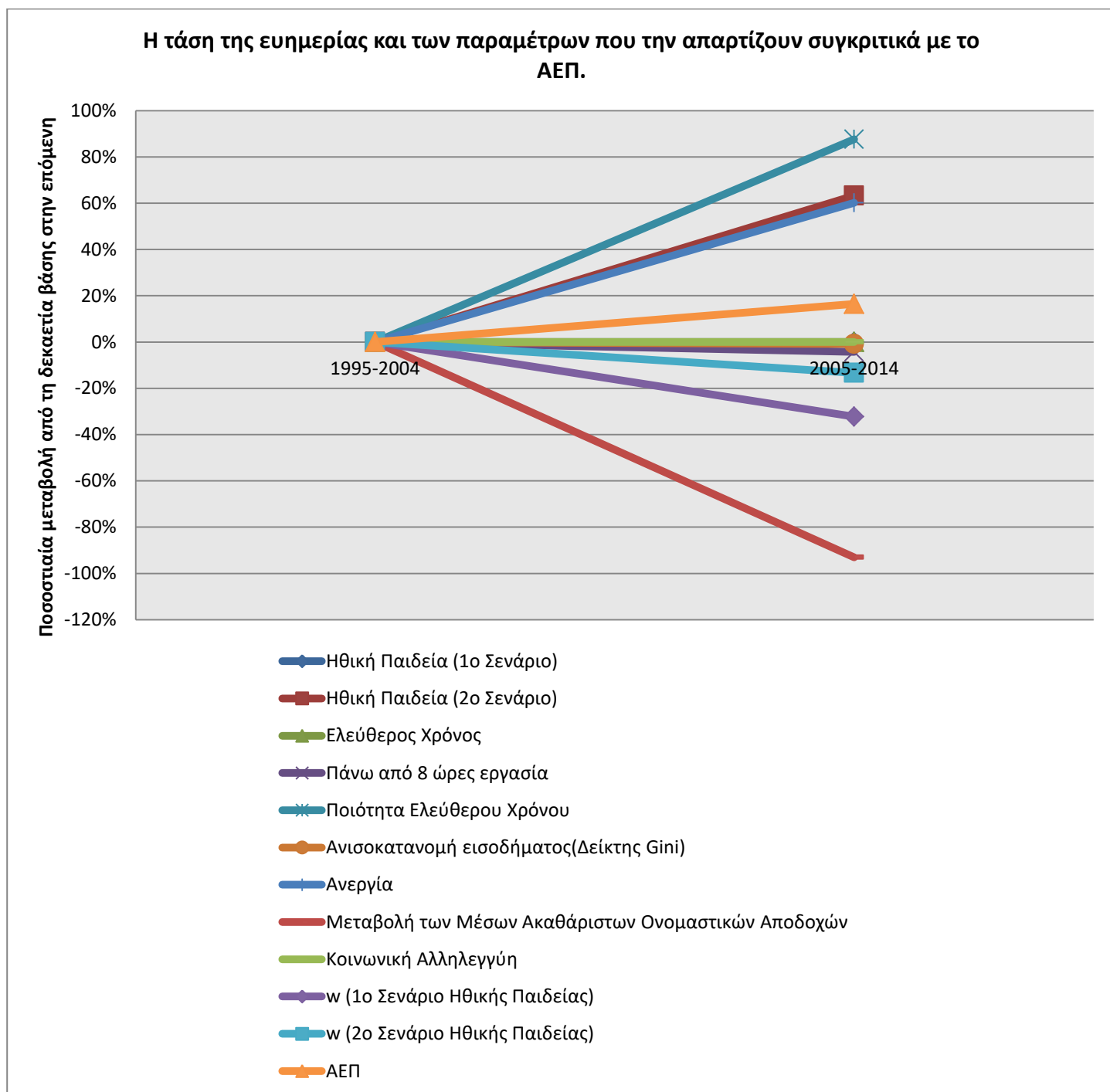
Διάγραμμα 5. 22.: Οι τάσεις της ευημερίας στις διάφορες πενταετίες του μοντέλου και των παραγόντων που την απαρτίζουν και στα δύο σενάρια συγκριτικά με το ΑΕΠ

Πηγή: Πίνακες 5.7. , 5.8. ,5.9. , 5.14. , 5.15., 5.17.

Παρατήρηση: Ενδιαφέρον παρουσιάζει το πώς διαμορφώνεται η τάση της μεταβλητής της ανεργίας, η ευθεία της οποίας από το σημείο της τρίτης πενταετίας προς το σημείο της τελευταίας πενταετίας πλησιάζει στο να γίνει κάθετη, μαρτυρώντας τη σχεδόν κατακόρυφη αύξηση της.

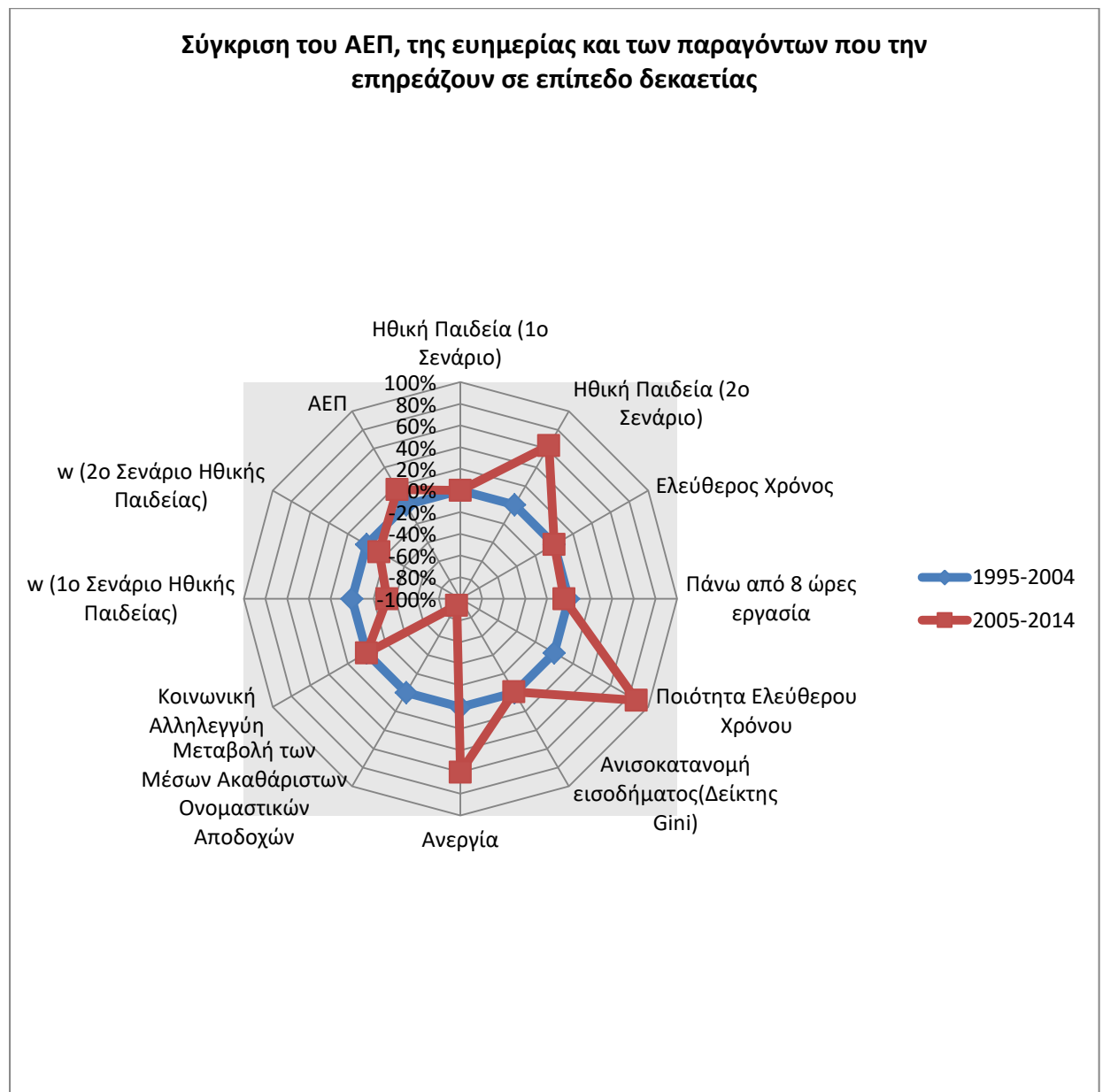
Διάγραμμα 5. 23.: Οι τάσεις της ευημερίας και των παραγόντων που την απαρτίζουν και στα δύο σενάρια σε επίπεδο δεκαετίας ,συγκριτικά με το ΑΕΠ

Πηγή: Πίνακες 5.4., 5.14. , 5.15., 5.17

Παρατήρηση: Την πιο ανοδική τάση εμφανίζει η μεταβλητή του ελεύθερου χρόνου , ενώ την πιο καθοδική η μεταβλητή της «μεταβολής των μέσων, ακαθάριστων, ονομαστικών αποδοχών». Το ΑΕΠ , η ευημερία και οι υπόλοιπες μεταβλητές που τη συνθέτουν περικλείονται από αυτές τις δυο μεταβλητές.

Διάγραμμα 5. 24.: Σύγκριση των ποσοστιαίων μεταβολών του ΑΕΠ, της ευημερίας και των παραγόντων που την απαρτίζουν και στα δύο σενάρια , από τη δεκαετία βάσης στην επόμενη

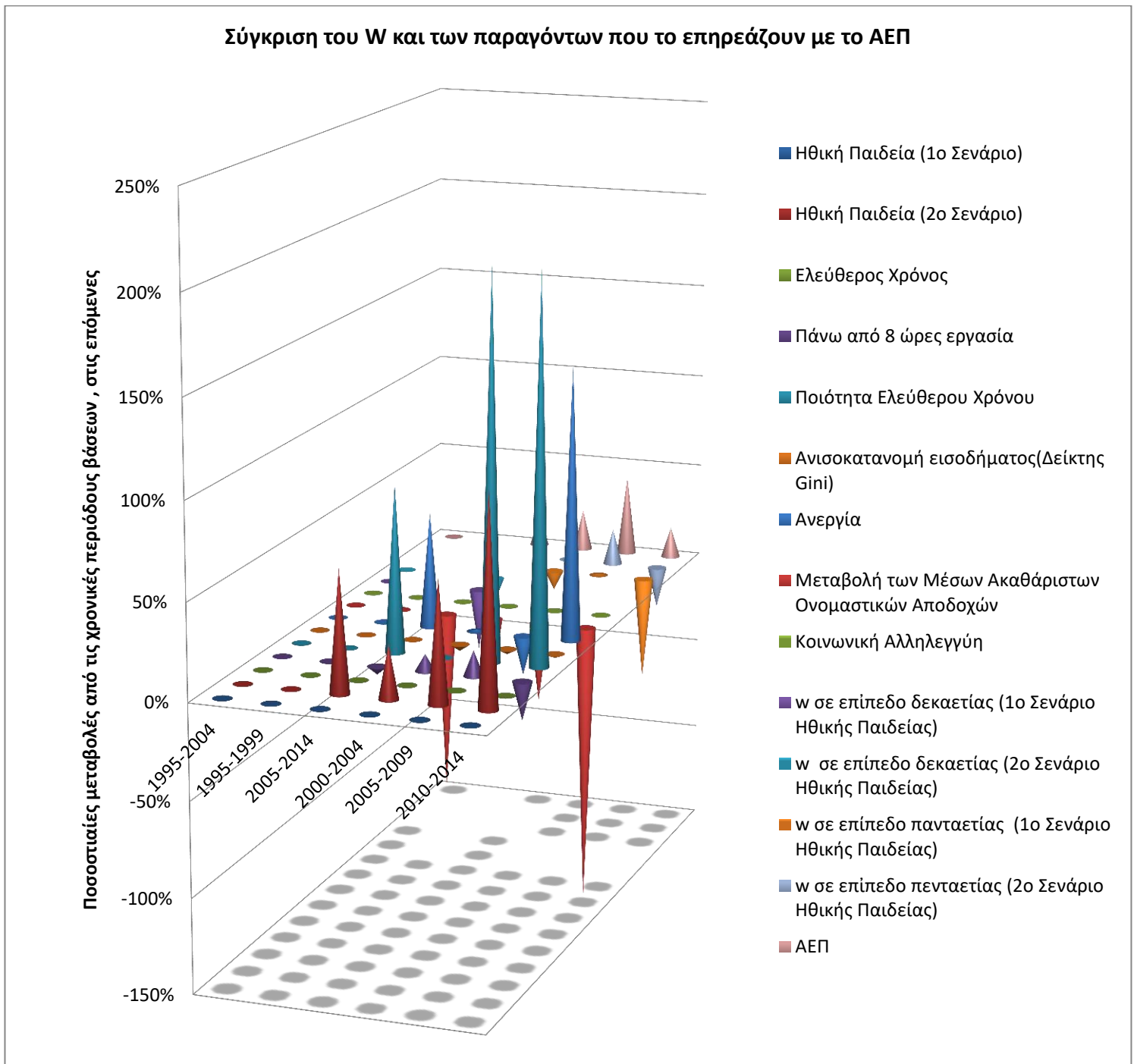

Πηγή: Διάγραμμα 5.23.

Παρατήρηση: Στις προεξέχουσες κορυφές αυτού του κόκκινου πολύπλευρου συναντάμε τις μεταβλητές της «ηθικής παιδείας, β' σενάριο», της «ποιότητας του

ελεύθερου χρόνου» και της «ανεργίας». Ενώ η μεταβλητή της «μεταβολής των μέσων, ακαθάριστων, ονομαστικών αποδοχών», σχηματίζει μια κορυφή προς το πιο εσωτερικό σημείο του σχήματος στο κέντρο του, μαρτυρώντας την εξαιρετικά φθίνουσα μεταβολή της.

Διάγραμμα 5. 25.: Σύγκριση όλων των χρονικών περιόδων που λαμβάνονται στο μοντέλο και των σεναρίων της ευημερίας (W) με τους παράγοντες που την επηρεάζουν και το ΑΕΠ

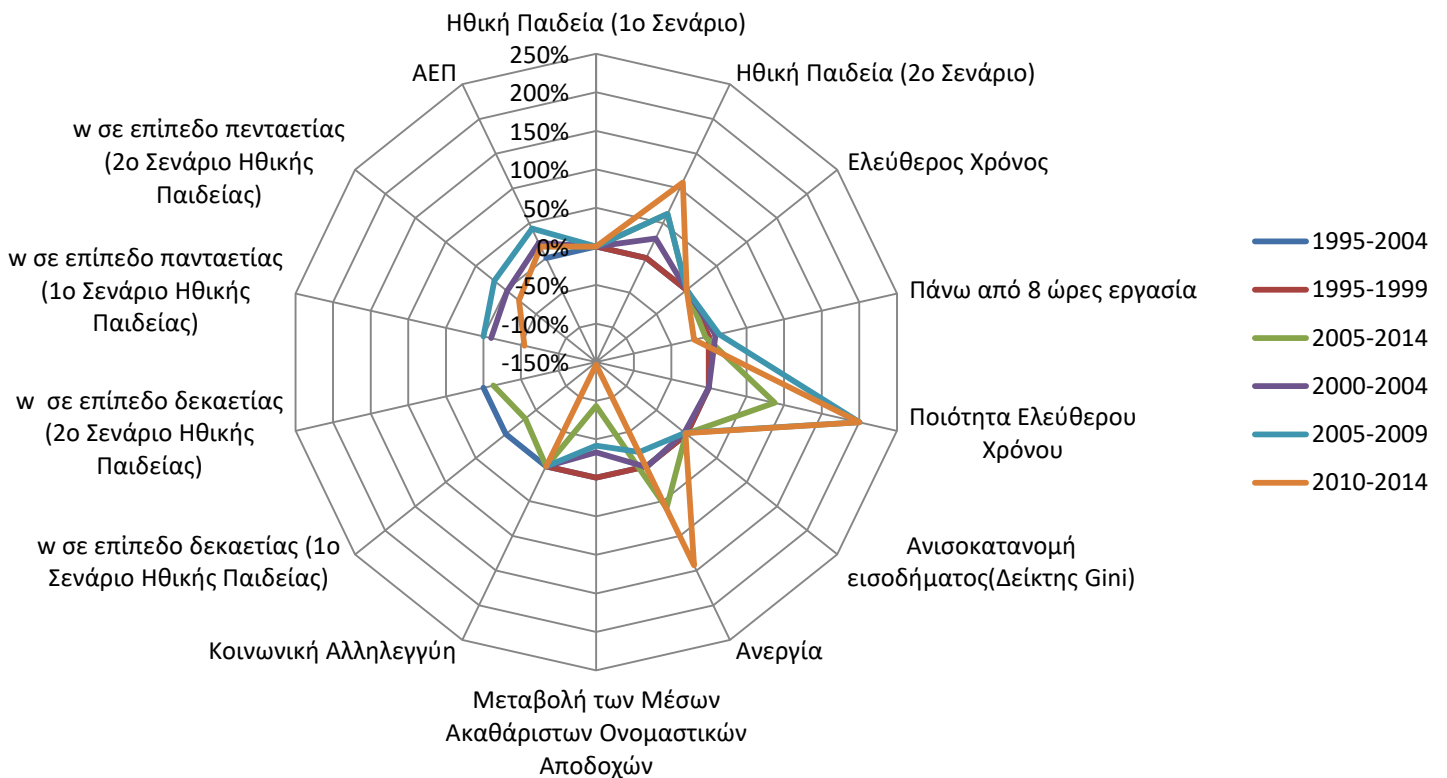

Πηγή: Πίνακες 5.4. , 5.7. , 5.8. , 5.9. , 5.14. , 5.15., 5.17.

Παρατήρηση: Στο σχήμα αυτό ξεχωρίζουν με ανοδική τάση οι κώνοι στις μεταβλητές της «ποιότητας του ελεύθερου χρόνου» στις δύο τελευταίες πενταετίες, της «ανεργίας» στη τελευταία πενταετία, ενώ με καθοδική τάση ξεχωρίζει ο κώνος στη μεταβλητή της «μεταβολής των μέσων, ακαθάριστων, ονομαστικών αποδοχών» στη τελευταία πενταετία.

Διάγραμμα 5. 26.: Σύγκριση των ποσοστιαίων μεταβολών του ΑΕΠ, της ευημερίας και των παραγόντων που την απαρτίζουν και στα δύο σενάρια, σε όλες τις χρονικές περιόδους του μοντέλου

Σύγκριση του ΑΕΠ, της ευημερίας και των παραγόντων που την απαρτίζουν

Πηγή: Διάγραμμα 5.25.

Παρατήρηση: Το πολύπλευρο που καλύπτει τη μεγαλύτερη επιφάνεια είναι αυτό της περιόδου 2010-2014, δηλαδή η πορτοκαλί γραμμή, ενώ οι υψηλότερες κορυφές του παρατηρούνται στα σημεία των μεταβλητών της «ηθικής παιδείας, β' σενάριο»,

της «ποιότητας του ελεύθερου χρόνου» και της «ανεργίας» και η χαμηλότερη κορυφή του που φτάνει στο εσωτερικό του γενικότερου σχήματος παρατηρείται στη μεταβλητή της «μεταβολής των μέσων, ακαθάριστων, ονομαστικών αποδοχών». Στο αντίστοιχο σχήμα στο επίπεδο της δεκαετίας είναι πάλι οι ίδιες μεταβλητές στις κορυφές αυτές, αλλά σε άλλη χρονική περίοδο και συγκεκριμένα σε εκείνη της δεκαετίας 2005-2014. Επομένως στο σχήμα αυτό η δεκαετία 2005-2014 που αντιπροσωπεύει η πράσινη γραμμή στα προαναφερθέντα σημεία, ακολουθεί τη πορτοκαλί γραμμή που κινείται σε πιο υψηλό επίπεδο από εκείνη.

5.5.1.1. Ανάλυση των αποτελεσμάτων της σύγκρισης με το ΑΕΠ

Στην προηγούμενη ενότητα συγκρίνονται τα αποτελέσματα της ευημερίας και των παραγόντων που την συνθέτουν σύμφωνα με τη συνάρτηση που ορίζεται στη παρούσα διατριβή, με υπάρχουσες εκτιμήσεις για την ευημερία και συγκεκριμένα με το ΑΕΠ που αποτελεί το πιο κοινόχρηστο και διαδεδομένο εργαλείο ευημερίας. Στην ενότητα αυτή πραγματοποιείται μια ενδελεχής ανάλυση των συγκρίσεων αυτών.

Σ' επίπεδο δεκαετίας το ΑΕΠ εμφανίζει μεγιστοποίηση και άρα σύμφωνα με αυτό η ευημερία μεγιστοποιείται. Ενώ σύμφωνα με το μοντέλο της παρούσης διατριβής και όπως ορίζεται σε αυτό και συμπεριφέρεται η συνάρτηση της ευημερίας, η ευημερία (w), ελαχιστοποιείται ακόμα κι όταν υποθέσουμε δύο σενάρια ηθικής παιδείας.⁴⁵⁶ Κατ' αντίστοιχο τρόπο το ΑΕΠ εμφανίζει πάντα μεγιστοποίηση και σ' επίπεδο πενταετίας ακόμα και στις περιόδους εκείνες όπου σύμφωνα με το προτεινόμενο μοντέλο η ευημερία ελαχιστοποιείται.⁴⁵⁷

Συγκρίνοντας όλες τις μεταβολές σε όλες τις χρονικές περιόδους από τις περιόδους βάσης τους, τόσο του ΑΕΠ όσο και του μοντέλου της εν λόγω διατριβής και με τα δύο σενάρια, διαπιστώνουμε ότι το ΑΕΠ πάντα μεγιστοποιείται, όταν σύμφωνα με το προτεινόμενο μοντέλο η ευημερία ελαχιστοποιείται, ή το ΑΕΠ μεγιστοποιείται κατά πολύ παραπάνω όταν τυγχάνει στη περίοδο αυτή να μεγιστοποιείται και η ευημερία (w) σύμφωνα με το μοντέλο της παρούσης διατριβής.⁴⁵⁸

Από τη σύγκριση της τάσης του ΑΕΠ με τις τάσεις των παραγόντων που συνθέτουν την ευημερία σ' επίπεδο πενταετίας, διαπιστώνεται ότι η τάση του ΑΕΠ είναι πιο ανοδική από εκείνη των παραμέτρων, με εξαίρεση τις τάσεις των παραμέτρων της «ποιότητας του ελεύθερου χρόνου» και της «ηθικής παιδείας στο β' σενάριο».⁴⁵⁹ Το ίδιο ισχύει και στη περίπτωση της δεκαετίας⁴⁶⁰ μόνο που στις εξαιρέσεις προστίθεται και η μεταβλητή της «ανεργίας», η οποία εμφανίζει μεγαλύτερη ανοδική τάση από το

⁴⁵⁶ Βλέπε σχετικά Διάγραμμα 5.16.

⁴⁵⁷ Βλέπε σχετικά τα Διαγράμματα 5.17., 5.18., 5.19., 5.20.

⁴⁵⁸ Βλέπε σχετικά το Διάγραμμα 5.21.

⁴⁵⁹ Βλέπε σχετικά το Διάγραμμα 5.22.

⁴⁶⁰ Βλέπε σχετικά το διάγραμμα 5.23.

ΑΕΠ. Επομένως σε επίπεδο δεκαετίας η ανεργία αυξάνεται ταχύτερα από το ΑΕΠ⁴⁶¹. Επομένως σε επίπεδο δεκαετίας τη μεγαλύτερη μεταβολή προς τα επάνω εμφανίζουν οι παράμετροι της «ηθικής παιδείας, β' σενάριο», της «ποιότητας του ελεύθερου χρόνου» και της «ανεργίας» ενώ η μεταβλητή της «μεταβολής των μέσων, ακαθάριστων, ονομαστικών αποδοχών» εμφανίζει τη μεγαλύτερη μεταβολή προς τα κάτω.⁴⁶²

Λαμβάνοντας στη σύγκριση του ΑΕΠ ,με την ευημερία σύμφωνα με το προτεινόμενο μοντέλο και με τις παραμέτρους που την επηρεάζουν ,σε όλες τις χρονικές περιόδους, διαπιστώνουμε ότι τις υψηλότερες θέσεις καταλαμβάνουν η παράμετρος της «ποιότητας του ελεύθερου χρόνου» στις δύο τελευταίες πενταετίες και η παράμετρος της «ανεργίας» στη τελευταία πενταετία.⁴⁶³

5.5.1.2. Άλλα γενικά συμπεράσματα και διαπιστώσεις

Στο διάγραμμα 5.25. όπως και στα διαγράμματα 5.22. και 5.9. μπορούμε να εστιάσουμε στη σχέση μεταξύ της μεταβλητής της «ανεργίας» που ανήκει στο οικονομικό τμήμα της ευημερίας και της μεταβλητής της «ποιότητας του ελεύθερου χρόνου» και να εξαγάγουμε ένα σημαντικό συμπέρασμα. Πιο συγκεκριμένα σ' επίπεδο πενταετίας, στη πρώτη πενταετία (2000-2004) , η μεταβλητή της «ανεργίας» που έχει αρνητικό αντίκτυπο στην ευημερία και η μεταβλητή της «ποιότητας του ελεύθερου χρόνου» που έχει θετικό αντίκτυπο στην ευημερία κυμαινόντουσαν σε χαμηλά επίπεδα λαμβάνοντας τις τιμές 1,09% και 0% αντίστοιχα.

Αν υποθέσουμε ότι δεν υπάρχουν άλλες μεταβλητές στο μοντέλο, τότε η ανεργία εκπροσωπεί το οικονομικό τμήμα της ευημερίας και η ποιότητα του ελεύθερου χρόνου το μη οικονομικό τμήμα της. Στη πενταετία αυτή λοιπόν το οικονομικό τμήμα της ευημερίας άκμαζε ενώ το μη οικονομικό τμήμα αυτής νοσούσε. Σύμφωνα με το Ρίγου όμως όταν το ένα τμήμα του όλου δηλαδή της συνολικής ευημερίας νοσεί τότε στη συνέχεια νοσεί και το άλλο ή το σύνολο. Πράγματι μακροχρόνια και συγκεκριμένα στη τελευταία πενταετία , η ανεργία αυξάνει σε τεράστιο βαθμό , ενώ η πενταετία αυτή σηματοδοτεί στο μοντέλο μας, την περίοδο όπου η συνολική ευημερία πέφτει κατακόρυφα λαμβάνοντας τη χειρότερη της τιμή.⁴⁶⁴ Η ποιότητα του

⁴⁶¹ Σε μελλοντική έρευνα θα είχε ενδιαφέρον να διερευνηθεί αν αυτή η σχέση μπορεί να αναλυθεί μέσω του Νόμου του Okun ή αν δεν είναι εφικτή μια τέτοια ανάλυση.

⁴⁶² Βλέπε σχετικά το Διάγραμμα 5.24..

⁴⁶³ Βλέπε σχετικά το Διάγραμμα 5.25. και το Διάγραμμα 5.26..

⁴⁶⁴ Το γεγονός ότι στην ενδιάμεση πενταετία (2005-2009)εμφανίζουν και οι δύο μεταβλητές βελτίωση και δεν δρουν αντίθετα στην ευημερία αλλά η μία μεταβλητή ακολουθεί την άλλη, μπορεί να ερμηνευτεί είτε ως ότι η ανεργία και συνακόλουθα το οικονομικό τμήμα της ευημερίας αργεί να επηρεαστεί αρνητικά, είτε ως ότι οι χρονιές που επηρεάζουν τη μεταβολή της μεταβλητής «ποιότητας του ελεύθερου χρόνου» είναι οι χρονιές που είναι πιο κοντά στη περίοδο της κρίσης παρά οι υπόλοιπες, ενώ ταυτόχρονα ισχύει ότι οι χρονιές που επηρεάζουν τη μεταβολή αυτή στη μεταβλητή της ανεργίας είναι οι χρονιές που είναι πιο κοντά στη πρώτη πενταετία παρά οι υπόλοιπες που είναι κοντά στα χρόνια της κρίσης. Πιο απλά ,οι πρώτες χρονιές της ενδιάμεσης

ελεύθερου χρόνου ωστόσο βελτιώθηκε καθότι σε περιόδους οικονομικών κρίσεων ίσως οι άνθρωποι στρέφονται σε περισσότερο πολιτιστικές και πνευματικές αναζητήσεις κατά τον ελεύθερο χρόνο τους⁴⁶⁵. Αυτή η βελτίωση του μη οικονομικού

πενταετίας ασκούν ισχυρή επίδραση στη διαμόρφωση της τιμής της τάσης της μεταβλητής της ανεργίας ενώ ταυτόχρονα οι τελευταίες χρονιές της ενδιάμεσης πενταετίας ασκούν ισχυρή επίδραση στη διαμόρφωση της τιμής της μεταβολής της μεταβλητής της ποιότητας του ελεύθερου χρόνου. Επίσης επειδή τα αποτελέσματα των μετρήσεων στη μεταβλητή της «ποιότητας του ελεύθερου χρόνου» έχουν ληφθεί με ερωτηματολόγια από τη παρούσα μελέτη, μπορούμε να αποδώσουμε το γεγονός αυτό και σε κάποια προβληματική του εργαλείου που χρησιμοποιήσαμε για να τα λάβουμε, εφόσον στην ενδιάμεση πενταετία όπου η ανεργία είναι σε πολύ καλό επίπεδο θα αναμέναμε η μεταβλητής της ποιότητας του ελεύθερου χρόνου που εκπροσωπεί το μη οικονομικό τμήμα της ευημερίας να είναι σε ένα κακό επίπεδο, που θα σπρώξει στην επόμενη πενταετία και θα επηρεάσει αρνητικά και την οικονομική ευημερία. Επιπλέον ίσως είναι προβληματική η χρήση των πενταετιών κυρίως γιατί σε τέτοιες ίσως έρευνες είναι καλύτερα να χρησιμοποιούμε μεγαλύτερες χρονικές περιόδους που περιλαμβάνουν περισσότερες καλές και κακές χρονιές όπως οι περίοδοι των δεκαετιών. Φυσικά υπάρχει και μια ακόμα εξήγηση που αφορά τις πολιτικές που ασκήθηκαν για την ανεργία. Πιο συγκεκριμένα μετά την ένταξη της χώρας στην Ο.Ν.Ε. , πλέον όλες οι δυνάμεις στράφηκαν στο μελλοντικό κράτος πρόνοιας που προϋπέθετε μεταξύ άλλων και την μελλοντική μείωση της ανεργίας. Αυτό όμως ενέχει μια παγίδα καθώς ακόμα κι αν αυτή η μείωση επιτευχθεί, η οποία πράγματι επιτεύχθηκε δεν μπορεί να είναι μόνιμη πχ λόγω βελτίωση της τεχνολογίας (που είναι ένα καλό παράδειγμα σήμερα, λόγω της επικείμενης «τέταρτης βιομηχανικής επανάστασης» και των συνεπειών που αναμένεται να επιφέρει στην μεσαία τάξη) για αυτό στη συνέχεια εκτοξεύεται η ανεργία. Για να είναι μόνιμη θα πρέπει να γίνονται διαρκώς προσπάθειες προς αυτή τη κατεύθυνση μείωσης της. Κάποιοι υποστηρίζουν ότι οι προσπάθειες αυτές θα πρέπει να επικεντρώνονται στη μεγιστοποίηση του ΑΕΠ και να λαμβάνουμε υπόψη μας τον νόμο Okun, η παρούσα διατριβή προτείνει ότι οι προσπάθειες θα πρέπει να στρέφονται στη μη οικονομική ευημερία. Σύμφωνα με το μοντέλο μας αν οι προσπάθειες είχαν στραφεί όχι μόνο στο περιορισμό της ανεργίας (η οποία μακροχρόνια από μόνη της είναι άκαρπη προσπάθεια) αλλά είχαν στραφεί και στην ηθική παιδεία για παράδειγμα και είχε εφαρμοστεί η πρόταση που περιέχεται στη παρούσα διατριβή για την εκπαίδευση, η μείωση της συνολικής κοινωνικής ευημερίας σύμφωνα με το μοντέλο μας θα ήταν πολύ μικρότερη σήμερα, καθότι σύμφωνα με τον Ρίγου όταν αφήνεις να νοσεί το ένα κομμάτι της ευημερίας μακροχρόνια θα νοσήσει και το άλλο και τελικά το σύνολο της ευημερίας. Υποθέτουμε λοιπόν ότι τη πρώτη πενταετία έγιναν προσπάθειες στο οικονομικό τμήμα της ευημερίας οι οποίες απέδωσαν καρπούς στη δεύτερη πενταετία, η μη έμφαση στην μη οικονομική ευημερία (π.χ. δεν εφαρμόστηκε μια πολιτική για ηθική παιδεία μέσω της εκπαίδευσης) οδήγησε σε καταποντισμό της οικονομικής και συνολικής ευημερίας στη τελευταία πενταετία.

⁴⁶⁵ «Όταν η συσσώρευση του πλούτου δεν είναι πλέον υψηλή κοινωνική σημασία, θα υπάρξουν μεγάλες αλλαγές στον κώδικα της ηθικής» διατυπώνει ο Keynes εννοώντας τη στροφή του ανθρώπου σε οικονομικούς σκοπούς και φυσικά στις πολιτιστικές και πνευματικές αναζητήσεις του κατά τον ελεύθερο χρόνο. Βλέπε σχετικά: John Maynard Keynes, "Economic Possibilities for our Grandchildren," in *Essays in Persuasion* (1932) , New York: Harcourt, Brace & Co. Φυσικά ο Keynes δεν εννοεί σε περίπτωση οικονομικής κρίσης, αντιθέτως διευκρινίζει ότι οι μη απόλυτες ανάγκες του ανθρώπου (όπως οι πνευματικές αναζητήσεις) μπορούν να υλοποιηθούν όταν πρώτα υλοποιούνται οι απόλυτες ανάγκες (δηλαδή να εξασφαλίζεις τη στέγη σου, τη τροφή σου κλπ), αλλά μπορούμε να υπονοήσουμε ότι εννοεί τη περίπτωση της μείωσης της οικονομικής ανάπτυξης όπως τη θέτει ο John Stuart Mill ώστε οι πνευματικές αναζητήσεις να επιστρέψουν. Βλέπε σχετικά: Robert Skidelsky (2012) , *Keynes Επιστροφή στη διδασκαλία του*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική , (Σελίδα 228).

Φυσικά σήμερα λόγω της λιτότητας που έχει επιβληθεί, η συσσώρευση πλούτου δεν είναι πια υψηλός στόχος σχεδόν κανενός πολίτη, κυρίως διότι τα πλαίσια της λιτότητας δεν το επιτρέπουν, για παράδειγμα λόγω της υψηλής φορολογίας σε περίπτωση συσσώρευσης πλούτου κ.α.. Επιπλέον ο Ζολώτας υποστηρίζει ότι «τα άτομα όσο περισσότερο ικανοποιούν τις υλικές τους ανάγκες τόσο περισσότερο στρέφονται προς πολιτιστικές και πνευματικές ανάγκες. Επίσης όσο πιο νέος και μορφωμένος είναι κάποιος τόσο πιο λιγότερο υλιστής είναι και τόσο πιο πολύ ενδιαφέρεται για τους ποιοτικούς παράγοντες της ζωής». Βλέπε σχετικά: Ζολώτας Ξενοφών (1982). *Οικονομική μεγέθυνση και φθίνουσα κοινωνική ευημερία*, Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος, Αρχείο Μελετών και

τμήματος της ευημερίας ελπίζουμε να καταφέρει να επηρεάσει μακροχρόνια κι αν ασκηθούν οι κατάλληλες πολιτικές στην εκπαίδευση για προώθηση της ηθικής παιδείας σύμφωνα με τη πρόταση μας, σε βελτίωση και του οικονομικού τμήματος της και τελικά στη συνολική ευημερία. Επομένως το κλειδί για να βελτιωθεί μακροχρόνια η ευημερία είναι να επενδύσουμε σήμερα στο μη οικονομικό τμήμα της ή έστω να επενδύουμε ισομερώς στο οικονομικό και μη οικονομικό τμήμα της , ακριβώς όπως προτείνει η παρούσα μελέτη.

Η διαπίστωση αυτή ισχύει και στο επίπεδο της δεκαετίας. Όπου οι δύο αυτές μεταβλητές όπως και η μεταβλητή της «μεταβολής των μέσων, ακαθάριστων ονομαστικών αποδοχών» παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη εκ διαμέτρου αντίθετη μεταβολή. Δηλαδή η μεταβλητή της «ανεργίας» αυξάνεται δραματικά, η μεταβλητή της «μεταβολής των μέσων, ακαθάριστων, ονομαστικών αποδοχών» μειώνεται εξαιρετικά και η μεταβλητή της «ποιότητας του ελεύθερου χρόνου» αυξάνεται σχεδόν κατακόρυφα. Αν απομονώσουμε πάλι τις δύο ίδιες μεταβλητές όπως πριν, η μεγάλη μεταβολή τους υποδηλώνει ότι εκκινούν από ένα εξαιρετικά χαμηλό επίπεδο στη μεταβλητής της «ανεργίας», δηλαδή ένα καλό επίπεδο του οικονομικού τμήματος της ευημερίας κι από ένα εξαιρετικά χαμηλό επίπεδο στη μεταβλητής της «ποιότητας του ελεύθερου χρόνου», δηλαδή ένα κακό επίπεδο του μη οικονομικού τμήματος της ευημερίας. Όπου το ένα συμπαρασύρει το άλλο όπως φαίνεται κι έτσι μπορούμε να ελπίζουμε μακροχρόνια ότι αν αυτή η σχέση μεταξύ του οικονομικού και μη οικονομικού τμήματος της ευημερίας πράγματι ισχύει , η τρέχουσα βελτίωση της μη οικονομική ευημερίας θα οδηγήσει μακροχρόνια σε βελτίωση και της οικονομικής ευημερίας και τελικά του συνόλου της ευημερίας.

5.5.2. Σύγκριση των αποτελεσμάτων με τις προτάσεις του Πιγκού

Οι προηγούμενες σχετικές εκτιμήσεις για την ευημερία μέσω των μαθηματικών προτάσεων του Πιγκού για τη μεγιστοποίηση της ευημερίας που πραγματοποιήθηκαν στο κεφάλαιο τέσσερα, έδειξαν ότι η ευημερία δε μεγιστοποιείται στην δεκαετία που εξετάζεται στο μοντέλο της διατριβής επειδή δεν ισχύουν οι εκφράσεις $c_t \leq c_{t-1}$ και $d_t \leq d_{t-1}$. Το μαθηματικό αυτό πλαίσιο του Πιγκού εισέρχεται στο μοντέλο ως μεταβλητή ελέγχου που διατρέχει όλη τη διαδικασία, ελέγχοντας αν το οικονομικό κομμάτι της ευημερίας αυξάνεται ή μειώνεται.

Ομιλιών 47, (Σελ 171). Μπορούμε πάλι να υποστηρίξουμε ίσως ότι εξαιτίας της κρίσης η οποία αποτρέπει τα άτομα από το να ικανοποιούν περισσότερες υλικές ανάγκες από τις πρωταρχικές , μόλις ικανοποιούν τις απαραίτητες και κρίσιμες για την επιβίωση τους υλικές ανάγκες τότε θα στρέφονται στις πνευματικές. Μάλιστα καθώς η μόρφωση παίζει ρόλο σημαντικό σε αυτό μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι αν εφαρμοστεί το δεύτερο σενάριο ηθικής παιδείας τότε ίσως τα άτομα να στρέφονται ακόμα περισσότερο προς την ικανοποίηση των πολιτιστικών τους αναγκών. Βλέπε σχετικά και κεφάλαιο 4 της παρούσης διατριβής στις υποσημειώσεις της ενότητας της ηθικής παιδείας.

Στην ενότητα αυτή συγκρίνονται τα αποτελέσματα του Πιγκού με τα αποτελέσματα στο οικονομικό τμήμα της εφημερίας. Η σύγκριση αυτή θα γίνει μόνο σε επίπεδο δεκαετίας και όχι σε επίπεδο πενταετιών, καθώς ο ίδιος ο Πιγκού όταν αναφέρεται στις προτάσεις του αυτές κάνει λόγο για περίοδο δεκαετίας.

Επιπλέον λαμβάνεται η ποσοστιαία μεταβολή των c_i και d_i σε επίπεδο δεκαετίας η οποία επειδή είναι θετική κι όχι αρνητική, υποδηλώνει αύξηση κι όχι μείωση των μεγεθών αυτών κι επομένως μη μεγιστοποίηση της εφημερίας. Τα υπόλοιπα μεγέθη ($Y_{OA}, Y_{V.OA}, Y_{\Phi T}, Y_{V.\Phi T}$) που συνθέτουν τις προτάσεις του Πιγκού, δεν υπολογίζονται σε αυτή την ενότητα διότι γνωρίζουμε από τις προηγούμενες εκτιμήσεις ότι αυτά πληρούν κάποιες ανισότητες και άρα λαμβάνουμε μόνο εκείνα τα μεγέθη που δεν ισχύουν σύμφωνα με τις αναγκαίες συνθήκες μεγιστοποίησης της εφημερίας του Πιγκού και που τα μεγέθη αυτά είναι υπεύθυνα τελικά για την ελαχιστοποίηση της.

Πίνακας 5. 18. : Ποσοστιαία μεταβολή των παραμέτρων c_i και d_i των προτάσεων του Πιγκού, για μεγιστοποίηση της εφημερίας, από τη χρονική περίοδο βάσης, σε επίπεδο δεκαετίας.

Τύπος	Ποσοστιαία Μεταβολή
$\frac{c(2\text{ης Δεκαετίας}) - c(1\text{ης Δεκαετίας})}{c(1\text{ης Δεκαετίας})} \times 100$	20,32
$\frac{d(2\text{ης Δεκαετίας}) - d(1\text{ης Δεκαετίας})}{d(1\text{ης Δεκαετίας})} \times 100$	253,43

Πηγή: Πίνακας 4.24.

Παρατήρηση: Το θετικό πρόσημο των ποσοστιαίων μεταβολών υποδηλώνει ότι δεν ισχύουν τα $c_t \leq c_{t-1}$ και $d_t \leq d_{t-1}$ κι επομένως η εφημερία σύμφωνα με τις προτάσεις του Πιγκού δεν μεγιστοποιείται.

Στη συνέχεια επειδή οι προτάσεις του Πιγκού αναφέρονται στην οικονομική εφημερία και όχι στη συνολική, απομονώνεται κι διερευνάται το οικονομικό τμήμα της εφημερίας σε επίπεδο δεκαετίας.

$$Wt = \sum_{j=1}^m \left[\left(\frac{\alpha_j(t) - \alpha_j(t-1)}{\alpha_j(t-1)} \right) * 100 \right] * \bar{x}_j, \text{ με } \alpha_j = (\alpha_j^1 + \alpha_j^2 + \alpha_j^3 + \dots), 1 \leq j \leq k,$$

όπου οι δείκτες μέχρι το k εκφράζουν μεταβλητές της Οικονομικής εφημερίας

$$W = \frac{1}{2}[-(0,1*Gini) - (0,3*Ανεργία)+(0,6*Μεταβολή Αποδοχών)] = 0,5*[-0,1*(-0,82\%)-0,3*60,18\%+0,6*(-93,04\%)] = -36,90\%$$

Επομένως η οικονομική ευημερία μειώνεται και σύμφωνα με το μοντέλο μας , το οποίο επαληθεύεται από τις προτάσεις του Πιγκού.

Στο στάδιο αυτό έχει ενδιαφέρον να απομονώσουμε και το μη οικονομικό τμήμα της ευημερίας , εφόσον πράξαμε το ίδιο και για το οικονομικό για να ελέγξουμε πώς συμπεριφέρεται.

1^η Περίπτωση) Πρώτο σενάριο ηθικής παιδείας

$$Wt = \sum_{j=1}^m \left[\left(\frac{\alpha_j(t) - \alpha_j(t-1)}{\alpha_j(t-1)} \right) * 100 \right] * \bar{x}_j , \text{ με } \alpha_j = (\alpha_j^1 + \alpha_j^2 + \alpha_j^3 + \dots) , k+1 \leq j \leq m ,$$

όπου οι δείκτες από το k έως το m εκφράζουν δείκτες της μη - οικονομικής ευημερίας

$$W = \frac{1}{2}[(0,6*Ηθ.Παιδεία)+(0,1*Ελευθ.Χρόνος)-(0,1*Πολλές ώρες εργασίας)+(0,1*Ποιότ.Ελεύθ.Χρόνου)+(0,1*Κοινωνική Αλληλεγγύη)] = 0,5*[0,6*0+0,1*0-0,1*(-4,26\%)+0,1*87,62\% +0,1*0] = 4,59\%$$

2^η Περίπτωση) Δεύτερο σενάριο ηθικής παιδείας

$$Wt = \sum_{j=1}^m \left[\left(\frac{\alpha_j(t) - \alpha_j(t-1)}{\alpha_j(t-1)} \right) * 100 \right] * \bar{x}_j , \text{ με } \alpha_j = (\alpha_j^1 + \alpha_j^2 + \alpha_j^3 + \dots) , k+1 \leq j \leq m ,$$

όπου οι δείκτες από το k έως το m εκφράζουν δείκτες της μη οικονομικής ευημερίας

$$W = \frac{1}{2}[(0,6*Ηθ.Παιδεία)+(0,1*Ελευθ.Χρόνος)-(0,1*Πολλές ώρες εργασίας)+(0,1*Ποιότ.Ελεύθ.Χρόνου)+(0,1*Κοινωνική Αλληλεγγύη)] = 0,5*[0,6*63,28\%+0,1*0-0,1*(-4,26\%)+0,1*87,62\% +0,1*0] = 23,58\%$$

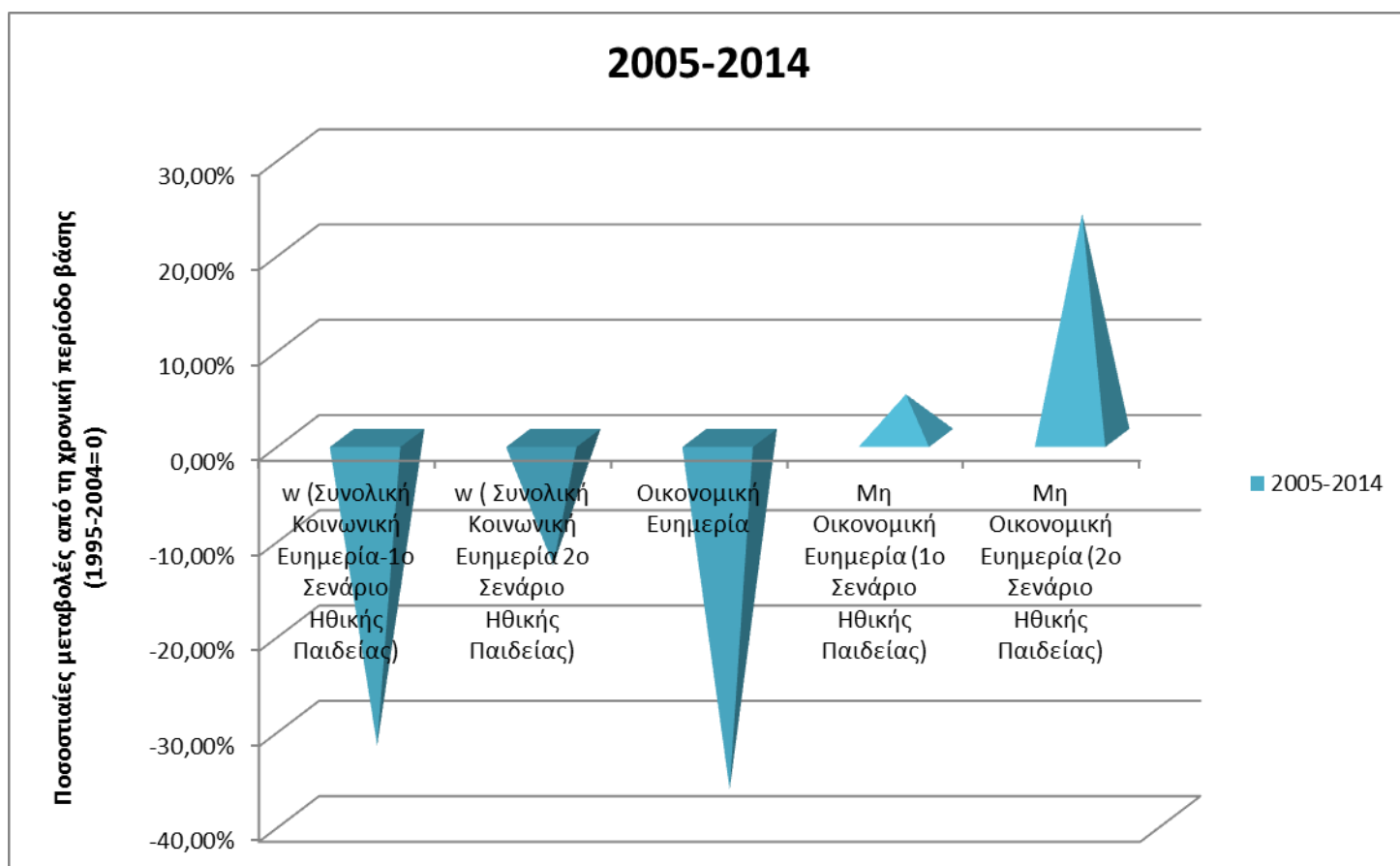
Στον επόμενο πίνακα συμπεριλαμβάνονται τα αποτελέσματα της οικονομικής ευημερίας, της μη οικονομικής ευημερίας και της κοινωνικής ευημερίας.

Πίνακας 5. 19. : Οι ποσοστιαίες μεταβολές των δύο τμημάτων της ευημερίας και της συνολικής από τη χρονική περίοδο βάσης , σε επίπεδο δεκαετίας

Ευημερία	2005-2014
Οικονομική Ευημερία	- 36,90%

Μη οικονομική Ευημερία (1 ^ο Σενάριο Ηθικής Παιδείας)	4,59%
Μη Οικονομική ευημερία (2 ^ο Σενάριο Ηθικής Παιδείας)	23,58%
Συνολική Κοινωνική Ευημερία (1 ^ο Σενάριο Ηθικής Παιδείας)	-32,30%
Συνολική Κοινωνική Ευημερία (2 ^ο Σενάριο Ηθικής Παιδείας)	-13,32%

Διάγραμμα 5. 27. : Σύγκριση της συνολικής κοινωνικής ευημερίας και των δύο τμημάτων της, σε επίπεδο δεκαετίας και στα δύο σενάρια.

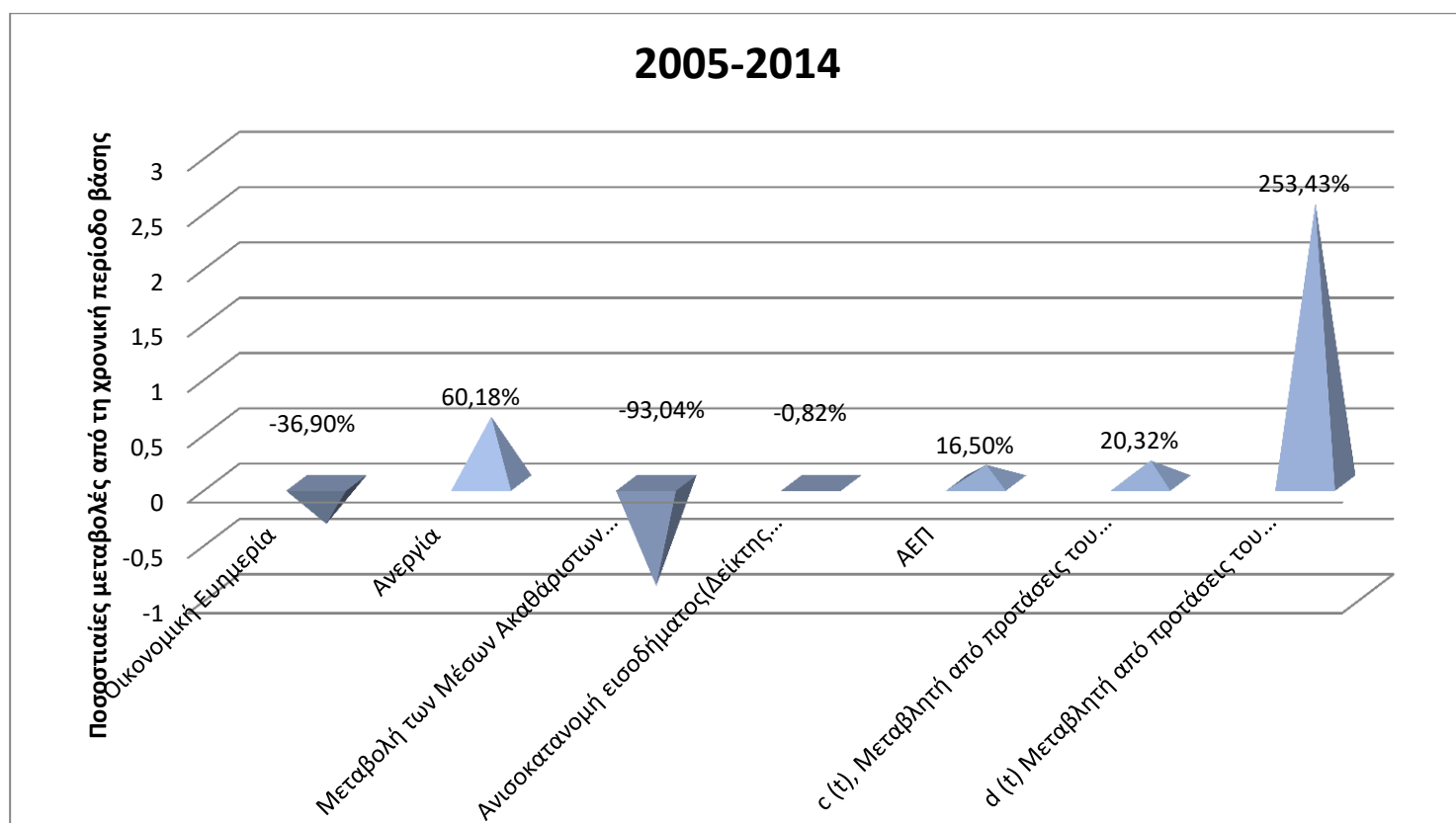
Πηγή: Πίνακας 5.19.

Παρατήρηση: Η οικονομική ευημερία λαμβάνει τη χαμηλότερη θέση και την υψηλότερη η μη οικονομική ευημερία με το δεύτερο σενάριο.

Επομένως σε επίπεδο δεκαετίας η μη οικονομική ευημερία μεγιστοποιείται και η ελαχιστοποίηση που εμφανίζει η συνολική κοινωνική ευημερία οφείλεται στην αρνητική μεταβολή της οικονομικής ευημερίας.

Έχοντας συγκεντρώσει όλες τις αναγκαίες εκτιμήσεις ακολουθεί διαγραμματική σύγκριση των προτάσεων του Πιγκού με τα αποτελέσματα του μοντέλου και το ΑΕΠ.

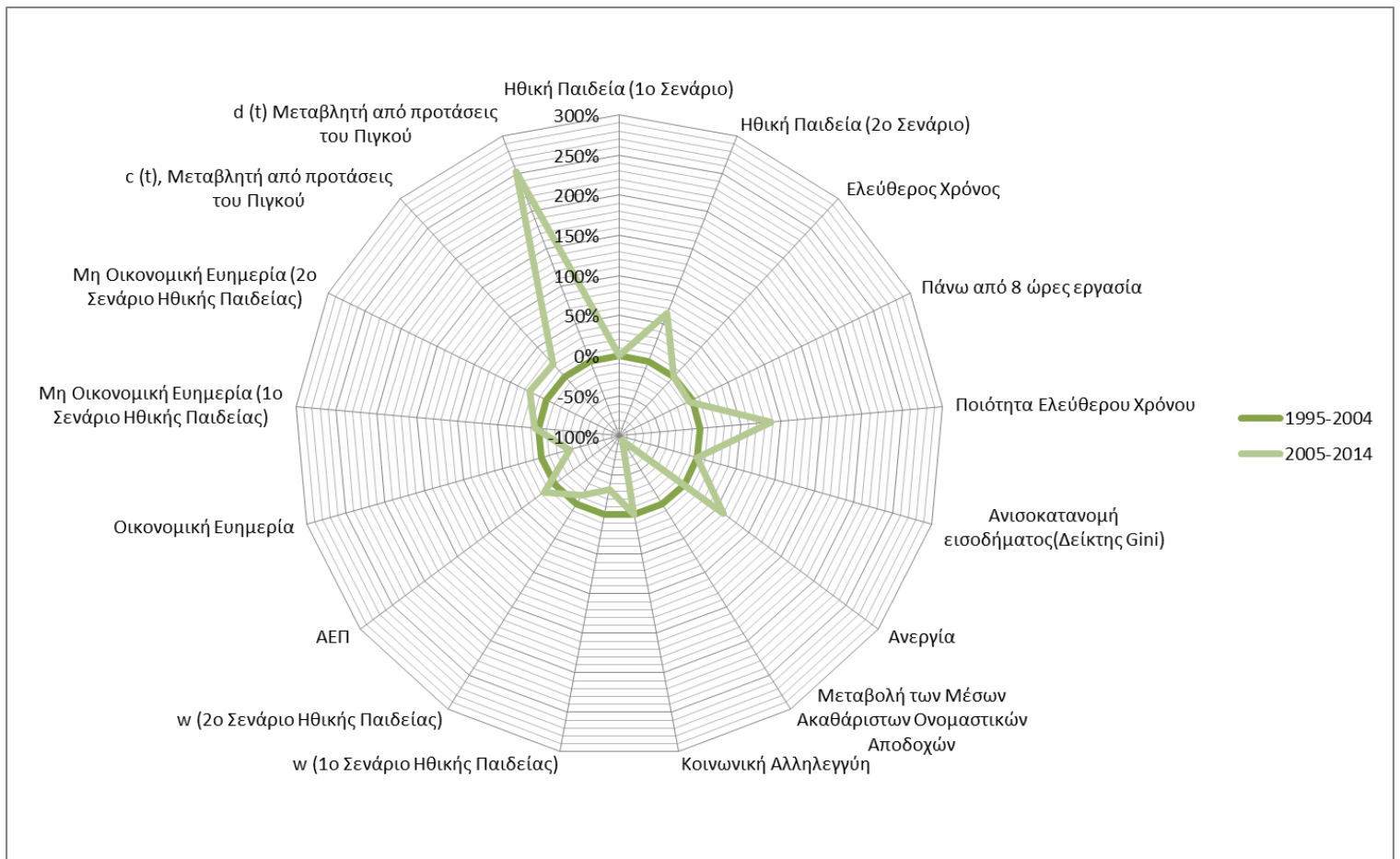
Διάγραμμα 5. 28. : Η μεταβολής της οικονομικής ευημερίας και των μεταβλητών που την επηρεάζουν, από τη χρονική περίοδο βάσης σε επίπεδο δεκαετίας, με τα αποτελέσματα υπάρχουσών εκτιμήσεων σχετικά με την οικονομική ευημερία.

Πηγή: Πίνακας 5.19. και διάγραμμα 5.25.

Παρατήρηση: Στη μείωση της οικονομικής ευημερίας συντελεί η τεράστια μείωση της μεταβλητής της «μεταβολής των μέσων, ακαθάριστων, ονομαστικών αποδοχών» και έπειτα η αύξηση της μεταβλητής της «ανεργίας», ενώ η μεταβολή της μεταβλητής της «ανισοκατανομής του εισοδήματος» μετριάζει τη πτώση της οικονομικής ευημερίας. Οι μεταβλητές του Ρίγου επαληθεύουν τη μεταβολή της οικονομικής ευημερίας του μοντέλου της διατριβής, ενώ το ΑΕΠ ως ποσοστιαία μεταβολή σε επίπεδο δεκαετίας δείχνει βελτίωση της οικονομικής ευημερίας κι έρχεται σε αντιπαράθεση με τα αποτελέσματα του μοντέλου.

Διάγραμμα 5. 29.: Σύγκριση των μεταβλητών c_t και d_t του μαθηματικού πλαισίου του Πιγκού για τη μεγιστοποίηση της ευημερίας, με την ευημερία του μοντέλου της διατριβής (συνολική, οικονομική και μη οικονομική), με τις μεταβλητές που την επηρεάζουν και με το ΑΕΠ

Πηγή: Διάγραμμα 5.24. και οι πίνακες 5.18., 5.19..

Παρατήρηση: Η υψηλότερη κορυφή του πολύγωνου που αντιπροσωπεύει τη δεκαετία που εξετάζεται είναι η μεταβλητή $d(t)$, η οποία συμβολίζει τη μεταβλητότητα του τμήματος του μερίσματος που αφορά τα φτωχά άτομα. Η ραγδαία αύξηση της από τη περίοδο βάσης συνεπάγεται και την αυτόματη μείωση της οικονομικής ευημερίας σύμφωνα με τον Πιγκού στην εξεταζόμενη χρονική περίοδο. Ενώ η χαμηλότερη κορυφή του πολύγωνου βρίσκεται στη μεταβλητή που συνθέτει την ευημερία «μεταβολή των μέσων ακαθάριστων,ονομαστικών αποδοχών».

τμήμα της ευημερίας του μοντέλου μας και τον έκτο κώνο που εκφράζει το ΑΕΠ, διαπιστώνουμε ότι ο πρώτος αυξάνεται πάρα πολύ άρα η οικονομική ευημερία κατά τον Πιγκού δεν μεγιστοποιείται, ο πέμπτος μειώνεται αρκετά άρα η οικονομική ευημερία του μοντέλου μας μειώνεται αρκετά και ο έκτος αυξάνεται υποδηλώνοντας πώς αν το ΑΕΠ ταυτίζεται έστω με την οικονομική κι όχι με τη συνολική ευημερία εξακολουθεί να αποτελεί ένα προβληματικό εργαλείο. Άρα το ΑΕΠ δεν είναι καλός δείκτης ούτε της οικονομικής ευημερίας πόσο μάλλον της συνολικής.

5.6. Συμπεράσματα και Προτάσεις Πολιτικής

Σ' επίπεδο δεκαετίας η συνολική κοινωνική ευημερία μειώνεται από τη περίοδο βάσης και με τα δύο σενάρια ηθικής παιδείας, ωστόσο μεγαλύτερη μείωση λαμβάνει όπως είναι φυσικό στο πρώτο σενάριο. Υπεύθυνο για την εξέλιξη αυτή είναι το μη οικονομικό τμήμα της ευημερίας, το οποίο εμφανίζει μεγαλύτερη μείωση από αυτή της συνολικής κοινωνικής ευημερίας. Ενώ υπεύθυνη για τη μεταβολή του οικονομικού τμήματος της ευημερίας είναι κυρίως η μεταβλητή της «μεταβολής των μέσων, ακαθάριστων, ονομαστικών αποδοχών», που εμφανίζει τη μεγαλύτερη ποσοστιαία πτώση συγκριτικά με τις υπόλοιπες μεταβλητές, ακολουθεί η μεταβλητή της «ανεργίας», ενώ η μεταβλητή της «ανισοκατανομής του εισοδήματος» παρουσιάζει μια αισθητή βελτίωση και δρα ευεργετικά ως προς την ευημερία. Συνεπώς η μείωση πρωτίστως των μισθών και των συντάξεων και δευτερευόντως η αύξηση της ανεργίας ευθύνονται για τη μείωση της οικονομικής ευημερίας η οποία συμπαρασύρει τη συνολική κοινωνική ευημερία, παρά τις θετικές επιδόσεις της μη οικονομικής ευημερίας. Πιο συγκεκριμένα το μη οικονομικό τμήμα της ευημερίας αυξάνεται και στα δύο σενάρια ηθικής παιδείας, εξαιτίας της τεράστιας βελτίωσης της μεταβλητής της «ποιότητας του ελεύθερου χρόνου» και της ελαφριάς βελτίωσης της μεταβλητής «πάνω από 8 ώρες εργασία». Φυσικά η μεταβολή αυτή είναι μικρότερη στο πρώτο σενάριο και μεγαλύτερη στο δεύτερο, όπου η μη οικονομική ευημερία επηρεάζεται από τη επίσης μεγάλη θετική μεταβολή της μεταβλητής της «ηθικής παιδείας». Επομένως οι παράγοντες που προαναφέρθηκαν παίζουν το πιο σημαντικό ρόλο στον προσδιορισμό της ευημερίας στην περίοδο που εξετάζεται. Ωστόσο οι μεταβολές της μη οικονομικής ευημερίας και στα δύο σενάρια είναι μικρότερες σε απόλυτα νούμερα από τη μεταβολή του οικονομικού τμήματος της ευημερίας. Ίσως η βελτίωση του μη οικονομικού τμήματος της ευημερίας να οδηγήσει μακροπρόθεσμα σε βελτίωση του οικονομικού τμήματος και του συνόλου της ευημερίας μακροπρόθεσμα και αν ασκηθούν οι κατάλληλες πολιτικές που προτείνονται από τη παρούσα διατριβή.

Σ' επίπεδο πενταετίας η συνολική κοινωνική ευημερία μειώνεται από τη χρονική περίοδο βάσης στη πρώτη πενταετία και με τα δύο σενάρια ηθικής παιδείας. Η μείωση αυτή οφείλεται κυρίως στη διαμόρφωση της ποσοστιαίας μεταβολής της μη

οικονομικής ευημερίας⁴⁶⁶ συγκριτικά όμως με το πώς εκείνη διαμορφώνεται στις επόμενες πενταετίες. Η μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας στη δεύτερη πενταετία οφείλεται τόσο στην αμελητέα βελτίωση της οικονομικής ευημερίας αλλά κυρίως στην έντονη και ταχεία βελτίωση της μη οικονομικής ευημερίας. Στη τρίτη πενταετία η συνολική, κοινωνική ευημερία καταγράφει τη μεγαλύτερη ποσοστιαία μείωση του μοντέλου μας από τη περίοδο βάσης, στο πρώτο σενάριο, εξαιτίας της μεγάλης μείωσης του οικονομικού τμήματος της ευημερίας και παρά τη τεράστια βελτίωση του μη οικονομικού τμήματος αυτής. Υπεύθυνες για την εξέλιξη αυτή είναι η αύξηση της ανεργίας και οι μειώσεις σε μισθούς και συντάξεις.

Επομένως και σε επίπεδο πενταετίας και σε επίπεδο δεκαετίας επαληθεύεται η διατύπωση του Πιγκού σχετικά με το ότι όταν νοσεί το ένα μέρος ενός συνόλου, στη συνέχεια νοσεί και το άλλο μέρος και το σύνολο. Σ' επίπεδο δεκαετίας αυτό είναι ορατό κυρίως στις ποσοστιαίες μεταβολές των δύο τμημάτων της ευημερίας από τη περίοδο βάσης. Σε επίπεδο πενταετίας αυτό είναι περισσότερο ορατό αν λάβουμε ζεύγη μεταβλητών (μια μεταβλητή από την οικονομική ευημερία και μια μεταβλητή από μη οικονομική ευημερία) και τα εξετάσουμε μεμονωμένα. Στη περίπτωση αυτή η διατύπωση αυτή του Πιγκού είναι περισσότερο ξεκάθαρη. Ωστόσο η διατύπωση αυτή επαληθεύεται και στις ποσοστιαίες μεταβολές των δυο τμημάτων της ευημερίας υπό την προϋπόθεση όμως ότι τις εκλαμβάνουμε συγκριτικά με τις αντίστοιχες διαμορφώσεις τους στις υπόλοιπες πενταετίες. Άρα στο μοντέλο της παρούσης έρευνας αποδεικνύεται ότι αναφορικά με την Ελλάδα το γεγονός ότι δεν δίνουμε έμφαση στο μη οικονομικό τμήμα της ευημερίας οδήγησε σε επιδείνωση του οικονομικού τμήματος της και τελικά σε μεγάλη μείωση της συνολικής κοινωνικής ευημερίας. Αν λάβουμε υπόψη μας και την επίδραση της μεταβλητής της ηθικής παιδείας στο σύνολο της ευημερίας η απόδειξη αυτή είναι περισσότερο ισχυρή. Συμπερασματικά όταν εξετάζουμε ζεύγη παραγόντων η εν λόγω σχέση των δύο τμημάτων της ευημερίας, που είναι υπεύθυνη για τον προσδιορισμό και την μελλοντική διαμόρφωση της συνολικής κοινωνικής ευημερίας είναι περισσότερο σαφής. Ενώ η ανάγκη για έμφαση στην μη οικονομική ευημερία μέσω της μεταβλητής της ηθικής παιδείας αποτελεί μια εναλλακτική και διαφορετική από τις άλλες πρόταση εξόδου από τη τρέχουσα κρίση διά της μελλοντικής μεγιστοποίησης που θα επιφέρει στη συνολική κοινωνική ευημερία σύμφωνα πάντα με το μοντέλο της παρούσης έρευνας.

Από την σύγκριση των ποσοστιαίων μεταβολών του ΑΕΠ από τις περιόδους βάσης, με τις ποσοστιαίες μεταβολές της συνολικής κοινωνικής ευημερίας του μοντέλου, προκύπτει ότι το ΑΕΠ διαρκώς μεταβάλλεται θετικά σε όλες τις χρονικές περιόδους ακόμα κι όταν η συνολική κοινωνική ευημερία εμφανίζει τη δραματική μείωση της τελευταίας πενταετίας. Επομένως μέσω του μοντέλου της παρούσης διατριβής αποδεικνύεται επιπλέον ότι το ΑΕΠ δεν είναι ένα καλό εργαλείο αποτύπωσης της συνολικής κοινωνικής ευημερίας, παρόλο που συνηθίζουμε λόγω ευκολίας, να ταυτίζουμε τις διακυμάνσεις που καταγράφει με τις διακυμάνσεις που καταγράφονται

⁴⁶⁶ Στη πραγματικότητα αν δεν υπάρξει σύγκριση με τις επόμενες πενταετίες η οικονομική ευημερία στη πρώτη πενταετία εμφανίζει πιο άσχημη εικόνα από τη μη οικονομική ευημερία.

στην ευημερία, κυρίως γιατί αποτελεί ένα μονοδιάστατο εργαλείο μη ικανό να ενσωματώσει όλους τους παράγοντες που προσδιορίζουν την ευημερία. Η δεύτερη διαπίστωση που προκύπτει από το μοντέλο μας είναι ότι το ΑΕΠ δεν αποτελεί ούτε καλό εργαλείο της οικονομικής ευημερίας καθώς δεν είναι ικανό να αποτυπώσει τα αποτελέσματα της συμπεριφοράς των παραγόντων που προσδιορίζουν το οικονομικό τμήμα της. Το συμπέρασμα αυτό εξάγεται από το γεγονός ότι η οικονομική ευημερία μειώνεται πάντα σε όλες τις χρονικές περιόδους από τις περιόδους βάσης, ενώ το ΑΕΠ αυξάνεται πάντα.

Τα αποτελέσματα του μαθηματικού πλαισίου του Πιγκού το οποίο αποτελεί ένα περιορισμό στο μοντέλο μας δηλαδή έναν διακόπτη ελέγχου συγκρίνονται με τα αποτελέσματα του μοντέλου σε επίπεδο δεκαετίας για την ορθή λειτουργία του. Από τον έλεγχο αυτό καταλήγουμε ότι η οικονομική ευημερία μειώνεται και στο μαθηματικό πλαίσιο του Πιγκού αλλά και στο μοντέλο και η επαλήθευση αυτή μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το μοντέλο της παρούσης διατριβής λειτουργεί ορθά. Ο έλεγχος αυτός μας οδηγεί και σε ένα δεύτερο συμπέρασμα σχετικά με το εθνικό μέρισμα ή το ΑΕΠ και πιο συγκεκριμένα το ότι δεν είναι καλό εργαλείο είχε εμμέσως ήδη αποδειχθεί από την εποχή του Πιγκού με τις προτάσεις που θέτει για τη μεγιστοποίηση της ευημερίας.

Τελικά από τα αποτελέσματα αυτά προκύπτουν κάποιες προτάσεις πολιτικής οι οποίες συνοπτικά μπορούν να αποδοθούν ως εξής: Πρόταση για στοχευόμενες ενέργειες επένδυσης στην μη οικονομική ευημερία προκειμένου να οδηγήσουν μακροπρόθεσμα σε βελτίωση του οικονομικού αλλά και συνολικού τμήματος της ευημερίας, προκειμένου να αντιμετωπιστεί η υφιστάμενη ελληνική συγκυρία. Η ισομερώς επένδυση στο οικονομικό και μη οικονομικό τμήμα της ευημερίας, προκειμένου να μεγιστοποιείται η κοινωνική ευημερία. Άσκηση των κατάλληλων πολιτικών στην εκπαίδευση για τη προώθηση της ηθικής παιδείας, προκειμένου να βελτιωθεί το μη οικονομικό τμήμα της ευημερίας και επομένως η συνολική κοινωνική ευημερία. Πρόταση να μη στηρίζονται οι αποφάσεις που αφορούν την ευημερία, στα αποτελέσματα του εργαλείου του ΑΕΠ αλλά να χρησιμοποιούνται άλλα εργαλεία όπως αυτό του Ρίγου ή όπως το πλαίσιο που καταρτίζεται στη παρούσα διατριβή. Το πλαίσιο αυτό συμπεριλαμβάνει και το εργαλείο του Ρίγου, ενώ από μόνο του αποτελεί μια ολοκληρωμένη πρόταση πολιτικής, εφόσον καταδεικνύει εκείνους τους παράγοντες που πρέπει να επηρεάσουμε προκειμένου να μεγιστοποιείται η ευημερία και να αντιμετωπίζονται καταστάσεις όπως η τρέχουσα κρίση.

ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ

Κεφάλαιο 6 : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ,ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΕΣ, ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

6.2. Συμπεράσματα

Τα συνολικά συμπεράσματα της παρούσας διδακτορικής διατριβής κατηγοριοποιούνται σε συμπεράσματα του θεωρητικού μέρους και του εμπειρικού μέρους.

6.2.1. Συμπεράσματα του θεωρητικού μέρους της μελέτης

1. Η θεωρία της οικονομικής ευημερίας ξεπήδησε από τα έγκατα του πεδίου της ηθικής και για το λόγο αυτό η υπόσταση της βρίσκει την ολοκλήρωση μόνο όταν εξετάζεται στη βάση της ηθικής. Στα πλαίσια της Νεοκλασικής Προσέγγισης διατήρησε τη ταυτότητα της αυτή, σε αντίθεση με τη προσέγγιση της Νέας Οικονομικής της Ευημερίας κατά την οποία απώλεσε οποιοδήποτε συστατικό στοιχείο της συσχετιζόταν με την ηθική, εξαιτίας της κυρίαρχης επιρροής της επιστήμης της μηχανικής στο πεδίο της οικονομικής ευημερίας, η οποία υποκινήθηκε από τις ανάγκες για την επικράτηση της τεχνοκρατίας που προωθούσε η βιομηχανική επανάσταση. Ωστόσο στους τελευταίους εκφραστές της διαφαίνεται η προσπάθεια να της αφαιρέσουν αυτό το βαρύ, προβληματικό πέπλο του θετικισμού που την διατηρούσε αγκυροβολημένη στο λιμάνι της απραξίας (καθώς πολλοί οικονομολόγοι απέφευγαν ζητήματα της ευημερίας από φόβο μήπως χαρακτηριστούν μη επιστήμονες) και να την αφήσουν να επιστρέψει πίσω στη κοιτίδα της, για να ανθίσει πάλι , δηλαδή στο πεδίο της ηθικής. Στην εξέλιξη αυτή συνέβαλε αρκετά η κρίση το 1929. Επομένως κατ' αντιστοιχία η σημερινή κρίση η οποία κατά πολλούς αντιμετωπίζεται ως μια πρωτίστως ηθική κρίση, προστάζει περισσότερο από ποτέ άλλοτε την επιστροφή της θεωρίας της ευημερίας στη βάση της, στην ηθική. Η διαπίστωση αυτή αποτελεί τον κύριο πυλώνα του οικοδομήματος της ανάλυσης των παραγόντων που προσδιορίζουν την ευημερία της παρούσης διδακτορικής διατριβής.

2. Κατά τη διάρκεια αυτού του ιστορικού ταξιδιού αποδείχτηκε ότι όλες οι προσεγγίσεις παρουσιάζουν κάποιες αδυναμίες. Τις μεγαλύτερες ωστόσο αδυναμίες παρουσιάζει η ιστορική σκέψη της Νέας Οικονομικής της Ευημερίας. Η τοποθέτηση του Σεν για την ευημερία είναι αρκετά ελπιδοφόρα, κυρίως διότι εστιάζει έντονα στη σημασία της ηθικής για την ευημερία. Ωστόσο η προσέγγιση αυτή εκπροσωπεί τη τελευταία σχολή σκέψης στο πεδίο της ευημερίας , αλλά πιθανόν όχι τον τελικό προορισμό αυτού του επιστημονικού ταξιδιού, ως προς την αναζήτηση της βέλτιστης

θεωρίας για την ευημερία. Στο δεύτερο κεφάλαιο εντοπίζονται κάποιες τυχόν ατέλειες στη θεωρία του Σεν κι επισημαίνεται η ανάγκη να διερευνηθεί περισσότερο το αν η προσέγγιση αυτή είναι επαρκής ή πρέπει να εξελιχθεί με παραπέρα έρευνα. Το γεγονός πάντως ότι και η θεωρία του Σεν μοιάζει να είναι τρωτή, καθώς ίσως είναι δυνατό να αναιρεθεί αν στηριχθούμε στις απόψεις του Αριστοτέλη περί ευημερίας και αυτό είναι κάτι που θα εξεταστεί αν τελικά πράγματι ισχύει σε μελλοντική από τη παρούσα διατριβή έρευνα, φανερώνει ωστόσο ότι το ταξίδι αυτό της ανθρωπότητας δε τελειώνει εδώ ,αλλά τα πρώτα σημάδια δείχνουν ότι θα είναι μακρύ και στο μέλλον.

3. Από τη σταδιακή ξεδίπλωση, παρουσίαση και λεπτομερή διατύπωση του προτεινόμενου θεωρητικού και μεθοδολογικού πλαισίου ανάλυσης, καθίσταται σαφής η αποδοχή της σχολής της Νεοκλασικής Οικονομικής της Ευημερίας και η συνακόλουθη προϋπόθεση της αποδοχής της απόλυτης μέτρησης της χρησιμότητας, των διαπροσωπικών συγκρίσεων και των αξιακών κρίσεων. Παρά τις δυσκολίες που ενέχουν αυτές οι προσπάθειες δίνεται ένας καινούργιος ορισμός της κοινωνικής ευημερίας και καταρτίζεται η σχετική συνάρτηση. Για να ξεπεραστούν τα προβλήματα που θέτουν οι πολέμιοι αυτής της σχολής οικονομικής σκέψης, στη συνάρτηση της κοινωνικής ευημερίας, αθροίζονται τα βάρη των ομογενοποιημένων παραγόντων τόσο οικονομικών όσο και μη οικονομικών , που φέρουν είτε θετική είτε αρνητική αξία, σ' επίπεδο ποσοστού με μια χρονική περίοδο βάσης. Η έκφραση αυτή της ευημερίας αποτελεί έναν προσεχτικό συνδυασμό διαφορετικών μεθοδολογικών προσεγγίσεων και διατυπώσεων, που ευνοούν τη δημιουργία μιας συνάρτησης αυτών των χαρακτηριστικών, ενώ στηρίζεται έντονα στην εφαρμογή των ηθικών κρίσεων. Κάποιοι από τους παράγοντες που συνθέτουν τη συνάρτηση της κοινωνικής ευημερίας, συνδέονται με τη τρέχουσα κρίση, ενώ ανάμεσα τους ξεχωρίζει αυτός της «ηθικής παιδείας», κυρίως γιατί πρώτη φορά διερευνάται η σχέση της με την ευημερία. Η προτεινόμενη μεθοδολογία προορίζεται να χρησιμοποιηθεί από τον εκάστοτε λήπτη αποφάσεων δημόσιας πολιτικής.

4. Η προτεινόμενη μεθοδολογία αποτελεί μια βελτίωση των ήδη υφιστάμενων για τους εξής λόγους:

- i) Καλύπτει και περιλαμβάνει συνδυαστικά μεγάλο φάσμα των μεθόδων που κάνουν επιτρεπτή κι αποδεκτή μια συνάρτηση ευημερίας αθροιστικής μορφής, στο πνεύμα της σχολής της Νεοκλασικής Οικονομικής της Ευημερίας. Αυτό τη καθιστά πιο ισχυρή απέναντι στις αμφισβητήσεις όσων τάσσονται κατά τόσο αυτής της οικονομικής σκέψης της ευημερίας όσο και της δυνατότητας της ποσοτικής προσέγγισης της ευημερίας μέσω του αθροίσματος.
- ii) Αποτελεί μια σημαντική προσπάθεια επανατοποθέτησης της θεωρίας της ευημερίας στο πεδίο της ηθικής από το οποίο προήλθε, μέσω της αποδοχής και της χρησιμοποίησης των αξιολογικών κρίσεων και τη καινοτόμο συμπερίληψη της ηθικής παιδείας στους παράγοντες προσδιορισμού της ευημερίας. Υπό αυτή την έννοια αποτελεί μια

αρμονική και λογική συνέχεια των τελευταίων τάσεων στη θεωρία της ευημερίας που επισημαίνουν και πάλι τη σημασία της ηθικής για την ευημερία. Επομένως συμβάλλει στο μέγιστο δυνατό στη σπουδαία αυτή κατεύθυνση επιστροφής της ευημερίας στη βάση της ηθικής.

- iii) Αναδεικνύει τη σημασία των μη οικονομικών παραγόντων στη σύσταση και τον προσδιορισμό της κοινωνικής ευημερίας και προβαίνει στη καινοτόμο αντιμετώπιση των δύο τμημάτων που απαρτίζουν τη κοινωνική ευημερία, του οικονομικού και του μη οικονομικού, με ισόρροπη έμφαση.
- iv) Επιχειρεί τη σύνδεση με τις πρωταρχικές θεμελιώδεις βάσεις της θεωρίας της ευημερίας. Αυτή η συσχέτιση και η εξόρμηση της προτεινόμενης προσέγγισης από θεμελιώδεις αρχές πάνω στις οποίες αναπτύχθηκε κι εξελίχθηκε η θεωρία της ευημερίας, ισχυροποιούν την εγκυρότητα της προτεινόμενης μεθοδολογίας.
- v) Ερευνά τους παράγοντες εκείνους της ευημερίας που είτε συσχετίζονται με τη παρούσα κρίση είτε δεν είχαν τύχει τη δέουσα προσοχή που απαιτεί ο σημαντικός ρόλος τους στη διαμόρφωση της ευημερίας, από τις υφιστάμενες προσεγγίσεις.

5. Η προτεινόμενη μεθοδολογική προσέγγιση συνδέεται αναπόφευκτα με το μειονέκτημα των αδυναμιών όλων των αναλύσεων των ιστορικών σχολών σκέψης της ευημερίας να προσδιοριστεί μια άριστη μέθοδος ποσοτικής καταγραφής και μέτρησης της ευημερίας ή ακόμα πιο πολύ του συστατικού της στοιχείου δηλαδή της χρησιμότητας ή αλλιώς της ηδονής, μια δυσκολία η οποία έμμεσα αποτυπώνεται από τα αρχαία χρόνια και σε σχετικό έργο του Πλάτωνα. Αυτό όμως οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και στις δυσκολίες που έχει αντιμετωπίσει η ανθρωπότητα από τα αρχαία χρόνια μέχρι σήμερα, να δώσει έναν ευρέως αποδεκτό ορισμό της ευημερίας, όπου στη δυσκολία αυτή αναφέρεται ακόμα κι ο Αριστοτέλης. Ωστόσο μέσα από την αποδοχή της σχολής που εμφανίζει κατά τη γνώμη μας, τόσο τις λιγότερες αδυναμίες, όσο και τα περισσότερα πλεονεκτήματα σχετικά με τον τρόπο που προσεγγίζει την ευημερία, αλλά και μέσα από τη χρήση στοιχείων σύγχρονων μεθόδων ποσοτικής καταγραφής της ευημερίας, θεωρούμε ότι αποδυναμώνουμε, όσο το δυνατόν περισσότερο αυτό το μειονέκτημα.

6.2.2. Συμπεράσματα του Εμπειρικού Μέρους της Διατριβής

1. Η εξ αρχής, σταδιακή και ποικιλόμορφη έμφαση της διατριβής στη μεγάλη σημασία της ηθικής στην ευημερία, κορυφώνεται και κλείνει αρμονικά αυτόν τον αγωνιώδη κύκλο αναζήτησης και θεμελίωσης της άποψης αυτής, με την ανάλυση και την εκτίμηση του παράγοντα της Ηθικής Παιδείας, ο οποίος πηγάζει από τις κεντρικότερες θέσεις του Αριστοτέλη αναφορικά με την ευημερία. Ωστόσο ο παράγοντας αυτός, βασίζεται και σε κάποιες απόψεις «δορυφόρους», αναφορικά με τη κεντρική που είναι του Αριστοτέλη, οι οποίες τη συντροφεύουν, τη συνοδεύουν και περιστρέφονται γύρω από αυτή. Πιο συγκεκριμένα οι απόψεις αυτές

συνυπάρχουν στον Ρίγου, στον Ζολώτα, στον Keynes, στον Scitovsky ακόμα και στον Adam Smith. Από την ανάπτυξη ενός απλού, γραμμικού μοντέλου για τη ποσοτικοποίηση του παράγοντα της Ηθικής Παιδείας, το οποίο βασίζεται στη προτεινόμενη μεθοδολογία, διαπιστώνεται ότι ο παράγοντας αυτός μεγιστοποιεί τη κοινωνική ευημερία κατά έξι φορές σε χρονικό διάστημα 30 χρόνων, θεωρώντας τις υπόλοιπες μεταβλητές που τη προσδιορίζουν σταθερές. Η διαπίστωση αυτή συμβάλλει στην εκτίμηση των τιμών της μεταβλητής αυτής, με κάποια χρονική περίοδο βάσης.

2. Η ηθική παιδεία αποτελεί μία από τις σημαντικότερες καινοτομίες της διατριβής, διότι:

- i) Μέσω της αποδοχής της, ως ο βασικότερος προσδιοριστικός παράγοντας της κοινωνικής ευημερίας, παρουσιάζεται ένας τρόπος ποσοτικοποίησης κι ενσωμάτωσης της ηθικής στη θεωρία της ευημερίας. Ενώ οι παλαιότεροι αναγνώριζαν μονάχα τη συμβολή της ηθικής στην ευημερία, χωρίς να είναι σε θέση να μας πουν, πώς αυτή μπορεί να συμπεριληφθεί και να συνδεθεί με τη θεωρία αυτή.
- ii) Μέχρι σήμερα η συμβολή της εκπαίδευσης στην ευημερία προσεγγιζόταν μονάχα από τη πλευρά των δεξιοτήτων, οι οποίες επιδρούν στο οικονομικό τμήμα της. Πρώτη φορά αναπτύσσεται ένας τρόπος ανάλυσης της συμβολής της εκπαίδευσης στο μη οικονομικό τμήμα της ευημερίας, μέσω της ηθικής παιδείας, προτρέποντας και παρακινώντας έμμεσα τους μεγάλους οργανισμούς να προσαρμοστούν κατάλληλα για να τον συμπεριλάβουν μελλοντικά.

3. Η ανάπτυξη του θεωρητικού και υπολογιστικού πλαισίου της συμβολής της ηθικής παιδείας στην ευημερία, συσχετίζεται μοιραία με τις ατέλειες που παρουσιάζουν όλες οι προσπάθειες ποσοτικοποίησης ποιοτικών μεταβλητών. Εφαρμόζοντας τη προτεινόμενη μεθοδολογία του τρίτου κεφαλαίου περιορίζουμε τις αδυναμίες αυτές στο ελάχιστο δυνατό. Ένα επιπλέον μειονέκτημα είναι η διαχρονική διαφοροποίηση ως προς το τι είναι ηθικό. Θέτοντας όμως ως κεντρικό πυρήνα της ανάλυσης, τις διατυπώσεις του Αριστοτέλη ξεπερνάμε το προβληματισμό αυτό.

4. Η σημαντική επίδραση του χρόνου στη κοινωνική ευημερία όπως συνάγεται από τις διατυπώσεις του Αριστοτέλη, διαχωρίζεται σε τρία επίπεδα. Τα επίπεδα αυτά αντιστοιχούν στο παράγοντα της ποσότητας του ελεύθερου χρόνου, στο παράγοντα της ποιότητας του ελεύθερου χρόνου και στο παράγοντα του υψηλού χρόνου εργασίας. Για την εκτίμηση των τριών αυτών παραγόντων χρησιμοποιήθηκαν ειδικά ερωτηματολόγια. Από τα αποτελέσματα τους διαπιστώνεται για τον πρώτο παράγοντα προσδιορισμού της ευημερίας ότι παραμένει σταθερός στις διάφορες χρονικές περιόδους. Για τον δεύτερο παράγοντα, αποδεικνύεται ότι βελτιώνεται στα χρόνια της κρίσης, κυρίως γιατί οι άνθρωποι στρέφονται σε περισσότερο πνευματικές απολαύσεις. Στον τρίτο παράγοντα ενώ αναμένεται επιδείνωση του στα χρόνια της κρίσης αυτός παρουσιάζεται βελτιωμένος. Η βελτίωση αυτή αποδίδεται σε σφάλμα το

οποίο συνδέεται με την αύξηση της ανεργίας και την αύξηση της εργασίας μερικής απασχόλησης.

5. Ο παράγοντας της ανισοκατανομής του εισοδήματος (δείκτης Gini) ή παράγοντας της μεσαίας τάξης, εμφανίζει βελτίωση στα χρόνια της κρίσης σε ένα χρονικό διάστημα που αντιστοιχεί σε δεκαετία και ελαφρά κάμψη σε χρονικό διάστημα που αντιστοιχεί σε πενταετία. Ωστόσο ο δείκτης αυτός δε συνιστά ένα καλό κι αξιόπιστο εργαλείο. Ενώ ο παράγοντας της ανεργίας εμφανίζει μεγάλη επιδείνωση σε όλες τις χρονικές περιόδους στα χρόνια της κρίσης. Τραγική επιδείνωση επίσης εμφανίζει κι ο παράγοντας των μισθών και των συντάξεων σε όλες τις χρονικές περιόδους, στα χρόνια της οικονομικής κρίσης. Άσχημη εικόνα εμφανίζει επίσης ο παράγοντας της κοινωνικής αλληλεγγύης, η οποία παραμένει διαχρονικά σταθερή σε όλες τις χρονικές περιόδους. Επιπλέον ευθύνεται σε μεγάλο βαθμό για το ξέσπασμα της κρίσης και για τη μη ως τώρα αναστρέψιμη κατάσταση, ενώ συνδέεται άρρηκτα και με άλλους παράγοντες προσδιορισμού της ευημερίας, όπως με την ηθική παιδεία και τη παιδική φτώχεια.

6. Οι παράγοντες που παρατέθηκαν ως τώρα στα συμπεράσματα του εμπειρικού μέρους, αποτελούν το κράμα της κοινωνικής ευημερίας, δηλαδή την επηρεάζουν άμεσα. Για να καταφέρουμε να οδηγηθούμε στη δημιουργία αυτού του κράματος, όπως επίσης για να πετύχει αυτό το κράμα και να πάρουμε τη καλύτερη δυνατή ποιότητα του θα πρέπει να συντελέσουν κάποιες προϋποθέσεις. Οι προϋποθέσεις αυτές αφορούν τέσσερις παράγοντες, οι οποίοι τελούν ως περιορισμοί του ολοκληρωμένου πλαισίου. Η μαθηματική έκφραση του πρώτου περιορισμού, της ελευθερίας, αποτελεί τη βασικότερη προϋπόθεση για να προχωρήσουμε και να συντάξουμε τη συνάρτηση της κοινωνικής ευημερίας. Η ελευθερία δηλαδή, αποτελεί την αφετηρία για να φτάσουμε στην ευημερία. Αυτή η θεώρηση της ελευθερίας, ως προς την επίδραση της στη κοινωνική ευημερία, βασίζεται στον Αριστοτέλη και συνιστά ακόμα μια καινοτομία, καθώς έρχεται σε σύγκρουση με τη πιο πρόσφατη υφιστάμενη θεώρηση για την ελευθερία.

7. Το στερέωμα των ανισοκατανομών είναι αρκετά νεφελώδες εξαιτίας των σοβαρών αδυναμιών του επικρατούντος δείκτη για τη καταγραφή τους. Μια πιο ξεκάθαρη αντίληψη μπορούμε να αποκτήσουμε μέσω της εφαρμογής των προτάσεων του Ρίγου, οι οποίες αποτελούν το δεύτερο περιορισμό του ενιαίου πλαισίου. Ο περιορισμός αυτός χρησιμοποιείται ως ένα άλλο εργαλείο καταγραφής της μεσαίας τάξης, η οποία είναι πολύ σημαντική σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, αλλά δεν αντιπροσωπεύεται ορθά από τον δείκτη Gini, με τον οποίο ο περιορισμός αυτός συγκρίνεται. Επιπλέον όμως οι προτάσεις του Ρίγου, καθώς αποτελούν εργαλείο οικονομικής ευημερίας, συγκρίνονται και με τα αποτελέσματα ενός άλλου εργαλείου οικονομικής ευημερίας και συγκεκριμένα με το ΑΕΠ. Η κύρια ωστόσο χρησιμότητα του περιορισμού αυτού είναι ότι λειτουργεί ως επαλήθευση των αποτελεσμάτων της συνάρτησης της κοινωνικής ευημερίας που αφορούν όμως το οικονομικό τμήμα αυτής. Από τα αποτελέσματα της εφαρμογής του δεύτερου περιορισμού διαπιστώνεται ότι η οικονομική ευημερία δεν αυξανόταν στη χρονική περίοδο που εξετάζεται στην οποία

περιλαμβάνονται και τα χρόνια της κρίσης, σε αντίθεση με τα αποτελέσματα του δείκτη Gini και του ΑΕΠ για την ίδια χρονική περίοδο που έδειχναν βελτίωση της ευημερίας. Καταλήγουμε λοιπόν στο ότι οι προτάσεις του Ρίγου είναι σε θέση να αποτυπώσουν καλύτερα τον πραγματικό κόσμο σε αντίθεση με αντίστοιχα υφιστάμενα εργαλεία. Επιπλέον αν είχαν χρησιμοποιηθεί σε προηγούμενες περιόδους από τους λήπτες αποφάσεων οικονομικής πολιτικής, θα τους είχαν προειδοποιήσει για τη κρίση που θα ερχόταν. Ο περιορισμός αυτός αποτελεί μια ακόμα σπουδαία καινοτομία της διατριβής, καθώς οι προτάσεις αυτές εκφράστηκαν για πρώτη φορά μαθηματικά και εφαρμόστηκαν με στοιχεία που αφορούσαν τα ελληνικά δεδομένα.

8. Η κοινωνική ευημερία αποτελεί ένα πελώριο μεγάλο δέντρο, όπου από τις παρυφές του κορμού του ξεπροβάλλει ένας μικρότερος κορμός αυτός της παιδικής ευημερίας. Η παιδική ευημερία ή το αντίστροφο της η παιδική φτώχεια αποτελεί συστατικό του μεγάλου δέντρου, ταυτόχρονα όμως είναι κι ένας ανεξάρτητος κορμός. Για το λόγο αυτό συμπεριλαμβάνεται ως τρίτος περιορισμός, ο οποίος όταν ισχύει, το υπολογιστικό πλαίσιο της κοινωνικής ευημερίας αποδίδει ορθά εφαρμόζοντας μεθόδους όπως η μέθοδος Lagrange. Με βασικό άξονα, τον ισχυρισμό ότι η παιδική φτώχεια δεν εξαρτάται μόνο από εισοδηματικά κριτήρια, η μαθηματική έκφραση του περιορισμού προέρχεται από έναν νέο δείκτη μέτρησης της παιδικής φτώχειας, ο οποίος περιλαμβάνει τις δέκα εκείνες μεταβλητές οι οποίες αποτυπώνουν καλύτερα το συγκεκριμένο είδος της παιδικής φτώχειας που αναπτύχθηκε στην Ελλάδα της κρίσης. Βάση του δείκτη αυτού διαπιστώνεται ότι υπάρχουν κάποιες διαβαθμίσεις ή αποχρώσεις της παιδικής φτώχειας, ενώ ταυτόχρονα μπορούν να θέτονται βάση αξιολογικών κρίσεων διαφορετικές βαρύτητες στις διάφορες μεταβλητές που τη συνθέτουν, επιτρέποντας στον εκάστοτε λήπτη αποφάσεων δημόσιας πολιτικής να αποφασίζει έτσι ώστε, να δίδεται κάθε φορά το κατάλληλο φάρμακο σε κάθε διαφορετικό είδος της παιδικής φτώχειας. Ο δείκτης αυτός συνιστά μία επιπλέον καινοτομία, τόσο εξαιτίας της προσαρμογής του στα ελληνικά δεδομένα, όσο και για τη διατύπωση των διαβαθμίσεων της παιδικής φτώχειας. Επιπλέον όμως καινοτομία είναι και η συμμετοχή του σε ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο που εξετάζει τη κοινωνική ευημερία, ενώ ιδιαίτερη σημασία έχει το γεγονός ότι στην Ελλάδα δε γίνονται επαρκείς μελέτες για το φαινόμενο αυτό.

9. Πλέον ήρθε η ώρα να διατυπωθούν τα συμπεράσματα που αφορούν το τελευταίο βαγόνι του τρένου της ευημερίας, δηλαδή τη τελευταία συνιστώσα της ευημερίας, προτού το αφήσουμε να εκκινήσει για να παρατηρήσουμε μέχρι που φτάνει και ποιος είναι ο τελικός προορισμός του, δηλαδή ποια είναι τα αποτελέσματα του ολοκληρωμένου πλαισίου. Το τελικό λοιπόν βαγόνι, αφορά τον περιορισμό των μονοπωλίων και των καρτέλ. Ο τέταρτος αυτός περιορισμός εκφράζεται μέσα από την αναζήτηση του ιδανικού ύψους του προστίμου σε περιπτώσεις αντι-ανταγωνιστικών πρακτικών των επιχειρήσεων, το οποίο θα πρέπει να είναι τέτοιο ώστε να μη τραυματίζεται περαιτέρω η ευημερία, μέσω αύξησης της ανεργίας ή μείωσης των εισοδημάτων, σε περιόδους ύφεσης. Επίσης μπορεί να θεωρηθεί ως μια προσπάθεια δημιουργίας ενός εναλλακτικού, εργαλείου εκτίμησης των επιπτώσεων των μονοπωλίων και των καρτέλ στη ευημερία, ενώ παράλληλα αναλύονται και άλλοι

δυο τρόποι δημιουργίας ενός τέτοιου εργαλείου, ο ένας εκ των οποίων βασίζεται στον Αριστοτέλη.

10. Στο στάδιο αυτό αγκυροβολούμε στο λιμάνι του προορισμού αυτής της διατριβής. Από τα αποτελέσματα λοιπόν του ολοκληρωμένου πλαισίου λήψης αποφάσεων καταλήγουμε ότι η ευημερία μειώνεται σε επίπεδο δεκαετίας από τη χρονική περίοδο βάσης, εξαιτίας της επιδείνωσης του οικονομικού τμήματος της ευημερίας. Ενώ οι παράγοντες του οικονομικού τμήματος που ευθύνονται για την εξέλιξη αυτή είναι η «ανεργία» και η «μεταβολή των μέσων ακαθάριστων ονομαστικών αποδοχών». Στο δεύτερο σενάριο ηθικής παιδείας, όπου υποτίθεται πώς έχει αρχίσει να εφαρμόζεται η πρόταση μας σχετικά με την εκπαίδευση, η μείωση της κοινωνικής ευημερίας είναι μικρότερη, εξαιτίας της μεγαλύτερης μεγιστοποίησης της μη οικονομικής ευημερίας (καθώς εκείνη και με τα δυο σενάρια αυξάνεται) η οποία επιδρά θετικά στη κοινωνική ευημερία, με αποτέλεσμα να την οδηγεί σε μικρότερη ελαχιστοποίηση. Αξίζει βέβαια να τονιστεί ότι όπως προκύπτει κι από τα προηγούμενα και με τα δυο σενάρια η συνολική ευημερία περιορίζεται. Η μεγιστοποίηση του μη οικονομικού τμήματος της ευημερίας οφείλεται στη μεταβλητή «ποιότητα του ελεύθερου χρόνου», διότι φαίνεται πώς οι άνθρωποι σε περιόδους κρίσεων στρέφονται σε περισσότερο πνευματικές απολαύσεις. Αυτό μας οδηγεί στην ελπιδοφόρο διαπίστωση πώς αν ακολουθήσουμε τέτοιες πολιτικές ώστε να βελτιωθεί περισσότερο το μη οικονομικό τμήμα της ευημερίας, μακροπρόθεσμα αυτό θα οδηγήσει σε βελτίωση και της οικονομικής ευημερίας κι επομένως της κοινωνικής ευημερίας, υπό τη παραδοχή που προκύπτει από τον Ρίγου σύμφωνα με την οποία, τα αποτελέσματα στο ένα τμήμα της ευημερίας συμπαρασύρουν τα αποτελέσματα στο άλλο και τελικά στο σύνολο.

11. Σ' επίπεδο πενταετίας, διαπιστώνουμε ότι στη πρώτη, η ευημερία μειώνεται από τη χρονική περίοδο βάσης, στη δεύτερη αυξάνεται και στη τρίτη μειώνεται δραματικά. Η μείωση της κοινωνικής ευημερίας στη πρώτη περίοδο της πενταετίας, οφείλεται στο μη οικονομικό τμήμα της και ειδικότερα στους παράγοντες «πάνω από 8 ώρες εργασία» και στη «ποιότητα του ελεύθερου χρόνου». Η αύξηση της συνολικής ευημερίας τη δεύτερη περίοδο, αποδίδεται στη μείωση της ανεργίας και στη βελτίωση της ποιότητας του ελεύθερου χρόνου. Ενώ η τεράστια επιδείνωση της κοινωνικής ευημερίας στη τρίτη πενταετία οφείλεται στις μεταβολές των μεταβλητών της «ανεργίας» και των «μέσων, ακαθάριστων, ονομαστικών αποδοχών». Η επιδείνωση αυτή δεν συγκρατήθηκε ούτε από τη σημαντική βελτίωση των μεταβολών των παραγόντων «ποιότητα του ελεύθερου χρόνου» και «πάνω από 8 ώρες εργασία». Η μεταβολή της ευημερίας τη τελευταία πενταετία σε απόλυτα νούμερα είναι εξαιρετικά περισσότερο έντονη, από τη μεταβολή αυτής, στις δυο προηγούμενες πενταετίες. Από τις διαπιστώσεις αυτές συμπεραίνεται ότι στη πρώτη πενταετία νοσούσε κυρίως το μη οικονομικό τμήμα της ευημερίας, όπου τελικά στη τελευταία πενταετία κατέληξε να νοσεί δραματικά το οικονομικό τμήμα αυτής σε τόσο μεγάλη έκταση συγκριτικά με τις προηγούμενες πενταετίες, ώστε να επιδεινωθεί τραγικά η κοινωνική ευημερία. Με το δεύτερο σενάριο ηθικής παιδείας παρατηρείται βελτίωση και στις τρεις πενταετίες, ωστόσο όμως οι μειώσεις όπου υπήρχαν με το πρώτο

σενάριο παραμένουν και στο δεύτερο. Μια σημαντική συμπερασματική παρατήρηση που έπεται, είναι ότι η ευημερία μειώνεται πιο έντονα σε επίπεδο πενταετίας από ότι σε επίπεδο δεκαετίας, όπως προκύπτει από τη σύγκριση της δεκαετίας που εξετάζεται με τη τελευταία πενταετία.

12. Από τη σύγκριση των μεταβολών του ΑΕΠ και τις μεταβολές της ευημερίας του μοντέλου της εν λόγω διατριβής σε όλες τις χρονικές περιόδους και στα δύο σενάρια ηθικής παιδείας, διαπιστώνεται ότι το ΑΕΠ πάντα μεγιστοποιείται όταν η ευημερία σύμφωνα με το ενιαίο πλαίσιο μειώνεται ή μεγιστοποιείται κατά πολύ περισσότερο όταν η ευημερία σύμφωνα με το μοντέλο αυξάνεται. Από τη διαπίστωση αυτή συνάγεται το συμπέρασμα ότι το ΑΕΠ δεν είναι ένα καλό εργαλείο αποτύπωσης της συνολικής κοινωνικής ευημερίας.

13. Επιπλέον σχετικά με το ΑΕΠ προκύπτει το συμπέρασμα ότι η τάση του σε επίπεδο πενταετίας είναι πιο ανοδική από τη τάση των παραγόντων που προσδιορίζουν τη κοινωνική ευημερία μ' εξαίρεση τις τάσεις των παραμέτρων της «ποιότητας του ελεύθερου χρόνου» και της «ηθικής παιδείας στο β' σενάριο». Το ίδιο ισχύει και στη περίπτωση της δεκαετίας μόνο που στις εξαιρέσεις προστίθεται και η μεταβλητή της «ανεργίας».

14. Αναφορικά με το ΑΕΠ αποδεικνύεται επίσης πώς δεν είναι όχι μόνο ένα καλό εργαλείο κοινωνικής ευημερίας, αλλά ούτε και οικονομικής ευημερίας. Καθώς ενώ η οικονομική ευημερία σύμφωνα με το μοντέλο μειώνεται σε όλες τις χρονικές περιόδους που εξετάζονται στο μοντέλο της παρούσης διατριβής, το ΑΕΠ πάντα αυξάνεται.

15. Από τη σύγκριση των αποτελεσμάτων στην οικονομική ευημερία του μοντέλου της παρούσης διατριβής, με τα αποτελέσματα του μαθηματικού πλαισίου του Ρίγου το οποίο αποτελεί έναν περιορισμό ελέγχου κι επαλήθευσης στο ολοκληρωμένο πλαίσιο λήψης αποφάσεων, προκύπτει ότι αυτά συμπίπτουν κι επομένως δια της επαλήθευσης αυτής συμπεραίνεται ότι το μοντέλο της παρούσης διατριβής λειτουργεί ορθά. Επιπλέον όμως από την επαλήθευση αυτή σε σύγκριση με τα αποτελέσματα που δίνει το ΑΕΠ για την εξέλιξη της οικονομικής ευημερίας, οδηγούμαστε σε ένα επιπλέον συμπέρασμα σύμφωνα με το οποίο το γεγονός ότι το ΑΕΠ δεν είναι ένα καλό εργαλείο ούτε οικονομικής ευημερίας είχε έμμεσα σχεδόν αποδειχθεί ήδη με αυτές τις προτάσεις από την εποχή του Ρίγου.

6.3. Προτάσεις Πολιτικής

Από τα συμπεράσματα της παρούσης διατριβής απορρέουν κάποιες προτάσεις πολιτικής, οι οποίες είναι ακόλουθες:

- 1) Μία πρόταση για τη διέξοδο της Ελλάδας από τη κρίση, είναι η αρμονική προώθηση τόσο της οικονομικής όσο και της μη οικονομικής της ευημερίας.

Η πρόταση αυτή προέρχεται από τον Ρίγου και στηρίζεται στο γεγονός ότι η οικονομική και η μη οικονομική της ευημερίας συνιστούν τα δύο μισά ενός συνόλου, όπου το ένα μισό εξαρτάται απόλυτα από το άλλο. Ακριβώς όπως συμβαίνει και σε ένα φρούτο όταν η μια πλευρά του σαπίσει, σταδιακά μεταφέρεται το σάπισμα και στην άλλη, με αποτέλεσμα να χαλάσει το σύνολο. Επομένως θα πρέπει να διαμορφώνονται οι κατάλληλες συνθήκες ώστε να διατηρούνται υγιή και τα δύο μισά ούτως ώστε να είναι υγιές και το σύνολο. Εάν ένα από τα δύο μισά καταρρεύσει τότε συμπαρασύρει και το άλλο και τελικά καταρρέει το σύνολο.

- 2) Μια άλλη αρκετά πρωτότυπη πρόταση είναι αυτή της ηθικής παιδείας στην εκπαίδευση. Η εφαρμογή της όπως αποδεικνύεται στη παρούσα διατριβή, επιδρά εξαιρετικά θετικά στην ευημερία. Η πρόταση αυτή δεν είναι μόνο πολιτική αλλά και εκπαιδευτική. Η έμφαση στην ηθική παιδεία, προκειμένου να ξεπεραστεί η τρέχουσα κρίση, μέσω του επηρεασμού του μη οικονομικού τμήματος της ευημερίας και τελικά της κοινωνικής ευημερίας, αποτελεί τη σημαντικότερη πρόταση πολιτικής της διατριβής.
- 3) Μια επιπλέον πρόταση πολιτικής που συμβάλλει στη βελτίωση της συνολικής ευημερίας είναι η προώθηση της μείωσης στις ώρες εργασίας όταν αυτές υπερβαίνουν το καθιερωμένο οκτάωρο και κυρίως όταν δεν αμείβονται. Επιπλέον σημαντική είναι και η δρομολόγηση μιας αύξησης της ποσότητας του ελεύθερου χρόνου των παιδιών και των ενηλίκων, η οποία να συνοδεύεται κι από μια παράλληλη βελτίωση της ποιότητας του ελεύθερου χρόνου, η οποία μπορεί να επιτευχθεί μέσω της εφαρμογής της πρότασης της ηθικής παιδείας.
- 4) Δυο ακόμα προτάσεις πολιτικής οι οποίες προάγουν τη κοινωνική ευημερία είναι η προσπάθεια για θετική και όχι αρνητική μεταβολή των μέσων, ακαθάριστων, ονομαστικών αποδοχών και οι προσπάθειες για μείωση της ανεργίας. Ωστόσο οι πολιτικές αυτές έρχονται σε σύγκρουση με τις προσπάθειες δημοσιονομικής προσαρμογής, κάνοντας φανερό πως οι διαφορετικοί στόχοι της οικονομικής πολιτικής πολλές φορές είναι μεταξύ τους ασυμβίβαστοι.
- 5) Καθώς λοιπόν οι στόχοι της οικονομικής πολιτικής κάποιες φορές είναι αλληλοσυγκρουόμενοι για να ξεπεράσουμε αυτό το προβληματισμό μια καλή λύση είναι να προσπαθήσουμε να τους συνδυάσουμε. Στη περίπτωση του μοντέλου που καταρτίζεται στη παρούσα διατριβή θα μπορούσαμε να απομονώσουμε την οικονομική ευημερία να την θεωρήσουμε ως «κοινωνικό κόστος» όταν αυτή τραυματίζεται και να τη συμπεριλάβουμε σαν μια μεταβλητή ή σαν ένα περιορισμό στους μαθηματικούς τύπους κατά τη διαδικασία δημοσιονομικής προσαρμογής, για παράδειγμα στη ταυτότητα σταθεροποίησης του δημόσιου χρέους. Το ίδιο μπορούμε να κάνουμε και με κάποιους περιορισμούς του μοντέλου όπως με τις προτάσεις του Ρίγου που ελέγχουν το οικονομικό τμήμα της ευημερίας, όσο και με τη παιδική φτώχεια η οποία από μόνης της ως παράγοντας όταν υφίσταται συνεπάγεται κοινωνικό κόστος τον τρόπο αυτό συσχετίζουμε και συνδέουμε δυο ασυμβίβαστους

μεταξύ τους στόχους. Άρα μια πρόταση πολιτικής είναι να λαμβάνεται υπόψη ως «κοινωνικό κόστος» κατά τη διαδικασία της προσπάθειας για δημοσιονομική σταθερότητα, το οικονομικό τμήμα της ευημερίας του μοντέλου και κάποιοι σχετικοί περιορισμοί του όταν αυτή τραυματίζεται, σαν ένα περιορισμό κυρίως, που θα θέτει ένα όριο και θα προτρέπει όταν το κοινωνικό κόστος είναι πάνω από αυτό το συγκεκριμένο όριο, να χαλαρώνει κάπως η δημοσιονομική προσαρμογή και να δίνεται προτεραιότητα σε άλλους στόχους της οικονομικής πολιτικής, οι οποίοι συσχετίζονται με την ενίσχυση της ευημερίας και οι οποίοι στην ουσία περιγράφονται στην ενότητα αυτή ως προτάσεις πολιτικής.

- 6) Η ενίσχυση της κοινωνικής αλληλεγγύης είναι μιας ιδιαίτερης σημασίας πρόταση πολιτικής, καθώς ο παράγων αυτός διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην αντιμετώπιση των κρίσεων. Ωστόσο απαραίτητη για της προώθηση της κοινωνικής αλληλεγγύης φαίνεται να είναι πάλι η εφαρμογή της πρότασης της ηθικής παιδείας.
- 7) Επίσης η προστασία της μεσαίας τάξης είναι ότι καλύτερο μπορούμε να προτείνουμε ως πολιτική για τη προώθηση της ευημερίας. Ειδικά όταν οι αποφάσεις που λαμβάνονται σχετικά με αυτή βασίζονται σε εναλλακτικά “εργαλεία” πέραν του δείκτη Gini όπως το “εργαλείο” των μαθηματικών προτάσεων του Ρίγου που προτείνονται στη παρούσα διατριβή, αντί του δείκτη Gini.
- 8) Μια επιπρόσθετη πρόταση πολιτικής εξαιτίας της τρέχουσας συγκυρίας στην Ελλάδα είναι η αντιμετώπιση της παιδικής φτώχειας όχι μόνο με πολιτικές που βασίζονται σε εισοδηματικές παροχές, αλλά και πολιτικές που αναγνωρίζουν και καταστέλλουν τα βασικά χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου είδους παιδικής φτώχειας. Πιο συγκεκριμένα οι προτάσεις πολιτικής αναφέρονται στην εξασφάλιση της παροχής του ηλεκτρικού ρεύματος, της ασφαλούς θέρμανσης και στην δυνατότητα δωρεάν πρόσβασης σε όλες τις υπηρεσίες υγείας για τα παιδιά ακόμα κι όταν και οι δυο γονείς είναι άνεργοι. Επιπλέον κάποιος φορέας όπως το σχολείο ή άλλος να μεριμνά για την καθημερινή, ορθή διατροφή τους. Επίσης η προτεραιότητα για τη μείωση της ανεργίας να δοθεί σε όσους ενήλικες είναι γονείς. Επιπρόσθετα η ενίσχυση της κοινωνικής αλληλεγγύης διά μέσου της εφαρμογής της πρότασης της ηθικής παιδείας αποτελεί μια επιπλέον πρόταση πολιτικής για την αντιμετώπιση της παιδικής φτώχειας.
- 9) Κάποια περισσότερο επισφαλής πρόταση πολιτικής είναι τα πρόστιμα που δίνονται σε αντί-ανταγωνιστικές πρακτικές των επιχειρήσεων σε περιόδους κρίσεων να είναι τέτοια ώστε να μη μετατρέπονται σε μειώσεις μισθών ή ανεργία εντείνοντας τη κρίση. Φυσικά η πρόταση αυτή χρήζει περαιτέρω διερεύνησης και δε θα πρέπει να συγχέεται με μια πρόταση ατιμωρησίας των αντί-ανταγωνιστικών πρακτικών, αντιθέτως αυτές θα οφείλουν να τιμωρούνται.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι η πρόταση πολιτικής για την καλλιέργεια της ηθικής παιδείας , αποτελεί μία αυτόνομη κι ανεξάρτητη πρόταση, όμως παράλληλα

συνδέεται και με άλλες προτάσεις οι οποίες μπορούν να υλοποιηθούν μόνο μέσω της εφαρμογής αυτής. Επομένως αυτός αποτελεί έναν επιπλέον λόγο για τον οποίο η σημασία της ηθικής παιδείας είναι ιδιαίτερα μεγάλη αναφορικά με τη βελτίωση της κοινωνικής ευημερίας. Επίσης όλες οι παραπάνω προτάσεις οικονομικής ή κοινωνικής πολιτικής βασίζονται αναπόφευκτα σε ηθικές και υποκειμενικές κρίσεις, ακριβώς όπως όλες οι προτάσεις πολιτικής.

6.4. Οι καινοτομίες της διδακτορικής διατριβής

Η παρούσα διατριβή όπως έπεται από τα συμπεράσματα που προηγούνται, περιλαμβάνει παρά πάνω από μία καινοτομίες οι οποίες συνοψίζονται όλες μαζί σε αυτή την ενότητα.

- 1) Όπως διαπιστώνεται το υφιστάμενο θεωρητικό και μεθοδολογικό πλαίσιο της ευημερίας αναπτύχθηκε στα πλαίσια της επιρροής της επιστήμης της μηχανικής στην επιστήμη των οικονομικών. Η επιρροή αυτή πρέσβευε τις ανάγκες που πρωταγωνιστούσαν την εποχή εκείνη που αυτή υλοποιήθηκε, ενώ στη σημερινή εποχή της ηθικό – οικονομικής κρίσης οι ανάγκες είναι διαφορετικές. Η σημαντικότερη καινοτομία της παρούσης διατριβής έγκειται στη προσπάθεια να τοποθετήσει το θεωρητικό και μεθοδολογικό πλαίσιο της ευημερίας στο πεδίο της ηθικής , αποδεχόμενη τις ηθικές και υποκειμενικές κρίσεις κι αντιμετωπίζοντας την ηθική παιδεία ως το σημαντικότερο παράγοντα προσδιορισμού της ευημερίας.
- 2) Ενώ σύμφωνα με τον Ρίγου οι κοινωνίες θα πρέπει να αποφασίζουν αν θα πρέπει να δίνουν έμφαση στη προώθηση της οικονομικής ή της μη οικονομικής ευημερίας, στη παρούσα διατριβή αναπτύσσεται η πρωτότυπη προσέγγιση της ισόποσης έμφασης στην οικονομική και μη οικονομική ευημερία, προκειμένου να μεγιστοποιείται η κοινωνική ευημερία. Η πρόταση αυτή αποτελεί μία από τις σπουδαίες καινοτομίες της διατριβής.
- 3) Ολόκληρο το μοντέλο που καταρτίζεται μπορεί να χαρακτηριστεί ως καινοτόμο. Μπορεί ως μεθοδολογία να στηρίζεται στον Canadian Index of Wellbeing, παράλληλα όμως διαφοροποιείται σε ορισμένα σημεία. Πιο συγκεκριμένα στον Canadian Index συμμετέχουν πολλές μεταβλητές, είναι ένα το έτος βάσης, η αρχική τιμή είναι το εκατό, δεν υπάρχουν περιορισμοί που να ενισχύουν την ορθότητα της διαδικασίας, δεν εξορμεί από έναν συγκεκριμένο ορισμό της ευημερίας που να δίνεται ή από κάποια συγκεκριμένη συνάρτηση. Ενώ στο ολοκληρωμένο πλαίσιο λήψης αποφάσεων συμμετέχουν λίγες μεταβλητές που απεικονίζουν καλύτερα τα ζητήματα της ευημερίας που ανακύπτουν στην Ελλάδα της κρίσης και αναφορικά με το πλήθος τους συμβάλλουν στο να παρατηρηθεί καλύτερα για πρώτη φορά ένα καινούργιο μοντέλο. Επίσης περιλαμβάνει ολόκληρη χρονική περίοδο βάσης, η αρχική τιμή είναι το μηδέν, ενώ στηρίζεται σε ένα συγκεκριμένο ορισμό της ευημερίας ο οποίος δίνεται στη παρούσα διατριβή ,

αλλά και σε μια συγκεκριμένη συνάρτηση ευημερίας. Επιπλέον επειδή στηρίζεται και στη μεθοδολογία του Harsanyi , οι μεταβλητές περιέχουν βάρη, που εκτός των άλλων αποδεικνύουν την αποδοχή των ηθικών κρίσεων. Επιπρόσθετα περιλαμβάνονται περιορισμοί που ενισχύουν την ορθότητα της διαδικασίας και δικαιολογούν τη λήψη ολόκληρων χρονικών περιόδων αντί για ξεχωριστών ετών. Επομένως το μοντέλο αν και βασίζεται σε υφιστάμενα μεθοδολογικά πλαίσια ταυτόχρονα περιλαμβάνει νέα στοιχεία που το καθιστούν αναπόφευκτα καινοτόμο , αποτελώντας παράλληλα μια βελτίωση των ήδη υφιστάμενων προσεγγίσεων.

- 4) Μια ακόμα δυνατή καινοτομία εντοπίζεται στον τρόπο που αντιμετωπίζεται η εκπαίδευση ως προς την επίδραση της στην ευημερία. Το υφιστάμενο μεθοδολογικό πλαίσιο είναι αυτό του Mincer , όπου μέσω των δεξιοτήτων δίδεται έμφαση στις οικονομικές αποτιμήσεις κι απολαβές. Αυτή η προσέγγιση ωστόσο αδυνατεί να αποτυπώσει τη πραγματική επίδραση της εκπαίδευσης στη συνολική ευημερία. Η παρούσα διατριβή προσπαθώντας να καλύψει αυτό το κενό βασίζεται στην ηθική παιδεία και η έμφαση δίνεται στη μη οικονομική ευημερία.
- 5) Καθώς τα δεδομένα για τη ποιότητα του ελεύθερου χρόνου δεν είναι αρκετά και παρατηρείται γενικά μια απουσία στη διαχρονική καταγραφή αυτού του παράγοντα σε επίπεδο Ελλάδας, στη παρούσα διατριβή πραγματοποιείται μια προσπάθεια διαχρονικής καταγραφής του. Η προσπάθεια αυτή συνιστά μια ακόμα καινοτομία.
- 6) Η αποδοχή της ελευθερίας από την εν λόγω διατριβή ως η αφετηρία για να οδηγηθούμε στην ευημερία αποτελεί καινοτομία και βασίζεται στον Αριστοτέλη. Η θεώρηση αυτή διαφέρει από τη προσέγγιση του Sen που εκπροσωπεί τη τελευταία σχολή σκέψης της οικονομικής ευημερίας, ο οποίος αντιμετωπίζει την ελευθερία τελείως αντίστροφα, κυρίως ως τον τελικό σκοπό της ανάπτυξης.
- 7) Επίσης πρωτότυπη είναι η μαθηματικοποίηση των προτάσεων του Ρίγου και η εφαρμογή τους στα ελληνικά δεδομένα πριν τη κρίση και μετά. Καθώς δεν έχει ξανά-επαναληφθεί κάτι παρόμοιο, αφορά ακόμα μια καινοτομία.
- 8) Στον παράγοντα της παιδικής φτώχειας οι διαχρονικές μετρήσεις αναφέρονται κυρίως στο εισόδημα. Πρώτη φορά καταρτίζεται ένας συνολικός, αθροιστικός δείκτης με έμφαση σε μεταβλητές πέραν του εισοδήματος, που περιγράφουν το είδος της παιδικής φτώχειας που εμφανίστηκε στην Ελλάδα της κρίσης. Ο δείκτης αυτός αποτελεί μιας ιδιαίτερης σημασίας καινοτομία της διδακτορικής διατριβής.

Πίνακας 6. 1. : Οι καινοτομίες της διατριβής

Υφιστάμενα πλαίσια

(1)

Ιστορική Προσέγγιση:

- Επιστήμη Μηχανικής
- Μετά τη Βιομηχανική Επανάσταση
- Αντιεπιστημονικές οι ηθικές κρίσεις

(2)

Canadian Index:

- Πολλές μεταβλητές
- Ένα έτος βάσης
- Αρχική τιμή, εκατό
- Χωρίς Περιορισμούς
- Απουσία ορισμού ευημερίας και συνάρτησης

(3)

Εκπαίδευση (Mincer):

- Δεξιότητες
- Έμφαση στην οικονομική αποτίμηση και στις απολαβές

(4)

Ποιότητα ελεύθερου χρόνου (Μεγάλοι Οργανισμοί):

- Απουσία διαχρονικών μετρήσεων στην Ελλάδα

Καινοτομίες της διδακτορικής διατριβής

(1)

Προσέγγιση της διατριβής:

- Πεδίο της Ηθικής
- Τρέχουσα Συγκυρία
- Αποδοχή των ηθικών κρίσεων

(2)

Ολοκληρωμένο πλαίσιο λήψης αποφάσεων:

- Μεταβλητές που συσχετίζονται με τη τρέχουσα συγκυρία
- Χρονική περίοδος βάσης
- Αρχική τιμή μηδέν
- Με Περιορισμούς
- Συγκεκριμένος ορισμός ευημερίας και συνάρτησης

(3)

Εκπαίδευση (Μοντέλο παρούσης διατριβής):

- Ηθική Παιδεία
- Έμφαση στη μη οικονομική ευημερία

(4)

Ποιότητα ελεύθερου χρόνου (Μοντέλο παρούσης διατριβής):

- Προσπάθεια διαχρονικής καταγραφής στην Ελλάδα

(5)

Ελευθερία (Sen):

- Τελικός σκοπός της ανάπτυξης

(5)

Ελευθερία (Μοντέλο παρούσης διατριβής):

- Αφετηρία για να οδηγηθούμε στην ευημερία

(6)

Προτάσεις του Ρίγου (Γενικά):

- Απλή Περιγραφή τους

(6)

Προτάσεις του Ρίγου (Ολοκληρωμένο πλαίσιο λήψης αποφάσεων):

- Μαθηματικοποίηση τους κι εφαρμογή τους στα ελληνικά δεδομένα

(7)

Παιδική Φτώχεια (Eurostat - ΕΛΣΤΑΤ):

- Εισοδηματική κυρίως προσέγγιση στις διαχρονικές μετρήσεις

(7)

Παιδική Φτώχεια (Ολοκληρωμένο Πλαίσιο Λήψης Αποφάσεων):

- Αθροιστικός δείκτης μεταβλητών που ευθύνονται για τη παιδική φτώχεια στην Ελλάδα της κρίσης

6.5. Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Η παρουσίαση της προτεινόμενης μεθοδολογίας δεν εξαντλείται μόνο σε αυτή που χρησιμοποιεί η παρούσα διατριβή αλλά παρατίθενται και δύο νέες επιπλέον μεθοδολογίες, οι οποίες θα χρησιμοποιηθούν σε μελλοντική από την παρούσα διατριβή έρευνα. Οι μεθοδολογίες αυτές απορρέουν και συσχετίζονται με όσα έχουν προαναφερθεί στη παρούσα διατριβή, εξετάζοντας το ζήτημα της ευημερίας μέσα από μια διαφορετική προσεγγιστική κατεύθυνση και πρίσμα, σε επίπεδο έκφρασης της τελικής συνάρτησης της συνολικής κοινωνικής ευημερίας.

Σε μελλοντική από τη παρούσα έρευνα (όπου θα υπάρχουν διαθέσιμα πρωτογενή δεδομένα), θα εξετάσουμε την επίδραση των υπόλοιπων μεταβλητών της ηθικής παιδείας στην ευημερία (προϋπολογισμός, ποιότητα διδασκαλίας, διάρκεια μαθημάτων, κ.α.) όπως και την επέκταση του υπό-μοντέλου της ηθικής παιδείας ώστε να περιλαμβάνει την εκπαίδευση καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής μας.

Επιπρόσθετα η συσχέτιση του παράγοντα της κοινωνικής αλληλεγγύης με άλλους παράγοντες όπως της παιδικής φτώχειας και της ηθικής παιδείας, μπορεί να ακολουθήσει σε δεύτερο στάδιο και σε επόμενη μελέτη αφού υπάρξουν αρκετά δεδομένα για την εφαρμογή παλινδρόμησης. Ενώ στη παρούσα διατριβή παρατίθεται μια απλή περιγραφική αναφορά της σχέσης των τριών αυτών μεταβλητών.

Σε μελλοντική έρευνα θα εφαρμόσουμε τις μαθηματικοποιημένες προτάσεις του Ρίγου για διαφορετικές χρονικές περιόδους από αυτές που εξετάζονται στην εν λόγω διατριβή.

Σε επόμενη έρευνα, θα προσπαθήσουμε να εφαρμόσουμε τον δείκτη της παιδικής φτώχειας, σε κάποια περιφέρεια της χώρας για να κάνουμε μετρήσεις. Ο λόγος που στη παρούσα διατριβή δε δίνονται συγκεκριμένα νούμερα μέσω της εφαρμογής του δείκτη, είναι ότι η διαδικασία αυτή απαιτεί πόρους τόσο οικονομικούς όσο και σε ανθρώπινο κεφάλαιο, τους οποίους δε μπορούσαμε να διαθέσουμε. Ελπίζουμε όμως ότι στο μέλλον θα καταφέρουμε να εφαρμόσουμε τον δείκτη που προτείνουμε και να μετρήσουμε τη παιδική φτώχεια, όπως επίσης να διαμορφώσουμε στη συνέχεια επιτυχημένες πολιτικές αντιμετώπισης του φαινομένου που θα βασίζονται στα ποσοτικά αποτελέσματα που θα λάβουμε.

Σε μελλοντική από τη παρούσα διατριβή έρευνα θα προσπαθήσουμε να θέσουμε τιμές στα όρια που θα κυμαίνεται το πρόστιμο των καρτέλ και των μονοπωλίων, καθώς επίσης και να αναζητήσουμε το συσχετισμό των ορίων με κάποιους άλλους παράγοντες προσδιορισμού του ενιαίου πλαισίου της παρούσης διατριβής. Η προσπάθεια αυτή θα γίνει καθώς θεωρούμε ότι τα όρια των προστίμων, εξαρτώνται από κάποιους παράγοντες όπως από την ανεργία η οποία αποτελεί παράλληλα και παράγοντα προσδιορισμού του μοντέλου της παρούσας διατριβής. Δηλαδή παράγοντα προσδιορισμού της κοινωνικής ευημερίας. Ακόμα σε επόμενο από τη διατριβή στάδιο θα γίνουν σημαντικές ενέργειες για να εφαρμοστούν οι δυο επιπλέον

τρόποι προσπάθειας δημιουργίας ενός νέου εργαλείου εκτίμησης των επιπτώσεων της καταχρηστικής εκμετάλλευσης της (συλλογικής) δεσπόζουσας θέσης στην ευημερία.

Επίσης σε επόμενη από τη διατριβή έρευνα θα προστεθούν στο συνολικό μοντέλο κι άλλοι παράγοντες όπως η απονομή μισθών ανάλογα με την αξία κάποιου, η ύπαρξη πελατειακού κράτους, η σημασία του εξωτερικού εμπορίου κ.α.. Η συμπλήρωση αυτή θα αφορά κυρίως παράγοντες οι οποίοι ενώ είναι σημαντικοί για την ευημερία ωστόσο πρέπει να πραγματοποιηθεί μέτρηση τους διά της προηγούμενης ποσοτικοποίησης αυτών.

Επιπρόσθετα θα προσπαθήσουμε να μορφοποιήσουμε το φαινόμενο της Κοινωνικής Ευημερίας ως πρόβλημα Αριστοποίησης με μεταβλητές κατάστασης τις μεταβλητές που προσδιορίζουν τη συνάρτηση της Κοινωνικής Ευημερίας και μεταβλητές ελέγχου δύο από τους περιορισμούς.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα α'

A.2. 1. : Αλλαγή στην κάθε ατομική ωφελιμότητα κατά τον Pareto

Αλλαγή στην κάθε ξεχωριστή i , ατομική, ωφελιμότητα σύμφωνα με το Pareto:

$$dU_i = \varphi_{ia}(q_{ia}) dq_{ia} + \varphi_{ib}(q_{ib}) d(q_{ib}) + \dots - \varphi_{it}(q_{it}) d q_{it} - \dots \quad (1)$$

$d U_i$: Αλλαγή στην ωφελιμότητα για το άτομο i .

$\varphi_{ia}, \varphi_{ib} \dots$: Η ατομική στοιχειώδης ωφελιμότητα από τα καταναλωτικά αγαθά A,B... κλπ

a_t, b_t : Αποτελούν τους παραγωγικούς συντελεστές a που εισέρχονται στην παραγωγική υπηρεσία t , για να παραχθεί μια μονάδα του αγαθού A. Και τους παραγωγικούς συντελεστές b που εισέρχονται στη παραγωγική υπηρεσία t , για να παραχθεί μια μονάδα του αγαθού B.

$q_{ia}, q_{ib} \dots$: Ποσότητα των ανταλλαγών των καταναλωτικών αγαθών A,B... κ.λπ. για το άτομο i .

Η αλλαγή στην ωφελιμότητα για κάθε ξεχωριστό μέλος του οικονομικού συστήματος εξαιτίας μιας αλλαγής του παραγωγικού συντελεστή a_t σύμφωνα με το Pareto :

$$[(\theta q_{ia} / \theta a_t) + p_b (\theta q_{ib} / \theta a_t) + \dots - p_t (\theta q_{it} / \theta a_t) - \dots] d a_t = \lambda_i \quad (2)$$

$$i = (1, 2, \dots, \theta)$$

θ : Ο αριθμός των ατόμων στη κοινωνία.

$d a_t$: Η μεταβολή στους παραγωγικούς συντελεστές που εισέρχονται στη παραγωγική διαδικασία για να παραχθεί μια μονάδα του αγαθού A.

P_b : Τιμή καταναλωτικού αγαθού B.

P_t : Τιμή παραγωγικής υπηρεσίας t .

$\lambda_i = a$: Είναι η αξία που μετριέται το αγαθό A όταν η αλλαγή στην ωφελιμότητα είναι $(\lambda_i \varphi_{ia}, \lambda_i \varphi_b, \dots)$. Η σημασία του λ είναι που επιτρέπει στο Pareto να κάνει

σαφές ότι οι διαπροσωπικές συγκρίσεις της ωφελιμότητας δεν είναι απαραίτητο να εξετάζουν τη συνολική οικονομική ευημερία αφηρημένα.

Όταν $\lambda_i=0$, τότε μια αλλαγή στους παραγωγικούς συντελεστές δε βελτιώνει τη θέση κανενός. Αλλά δεν υπάρχει λόγος να ισχύει $\lambda_i=0$. Υπάρχει μόνο ένας άγνωστος da_i και θ εξισώσεις. Όταν όλα τα $\lambda_i > 0$ τότε βελτιώνεται η συνολική οικονομική ευημερία, γιατί αυξάνεται η ατομική ωφελιμότητα όλων από το da_i . Το ίδιο ισχύει και όταν όλα τα $\lambda_i < 0$, πάλι βελτιώνεται η συνολική οικονομική ευημερία, από την αντιστροφή της κατεύθυνσης της αλλαγής του da_i από θετική σε αρνητική αλλαγή και το αντίστροφο. Όταν τα λ_i έχουν διαφορετικό πρόσημο τότε ευνοείτε η θέση κάποιων ατόμων εις βάρος κάποιων άλλων όταν το a_i αυξάνεται μέσα από το da_i και δε μπορούμε να συνεχίσουμε τη διαδικασία περεταίρω.

Θέτουμε ξ το σύνολο των $\lambda_i > 0$ και σ το σύνολο των $\lambda_i < 0$, εάν $\xi - \sigma > 0$ τότε μπορούμε να πάρουμε ένα μεγάλο μέρος του αγαθού A από τα άτομα για τα οποία ισχύει $\lambda_i > 0$ και να το μεταφέρουμε στα άτομα εκείνα για τα οποία ισχύει το $\lambda_i < 0$ και συνεχίσουμε αυτή τη μεταφορά μέχρι το $\lambda_i < 0$ να γίνει $\lambda_i = 0$ και να έχουμε κι ένα υπόλοιπο $\lambda_i > 0$. Έτσι η κοινωνία ως σύνολο έχει ένα κέρδος γιατί βελτιώνεται η θέση κάποιων όταν $\lambda_i > 0$, ενώ δε μεταβάλλεται η θέση κάποιων άλλων για αυτούς που $\lambda_i = 0$, αλλά δε χειροτερεύει επίσης για κάποιους γιατί δεν υπάρχει πια $\lambda_i < 0$. Άρα πρώτα αυξάνουμε το a_i μέσω του da_i και αργότερα εξετάζουμε που θα διανεμηθεί αυτό το υπόλοιπο και θα πρέπει να σταματήσουμε να αυξάνουμε το a_i όταν $\xi - \sigma < 0$ γιατί δε θα μπορούμε να πραγματοποιήσουμε αυτή τη μεταφορά και η κοινωνία στο σύνολο θα έχει μια απώλεια. Όταν $\xi - \sigma = 0$ τότε το συνολικό καθαρό προϊόν της κοινωνίας μεγιστοποιείται.

Πηγή : McLure, M. and Samuels, J. (2001). *Pareto, Economics and Society, The mechanical analogy*, London & New York: Routledge (Κεφάλαιο 5)

A.5. 1. Διαδικασία υπολογισμού της συνάρτησης (10) με τη βοήθεια του Mathematica

1. Διαβάζουμε το αρχείο των δεδομένων με έναν από τους δύο τρόπους:

- `Import["C:\\test01.xls"]` (`Import["C:\\test01.xls"]`) όπου το αρχείο *.xls περιέχει τα δεδομένα μας, δηλαδή τις τιμές των διαδοχικών χρονικών περιόδων και τις βαρύτητες. ή
- εισάγουμε τα δεδομένα μας ένα - ένα ως εξής: `In[1] = a[1]=9`, `In[2] = a[2]` κ.ο.κ. εισάγοντας και τις δέκα μεταβλητές, ο δείκτης i θα αρχίζει από την τιμή 1 μέχρι την τιμή 10, (`in[1]=a[1]=9`).
- Με a συμβολίζουμε τις τιμές της χρονικής περιόδου t , με b , της προηγούμενης χρονικής περιόδου $t-1$ και με x τις βαρύτητες των αντίστοιχων μεταβλητών. Έτσι δημιουργούμε τρεις πίνακες, A, B, X.

Μαθήματα / Βαθμίδες Εκπαίδευσης που επιθυμείτε να διδάσκεται το κάθε μάθημα. (Μπορείτε για κάθε μάθημα να τις επιλέξετε όλες ή συνδυασμό τους)			
	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΓΥΜΝΑΣΙΟ	ΛΥΚΕΙΟ
Εκμάθηση αρχαίας ελληνικής γλώσσας			
Αριστοτέλης Ηθικά Νικομάχεια			
Αριστοτέλης Πολιτικά			
Όμηρος – Οδύσσεια			
Όμηρος Ιλιάδα			
Πλάτωνας			
Ιστορία			
Φιλοσοφία			
Λογοτεχνία			
Μουσική			
Ποίηση			
Ζωγραφική			
Μάθημα κατανόησης και προστασίας της φύσης			
Χορός – Θεατρολογία - Γυμναστική			

* Ως Ηθική Παιδεία εννοούμε τη παιδεία εκείνη που έχει λάβει ένα άτομο κατά την οποία αναπτύσσετε η εσωτερικότητα του ατόμου και γνωρίζει ποιος πρέπει να είναι ως άνθρωπος. Ο Αριστοτέλης στα Ηθικά Νικομάχεια ασχολείται εκτενώς με αυτή.

Πίνακας Α.4. 1.: Διεργασία του Excel για το γραμμικό μοντέλο της πρότασης μας με απλούς περιορισμούς κάτω και άνω άκρων.

Microsoft Excel 14.0 Answer Report

Worksheet: Γραμμικό μοντέλο της πρότασης μας με απλούς περιορισμούς

Report Created: 19/2/2014 3:58:19 μμ

Result: Solver found a solution. All Constraints and optimality conditions are satisfied.

Solver Engine

Engine: Simplex LP

Solution Time: 1,513 Seconds.

Iterations: 40 Subproblems: 0

Solver Options

Max Time Unlimited, Iterations 20, Precision 0,1, Use Automatic Scaling

Max Subproblems Unlimited, Max Integer Sols Unlimited, Integer Tolerance 1%, Solve Without Integer Constraints

Objective Cell (Max)

Cell	Name	Original Value	Final Value
\$A\$4	$\alpha 1$	21,29	97,27

Variable Cells

Cell	Name	Original Value	Final Value	Integer
\$A\$2	$\alpha 1$	8	9	Contin
\$B\$2	$\alpha 2$	8	10	Contin
\$C\$2	$\alpha 3$	1	10	Contin

\$D\$2	α_4	1	5	Contin
\$E\$2	α_5	2	10	Contin
\$F\$2	α_6	2	8	Contin
\$G\$2	α_7	1	7	Contin
\$H\$2	α_8	3	3	Contin
\$I\$2	α_9	4	5	Contin
\$J\$2	α_{10}	5	6	Contin
\$K\$2	α_{11}	1	9	Contin
\$L\$2	α_{12}	2	3	Contin
\$M\$2	α_{13}	3	10	Contin
\$N\$2	α_{14}	1	2	Contin
\$O\$2	α_{15}	1	2	Contin
\$P\$2	α_{16}	1	10	Contin
\$Q\$2	α_{17}	1	9	Contin
\$R\$2	α_{18}	1	10	Contin
\$S\$2	α_{19}	1	10	Contin
\$T\$2	α_{20}	1	5	Contin
\$U\$2	α_{21}	1	10	Contin
\$V\$2	α_{22}	1	9	Contin

\$W\$2	α_{23}	1	8	Contin
\$X\$2	α_{24}	1	4	Contin
\$Y\$2	α_{25}	1	5	Contin
\$Z\$2	α_{26}	1	6	Contin
\$AA\$2	α_{27}	1	9	Contin
\$AB\$2	α_{28}	1	3	Contin
\$AC\$2	α_{29}	1	10	Contin
\$AD\$2	α_{30}	1	2	Contin
\$AE\$2	α_{31}	1	2	Contin
\$AF\$2	α_{32}	1	10	Contin
\$AG\$2	α_{33}	1	9	Contin
\$AH\$2	α_{34}	1	10	Contin
\$AI\$2	α_{35}	1	10	Contin
\$AJ\$2	α_{36}	1	6	Contin
\$AK\$2	α_{37}	1	10	Contin
\$AL\$2	α_{38}	1	8	Contin
\$AM\$2	α_{39}	1	8	Contin
\$AN\$2	α_{40}	1	4	Contin
\$AO\$2	α_{41}	1	5	Contin

\$AP\$2	α_{42}	1	5	Contin
\$AQ\$2	α_{43}	1	8	Contin
\$AR\$2	α_{44}	1	2	Contin
\$AS\$2	α_{45}	1	10	Contin
\$AT\$2	α_{46}	1	2	Contin
\$AU\$2	α_{47}	1	1	Contin
\$AV\$2	α_{48}	1	10	Contin

Constraints

Cell	Name	Cell Value	Formula	Status	Slack
\$Y\$2	α_{25}	5	$\$Y\$2 \geq 4$	Not Binding	1
\$Z\$2	α_{26}	6	$\$Z\$2 \leq 6$	Binding	0
\$Y\$2	α_{25}	5	$\$Y\$2 \leq 5$	Binding	0
\$X\$2	α_{24}	4	$\$X\$2 \geq 3$	Not Binding	1
\$V\$2	α_{22}	9	$\$V\$2 \geq 8$	Not Binding	1
\$X\$2	α_{24}	4	$\$X\$2 \leq 4$	Binding	0
\$Z\$2	α_{26}	6	$\$Z\$2 \geq 5$	Not Binding	1
\$W\$2	α_{23}	8	$\$W\$2 \leq 8$	Binding	0

\$W\$2	α_{23}	8	$\$W\$2 \geq 7$	Not Binding	1
\$AA\$2	α_{27}	9	$\$AA\$2 \geq 8$	Not Binding	1
\$P\$2	α_{16}	10	$\$P\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$P\$2	α_{16}	10	$\$P\$2 \leq 10$	Binding	0
\$U\$2	α_{21}	10	$\$U\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$V\$2	α_{22}	9	$\$V\$2 \leq 9$	Binding	0
\$U\$2	α_{21}	10	$\$U\$2 \leq 10$	Binding	0
\$Q\$2	α_{17}	9	$\$Q\$2 \geq 8$	Not Binding	1
\$R\$2	α_{18}	10	$\$R\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$T\$2	α_{20}	5	$\$T\$2 \leq 6$	Not Binding	1
\$T\$2	α_{20}	5	$\$T\$2 \geq 5$	Binding	0
\$Q\$2	α_{17}	9	$\$Q\$2 \leq 9$	Binding	0
\$R\$2	α_{18}	10	$\$R\$2 \leq 10$	Binding	0
\$S\$2	α_{19}	10	$\$S\$2 \leq 10$	Binding	0
\$S\$2	α_{19}	10	$\$S\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$D\$2	α_4	5	$\$D\$2 \leq 6$	Not Binding	1
\$L\$2	α_{12}	3	$\$L\$2 \geq 2$	Not Binding	1
\$M\$2	α_{13}	10	$\$M\$2 \leq 10$	Binding	0
\$O\$2	α_{15}	2	$\$O\$2 \leq 2$	Binding	0

\$O\$2	α_{15}	2	$\$O\$2 \geq 1$	Not Binding	1
\$J\$2	α_{10}	6	$\$J\$2 \leq 6$	Binding	0
\$L\$2	α_{12}	3	$\$L\$2 \leq 3$	Binding	0
\$N\$2	α_{14}	2	$\$N\$2 \leq 2$	Binding	0
\$M\$2	α_{13}	10	$\$M\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$N\$2	α_{14}	2	$\$N\$2 \geq 1$	Not Binding	1
\$K\$2	α_{11}	9	$\$K\$2 \geq 8$	Not Binding	1
\$K\$2	α_{11}	9	$\$K\$2 \leq 9$	Binding	0
\$H\$2	α_8	3	$\$H\$2 \geq 3$	Binding	0
\$I\$2	α_9	5	$\$I\$2 \geq 4$	Not Binding	1
\$J\$2	α_{10}	6	$\$J\$2 \geq 5$	Not Binding	1
\$G\$2	α_7	7	$\$G\$2 \geq 7$	Binding	0
\$I\$2	α_9	5	$\$I\$2 \leq 5$	Binding	0
\$H\$2	α_8	3	$\$H\$2 \leq 4$	Not Binding	1
\$F\$2	α_6	8	$\$F\$2 \geq 8$	Binding	0
\$G\$2	α_7	7	$\$G\$2 \leq 8$	Not Binding	1
\$F\$2	α_6	8	$\$F\$2 \leq 9$	Not Binding	1
\$E\$2	α_5	10	$\$E\$2 \leq 10$	Binding	0
\$E\$2	α_5	10	$\$E\$2 \geq 9$	Not Binding	1

\$D\$2	α_4	5	$\$D\$2 \geq 5$	Binding	0
\$A\$2	α_1	9	$\$A\$2 \geq 8$	Not Binding	1
\$AN\$2	α_{40}	4	$\$AN\$2 \geq 3$	Not Binding	1
\$AR\$2	α_{44}	2	$\$AR\$2 \geq 2$	Binding	0
\$AS\$2	α_{45}	10	$\$AS\$2 \leq 10$	Binding	0
\$B\$2	α_2	10	$\$B\$2 \leq 10$	Binding	0
\$C\$2	α_3	10	$\$C\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$AT\$2	α_{46}	2	$\$AT\$2 \geq 1$	Not Binding	1
\$AV\$2	α_{48}	10	$\$AV\$2 \leq 10$	Binding	0
\$AU\$2	α_{47}	1	$\$AU\$2 \leq 2$	Not Binding	1
\$AU\$2	α_{47}	1	$\$AU\$2 \geq 1$	Binding	0
\$AE\$2	α_{31}	2	$\$AE\$2 \leq 2$	Binding	0
\$AG\$2	α_{33}	9	$\$AG\$2 \leq 9$	Binding	0
\$AQ\$2	α_{43}	8	$\$AQ\$2 \leq 9$	Not Binding	1
\$AT\$2	α_{46}	2	$\$AT\$2 \leq 2$	Binding	0
\$AV\$2	α_{48}	10	$\$AV\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$B\$2	α_2	10	$\$B\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$C\$2	α_3	10	$\$C\$2 \leq 10$	Binding	0
\$AJ\$2	α_{36}	6	$\$AJ\$2 \geq 5$	Not Binding	1

\$AG\$2	α_{33}	9	$\$AG\$2 \geq 8$	Not Binding	1
\$AO\$2	α_{41}	5	$\$AO\$2 \geq 4$	Not Binding	1
\$AS\$2	α_{45}	10	$\$AS\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$AK\$2	α_{37}	10	$\$AK\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$AR\$2	α_{44}	2	$\$AR\$2 \leq 3$	Not Binding	1
\$AM\$2	α_{39}	8	$\$AM\$2 \leq 8$	Binding	0
\$AM\$2	α_{39}	8	$\$AM\$2 \geq 7$	Not Binding	1
\$AO\$2	α_{41}	5	$\$AO\$2 \leq 5$	Binding	0
\$AP\$2	α_{42}	5	$\$AP\$2 \geq 5$	Binding	0
\$AL\$2	α_{38}	8	$\$AL\$2 \geq 8$	Binding	0
\$AP\$2	α_{42}	5	$\$AP\$2 \leq 6$	Not Binding	1
\$AQ\$2	α_{43}	8	$\$AQ\$2 \geq 8$	Binding	0
\$AL\$2	α_{38}	8	$\$AL\$2 \leq 9$	Not Binding	1
\$AN\$2	α_{40}	4	$\$AN\$2 \leq 4$	Binding	0
\$AK\$2	α_{37}	10	$\$AK\$2 \leq 10$	Binding	0
\$AJ\$2	α_{36}	6	$\$AJ\$2 \leq 6$	Binding	0
\$AB\$2	α_{28}	3	$\$AB\$2 \geq 2$	Not Binding	1
\$A\$2	α_1	9	$\$A\$2 \leq 9$	Binding	0
\$AF\$2	α_{32}	10	$\$AF\$2 \geq 9$	Not Binding	1

\$AF\$2	α_{32}	10	$\$AF\$2 \leq 10$	Binding	0
\$AI\$2	α_{35}	10	$\$AI\$2 \leq 10$	Binding	0
\$AI\$2	α_{35}	10	$\$AI\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$AH\$2	α_{34}	10	$\$AH\$2 \leq 10$	Binding	0
\$AH\$2	α_{34}	10	$\$AH\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$AC\$2	α_{29}	10	$\$AC\$2 \leq 10$	Binding	0
\$AA\$2	α_{27}	9	$\$AA\$2 \leq 9$	Binding	0
\$AC\$2	α_{29}	10	$\$AC\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$AD\$2	α_{30}	2	$\$AD\$2 \leq 2$	Binding	0
\$AB\$2	α_{28}	3	$\$AB\$2 \leq 3$	Binding	0
\$AE\$2	α_{31}	2	$\$AE\$2 \geq 1$	Not Binding	1
\$AD\$2	α_{30}	2	$\$AD\$2 \geq 1$	Not Binding	1

Πίνακας Α.4. 2.: Διεργασία του Excel για το γραμμικό μοντέλο της πρότασης μας, με σύνθετο περιορισμό.

Microsoft Excel 14.0 Answer Report

Worksheet: Γραμμικό μοντέλο με σύνθετο περιορισμό

Report Created: 19/2/2014 3:54:59 μμ

Result: Solver found a solution. All Constraints and optimality conditions are satisfied.

Solver Engine

Engine: Simplex LP

Solution Time: 1,732 Seconds.

Iterations: 40 Subproblems: 0

Solver Options

Max Time Unlimited, Iterations 20, Precision 0,1, Use Automatic Scaling

Max Subproblems Unlimited, Max Integer Sols Unlimited, Integer Tolerance 1%, Solve

Without Integer Constraints

Objective Cell (Max)

Cell	Name	Original Value	Final Value
\$A\$4	$\alpha 1$	21,29	97,27

Variable Cells

Cell	Name	Original Value	Final Value	Integer
\$A\$2	$\alpha 1$	8	9	Contin
\$B\$2	$\alpha 2$	8	10	Contin
\$C\$2	$\alpha 3$	1	10	Contin
\$D\$2	$\alpha 4$	1	5	Contin
\$E\$2	$\alpha 5$	2	10	Contin
\$F\$2	$\alpha 6$	2	8	Contin
\$G\$2	$\alpha 7$	1	7	Contin
\$H\$2	$\alpha 8$	3	3	Contin
\$I\$2	$\alpha 9$	4	5	Contin

\$J\$2	α_{10}	5	6	Contin
\$K\$2	α_{11}	1	9	Contin
\$L\$2	α_{12}	2	3	Contin
\$M\$2	α_{13}	3	10	Contin
\$N\$2	α_{14}	1	2	Contin
\$O\$2	α_{15}	1	2	Contin
\$P\$2	α_{16}	1	10	Contin
\$Q\$2	α_{17}	1	9	Contin
\$R\$2	α_{18}	1	10	Contin
\$S\$2	α_{19}	1	10	Contin
\$T\$2	α_{20}	1	5	Contin
\$U\$2	α_{21}	1	10	Contin
\$V\$2	α_{22}	1	9	Contin
\$W\$2	α_{23}	1	8	Contin
\$X\$2	α_{24}	1	4	Contin
\$Y\$2	α_{25}	1	5	Contin
\$Z\$2	α_{26}	1	6	Contin
\$AA\$2	α_{27}	1	9	Contin
\$AB\$2	α_{28}	1	3	Contin
\$AC\$2	α_{29}	1	10	Contin
\$AD\$2	α_{30}	1	2	Contin
\$AE\$2	α_{31}	1	2	Contin
\$AF\$2	α_{32}	1	10	Contin
\$AG\$2	α_{33}	1	9	Contin

\$AH\$2	α_{34}	1	10	Contin
\$AI\$2	α_{35}	1	10	Contin
\$AJ\$2	α_{36}	1	6	Contin
\$AK\$2	α_{37}	1	10	Contin
\$AL\$2	α_{38}	1	8	Contin
\$AM\$2	α_{39}	1	8	Contin
\$AN\$2	α_{40}	1	4	Contin
\$AO\$2	α_{41}	1	5	Contin
\$AP\$2	α_{42}	1	5	Contin
\$AQ\$2	α_{43}	1	8	Contin
\$AR\$2	α_{44}	1	2	Contin
\$AS\$2	α_{45}	1	10	Contin
\$AT\$2	α_{46}	1	2	Contin
\$AU\$2	α_{47}	1	1	Contin
\$AV\$2	α_{48}	1	10	Contin

Constraints

Cell	Name	Cell Value	Formula	Status	Slack
\$O\$4	α_{15}	150	$\$O\$4=150$	Binding	0
\$O\$4	α_{15}	150	$\$O\$4=150$	Binding	0
\$Z\$2	α_{26}	6	$\$Z\$2 \leq 6$	Binding	0
\$Y\$2	α_{25}	5	$\$Y\$2 \geq 4$	Not Binding	1
\$X\$2	α_{24}	4	$\$X\$2 \leq 4$	Binding	0

\$Z\$2	α_{26}	6	$\$Z\$2 \geq 5$	Not Binding	1
\$W\$2	α_{23}	8	$\$W\$2 \leq 8$	Binding	0
\$V\$2	α_{22}	9	$\$V\$2 \geq 8$	Not Binding	1
\$X\$2	α_{24}	4	$\$X\$2 \geq 3$	Not Binding	1
\$Y\$2	α_{25}	5	$\$Y\$2 \leq 5$	Binding	0
\$AA\$2	α_{27}	9	$\$AA\$2 \geq 8$	Not Binding	1
\$Q\$2	α_{17}	9	$\$Q\$2 \leq 9$	Binding	0
\$Q\$2	α_{17}	9	$\$Q\$2 \geq 8$	Not Binding	1
\$U\$2	α_{21}	10	$\$U\$2 \leq 10$	Binding	0
\$V\$2	α_{22}	9	$\$V\$2 \leq 9$	Binding	0
\$W\$2	α_{23}	8	$\$W\$2 \geq 7$	Not Binding	1
\$U\$2	α_{21}	10	$\$U\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$T\$2	α_{20}	5	$\$T\$2 \geq 5$	Binding	0
\$T\$2	α_{20}	5	$\$T\$2 \leq 6$	Not Binding	1
\$S\$2	α_{19}	10	$\$S\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$S\$2	α_{19}	10	$\$S\$2 \leq 10$	Binding	0
\$R\$2	α_{18}	10	$\$R\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$R\$2	α_{18}	10	$\$R\$2 \leq 10$	Binding	0
\$P\$2	α_{16}	10	$\$P\$2 \leq 10$	Binding	0
\$P\$2	α_{16}	10	$\$P\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$D\$2	α_4	5	$\$D\$2 \leq 6$	Not Binding	1
\$K\$2	α_{11}	9	$\$K\$2 \geq 8$	Not Binding	1
\$J\$2	α_{10}	6	$\$J\$2 \leq 6$	Binding	0
\$O\$2	α_{15}	2	$\$O\$2 \geq 1$	Not Binding	1

\$O\$2	α_{15}	2	$\$O\$2 \leq 2$	Binding	0
\$N\$2	α_{14}	2	$\$N\$2 \geq 1$	Not Binding	1
\$M\$2	α_{13}	10	$\$M\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$N\$2	α_{14}	2	$\$N\$2 \leq 2$	Binding	0
\$L\$2	α_{12}	3	$\$L\$2 \leq 3$	Binding	0
\$M\$2	α_{13}	10	$\$M\$2 \leq 10$	Binding	0
\$L\$2	α_{12}	3	$\$L\$2 \geq 2$	Not Binding	1
\$K\$2	α_{11}	9	$\$K\$2 \leq 9$	Binding	0
\$H\$2	α_8	3	$\$H\$2 \geq 3$	Binding	0
\$J\$2	α_{10}	6	$\$J\$2 \geq 5$	Not Binding	1
\$I\$2	α_9	5	$\$I\$2 \geq 4$	Not Binding	1
\$G\$2	α_7	7	$\$G\$2 \geq 7$	Binding	0
\$H\$2	α_8	3	$\$H\$2 \leq 4$	Not Binding	1
\$I\$2	α_9	5	$\$I\$2 \leq 5$	Binding	0
\$F\$2	α_6	8	$\$F\$2 \geq 8$	Binding	0
\$G\$2	α_7	7	$\$G\$2 \leq 8$	Not Binding	1
\$F\$2	α_6	8	$\$F\$2 \leq 9$	Not Binding	1
\$E\$2	α_5	10	$\$E\$2 \leq 10$	Binding	0
\$E\$2	α_5	10	$\$E\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$D\$2	α_4	5	$\$D\$2 \geq 5$	Binding	0
\$A\$2	α_1	9	$\$A\$2 \geq 8$	Not Binding	1
\$AU\$2	α_{47}	1	$\$AU\$2 \geq 1$	Binding	0
\$AT\$2	α_{46}	2	$\$AT\$2 \geq 1$	Not Binding	1
\$C\$2	α_3	10	$\$C\$2 \geq 9$	Not Binding	1

\$AJ\$2	α_{36}	6	\$AJ\$2 \geq 5	Not Binding	1
\$C\$2	α_3	10	\$C\$2 \leq 10	Binding	0
\$B\$2	α_2	10	\$B\$2 \geq 9	Not Binding	1
\$B\$2	α_2	10	\$B\$2 \leq 10	Binding	0
\$AV\$2	α_{48}	10	\$AV\$2 \geq 9	Not Binding	1
\$AU\$2	α_{47}	1	\$AU\$2 \leq 2	Not Binding	1
\$AV\$2	α_{48}	10	\$AV\$2 \leq 10	Binding	0
\$AE\$2	α_{31}	2	\$AE\$2 \leq 2	Binding	0
\$AT\$2	α_{46}	2	\$AT\$2 \leq 2	Binding	0
\$AS\$2	α_{45}	10	\$AS\$2 \leq 10	Binding	0
\$AR\$2	α_{44}	2	\$AR\$2 \geq 2	Binding	0
\$AQ\$2	α_{43}	8	\$AQ\$2 \geq 8	Binding	0
\$AP\$2	α_{42}	5	\$AP\$2 \leq 6	Not Binding	1
\$AQ\$2	α_{43}	8	\$AQ\$2 \leq 9	Not Binding	1
\$AN\$2	α_{40}	4	\$AN\$2 \geq 3	Not Binding	1
\$AL\$2	α_{38}	8	\$AL\$2 \geq 8	Binding	0
\$AL\$2	α_{38}	8	\$AL\$2 \leq 9	Not Binding	1
\$AK\$2	α_{37}	10	\$AK\$2 \geq 9	Not Binding	1
\$AK\$2	α_{37}	10	\$AK\$2 \leq 10	Binding	0
\$AS\$2	α_{45}	10	\$AS\$2 \geq 9	Not Binding	1
\$AP\$2	α_{42}	5	\$AP\$2 \geq 5	Binding	0
\$AO\$2	α_{41}	5	\$AO\$2 \leq 5	Binding	0
\$AO\$2	α_{41}	5	\$AO\$2 \geq 4	Not Binding	1
\$AJ\$2	α_{36}	6	\$AJ\$2 \leq 6	Binding	0

\$AN\$2	α_{40}	4	$\$AN\$2 \leq 4$	Binding	0
\$AM\$2	α_{39}	8	$\$AM\$2 \geq 7$	Not Binding	1
\$AM\$2	α_{39}	8	$\$AM\$2 \leq 8$	Binding	0
\$AR\$2	α_{44}	2	$\$AR\$2 \leq 3$	Not Binding	1
\$AB\$2	α_{28}	3	$\$AB\$2 \geq 2$	Not Binding	1
\$AH\$2	α_{34}	10	$\$AH\$2 \leq 10$	Binding	0
\$AI\$2	α_{35}	10	$\$AI\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$AI\$2	α_{35}	10	$\$AI\$2 \leq 10$	Binding	0
\$AC\$2	α_{29}	10	$\$AC\$2 \leq 10$	Binding	0
\$AH\$2	α_{34}	10	$\$AH\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$AF\$2	α_{32}	10	$\$AF\$2 \leq 10$	Binding	0
\$A\$2	α_1	9	$\$A\$2 \leq 9$	Binding	0
\$AG\$2	α_{33}	9	$\$AG\$2 \geq 8$	Not Binding	1
\$AG\$2	α_{33}	9	$\$AG\$2 \leq 9$	Binding	0
\$AE\$2	α_{31}	2	$\$AE\$2 \geq 1$	Not Binding	1
\$AD\$2	α_{30}	2	$\$AD\$2 \geq 1$	Not Binding	1
\$AF\$2	α_{32}	10	$\$AF\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$AB\$2	α_{28}	3	$\$AB\$2 \leq 3$	Binding	0
\$AA\$2	α_{27}	9	$\$AA\$2 \leq 9$	Binding	0
\$AC\$2	α_{29}	10	$\$AC\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$AD\$2	α_{30}	2	$\$AD\$2 \leq 2$	Binding	0

Πίνακας Α.4. 3.: Διεργασία στο Excel για το τετραγωνικό μοντέλο της πρότασης μας, με απλό περιορισμό.

Microsoft Excel 14.0 Answer Report

Worksheet: Τετραγωνικό μοντέλο με απλό περιορισμό

Report Created: 27/2/2014 5:45:47 μμ

Result: Solver found a solution. All Constraints and optimality conditions are satisfied.

Solver Engine

Engine: GRG Nonlinear

Solution Time: 0,031 Seconds.

Iterations: 1 Subproblems: 0

Solver Options

Max Time Unlimited, Iterations 20, Precision 0,1, Use Automatic Scaling

Convergence 0,0001, Population Size 100, Random Seed 0, Derivatives Forward, Require Bounds

Max Subproblems Unlimited, Max Integer Sols Unlimited, Integer Tolerance 1%, Solve Without Integer Const

Objective Cell (Max)

Cell	Name	Original Value	Final Value
\$A\$4	$\alpha 1$	40,01	484,4678907

Variable Cells

Cell	Name	Original Value	Final Value	Integer
\$A\$2	$\alpha 1$	8	8,070370304	Contin
\$B\$2	$\alpha 2$	8	10	Contin
\$C\$2	$\alpha 3$	1	9,015624993	Contin
\$D\$2	$\alpha 4$	1	5	Contin
\$E\$2	$\alpha 5$	2	9,062499979	Contin
\$F\$2	$\alpha 6$	2	8	Contin
\$G\$2	$\alpha 7$	1	7	Contin
\$H\$2	$\alpha 8$	3	3	Contin
\$I\$2	$\alpha 9$	4	4,005092588	Contin
\$J\$2	$\alpha 10$	5	5,028935157	Contin
\$K\$2	$\alpha 11$	1	8,018518512	Contin
\$L\$2	$\alpha 12$	2	2,004629625	Contin
\$M\$2	$\alpha 13$	3	9,079687476	Contin
\$N\$2	$\alpha 14$	1	1,001157406	Contin
\$O\$2	$\alpha 15$	1	1,002025461	Contin
\$P\$2	$\alpha 16$	1	9,015624993	Contin
\$Q\$2	$\alpha 17$	1	8,001446758	Contin
\$R\$2	$\alpha 18$	1	9,041666649	Contin
\$S\$2	$\alpha 19$	1	9,015624993	Contin
\$T\$2	$\alpha 20$	1	5	Contin
\$U\$2	$\alpha 21$	1	9,015624993	Contin

\$V\$2	α22	1	8,000868055	Contin
\$W\$2	α23	1	7,000868055	Contin
\$X\$2	α24	1	3,000868055	Contin
\$Y\$2	α25	1	4,000868055	Contin
\$Z\$2	α26	1	5,000868055	Contin
\$AA\$2	α27	1	8,013888883	Contin
\$AB\$2	α28	1	2,000868055	Contin
\$AC\$2	α29	1	9,015624993	Contin
\$AD\$2	α30	1	1,000868055	Contin
\$AE\$2	α31	1	1,001446758	Contin
\$AF\$2	α32	1	9,015624993	Contin
\$AG\$2	α33	1	8,001736109	Contin
\$AH\$2	α34	1	9,031249986	Contin
\$AI\$2	α35	1	9,015624993	Contin
\$AJ\$2	α36	1	5,000868055	Contin
\$AK\$2	α37	1	9,015624993	Contin
\$AL\$2	α38	1	8	Contin
\$AM\$2	α39	1	7,000868055	Contin
\$AN\$2	α40	1	3,000868055	Contin
\$AO\$2	α41	1	4,001446758	Contin
\$AP\$2	α42	1	5	Contin
\$AQ\$2	α43	1	8	Contin
\$AR\$2	α44	1	2	Contin
\$AS\$2	α45	1	9,015624993	Contin
\$AT\$2	α46	1	1,000868055	Contin
\$AU\$2	α47	1	1	Contin
\$AV\$2	α48	1	9,001446758	Contin

Constraints

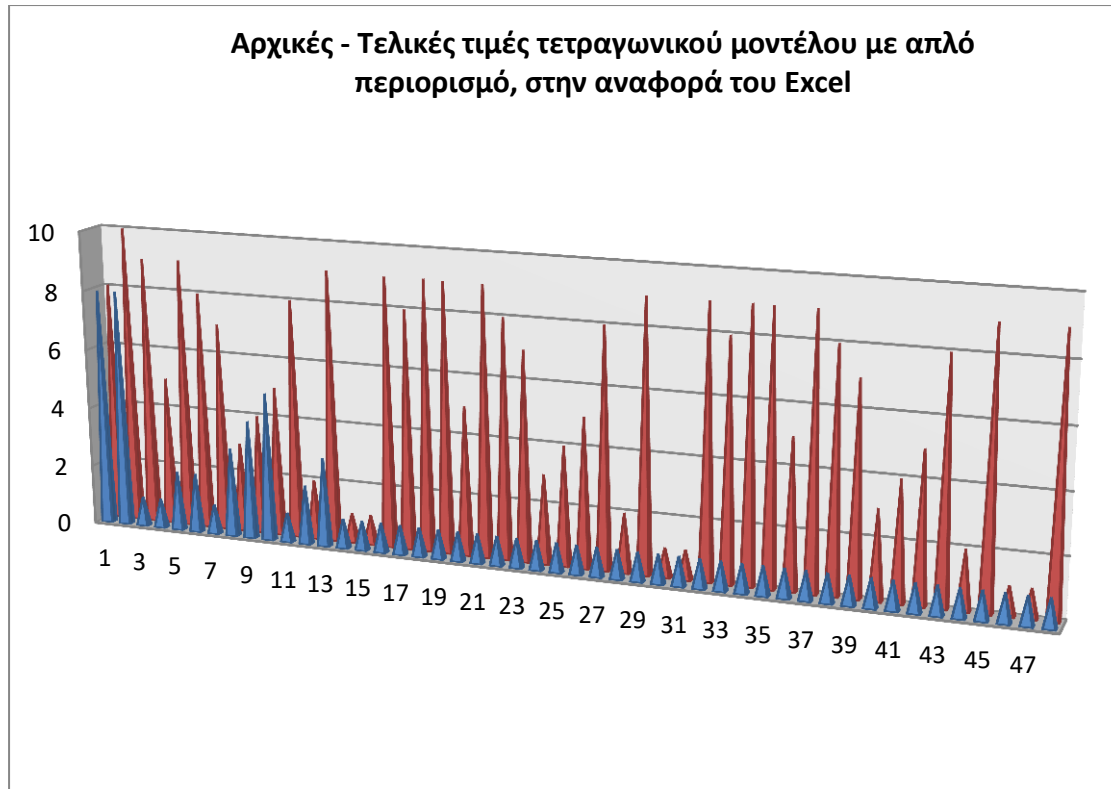
Cell	Name	Cell Value	Formula	Status	Slack
\$AC\$2	α29	9,015624993	\$AC\$2<=10	Not Binding	0,984375007
\$AA\$2	α27	8,013888883	\$AA\$2<=9	Not Binding	0,986111117
\$AB\$2	α28	2,000868055	\$AB\$2<=3	Not Binding	0,999131945
\$A\$2	α1	8,070370304	\$A\$2<=9	Not Binding	0,929629696
\$AC\$2	α29	9,015624993	\$AC\$2>=9	Binding	0
\$AD\$2	α30	1,000868055	\$AD\$2>=1	Binding	0
\$AE\$2	α31	1,001446758	\$AE\$2>=1	Binding	0
\$AD\$2	α30	1,000868055	\$AD\$2<=2	Not Binding	0,999131945
\$AE\$2	α31	1,001446758	\$AE\$2<=2	Not Binding	0,998553242

				Not	
\$AF\$2	α32	9,015624993	\$AF\$2<=10	Binding	0,984375007
\$AF\$2	α32	9,015624993	\$AF\$2>=9	Binding	0
\$AB\$2	α28	2,000868055	\$AB\$2>=2	Binding	0
\$AG\$2	α33	8,001736109	\$AG\$2>=8	Binding	0
\$AH\$2	α34	9,031249986	\$AH\$2>=9	Binding	0
				Not	
\$AJ\$2	α36	5,000868055	\$AJ\$2<=6	Binding	0,999131945
\$AK\$2	α37	9,015624993	\$AK\$2>=9	Binding	0
				Not	
\$AI\$2	α35	9,015624993	\$AI\$2<=10	Binding	0,984375007
				Not	
\$AL\$2	α38	8	\$AL\$2<=9	Binding	1
				Not	
\$AH\$2	α34	9,031249986	\$AH\$2<=10	Binding	0,968750014
				Not	
\$AN\$2	α40	3,000868055	\$AN\$2<=4	Binding	0,999131945
\$AL\$2	α38	8	\$AL\$2>=8	Binding	0
				Not	
\$AG\$2	α33	8,001736109	\$AG\$2<=9	Binding	0,998263891
\$AI\$2	α35	9,015624993	\$AI\$2>=9	Binding	0
\$AJ\$2	α36	5,000868055	\$AJ\$2>=5	Binding	0
				Not	
\$AM\$2	α39	7,000868055	\$AM\$2<=8	Binding	0,999131945
\$AN\$2	α40	3,000868055	\$AN\$2>=3	Binding	0
\$AM\$2	α39	7,000868055	\$AM\$2>=7	Binding	0
				Not	
\$AO\$2	α41	4,001446758	\$AO\$2<=5	Binding	0,998553242
				Not	
\$AK\$2	α37	9,015624993	\$AK\$2<=10	Binding	0,984375007
				Not	
\$AQ\$2	α43	8	\$AQ\$2<=9	Binding	1
				Not	
\$AP\$2	α42	5	\$AP\$2<=6	Binding	1
				Not	
\$AR\$2	α44	2	\$AR\$2<=3	Binding	1
				Not	
\$AS\$2	α45	9,015624993	\$AS\$2<=10	Binding	0,984375007
\$AR\$2	α44	2	\$AR\$2>=2	Binding	0
\$AO\$2	α41	4,001446758	\$AO\$2>=4	Binding	0
				Not	
\$AT\$2	α46	1,000868055	\$AT\$2<=2	Binding	0,999131945
\$AS\$2	α45	9,015624993	\$AS\$2>=9	Binding	0
\$AU\$2	α47	1	\$AU\$2>=1	Binding	0
\$B\$2	α2	10	\$B\$2<=10	Binding	0
\$AP\$2	α42	5	\$AP\$2>=5	Binding	0
\$B\$2	α2	10	\$B\$2>=9	Not	1

				Binding	
\$AV\$2	α48	9,001446758	\$AV\$2>=9	Binding	0
\$AQ\$2	α43	8	\$AQ\$2>=8	Binding	0
				Not	
\$C\$2	α3	9,015624993	\$C\$2<=10	Binding	0,984375007
				Not	
\$AV\$2	α48	9,001446758	\$AV\$2<=10	Binding	0,998553242
				Not	
\$AU\$2	α47	1	\$AU\$2<=2	Binding	1
\$C\$2	α3	9,015624993	\$C\$2>=9	Binding	0
\$AT\$2	α46	1,000868055	\$AT\$2>=1	Binding	0
\$A\$2	α1	8,070370304	\$A\$2>=8	Binding	0
\$D\$2	α4	5	\$D\$2>=5	Binding	0
\$E\$2	α5	9,062499979	\$E\$2>=9	Binding	0
				Not	
\$E\$2	α5	9,062499979	\$E\$2<=10	Binding	0,937500021
				Not	
\$F\$2	α6	8	\$F\$2<=9	Binding	1
				Not	
\$G\$2	α7	7	\$G\$2<=8	Binding	1
\$F\$2	α6	8	\$F\$2>=8	Binding	0
				Not	
\$H\$2	α8	3	\$H\$2<=4	Binding	1
				Not	
\$I\$2	α9	4,005092588	\$I\$2<=5	Binding	0,994907412
\$G\$2	α7	7	\$G\$2>=7	Binding	0
\$I\$2	α9	4,005092588	\$I\$2>=4	Binding	0
\$H\$2	α8	3	\$H\$2>=3	Binding	0
\$J\$2	α10	5,028935157	\$J\$2>=5	Binding	0
				Not	
\$J\$2	α10	5,028935157	\$J\$2<=6	Binding	0,971064843
\$L\$2	α12	2,004629625	\$L\$2>=2	Binding	0
				Not	
\$O\$2	α15	1,002025461	\$O\$2<=2	Binding	0,997974539
\$N\$2	α14	1,001157406	\$N\$2>=1	Binding	0
\$O\$2	α15	1,002025461	\$O\$2>=1	Binding	0
				Not	
\$M\$2	α13	9,079687476	\$M\$2<=10	Binding	0,920312524
\$M\$2	α13	9,079687476	\$M\$2>=9	Binding	0
				Not	
\$N\$2	α14	1,001157406	\$N\$2<=2	Binding	0,998842594
				Not	
\$K\$2	α11	8,018518512	\$K\$2<=9	Binding	0,981481488
\$K\$2	α11	8,018518512	\$K\$2>=8	Binding	0
				Not	
\$L\$2	α12	2,004629625	\$L\$2<=3	Binding	0,995370375

				Not	
\$D\$2	$\alpha 4$	5	$\$D\$2 \leq 6$	Binding	1
\$Q\$2	$\alpha 17$	8,001446758	$\$Q\$2 \geq 8$	Binding	0
				Not	
\$P\$2	$\alpha 16$	9,015624993	$\$P\$2 \leq 10$	Binding	0,984375007
\$R\$2	$\alpha 18$	9,041666649	$\$R\$2 \geq 9$	Binding	0
				Not	
\$R\$2	$\alpha 18$	9,041666649	$\$R\$2 \leq 10$	Binding	0,958333351
\$S\$2	$\alpha 19$	9,015624993	$\$S\$2 \geq 9$	Binding	0
\$U\$2	$\alpha 21$	9,015624993	$\$U\$2 \geq 9$	Binding	0
				Not	
\$T\$2	$\alpha 20$	5	$\$T\$2 \leq 6$	Binding	1
				Not	
\$S\$2	$\alpha 19$	9,015624993	$\$S\$2 \leq 10$	Binding	0,984375007
				Not	
\$V\$2	$\alpha 22$	8,000868055	$\$V\$2 \leq 9$	Binding	0,999131945
\$T\$2	$\alpha 20$	5	$\$T\$2 \geq 5$	Binding	0
				Not	
\$U\$2	$\alpha 21$	9,015624993	$\$U\$2 \leq 10$	Binding	0,984375007
\$P\$2	$\alpha 16$	9,015624993	$\$P\$2 \geq 9$	Binding	0
				Not	
\$Q\$2	$\alpha 17$	8,001446758	$\$Q\$2 \leq 9$	Binding	0,998553242
\$AA\$2	$\alpha 27$	8,013888883	$\$AA\$2 \geq 8$	Binding	0
\$W\$2	$\alpha 23$	7,000868055	$\$W\$2 \geq 7$	Binding	0
				Not	
\$W\$2	$\alpha 23$	7,000868055	$\$W\$2 \leq 8$	Binding	0,999131945
\$Z\$2	$\alpha 26$	5,000868055	$\$Z\$2 \geq 5$	Binding	0
				Not	
\$X\$2	$\alpha 24$	3,000868055	$\$X\$2 \leq 4$	Binding	0,999131945
\$V\$2	$\alpha 22$	8,000868055	$\$V\$2 \geq 8$	Binding	0
\$X\$2	$\alpha 24$	3,000868055	$\$X\$2 \geq 3$	Binding	0
				Not	
\$Y\$2	$\alpha 25$	4,000868055	$\$Y\$2 \leq 5$	Binding	0,999131945
				Not	
\$Z\$2	$\alpha 26$	5,000868055	$\$Z\$2 \leq 6$	Binding	0,999131945
\$Y\$2	$\alpha 25$	4,000868055	$\$Y\$2 \geq 4$	Binding	0

Διάγραμμα A.4. 1.: Απεικόνιση της αναφοράς του Excel

Πίνακας A.4. 4.: Διεργασία στο Excel για το τετραγωνικό μοντέλο της πρότασης μας, με σύνθετο περιορισμό.

Microsoft Excel 14.0 Answer Report

Worksheet: Τετραγωνικό μοντέλο με σύνθετους περιορισμούς

Report Created: 27/2/2014 6:09:31 μμ

Result: Solver found a solution. All Constraints and optimality conditions are satisfied.

Solver Engine

Engine: GRG Nonlinear

Solution Time: 0,063 Seconds.

Iterations: 4 Subproblems: 0

Solver Options

Max Time Unlimited, Iterations 20, Precision 0,1, Use Automatic Scaling

Convergence 0,0001, Population Size 100, Random Seed 0, Derivatives Forward, Require Bounds

Max Subproblems Unlimited, Max Integer Sols Unlimited, Integer Tolerance 1%, Solve Without Integer Constraints

Objective Cell (Max)

Cell	Name	Original Value	Final Value
\$A\$4	$\alpha 1$	40,01	569,28

Variable Cells

Cell	Name	Original Value	Final Value	Integer	
\$A\$2	$\alpha 1$	8	8	Contin	8,070370304
\$B\$2	$\alpha 2$	8	10	Contin	10
\$C\$2	$\alpha 3$	1	10	Contin	9,015624993
\$D\$2	$\alpha 4$	1	5	Contin	5
\$E\$2	$\alpha 5$	2	10	Contin	9,062499979

\$F\$2	α_6	2	8	Contin	8
\$G\$2	α_7	1	7	Contin	7
\$H\$2	α_8	3	3	Contin	3
\$I\$2	α_9	4	4	Contin	4,005092588
\$J\$2	α_{10}	5	5	Contin	5,028935157
\$K\$2	α_{11}	1	8	Contin	8,018518512
\$L\$2	α_{12}	2	2	Contin	2,004629625
\$M\$2	α_{13}	3	10	Contin	9,079687476
\$N\$2	α_{14}	1	1	Contin	1,001157406
\$O\$2	α_{15}	1	1	Contin	1,002025461
\$P\$2	α_{16}	1	10	Contin	9,015624993
\$Q\$2	α_{17}	1	8	Contin	8,001446758
\$R\$2	α_{18}	1	10	Contin	9,041666649
\$S\$2	α_{19}	1	10	Contin	9,015624993
\$T\$2	α_{20}	1	5	Contin	5
\$U\$2	α_{21}	1	10	Contin	9,015624993
\$V\$2	α_{22}	1	8	Contin	8,000868055
\$W\$2	α_{23}	1	7	Contin	7,000868055

\$X\$2	α24	1	3	Contin	3,000868055
\$Y\$2	α25	1	4	Contin	4,000868055
\$Z\$2	α26	1	5	Contin	5,000868055
\$AA\$2	α27	1	8	Contin	8,013888883
\$AB\$2	α28	1	2	Contin	2,000868055
\$AC\$2	α29	1	10	Contin	9,015624993
\$AD\$2	α30	1	1	Contin	1,000868055
\$AE\$2	α31	1	1	Contin	1,001446758
\$AF\$2	α32	1	10	Contin	9,015624993
\$AG\$2	α33	1	8	Contin	8,001736109
\$AH\$2	α34	1	10	Contin	9,031249986
\$AI\$2	α35	1	10	Contin	9,015624993
\$AJ\$2	α36	1	5	Contin	5,000868055
\$AK\$2	α37	1	10	Contin	9,015624993
\$AL\$2	α38	1	8	Contin	8
\$AM\$2	α39	1	7	Contin	7,000868055
\$AN\$2	α40	1	3	Contin	3,000868055
\$AO\$2	α41	1	4	Contin	4,001446758

\$AP\$2	α_{42}	1	5	Contin	5
\$AQ\$2	α_{43}	1	8	Contin	8
\$AR\$2	α_{44}	1	2	Contin	2
\$AS\$2	α_{45}	1	10	Contin	9,015624993
\$AT\$2	α_{46}	1	1	Contin	1,000868055
\$AU\$2	α_{47}	1	1	Contin	1
\$AV\$2	α_{48}	1	10	Contin	9,001446758

Constraints

Cell	Name	Cell Value	Formula	Status	Slack
\$O\$4	α_{15}	150	\$O\$4=150	Binding	0
\$Y\$2	α_{25}	4	\$Y\$2 \geq 4	Binding	0
\$Z\$2	α_{26}	5	\$Z\$2 \leq 6	Not Binding	1
\$Y\$2	α_{25}	4	\$Y\$2 \leq 5	Not Binding	1
\$X\$2	α_{24}	3	\$X\$2 \geq 3	Binding	0
\$V\$2	α_{22}	8	\$V\$2 \geq 8	Binding	0
\$X\$2	α_{24}	3	\$X\$2 \leq 4	Not Binding	1

\$Z\$2	α_{26}	5	$\$Z\$2 \geq 5$	Binding	0
\$W\$2	α_{23}	7	$\$W\$2 \leq 8$	Not Binding	1
\$W\$2	α_{23}	7	$\$W\$2 \geq 7$	Binding	0
\$AA\$2	α_{27}	8	$\$AA\$2 \geq 8$	Binding	0
\$R\$2	α_{18}	10	$\$R\$2 \leq 10$	Binding	0
\$Q\$2	α_{17}	8	$\$Q\$2 \leq 9$	Not Binding	1
\$S\$2	α_{19}	10	$\$S\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$U\$2	α_{21}	10	$\$U\$2 \leq 10$	Binding	0
\$V\$2	α_{22}	8	$\$V\$2 \leq 9$	Not Binding	1
\$R\$2	α_{18}	10	$\$R\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$U\$2	α_{21}	10	$\$U\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$T\$2	α_{20}	5	$\$T\$2 \geq 5$	Binding	0
\$P\$2	α_{16}	10	$\$P\$2 \leq 10$	Binding	0
\$T\$2	α_{20}	5	$\$T\$2 \leq 6$	Not Binding	1
\$P\$2	α_{16}	10	$\$P\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$S\$2	α_{19}	10	$\$S\$2 \leq 10$	Binding	0
\$Q\$2	α_{17}	8	$\$Q\$2 \geq 8$	Binding	0
\$D\$2	α_4	5	$\$D\$2 \leq 6$	Not Binding	1

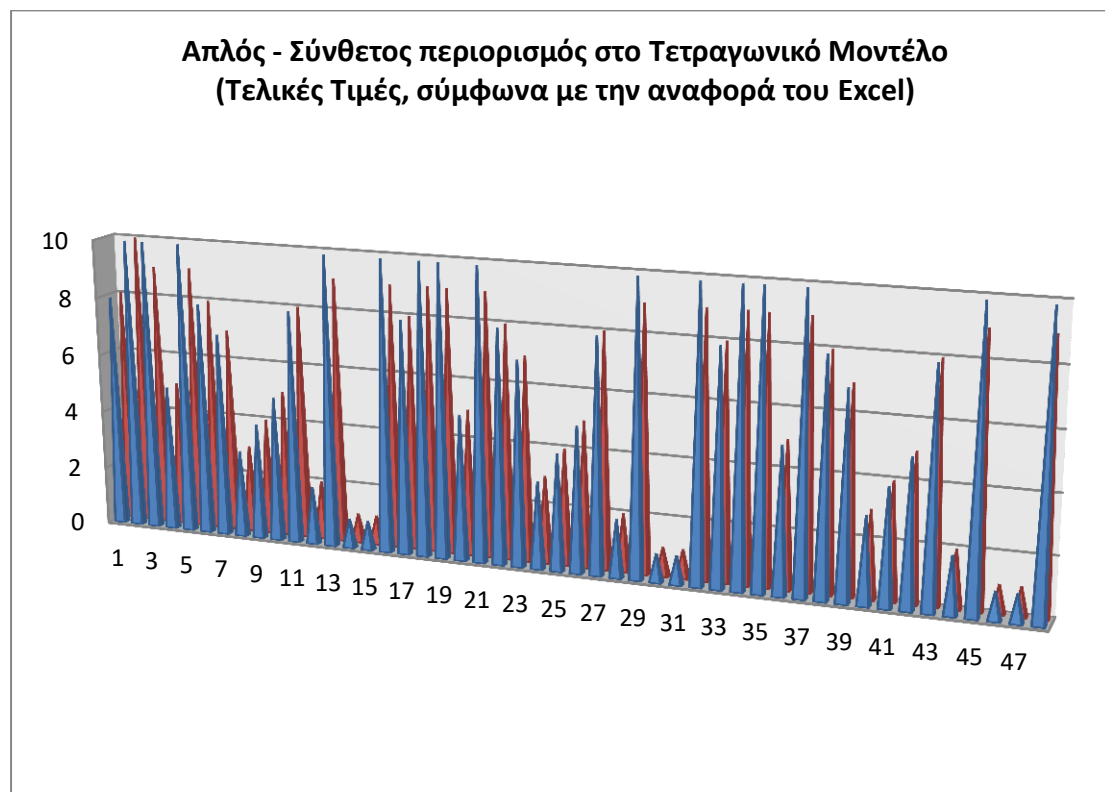
\$L\$2	α_{12}	2	$\$L\$2 \geq 2$	Binding	0
\$N\$2	α_{14}	1	$\$N\$2 \geq 1$	Binding	0
\$O\$2	α_{15}	1	$\$O\$2 \geq 1$	Binding	0
\$O\$2	α_{15}	1	$\$O\$2 \leq 2$	Not Binding	1
\$M\$2	α_{13}	10	$\$M\$2 \leq 10$	Binding	0
\$N\$2	α_{14}	1	$\$N\$2 \leq 2$	Not Binding	1
\$K\$2	α_{11}	8	$\$K\$2 \geq 8$	Binding	0
\$L\$2	α_{12}	2	$\$L\$2 \leq 3$	Not Binding	1
\$M\$2	α_{13}	10	$\$M\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$K\$2	α_{11}	8	$\$K\$2 \leq 9$	Not Binding	1
\$J\$2	α_{10}	5	$\$J\$2 \leq 6$	Not Binding	1
\$J\$2	α_{10}	5	$\$J\$2 \geq 5$	Binding	0
\$H\$2	α_8	3	$\$H\$2 \geq 3$	Binding	0
\$I\$2	α_9	4	$\$I\$2 \geq 4$	Binding	0
\$I\$2	α_9	4	$\$I\$2 \leq 5$	Not Binding	1
\$G\$2	α_7	7	$\$G\$2 \geq 7$	Binding	0
\$H\$2	α_8	3	$\$H\$2 \leq 4$	Not Binding	1
\$F\$2	α_6	8	$\$F\$2 \geq 8$	Binding	0

\$G\$2	α_7	7	$\$G\$2 \leq 8$	Not Binding	1
\$F\$2	α_6	8	$\$F\$2 \leq 9$	Not Binding	1
\$E\$2	α_5	10	$\$E\$2 \leq 10$	Binding	0
\$E\$2	α_5	10	$\$E\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$D\$2	α_4	5	$\$D\$2 \geq 5$	Binding	0
\$A\$2	α_1	8	$\$A\$2 \geq 8$	Binding	0
\$AR\$2	α_{44}	2	$\$AR\$2 \geq 2$	Binding	0
\$AU\$2	α_{47}	1	$\$AU\$2 \geq 1$	Binding	0
\$AT\$2	α_{46}	1	$\$AT\$2 \geq 1$	Binding	0
\$AU\$2	α_{47}	1	$\$AU\$2 \leq 2$	Not Binding	1
\$C\$2	α_3	10	$\$C\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$C\$2	α_3	10	$\$C\$2 \leq 10$	Binding	0
\$B\$2	α_2	10	$\$B\$2 \leq 10$	Binding	0
\$B\$2	α_2	10	$\$B\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$AR\$2	α_{44}	2	$\$AR\$2 \leq 3$	Not Binding	1
\$AT\$2	α_{46}	1	$\$AT\$2 \leq 2$	Not Binding	1
\$AV\$2	α_{48}	10	$\$AV\$2 \leq 10$	Binding	0
\$AV\$2	α_{48}	10	$\$AV\$2 \geq 9$	Not Binding	1

\$AQ\$2	α_{43}	8	$\$AQ\$2 \geq 8$	Binding	0
\$AS\$2	α_{45}	10	$\$AS\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$AP\$2	α_{42}	5	$\$AP\$2 \geq 5$	Binding	0
\$AS\$2	α_{45}	10	$\$AS\$2 \leq 10$	Binding	0
\$AQ\$2	α_{43}	8	$\$AQ\$2 \leq 9$	Not Binding	1
\$AO\$2	α_{41}	4	$\$AO\$2 \geq 4$	Binding	0
\$AP\$2	α_{42}	5	$\$AP\$2 \leq 6$	Not Binding	1
\$AK\$2	α_{37}	10	$\$AK\$2 \leq 10$	Binding	0
\$AK\$2	α_{37}	10	$\$AK\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$AM\$2	α_{39}	7	$\$AM\$2 \leq 8$	Not Binding	1
\$AO\$2	α_{41}	4	$\$AO\$2 \leq 5$	Not Binding	1
\$AN\$2	α_{40}	3	$\$AN\$2 \leq 4$	Not Binding	1
\$AM\$2	α_{39}	7	$\$AM\$2 \geq 7$	Binding	0
\$AN\$2	α_{40}	3	$\$AN\$2 \geq 3$	Binding	0
\$AJ\$2	α_{36}	5	$\$AJ\$2 \geq 5$	Binding	0
\$AL\$2	α_{38}	8	$\$AL\$2 \geq 8$	Binding	0
\$AL\$2	α_{38}	8	$\$AL\$2 \leq 9$	Not Binding	1
\$AI\$2	α_{35}	10	$\$AI\$2 \geq 9$	Not Binding	1

\$AJ\$2	α_{36}	5	$\$AJ\$2 \leq 6$	Not Binding	1
\$AG\$2	α_{33}	8	$\$AG\$2 \leq 9$	Not Binding	1
\$AH\$2	α_{34}	10	$\$AH\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$AH\$2	α_{34}	10	$\$AH\$2 \leq 10$	Binding	0
\$AI\$2	α_{35}	10	$\$AI\$2 \leq 10$	Binding	0
\$AG\$2	α_{33}	8	$\$AG\$2 \geq 8$	Binding	0
\$AB\$2	α_{28}	2	$\$AB\$2 \geq 2$	Binding	0
\$AE\$2	α_{31}	1	$\$AE\$2 \geq 1$	Binding	0
\$AF\$2	α_{32}	10	$\$AF\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$AF\$2	α_{32}	10	$\$AF\$2 \leq 10$	Binding	0
\$AE\$2	α_{31}	1	$\$AE\$2 \leq 2$	Not Binding	1
\$AD\$2	α_{30}	1	$\$AD\$2 \geq 1$	Binding	0
\$AD\$2	α_{30}	1	$\$AD\$2 \leq 2$	Not Binding	1
\$AC\$2	α_{29}	10	$\$AC\$2 \geq 9$	Not Binding	1
\$A\$2	α_1	8	$\$A\$2 \leq 9$	Not Binding	1
\$AC\$2	α_{29}	10	$\$AC\$2 \leq 10$	Binding	0
\$AA\$2	α_{27}	8	$\$AA\$2 \leq 9$	Not Binding	1
\$AB\$2	α_{28}	2	$\$AB\$2 \leq 3$	Not Binding	1

Διάγραμμα Α.4. 2.: Σύγκριση των τελικών τιμών του απλού και σύνθετου περιορισμού στο τετραγωνικό μοντέλο.

Άρα στο τετραγωνικό μοντέλο οι επιπλέον περιορισμοί εκτοξεύουν τις τιμές στις παραμέτρους των μαθημάτων, όπως φαίνεται και από το γράφημα όταν συγκρίνουμε τα αποτελέσματα με απλούς περιορισμούς και με σύνθετους.

Ερωτηματολόγιο Α.4. 2.: Ερωτηματολόγιο για τον ελεύθερο χρόνο

ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ

Απαντήστε στο ερωτηματολόγιο (βάζοντας x δίπλα στη σωστή απάντηση) για πέντε διαφορετικές χρονικές περιόδους (1995, 2000, 2005, 2010, 2014) της ζωής σας. Εάν σε κάποια από αυτές τις χρονικές περιόδους δεν είχατε να κλείσει το 18^ο έτος της ηλικίας σας, αφήστε το κενό και συμπληρώστε τις επόμενες χρονικές περιόδους.

1995

- ΕΡΓΑΖΕΣΘΕ ; ΝΑΙ ΟΧΙ.....
- ΕΑΝ ΝΑΙ , ΤΟΤΕ ΠΟΣΕΣ ΩΡΕΣ ΕΡΓΑΖΕΣΘΕ ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ;
- ΠΟΣΕΣ ΔΟΥΛΕΙΕΣ ΚΑΝΕΤΕ; 1..... 2..... ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΕΣ.....

- ΠΟΣΕΣ ΩΡΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΔΙΑΘΕΤΕΤΕ ΗΜΕΡΙΣΙΩΣ;
- ΤΙ ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΚΑΝΕΤΕ ΣΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ ΣΑΣ ;
(ΜΕΧΡΙ ΔΥΟ)
 - ΘΕΑΤΡΟ (ΕΚΤΟΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΕΩΝ)
 - ΘΕΑΤΡΟ (ΜΟΝΟ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΕΙΣ)
 - ΟΠΕΡΑ
 - ΜΡΟΥΖΟΥΚΙΑ.....
 - ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ
 - ΔΙΑΒΑΣΜΑ
 - ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ Ή ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΜΕ ΚΑΤΟΙΚΙΔΙΟ
 - ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ
 - ΧΟΡΟΣ
 - ΧΡΟΝΟ ΣΤΗ ΦΥΣΗ
 - ΕΚΜΑΘΗΣΗ ΜΕΣΩ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ Ή ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΝ Κ.Λ.Π.
 - FACEBOOK⁴⁶⁷
 - PLAY-STATION⁴⁶⁸, ΤΗΛΕΦΩΝΑ
 - ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ
 - ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ.....
 - ΜΟΥΣΙΚΗ (ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΤΕ ΕΙΔΟΣ)

⁴⁶⁷ Καθώς το 1995 δεν υπήρχε Facebook και οι υπολογιστές μόλις είχαν αρχίσει να μπαίνουν στα σπίτια συμπεριλαμβάνονται σε αυτή τη κατηγορία και τα παιχνίδια στους υπολογιστές. Αυτό ισχύει φυσικά και στις υπόλοιπες χρονιές. Επιπρόσθετα συμπεριλαμβάνονται και εννοούνται και άλλα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

⁴⁶⁸ Στη κατηγορία αυτή συμπεριλαμβάνονται και άλλα παιχνίδια που προϋπήρχαν από το play-station όπως το ηλεκτρονικό παιχνίδι ο Σούπερ Μάριο κ.α..

- ΕΡΓΑΖΕΣΘΕ ; ΝΑΙ ΟΧΙ.....
- ΕΑΝ , ΤΟΤΕ ΠΟΣΕΣ ΩΡΕΣ ΕΡΓΑΖΕΣΘΕ ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ;
- ΠΟΣΕΣ ΔΟΥΛΕΙΕΣ ΚΑΝΕΤΕ; 1..... 2..... ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΕΣ
- ΠΟΣΕΣ ΩΡΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΔΙΑΘΕΤΕΤΕ ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ;
- ΤΙ ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΚΑΝΕΤΕ ΣΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ ΣΑΣ ;
(ΜΕΧΡΙ ΔΥΟ)

- ΘΕΑΤΡΟ (ΕΚΤΟΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΕΩΝ)
- ΘΕΑΤΡΟ (ΜΟΝΟ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΕΙΣ)
- ΟΠΕΡΑ
- ΜΡΟΥΖΟΥΚΙΑ.....
- ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ
- ΔΙΑΒΑΣΜΑ
- ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ Ή ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΜΕ ΚΑΤΟΙΚΙΔΙΟ
- ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ
- ΧΡΟΝΟ ΣΤΗ ΦΥΣΗ
- ΕΚΜΑΘΗΣΗ ΜΕΣΩ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ Ή ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΝ Κ.Λ.Π.
- FACEBOOK
- PLAY-STATION, ΤΗΛΕΦΩΝΑ
- ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ
- ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ.....
- ΜΟΥΣΙΚΗ (ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΤΕ
ΕΙΔΟΣ)

2010

- ΕΡΓΑΖΕΣΘΕ ; ΝΑΙ ΟΧΙ.....
- ΕΑΝ , ΤΟΤΕ ΠΟΣΕΣ ΩΡΕΣ ΕΡΓΑΖΕΣΘΕ ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ;

- ΠΟΣΕΣ ΔΟΥΛΕΙΕΣ ΚΑΝΕΤΕ; 1..... 2.....ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΕΣ
- ΠΟΣΕΣ ΩΡΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΔΙΑΘΕΤΕΤΕ ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ;
- ΤΙ ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΚΑΝΕΤΕ ΣΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ ΣΑΣ ;
(ΜΕΧΡΙ ΔΥΟ)
 - ΘΕΑΤΡΟ (ΕΚΤΟΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΕΩΝ)
 - ΘΕΑΤΡΟ (ΜΟΝΟ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΕΙΣ)
 - ΟΠΕΡΑ
 - ΜΡΟΥΖΟΥΚΙΑ.....
 - ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ
 - ΔΙΑΒΑΣΜΑ
 - ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ Ή ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΜΕ ΚΑΤΟΙΚΙΔΙΟ
 - ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ
 - ΧΡΟΝΟ ΣΤΗ ΦΥΣΗ
 - ΕΚΜΑΘΗΣΗ ΜΕΣΩ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ Ή ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΝ Κ.Α.Π.
 - FACEBOOK
 - PLAY-STATION, ΤΗΛΕΦΩΝΑ
 - ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ
 - ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ.....
 - ΜΟΥΣΙΚΗ (ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΤΕ ΕΙΔΟΣ)

2014

- 1.ΕΡΓΑΖΕΣΘΕ ; ΝΑΙ ΟΧΙ.....
- 2.ΕΑΝ , ΤΟΤΕ ΠΟΣΕΣ ΩΡΕΣ ΕΡΓΑΖΕΣΘΕ ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ;
- 3.ΠΟΣΕΣ ΔΟΥΛΕΙΕΣ ΚΑΝΕΤΕ; 1..... 2..... ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΕΣ
- 4.ΠΟΣΕΣ ΩΡΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΔΙΑΘΕΤΕΤΕ ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ; ...

5.ΤΙ ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΚΑΝΕΤΕ ΣΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ ΣΑΣ ;
(ΜΕΧΡΙ ΔΥΟ)

- ΘΕΑΤΡΟ (ΕΚΤΟΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΕΩΝ)
- ΘΕΑΤΡΟ (ΜΟΝΟ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΕΙΣ)

- ΟΠΕΡΑ

- ΜΡΟΥΖΟΥΚΙΑ.....

- ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

- ΔΙΑΒΑΣΜΑ

- ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ Ή ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΜΕ ΚΑΤΟΙΚΙΔΙΟ

- ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ

- ΧΡΟΝΟ ΣΤΗ ΦΥΣΗ

- ΕΚΜΑΘΗΣΗ ΜΕΣΩ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ Ή ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΝ Κ.Λ.Π.

- FACEBOOK

- PLAY-STATION, ΤΗΛΕΦΩΝΑ

- ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ

- ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ.....

- ΜΟΥΣΙΚΗ (ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΤΕ ΕΙΔΟΣ)

Πίνακας Α.4. 5.: Μελέτη της ΕΛΣΤΑΤ για τη γενική χρήση του χρόνου για το έτος 2013

Μέσος όρος Χρήσης Χρόνου για τους Έλληνες (σε ηλικίες 10 μέχρι 75+) σε έξι βασικές κατηγορίες δραστηριοτήτων (σε λεπτά της ώρας ανά ημέρα), για το έτος 2013.

	ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΧΡΗΣΗΣ ΧΡΟΝΟΥ	ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ ΛΕΠΤΩΝ ΤΗΣ ΩΡΑΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ
	ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ	11,7	1,11%
	ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΑΝΑΨΥΧΗ	86,7	8,26%
	ΑΘΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΥΠΑΙΘΡΙΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	25,2	2,40%
	ΤΕΧΝΕΣ, ΧΟΜΠΥ, ΧΡΗΣΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ ΚΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ	48,5	4,62%
	ΜΕΣΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ	172,3	16,41%
	ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑ	705	10%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (2013) «Έρευνα Χρήσης Χρόνου 2013-2014, Έκθεση Ποιότητας (ESQRS)»

Πίνακας Α.4. 6.: Μελέτη της ΕΕ για τη κατανομή του ελεύθερου χρόνου των Ευρωπαίων σε διάφορες δραστηριότητες

Πώς κατανέμουν οι Ευρωπαίοι (σε ηλικίες 20-74) τον ελεύθερο χρόνο τους (σε λεπτά της ώρας κάθε ημέρα) για τη χρονική περίοδο (1998-2002).

	Watching television and videos among persons aged 20 to 74	Socialising among persons aged 20 to 74	Reading among persons aged 20 to 74	Sports and exercise among persons aged 20 to 74	Computing among persons aged 20 to 74	Volunteer work to other households among persons aged 20 to 74	Informal help to other households among persons aged 20 to 74	Entertainment and cultural participation among persons aged 20 to 74	Total
BE Belgium	136	46		9	11	6	5	11	
DE Germany	110	66	7	16	22	9	8	14	
EE Estonia	144	36	17	12	3	2	15	6	
FR France	121	44		17	7	8	1	5	
HU Hungary	163	44	9	1	5	0	13	4	
SI Slovenia	118	58	7	18	7	2	1	5	
FI Finland	133	52	12	13	1	6	11	6	
SE Sweden	109	62	11	13	17	5	7	5	
UK United Kingdom	143	55	6	3	14	3	8	7	
NO Norway	112		9	11	13	3	7	7	
AVERAGE (σε λεπτά της ώρας)	128,9	51,44	9,75	11,30	10,00	4,40	7,60	7,00	230,39
ΠΟΣΟΣΤΟ	55,95%	22,32%	4,23%	4,90%	4,34%	1,90%	3,30%	3,04%	

Πηγή: European Communities (2004). "How Europeans spend their time Everyday life of women and men", Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, ISBN 92-894-7235-9

Πίνακας Α.4. 7.: Μελέτη της ΕΛΣΤΑΤ για τους απασχολούμενους με πάνω από 50 ώρες εργασίας, εβδομαδιαίως για το 2011

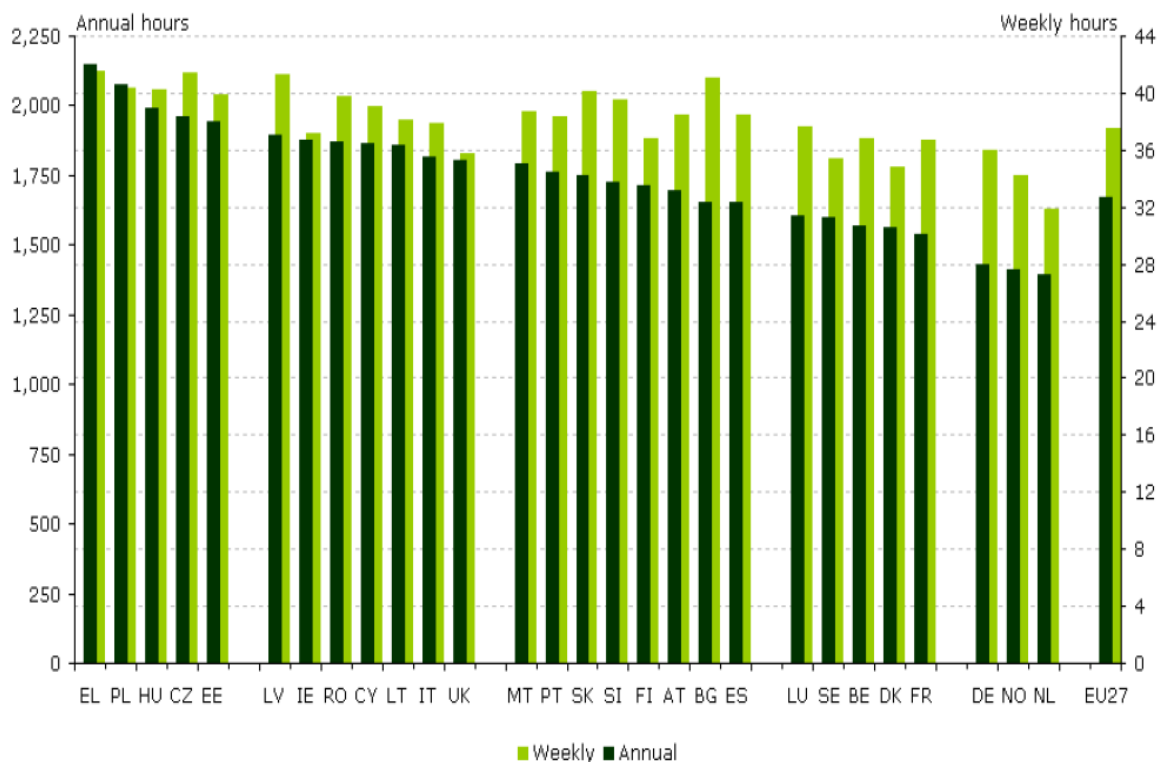
Απασχολούμενοι σύμφωνα με τις εβδομαδιαίες ώρες συνήθους απασχόλησής τους το 2011.

Φύλο	Σύνολο απασχολουμένων	Ώρες συνήθους απασχόλησης												Σύνολο
		Κάτω από 10 ώρες	%	10-19	%	20-29	%	30-39	%	40-49	%	50+	%	
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ	3.727.633	24.032	0,6	132.305	3,5	252.992	6,8	408.079	10,9	1.986.008	53,3	924.217	24,8	100,0

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (Απογραφή Πληθυσμού-Κατοικιών 2011. Στατιστικά Αποτελέσματα για τις ώρες συνήθους εργασίας των απασχολούμενων, 3-9/5/2011)

Διάγραμμα Α.4. 3. Μελέτη του Eurofound με τις μέσες, ετήσιες ώρες εργασίας για το 2006

Μέσες εβδομαδιαίες και ετήσιες ώρες εργασίας ανά χώρα για τη χρονική περίοδο 2006.

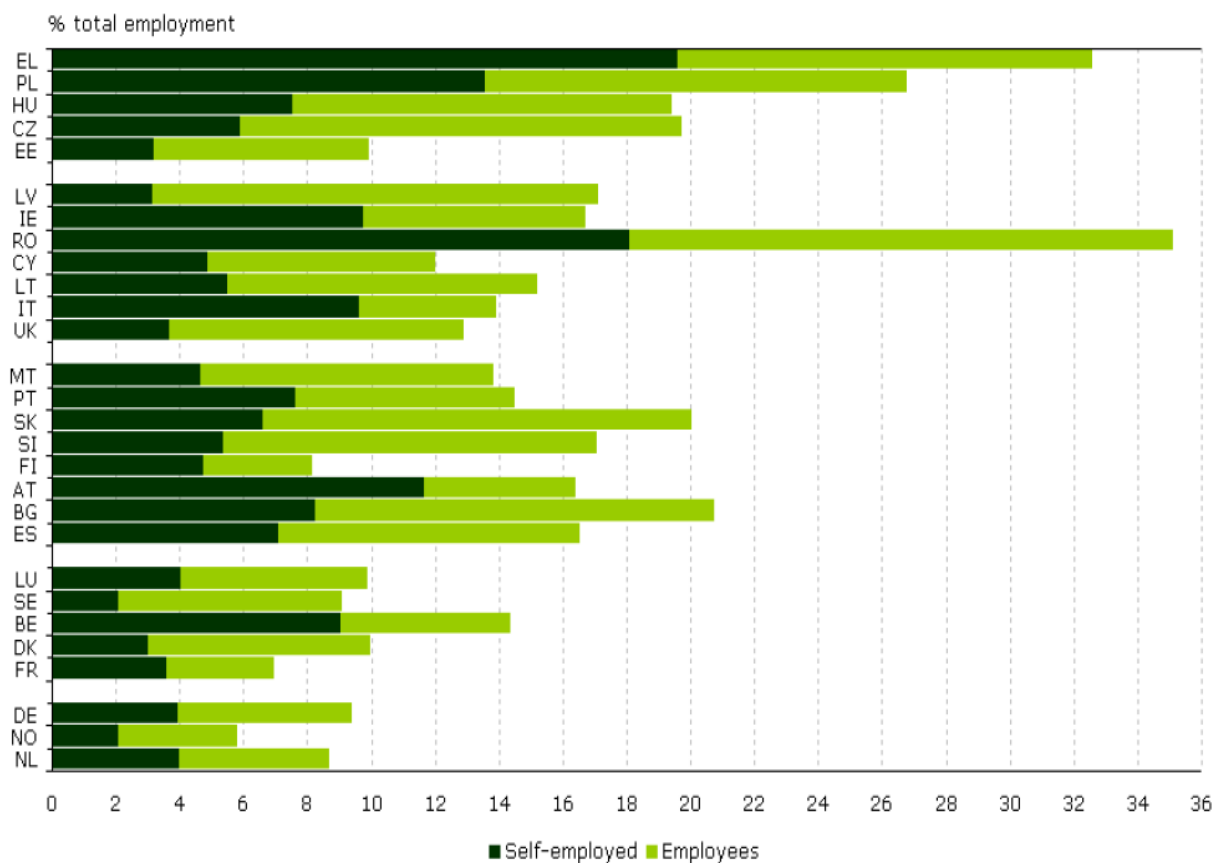

Average weekly and annual hours worked, by country, 2006

Πηγή: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (2010). “Comparative analysis of working time in the European Union”, Ireland: Wyattville Road, Loughlinstown, Dublin 18.

Διάγραμμα Α.4. 4 . Μελέτη του Eurofound με ποσοστό ατόμων που εργάζονται πάνω από 48 ώρες την εβδομάδα, για το 2006

Ποσοστό ατόμων που εργάζονται πάνω από 48 ώρες (δεν τηρείται δηλ το 8 ώρο) , ανά χώρα για το 2006.

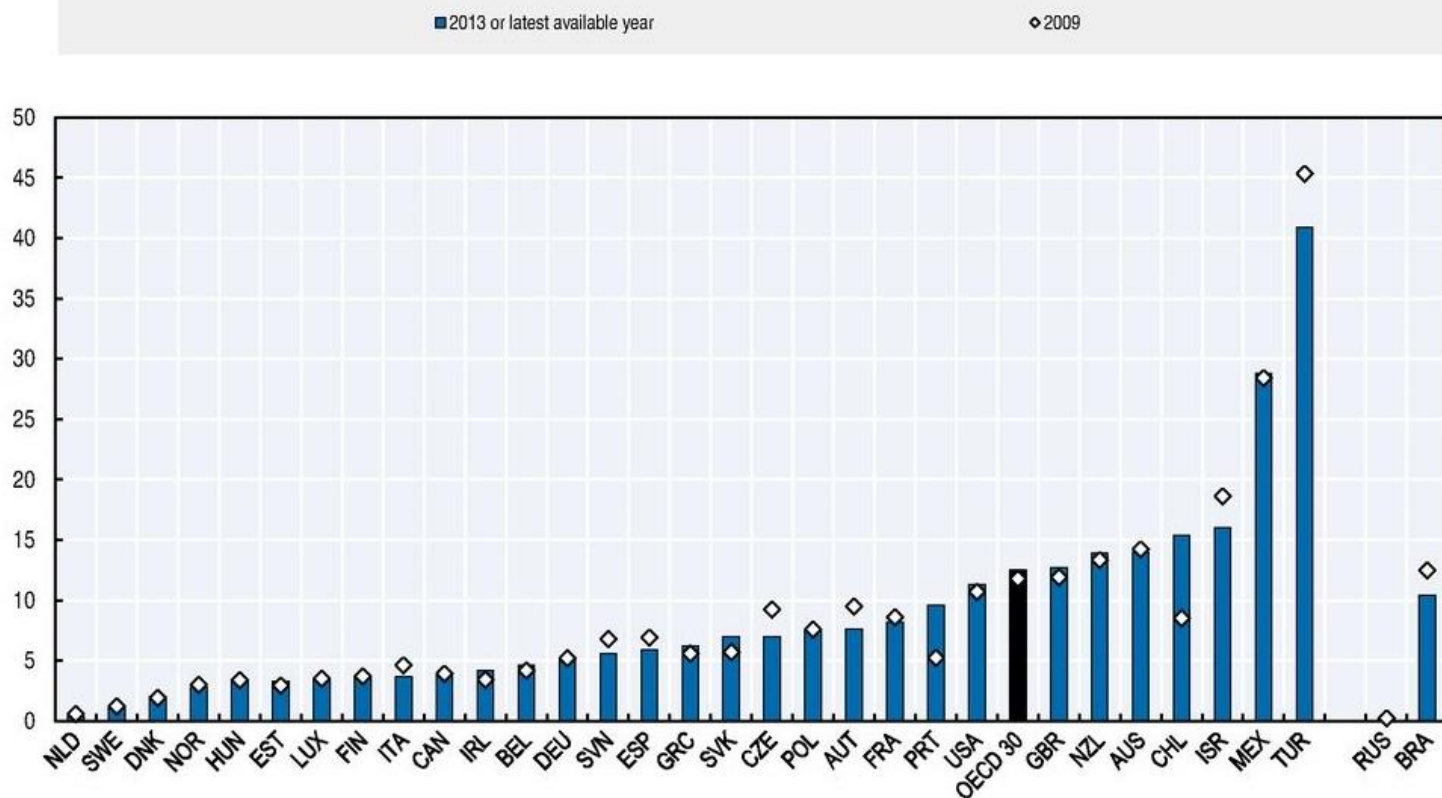
Proportion of people working over 48 hours a week, by country, 2005 (% of total employment)

Πηγή: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (2010). “Comparative analysis of working time in the European Union”, Ireland: Wyattville Road, Loughlinstown, Dublin 18.

Διάγραμμα Α.4. 5. Μελέτη του ΟΟΣΑ (2015) για ποσοστό ατόμων που εργάζονται πάνω από 50 ώρες την εβδομάδα

Ποσοστό εργαζομένων στις χώρες του ΟΟΣΑ που εργάζονται πάρα πολλές ώρες εβδομαδιαίως το 2009 και το 2013.

Percentage of all employees usually working 50 hours or more per week

Note: Data refer to the percentage of all employees usually working 50 hours or more per week, except for the Russian Federation for which data refer to people who worked 51 hours or more. The jobs covered are the main job for Austria, Canada, the Czech Republic, Finland, Hungary, Mexico, Poland, the Slovak Republic, Sweden, Turkey and the United States, and all jobs for Australia, New Zealand and Norway. Starting from 2002, the number of usual hours worked excludes the main meal breaks for the Slovak Republic. Data refer to 2012 for Chile and Brazil. The OECD average is population-weighted.

Source: "Labour Force Statistics", OECD Employment and Labour Market Statistics (database), <http://dx.doi.org/10.1787/lfs-lfs-data-en>.

StatLink <http://dx.doi.org/10.1787/888933259105>

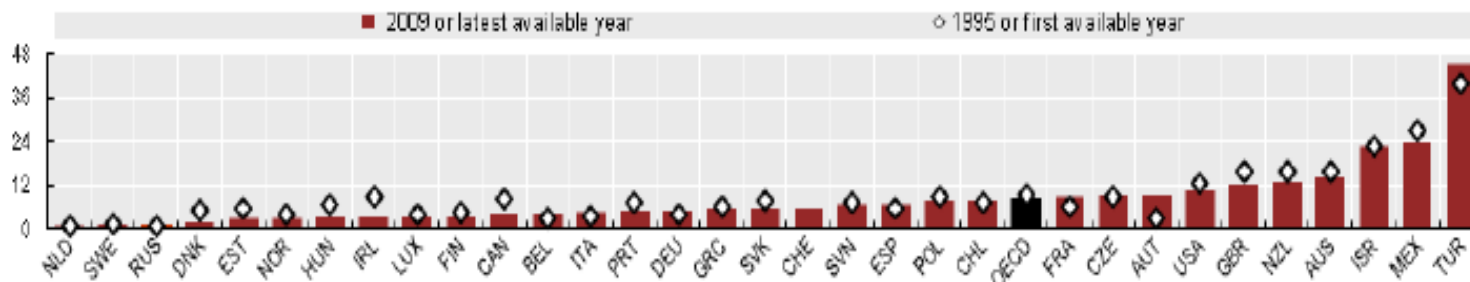
Πηγή: OECD (2015), How's Life? 2015: Measuring Well-being, OECD Publishing, Paris. DOI:[10.1787/how_life-2015-en](https://doi.org/10.1787/how_life-2015-en)

Διάγραμμα Α.4. 6. Μελέτη του ΟΟΣΑ (2011) για ποσοστό ατόμων που εργάζονται πάνω από 50 ώρες την εβδομάδα

Ποσοστό εργαζομένων στις χώρες του ΟΟΣΑ που εργάζονται πάνω από 50 ώρες εβδομαδιαίως το 1995 και το 2009.

Employees working very long hours

Percentage of employees working more than 50 hours a week

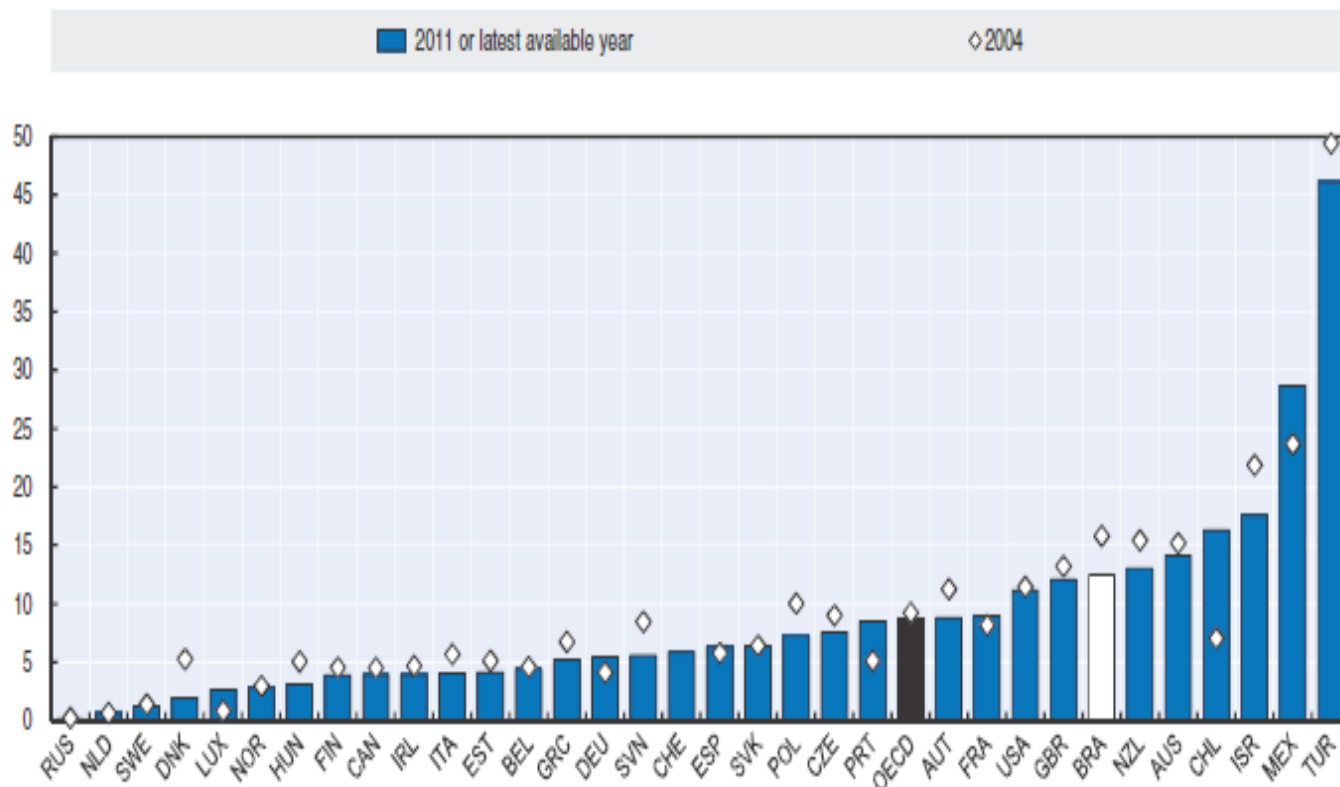
Note: Usual hours worked in the main job for Austria, Canada, the Czech Republic, Finland, Hungary, Mexico, Poland, the Slovak Republic, Sweden, Turkey and the United States, and in all jobs for other countries. The first available year is 1996 for Chile; 1998 for Hungary; 2001 for Austria; 2002 for Estonia, Norway, Poland, Slovenia and Sweden; and 2004 for the Czech Republic and Finland. The latest available year is 2007 for Israel and the Netherlands; and 2008 for Chile and the Russian Federation.

Source: OECD (2007), *Babies and Bosses - Reconciling Work and Family life: A Synthesis of findings for OECD countries*, OECD, Paris; Swiss Federal Statistical Office (FSO)

Πηγή: OECD (2011), *How's Life?: Measuring Well-being*, OECD Publishing, Paris. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264121164-en>

Ποσοστό εργαζομένων στις χώρες του ΟΟΣΑ που εργάζονται πάρα πολλές ώρες εβδομαδιαίως το 2004 και το 2011.

Percentage of employees working 50 hours or more a week

Note: Data refer to usual hours worked in the main job for Austria, Canada, the Czech Republic, Finland, Hungary, Mexico, Poland, the Slovak Republic, Sweden, Turkey and the United States, and in all jobs for other countries. The first available year is 1996 for Chile; 1998 for Hungary; 2001 for Austria; 2002 for Estonia, Norway, Poland, Slovenia and Sweden; and 2004 for the Czech Republic and Finland. The latest available year is 2009 for Brazil.

Source: OECD (2010), "Labour Force Statistics: Summary tables", OECD Employment and Labour Market Statistics (database), <http://dx.doi.org/10.1787/data-00286-en>; and Swiss Federal Statistics Office.

StatLink <http://dx.doi.org/10.1787/888932887920>

Πηγή: OECD (2013), How's Life? 2013: Measuring Well-being, OECD Publishing, Paris.DOI:

<http://dx.doi.org/10.1787/9789264201392-en>

Πίνακας Α.4. 8. Gini Index για την Ελλάδα

ΕΤΗ	ΤΙΜΕΣ
1995	35
1996	34
1997	35
1998	35
1999	34
2000	33
2001	33
2002	:
2003	34,7
2004	33
2005	33,2
2006	34,3
2007	34,3
2008	33,4
2009	33,1
2010	32,9
2011	33,5
2012	34,3
2013	34,4
2014	34,5

Πηγή: Eurostat (Silc) , <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>

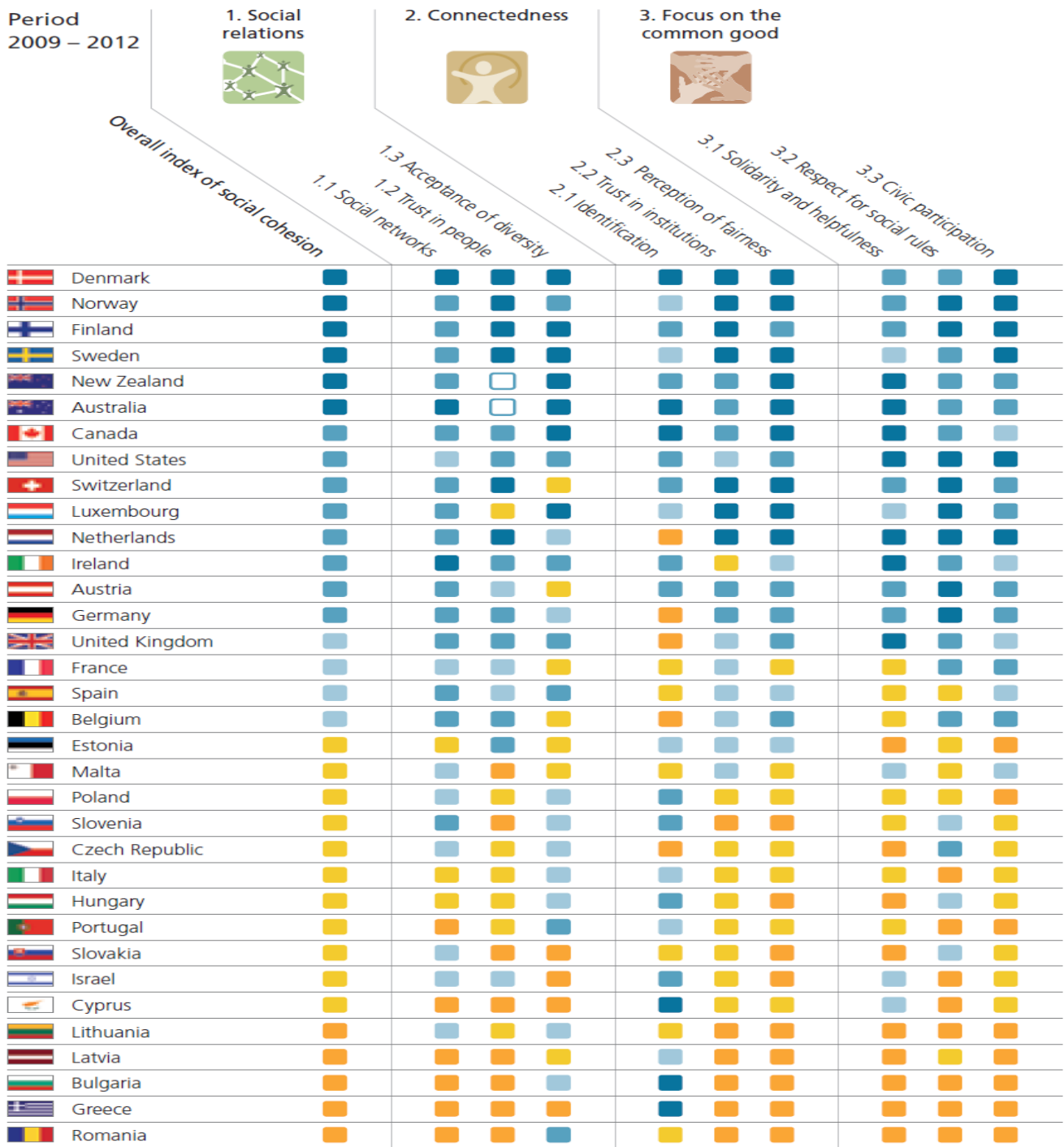
Πίνακας Α.4. 9. Μακροχρόνια ανεργία ως ποσοστό επί τοις εκατό του συνολικού (άντρες και γυναίκες από 15 μέχρι 74 ετών) ενεργού πληθυσμού για τη χρονική περίοδο (1995-2014).

Ετος	Ποσοστό ανεργίας
1995	4,6
1996	5,2
1997	5,3
1998	6
1999	6,5
2000	6,2
2001	5,5
2002	5,3
2003	5,3
2004	5,6
2005	5,2
2006	4,9
2007	4,2
2008	3,7
2009	3,9
2010	5,7
2011	8,8
2012	14,5
2013	18,5
2014	19,5

Πηγή: Eurostat database,

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tesem130&plugin=1>

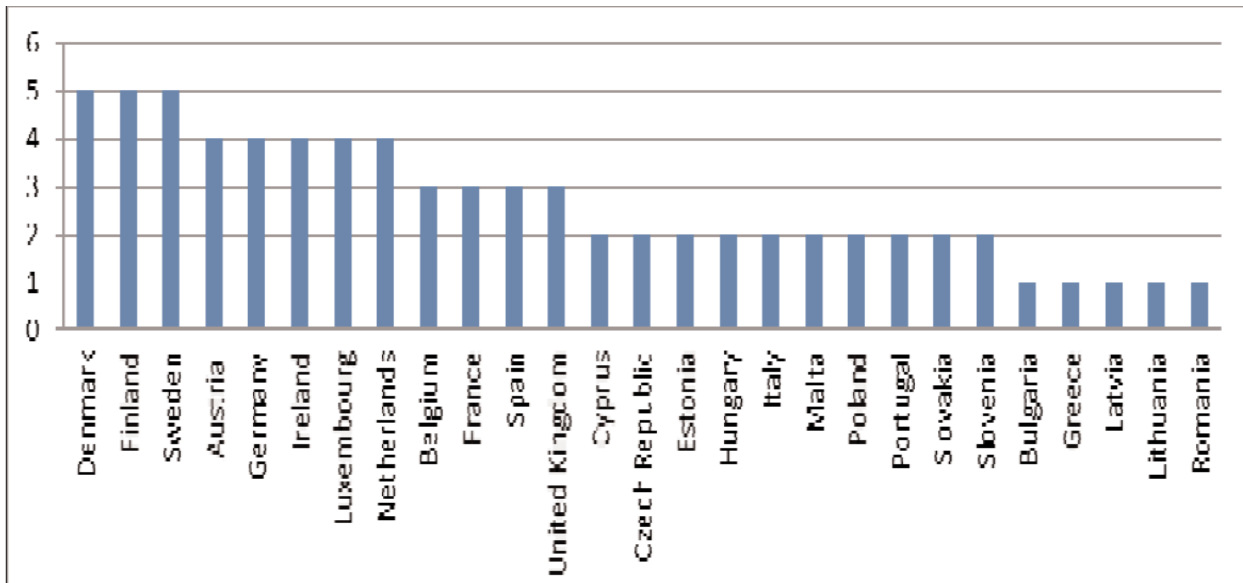
Πίνακας Α.4. 10.: Συνολικός δείκτης Κοινωνικής Συνοχής και Κατάταξη των χωρών (2009-2012) από μελέτη του Ινστιτούτου Bertelsmann

The figure shows mean values for the nine dimensions for the EU and Western OECD countries. The five colors designate the top tier (dark blue = ■), second tier (blue = ■), middle tier (light blue = ■), fourth tier (yellow = ■) and bottom tier (orange = ■). White dots (□) designate dimension values that were estimated based on other time periods.

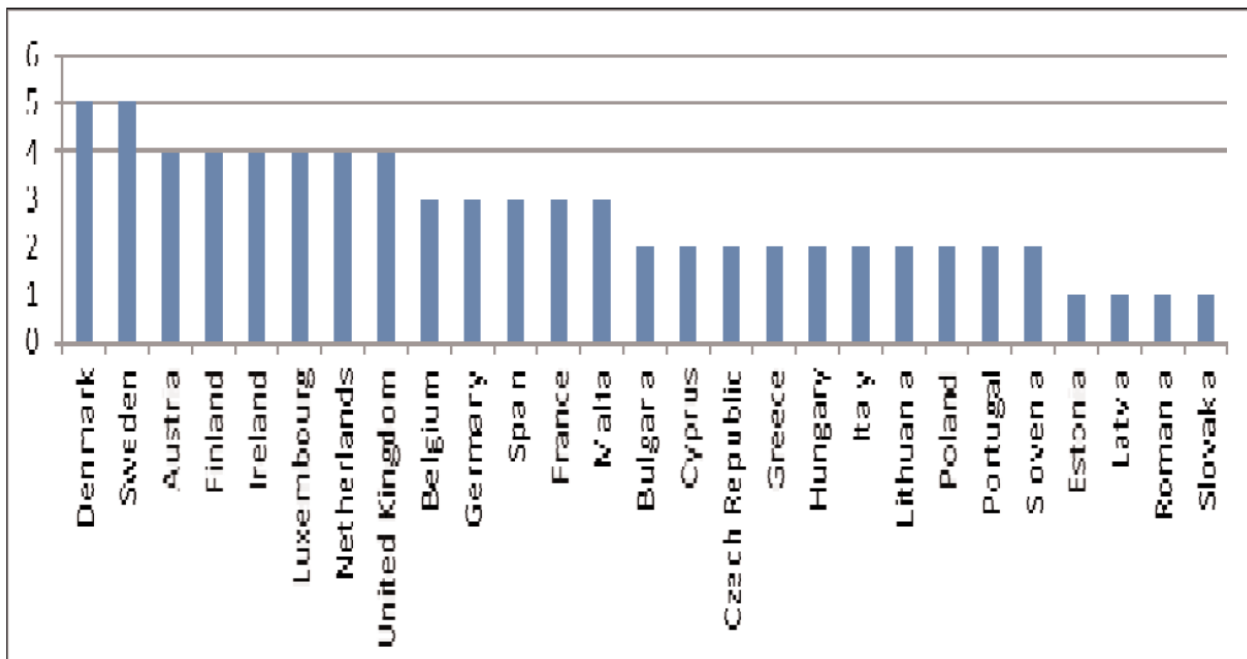
Πηγή: Bertelsmann Stiftung (2013), Social Cohesion Radar, Measuring Common Ground / An International Comparison of Social Cohesion

Πίνακας Α.4. 11. Κατάταξη των χωρών για το επίπεδο κοινωνικής συνοχής τους (2009-2012), βασιζόμενη στο Ινστιτούτο Bertelsmann

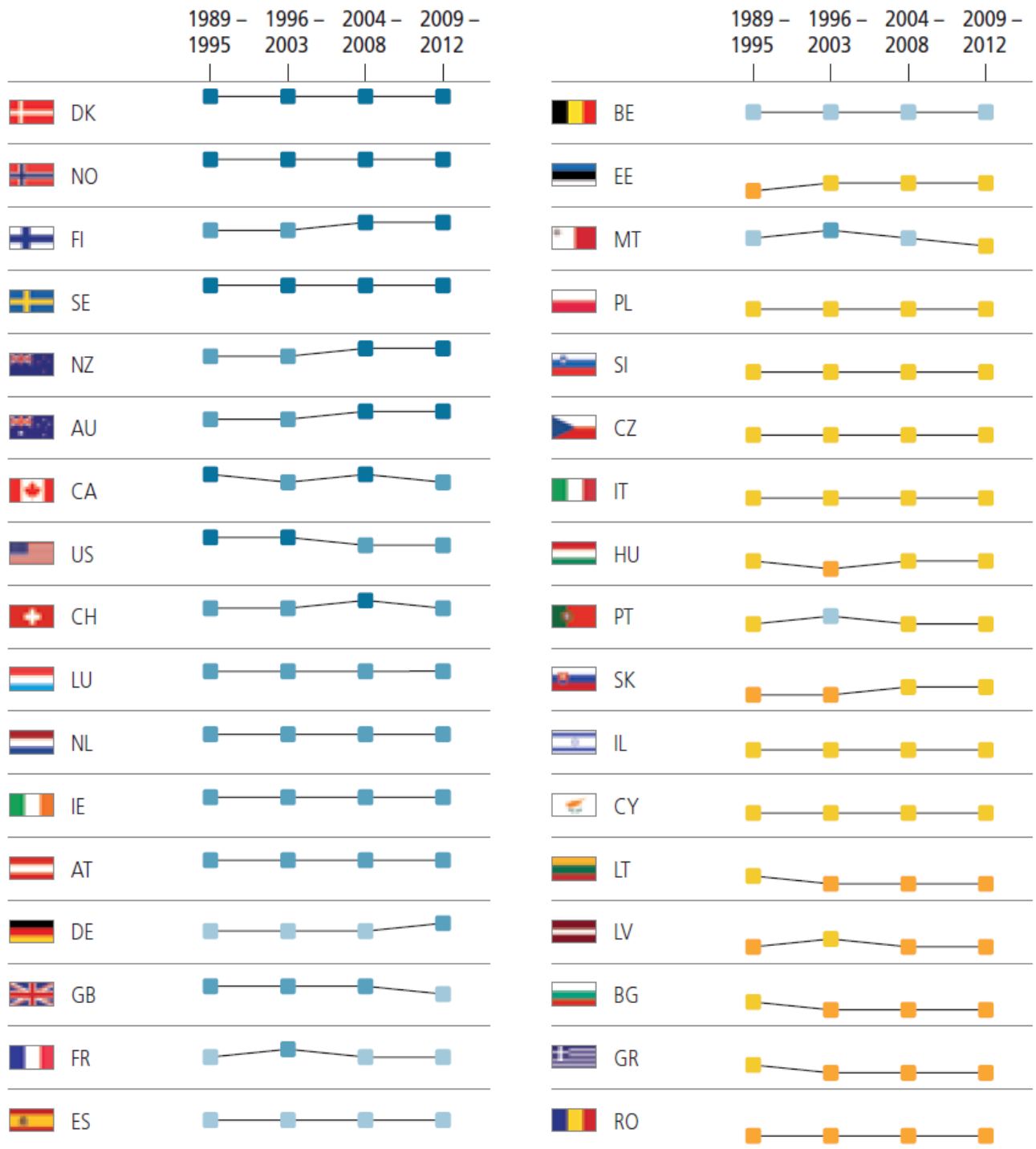
Πηγή: Dheret Cl. (2015), “Fostering Social Cohesion: the missing link in the EU’s exit strategy from the crisis”, *Discussion Paper*, European Policy Center

Πίνακας Α.4. 12. Κατάταξη των χωρών για το επίπεδο κοινωνικής συνοχής τους (1989-1995), βασιζόμενη στο Ινστιτούτο Bertelsmann

Πηγή: Dheret Cl. (2015), “Fostering Social Cohesion: the missing link in the EU’s exit strategy from the crisis”, *Discussion Paper*, European Policy Center

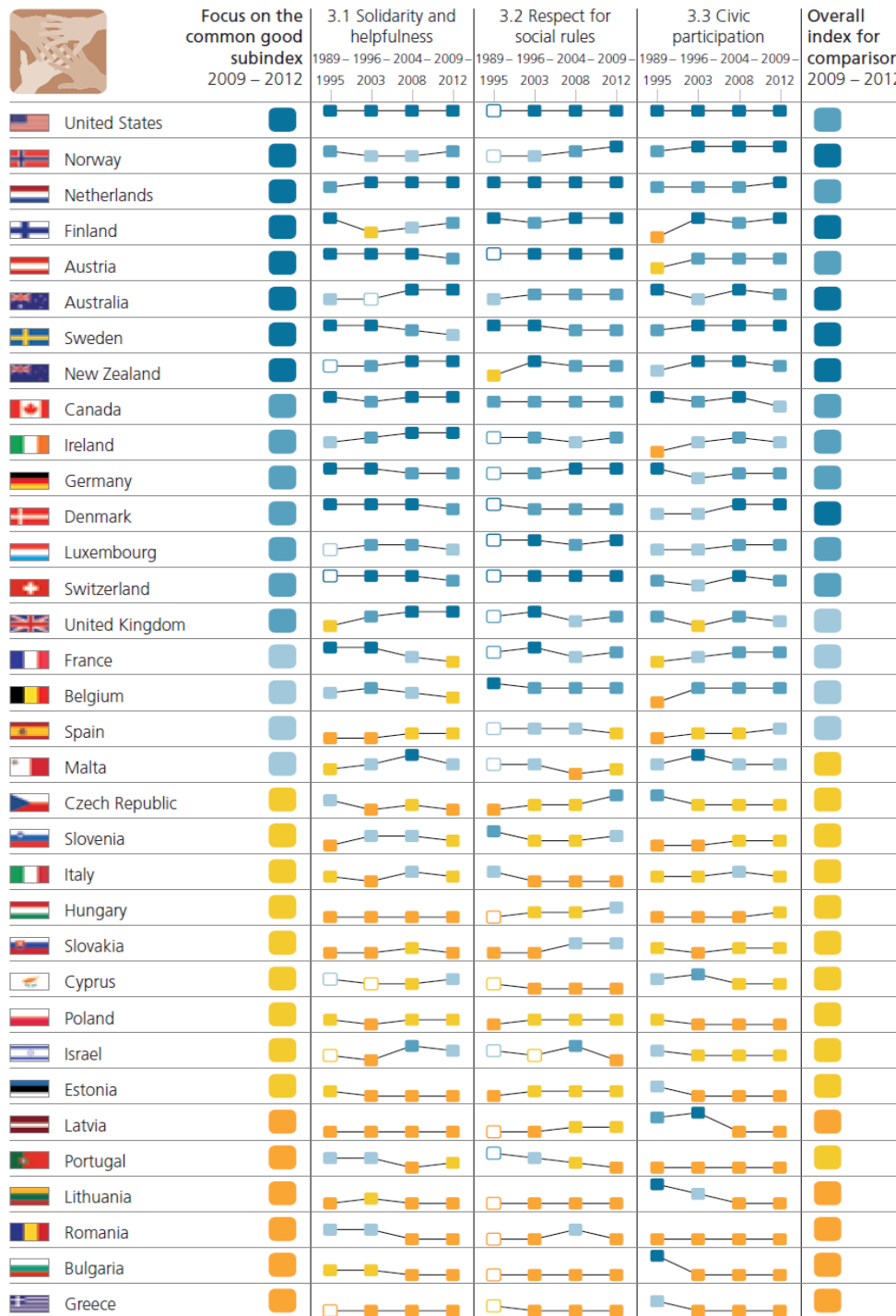
Πίνακας Α.4. 13. Διαχρονική κατάταξη των χωρών με βάση τον δείκτη Κοινωνικής Συνοχής (1989-2012) από μελέτη του Ινστιτούτου Bertelsmann

The figure shows trends in the overall index of social cohesion over the four survey periods. The five colors designate the top tier (dark blue = ■), second tier (blue = ■), middle tier (light blue = ■), fourth tier (yellow = ■) and bottom tier (orange = ■).

Πηγή: Bertelsmann Stiftung (2013), Social Cohesion Radar, Measuring Common Ground / An International Comparison of Social Cohesion

Πίνακας Α.4. 14. Κατάταξη των χωρών με βάση τη τρίτη κατηγορία του συνολικού δείκτη Κοινωνικής Συνοχής που ονομάζεται «Εστίαση στο Κοινό Καλό» από μελέτη του Ινστιτούτου Bertelsmann. Ο υπό-δείκτης 3.1. είναι η Κοινωνική Αλληλεγγύη.

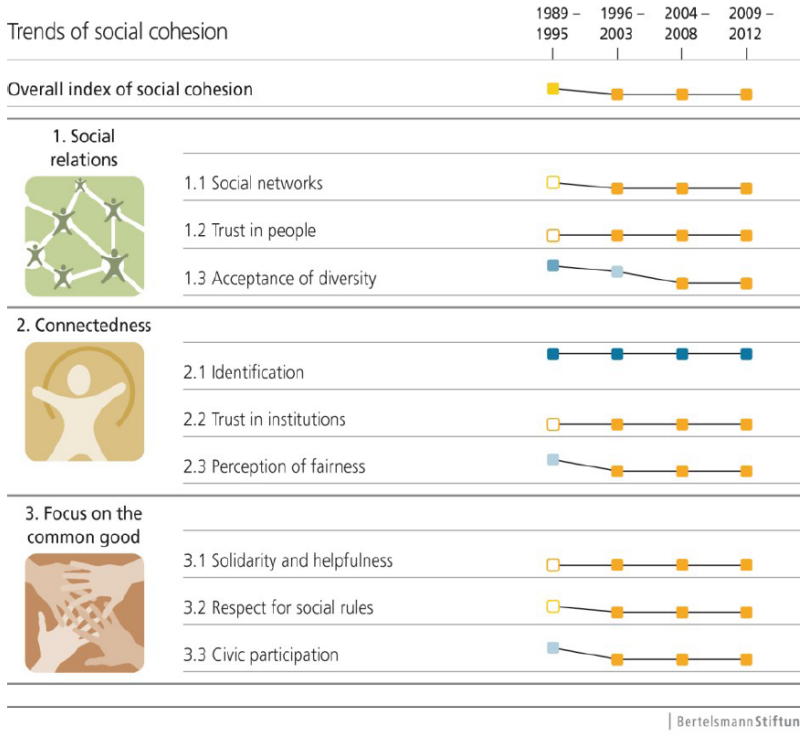

The figure shows the rankings for all countries, sorted according to the focus on the common good subindex for the current survey period, as well as the trend over time in the three related dimensions. For purposes of comparison, the overall index of social cohesion for the current survey period is shown the right.

Πηγή: Bertelsmann Stiftung (2013), Social Cohesion Radar, Measuring Common Ground / An International Comparison of Social Cohesion

Πίνακας Α.4. 15. Η διαχρονική εικόνα της Ελλάδας ως προς το συνολικό δείκτη Κοινωνική Συνοχή και των επιμέρους κατηγοριών του (1989-2012), από μελέτη του Ινστιτούτου Bertelsmann

Greece

COMMENTS

The figure shows trends in social cohesion and its nine dimensions over time. The top row shows the overall index of social cohesion. The rest of the figure shows the partial dimensions, grouped into three domains. The color of the dots indicates the country's position in relation to the other 33 countries: dark blue stands for the top tier, blue for the second tier, light blue for the middle tier, yellow for the fourth tier and orange for the bottom tier.

White dots □ indicate that estimated values were used because insufficient data were available for that time period. The relative position of the dots shows which group the country belongs to.

Greece is in the bottom tier, both overall and in every individual dimension – with the exception of identification with the nation, where it is in the top tier.

Almost all of the dimensions showed a negative development. The only dimensions in which Greece consistently ranked in the bottom group throughout all four survey periods were trust in institutions and trust in other people. In contrast, the country was always in the top tier with regard to identification.

Greece's profile resembles those of Bulgaria and Cyprus.

About the Social Cohesion Radar

Social cohesion is a characteristic of a society. We have calculated cohesion at the country level, based on 58 indicators measuring nine dimensions within the three domains of social relations, connectedness and focus on the common good. The survey covered four survey periods between 1989 and 2012 and included a total of 34 EU and OECD countries. The overall rankings are led by the Scandinavian countries, followed by the English-speaking immigration countries.

Further information is available at: www.social-cohesion.net

Πίνακας Α.4. 16. Δεδομένα από τα οποία προκύπτουν οι μεταβλητές των προτάσεων του Πιγκού.

	Κατά Κεφαλήν , Πραγματικό ΑΕΠ (σε ευρώ ανά κάτοικο)	Κατώφλι φτώχειας (60% του μέσου διαθέσιμου εισοδήματος σε ευρώ)	Ρυθμός / Ποσοστό Κατωφλιού Φτώχειας, ως ποσοστό του συνολικού πληθυσμού	Πληθυσμός (συνολικός στη 1η Ιανουαρίου κάθε έτους)	Πραγματικό ΑΕΠ, σε σταθερες τιμές 2010 (σε εκατομμύρια ευρώ)
1995	12.600	3.125	22	10.535.973	158.776,5
1996	12.800	3.279	21	10.588.332	163.320,9
1997	13.200	3.535	21	10.629.267	170.644,5
1998	13.500	3.847	21	10.693.250	177.291,0
1999	13.900	3.810	21	10.747.768	182.738,4
2000	14.500	4.154	20	10.775.627	189.901,3
2001	15.100	4.264	20	10.835.989	197.747,3
2002	15.500	4.528	20,3	10.888.274	205.504,7
2003	16.400	4.923	20,7	10.915.770	217.412,7
2004	17.100	5.306	19,9	10.940.369	228.416,0
2005	17.400	5.650	19,6	10.969.912	229.784,5
2006	18.300	5.910	20,5	11.004.716	242.772,9
2007	18.900	6.120	20,3	11.036.008	250.720,7
2008	18.800	6.480	20,1	11.060.937	249.880,4
2009	18.200	6.897	19,7	11.094.745	239.133,7
2010	17.400	7.178	20,1	11.119.289	226.031,4
2011	16.200	6.591	21,4	11.123.392	205.389,1
2012	15.100	5.708	23,1	11.086.406	190.394,7
2013	14617	5.023	23,1	11.003.615	184.305,4
2014	14713	4.608	22,1	10.926.807	185.510,8

Πηγές: Eurostat, GDP per capita - annual Data [nama_aux_gph],

http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/nama_aux_gph ,Unit of

measure:Euro per capita, National accounts indicator : Real Gross Domestic Product, Time:1995 -2013

Eurostat, At-risk-of-poverty thresholds (source: SILC) [ilc_li01], http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/ilc_li01 , HHTYP: Single person

Eurostat, At-risk-of poverty rate poverty threshold,age and sex (source:SILC) [ilc_li02], http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/ilc_li02, Age Class:Total, Sex: Total, Unit: Percentage of Total Population, Time: 1995-2014

Eurostat, Population change - Demographic balance and crude rates at national level [demo_gind], http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/tgs00027,INDIC_DE: Population on 1 January –total

Eurostat, GDP and main components (output, expenditure and income) [nama_10_gdp] ,http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/nama_10_gdp , Unit of measure: Chain linked Volumes (2010), million euro , Time: 1995-2014

Παρατήρηση: Για τον υπολογισμό του κατά κεφαλήν ΑΕΠ στις χρονιές 2013 και 2014 , καθώς δεν υπήρχαν έτοιμα στοιχεία από τη Eurostat χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία από το πραγματικό ΑΕΠ, σε σταθερές τιμές 2010 (σε εκατομμύρια ευρώ) των ετών 2012, 2013 και 2014. Ειδικότερα για τον υπολογισμό της χρονιάς 2013 χρησιμοποιήθηκε η φόρμουλα \rightarrow Κατακεφαλήν ΑΕΠ 2013 = $[(184.305,4 - 190.394,7) / 190.394,7] * 15.100 + 15.100 = 14617$ Και για τον υπολογισμό του 2014 η αντίστοιχη ίδια φόρμουλα \rightarrow Κατακεφαλήν ΑΕΠ 2014 = $[(185.510,8 - 184.305,4) / 184.305,4] * 14617 + 14617 = 14713$

Πίνακας Α.4. 17. Συνολικός όγκος εισοδήματος όλου του πληθυσμού και των φτωχών ανά έτος , στις προτάσεις του Πιγκού

Έτη	Συνολικός Ογκος εισοδήματος όλου του πληθυσμού ΥΟΛ	Συνολικός όγκος εισοδήματος φτωχών ΥΦΤ
1995	1,32753E+11	7243481438
1996	1,35531E+11	7291019532
1997	1,40306E+11	7890636357
1998	1,44359E+11	8638755878
1999	1,49394E+11	8599289177
2000	1,56247E+11	8952390912

2001	1,63623E+11	9240931419
2002	1,68768E+11	10008327248
2003	1,79019E+11	11123835492
2004	1,8708E+11	11551869985
2005	1,90876E+11	12148080549
2006	2,01386E+11	13332763670
2007	2,08581E+11	13710694899
2008	2,07946E+11	14406649224
2009	2,01924E+11	15074529884
2010	1,93476E+11	16042665545
2011	1,80199E+11	15689255208
2012	1,67405E+11	14617958458
2013	1,60841E+11	12767637531
2014	1,60762E+11	11127510591

Πηγή: Πίνακας Α.4.16.

Παρατήρηση1: Για τον υπολογισμό του συνολικού όγκου εισοδήματος όλου του πληθυσμού πολλαπλασιάζεται η στήλη του κατά κεφαλήν πραγματικό ΑΕΠ (σε ευρώ ανά κάτοικο) με τη στήλη του πληθυσμού (συνολικού στη 1η Ιανουαρίου κάθε έτους), ειδικότερα για τον υπολογισμό πχ του 1995 ακολουθείτε αυτή η φόρμουλα → Συνολικός Όγκος εισοδήματος όλου του πληθυσμού για το 1995 = $12.600 * 10.535.973 = 1,32753E+11$ Αντίστοιχα υπολογίζονται και τα υπόλοιπα χρόνια. Για τον υπολογισμό του συνολικού όγκου εισοδήματος φτωχών πολλαπλασιάζεται η στήλη του κατωφλιού φτώχειας με τη στήλη του ρυθμού κατωφλιού φτώχειας και τη στήλη του συνολικού πληθυσμού και διαιρείται με το εκατό. Ειδικότερα για τον υπολογισμό του 1995 ακολουθείται η φόρμουλα → Συνολικός όγκος εισοδήματος φτωχών για το 1995 = $(3.125 * 22 * 10.535.973)/100 = 7.243.481.437,5$ ⁴⁶⁹ Αντίστοιχα υπολογίζονται και τα υπόλοιπα έτη.

Παρατήρηση 2: Η έννοια του συνολικού όγκου του εθνικού μερίσματος του Ρίγου , την οποία εμείς θεωρήσαμε ως εθνικό εισόδημα, θα μπορούσε να θεωρηθεί και ως ο συνολικός όγκος του πραγματικού ΑΕΠ σε σταθερές τιμές του 2010 . Ωστόσο

⁴⁶⁹ Στον πίνακα βέβαια εμφανίζεται στρογγυλοποιημένο το νούμερο.

επιλέξαμε να την εκφράσουμε ως συνολικό όγκο του εθνικού εισοδήματος και να το υπολογίσουμε μόνοι μας με τη προαναφερθείσα φόρμουλα, καθώς δεν ήταν εφικτό να βρεθούν στοιχεία για όλα τα έτη του καθαρού ή ακαθάριστου εθνικού εισοδήματος. Επίσης για τον υπολογισμό του συνολικού όγκου εισοδήματος φτωχών θα μπορούσε να είχε χρησιμοποιηθεί η μέτρηση των φτωχών ατόμων σε χιλιάδες⁴⁷⁰ το οποίο θα πολλαπλασιαζόταν με το κατώφλι της φτώχειας , όμως αυτή η φόρμουλα δεν επιλέχθηκε καθώς δεν υπήρχαν στοιχεία πριν το 2003.

Πίνακας Α.4. 18. Ποσοστό της παιδικής φτώχειας, από τη Eurostat με βάση εισοδηματικά κριτήρια (2003 -2014)

Έτη	Ποσοστό φτωχών ηλικίας κάτω των 16 ετών (αγόρια και κορίτσια), ως ποσοστό του συνολικού πληθυσμού
2003	26,9
2004	25,2
2005	24,4
2006	26,4
2007	27,5
2008	27,8
2009	29,4
2010	27,8
2011	29,6
2012	35,1
2013	37,6
2014	36,0

Πηγή: Eurostat, People at risk of poverty or social exclusion by age and sex [ilc_peps01], http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/ilc_peps01, Age Class : Less than 16 years, Sex: Total, Unit: Percentage of Total Population, Time: 2003-2014

⁴⁷⁰ Eurostat, People at risk of poverty or social exclusion by age and sex [ilc_peps01], http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/ilc_peps01, Age Class:Total, Sex: Total, Unit: Thousand persons, Time: 2003-2014

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. Βιβλιογραφία Ξενόγλωσση

1. Allain, M., L., Boyer, M., Kotchoni, R., Ponssard, J., P. (2015). «Are cartel fines optimal? Theory and evidence from the European Union.» *International Review of Law and Economics*, 42, 38-47.
2. Allais, M. (1968). « Vilfredo Pareto: Contributions to Economics», *Encyclopedia of the Social Sciences*, Vol 2, pp.399-411, New York: Macmillan & Co, and Free Press
3. Arrow J. K., Raynaud H. (1986). *Social Choice and Multicriterion Decision-Making*, London: The MIT Press
4. Arrow J. Kenneth (1950), “A Difficulty in the Concept of Social Welfare”, *Journal of Political Economy*, Vol. 58, No. 4 : 328-346
5. Arrow, J., Kenneth (1951). *Social choice and individual values*, New York : John Wiley & Sons
6. Arrow, Sen & Suzumura (1997). *Social Choice Re-examined*, New York: Palgrave Macmillan
7. Atkinson, A. (1970). “ On the Measurement of Inequality” , *Journal of Economic Theory*, No.2: pp. 244-263
8. Auspitz, Rudolf and Lieben, Richard (1889). *Untersuchungen uber die Theorie des Preises*, Leiptiz: Dunker and Humblot
9. Barr, Nicholas (2012).*Economics of the welfare state*, 5th edition, Oxford: Oxford University Press 1.
10. Bekakos, M., Leriou, E., Tasopoulos, A. (2015). “A New Way to Estimate the Cartels’ Fines”, *Archives of Economic History*, Vol.27, No.1 : 5-16
11. Bergson, A. (1938). “A Reformulation of Certain Aspects of Welfare Economics,” *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 52, No.2: 310-334
12. Bertelsmann, Stiftung and Eurofound (2014). “Social cohesion and well-being in the EU”

13. Blaug, Mark (1992). *Pioners in economics 35 Vilfredo Pareto (1848-1923)*, Great Britain: University Press, Cambridge
14. Bradshaw, J. (2007a). An index of child well-being in the European Union, *Social Indicators Research*, vol. 80, p. 133-177.
15. Bradshaw, J. (2007b). Beyond Child Poverty, *Social Policy Research Unit University of York*, vol. 75,p. 123-128.
16. Brisson, D. (2012). “Neighborhood Social Cohesion and Food Insecurity: A Longitudinal Study”, *Journal of the Society for Social Work and Research*, Vol. 3 : No. 4: 268-279
17. CASTI, J. (1981).“Systemism, System Theory and Social System Modelling”, *Regional Science and Urban Economics*,11, pp. 405-424,
18. CAPPELLA, J., N. (1979). “ A Dynamical Model of Mutual Influence According to Information Processing Theory in Communication and Control in Society, *Gordon and Breach Science Publishers*, pp. 347-365
19. Chacholiades, Miltiades (1990a). *Μίκρο-Οικονομική I*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, Επιστημονική Βιβλιοθήκη
20. Chacholiades, Miltiades (1990b). *Μικροοικονομική II*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, Επιστημονική Βιβλιοθήκη
21. Connor, J.M. and Helmers, C., G. (2006). “Statistics on Modern Private International Cartels 1990-2005”, *Working Paper*, Purdue University, No. 06-11
22. Corak, M., (2006). Principles and practicalities for measuring child poverty, *International SocialSecurity Review*, vol. 59, no. 2.
23. Cournot, A., August (1838). *Researches into the Mathematical Principles of the Theory of Wealth* , London: Macmillan and Co., LTD
24. Cowen, Tyler (2000). *Economic Welfare*, Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing Limited
25. Dalton, H. (1920). “The Measurement of the Inequality of Incomes”, *The Economic Journal*, Vol. 30, No. 119: 348-361
26. De Neubourg, C., Chai, J., De Milliano, M., Plavgo, I., and Wei, Z. (2012). “Cross-Country MODA Study: Multiple Overlapping Deprivation Analysis (MODA)” –Technical note, Working Paper 2012-05, UNICEF Office of Research , Florence.

27. Devereux, T., Daniel (1985). «Aristotle's Eudemian Ethics: Books I, II, and VIII by Aristotle; Michael Woods» , *The Philosophical Review*, (July), Vol. 94, No. 3 : 401- 406
28. Dheret, C. (2015). “Fostering Social Cohesion: the missing link in the EU’s exit strategy from the crisis”, *Discussion Paper*, European Policy Center
29. Diefenbacher Hans, Zieschank Roland , Rodenhäuser Dorothee (2009). *Measuring Welfare in Germany*. A suggestion for a new welfare index. Final report on the Research Project FKZ 3707 11 101/01, Umweltbundesamt / German Federal Environment Agency
30. Dooley, C., Peter (1938). “*Consumer’s surplus: Marshall and His Critics*”, *The Canadian Journals of Economics*, Vol.16 , No.1:26-38
31. Drakopoulos A., Stavros (1989). "The Historical Perspective of the Problem of Interpersonal Comparisons of Utility", *Journal of Economic Studies*, Vol. 16 Iss: 4
32. Drakopoulos A.S. & Theodossiou I. (1997). “Job Satisfaction and target earnings”, *Journal of Economic Psychology*, No.18: 693-704.
33. Drakopoulos, A. , Stavros (2005). « The paradox of Happiness: towards an alternative explanation.» , *Journal of Happiness Studies* , Vol. 9, No. 2 (June 2008): pp. 303-315.
34. Drakopoulos, A., Stavros (1989). "The Historical Perspective of the Problem of Interpersonal Comparisons of Utility", *Journal of Economic Studies*, Vol. 16 , Iss. 4
35. Drakopoulos, Stavros (2014). “Mathematical Psychics and Hydraulics: The Methodological Influence of Edgeworth and Fisher”, *Munich Personal RePEc Archive*, No. 54091
36. Dupuit, M., Jules (1861). *La Liberté Commerciale: son principe et ses conséquences*, Paris: Guillaumin et ce, éditeurs
37. Easterly, W. (2006). “Social Cohesion, Institutions, and Growth”, *Center For Global Development*, Working Paper No. 94
38. Edgeworth, F. Y. (1913). “Wealth and Welfare. by A. C. Pigou”, *The Economic Journal*, Vol. 23, No. 89: 62-70
39. Edgeworth, F.,Y. (1881). *Mathematical Psychics: An Essay on the Application of Mathematics to the Moral Sciences*, London: C. Kegan Paul and Co

40. Edgeworth, F.Y (1981). “Osservazioni sulla Teoria Mathematica dell’ Economia Politica con Riguardo Speciale ai Principi di Economia di Alfredo Marshall”, *Giornale degli Economisti*, Second Series, No. 2: 233-245.
41. Edgeworth, Y., F. (1913). “Wealth and Welfare by A.C Pigou”, *The economic Journal*, Vol 23, No 89:62-70
42. Edgeworth, Ysidro, Francis (1877). *New and Old Methods of Ethics*, Oxford: James Parker & Co.
43. Ekelund, B., Robert and Hebert, F., Robert (1997), « The Dupuit-Marshall Theory of Competitive Equilibrium», *Economica*, New Series, Vol. 66, No. 262: 225-240
44. Ellsberg, D. (1954). “Classic and Current Notions of Measurable Utility”, *The Economic Journal*, Vol. 64, No. 255, pp. 528-556
45. Farris, A., Frank (2010). “The Gini Index and Measures of Inequality”, *The American Mathematical Monthly*, Vol. 117, No. 10: 851-864
46. Fisher Irving (1894) *Mathematical Investigations in the Theory of Value and Prices*, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 4, pp. 172-174
47. Frede Dorothea, “Aristotle on the importance of rules, laws and institution”, Presentation at XXIII World Congress of Philosophy, Philosophy as Inquiry and Way of Life, Aristotle’s Lyceum Special Session, Athens, 09 August 2013
48. Friedman, Milton (1949). “The Marshallian Demand Curve”, *Journal of Political Economy*, Vol. 57, No. 6: 463-495
49. Gillis, Perkins, Roemer, Snodgrass (2000). *Οικονομική της Ανάπτυξης*, Αθήνα: Τυπωθητώ – Γιώργος Δαρδανός
50. Goleman, D. (2011). *Η Συναισθηματική Νοημοσύνη*, Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο
51. Green, A. & Preston, J. (2001). “Education and Social Cohesion: Recentering the Debate”, *Peabody Journal of Education*, Vol. 76 : No. 3/4, Global Issues in Education (2001), pp. 247-284
52. Guillebaud C. W. (1971). “Some Personal Reminiscences of Alfred Marshall”, *History of Political Economy*, No.3, pp.1-8

53. Haimes, Y., Y. (1977). *Hierarchical Analysis of Water Resource Systems: Modeling and Optimization of Large Scale Systems*, New York: McGraw-Hill International Book Co.
54. Harsanyi C. J. (1975).” Nonlinear Social Welfare Functions , Theory and Decision ”, *Holland: D. Reidel Publishing Company*, No. 4: 311-332
55. Harsanyi, C., J. (1955). “Cardinal Welfare, Individualistic Ethics, and Interpersonal Comparisons of Utility”, *The Journal of Political Economy*, Vol.63, No. 4: 309-321
56. Heijdra, J., Ben and Frederick van de Ploeg (2002) ,*Foundations of Modern Macroeconomics*, Oxford: University Press
57. Henjdra, J., Ben and Van der Ploeg (2005). *The Foundations of Moderns Macroeconomics*, New York, Oxford University Press
58. Heuser, B., L. (2005).” The Ethics of Social Cohesion”, *Peabody Journal of Education*, Vol. 80: No. 4, *Organizations and Social Cohesions*, pp. 8-15
59. Hicks, J., R. (1939), *Value and capital*, Oxford: Clarendon Press
60. Hicks, J.,R. (1941). “The Rehabilitation of consumer’s surplus”, *Review of Economic Studies*, 8:108-116
61. Hicks, R. J. (September 1952). “*Welfare and Competition: The Economics of a fully Employed Economy by Tibor Scitovsky*”,*The American Economic Review*, Vol.42, No.4:609-614
62. Hicks, R., J. (1939). “*The Foundations of Welfare of Economics*”, *The Economic Journal*, December, Vol. 49, No 196 : 696-712
63. Hotelling, Harold (1938). “The General Welfare in Relation to Problems of Taxation and of Railway and Utility Rates”, *Econometrica*, Vol.6, No.3, p. 242-269
64. Immanuelis Bekkeri & Academia Regia Borussica (1970), «*Aristotelis Opera II*», Berlin: Walter de Gruyter & Co.
65. Jaffe, William (1972). « Pareto Translated: A Review Article», *Journal of Economic Literature*, Vol. 10, No 4: 1190-1201
66. Jaffe, William (1972). « Pareto Translated: A Review Article», *Journal of Economic Literature*, Vol. 10, No 4: 1190-1201

67. Jenkin, Fleeming(1872) “*On the principles which regulate the incidence of taxes*”, Royal Society of Edinburgh, Vol.VII, PP.618-631
68. John Creedy (1986), *Edgeworth and the Development of Neoclassical Economics*, Oxford: Basil Blackwell
69. Kaldor , Nicholas (1939). “*Welfare Propositions of Economics and Interpersonal Comparisons of Utility*”, The Economic Journal, September, Vol. 49, No 195: 549-552
70. Kaldor, Nicholas (1939). “*Welfare Propositions of Economics and Interpersonal Comparisons of Utility*”, The Economic Journal, September, Vol. 49, No 195: pp. 549-552
71. KARLQVIST, A. (1981). “ The Role of Modelling in Social Sciences” *Regional Science and Urban Economics*,11, pp. 425-430
72. Kauder, Emil (1953). “Genesis of the Marginal Utility Theory: From Aristotle to the End of the Eighteenth Century”, The Economic Journal, Vol. 63, No. 251, pp. 638- 650
73. Keynes (1933). *Essays in Biography*, Toronto: Macmillan&Co.
74. Keynes, Maynard, John. (1932). "Economic Possibilities for our Grandchildren," in *Essays in Persuasion*, New York: Harcourt, Brace & Co.
75. Kuran, T. (December 1987). “*Human Desire and Economic Satisfaction: Essays on The Frontier Economics, by Tibor Scitovsky*”, Journal of Economic Literature, Vol.25, No.4:1852-1854
76. Leriou, E. (2016). “Comparison of the Neoclassical School of Welfare and the School of New Welfare Economics”, *Archives of Economic History*, Vol.XXVII, No. 2: 37- 46.
77. Lewit, M., Eugene (1993). Why Is Poverty Increasing among Children, The Future of Children Health Care Reform, vol. 3, no. 2, p. 198-207.
78. Little, I.M.D. (October 1952) “*Welfare and Competition by Tibor Scitovsky*”, *Econometrica*, Vol.20, No.4:703-704
79. Little, M.D.I. (1949). “*The foundation of welfare Economics*”, Oxford Economics Papers, New Series, Vol.1, No.2: 227-246
80. Little, M.D.I. (1950). *A Critique of Welfare Economics*, Oxford: Clarendon Press

81. Little, M.D.I. (1950). *A Critique of Welfare Economics*, Oxford: Clarendon Press
82. Little, M.D.I. (1957). *A Critique of Welfare Economic*, Oxford: Clarendon Press
83. Little, M.D.I. (Jun.,1949). “*The Foundations of Welfare Economics*”, Oxford Economics Papers, New Series, Vol.1, No. 2 :227-246
84. Little, M.D.I. (Mar., 1962). “*An exchange of Notes: A Rejoinder*”, The Economic Journal, Vol.72, No. 285: 233-234
85. Mankiw, N., G. (2002). *Μακροοικονομική Θεωρία / Τόμος Α*, Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg
86. Marshall Alfred (1893) “Consumer’s Surplus”, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol.3, pp.90-93
87. Marshall, Alferd (1890). *Principles of Economics*, London: Macmillan and Co
88. Mathie, William (1987). «Political and Distributive Justice in the Political Science of Aristotle» , *Cambridge University Press and University of Notre Dame du lac on behalf of Review of Politics* , (Winter), Vol. 49, No. 1 : pp. 59-84
89. McLure, Michael (2000). “The Pareto-Scorza Polemic on Collective Economic Welfare”, *Australian Economic Papers*, September, vol. 39, issue 3, pp. 347-371.
90. McLure, Michael and Samuels, J., Warren (2001). *Pareto, Economics and Society: The Mechanical Analogy*, London & New York: Routledge
91. McWilliams Tullberg, Rita (1990). *Tulberg Alfred Marshall in Retrospect*, England: Edward Publishing Limited
92. Meade, E., J. (Mar.,1959). “*A Critique of Welfare Economics, by I.M.D. Little*”, The Economic Journal, Vol.69, No. 273:124-129
93. Mehran, Farhad (1975). ‘Bounds on the Gini Index Based on Observed Points of the Lorenz Curve’, *Journal of the American Statistical Association*, Vol. 70, No. 349: 64-66
94. Mehta, Nandini , “ Equality and development: Some Foundational Issues” , Presentation at XXIII World Congress of Philosophy, Philosophy as Inquiry and Way of Life, Athens 04-10 August 2013

95. Michalos, A.C., Smale, B., Labonté, R., Muharjarine, N., Scott, K., Moore, K., Swystun, L., Holden, B., Bernardin, H., Dunning, B., Graham, P., Guhn, M., Gadermann, A.M., Zumbo, B.D., Morgan, A., Brooker, A.-S., & Hyman, I. (2011). *The Canadian Index of Wellbeing*. Technical Report 1.0. Waterloo, ON: Canadian Index of Wellbeing and University of Waterloo
96. Mill, Stuart, John (1969). *Essays on Ethics Religion and Society*, University of Toronto Press
97. Mincer, Jacob (1974). *Schooling, Experience and Earnings*. New York: National Bureau of Economic Research.
98. Moore, G.,E (1959). *Principia Ethica* , Cambridge: University Press
99. Moore, H., L. (1897). “Cours d'Économie Politique by Vilfredo Pareto Review”, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, May, Vol. 9, pp. 128-131
100. Motta , Massimo (2004).*Competition Policy, Theory and Practice*, USA: Cambridge University Press,
101. Newman, Peter (2003). *F.Y. Edgeworth: Mathematical Psychics and the Further Papers on Political Economy*, Oxford : Oxford University Press
102. OECD (2011b). “*How's Life?: Measuring Well-being*”, OECD Publishing, Paris.
103. OECD (2013). “*How's Life? 2013: Measuring Well-being*”, OECD Publishing, Paris
104. OECD (2015). “*How's Life? 2015: Measuring Well-being*”, OECD Publishing, Paris.
105. OECD, (2011). Policy Roundtable: Crisis Cartels, Report.
106. OECD, (2011a). “*Compendium of OECD Well-Being Indicators*”, OECD Publishing.
107. Pareto, Vilfredo (1892a). “La teoria dei prezzi dei signori Auspitz e Lieben e le osservazioni del Professore Walras”, *Giornale delgi economisti*, 2 and series, No 4 : 201-239
108. Pareto, Vilfredo (1892b). “Considerazioni sui principii fondamentali dell' economia politica pura”, *Part II, Giornale delgi economisti*, 2 and series, No 4 :485-512

109. Pareto, Vilfredo (1893), “Considerazioni sui principii fondamentali dell’ economia politica pura”, Part V, *Giornale delgi economisti*, 2 and series, No 7: 279-321
110. Pareto, Vilfredo (1897). “The New Theories of Economics”, *Journal of Political Economy*, September, Vol. 5, No 4: 485-502
111. Pareto, Vilfredo (1971), (1909). *Manual of Political Economy*, New York: Augustus M.Kelly Publishers
112. Pareto, Vilfredo (1982). “ Il Massimo di Utilita dato dalla Libera Concorrenza”, *Oeuvres Completes, Tome XXVI, Ecrites d’ Economie Politique*, Geneve: G. Busino, Librairie Droz, pp. 276-294
113. Patten, N., Simon (1893) “ Cost and Utility”, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 3, pp. 17-36
114. PERGLER, P. BUCKLEY, W. (1979) . “ A Systems Framework for Social Control Processess in Communication and Control in Society”, *Gordon and Breach Science Publishers*, pp. 261-278
115. Pigou C., Arthur, (1920). *The economics of welfare*, London: Macmillan and Co
116. Pigou, C., A. (1951). “Some aspects of Welfare Economics”, *The American Economic Review*, Vol 41, No. 3:287-302
117. Pigou, Cecil, Arthur (1912). *Wealth and Welfare*, London: Macmillan and Co
118. Raffaelli, Tiziano (2003). *Marshall’s Evolutionary Economics*, New York: Routledge
119. Roll, Eric (1953). *Ιστορία της οικονομικής σκέψεως*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση
120. Sabia, J., J. (2008). “Minimum Wages and the Economic Well-Being of Single Mothers”, *Journal of Policy Analysis and Management*, Vol. 27, No. 4: 848-866
121. Samuelson, A., P (Oct., 1938). “The Numerical Representation of Ordered Classifications and the Concept of Utility”, *The Review of Economic Studies*, Vol.6 , No. 1 : 65-70
122. Samuelson, A., P. (2003). “Abram Bergson, Economist”, *The economic Journal*, Vol.115, No. 501: 130-133

123. Samuelson, A., Paul (1915), (1983), *Foundations of Economic Analysis*, England: Enlarged Edition, Harvard Economic Studies, Vol. 80
124. Samuelson, A., Paul (1947). *Foundations of Economic Analysis*, Enlarged Edition, Vol. 80, New York : Harvard University Press
125. Samuelson, Anthony, Paul (1966). *The Collected Scientific Papers of Paul A. Samuelson*, Vol.1, M.I.T. Press
126. Scaltsas Theodore, “The strengths and challenges of Aristotle’s ethics of virtue”, Presentation at XXIII World Congress of Philosophy, Philosophy as Inquiry and Way of Life, Aristotle’s Lyceum Special Session, Athens, 09 August 2013
127. Scitovsky, T. (Jun. 1951). “*The State of Welfare Economics*”, The American Economic Review, Vol.41, No.3 : 303-315
128. Scitovszky, T. (Nov. 1941). “ *A Note on Welfare Propositions in Economics*”, The Review of Economics Studies, Vol.9, No.1:77-88
129. Seccombe, Karen (2000). Families in Poverty in the 1990s: Trends, Causes, Consequences, and Lessons Learned, Journal of Marriage and Family, vol. 62, no. 4, p. 1094-1113.
130. Sen, A. (1987), (1999), «Για την ηθική και την οικονομία», Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη
131. Sen, Amartya (1993). “Markets and freedom: Achievements and limitations of the market mechanism in promoting individual freedoms”. *Oxford Economic Papers*, New Series, Vol.45, No.4: 519-541
132. Shield, Joseph, Nicholson (1893). *Principles of Political Economy*, Vol.2, London: Adam and Charles Black
133. Skidelsky, Robert (2012). *Keynes Επιστροφή στη διδασκαλία του*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική
134. Smith, Adam , Βιβλιοθήκη κλασσικών και νέων οικονομολόγων, (2012). *Η Θεωρία των Ηθικών Συναισθημάτων*», Εκδόσεις Παπαζήση: Αθήνα
135. Staley, E., Charles (1989). *A history of economic thought - From Aristotle to Arrow*, Massachusetts: Basil Blackwell
136. Tasopoulos, A., Leriou, E. (2014). “A New Multidimensional Model of Ethics Educational on Welfare” , *Journal of Neural Parallel and Scientific Computations*, Vol. 22, No. 4: 595-608.

137. Tsoulfidis, Lefter (2014). “Economic Crisis, Modern Capitalism and Class Realliances”, Munich Personal RePEc Archive, University of Macedonia
138. UNICEF (2012). Η κατάσταση των παιδιών στην Ελλάδα 2012, [www.unicef.gr/pdfs/Children in Greece 2012.pdf](http://www.unicef.gr/pdfs/Children%20in%20Greece%202012.pdf).
139. UNICEF (2013). Child Well-being in Rich Countries: A comparative overview, Innocenti Report Card 11, UNICEF Office of Research, Florence.
140. Varian, R. Hal (2015). *Μικροοικονομική: Μια σύγχρονη προσέγγιση*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική
141. Vavouras, I. and Sysmerli, M., E. (2015). “The Greek Debt Crisis under the Spectrum of Institutional Analysis: The Role of Governance and Social Development”, *Working Papers, Athens: Scientific Society for Social Cohesion and Development*
142. Viner, Jacob (1958). *The long View and the Short*, Glencoy: Free Press
143. Walras, Léon (1890) “Observations sur le principe de la théorie du prix de Auspitz et Lieben”, *Revue d'économie politique*, No.4: 320–323
144. Walras, Léon (1954). *Elements of Pure Economics: On the Theory of Social Wealth*, London: Routledge Library Edition
145. Wen-Hao, Chen, and Corak, M., (2008). Child Poverty and Changes in Child Poverty, *Demography*, vol. 45, no. 3, p. 537-553.
146. Whitaker, K., John (1975). *The early Economic Writings of Alfred Marshall 1867- 1890*, UK: Palgrave Macmillan
147. Whitaker, K., John (1990). *Centenary Essays on Alfred Marshall*, Cambridge: Cambridge University Press
148. Whitaker, K., John (1990). *Centenary Essays on Alfred Marshall*, Cambridge: Cambridge University Press
149. Wikipedia,Bentham,
https://en.wikipedia.org/wiki/Utilitarianism#Jeremy_Bentham
150. Wikipedia,Mil, https://en.wikipedia.org/wiki/Utilitarianism#John_Stuart_Mill
151. Yew-Kwang, Ng (2004). *Welfare Economics Towards a More Complete Analysis*, New York : Palgrave Macmillan

B. Βιβλιογραφία Ελληνόγλωσση

152. Αρχαία Ελληνική Γραμματεία «Οι Έλληνες» (1992) , *Αριστοτέλης Άπαντα - Ηθικά Νικομάχεια - Έβδομος Τόμος*, Αθήνα: Εκδόσεις Κάκτος, Βιβλίο Α΄
153. Καραγιάννης, Δ. , Αναστάσιος (2001). *Οικονομική Μεθοδολογία: Ιστορική Ανάλυση*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική
154. Τράπεζα της Ελλάδας (Ιούνιος 2012).«ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΕ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ», Αθήνα: Ίδρυμα Εκτύπωσης Τραπεζογραμματίων και Αξιών της Τράπεζας της Ελλάδος, ISBN 978-960-7032-53-9
155. Άπαντα Αρχαίων Ελλήνων Συγγραφέων, Πλάτωνος Διάλογοι 5, «Πλάτωνος Φίληβος (Η περί ηδονής, ηθικός)», Εκδόσεις: Πάπυρος
156. *Αριστοτέλης – Ηθικά Νικομάχεια Αρχαίοι Συγγραφείς* (2006), , Αθήνα: Εκδόσεις Ζήτηρος, Βιβλίο Κ΄
157. *Αριστοτέλης Πολιτικά IV-VIII*, Βιβλιοθήκη Αρχαίων Συγγραφέων, Επιμέλεια έκδοσης Γιάννης Κορδάτος, Μετάφραση-Σχόλια Παναγής Λεκατσας, Εκδόσεις I. Ζαχαρόπουλος
158. *Αριστοτέλης Πολιτικά IV-VIII*, Βιβλιοθήκη Αρχαίων Συγγραφέων, Επιμέλεια έκδοσης Γιάννης Κορδάτος, Μετάφραση-Σχόλια Παναγής Λεκατσας, Εκδόσεις I. Ζαχαρόπουλος
159. *Αριστοτέλης Πολιτικά I – III*, Βιβλιοθήκη Αρχαίων Συγγραφέων, Επιμέλεια έκδοσης Γιάννης Κορδάτος , Αθήνα: Εκδόσεις Ζαχαρόπουλος
160. Βαβούρας, Ι. (2005). *Οικονομική Πολιτική*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση
161. Βαβούρας, Ιωάννης (1983). *Διδακτορική Διατριβή: «Επιλογή μεθοδολογίας κοινωνικής ανάλυσης των σχεδίων επένδυσης. Η περίπτωση της Ελλάδας.»*, Αθήνα
162. Βέττας, Ν. (2011), “Ανταγωνισμός και ρύθμιση στις αγορές προϊόντων υπό το πρίσμα της κρίσης στην ελληνική οικονομία”, *Η Διεθνής Κρίση, η Κρίση στην Ευρωζώνη και το Ελληνικό Χρηματοπιστωτικό Σύστημα*, Ελληνική Ένωση Τραπεζών

163. Βέττας, Νίκος και Κατσουλάκος, Γιάννης (2004). *Πολιτική Ανταγωνισμού και Ρυθμιστική Πολιτική*, Αθήνα: Εκδόσεις Τυπωθητώ-Γιώργος Δαρδανός
164. Βουδούρης, Κ. (1995). *Αριστοτελική Πολιτική Φιλοσοφία*, Αθήνα: Διεθνές Κέντρο Ελληνικής Φιλοσοφίας και Πολιτισμού
165. Δρακόπουλος, Α., Σταύρος, «INCOME, HAPPINESS AND POLICY ISSUES», Παρουσίαση στο συνέδριο «Ευημερία και Ανάπτυξη, υπό το πρίσμα της ηθικής», στις 19 Δεκεμβρίου 2014. Αθήνα: Money Show, Hilton Athens Hotel.
166. Ευρωπαϊκή Ένωση, Συλλογή Συνθηκών, Τόμος I, Μέρος I, Λουξεμβούργο : Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Βρυξέλλες 2000
167. Ζολώτας, Ε., Ξενοφών(1982). «*Οικονομική Μεγέθυνση και Φθίνουσα Κοινωνική Ευημερία*», Αθήνα : Τράπεζα της Ελλάδος, Αρχείο μελετών και ομιλιών 47
168. Καραβίτης, Η., Νικόλαος (2008). *Δημόσιο Χρέος και Έλλειμμα*, Αθήνα, Εκδόσεις Διόνικος
169. Καραγιάννης Δ. Αναστάσιος, ηλεκτρονικές σημειώσεις του από μάθημα του με τίτλο, «Σημαντικές Συμβολές του 20ου αιώνα στην Οικονομική της Ευημερίας: Μέρος I-Θεωρία» http://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fconference.het.gr%2FHET%2Fpdf%2Fkarayiannis_Welfare_5th.pdf&ei=eHEqVJm2O6OkygPt4GQDQ&usg=AFQjCNEH1iYutL2oh7ZFf5Onm_kl8_gFZw&sig2=DMP4oI377LQwCQw_1EaoMA
170. Λιανός, Π., Θεόδωρος (2012). *Η Πολιτική Οικονομία του Αριστοτέλη*, Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης
171. Μητράκος, (Θ. 2008) “Παιδική φτώχεια: Πρόσφατες εξελίξεις και προσδιοριστικοί παράγοντες”, *Τράπεζα της Ελλάδος, Οικονομικό Δελτίο*, τεύχος 30.
172. Νικολάου, Άννα (2008). «Διαστάσεις της παιδικής φτώχειας στην Αθήνα: Θεωρητικές προσεγγίσεις, εμπειρική έρευνα και μεθοδολογικά ζητήματα», *Κοινωνικοί και Χωρικοί Μετασχηματισμοί στην Αθήνα του 21ου Αιώνα, Μελέτες –Έρευνες ΕΚΚΕ*, Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
173. Νούλας, Κων. , Βασίλης (1997α). *Αριστοτέλης, Η ζωή, η Εποχή, το Έργο, η Διδασκαλία του*, Πρώτος Τόμος 7α, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη

174. Νούλας, Κων. , Βασίλης (1997b). Αριστοτέλης, Η ζωή, η Εποχή, το Έργο, η Διδασκαλία του, Δεύτερος Τόμος 7β, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη
175. Παπαϊωάννου, Δημήτρης (2010). *Διαχείριση και Πολιτική Περιβάλλοντος*, Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο, Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Αστικού Περιβάλλοντος και Ανθρώπινου Δυναμικού
176. Προγράμματα Σπουδών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης , Θετικές Επιστήμες (2000). Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
177. Προγράμματα Σπουδών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης , Θεωρητικές Επιστήμες (2000). Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
178. Προγράμματα Σπουδών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης , Αισθητική Αγωγή και Σχέδιο (2000). Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
179. Σεν, Αμάρτυα (2000). *Η ανάπτυξη ως ελευθερία*, Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη